קובץ
שלשלת האור

היכל תשיעי

שער שלישי

לקוטי שיחות

— כ״ב —

על פרשיות השבוע, חגים ומועדים

•

מכבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל שליט״א
שניאורסאהן
מליובאוויטש

ספר ששי — כרך שלישי

ויקרא

— הוצאה חדשה ומתוקנת עם הוספות —

הוצאה שני׳

יוצא לאור על ידי מערכת
״אוצר החסידים״

770 איסטערן פארקוויי ברוקלין, נ. י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים וחמש לבריאה
שנת הקהל

מפתח כללי:

הקדמת המו"ל III

לוח המפתחות V

לקוטי שיחות – ע"ס ויקרא 1

הוספות:

א) שיחות ה'תש"מ – ה'תשמ"ב 175

ב) שיחות ומכתבים 229

ג) מכתבים – חינוך 339

LIKKUTEI SICHOS

Vol. 22

VAYIKRO

Published and Copyrighted by
VAAD L'HAFOTZAS SICHOS
788 Eastern Parkway, Brooklyn, N.Y. 11213
Tel. (718) 774-7200 • Fax: 774-7494
5758 • 1998
Printed in U.S.A.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Schneersohn, Menaḥem Mendel, 1902—1994
LIḲUṬE SIḤOT
'al parshiyot ha-shavu'a, ḥagim u-mo'adim (vol. 22) Vayikro.

(Sifriy. Otsar ha-ḥasidim, Lyubaviṭsh) (Ḳovets shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3)
In Hebrew and Yiddish.
Title on verso fo t.p.: Likkutei Sichos (vol. 22)
1. Hasidism--Sermons. 2. Bible. O.T. Pentateuch--Sermons. 3. Jewish Sermons--United States. 4. Sermons, Hebrew--United States. 5. Sermons. Yiddish--United States. 6. Habad–Addresses, essays, lecture. 7. Festival-day sermons. Jewish. I. Title. II. title: Likutei Sichois. III. Series: Sifriyat Otsar ha-Ḥasidim, Lyubaviṭsh. IV. Series: Ḳovets Shalshelet ha-or; hekhal 9, sha'ar 3.
BM198.S3355s 1994 Hebr
ISBN 0-8266-5718-4 (set)
ISBN 0-8266-5740-0 (vol. 22)
Library of Congress Catalog Card #61-57983

נסדר בדפוס "עמפייער פרעסס"
ע"י צבי הירש בן דאבע ומרדכי ליב בן פינא

EMPIRE PRESS
550 EMPIRE BLVD. • BROOKLYN, N.Y. • (212) 756-1473

בדפוס שמחה ובנו גרשון גלוקאוו

BOOKMART PRESS, INC.
N. Bergen, N.J. 07047

פתח דבר

בתודה ושבח להשי"ת הננו מוציאים לאור – בהמשך לשורת **ספרי** לקוטי שיחות שהופיעו[1] – לקוטי שיחות חלק כב, על ספר ויקרא (הכרך השלישי של הספר הששי של לקו"ש).

* * *

כרך זה כולל:

א) השיחות על פרשיות התורה (והמועדים) ד(זמן קריאת) ספר ויקרא שנדפסו **בקונטרסים** מדי שבוע בשבוע, במשך שנות תשמ"א – תשמ"ג.

חלק מהשיחות הוא – ביאורים לפרש"י עה"ת, שביסודם הוא הכלל העיקרי דפירש"י זה, שהודיעו רש"י **בתחלת** פירושו וחזר והודיעו **כמה פעמים**[2] „אני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא"; וכמבואר בפרטיות בהקדמה ללקוטי שיחות חלק ה' – ספר בראשית[3].

ב) השיחות משנת תש"מ ואילך (שנאמרו בזמן הסדרות דספר ויקרא) שנדפסו בשעתם בקונטרסים בודדים ולא נכנסו בשורת ספרי ה„לקוטי שיחות".

ג) מכתבי ושיחות כ"ק אדמו"ר שליט"א שיש בתוכנם שייכות וקשר לעניני הפרשיות והמועדים הנ"ל.

---

1) **ספר ראשון**: כרך א (בראשית שמות ויקרא), כרך ב (במדבר דברים – הוספות), תשכ"ב. הוצאה שני' – תשכ"ז. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט.

ספר שני: ב' כרכים (כנ"ל ספר ראשון) – תשכ"ד. הוצאה שני' – תשכ"ח. הוצאה שלישית – תשל"ה. הוצאה רביעית – תשל"ט.

ספר שלישי: חלק ה – בראשית (י"א ניסן תשל"ב). חלק ו – שמות (יו"ד שבט תשל"ג). חלק ז – ויקרא (עש"ק כ"ף מנ"א תשל"ג). חלק ח – במדבר (עש"ק יו"ד שבט תשל"ד). חלק ט – דברים (יו"ד כסלו תשל"ה). הוצאה שני' ומתוקנת של כרכים הנ"ל – ט"ו מנ"א תשל"ח.

ספר רביעי: חלק יו"ד – בראשית (י"א ניסן תשל"ה. הוצאה שני' ומתוקנת – ו' תשרי תשמ"ב). חלק י"א – שמות (יו"ד שבט תשל"ו. הוצאה שני' ומתוקנת – י"ג ניסן תשמ"ג). חלק י"ב – ויקרא (יו"ד שבט תשל"ז). חלק י"ג – במדבר (פורים קטן תשל"ח). חלק י"ד – דברים (ימי הסליחות תשל"ח).

ספר חמישי: חלק ט"ו – בראשית (יו"ד שבט תש"מ). חלק ט"ז – שמות (עש"ק ח"י אלול תש"מ). חלק י"ז – ויקרא (י"ג אייר תשמ"א). חלק חי – במדבר (שבת מברכים ופ' החודש תשמ"ב). חלק י"ט – דברים (ט"ו מ"ח תשמ"ג).

ספר ששי: חלק כ – בראשית (ימי חנוכה תשמ"ג). חלק כ"א – שמות (ר"ח ניסן תשמ"ג).

2) בראשית ג, ח. ג, כד. ועוד.

3) ראה גם ספר „כללי רש"י" (שנזכר בההקדמה שם) בעריכת הרב טובי' שי' בלוי (קה"ת, כפר חב"ד, תש"מ).

ד) לקט מכתבים בעניני חינוך[4] – הוספה לפ' אמור[5] (מפני ריבוי החומר כו' נדפסו במדור בפ"ע).

ובכגון דא צריך לאודועי, אשר חלק מהמכתבים נדפסו מהעתקות, ואפשר שנפלו בהן שגיאות וכדומה.

* * *

חלק גדול של המכתבים נכתב לאנשים פרטיים שהואילו בטובם למסור העתק המכתבים ע"מ לזכות את הרבים, ות"ח נתונה בזה לכאו"א מהם וזכות הרבים תלוי' בהם.

ובזה הננו פונים בבקשה כפולה ומכופלת לכל מי שיש תח"י מכתבים מכ"ק אדמו"ר שליט"א שיש בהם משום תועלת הרבים (בעניני נגלה, חסידות, יר"ש, הפצת המעינות וכו'), שישלחם (ע"מ להחזיר) ל„ועד להפצת שיחות", כדי להדפיסם בספרי לקוטי שיחות, ויהי' בזה ממזכי הרבים.

* * *

ויה"ר שנזכה בקרוב להו"ל עוד שיחות ומאמרים של כ"ק אדמו"ר שליט"א, ויחזק השי"ת בריאות כ"ק אדמו"ר שליט"א ויתן לו אריכות ימים ושנים טובות, ויוליכנו קוממיות לארצנו הקדושה במהרה בימינו ממש.

ועד להפצת שיחות

ח' מנ"א, תהי' שנת גאולת משיח
ברוקלין, נ.י.

---

4) שלא נדפסו עדיין בספרי לקוטי שיחות.
5) אמור גו' ואמרת – להזהיר גדולים על הקטנים (יבמות קיד, סע"א. פרש"י ר"פ אמור).

להוצאה שני'

באשר הוצאה הקודמת של ספר לקוטי שיחות חלק כ"ב על ספר ויקרא אזלה מן השוק, הננו מוציאים לאור בזה הוצאה חדשה, ונתקנו בה כמה מטעויות הדפוס שנפלו בהוצאה הקודמת.

ועד להפצת שיחות

ג' טבת, ה'תשנ"ה שנת הקהל
ברוקלין, נ.י.

מפתח ותוכן

ויקרא

שיחה א (תשמ"ב) 1
תנוקות מתחילין בתו"כ כו' יבואו טהורין וחצעסקן בטהורין (ויק"ר פ"ז, ג. ושינוי לגבי התנחומא שם)

שיחה ב (תשמ"ג) 7
קרבן העצים בעבודת האדם

צו

שיחה א (תשמ"ב) 16
ארי' (דאכיל קורבנין) תקיפא רביע על טרפי' .. רברבא רביע על קרבנא (זהר פרשתנו לב, ב) ובלקוטי לוי"צ לשם (ע' ריג)

שיחה ב (תשמ"ג) 21
מנחת כה"ג (כשמת כה"ג ולא מינו אחר תחתיו) משל ציבור קריבהאו משל יורשין (מנחות נא, ב). פרש"י ו, טו ד"ה המשיח וד"ה כליל תקטר

ימים אחרונים דחג הפסח (תשמ"ב) 30
הידור אכילת מצה שרוי' באחש"פ

שמיני

שיחה א (תשמ"א) 39
פרש"י ט, כב ד"ה וירד מעשות

שיחה ב (תשמ"ג) 47
פלוגתת ב"ש וב"ה בחלות דבש (סוף עוקצין) ושייכותה למאמר ריב"ל (שם) עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות

תזריע

שיחה א (תשמ"א) 56
המנהג בכ"מ שאשה מעוברת לא תהי' „קוואטערין" או מהשושבינין. מנהג מעוברת בכפרות

שיחה ב (תשמ"ב) 65
סיום הרמב"ם הל' טומאת צרעת. גדר לשון הרע

תזריע־מצורע (תשמ"ג) 70
שייכות שמות הסדרות לתוכנן, קשר ב' הסדרות יחד. תוכן ענין הנגעים

מצורע 81
פרש"י טו, לג ד"ה והזב את זובו

הערה: ליד כל שיחה צוינה (בסוגריים) השנה שבה יצאה לאור בפעם הראשונה בקונטרס בפ"ע. – השיחה לפ' מצורע יו"ל כאן בפעם הראשונה.

מפתח ותוכן

אחרי

שיחה א (תשמ"ב) 89
פרש"י טז, ד ד"ה כתונת בד גו'. החילוק בין פרש"י ורמב"ם (רפ"ח המל' כלי המקדש) בגדר בגדי לבן

שיחה ב (תשמ"ג) 96
פרש"י יח, ל ד"ה ולא תטמאו גו'

קדושים

שיחה א (תשמ"א) 103
פרש"י יט, כג ד"ה שלש שנים. ערלה איסור גברא או חפצא

שיחה ב (תשמ"ג) 108
פרש"י יט, כה ד"ה להוסיף לכם תבואתו וד"ה אני ה'

אמור

שיחה א (תשמ"ב) 114
ספירת העומר — סיום סדור אדמו"ר הזקן. ספה"ע ותפלה

שיחה ב (תשמ"א) 122
זמן החג ומצוותיו — בחגה"ס וחגה"פ. נטילת המינים בסוכה דוקא (בהלכה ובעבודת האדם

שיחה ג (תשמ"ב) 132
החילוק בין הסימן „ערבי נחל" לסימני שאר המינים. וכן הסימן ד„בפות תמרים" (להדיעה שהוא רק שם המין)

ל"ג בעומר (תשמ"ב) 138
קשר בין הילולא דרשב"י לזה שתלמידי רע"ק פסקו למות. תלמידי רע"ק לא נהגו כבוד זל"ז (יבמות סב, ב)

בהר

שיחה א (תשמ"ג) 143
בההוא נייחא דארעא איצטריכו עבדי נייחא (זהר פרשתנו קח, א)

שיחה ב (תשמ"א) 150
פרש"י כה, מא ד"ה הוא ובניו עמו (ושינויים דפרש"י משפטים כא, ג)

בהר–בחוקותי (תשמ"ב) 159
קשר בין (שמות) ב' הסדרות. ג' אופנים: סיני, בהר, בהר סיני. דיוק ל' חז"ל (רש"י ר"פ חוקת) אין לך **רשות** להרהר אחרי'

בחוקותי (תשמ"א) 166
סיום מס' ערכין בעניני שדה חרם. ביאור ברמב"ם הל' ערכין וחרמין פ"ו ה"ו. ערכין בעבודה

הוספות:

שיחות: ה'תש"מ—תשמ"ב

ר"ח ניסן תש"מ – לתלמידים ותלמידות שיחיו 175
בעמדנו בר"ח ניסן יש להתבונן בעבודת ישראל שבזכותה יצאו ממצרים ..... ס"א
הקשר דיצי"מ לילדי ישראל — „הם הכירוהו תחלה" ..... ס"ה
בר"ח ניסן הוקם המשכן ונשיא שלו נחשון בן עמינדב ..... ס"ז
הוראות למעשה — הכנות לחג הפסח ..... ס"י
ההכנה לבנין מקדש השלישי ..... סי"ד

ב' ניסן תשמ"א 184
התחלת שנת הק"כ להסתלקות אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. הקשר לחלוקת ס' תניא, שנת הקהל, וברכת החמה

ד' ניסן תשמ"א – אחר „ברכת החמה" 191
מעלת התאספות צבור מישראל בקשר לתורה תפלה וצדקה ..... ס"א
הקשר דברכת החמה ליום ד' בשבוע ..... ס"ז
הקשר לנשיא דהיום — ראובן ..... ס"ט
הקשר לשיעור חומש היומי — נגעי בתים ..... סי"א
הקשר לילדי ישראל, צבאות השם ..... סט"ז
הוספה: סדר ברכת החמה ע"פ מנהג חב"ד 201

י"ג (אור לי"ד) ניסן תש"מ 203
פותחין בברכה, הנזהר במשהו חמץ מובטח כו', עת רצון דימים אלה בענין ד„לא ינום כו'", והשיב לב אבות כו' ..... ס"א
העולם (בפרט בארה"ק) „מתנודד" בעניני בטחון וכלכלה, ותיקון הדבר ע"י חיזוק ביהדות, איסור החזרת שטחים והלכות החג ..... ס"ד
הוספה בלימוד התורה וקיום המצוות ..... ס"ז
השייכות לעבודת ילדי ישראל במיוחד ..... סי"א
סיכום — חיזוק בשלימות התורה,הארץ והעם ע"י אנשים נשים וטף ..... סי"ד

ד' דחוהמ"פ תש"מ 212
המשך ההתעוררות דחיזוק בתומ"צ — בקשר לימים האחרונים דחג הפסח ... ס"א
הקשר המיוחד לילדי ישראל ש„הם הכירוהו תחלה" ..... ס"ו
הקשר לשיעור חומש היומי, פסח שני, עבודת התשובה ..... ס"ז
עריכת כינוסי ילדי ישראל בשביעי של פסח ..... סי"א

אור לער"ח אייר תש"מ – להשלוחים דארגענטינא וווענעזועלא 220
ביטול „נדנוד" העולם ע"י תורה; העבודה בחצי כדור התחתון מצפון לדרום

ש"פ שמיני, ש"מ אייר תשמ"ב 224
בקשר לכינוס השנתי דצעירי אגודת חב"ד בב' אייר; כינוסי תורה והדפסת קובצי תורה

שיחות ומכתבים

ניסן 229

ביאור בדברי הרמב"ם (ריש הל' קדה"ח) „חדשי השנה הם חדשי הלבנה . . והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה"; יישוב קושיית המפרש על דברי הרמב"ם (פ"ו ה"י) שבסיום המחוור נשאר עודף של א'תפה חלקים — שא"כ אחר שנים רבות תהי' תקופת ניסן בחודש אייר; הטעם שנקטינן להלכה כתקופת שמואל אף שחשבון ר' אדא „אמת יותר" (רמב"ם שם פ"ו ה"ו)

ב' ניסן 238

מעלת תומכי תמימים והתעוררות לחזקה ביום ההילולא (שענינו מרירות ולא עצבות)

צו 239

ברכת הגומל בנשים

י"א ניסן 240

ברכת תשמ"א / ברכת תשמ"ב — ענין „הרחב פיך ואמלאהו" לפי' הירושלמי (תענית פ"ג ה"ו) / ברכת תשמ"ג

חג הפסח 243

מכתבים כלליים 243

ר"ח ניסן תשמ"א: שני מאורעות בר"ח ניסן: (א) במצרים — מצות „החודש הזה לכם" וקרבן פסח, (ב) אחרי יצי"מ — הקמת המשכן; הן במצב דעבדות (גוף) והן במצב דחירות (נשמה) צ"ל שלימות בעבודת ה'; „ישראל מונין ללבנה" המקבלת אורה מהשמש, וכן הגוף מקבל חיותו מהנשמה / י"א ניסן תשמ"א: **המשך**: בשני הענינים שבר"ח ניסן (מצות ק"פ והקמת המשכן) מודגש ענין הגברת הנשמה על **הגוף**: הפסח „לא בא מתחילתו אלא לאכילה", והמשכן הוקם מדברים גשמיים; ואותו הדבר שייך עם המאורע העתיד להיות בר"ח ניסן — הקמת ביהמ"ק השלישי, ע"י „מעשינו ועבודתנו" בזמן הגלות; הקשר למזמור פ' בתהלים / מוצש"ק מברכים ניסן תשמ"ב: המבנה המשותף דגאולת פורים ופסח הסמוכות זו לזו — אחדות ישראל וחשיבות כל פרט בישראל / י"א ניסן תשמ"ב: **המשך**: „**כימי** צאתך מארץ מצרים" ל' רבים — הגאולה פעולה נמשכת בכל יום; גאולה שלימה דהכלל ודכל יחיד; גאולת הכלל קשורה עם גאולת הפרט; ענין זה מודגש בליל פסח / ר"ח ניסן תשמ"ג: שני שמותיו של החג — „זמן חירותינו" ו„חג המצות": „חירות" אמיתית מכל הגבלה; „מצה" ושלילת החמץ — שלילת גאוה בתכלית, יצי"מ בכל יום / ערש"ק י"א ניסן תשמ"ג: **המשך**: התאמת שני ההפכים הנ"ל — חירות, תוקף המציאות, ו„מצה" (ואיסור חמץ), תכלית הביטול — כי ע"י תכלית ההתמסרות לאלקות אפ"ל תוקף המציאות; היגיעה בזה מביאה הצלחה נסית

מברקים 280

תשמ"א, תשמ"ב, תשמ"ג

ברכות לפני עריכת הסדר – תשמ"א 282

בתו"ת — לימוד פנימיות התורה; ראיית נרות יו"ט בשעת הקידוש / בהדר התורה / ליוצאי פרס / ליוצאי רוסיא (ברוסית, ותרגום באידיש) / לילדים יוצאי רוסיא (ברוסית, ותרגום באידיש) / למכון חנה

ענייני פסח 288

שלילת הוספת הזכרת ה„שואה" בהגדה של פסח / לא נהגו במסירת המפתח במכירת חמץ / חלוקת מצה שמורה / הוספה בחלוקה / פעולות הרב בקהילתו בחג הפסח / השוואת ברכת הפסח והזבח (סוף פסחים) עם ברכת שהחיינו דפסח הפוטרת מצות ביעור חמץ / ניקוד „לזמן הזה" בסידור של"ה / לא להתפעל מדוחק בפרנסה / ביעור חמץ רוחני

ימי הספירה 293

הוראה מימי הספירה — התשוקה לקבל התורה; מוסד חינוך „אהלי תורה" / טעם לימוד מס' סוטה בימי הספירה / חג הסיום דבית רבקה / מעשה עיקר, הקדמת נעשה לנשמע, כינוס נשים / ימי הספירה — סגולה להוספה בבריאות / לתלמידים הנוסעים לקאראקעס, תשמ"ב

שמיני 297

שקו"ט בפירוש רש"י לש"ס (סוכה נג, א) „דוד לא הי' מורה הלכה בפני רבו כו'" / ענין שתיית משקה באופן המתאים דוקא / הערות לספר „מפת הטהרה" / פירוש לשון אדמו"ר מהוריי"צ (אג"ק ח"א אגרת ק') „נהגו כל החסידים ליקח הכלי בימין כו'"

תזריע 299

הפצת דא"ח סגולה להולדת בנים / עלי' מחו"ל לא"י סגולה לזש"ק / טהרת המשפחה — סגולה לזהו"ק / שלום בית ע"י זהירות מקירוב האסור / תנאי ההיתר דשימוש במוך / אופן בדיקת זרע הבעל אם יכול להוליד; ההוראה „למסור נפשו" בענין זה

מצורע 302

מכסה של גומי במקוה / אופן ההשקה במקוה, גומי / הכרח ומעלת תיקון מקוואות; ענין הטהרה בפנימיות / ביאור בלשון המשנה (מקואות פ"ז מ"ב) „ואלו פוסלין ולא מעלין המים בין טמאים בין טהורים" / תיקון על ח"נ / ביאור בלשון הלקו"ת (שלח מב, ב) „לנדה וזבה טהרתן במים חיים"

אחרי 306

דין חולה הצריך לאכול ביום כיפור / אי הזכרת לחם הפנים בפיוטי העבודה יש בה משום ונשלמה פרים שפתינו / קבלת ברכת ה' ע"י המצוות, „וחי בהם" / מצוה לבקש על אריכות ימים ולא לחשוב על ההיפך ח"ו / ביטול „שרות לאומי" לבנות בארץ הקודש / ביאור בדברי הרמב"ן ס"פ אחרי ע"ד ג' ענינים בכרת וההתאמה עם מ"ש אדה"ז באגה"ת פ"ד; שקו"ט בפרש"י לש"ס (קדושין מ, א ד"ה אמר) — „הבועל ארמית ראוי למאכל טמא"

קדושים 309

מ"ש בתניא פ"ח בנוגע לחכמות אוה"ע היינו לא רק פילוסופיא / מעלת התעסקות בקירוב הלבבות / רמז וביאור בתניא פל"ב בענין אהבת ישראל / המחלוקת שנואה

בפרט בא״י / שיטת חב״ד — בלתי מפלגתית; מאחדת קנאות ואהבה / נטיעת יער על שם אדם — שקו״ט אם יש מקום לזה ע״פ תורה / שקו״ט במ״ש באגרת התשובה פ״ג „וגם יכול לאכול מעט כג׳ שעות לפני נץ החמה״ / מעלת גידול הזקן דבן ישיבה העוסק בעשיית תפילין / גידול הזקן — צנור לברכות הקב״ה / ישוב סתירה בדברי הרמב״ם (הל׳ ע״ז פי״ב ה״א, ותשובותיו ח״ב סרמ״ד) בענין גילוח הזקן / בן שבעים לשיבה

אמור 316

השתטחות כהנים על קברי צדיקים ומנהג כהנים באהל כ״ק מו״ח אדמו״ר / אודות מי שתמיד מתיר במאמרי תורה שלו כו׳ / פירוש „עפעפים״ / דין יו״ט שני ש״ג בבני חו״ל בא״י וכו׳

פסח שני 318

ברכה לשלוחים לסיאטל, תש״מ

ל״ג בעומר 319

מעלת ל״ג בעומר יום שמחתו דרשב״י להמשיך שמחה פנימית / מכתב כללי — תשמ״א: שיפור מצב העולם המתדרדר — ע״י התחזקות בתומ״צ, בפרט ע״י אסיפות של „הקהל״ דתורה תפלה וצדקה, גם לטף, ובאופן דאהבת ישראל / לנשי חב״ד: הוראה מעבודת רשב״י שאמר „איכא מילתא דבעי לתקוני״ — בעבודת החינוך, בפרט דנשים / כנ״ל, עבודתו ומסירות נפשו של רשב״י לעסוק גם עם חלק קטן מעם ישראל / הספר „זהר תורה״ / פירוש במ״ש באגה״ק סכ״ו (קמג, א) ד„עיקר עסקיהם במערה הי׳ תורת המשניות כו׳״ / המיוחד בל״ג בעומר שחל בע״ש / מעלת ה„פאראד״ דל״ג בעומר / מנהג תספורת לבן ג׳ שנים / מקור למ״ש שר״א הלוי אמר „נחם״ בכל יום וכשאמרו בל״ג בעומר הקפיד עליו רשב״י

בהר 332

כשאפשר צריך לטוס ב„אל על״ ע״פ מ״ש „קנה מיד עמיתך״

בחוקותי 333

מתולדות עם ישראל אפשר לראות מ״ש בפ׳ בחוקותי — שרק ע״י הליכה בדרך הישר הצליחו ישראל, משא״כ מי שסטה ודגל בשיטות שונות ומשונות; והמעשה הוא העיקר / בריחת ישראל משכונות יהודיות; החזרת שטחי ארה״ק / ביאור הסימנים דעקבתא דמשיחא (סוטה בסופה) — למעליותא / עונשי התורה — תיקון הפגם באדם ובסביבתו

ענייני חינוך

א. הזכות והחובה להתעסק בחינוך 339

חינוך הדור הצעיר בדורנו, בפרט בארה״ק, נוגע לקיום העם / תקופתנו היא שעת חירום לענין חינוך הדור הצעיר וריבוי הכמות מביא לאיכות / זריזות וניצול הזמן, ולא לחכות עד שיש אמצעים כספיים לחינוך / ענין מוסד „מרכז לעניני חינוך״ וחובת התמיכה בו / מלחמה נגד השמד ותמיכת המוסד „ועד מגיני ומרחיבי החינוך הכשר״ / חנוכת הבית דמוסד „אהלי יוסף יצחק״ לבנות במרוקו, בפרט בשנת הקהל ובימי חנוכה / מוסד „מגדל אור״ בארה״ק / שעת הכושר לחינוך הדור הצעיר, פקו״נ והזמן גרמא / הקשר דחינוך לביטול סיבת הגלות / תפקיד הנוער בימי הרת עולם

ובפרט בארה"ק — חינוך הדור הצעיר / הדרך לקירוב הנוער — קירוב והעלאת המחנך ולשון רכה ולא בדרך שלילה / ביטול יאוש מזה שמתעסקים בחינוך הזולת על חשבון תיקון עצמו — שליחות דורנו קירוב כל ישראל ע"י חינוכם, והיא מצוה דזהיר בה טפי; תורת הבעש"ט עה"פ קומי אורי ע"ד נשיאי ישראל כו' / כל הבעיות שבחינוך וכו' אינן סיבה לעזיבת המערכה; סיפור ר' יוסף המשפיע שנעשה בעל עגלה; התלונות היו בכל הדורות ותמים תהי' עם ה' אלקיך; מצוה דהוי זהיר בה טפי / שלילת „מחשבות פסולות" דסגירת מוסד חינוך / ע"ד מסירת מוסד חינוך לארגון אחר — מחמת היאוש וכו' ממצבו; בחינת פירות החינוך / עזיבת הנהלת מוסד חינוך — מושללת בפרט בזמננו / זה שחלק מהמחונכות במוסד חינוך נסחפות אחרי הזרם וכו' אינו סיבה להפסיק הפעילות / שלילת הטענה שלא רואים תוצאות מעבודת החינוך / לפעמים אין הפעולה ניכרת אך אין אדם יודע מה בלבו של חברו / קשה לשער עתיד ויכולת התלמידים ולכן צריך להמשיך בעבודת החינוך מתוך בטחון / מעלת שיעורים לנוער דוקא / עיקר החינוך בבני הנוער בדוגמת שתיל רך / חינוך הדור הצעיר דומה לטיפול בגרעין הנזרע / פגישות והתוועדויות של מורי „רשת אהלי יוסף יצחק" / לפום גמלא שיחנא, וכ"ש במי שחינוך הדור הצעיר תלוי בו / האתעדל"ת של המושפעים פועלת במשפיע לגלות כחותיו הנעלמים / ניצול כשרונות בת ישראל שניצלה בדרך נס — לחינוך הדור הצעיר / גם מי שמרגיש בעצמו חסרון יכול להשפיע לזולת / עסק בעבודת החינוך מתוך שמחה וטוב לבב / העסק בחינוך ימעט העלמות וירבה ההצלחה / עבודה בבית ספר חקלאי ובבית ספר למלאכה בכפר חב"ד / עצה לשנות יחס שלילי ללימוד; ביסוס „מסיבות שבת" / מעלת ההתעסקות בשטח החינוך דילדי ישראל, בנו יחידו של הקב"ה / מעלת עסק החינוך דיוצאי צבא ושלילת נמיכות הרוח שמקורה מהיצה"ר; ביקור אצל כ"ק אד"ש צ"ל „ברכוש גדול", עם המחונכים (ברוחם) / התרכזות בפעילות בבתי ספר אהלי יוסף יצחק בארה"ק / ע"י עסק החינוך הכשר נעשים מוחו ולבו זכים וכו' / מעלת הוספת תלמידים במוסדות כשרים; אין זה פוטר מלימוד לעצמו ונעשים מוחו כו' / העלאה בקודש בענין החינוך / כל המוסיף בעניני עבודת ה' בחינוך מוסיפין לו כו' / מעלת דורנו שנתגלה הקשר דגשמיות ורוחניות, ולכן ההשתדלות במוסד חינוך תשפיע טובה גשמית / הוספת תלמידים במוסדות ה„רשת" / הצלחה בחינוך צריכה לגרום הוספה; מעלת אמירת שיחות חסידותיות לתלמידים / הוספה בענין החינוך / התחלת שנת הלימודים באופן דופרצת ולכתחילה אריבער / המלמד תורה לתלמידים חייב להכניס בזה כל כחותיו ולהרבות בזה והקב"ה ידאג לו / בימינו התחלת החינוך כדבעי מגיל צעיר ביותר / העסק בהגדלת מספר התלמידים בישיבה צ"ל כמו העסק בהשגת כספים / תחרות מבית ספר אחר שאינו על טהרת הקודש צריכה לגרום הוספה בפעילות / ההכרח להגדיל מספר התלמידים ומזה תבוא האיכות

ב. התמסרות המחנך 376

העסק בחינוך ב„רשת" כלי לברכה; התמסרות המחנך צ"ל בכל מציאותו / שמירת בריאות הגוף בשביל הצלחה בחינוך / סכסוך בין המורים וההנהלה אינו סיבה להענשת התלמידים ומהרסת השקפת המחונכים / כל מהות המחנך צ"ל מונחת בעסק החינוך ואין מקום שיעסוק גם במסחר / טרדה דפרנסה אינה סיבה להעדר ההתעסקות בחינוך / חינוך כדבעי כשהמחנך חושב ע"ד מצב המחונכים בשעות שמחוץ לישיבה / אחריותו המיוחדת של „משגיח" בישיבה / חיוב משגיח בישיבה לענות לשאלות התלמידים; ח"ו לומר שהכחות שמשקיע בתלמידים הם לחינם / ענין ה„בדידות" אינו קיים אצל חסידים, בפרט במחנכים שהם מאוחדים עם מחונכיהם

ג. אופי החינוך 382

מעלת לימוד במוסד שכולו לימודי קודש / מחובת הכל להשתדל שהחינוך יהי' מהודר ביותר ומחיל אל חיל / מעלת לימודי קודש כל היום / מעלת הלימוד בישיבה שכולה לימודי קודש, ובפנימי' שלה שהאוירה בה מיוחדת / הכרח הלימוד במוסד של לימודי קודש בלבד, ובמוסד חסידותי / נישואים עם בחורה שאינה שומרת תומ"צ; מצב זה של הבחור נובע מזה שלמד במוסדות שאין בהם יראת שמים בשלימות / ברכה לבת מצוה והוראה שתתחנך במוסד חינוך דתי במדה המקסימלית / שלילת הטענה שילד צריך ללמוד לימודי חול בשביל הסתדרות בחייו / הסברה לתלמיד ישיבה שימשיך לימודו בישיבה / האם לימוד בישיבה יפריע למציאת פרנסה / אם לעזוב ישיבה בשביל לימוד אומנות / נכון להשאר בישיבה ולא לדאוג על אופן ההסתדרות בעתיד / לועידת איגוד הרבנים (תשכ"ג): ניצול התעוררות הנוער לשיבה אל המקורות; להתאמץ ללימודי קודש כל היום; תפלה והזכרת ש"ש בבתי הספר העממיים; קבלת עזר ממשלתי / אופי החינוך בבתי הספר העממיים גורם להעדר ריסון התאוות וכו', והעצה לזה — נטיעת משמעת בלבם ע"י אמונה בבורא עולם / הוראות באופן חינוך ילדי „עליית הנוער" ממרוקו וכו' שאצלם אמונה מוחלטת בתומ"צ ומשמעת גמורה להורים ומורים; יחס המחנך למשפחת החניך / התעניינות בעסק המחונכים מחוץ לשעות הבית ספר; עיקר מטרת מוסד חינוך לא הקניית ידע אלא חינוך ליראת שמים / הקשר דנשי חב"ד עם האמהות של המחונכים במוסדות חב"ד / תכנית לימודים צריכה לכלול לימוד הלכה, וגם הכנסת חשק ללימוד / עיקר הלימוד עם ילדים — הלכה למעשה, „להעמידם" בלימוד חומש, והרגל בתפלה / מעלת התנדבות לעסוק בחינוך, חינוך ליהדות המסורתית / הכרח לימוד וחינוך ליראת שמים / לימוד באופן שמביא לידי מעשה ע"י שיראתו קודמת לחכמתו; תלמיד שיש לו חברים נכריים / יחס לספרים או מורים שיש בהם ספק מבחינת יראת שמים; תכנית לסימנר לבנות / שלילת גישת תלמידים לספרים בלתי רצויים / אופן החינוך בעניני יצר וחיי המין; גיל הנישואין / הכרח הפרדה בין בנים לבנות / אי אפשר לוותר על הפרדת בנים ובנות במוסדות חב"ד (וכן צ"ל בכל בתי ספר) / חוג חסידות לשומעים בתערובת בנים ובנות / אופן החינוך — תלוי בכל מוסד לפי סביבתו / שלילת הפרדה בין תלמידים ברמות שונות; השפעת האש"ל על מצב התלמידים / תלמידים הפורצים גדר יש לסלקם כי טובת הרבים דוחה טובת היחיד / כנ"ל, אבל לא באופן של דחי' בשתי ידים / אי אפשר להתערב מעבר לים ביחס לתלמיד פרטי, כי „נבול תבול" וכו' / הוראה במוסדות חינוך בלתי כשרים צ"ל באופן שלא יפרשוה כ„הכשר" / לימוד תורה בלי פשרות

ד. הוראות שונות 410

אם להכניס ילד לחדר לפני גיל חמש / לימוד א"ב וקריאה עם ספרדים צ"ל בהברה שלהם / אם ללמוד מכתב אשורי דוקא / לא לבטל הלימוד ביום א'; שלילת לימוד „עברית בעברית" / שינוי שפת הלימודים בתלמוד תורה; העיקר — התנהגות התלמידים מחוץ לכותלי המוסד / סיפורי „עלילה" אף שיכולים לעשות רושם חזק על ילדים, מ"מ אין הילד מבין את המסר המוסתר בסיפור / חידון תנכ"י צ"ל יחד עם חידון במשנה — תורה שבע"פ / לימוד צ"ל בנושאים שיש מהם מספיק טופסים לכל התלמידים; לימוד חסידות עם ילדים לפני בר מצוה / הוראה מ„בחינות" בבית ספר / הכנת „צידה לדרך" לימי החופש / שקו"ט ע"ד אורך ימי החופש ואופן ניצולם

ה. מוסדות חב"ד 417

חינוך בני ובנות אנ"ש צ"ל במוסדות חב"ד / רבותינו נשיאינו הם מנהלי מוסדות חב"ד / פלא על בת בית חסידותי שאינה לומדת במוסד חב"ד / ביטול טעמים שלא לחנך הבן בישיבת חב"ד / הפלא בהוצאת בן מישיבה חסידית להפכה / המלמד במוסד חב"די צ"ל ניכר בו שהוא חסיד אפילו בלימוד א"ב וכו' / רוח רבותינו נשיאינו חופף על המוסדות, והר"מ והמשגיחים הם הצנור / מעלת הלימוד במוסד בית מדרש למורות בית רבקה / השתתפות בגוף ובממון בעזר למוסדות רבותינו / זכות המורים במוסדות חב"ד / העבודה ב"רשת" אינה "משרה" סתם אלא השתתפות בעבודת אדמו"ר / במוסדות חב"ד הנקודה העיקרית — לא לוותר על עיקרי תכונות חב"ד / אם להכריח להתפלל בישיבה; הכרח לימוד החסידות בדורנו / מענה על טענה שבמוסדות חב"ד תובעים מהתלמידים יותר מדי / שלילת צירוף מוסד חב"ד עם מוסד אחר / מינוי מורים ומורות במוסדות חב"ד צ"ל בידי אנשי חב"ד; המעלה המכרעת — יראת שמים / "חוקה" בשביל הישיבה

ו. חינוך הבנות 427

הוראת אדמו"ר הריי"צ ע"ד חובת חינוך הבנות בדורנו / הכרח ההתעסקות בחינוך הבנות / זריזות ביסוד "בית רבקה" / כנ"ל, הצלת נפשות בנות ישראל; מסיבות שבת לנערות / ספר זכרון לתומכי מוסדות בית רבקה בצרפת / שלילת הקס"ד שאין חשיבות בחינוך הבנות / השתדלות שגם בנות ישתתפו בשיעורי חסידות

ז. חינוך בני הבית 432

פתגם אדמו"ר מהורש"ב ע"ד החובה דהקדשת זמן לחינוך בני הבית / הכרח הפעולה "על הזולת" שכולל ב"ב / עבודה בבית ספר לא בסתירה לחינוך הילדים בבית / ההורים של הנוער שלא ראה את העבר חייבים לדאוג לחינוכו / ההבהלה בהכנסת ילד לבי"ס שיש בו נכרים / טיפול בילד "שובב" / אופן השפעה על בנו; להשפיע יהדות בלי פשרות בסביבתו / הערכת הילד צ"ל לא רק ע"י הורים / קירוב בנו לתומ"צ

ויקרא

א. עס שטייט אין מדרש[1]: אמר רבי אסי מפני מה מתחילין לתנוקות בת״כ ואין מתחילין בבראשית אלא[2] שה־תנוקות טהורין והקרבנות טהורין יבואו טהורין ויתעסקו[3] בטהורין[4].

וואָס מיינט „והקרבנות טהורין״? אַ טייל מפרשים[5] זאָגן אַז דאָס מיינט אַז קרבנות דאַרפן געבראַכט ווערן בטהרה, ניט בטומאה; און לויט אַנדערע מפר־שים[6] — אַז דורך קרבנות ווערט מען טהור פון חטא.

ביידע פירושים זיינען אַבער לכאורה ניט גלאַטיק: פון לשון המדרש „והקר־בנות טהורין״ איז משמע אַז דאָ רעדט מען וועגן די קרבנות עצמם אַז זיי זיינען טהורין (און ניט וועגן די וואָס ברענגען זיי)[7].

ומאידך, לערנען פשוטו כמשמעו, אַז „טהורין״ באַציט זיך אויף די קרבנות עצמם, איז אויך ניט גלאַטיק: מען גע־פינט ניט אַז תורה זאָל ביי קרבנות נוצן די הגדרה פון טהורים: מען געפינט אַז קרבנות דאַרפן זיין תמימים ומובחרים וכו׳[8], אָבער ניט דעם גדר פון „טהורין״.

ב. לכאורה וואָלט מען געקענט לערנען, אַז דער גדר פון „טהורין״ דאָ אין מדרש איז מתאים דערמיט וואָס חז״ל[9] זאָגן וועגן די קרבנות פון לפני מתן תורה, אַז „הכל כשרין ליקרב בהמה חי׳ ועוף זכרים ונקבות תמימין ובעלי מומין טהורין אבל לא טמאין״. דאָס הייסט, אַז דער גדר פון קרבנות פאַר מ״ת[10] איז — „טהורין״.

און די שייכות פון די קרבנות פאַר מ״ת לענינינו איז אין דעם, וואָס דאָ רעדט זיך וועגן תינוקות, קטנים, וואָס זיינען ניט מחוייב אין קרבנות[11], איז עס בדוגמא צו די קרבנות פון פאַר מ״ת (וועג ס׳איז נאָך ניט געווען קיין מצוה וחיוב אויף קרבנות).

---

1) ויק״ר פ״ז, ג בסופו. ועד״ז בפסיקתא דר״כ ופסיקתא רבתי פ׳ את קרבני לחמי. ילקו״ש צו בתחלתו (רמז תעט). הובא בכל בו סי׳ עד. ש״ך יו״ד סי׳ רמה סק״ח.

2) ביל״ש שם: יתחילו להן מבראשית אמר הקב״ה הואיל כו׳, ועד״ז הוא בפסיקתא דר״כ ורבתי שם. ויק״ר הוצאת מרגליות שם.

3) בתנחומא צו יד: למה הן מתחילין התינוקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא אלא מפני שכל הקרבנות כתובים בו ומפני שהם טהורים עד עכשיו ואינם יודעים מהו חטא ועון לפיכך אמר הקב״ה שיהו מתחילין בסדר הקרבנות יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים.

4) ביל״ש: „בטהרות״.

5) פירוש מהרז״ו לויק״ר שם. עץ יוסף לתנחומא שם.

6) ראה כלי יקר ריש פרשתנו. עץ יוסף לויק״ר שם.

7) וגם לשון התנחומא „מעשה טהורין״ יש לפרש שהוא „מעשה (ב)טהורין״.

8) והיא מ״ע (רמב״ם ריש הל׳ איסורי מזבח. סהמ״צ מ״ע סא).

9) זבחים קטו, ב.

10) בגמ׳ שם „עד שלא הוקם המשכן״. אבל מזה שמסיים שם בגמ׳ „ונכרין בזמן הזה רשאין לעשות כן״, משמע שהוא מצד החילוק דבן נח וישראל שנתחדש במ״ת. וכ״מ מזה שלמדוהו בהמשך הגמ׳ שם (קטו, סע״ב ואילך) מהקרבנות דנח. וראה פרש״י שם קטז, א ד״ה לכל. ואולי י״ל דתלוי במחלוקת ר״י ור״ע שם (קטו, ב) אם רק כללות נאמרו בסיני או כללות ופרטות נאמרו בסיני, וכמו שמפרש בגמ׳ בעולה אם טעונה הפשט וניתוח. ואכ״מ.

11) ובכלל אינם יכולים להביא קרבן — ראה רמב״ם הל׳ שגגות פ״ט ה״ג בסופה ובכס״מ שם. מגדל עוז לרמב״ם הל׳ איסו״ב ספ״ג.

אבער דאס איז קשה: דער מדרש איז דא מסביר דעם טעם וואס „מתחילין לתנוקות בת״כ", וואס אנטהאלט די דינים פון קרבנות פון נאך מ״ת — איז ווי פאסט דא דער פארגלייך פון קטנים צו קרבנות שלפני מ״ת?

ג. אין תנחומא[12] ווערט געבראכט דער אויבנדערמאנטער מאמר, ובהמשך לזה שטייט: „לפיכך אני מעלה עליהם כאלו הם עומדים ומקריבים לפני הקרבנות, והודיעך שאף על פי שחרב בית המקדש ואין קרבן נוהג אילולי התנוקות שקורין בסדר הקרבנות לא הי׳ העולם עומד".

איז תמוה: דער מדרש תנחומא אליין איז דערנאך ממשיך[13] „לפיכך אמר הקב״ה לישראל בני . . אם אתם עוסקים . . בפרשת קרבנות מעלה אני עליכם כאילו אתם מקריבים קרבן כו׳" — אז יעדערער וואס איז עוסק בפרשת קרבנות (ניט נאר תנוקות) איז „מעלה אני עליו" כאילו ער איז מקריב א קרבן (בפועל) — איז ווי שטימט דאס מיט דעם וואס דער מדרש זאגט (פריער), אז „אלולי התנוקות (דוקא) שקורין בסדר הקרבנות לא הי׳ העולם עומד"?

מוז מען זאגן, אז אינעם אויפטו פון „כאילו מקריבין קרבן" איז דא א מעלה ויתרון אינעם לימוד התנוקות בתו״כ לגבי דעם לימוד פון כל אדם, דוקא ביי זיי טוט זיך דאס אויף אין א שלימות׳־דיקן אופן, וואס פארזיכערט אז דער עולם עומד.

ד. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים הביאור אין דעם אויבנדער־מאנטן מחז״ל, אז פאר מ״ת האט מען געקענט מקריב זיין קרבנות פון אלע מינים טהורים, וואס דאס לערנט מען אפ פון נח׳ן בא וועמען עס שטייט[14] „מכל הבהמה הטהורה".

פרעגט אויף דעם די גמרא[15] „ומי הוו טמאין וטהורין בההיא שעתא"[16], און די גמרא איז מסביר אז דער ענין פון „טהורין" דעמולט איז געווען „מאותן שעתידין ליטהר" (ווי די גירסא אין גמרא[17] און ווי רש״י ברענגט בפירושו על התורה[18]).

דאס הייסט, אז אין די קרבנות פון נח (פאר מ״ת) איז געווען א דבר והיפוכו: די קרבנות וואס נח האט געבראכט זיינען ניט געווען אן ענין פון קיום מצוה[19] — ובפרט אז מ׳געפינט ניט אז נח זאל האבן מקיים געווען כל התורה כולה עד שלא ניתנה; ס׳איז געווען ע״ד ווי מען געפינט אין אלע צייטן (אויך פאר מ״ת) אז בני אדם און אדם עצמו[20] האבן געבראכט קרבנות לה׳ מצד זייער אייגענעם הרגש צוליב פארשידענע סיבות;

וויבאלד אבער אז נח האט געבראכט נאר „מאותן שעתידין ליטהר"[19], איז פון דעם גופא מוכח, אז דאס וואס ביי נח׳ן

12) שבהערה 3.

13) וראה גם במדרש לפנ״ז: „וכן אמר ר׳ שמואל בר אבא אמר הקב״ה לישראל כו׳". ועד״ז בויק״ר ופסיקתא שם לפנ״ז מובא תוכן הדרשות הנ״ל.

14) נח ח, כ.

15) שם קטז, א.

16) ופרש״י: הרי לא נתנה תורה.

17) בשטמ״ק שם אות ז. חדא״ג שם. ועוד. ובגמ׳ לפנינו: מאותן שלא נעבדה בהן עבירה.

18) נח ז, ב. וראה מפרשי רש״י וחדא״ג זבחים שם.

19) ולהעיר מרש״י שם ח, כ (מב״ר פכ״ו, א: פל״ד, ט): אמר לא צוה לי הקב״ה להכנים מאלו ז׳ ז׳ אלא כדי להקריב קרבן מהם. וצע״ק מויק״ר פרשתנו (ב, י): נח קיים מה שכתוב בתורה שנאמר ויבן נח מזבח לה׳.

20) שבת כח, ב. ועיין תקוז״ח קיז, ג.

איז ניט געווען קיין חילוק צווישן בהמות טהורות וטמאות (כקושיית הגמרא „ומי הוו טמאין וטהורין בההיא שעתא") איז דאָס נאָר בהנוגע לאכילה וכיו"ב אבער די הבדלה פון „טהורין וטמאין" (על שם העתיד) איז שוין ביי אים געווען[21].

קומט אויס, אז פון נח'ן[22] — איז שוין געווען אַ התחלה אויף גדרי התורה. אע"פ אז ער איז געווען קודם מ"ת, און נאָכמער — אויך פאָר דעם זמן האבות וואָס זייער הנהגה איז געווען ע"ד ווי נאָך מ"ת (קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה[23]) — און מהאי טעמא האָט ער געבראָכט אַ קרבן דוקא פון טהורין — „מאותן שעתידין ליטהר"[24].

און וויבאַלד אַז די שייכות פון נח'ן צו (גדרי ה)תורה געפינט מען נאָר בענין הקרבנות איז י"ל אַז דאָס איז דערפאָר ווייל דוקא דער ענין פון קרבנות איז באופן מיוחד שייך אויך איידער מ'האָט באָקומען תורה — מ"ת.

ה. איינע פון די ביאורים וואָס מען קען אין דעם זאָגן:

קרבנות, אויך פון נאָך מ"ת, אע"פ אַז זיי זיינען פון תרי"ג מצות התורה, זיינען זיי אבער בפעולתם (ובמילא — במהותם) העכער פון תורה ומצוות, און — דערפאָר מכפר אויף (און משלים[25]) החסרון שע"י העדר התומ"צ.

בסגנון אחר: וועז אַ איד ברענגט אַ קרבן לה' דריקט ער דערמיט אויס זיין „זיין קרוב" לה', זיין פאָרבונד מיטן אויבערשטן, וואָס ער האָט בעצם אָלס אַ איד, וועלכער איז ניט תלוי אין קיום התורה והמצוות (וכשם ווי דער פאָר־בונד וועלט ניט אויפגעטאָן דורך קיום התומ"צ, אַזוי וועלט ער ניט געמינערט דורך העדר קיומן) — דער עצמיות'־דיקער פאָרבונד פון אַ איידן מיטן אויבערשטן איז העכער פון תומ"צ.

וע"ד משנ"ת: בנים אתם להמ"א — אע"פ שחטאו בני הם[26].

און דאָס איז דער טעם פאָרוואָס קרבנות זיינען מכפר אויף אַ חטא ועון: בשעת אַ איד איז ח"ו עובר אויף רצונו ית' און ער איז פוגם ר"ל, אין זיין התי־אחדות מיטן אויבערשטן וועלכע קומט דורך תומ"צ[27], קען ער דאָס מתקן זיין דורך קרבנות — דורך מעורר ומגלה זיין (דורך הקרבת הקרבן) דעם עצמיות'דיקן פאָרבונד פון אַ איד מיטן אויבערשטן אין וועלכן ס'איז ניט שייך קיין פגם — און דאָס איז מכפר[28], וויישט אַפ דעם פגם פון דעם חטא ועון[29].

ו. ע"פ הנ"ל קומט אויך צו אַ תוספת הבנה אין דעם גאַנצן ענין הקרבנות — וואָס לכאורה קען מען אין דעם פרעגן:

---

21) ועד ש„כל שהתיבה קולטתן בידוע שהוא טהור אין התיבה קולטתן בידוע שהן טמאין" (זבחים שם). ראה חדא"ג שם. מפרשי רש"י נח שם.

22) וע"פ מחז"ל (הנ"ל הערה 20) עוד לפני זה — בברה"ע.

23) ראה יומא כח, ב. קדושין פב, א.

24) להעיר שהפעם הראשונה שנזכר בתורה שבכתב ענין המזבח הוא בקרבנות דנח. וראה לעיל הערה 19.

25) ראה אגה"ת פ"ב ולקמן הערות 28, 29.

26) ראה יד, א. וראה קידושין לו, א (שו"ת הרשב"א ח"א סקצ"ד). ספרי האזינו לב, ה. ועוד.

27) מצוה — ל' צוותא וחיבור (לקו"ת בחוקותי מה, ג. ובכ"מ). (תניא מהדו"ק ספמ"ט).

28) ע"ד המבואר גבי כללות עבודת התשובה (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1151 ואילך. ח"ט ע' 426 ואילך). אלא שבפרטיות ישנם ב' ענינים: תשובה וקרבנות (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1359, ושם ע' 1152 הערה 12).

29) דרזא דקורבנא עולה עד רזא דא"ס (ראה זח"ב רלט, א. זח"ג כו, ב). וראה ע"ד החסידות במעלת הקרבנות כמסומן במפתח ענינים ללקו"ת כו' ערך קרבנות. ספר הליקוטים דא"ח צ"צ. ועוד.

ווי קומט עס, אַז דער קו ה„עבודה" וואָס דער אויבערשטער האָט איינגע־ שטעלט פאַר אידן, זאָל זיין דורך עבודת הקרבנות — דורך שעכטן אַ בהמה וכו' און זי מקריב זיין אויפן מזבח; לכאורה וואָלט מער מתאים געווען אַן עבודה רוחנית (עבודה שבלב[30], תפלה וכיו"ב) וואָס ברענגט ארויס די פאַרבינדונג פון אידן מיט אלקות אין אַן אופן גלוי יותר.

ובפרט אַז קרבנות זיינען ניט אַן ענין וואָס איז אויסגעטיילט נאָר פאַר אידן; אויך אומות העולם האָבן די אפשריות צו מקריב זיין קרבנות[31] און אפילו בביהמ"ק*[31], כידוע.

ועל פי הנ"ל איז דאָס מובן, והיא הנותנת: דוקא דערפאַר וואָס די התּ־ קשרות עצמית פון אידן מיטן אוי־ בערשטן איז העכער פון דער התקש־ רות דורך זייער עבודה בתומ"צ און זי קומט מצד בחירתו ית' — אַז כאָטש „אח עשו ליעקב", אעפ"כ „ואוהב את יעקב"[32], מצד בחירתו של הקב"ה[33] — מהאי טעמא גופא דריקט זיך דאָס אויס דוקא אין עבודת הקרבנות, וואָס בחיצו־ ניות איז אין איר ניט ניכר די רוחניות פון אַ אידן (ובפרט — דער חילוק לגבי דער עבודת הקרבנות פון או"ה) — אַבער נאָר די עבודת הקרבנות פון אידן איז מעורר די התקשרות עצמית וואָס איז בבחירתו ית'

(וע"ד ווי דער אויבערשטער איז בוחר (דוקא) דעם גוף פון אַ אידן, וועלכער איז נדמה בחומריותו לגופות אומות העולם[34]).

ז. דערמיט וועט מען פאַרשטיין פאַרוואָס די קרבנות פון נח פאַר מ"ת האָבן געהאָט אַ שייכות צו די קרבנות שלאחרי מ"ת (ס'איז אין זיי געווען דער גדר פון „טהורין" על שם העתיד):

דאָס וואָס נח האָט מקריב געווען קרבנות איז געווען אַלס הודאה להשם פאַר דעם וואָס ער איז געראַטעוועט געווארן פון מבול — „ויזכור אלקים את נח גו'"[35].

— ידוע[36] דער הסבר פאַרוואָס דער פסוק „ויזכור אלקים את נח" איז איי־ נער פון די פסוקי זכרונות וואָס ווערן געזאָגט אין מוסף דראש השנה (ד. ה. אַז דער „ויזכור אלקים את נח" האָט אַ קשר, איז אַ טייל פון „יעלה זכרוניכם לפני לטובה") — ווייל די זכירה פון נח'ן איז געווען „מצד עצם מעלת נשמות ישראל", וואָס דערפאַר זאָגט מען „וגם את נח באהבה זכרת", וואָס מיינט די „אהבה פנימית ועצמית" (צו נשמות ישראל).

קומט אויס, אַז כאָטש נח איז געווען פאַר מ"ת (וואָס דאָמאָלס איז געווען ובנו בחרת[37] מכל עם ולשון) — און אפילו ניט אין אַן אופן ווי די אבות[38] (וואָס מיט זיי איז געווען די התחלה פון עם ישראל — כשמם אבות) — אעפ"כ,

---

30) תענית ב, א.

31) ויתירה מזו: ונכרים בזמן הזה רשאין לעשות כן, כ"א ואחד בונה לו במה לעצמו ומקריב עלי' כל מה שירצה, ושרי לישראל „לאורינהו" (זבחים קטו, ב. קטז, ב. רמב"ם הל' מעה"ק פי"ט הט"ז).

*31) דנודרין נדרים ונדבות כישראל (מנחות עג, ב. וש"נ. וראה לקו"ש ח"ל ע' 72).

32) מלאכי א, ב.

33) ראה לקו"ש ח"ד ע' 1309, 1341. ובכ"מ.

34) תניא פמ"ט. תורת שלום ע' 120. ועוד.

35) נח ח, א.

36) המשך תער"ב ח"א פרק ר"א. וראה לקו"ש ח"כ ע' 374 ואילך.

37) שבאמירתו — זכירת מ"ת (שו"ע אדה"ז או"ח סי' ס סעיף ד).

38) ויתירה מזו: כל גויי הארץ מתייחסים לנח, „בני נח".

האָט ער געהאַט אַ שייכות צו נשמות ישראל, וואָס דערפאַר איז בא נח'ן גע־ווען אַ זכירה („באהבה") „מצד עצם מעלת נשמות ישראל".

און דערמיט איז אויך מובן, פאַרוואָס די קרבנות וואָס נח האָט געבראַכט בהמשך צו דער זכירה (והודי' פאַר זיין ניצול ווערן פון מבול), האָבן געהאַט אַ שייכות צו די קרבנות פון אידן (לאחרי מ"ת)[39].

און דאָס איז אויך דער ביאור אין דעם וואָס דער מדרש זאָגט וועגן די קר־בנות פון תורת כהנים — „והקרבנות טהורין" (וואָס טהורין איז די הגדרה אין קרבנות פון פאַר מ"ת, כנ"ל):

וויבאַלד דער תוכן פנימי פון קרבנות איז, כנ"ל — צו מגלה זיין די אהבה עצמית של הקב"ה וואָס איז העכער פון (דער אהבה שע"י) תורה, דריקט דאָס זיך אויס (מער) אין די קרבנות של נח פון לפני מ"ת (נאָך איידער ס'איז גע־ווען דער ציווי אויף קרבנות); משא"כ נאָך מ"ת, זיינען די קרבנות אַן ענין של מצוה, איז אין זיי דערפאַר ניט ניכר בגלוי ווי זיי זיינען למעלה פון דער פעולה פון תורה.

ח. ע"פ כל הנ"ל וועט מען אויך פאַרשטיין וואָס דער מדרש זאָגט „מתחילין לתנוקות בתורת כהנים" וויי־ל „יבואו טהורין ויתעסקו בטהורין":

די דריי זמנים ותקופות הנ"ל בנוגע צו אידן בכללות — (א) זיינט מתן תורה, ווען אידן האָבן מקבל געווען און מקיים געווען תומ"צ ע"פ ציווי ה'; (ב) אַנ־הויבנדיק פון די אבות, וואָס קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה; (ג) און נאָך פריער, פון נח, ביי וועמען ס'איז געווען נאָר אַ שייכות צו תורה (עכ"פ אַ גדר פון טומאה וטהרה, כנ"ל) —

י"ל אַז דוגמתן (פון די דריי תקופות) איז דאָ ביי יעדן אידן: (א) נאָכדעם ווי ער ווערט בר (בת) מצוה און אַ מחוייב במצוות; (ב) פון זיינט ער איז הגיע לחינוך און זיין קיום התומ"צ איז אַלס הכנה צו זמן חיובם; (ג) נאָך קודם שהגיע לחינוך ווען עס איז נאָך ניט שייך די הנהגה פון קיום התומ"צ, אַבער אעפ"כ, וויבאַלד ער איז אַ אידיש קינד האָט ער אויך דעמולט אַ שייכות צו תורה[40] — ויתרה מזה: אים איז געגעבן געוואָרן די תורה (בתורת ירושה — מורשה קהלת יעקב — וואָס (אויך) אַ תינוק בן יומו איז יורש הכל) — און ער האָט אַ שייכות צו גדרי התורה.

און וויבאַלד אַז ביי אַ קטן (קודם שהגיע לחינוך) איז נאָך ניטאָ דער ענין העבודה בתומ"צ, איז ביי אים דערפאַר ניכר בגילוי זיין מעלה עצמית אַלס אַ אידיש קינד — די אהבה פנימית ועצמית פון אויבערשטן צו אידן איז מער בגילוי ביי אַ אידיש קינד קודם שהגיע לחינוך[41].

און דאָס איז וואָס דער מדרש זאָגט „יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים": ווי־באַלד דער ענין הקרבנות איז צו אַרויס־רופן ומגלה זיין די אהבה עצמית פון אויבערשטן צו אידן וועלכע איז העכער פון דער אהבה שע"י לימוד תורה (וואָס מצד דער אהבה ווערט אויפגעטאָן די

39) עפ"ז יומתק מ"ש בויק"ר שם „הקריב נח קרבן . . הקריבו ישראל כו'" — שמדמה קרבנות נח לקרבנות דישראל.

40) וי"ל שלכן אסור לספות לו איסור בידים אפילו אינו בר הבנה — ראה בארוכה שו"ע אדמו"ר הזקן סי' שמג ס"ה ואילך.

41) ראה ד"ה כי נער ישראל תרס"ו. ובארוכה לקו"ש חכ"א ע' 20 ואילך.

כפרה) — זיי זיינען „טהורין" בעצם ווייל זיי „דערלאַנגען" אין אַן „אָרט" וואו דער ענין הטומאה קומט ניט צו, רירט ניט אַן — דערפאַר איז „יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים", אַז אט־די התעסקות אין „טהורים" זאָל זיין דורך אידישע קינדער וועלכע זיינען „טהורים" — ווי ער טייטשט עס אַפּ אין תנחומא „אינם יודעים מהו טעם חטא ועון" (ביי זיי איז ניט שייך דער גאַנצער ענין החטא ועון) — דערפאַר וואָס ביי זיי איז מאיר בגילוי די אהבה עצמית פון אויבערשטן צו אידן[42].

ט. ע"פ כל הנ"ל איז אויך מובן פאַרוואָס דוקא דער ענין פון „יבואו טהורים ויתעסקו בטהורים" — די קריאה אין תורת כהנים דורך תינוקות — באַוואַרנט אַז עס זאָל זיין „העולם עומד":

דאָס וואָס די גדולים זיינען עוסק אין „פרשת הקרבנות" איז דאָך ניט אַ „מעשה", נאָר בלויז אַ התעסקות במחשבה ודיבור (ווי דער אַלטער רבי איז מסביר[43], אַז „מחשבה זו תפלה עבודה שבלב שכנגד קרבנות, ודבור הוא ת"ת דקרבנות כו'"), וואָס די צוויי לבושים פון מחשבה ודיבור איז עיקר ענינם צו מגלה זיין דעם שכל האדם אַדער זיין רגש ומדות; אין זיי איז דער עיקר ניט די אותיות (וועלכע זיינען מלביש דעם שכל אַדער די מדה), נאָר דעם שכל או מדה וועלכע זיינען אַנגעטאָן אין די אותיות:

און וויבאַלד אַז בגילוי איז דאָ דער שכל (ורגש) האדם, דערפאַר דערהערט זיך דאָ ניט אויף אַזוי פיל די מעלה עצמית פון אידן (וואָס איז מצד בחירת הקב"ה אין אידן).

דוקא די קריאה ולימוד של תנוקות, און אין דעם גופא — „מתחילין לתנוקות בת"כ" — דאָ רעדט זיך וועגן דער התחלת הלימוד פון תנוקות ווען זיי זיינען נאָך קודם שהגיעו לחינוך און ביי זיי איז נאָך ניטאָ דער ענין של הבנה והשגה

[ווי מען זעט אין מנהג ישראל, אַז בלויז די התחלת הלימוד פון תנוקות איז פון ספר ויקרא, אַבער דערנאָך לערנט מען מיט זיי בסדר אחר, כמנהגי המקום[44]]

און סאיז ביי זיי בלויז אַן ענין של קריאה לחוד; דער עיקר דערביי איז ניט דער תוכן הדיבור, נאָר די עקימת שפתים של הקטנים —

דוקא דאָס רופט אַרויס ומגלה די אהבה עצמית פון אויבערשטן (ע"ד הנ"ל סעיף ו אַז בחירת הקב"ה איז אין גוף דוקא), ובמילא איז דער אויפטו דורך דעם בתכלית השלימות און עס באַוואַרנט עס זאָל זיין „העולם עומד".

(משיחת ש"פ ויקרא תש"מ)

---

42) על פי זה יומתק הדמיון של „הקרבנות טהורין", שמשמעו טהורים בעצם ולא שצריכין להיות טהורין, ל„תינוקות טהורין", שמשמעתו ג"כ לא רק שהן טהורין בפועל, כ"א כל' התנחומא „אינם יודעים מהו טעם חטא ועון".

43) לקו"ת ר"פ פנחס.

44) וכן משמע בכל בו שם וברוקח סי' רצו. וי"א שזהו הפירוש במאמר הגמ' (גיטין ס, ב) כותבין מגילה לתינוק להתלמד בה . . בתו"כ עד ויהי ביום השמיני — שזהו משום שהתינוקות (בתחלה) לומדים רק התחלת תו"כ.

ויקרא ב

א. פון דעם פסוק[1] „ונפש כי תקריב קרבן מנחה גו׳" (און עס שטייט ניט „כי תקריב מנחה״[2]) לערנט מען אֲפ אין תורת כהנים[3], אז מען קען מנדב זיין (אַלס קרבן בפ״ע) אויך לבונה יין (שמן), וועלכע קומען צוזאַמען מיטן קרבן, און אויך עצים.

דאַרף מען פאַרשטיין: בשלמא דאַס וואַס דער וואַרט „קרבן״ קען מרבה זיין לבונה און יין (ושמן) אַלס קרבן בפ״ע איז מובן — וויבאַלד מען ברענגט זיי בלאה״כ אַלס אַ טייל פון קרבן, פון זיי אויך באַשטייט דער קרבן, האָבן זיי אויף זיך קדושת און דעם שם קרבן;

ווי אַזוי קען מען אַבער פון וואַרט „קרבן״ מרבה זיין (נדבת) „עצים״ וועלכע זיינען ניט אַ חלק פון קרבנות[4]?

אין גמרא[5] ווערט געבראַכט: „קרבן מלמד שמתנדבין עצים . . וכן הוא אומר[6] והגורלות הפלנו על קרבן העצים״. אויך איז רש״י מפרש: „וכן הוא אומר — דעצים קרבן מקרו[7]״. דאַס הייסט: וויבאַלד מען געפינט אין פסוק „דעצים קרבן מקרו״ קען דער וואַרט „קרבן״ מרבה זיין עצים.

אַבער דאַס איז נאָר אַ ראי׳ — מען געפינט אַ פסוק וואו „עצים קרבן מקרו״. אַבער עדיין טעמא בעי: פאַר־וואַס זאָלן „עצים״ הייסן „קרבן״ (ובמילא — קענען זיי נכלל ווערן אין דעם לשון „תקריב קרבן״)? זיי זיינען דאָך נאָר אַ מין „הכשר מצוה״ (— קרבן), דער קרבן זאָל קענען פאַר־ברענט ווערן — דאַרפן האָבן עצים און אש.

ווען מ׳וואָלט ערגעץ אַנדערש געפונען אַז „עצים״ ווערן געבראַכט אַלס אַ טייל פון אַ קרבן, דאַן ערשט וואָלט עס געווען אַ טעם ראי׳ לנדו״ד, אַז דער וואַרט „קרבן״ איז מרבה אויך „עצים״.

ועוד להוסיף אין דעם — עכ״פ „בדקות״: דער פסוק „והגורלות הפלנו על קרבן העצים״ רעדט וועגן „קרבן העצים״ מיט אַ ה״א הידיעה — אַזוי ווי עס איז ידוע פון פריער אַז עס איז דאָ אַ קרבן עצים[8] דערציילט דער פסוק אַז ער איז געבראַכט געוואָרן ע״י גורלות — בסגנון אחר: דאַס וואַס מ׳האָט דעמאָלט געבראַכט אַ „קרבן העצים״ איז אַ מסובב פון דעם לימוד בתו״כ (וגמ׳)

---

1) פרשתנו ב, א. — בכו״כ ענינים שנתבארו לקמן בפנים (בענין קרבן העצים) ראה גם לקו״ש ח״ז ע׳ 22 ואילך. וש״נ.

2) ראה פ׳ הראב״ד, ר״ש משאנץ וק״א בתו״כ עה״פ. וראה מלבי״ם כאן.

3) עה״פ.

4) בראב״ד (וק״א) לתו״כ פרשתנו, דלדעת רבי יין ולבונה כו׳ „לא איקרו קרבן אלא שמצינו אותם קרבין עם הקרבנות״ (ולכן כשבאים בפ״ע אין טעונים מלח כו׳), משא״כ עצים, „אינהו גופייהו איקרו קרבן״ (ע״ש). אבל מובן שזהו רק מחמת הלימוד שזהו בכלל „קרבן״, משא״כ קודם (בלי) הלימוד מובן שיין ולבונה שייכים יותר לקרבן מעצים. וראה גם הלשון במדרש הגדול פרשתנו עה״פ: לבונה בפ״ע . . יין . . שמן . . ואפילו עצים.

5) מנחות כ, ב: קו, ב — הובא במפרשים הנ״ל.

6) נחמי׳ י, לה.

7) בפרש״י שם קו, ב: איקרו קרבן.

8) ראה קושיית המגי׳ במל״מ הל׳ שקלים פ״ד ה״ו (ד״ה שוב): אך קשה דהתם מייתי מקרא כו׳. וראה שער המלך שם. שירי קרבן לירושלמי שקלים רפ״ד. ועוד.

אַז „מתנדבין עצים" — קומט אויס אַז מען ברענגט אַ ראִי׳ פון דעם מסובב אויף דער סיבה?

ב. לכאורה וואָלט מען דאָס גע־קענט פאַרענטפערן, ובהקדם, אַז אין נדבת העצים קענען זיין צוויי סוגים:

א) נדבת עצים למערכה — עצים וואָס מ׳האָט געוואָלט אויף מאַכן אַן אש ומערכה ע״ג המזבח אויף וועלכע מ׳איז מקריב די קרבנות.

ב) מ׳איז די עצים גופא מקריב אויפן מזבח, אָלס אַ קרבן (בפ״ע).

און לויט דער דיעה, אַז דער דין הנ״ל פון „מתנדבין עצים" מיינט (ניט נדבת עצים צו דער לשכה פאַר עצי המערכה, נאָר) אַז מען קען ברענגען עצים אָלס אַ קרבן בפ״ע

— ווי די שיטה פון רבי[9], אַז די עצים האָבן אָלע דינים פון אַ קרבן: „טעונין מלח . . הגשה . . קמיצה . . עצים צריכים עצים"; ולדעת הראב״ד[10] האָלטן אויך די רבנן אַז מען איז מקריב די עצים אויפן מזבח אָלס אַ קרבן בפ״ע, דער חילוק איז נאָר וואָס לויט די רבנן זיינען ביי די עצים ניטאָ די דינים הנ״ל, ווייל ס׳איז ניט קיין קרבן גמור (ווי לדעת רבי) —

וואָלט מען לכאורה געקענט פאַר־ענטפערן: דער פסוק „והגורלות הפלנו על קרבן העצים" רעדט דאָך וועגן נדבת העצים למערכה[11] [וואָרום די סיבה פון די „גורלות" איז געווען, ווי די גמרא[12] דערציילט, אַז „לא מצאו עצים בלשכה" און די משפחות האָבן מנדב געווען עצים למערכה (כדלקמן סעיף ד)] — און היות אַז די נדבת העצים למערכה רופט אַן דער פסוק מיטן נאָ־מען קרבן, איז דערפון מוכח אַז אויך עצי המערכה זיינען אַ חלק פון „קרבן", קען דערפאַר דער וואָרט „קרבן" מרבה זיין עצים, אַז מען קען זיי (אויך) בפ״ע ברענגען אָלס אַ קרבן אויפן מזבח.

אָבער [נוסף לזה, אַז אויב מען נעמט אַן אַז מ׳קען מקריב זיין עצים על המזבח אָלס אַ קרבן בפ״ע — איז מסתבר צו זאָגן, אַז דער לשון „(והגורלות גו׳) קרבן העצים" מיינט (ניט (נאָר) די נדבת העצים למערכה, נאָר אַז די משפחות האָבן פון די עצים שהתנדבו געבראַכט (אויך)) אַ קרבן עצים על המזבח, וכמפורש בריטב״א[13] — איז]

לויט דער דיעה אַז דער דין פון „מתנדבין עצים" (לדעת רבנן) איז בא ללמד אַז „אותן גזירין קריבין להכשר הקרבנות על המערכה"[14], קומט דאָך אויס, אַז דער דין פון „מתנדבין עצים" איז דער זעלבער ענין ווי „והגורלות הפלנו על קרבן העצים" — איז הדרא קושיא לדוכתא.

ג. מוז מען זאָגן, אַז דער עיקר טעם פאַרוואָס דער וואָרט „קרבן" איז מרבה

9) מנחות כ, ב. שם קו, ב. וראה תוספתא שקלים פ״ג, ג.

10) בפירושו לתו״כ פרשתנו כאן. וראה גם ק״א כאן. וכן משמע דעת הריטב״א תענית כו, א (בשם י״א) — כי דוחק לומר שמפרש שם רק אליבא דרבי (משא״כ בפרש״י תענית יב, א ד״ה שיו״ט, שמפורש „טעונין קמיצה כו׳". וראה לקו״ש חי״ז שם הערה 34, 57).

11) ראה פרש״י וכו׳ נחמי׳ שם.

12) תענית כח, א. וכ״ה בירושלמי שבהערה 14.

13) שבהערה 10.

14) רבינו גרשום מנחות שם (קז, א). וכן מוכח לכאורה בתוספתא שקלים שם „אלו ואלו נופלים לדיר לשכת העצים". וראה גם ירושלמי שקלים שם (תענית פ״ד ה״ד. מגילה פ״א ה״ד) „מכשירי קרבן", ובמפרשים שם.

עצים איז אַן ענין של סברא: היות די עצי המערכה ווערן פאַרברענט אויפן מזבח צוזאַמען מיטן קרבן, זיינען זיי אַ טייל פון דעם קרבן[15]; נאָר לתוספת ראי׳ ברענגט די גמרא אַ פסוק ובהקדמה — „וכן הוא אומר״ — וואו עס שטייט בפירוש דער לשון „קרבן״ בנוגע לעצים.

מ׳דאַרף אַבער פאַרשטיין: ווי אַזוי איז די סברא מחייב אַז די עצי המערכה זיינען אַן ענין פון הקרבת קרבן, ווי־באַלד אַז לכאורה זיינען זיי, כנ״ל, בלויז מכשירי קרבן[16] — כדי מ׳זאָל קענען מקריב זיין אַ קרבן מוז מען האָבן דעם אש המזבח, וואָס קומט ע״י העצים.

ד. בנוגע דעם ענין פון נדבת העצים געפינט מען אַ דבר פלא:

אין דער משנה[17] ווערן געוויכנט תשעה זמנים פון „עצי הכהנים והעם״, ווי די גמרא[18] איז דאָס מסביר: „כשעלו בני הגולה לא מצאו עצים בלשכה״, האָבן געוויסע משפחות מנדב געווען עצים פאַר דער מערכה — און דער־פאַר האָט מען מתקן געווען, אַז בכל שנה ושנה זאָלן די משפחות ברענגען עצים אין דעם זעלבן טאָג ווען זיי האָבן געבראַכט עצים בפעם הראשונה, און אין דעם טאָג נוצט מען זייערע עצים „אפילו לשכה מלאה עצים״.

און די זמני העצים זיינען אַ יו״ט פאַר די משפחות „ואסורין בו בהספד ובתענית ובעשיית מלאכה״[18], ביז, ווי די גמרא[19] דערציילט, אַז עס איז דוחה אפילו דעם תענית פון תשעה באב (נדחה).

ולכאורה: פאַרוואָס איז אַזאַ שמחה גדולה פון נדבת העצים, ביז אַז דאָס איז דוחה דעם תענית פון תשעה באב (נדחה)[20]?

פאַראַן אחרונים[21] וואָס זיינען מבאר, אַז דער טעם פון דער שמחה איז ניט צוליב דער נדבת העצים למערכה כש־לעצמה, נאָר ווייל אין יענעם טאָג פלעגט מען אויך ברענגען „עולות נדבה״[22], און לויט דעם דין[23], אַז דער טאָג וואָס מען ברענגט אַ קרבן איז אַ יו״ט.

עס איז אָבער ניט גלאַטיק: אע״פ אַז דער יו״ט בפועל איז בסופו של דבר צוליב די עולות נדבה — אָבער די סיבה אויף דעם גופא וואָס מ׳האָט קובע געווען צו ברענגען די עולות נדבה אין דעם טאָג, איז דאָך געווען ווייל ס׳איז דער יום נדבת העצים.

נאָך מער: דאָס וואָס עס ווערט נדחה דער תענית פון תשעה באב (נדחה) איז ניט מצד דער הקרבת עולות נדבה מצד

15) להעיר מרמב״ם הל׳ ביאת מקדש פ״ט ה״ה. וראה הל׳ מעה״ק פי״ד סה״א. וראה לקו״ש חי״ז שם הערה 51. ואכ״מ.

16) לשון הירושלמי במקומות שבהערה 14. וראה לקו״ש שם הערה 48.

17) תענית כו, א.

18) רמב״ם הל׳ כלי המקדש פ״ו ה״ט. וכ״ה בתוספתא תענית פ״ג, ו (בהספד ובתענית). וראה ירושלמי פסחים פ״ד ה״א. חגיגה פ״ב ה״ד.

19) תענית יב, א. תוספתא תענית שם. ירושלמי שקלים (מגילה ותענית) שם.

20) וראה גבורת ארי (תענית שם) שקו״ט איך דחי „יו״ט שלנו״ (דרבנן) תענית מדברי קבלה. וראה מג״א סתקנ״ט סק״א. ועוד.

21) משנה למלך הל׳ כלי המקדש שם. אבל ראה מפרשי הירושלמי שם. ועוד.

22) כמ״ש הרמב״ם — פיה״מ תענית פ״ד מ״ה. הל׳ כלי המקדש שם.

23) ראה תוס׳ פסחים רפ״ד. ירושלמי פסחים שם. הובא ג״כ במפרשי הירושלמי שקלים שם. ועוד.

עצמה [ווארום אין א טאג ווען מ'איז מחוייב צו פאסטן וועט מען דאך ניט מתיר מאכן צו ברענגען דאן אן עולת נדבה סתם און דערמיט דוחה זיין דעם תענית], נאר ווייל דער ענין פון נדבת העצים האט אויפגעטאן א קביעות, אז אין דעם טאג איז מען מקריב עולות נדבה, איז עס במילא דוחה דעם תענית.

דארף מען האבן הסברה: מיט וואס איז נדבת עצים אזא ענין גדול, אז צוליב דעם האט מען קובע געווען די ימים טובים פון „זמן עצי כהנים והעם" ביז אז דורכדעם ווערט נדחה דער תענית פון תשעה באב (נדחה)?

ה. נוסף צו דער שמחה וואס איז גע־ווען אין דעם זמן פון נדבת העצים — געפינט מען אן ענין של שמחה אויך אין דעם זמן פון כריתת העצים.

ווי די גמרא[24] זאגט, אז איינער פון די טעמים אויף דער שמחה פון חמשה עשר באב איז, ווייל דאס איז „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה", און ווי ס'איז מבואר אין ראשונים[25] איז די שמחה דערפאר וואס „באותו יום היו משלימין (ומסיימין[26]) מצוה גדולה כזאת".

און דוקא דאס איז דער טעם וואס בחמשה עשר באב איז א שמחה גדולה ביותר[27], ביז — ווי די משנה[28] זאגט — „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים". וכמובן פון ביאור המהרש"א[29], אז די צוויי ענינים וואס די משנה ברענגט בשייכות צו דער שמחה ויו"ט — „ביום חתונתו זה מתן תורה וביום שמחת לבו זה בנין בית המקדש" — זיינען פארבונדן מיט די צוויי טעג פון ט"ו באב און יוהכ"פ: מתן תורה מיינט (כפרש"י[30]) „יוהכ"פ שניתנו בו לוחות האחרונות", און ביהמ"ק — „אחמשה עשר באב קאי, שטעמי שמחתו . . תלויים בבנין המקדש" —

וואס די איינציקע זאך מיט וואס ט"ו באב האט א שייכות גלוי צו (בנין ה)מקדש, איז[31] וואס דאס איז דער „יום שפסקו מלכרות עצים למערכה" שבמקדש[32].

און אויך בנוגע דער שמחה איז ניט פארשטאנדיק: אמת טאקע אז דער ענין פון כריתת עצים למערכה איז א „מצוה גדולה"[33], אבער דאך איז דאס לכאורה נאר א הכשר מצוה, ס'איז בלויז א טפל צום עיקר — די הקרבת הקרבנות ע"ג המזבח[34].

איז ווי קומט עס אז דוקא כריתת עצים איז אזא ענין גדול וכללי, ביז אז

---

24) תענית לא, א.

25) רשב"ם ב"ב קכא, ב. נמוק"י שם. וראה תויו"ט סוף תענית. וראה לקו"ש חכ"ד ע' 48 ואילך.

26) כ"ה ברשב"ם שבע"י (וכן בנמוק"י הנ"ל).

27) נוסף לזה שמשמע שזהו הטעם העיקרי (ראה לקו"ש שם ע' 48, 53).

28) שם כו, ב.

29) בחדא"ג תענית שם.

30) במשנה שם. וראה בגמ' שם ל, ב.

31) ואולי גם הא „שביטל הושע כו' שלא יעלו ישראל לרגל" (שם ל, סע"ב. וראה לקו"ש שם הערה 62). אבל אינו דומה לכריתת עצים למערכה המכשיר את עבודת הקרבנות שהיא מטרת הבית (רמב"ם ריש הל' בית הבחירה (אבל ראה שם: וחוגגין אליו ג' פעמים). וראה בארוכה לקו"ש שם ע' 54 ואילך ובהערה 70).

32) ראה גם אוצר בלום לע"י תענית שם (במשנה).

33) ראה לקו"ש שם בארוכה ביאור בגודל המצוה.

34) להעיר ממשנ"ת בלקו"ש שם (ע' 55 והערה 72) שי"ל שאי"ז הכשר לבד. ע"ש. אבל מובן, שלגבי הקרבת הקרבנות ממש ה"ז רק הכשר.

דאָס שאָפט אַ יו"ט וואָס איז גרעסער פון אַלע אַנדערע ימים טובים, בעת אַז ביי די קרבנות עצמם — געפינט מען ניט אַז זיי זאָלן גורם זיין אַ יו"ט ושמחה גדולה?

ו. ויש לומר דעם ביאור אין דעם:

ס'איז ידוע די הסברת הרמב"ן[35] אין דעם ענין פון קרבנות, אַז דער וואָס ברענגט אַ קרבן דאַרף בשעת מעשה באַטראַכטן זיך אַז דאָס וואָס דער קרב וכליות וכרעים פונעם קרבן ווערן פאַר־ברענט און מ'איז זורק דם על המזבח איז ווייל "ראוי לו שישפך דמו וישרף גופו לולא חסד הבורא שלקח ממנו תמורה . . דמו תחת דמו נפש תחת נפש כו'".

די כוונה פון אַ קרבן איז, אַז דער מענטש זאָל זיך מקריב זיין צום אויבערשטן; נאָר דער אויבערשטער האָט געטאָן אַ חסד מיטן אדם כי יקריב, און האָט די הקרבה גשמית פאַרביטן אויף הקרבת הבהמה כו'[36] — אַבער די הקרבה דאַרף אים מעורר זיין אַז ער זאָל זיין נפש מקריב זיין (ברוחניות) צום אויבערשטן.

ועפ"ז יש לבאר דעם רמז אין דעם פרט וואָס יעדער קרבן על המזבח ווערט פאַרברענט צוזאַמען מיט די עצי המערכה:

קרבנות טיילן זיך אין פאַרשידענע סוגים, און יעדער סוג האָט זיינע באַזונדערע דינים ווי אַזוי ער ווערט נקרב ע"ג המזבח. וע"פ ביאור הרמב"ן הנ"ל איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס וואָס יעדער סוג קרבן האָט זיינע דינים מיוחדים איז ווייל זיי דוקא זיינען מתאים צום תכלית פון דעם קרבן — וואָס דער קרבן דאַרף אויפטאָן אין דעם אדם המקריב, וועלכן "טייל" פון "זיך" ער איז מקריב צום אויבערשטן (וואָס דאָס איז בהתאם צו דער סיבה פון דעם קרבן — כפרה אויף אַ חטא, נדבה, וכו').

[און ווי ס'איז מוכח אין דעם פירוש הרמב"ן גופא, אַז אויך די כללית'דיקע זאַכן וואָס ער רעכנט אויס — שריפת הקרב כו' וזריקת הדם — זיינען ניט ביי אַלע קרבנות; ביי אַ קרבן מנחה, לדוגמא, זיינען די פרטים ניטאָ, אַ מנחה איז ניט פאַרבונדן מיט קרב וכו' און דם פון דעם אדם המקריב].

לאידך גיסא אַבער, באַשטייט די התחלה ויסוד פון אַלע קרבנות אין דעם, וואָס דער אדם איז מקריב זיך צום אויבערשטן. ד. ה. צום אַלעם ערשטן מוז ביים אדם זיין די כללית'דיקע גרייט־קייט צו זיך מוסר נפש זיין צום (פאַרן) אויבערשטן, וואָס דאָס איז ניט פאַר־בונדן מיט אַ באַשטימטן חלק (אַדער פרטים) פון מענטשן, נאָר אַ "הקרבה" פון עצם נפשו, זיין גאַנצן מהות;

נאָר ביי יעדן סוג קרבן ווערט אָט די "הקרבה" (פון עצם נפשו) "אויסגע־דריקט" בפועל אין פאַרשידענע פרטים פון דעם מענטשן.

און דאָס איז דער ענין פון די עצי המערכה וואָס ווערן פאַרברענט על המזבח צוזאַמען מיט יעדן קרבן — דאָס איז די "תמורה" פון דער כללית'דיקער, צד השווה "הקרבה", פון דעם אדם המקריב צום אויבערשטן וואָס פאַדערט זיך ביי יעדן קרבן.

און דערמיט איז אויך מובן וואָס דאָס איז מרומז אין דעם ענין פון עצים דוקא

---

35) פרשתנו א, ט.

36) ראה פרש"י ויקרא כב, יג ד"ה תחת בנו (מב"ר פנ"ז, ט).

— ווייל „האדם עץ השדה"[37], אַן אדם איז עץ השדה, ד. ה. אַן „עץ" דריקט אויס (ניט בלויז אַ געוויסן טייל אַדער פרטים פון דעם אדם, נאָר) די גאַנצע זאַך פון אדם.

[און ווי ערקלערט בארוכה במ"א[38], אַז דוקא אין „צומח" (עץ) שבאדם זאָגט זיך אַרויס די פנימיות הנפש, ע"ד ווי אַן עץ וואָס איז שטענדיק מחובר צו זיין שורש ומקור].

און דאָס איז אויך דער טעם (בפנימיות העניינים) וואָס נדבת העצים האָט גורם געווען נאָך אַ גרעסערע שמחה ויו"ט ווי די הקרבת הקרבנות — ווייל דער ענין פון עצי המערכה איז (ניט נאָר וואָס דאָס איז ניט קיין סתם אַ זייטיקער און טפל'דיקער ענין אין אַ קרבן (אַ הכשר לחוד), נאָר אדרבה: דאָס איז) דער כלל און יסוד פון ענין הקרבנות.

ז. איינער פון די חילוקים צווישן דער „הקרבה כללית" פון דעם אדם (וואָס ווערט אויסגעדריקט אין שריפת עצי המערכה) און דער „הקרבה פרטית" (בהתאם צום פרטי הקרבן וואָס דער אדם ברענגט):

בשעת דער אדם איז פאַרנומען מיט דער „הקרבה" פון איין פרטית'דיקן כח (— אַ טייל פון זיין מציאות), קען ער זיך ניט „אויסטאָן" לגמרי פון זיך. זיין ביטול ומסירת נפש איז אַנגעטאָן אין זיין כח פרטי, נוסף ע"ז וואָס עס זיינען דאָך דאָ שאר הכחות —

ובמילא פאַרדעקט דאָס אויף זיין ביטול ומסירת נפש.

בשעת אַבער כי יקריב אַ „הקרבה כללית" — ער גיט זיך אַוועק אינגאַנצן צום אויבערשטן — דעמאָלט איז ביי אים ניטאָ וואָס עס זאָל פאַרשטעלן אויף זיים מסירת נפש, ווייבאַלד ער שטייט אין אַ ביטול כללי: דאָן איז עס אַ מסירה ונתינה וואָס איז העכער פון חשבונות פון שכל אַדער רגש (אפילו שכל ורגש דקדושה) וכיו"ב[39].

און דאָס איז דער טעם פאַרוואָס די „עצים" (שבכל קרבן) ווערן געבראַכט (ניט אַלס אַ טייל פון עצם הקרבן, נאָר) אַלס אַ (באַזונדערע זאַך אַ) הכשר קרבן

— ועד"ז בנוגע דער שמחה פון זמן עצי כהנים והעם (אין אָן אופן וואָס איז דוחה תשעה באב (נדחה)), וואָס די סיבת השמחה איז [ניט נאָר די הקרבה עצמה פון קרבנות (עולות נדבה), אַדער (כדעת הריטב"א) פון דעם קרבן העצים, וועלכע מ'האָט מקריב געווען אויפן מזבח אַלס קרבן, נאָר די סיבה איז] דוקא די עצם נדבת העצים למערכה (כנ"ל סעיף ד) —

ווייל דער באַוויזן אויף מסירת נפש בשלימות, איז די איבערגעגעבנקייט צו מכשירי קרבן (מצוה)[40]:

וועז אַ איד ברענגט אַ קרבן אויפן מזבח — אפילו אַזאַ קרבן וואָס ווערט אינגאַנצן[41] פאַרברענט (עולה) און זיין מציאות ווערט בטל — קען דער מקריב

37) שופטים כ, יט. וראה תענית ז, א.

38) ראה בארוכה לקו"ש שם ע' 116 ואילך.

39) ראה סה"מ תרנ"ט ע' כג ואילך. לקו"ש ח"כ ע' 176 ואילך. ועוד.

40) ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 384 ואילך.

41) ולהעיר שגם בעולה (משא"כ בפרים הנשרפים וכו') נשאר העור וניתן לכהן (צו ז, ח. זבחים קג, ב), משא"כ אפר העצים וכו' — דאפר הוא מציאות אחרת חדשה (ראה תוד"ה אין (פסחים כט, סע"א). חי' הרשב"א לקידושין (נו, ב). ועיין אגה"ק סט"ו).

טראַכטן, אז כאַטש דאָ למטה איז זיין מציאות בטל, האָט ער אַבער אויפגעטאָן, אז עס ווערט דערפון „ריח ניחוח לה' — נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני"[42].

משא"כ די עצי המערכה, וואָס ביי זיי געפינט מען ניט אז דורך זייער שריפה וכליון אויפן מזבח ווערט אויפגעטאָן „ריח ניחוח לה'", וביחד עם זה איז זייער שריפה באופן אז זיי ווערן אינגאַנצן אויס מציאות, איז דערביי ניטאָ דער הרגש עצמו, אַ „דערהער" אז זיי טוען אויף ריח ניחוח להו';

זייער פעולה איז — וואָס זיי האָבן מכשיר געווען אז אַ צווייטע זאַך (דער קרבן) זאָל אויפטאָן אַ „נחת רוח לפני".

[און ווי דאָס קומט אויך צום אויסדרוק אין נדבת העצים, אז דער אויפטו פון מנדב זיין די עצים איז באַשטאַנען אין דערמעגלעכן אז אַ צווייטער איד זאָל קענען ברענגען אַ קרבן און גורם זיין „נחת רוח לפני"].

און די גרייטקייט זיך אַוועקגעבן פאַר אַזאַ ענין איז דער באַווייז אויף דעם ביטול ומסירת נפש בשלימות — קרבן לה'.

ח. אַבער לאחרי כ"ז, איז אפילו דער ענין פון נדבת העצים נאָך ניט דער שלימות'דיקער באַווייז אויף דעם שלימות'דיקן אַוועקלייג צום אויבערשטן.

ווייל אע"פ אז ער האָט ניט קיין געפיל אז ער האָט אויפגעטאָן — האָט ער אַבער דאָך אַ הרגש של סיפוק נפשי — דערפון וואָס די עצים זיינען געווארן קודש און דורך דעם קען מען דעם קרבן מקריב זיין אויפן מזבח.

דער העכסטער אופן פון אדם כי יקריב להוי' אַן קיין שום אַריינמישונג פון אייגענע געפילן, קומט צום אויסדרוק אין דעם ענין פון כריתת העצים למערכה — וועלן מ'שניידט עצים אין וואַלד, איידער מ'האָט זיי מקדיש געווען און געבראַכט צום גזבר.

און ווי דאָס איז מודגש במיוחד ביי די משפחות וועלכע האָבן געבראַכט עצים נאָך חמשה עשר באב [בעשרים באב בני פחת מואב בן יהודה בעשרים באלול כו'[43]] — וואַרום, פון איין זייט, האָבן זיי די עצים געמוזט שניידן ניט שפעטער ווי חמשה עשר באב (ווייל דערנאָך זיינען זיי פסול למערכה[44]), אַבער לאידך גיסא האָבן זיי ניט געקענט גלייך ברייגען און מקדיש זיין די עצים, ווייל דעמאָלט וואָלטן זיי שוין דאַמאָלס באַלאַנגט צו הקדש וכל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא[45], אַזוי אז בעשרים באב וכו' וואָלטן די עצים ניט געווען זייערע צו מנדב זיין און ברענגען אין דעם טאַג.

קומט אויס, אז די אַלע טעג צווישן דער כריתת העצים און נדבת העצים זיינען די עצים ביי זיי געווען עצי חולין.

און דערמיט איז מובן, אז אין דער פעולת ההכנה פון כריתת העצים[45], אין וועלכער עס זעט זיך ניט אַן קדושה, איז דאָ דער פולער אַוועקלייג צום אויבערשטן אין אַן אופן פון ביטול במציאות לגמרי, וואו מען טראַכט אינגאַנצן ניט וועגן זיך און וועגן „וואָס איך האָב אויפגעטאָן", נאָר בלויז טאָן פאַרן אויבערשטנ'ס וועגן.

---

42) פרשתנו שם ובפרש"י.

43) משנה תענית כו, סע"א.

44) ר"ה ו, א. חולין קלט, א.

45) להעיר מל' הידוע (לקו"ת שלח (מ, א). וראה מו"ג ח"ג פנ"א בהערה) אילו נצטווה לחטוב עצים.

און דערפאַר — דער גודל ההפלאה פון חמשה עשר באב, ביז אַז „לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיוה"כ" — די שמחה פון חמשה עשר באב איז בדוגמא צו יוהכ"פ, „אחת בשנה"[46], ווען עס ווערט נתגלה ביי יעדן אידן זיין „אחת" שבנפש, בחי' יחידה[47]. ווייל דאַס וואַס אַ איד איז בשמחה דערפון וואַס ער איז כורת עצים למערכה (און זיי בלייבן ברשותו אַלס עצי חול) נעמט זיך פון בחי' יחידה, וואַס כל ענינה איז „יחידה לייחדך"[48].

ט. עפ"ז קען מען אויך מבאר זיין דעם קשר פון דעם תיאור השמחה (שבסוף מס' תענית) צום תוכן היום פון חמשה עשר באב:

די משנה[28] זאָגט אַז (בט"ו באב ויוהכ"פ) „בנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים ומה היו אומרות בחור שא נא עיניך כו'", און די ברייתא[49] איז אין דעם מפרט, אַז עס זיינען געווען דריי סוגים אין די בנות ישראל: „יפיפיות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם ליופי שאין האשה[50] אלא ליופי; מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה[50] אלא לבנים: מכוערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשם[51] שמים".

ויש לומר אַז די דריי סוגים זיינען בהתאם צו די דריי אופנים הנ"ל אין די „עצים".

עס זיינען פאַראַן עצים וואַס זיי גופא ווערן אַ קרבן (בפ"ע) אויפן מזבח. ובהתאם לזה איז דער ערשטער סוג בנות — די „יפיפיות", וואַס יופי[52] איז אַ מעלה אין דעם אדם גופא:

דערנאָך זיינען פאַראַן די עצי המערכה, ווי מ'איז זיי מנדב און מען ברענגט זיי אין לשכה (זמן עצי הכהנים והעם) — און דוגמתם זיינען די „מיוחסות", וואַס די מעלה פון יחוס איז נוגע (בעיקר) צו די בנים — „אין האשה אלא לבנים", און ווי רש"י איז מבאר: „אם בניך יהיו מיוחסין הכל קופצין עליהם כו'" (בדוגמת עצי המערכה וועלכע זיינען מכשיר אַ צווייטנ'ס קרבן).

און — כריתת עצים למערכה, ווען זיי זיינען חול און עס זעט זיך ניט קיין שייכות צו קודש — איז בדוגמת די „מכוערות שבהם", וועלכע האָבן ניט קיין מעלות (גלויות):

אָבער לאידך, ווערט דוקא ביי די „מכוערות" דערהערט די מעלה פון „קחו מקחכם לשם שמים" — ניט פאַר זיך, נאָר בלויז פאַרן אויבערשטנ'ס וועגן (בדוגמא ווי געריידט פריער, אַז דוקא אין דער כריתת עצים למערכה דריקט זיך אויס דער אַוועקלייג צו טאָן „לשם שמים" אָן קיין הרגש עצמו).

יו"ד. און דאַס איז די הוראה בעבודת כל אחד ואחד:

עס זיינען פאַראַן אַזוינע וואַס מיינען, אַז דער ענין פון שמחה בעבודת ה' איז דוקא ווען ער „קערט איבער אַ וועלט" — געלערנט כל התורה כולה וכו'.

---

46) ס"פ תצוה. אחרי טז, לד.

47) ראה תוד"ה עד אחת — מנחות יח, א.

48) הושענות דיום שלישי.

49) בסיום המס'. — השינוים בין לשון המשנה ולשון הברייתא נתבארו באריכה בלקו"ש חי"ט ע' 80 ואילך. וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 261 ואילך.

50) כ"ה בגמ' לפנינו. ובע"י (ודק"ס): אשה. וכ"ה בכתובות נט, ב.

51) כ"ה הגירסא בע"י. ובגמ' לפנינו: לשום.

52) היינו מצות כמפורש בשהש"ר (פ"ז, ז): מה יפית במצות.

בשעת אַבער ער טוט אויף אין העלפן אַ צווייטן אידן אַז יענער זאָל קענען נתקרב ווערן צום אויבערשטן, איז „לשמחה — ובפרט שמחה גדולה — מה זו עושה" [53] —

איז די הוראה: אמת טאָקע, אַז אויב מ׳האָט געהאַט די מעגלעכקייט צו טאָן מער פאַר דער אייגענער שלימות און מ׳האָט ניט געטאָן, קומט דערפאַר אַן עונש כו׳,

אַבער לאידך גיסא, איז אין עבירה מכבה מצוה[54]. און וועגן דער מצוה — פון העלפן אַ צווייטן אידן צו יקריב מכם קרבן לה׳ — זאָגט תורה, אַז זי ברענגט צו דער גרעסטער שמחה פון אַלע שמחות: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים.

(משיחות כ״ף מנחם אב תשכ״ה, תשל״ב)

---

53) ע״פ קהלת ב, ב.

54) עיין סוטה כא, א ובפרש״י שם ד״ה מצוה וד״ה בעידנא.

צו

א. וועגן דעם אש המערכה, וואס איז געווען אויפן מזבח אין א ציור „רבוצה כארי״[1], שטייט אין זהר (פון היינטיקער סדרה[2]), אז דאס איז דער מלאך אוריא״ל, וואס באווייזט זיך אין דעם ציור, און דערביי זאגט דער זהר צוויי לשונות: פריער שטייט אז „אתחזי . . כחיזו דחד אריא תקיפא רביע על טרפי״; און דערנאך — „ואתחזי כארי רברבא רביע על קרבנא״.

שטעלט זיך דער טאטע[3] אויף די שינויי הלשונות [(א) פריער שטייט „ארי תקיפא״, ובפעם השני — „ארי רברבא״; (ב) פריער שטייט „רביע על טרפי״, און דערנאך — „רביע על קרבנא״], און ער איז מבאר, אז אין ארי שבמרכבה העליונה זיינען דא צוויי ענינים — חסד וגבורה, וואס ארי איז בגימטריא גבורה, אבער, לאידך גיסא, שטייט דאך „פני ארי אל הימין״[4].

און דאס איז דער ביאור חילוקי הלשונות:

פריער רעדט דער זהר וועגן דעם ענין הגבורה שבארי, און דערפאר זאגט ער „ארי תקיפא רביע על טרפי״ — „תקיפא״ (תוקף וחוזק) ווייזט אויף גבורה, און אזוי אויך „טרפי״ — טורף קומט דאך מצד הגבורה.

דערנאך רעדט זיך וועגן דעם ענין החסד שבארי, און דערפאר זאגט ער „כארי רברבא רביע על קרבנא״ — „רברבא״ („גדול״) ווייזט אויף חסד [כמ״ש[5] לך הוי׳ הגדולה והגבורה גו׳], און אויך „קרבנא״ מלשון קירוב קומט מצד החסד, ימין, כמרז״ל[6] ימין מקרבת.

ב. ווי געדעדט כמה פעמים, זיינען די הערות פון טאטן געשריבן געווארן בקיצור, און די ענינים וואס דער לומד ומעיין קען זיך אליין כאפן אויף זיי, איז ער ניט מבאר.

לערנענדיק די הערה הנ״ל, ווערט א שאלה בלשון הזהר: וויבאלד אז אן ארי, דער זעלבער ארי האט אין זיך ביידע ענינים, סיי חסד און סיי גבורה — פארוואס צוטיילט עס דער זהר אין צוויי פאלן („ארי תקיפא רביע על טרפי״ און „ארי רברבא רביע על קרבנא״), און זאגט ניט ביידע זאכן צוזאמען „ארי תקיפא ורברבא רביע על טרפי על קרבנא״ (וכיו״ב),

וואס אע״פ אז חסד און גבורה זיינען צוויי באזונדערע (און הפכיים דיקע) ענינים — זאגט דאך אבער דער טאטע אין דער הערה, אז דאס וואס אן ארי האט סיי חסד און סיי גבורה זיינען עס ניט קיין צוויי באזונדערע פאלן, נאר ס׳איז „כמו אור הגבורה בכלי החסד״[7]. וואס דערפאר זיינען ביידע פארבונדן מיט כללות ענין הארי׳: די גימטריא פון ארי׳ איז גבורה (און אויך בפשטות איז דאך גבורה פון די תכונות הארי׳,

1) יומא כא, ב.
2) לב, ב. וראה הנסמן בניצוצי זהר שם.
3) לקוטי לוי״צ לזהר על אתר (ע׳ ריג).
4) יחזקאל א, י.
5) דה״א כט, יא.
6) סוטה מז, א. סנהדרין קז, ב.
7) ראה גם אוה״ת ר״ה (ריש ע׳ א׳תכח): כלול מחו״ג. ושם לפנ״ז (ע׳ א׳תכו): אור הגבורה בכלי החסד כו׳ וכך הוא ארי׳ כו׳. ע״ש. וראה גם אוה״ת ויקהל ע׳ ב׳קמז.

כמאמר[8] „וגבור כארי"); און צוזאַמען דערמיט איז „פני ארי' אל הימין".

[און עד"ז איז אויך בנוגע צו די קרבנות, וואָס ווערן אַנגערופן דאָ אין זהר מיט ביידע לשונות — „טרפי"" (גבורה) און „קרבנא" (חסד) — מוז דאָך יעדער קרבן האָבן אין זיך ביידע תכונות: גבורה וחסד

— די הקרבה על גבי המזבח איז אַ העלאה[9] מלמטה למעלה, גבורה; און דאָס פועל'ט (דערנאָך) „נחת רוח לפני"[10], המשכת תענוג מלמעלה למטה, חסד —

וי"ל יתרה מזה: זיי ביידע זיינען דאָ אין דעם זעלבן ענין שבהקרבן: די הקרבה לה' (העלאה) איז אין אַן אופן אַז אַ טייל בלייבט איבער (למטה) פאַר די (אכילת) בעלים אַדער כהנים

(און אויך אַ קרבן עולה וואָס איז כליל לה', איז דאָך עורו לכהן[11]; און אפילו אַ מנחת כהן וואָס „כליל תקטר"[12] — איז דער ענין פון דעם קרבן, אַז דורך אים ווערט דער כהן נתחנך לכהונתו, אַדער „לכפר עליו"[13] — באַ מנחת כהן עני[14], ווערט אויפגעלכט קומט במקום עולת בקר פון אַ כהן עשיר).

---

8) אבות פ"ה מ"כ.

9) ובל' הכתוב (יחזקאל מד, טו): והכהנים גו' ועמדו לפני להקריב לי חלב (להעלותו באש) ודם (להזותו ע"ג המזבח) — נוסף על העלי' בתחלה מחולין לקדש.

10) רש"י ויקרא א, ט. ספרי ורש"י פנחס כח, ח. — נחת גם מלשון חות דרגי'.

11) פרשתנו ז, ח. ולהעיר ממעילה ט, א.

12) פרשתנו ו, טו־טז.

13) על עשה ועל לאו שניתק לעשה (רש"י א, ד — מתו"כ שם. ורש"י אינו מפרש ומשנה פשש"מ „לכפר במכפר זה הדם" (כבתו"כ), ופי' הכתוב כמשמעו „מרצה לכפר").

14) רש"י ב, א.

ועד"ז איז „נחת רוח לפני" וואָס קומט דורך קרבנות, דער קירוב (חסד) פון דעם אויבערשטן צום מקריב הקרבן — איז פאַרבונדן מיט אמרתי ונעשה רצוני, פאַלגן און ביטול, און דאָס דריקט זיך אויס אין קיום התומ"צ, וואָס דאָס אַליין איז פאַרבונדן מיט גבורה: הנהגה אין אַן אופן מוגבל דוקא, לויט דיני ומשפט התורה].

און ע"פ כ"ז, האָט דער זהר געדאַרפט זאָגן ביידע ענינים דוקא צוזאַמען, צו ווייזן אויף דער התכללות פון חסד וגבורה שבארי'?

ג. וי"ל נקודת הביאור בזה:

הגם אין ארי' זיינען דאָ ביידע קוים (חסד און גבורה) צוזאַמען, איז אַבער פאַראַן אַ חילוק אין זייער גילוי: אַמאָל איז גבורה בגלוי און דער חסד בהעלם, און אַמאָל להיפך.

דערפאַר טיילט עס דער זהר אין צוויי באַזונדערע פאַלן: „ארי' תקיפא רביע על טרפי", ווייל ער רעדט אין דער דרגא פון ארי' ווען דער קו הגבורה איז בגילוי (וקו החסד בהעלם); און דער־נאָך זאָגט ער „ארי' רבבא רביע על קרבנא", ווייל ער רעדט וועגן דער דרגא פון ארי' ווען דער קו החסד איז בגילוי (וקו הגבורה בהעלם).

מען דאַרף אַבער פאַרשטיין: אין וואָס באַשטייט דער טעם החילוק צווישן די צוויי פאַלן (צי דער קו הגבורה איז בגילוי אַדער דער קו החסד)?

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין דער־פון, וואָס איידער דער זהר זאָגט דעם צווייטן ענין („כארי' רבבא רביע על קרבנא") איז ער מקדים:

א) אַז דאָס איז כמשל המלך וואָס מען האָט אים געשיקט אַ דורון און ס'איז אים געפעלן געווארן, האָט ער געזאָגט

לעבדו — „זיל וטול דורון דא דאייתיאו לי״; אֲזוי אויך — „אמר קב״ה לאוריא״ל זיל וקבל דורונא דבני קרבין קמאי״.

ב) אַז אויף דעם ענין שטייט[15] „ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל על המזבח את העולה וגו״ — „דא אוריא״ל דנחית בחיזו דאשא כו׳ לקבלא דורונא״; און אויף דעם זאגט דער זהר „ואתחזי כארי׳ רברבא רביע על קרבנא״.

על פי זה יש לומר, אַז אין דעם ענין פון (אוריא״ל —) ארי׳ דאכיל קורבנין, זיינען פאַראַן צוויי אופנים[16]:

א) ווי דאַס איז מצד עצמו, וואַס דעמולט איז דער עיקר בו — ענין הגבורה („ארי׳ תקיפא רביע על טרפ״ה״);

ב) ווען „אמר הקב״ה לאוריא״ל זיל וקביל דורונא״ — ווען ער באַקומט אַ ציווי (ונתינת כח) מלמעלה צו מקבל זיין די קרבנות — וואַס דאַס ווערט אויפגעטאָן דורך דעם וואַס אין דער הקרבה של האדם איז מודגש אַז ער ברענגט עס אַלס אַ דורון (כדלקמן) — דעמולט ווערן די גבורות נתהפך לחסדים, און דערפאַר איז דער ענין החסד ביי אים בגילוי.

און דערפאַר פאַרבינדט דער זהר דעם פאַל דוקא מיטן „ותצא אש מלפני ה׳ גו״ — ווייל דער „ותצא אש גו״ איז געווען בשמיני למילואים: און דער שינוי אין דעם אש שבדמות „ארי׳ רברבא כו״ לגבי „ארי׳ תקיפא כו״ (וואַס ווערט דורך „אמר קב״ה לאוריא״ל״, כנ״ל), איז בדוגמת דעם שינוי וחידוש פון שמיני למילואים לגבי שבעת ימי המילואים.

ה. מ׳האַט שוין געוואַרט אַמאָל באַ־רוכה[17] במאמר חז״ל[18] „שכל שבעת ימי המילואים שהעמידו משה למשכן . . לא שרתה בו שכינה״

— דלכאורה: וויבאַלד אַז (אויך) אין די שבעת ימי המילואים האַט מען מקריב געווען קרבנות, אויף וועלכע עס שטייט „ריח ניחוח לה״״[19], ווי קומט עס אַז די קרבנות האַבן ניט אויפגעטאָן השראת השכינה אין משכן? —

אַז אין השראת השכינה זיינען פאַראַן כמה דרגות[20]. ובכללות טיילן זיי זיך אין צוויי דרגות:

א) אַ גילוי שכינה וואַס קומט מצד עבודת הנברא (וכמדת עבודתו), ובמילא איז עס מוגבל בסדר ההשתלשלות, וואַס דאַרט דערגרייכט עבודת הנבראים (ובלשון החסידות[21]: אתערותא דלעילא וואַס ווערט נמשך ע״י אתערותא דלתתא ונמדד על ידה).

ב) השראת השכינה וואַס קומט מלמעלה, פון למעלה מהשתלשלות, וואַס איז העכער פון עבודת הנבראים (אתערותא דלעילא מצד עצמה)[22].

און דאַס איז דער חילוק צווישן שבעת ימי המילואים און שמיני למילואים:

די הקמת המשכן בשבעת ימי המי־לואים איז געווען די הכנה ועבודה מצד ה„מטה״ צום גילוי שכינה במשכן[23],

---

15) שמיני ט, כד.

16) להעיר מרמ״ז לזהר כאן שאוריא״ל הוא למעלה מאש של גבוה שהוא תמיד על המזבח.

17) ראה לקו״ש ח״ז ע׳ 237. ועוד.

18) רש״י שמיני ט, כג. תו״כ ר״פ שמיני (יד).

19) ויקרא א, ט. ובכ״מ.

20) ראה תניא פנ״ג.

21) ראה לקו״ת שה״ש כב, ב ואילך. ש״נ.

22) ע״ד: אלף פעמים זו משלי היא אבל הוא יברך אתכם כו׳ (דב״ר פ״א, יג. ועד״ז בתיב״ע וספרי דברים א, יא. הובא בפרש״י שם).

23) ראה בארוכה לקו״ש ח״א ע׳ 182 ואילך. ח״ב ע׳ 58 ואילך. ועוד.

וואס די עבודה האט ממשיך געווען א גילוי שכינה פון בחי' השתלשלות (און דערפאר זיינען געווען שבעת ימי המי־לואים, כנגד שבעת ימי הבנין — ההשתלשלות);

משא"כ בשמיני למילואים איז ע־ווארן דער גילוי השכינה מצד למעלה — „ויירא כבוד ה' גו' ותצא אש מלפני ה' גו'" — פון בחי' „שמיני"[24] וואס איז העכער פון השתלשלות.

ו. אע"פ אז בחי' „שמיני" איז העכער פון השתלשלות ו(במילא — פון) עבודת האדם, אעפ"כ, כדי אז די גילויים של־מעלה זאלן ניט זיין אין אן אופן פון „נהמא דכיסופא"[25], איז איינגעשטעלט געווארן, אז אלע המשכות קומען דורך, אדער הקדמת עבודה[26].

און ווי מען זעט אין דעם ענין גופא, אז איידער ס'איז געווארן די השראת השכינה במשכן בשמיני למילואים האט געמוזט זיין (אין דעם יום השמיני גופא[27]) קרבנות אהרן ועבודתו וואס דורך דעם אלעם דוקא „תשרה שכינה בכם"[28].

נאר וויבאלד עס רעדט זיך וועגן א השראת השכינה וואס איז העכער פון גדר הנבראים, איז מובן, אז עס איז דא א חילוק אין תוכן העבודה וואס איז גורם די השראת השכינה לגבי דער עבודה וואס איז ממשיך דעם אור פון סדר ההשתלשלות.

ז. וועט מען דאס פארשטיין בהקדים וואס מיר געפינען, אז ניט קוקנדיק אויף דעם וואס אויך בשבעת ימי המילואים האט אהרן געבראכט א „פר אחד — לכפר על מעשה העגל שהוא פר"[29], אעפ"כ האט ער ביום השמיני ווידער געדארפט ברענגען אן „עגל בן בקר לחטאת" — „להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה על מעשה העגל שעשה"[30].

פארוואס האט מען געדארפט האבן נאך א קרבן „(להודיע) שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה"?

קען מען זאגן, אז דער תוכן פון דער כפרה איז ניט „כפרת נפשו" נאר (בלשון פון אלטן רבי'ן[31]) „לכפר לפני ה' להיות נחת רוח לקונו".

אין די קרבנות פון שבעת ימי המי־לואים וואס האבן אויפגעטאן א המשכה פון השתלשלות, וואס איז בערך הנב־ראים, איז דאס פארבונדן מיט „כפרת נפשו" (של האדם), אז ער זאל זיין בשלימות:

משא"כ די קרבנות וואס דארפן ברייגען דעם גילוי מלמעלה (— פון דעם אור שלמעלה מהשתלשלות ונב־ראים), איז תוכנם — א „דורון", צו פארשאפן „נחת רוח לקונו" (ע"ד מחז"ל[32] אי לאו דעביד לי' נייחא לנפשי' לא הוה יהיב לי' מתנתא)

---

24) ראה כלי יקר ר"פ שמיני. שו"ת הרשב"א ח"א ס"ט. לקו"ש ח"ג ע' 973 ואילך. חי"ז ע' 93 ואילך.

25) ראה לקו"ת פרשתנו ז, ד.

26) ראה גם לקו"ש ח"ד ס"ע 1132 ואילך.

27) והיינו, שנוסף לזה שמקודם צ"ל העבודה דז' ימי המילואים — שפועלת „אתר שלים" שאז דוקא קוב"ה שריא (ראה לקו"ת שה"ש שם), בארוכה בלקו"ש (ח"ג שם. חי"ז שם ע' 97 ובהערה 34) — הנה צ"ל עכ"פ „מעין" עבודה גם בענין ה„שמיני" גופא.

28) רש"י שמיני שם.

29) תצוה כט, א וברש"י שם.

30) שמיני ט, ב וברש"י שם (מתנחומא שם ד ויו"ד).

31) אגה"ת פרק ב.

32) כן הובא בכ"מ (המשך תרס"ו ע' קלא. ועוד). ועיין מגילה כו, ב. גיטין נ, ב. ב"מ טז, א. ב"ב קנו, א.

[און דאָס איז דער דיוק הלשון „להודיע[33] שמכפר לו הקב"ה כו'" — ניט ווי ביי שבעת ימי המילואים „לכפר כו'" — ווייל די קרבנות פון שמיני למילואים זיינען פאַרבונדן מיט חביבות (אַז מ'איז „מרוצה וחביב לפניו ית'"[31]), ווָאס דערפאַר איז מען מודיע[34] ומגלה „שמכפר לו הקב"ה"].

ח. ע"פ כהנ"ל ווערט מען פאַרשטיין דעם טעם ווָאס דער זהר טיילט פאַנאַנדער די צוויי ענינים שבארי' אין צוויי באַזונדערע מאמרים:

דער אש שלמעלה בדמות ארי' ווָאס קומט מצד עבודת הקרבנות בכלל, איז פון בחי' השתלשלות ווָאס איז אַן אור מוגבל, און דערפאַר איז דער עיקר בו — ענין הגבורה והצמצום (ארי' תקיפא רביע על טרפי')[35];

אבער מצד דעם ענין אין קרבנות ווָאס זיי זיינען אַ דורון[36] פאַרן אויבערשטן (צו פאַרשאַפן אַ „נחת רוח לקונו"), ווערט אויפגעטאַן אַ המשכה פון למעלה מהשתלשלות — „אמר קב"ה לאוריא"ל כו'" (ע"ד דעם „ותצא אש מלפני ה' גו'" פון שמיני למילואים[37]),

ווָאס דעמולט ווערן די גבורות נתהפך לחסדים, און דערפאַר „אתחזי כארי' רבבא רביע על קרבנא" — גילוי החסדים (דוקא).

(משיחות ש"פ צו תשל"ג, תש"מ)

---

33) כ"ה ברש"י (ועד"ז בתנחומא) שמיני שם. — ודלא כתו"כ עה"פ: יבא עגל ויכפר על מעשה עגל.

34) ל' חיבה (ראה רש"י ויקרא יח, יט).

35) עפ"ז יומתק זה שבמקומות אחרים בזהר שמתאר דמות הארי' — אומר רק „על טרפי' . . כגבר תקיף", „ארי' תקיפא" (זח"א ו, ב. ח"ג ריא, סע"א).

36) אף שבגמ' (זבחים ז, ב) הובא משל הדורון רק גבי קרבן עולה — י"ל שבכל קרבן יש (גם) ענין הדורון. וכמובן גם באגה"ת פ"ג (צב, סע"א). אלא שעולה — עיקרה „דורון", וחטאת עיקרה — כפרה.

37) ע"פ המבואר בפנים יומתק ג"כ מ"ש בלקוטי לוי"צ (לזהר) ר"פ שמיני (ע' רסז ואילך) השייכות ד„ותצא אש גו'" לשמיני למילואים (וחנוכת המשכן), כי „ביום השמיני הי' אש . . שאתחזי כארי' רבבא . . חסד . . וכלול בו גם גבורה כו'" (ע"ש באורך), ומשמע שהחסד הוא העיקר — כי מצד הגילוי מלמעלה דשמיני למילואים היתה המתקת הגבורות ואז עיקרו חסדים.

צו ב

א. אין היינטיקער סדרה[1] וועלט דערציילט וועגן דעם דין פון „חביתי כהן גדול" — אז יעדן טאג („תמיד") דאַרף דער כהן גדול ברענגען (מביתו — מממונו[2]) א קרבן מנחה, „מחציתה בבוקר ומחציתה בערב".

ווי איז דער דין אויב „מת כהן גדול" און „לא מינו אחר תחתיו"? איז פאַראַן אין דעם א פלוגתת התנאים „משל מי היתה קריבה" (די מנחת כה"ג)[3]: ר' שמעון זאגט, אז „משל ציבור" — מען בריינגט עס מממון ציבור, און ר' יהודה האלט אז „משל יורשים" — די יורשים פון כהן גדול ברענגען דעם קרבן מנחה, ביז מ'איז ממנה אן אנדער כהן גדול.

אין גמרא[4] ווערט געבראכט א בריתא וואס איז מבאר טעם המחלוקת: ר' יהודה דרש'נט דעם פסוק[5] „והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה", „דהכי משמע, הכהן המשיח כשמת, תחתיו אחד מבניו יעשה אותה"[6]; און ר"ש לערנט ארויס פון פסוק[7] „חוקת עולם" — „משל עולם" (משל ציבור מתרומת הלשכה[8]).

פון דעם לשון המשנה „משל מי היתה קריבה", ועד"ז פון דעם לשון פון ביידע תנאים אין זייערע רייד, איז משמע אז דער חיוב ההקרבה (מדאורייתא[9]) ווען „לא מינו אחר תחתיו" איז ניט א באַזונדער־אַנדער חיוב (פון הקרבת החביתין ע"י הכה"ג עצמו), ד. ה. אז די תורה האט מחדש געווען נאַך א חיוב הקרבת חביתין (ווען מת כה"ג) — נאר דאס איז א המשך און איז דעם זעלבן סוג חיוב ההקרבה ווי דער כה"ג אליין איז עס מקריב.

עפי"ז י"ל, אז די פלוגתא אין דרשת הכתובים איז פאַרבונדן מיט א פלוגתא אין תוכן הקרבן פון „חביתי כהן גדול", (אויך) ווען דער כה"ג אליין איז זיי מקריב.

ב. בנוגע דעם גדר פון „חביתי כה"ג" (אע"פ אז זיי קומען מממונו, און דאס הייסט זיינער א קרבן, חביתי כה"ג[10]), קען מען קלערן, צי זיי זיינען אינגאַנצן אין גדר פון א קרבן יחיד, אדער זיי זיינען כעין קרבן ציבור[11].

---

1) ו, יג.

2) מנחות נ, ב. וראה תו"כ פרשתנו שם. תוספתא שם פ"ז, ה.

3) מנחות נא, ב (במשנה). תו"כ פרשתנו שם, טו. תוספתא שם פ"ז, ו. וראה ירושלמי שקלים פ"ז ה"ג.

4) ראה פרש"י מנחות שם ד"ה הכהן. וראה לקמן הערה 24.

5) מנחות שם. ועד"ז בשאר המקומות שבהערה 3.

6) פרשתנו ו, טו.

7) ל' חידושי הרשב"א מנחות שם. וכ"ה לפי פרש"י מנחות שם — ראה שטמ"ק לפרש"י שם „דהכי משמע הכהן המשיח שמת תחתיו (אחד כו')". רע"ב למשנה שם. בתו"כ, תוספתא וירושלמי הנ"ל הובא מהפסוק (בדרשת ר"י) רק „מבניו יעשה (אותה)". וראה גם קרבן אהרן לתו"כ שם „תחתיו" — „ובמקומו כאשר מת הוא, מבניו יעשה זה הקרבן". וראה בשאר מפרשי התו"כ.

8) לשון רש"י מנחות שם. וראה עוד אופנים ב„משל עולם" (לדעת ר' שמעון) בתוספתא וירושלמי שם ובמפרשים שם.

9) ראה מנחות שם בסוף העמוד.

10) כן נקרא בכ"מ — ראה משנה מנחות נ, ב. רמב"ם הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ח. ועוד.

11) להעיר מפיה"מ להרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים בד' סוגי קרבנות: „והסוג' הרביעי קרבן

---

*) הועתק מתרגום קאפח. ובפיה"מ שלפנינו בכמה שינויים אבל בתוכן דומה.

ויש לומר, אז דאס איז פארבונדן מיט טעמי הקרבן:

דער חינוך[12] איז מסביר, „משרשי המצוה, לפי שהכה"ג הוא השליח בין ישראל לאביהם שבשמים, כלומר, כי הוא הנושא תפלה אליו בעדם וע"י תפלותיו ומעשה קרבנותיו מתכפרים הם, ולכן ראוי לאיש כזה להיות לו קרבן מיוחד תמיד כמו תמידי הציבור . . ולמען זאת יועיל לו ולהם" — לויט דער הסברה קומט אויס, אז מנחת החביתין (תמיד) פון כה"ג איז בשביל כפרת הצבור, ע"ד ווי תמידי הצבור. ובפרט אז מ'איז מקריב די חביתי כה"ג צוזאמען מיטן קרבן תמיד[13].

אבער משמע ומובן אז כו"כ לערנען, אז דער קרבן איז פארבונדן (בלויז) מיטן כה"ג עצמו (אלס יחיד). ווי ס'איז פאר־

יחיד כעין קרבן צבור כו' (ומפרש) אבל דמיון סוג זה לקרבן צבור לפי שהוא דוחה את השבת ואת הטומאה כמו קרבן צבור" — והרי גם חביתי כה"ג דוחין את השבת ואת הטומאה (תו"כ פרשתנו שם, יג־יד. מנחות נ, סע"ב ואילך. רמב"ם הל' תמידין ומוספין שם). [אלא שלא הביא בפיה"מ שם חביתי כה"ג בסוג זה, מכיון שמדבר שם רק בנוגע לקרבנות מבע"ח (ולא במנחות), כמבואר בתחלת (וסוף) ההקדמה]. וראה משנה למלך הל' ק"פ פ"א ה"ג שנסתפק אם הוי כקרבן צבור שקרב בבמה. ובחסדי דוד לתוספתא זבחים פי"ג כתב בפשטות שדינו כקרבן צבור שקרב בבמה, ע"פ פיה"מ הנ"ל. וראה לקמן בפנים (ס"ג) בדעת הרמב"ם.

ולהעיר שבהגדרת המ"ע דחביתי כה"ג כתב הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין שם) „מ"ע להקריבן בכל יום", ובסהמ"צ מ"ע מ „שצוונו שיקריב כהן גדול בכל יום תמיד", ולא כתב שנצטוה הכה"ג שיקריב וכיו"ב (וע"ד מש"כ במ"ע כד, כה, כו, כח, ל. ועוד). וראה לשונו במנין המצות שלו (מ"ע מ) שבריש ספר היד ובהכותרת להל' תמידין ומוספין מצוה ז (אלא שמשם אין ראי' כ"כ, כי כותב בקיצור ומפרט רק מי העושה).

12) מצוה קלו.

13) רמב"ם הל' תמידין ומוספין שם.

שטאנדיק פון כו"כ פון די טעמים וואס די מפרשי טעמי המצות זיינען מסביר

[לדוגמא — דער אברבנאל[14] ברענגט כמה וכמה, ומהם[15]: „כדי להכניס לפני השם בענוה ובסימני דלות כעני ואביון הנצב לפני אדון כל הארץ"[16]; „שרצה השם שבכל יום יהיו קרבים לפניו קרבן יחיד וקרבן צבור כו' דרך כלל ודרך פרט כו'"[17]].

ועפ"ז יש לומר, אז די פלוגתא הנ"ל (ווען כה"ג שמת און „לא מינו אחר תחתיו, משל מי היתה קריבה") איז תלוי אין די צוויי סוגי טעמים הנ"ל:

אויב מ'נעמט אן, אז דער קרבן פון כה"ג איז ע"ד ווי א קרבן צבור, דארף אויסקומען, אז ווען ס'איז ניטא קיין כה"ג צו ברענגען דעם קרבן, דארף ער געבראכט ווערן פון דעם צבור עצמו, מממון הצבור[18];

אבער אויב מ'וועט אננעמען אז דער קרבן כה"ג האט ניט קיין שייכות צום צבור, נאר ער איז פארבונדן מיטן כה"ג אלס יחיד — דארף דעמולט (אין פאל

14) בפרשתנו עה"פ.

15) ענין הנ"ל מודגש גם בג' טעמים הראשונים שבאברבנאל שם (משא"כ משאר ה' הטעמים שם אין ראי' כ"כ לענייננו. ע"ש).

16) טעם הה' שם.

17) טעם הט'.

18) כן משמע לכאורה מתוס' ישנים יומא נ, א ד"ה ולטעמיך (בתירוץ הב'). ריטב"א שם ד"ה לאו (בתי' הב'), עיי"ש — דלדעת ר"ש חביתי כה"ג (גם כשהוא מקריבן) נק' קרבן צבור.

ולהעיר דגם לפי מה ד„תקינו דלגבי מיורשים" לדעת ר"ש (מנחות שם) — כתבו באחרונים שהכוונה שיגבו מהיורשים חובת הצבור, והיורשים ימסרו לציבור יפה יפה (קרבן אורה למנחות שם. ועוד. וראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שקלים פ"ד ה"ד ובהנסמן לקמן הערה 20).

ווען מת כה"ג) דער קרבן געבראַכט ווערן פון די יורשים[19].

ג. ע"פ הנ"ל — אַז לויט שיטת ר"י דאַרף דער קרבן געבראַכט ווערן „משל יורשים" דערפאַר וואָס דער קרבן איז פאַרבונדן מיטן כה"ג עצמו — וועט ווערן פאַרשטאַנדיק דער לשון הרמב"ם אין דער הלכה הנ"ל:

דער רמב"ם[20] פסק'נט: „מת כה"ג בשחרית אחר שהקריב חצי העשרון ולא מינו כהן אחר, מביאים היורשים עשרון שלם עבור כפרתו".

איז לכאורה ניט מובן: וואָס איז דער תוכן פון דער הוספה, אַז די יורשים ברענגען דעם קרבן „עבור כפרתו"? און פון וואַנען נעמט עס דער רמב"ם?

נאָר דער ביאור אין דעם: דערמיט וויל דער רמב"ם אַנדייטן אויפן טעם, פאַרוואָס איז דער דין אַז „מביאין היורשין" — ועניַן נוסף בזה, דלכאורה: פון דעם וואָס ר' יהודה איז משנה פון לשון הפסוק „מבניו יעשה אותה", און זאָגט „יורשין", איז פאַרשטאַנדיק, אַז דאָס מיינט ניט דוקא בנים זכרים

(וועלכע זיינען בגדר צו ברענגען א מנחת חביתין: לא מיבעי אויב אייגנער פון זיינע בנים איז ראוי למלאות מקומו (ובמילא איז ער שוין איצט בכח און) ווערט שפעטער דער כהן גדול, נאָר אפילו בניו סתם, וועלכע זיינען כהנים (און וועלן בלייבן) סתם, ברענגען דאָך מנחת חביתין ביום שנתחנכו)

נאָר אפילו אויב דער כה"ג האָט ניט קיין בנים זכרים, און זיינע יורשים זיינען בנות[21] — דאַרפן זיי ברענגען דעם מנחת חביתין[22].

איז צ"ע: פון וואַנען נעמט ר' יהודה דעם חידוש, אַז אויך די יורשים (סתם — אויך בנות) דאַרפן ברענגען דעם קרבן, און ניט נאָר (כמפורש בפסוק) „בניו"?

פאַרענטפערט דאָס דער רמב"ם, אַז דער קרבן איז (ניט פון און אַלס די יורשים מצ"ע, נאָר) „עבור כפרתו", דאָס וואָס די יורשים ברענגען דעם קרבן איז צוליב דער כפרה פון דעם מוריש[23] (ווייל חביתי כה"ג איז אַן ענין פון כפרה פאַרן כה"ג)*[23], איז עס ניט אַ גדר פון זייער קרבן, נאָר אַ קרבן פון דעם

---

19) ועפ"ז יובן מש"כ בתוד"ה שתהא מנחות שם: והא דבעי לקמן לרבי יהודה האי כליל תקטר מאי עביד לי' כיון דההוא מנחת כהנים פשיטא דכולה כליל ולא איצטריך אלא לר"ש דקסבר משל עולם תהא.

ואף שע"פ הנ"ל, הרי לדעת ר"ש גם כשהכה"ג מקריב ה'ז כעין קרבן צבור (ואעפ"כ כולה כליל) — מ"מ מובן דשאני כשבא משל צבור ממש מאשר כשהוא מקריב מממונו, ולכן צריך לימוד מיוחד דגם כאשר נקרב משל ציבור כליל כולה. וראה לקמן בפנים סעיף ה.

20) הל' תמידין ומוספין ספ"ג. בביאור דברי הרמב"ם (ובפרט לתרץ הסתירה מהל' שקלים פ"ד ה"ד) — ראה מפרשי הרמב"ם שם ובהמובא באנציקלופדי' תלמודית ע' חביתין (ע' תקנא ואילך) וש"נ. תו"ש פרשתנו עה"פ אות קמו.

21) כ"כ במנ"ח שם. וראה צפע"נ על הרמב"ם הל' שקלים שם. אבל בשפת אמת למנחות שם כתב דאין החביתין באין אלא מבנים זכרים.

22) בתוי"ט שקלים (פ"ז מ"ו) „דאם לא ירשו שלא יהיו מחוייבין להביא מביתם ולהכי קרו להו יורשים" (וראה גם רש"ש מנחות שם). אבל לכאורה, לפ"ז הו"ל לר"י להודיע דין זה בפירוש (ולא רק לרמוז בלשון „יורשין"). ומכש"כ הרמב"ם שהוא ספר הלכות (אלא שאינו רגיל להביא דינים מחודשים — יד מלאכי — כללי הרמב"ם אות ה).

23) ועד"ז כתב ברבינו גרשום שם (נב, א ד"ה ומלתא — אבל בדעת ר"ש) „כגון כ"ג שמת דאם היו היורשין מביאין בעבורו היו מביאין, ולא בעבור עצמן".

*23) ולשונות הרמב"ם (הנ"ל הערה 11) י"ל. ואכ"מ.

מוריש, זיי ברענגען (אלס יורשים) דעם „קרבן של אביהם"[24].

ד. לויטן ביאור הנ"ל אין חביתי כה"ג — אז זיי זיינען אין גדר פון (כעין) קרבן צבור און מ'קען אויך זאגן אז דאס איז א קרבן יחיד (של הכה"ג) — וועט אויך ווערן פארשטאנדיק דער פירוש רש"י אויפן פסוק[25] „והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אותה . . כליל תקטר".

רש"י איז מעתיק די ווערטער „המשיח תחתיו מבניו" און איז מפרש „המשיח מבניו תחתיו", און דערנאך איז ער מעתיק די ווערטער „כליל תקטר" און איז מפרש: „אין נקמצת להיות שירי' נאכלין אלא כולה כליל".

איז אין ערשטן דיבור ניט פאר־שטאנדיק (ווי מפרשים זיינען מדייק)[26]: וואס וויל רש"י בפירושו וועלכער באַ־שטייט אין . . היפך סדר התיבות אין פסוק? — וואס וועט דערמיט נשתנה אדער נתוסף אין הבנת הפסוק[27]?

אויך אין צווייטן דיבור איז שווער: וואס איז דא רש"י מחדש? פשטות פון „כליל תקטר" האט נאר איין אפטייטש אז מ'איז דאס אינגאנצן מקטיר (ע"ג המזבח), עס בלייבט גארניט לאכילה?!

נאך מער: רש"י אליין האט שוין פריער[28] געזאגט דעם לשון „אין לי . . אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת, מנחת כהן שהיא כליל כו'" — און איז דערביי ניט מוסיף ביאור. הייסט עס, אז מען פארשטייט בפשטות וואס „כליל" מיינט (אז מ'פארברענט דעם גאנצן קרבן[29]) — היינט וואס דארף רש"י דא מבאר זיין און מיט דער גאנצער אריכות — „אין נקמצת להיות שירי' נאכלין אלא כולה כליל"?

ווייטער, אויפן פסוק שלאח"ז[30] — „וכל מנחת כהן כליל תהי' לא תאכל" — איז רש"י מפרש דעם וואָרט „כליל" — „כולה שוה לגבוה". איז תמוה ביותר: פריער נוצט רש"י דעם וואָרט „כליל" אן קיין שום פירוש בזה; דערנאך איז ער מבאר אז דאס מיינט „אין נקמצת כו'" און לאחרי כ"ז טייטשט ער ערשט אפ דעם וואָרט כליל?!

ה. וי"ל דעם ביאור בכל זה:

די שאלה אין פסוק, וואס רש"י באַ־וואָרנט, איז — דער שינוי הלשון אין די

24) ראה באורוכה צפע"נ שם. ועפ"ז מבאר הא דהבנים יכולים להביא קרבן אע"פ שהם אוננים. ועוד. ע"י"ש ובמכתבי תורה מכתב קמז, קמט. אבל לדבריו, הרי דין הרמב"ם הוא רק אאותו היום עצמו שמת והטעם משום שנשתעבדו נכסיו. ע"ש. משא"כ בהימים שלאח"ז נפסק בהל' שקלים שם דבא מתרומת הלשכה משל צבור. ועד"ז ביארו כמה מפרשים — ראה בהנסמן בהערה 20.

אבל בלחם משנה בהל' תמידין ומוספין שם, דהא דפסק הרמב"ם בהל' שקלים הוא רק מהתקנה דקריבה משל צבור ובזה פסק כר"ש, ובדין תורה פסק כר"י דבא משל יורשים. ולפ"ז לדעת הרמב"ם מובן בפשטות, דכאשר הכה"ג עצמו מקריב החביתין ה"ה כולו קרבן יחיד, וכפשטות לשונו הל' מעשה הקרבנות פי"ב ה"ד. ובפיה"מ בהקדמתו למס' מנחות. ואכ"מ.

25) פרשתנו ו, טו.

26) רא"ם, גו"א, שפ"ח, חי' ופי' מהריי"ק. ועוד.

27) וראה במפרשים שם מה שביארו.

28) פרשתנו ו, ז. וראה רש"י ויקרא ה, יג.

29) ועפ"ז לכאורה גדול הדוחק בפירוש הרא"ם כאן „שלא יחשוב החושב שגם זו נקמצת ושירי' נאכלים כו' ויהי' פי' כליל כל המנחות ופירש תקטר הקומץ שלהן כאלו אמר שכל המנחות יוקטר הקומץ שלהן".

30) ו, טו.

•) בהשמטות לצפע"נ שקלים שם (הפלאה נו, א) כתב: אך י"ל דר"י ס"ל דלעולם כן. ועד"ז כתב במכתבי תורה שם. ולכאורה כן מפורש בפרש"י מנחות שם כנ"ל הערה 4. וראה חסדי דוד לתוספתא שם.

צוויי פסוקים: אין דעם ערשטן פסוק (וואו עס רעדט זיך וועגן מנחת הכהן המשיח) שטייט „כליל תקטר"; אין צווייטן פסוק (וואו עס רעדט זיך וועגן „וכל מנחת כהן"), שטייט „כליל תהי'"[31].

פון דעם שינוי אין די פסוקים איז רש"י מדייק אז דאָס זיינען צוויי באַזונדערע ענינים און אופנים אין „כליל" — און דאָס איז מודגש ומבואר אין דער אריכות לשון רש"י:

„כליל תקטר" איז רש"י מפרש „אין נקמצת להיות שירי' נאכלין אלא כולה כליל", מיט דער אריכות הלשון מאַכט רש"י קלאָר כוונתו, אַז „כליל תקטר" מיינט ניט צו שולל זיין דעם ענין פון קמיצה; קמיצה דאַרף זיין, ס'איז אַבער אַזאַ קמיצה וואָס „אין שירי' נאכלין", נאָר מ'איז אויך זיי מקטיר אויפן מזבח[32] — „קומץ קרב לעצמו ושירים קרבין לעצמן"[33]. און דאָס איז דער פירוש פון „כליל תקטר"[34] — אַז אַלץ (סיי דער קומץ סיי די שיריים) ווערט נקטר אויפן מזבח[35];

דער צווייטער „כליל (תהי')" — וואָס שטייט ביי „כל מנחת כהן" — איז פירושו „כולה שוה לגבוה" — אין דער מנחה איז ניטאָ קיין פאַנאַנדערטיילן (אוין: אַ קומץ און אויף שיריים) נאָר זי ווערט אינגאַנצן נקטר בשוה לגבוה, ס'איז איבערהויפט ניטאָ קיין קמיצה. „כליל תהי'" — אַז זי בלייבט כליל בהווייתה[36].

ו. מאי טעמא פון דעם חילוק צווישן מנחת כהן גדול און מנחת כהן סתם?

איז ע"פ הנ"ל (סעיף ב) פאַרשטאַנדיק בפשטות: רש"י נעמט אַן (בפשוטו של מקרא) אַז די חביתי כה"ג וואָס קומען תמיד בכל יום זיינען ניט אין אַ גדר פון אַ קרבן (וואָס דער כה"ג ברענגט אַלס) יחיד (אין זעלבן סוג ווי אַ מנחת כהן סתם, נאָר מיט אַ הוספה אַז דאָס איז פאַרבונדן מיט כהונה גדולה), נאָר דאָס איז (אַ קרבן וואָס ער ברענגט אַלס שליח פון כלל ישראל) — ע"ד ווי דער קרבן תמיד, כעין קרבן צבור.

עפ"ז איז מובן פאַרוואָס רש"י לערנט אַז חביתי כה"ג דאַרפן האָבן קמיצה — ווייל דאָס איז ניט אַ גדר פון אַ מנחת כהן, נאָר ע"ד ווי מנחת צבור, ובמילא דאַרף עס האָבן קמיצה[37], אַזוי ווי אַלע אַנדערע מנחות וואָס ווערן געבראַכט אויפן מזבח[38]. נאָר ווי‌באַלד אַז לפועל

---

31) ראה מפרשי התו"כ עה"פ כאן. ובמנחות נא, ב. עד, א. ובמפרשים שם. וראה לקמן בפנים.

32) וכ"כ במשכיל לדוד בפרש"י כאן.

33) וכדעת ר"ש (מנחות עב, ב במשנה) במנחת חוטא של כהנים. — במשכיל לדוד כתב „והיינו אליבא דר"ש כו' ופירש כוותי' משום דפשטא דמלתא משמע הכי" (וראה נחלת יעקב בפרש"י כאן). וצ"ע, דלכאורה לדעת ר"ש הוא רק במנחת חוטא של כהן. וראה לשון הרמב"ם בפיה"מ מנחות שם „מפני שהיא מנחת חוטא". וראה סוגיית הגמ' שם עג, סע"ב ואילך ובחי' הרשב"א שם.

34) ולפ"ז יש לומר דרש"י לשיטתו בפירושו לש"ס דמפרש במנחות (נא, ב) דעת ר"ש „כליל תקטר שתהי' כולה בהקטרה", „שלא יעשה ממנה שיריים לאכילה". ולהעיר שבתוס' שם העתיקו ל' רש"י בלי תיבת „לאכילה".

35) להעיר ממנחות עד, א. בפרש"י שם ד"ה דלמע' ובשטמ"ק שם אות ה, דלר"ש „בפני עצמן משמע דלא במקום המערכה והיינו תפוח". אמנם מדלא פירש רש"י בפשש"מ שיש חילוק בהקטרתם משמע דהשיריים נקטרים במקום הקומץ אלא שנקטרין לאחריו.

36) ואף שרש"י העתיק בהד"ה רק תיבת „כליל" ולא תיבת „תהי'" — י"ל (בדוחק) שסמך על מה שהעתיק תיכף לפנ"ז „וכן כל מנחת כהן כליל תהי'".

37) ולהעיר מתוס' שהובא לעיל הערה 19 — החילוק בין ר"י ור"ש אי איצטריך קרא שכולה תקטר.

38) ראה רמב"ם הל' מעשה הקרבנות פי"ב ה"ג ואילך.

ווערט די מנחה געבראַכט דורכן כה״ג, האָט עס דערפאַר אויך אַ התדמות והשתוות צו מנחת כהן[39], אַז אין שירי׳ נאכלין[40].

און מהאי טעמא איז רש״י אויך מקדים בפירושו בתחלת הכתוב „והכהן המשיח תחתיו מבניו", און איז (משנה) מפרש: „המשיח מבניו תחתיו":

דערמיט וויל רש״י שולל זיין (אין פשוטו ש״מ) דעם פירוש פון ר׳ יהודה: לפי פירוש ר״י קומט אויס, אַז דער וואָרט „מבניו" (ובמילא אויך דער וואָרט „תחתיו") איז ניט קשור צום וואָרט „משיח", נאָר צו „יעשה גו״" – און דער פירוש אין פסוק איז (כנ״ל): „והכהן המשיח (אויב ער איז מת, איז) „תחתיו מבניו יעשה אותה", דאַרפן בניו ברענגען דעם קרבן מנחה תחתיו.

[און אע״פ אַז דער פירוש איז לכ־אורה ווייט פון פשטות הכתוב — וואָלט אַבער געווען אַן אָרט צו זאָגן, אַז דער־מיט וואָס דער פסוק זאָגט דעם סדר (אַנשטאָט „מבניו תחתיו" — „תחתיו מבניו") איז דער פסוק מרמז נאָך אַ דין (נוסף אויפן פירוש הפשוט פון פסוק, אַז דער נאָכקומענדיקער כהן המשיח דאַרף ברענגען בניו חביתי כה״ג) — אַז כה״ג שמת ברענגען בניו זיין קרבן, ווי דעת ר׳ יהודה[41].

איז רש״י שולל דעם פירוש אין פששי״מ, און לערנט, אַז ס׳איז כאילו עס וואָלט מלכתחילה געשטאַנען אין פסוק „המשיח מבניו תחתיו" (מען איז ניט מפסיק צווישן „משיח" און „מבניו" — דער כהן המשיח וואָס איז „מבניו תחתיו")[42]. אַבער ניט בניו סתם, וואָרום רש״י נעמט אָן, כנ״ל, אַז חביתי כה״ג קומען אַלס כפרה אויף כלל ישראל, און דער כה״ג ברענגט זיי אַלס שליח פון כלל ישראל, ובמילא האָט ניט קיין אָרט אַז (כה״ג שמת איז) בניו (וועלכע זיינען ניט קיין כה״ג, ניט קיין שלוחים פון כלל ישראל) זאָלן ברענגען דעם קרבן.

ז. ע״פ הנ״ל, אַז דער חילוק צווישן ר״י און ר״ש איז אַ פלוגתא אין דעם גדר פון מנחת חביתין — אויך וועט דער כה״ג אַליין ברענגט די מנחה — יש לבאר נאָך אַ חילוק אין דער הקרבת החביתין:

די גמרא[43] פרעגט: „ור׳ יהודה האי חק עולם מאי עביד לי׳? חוקה לעולם תהא".

איז תוס׳[43] מסביר: „דה״א אהרן מקריב חביתין בכל יום ובניו בשעה שנעשו כהנים גדולים אע״פ שכבר נתחנכו בכהונת הדיוט" (דעריבער דאַרף מען האָבן אַ לימוד „חוקה לעולם תהא שבכל יום יקריבנה"[44]), און תוס׳

39) דלא כמנחת ציבור (מנחת העומר) שקרב ע״ג המזבח ששיירי׳ נאכלין „כשיירי כל המנחות" (רמב״ם הל׳ תמידין ומוספין פ״ז סהי״ב).

40) ויש לומר שהוא ע״ד הא ד„כל הנשואות לכהונה . . אין מנחתה נאכלת מפני שיש לו חלק בה ואינו עולה כליל מפני שיש לה חלק בה אלא הקומץ קרב בעצמו והשיריים קריבין בעצמן" — סוטה כג, א. וראה שם ע״ב: ואפי׳ רבנן לא פליגי. ע״ש.

41) מנחות נא, ב.

42) ראה גם חק נתן מנחות שם (ריש ע״ב).

43) בתוד״ה חק. ולכאורה כ״ה הכוונה בפרש״י „שתהא מצוה זו נוהגת לדורות". וראה באריכות ביאור הרי״פ פערלא לסהמ״צ רס״ג ח״ג פרשה מט (ושם קצה, סע״ד ואילך).

44) לשון רבינו גרשום מנחות שם. ולהעיר דבצפע״נ בהשמטות להל׳ שקלים שם (ועד״ז במכתבי תורה מכתב קמט) מפרש פירוש מחודש בדרשת ר״י חוקה לעולם תהא: ר״ל כמו היום הראשון לאחר שהביא שחרית חייבים היורשים להביא כן לעולם.

פירט אויס „ור׳ שמעון לית לי׳ האי סברא״.

ולכאורה: במאי סברא קא מיפליגי — צי מ׳פארשטייט אליין אז מען דארף מקריב זיין בכל יום (אויך לדורות), אדער מ׳דארף דערויף האבן א לימוד מיוחד?

איז דאס מובן ע״פ הנ״ל: די עבודות התמידיות אין מקדש זיינען פארבונדן מיטן ציבור. וואס צבור איז א מציאות תמידית ונצחיית[45], ווי דער דין אז צבור לא מת[46]. און דעריבער, לדעת ר׳ שמעון אז חביתי כה״ג זיינען ע״ד ווי א קרבן ציבור[47] דארף מען ניט האבן קיין לימוד מיוחד אז דער ציווי „מנחה תמיד״ איז (אויך) לדורות. דאס איז בדומה צום קרבן תמיד וואס ווערט נקרב בכל יום.

לדעת ר׳ יהודה אבער, וויבאלד אז דאס איז א קרבן יחיד, דער קרבן פון כה״ג עצמו, וואס בא א קרבן יחיד גע־פינט מען ניט אז ער זאל קומען „תמיד״ בכל יום, דעריבער דארף מען האבן א לימוד אז די מצות ההקרבה פון דעם קרבן יחיד איז „חוקה לעולם תהא, שבכל יום יקריבנה״.

ח. עפ״ז יש לומר, אז דער חילוק איז ניט נאר אין דעם, צי מ׳דארף אויף דעם האבן א לימוד מיוחד, נאר ס׳איז אויך א חילוק אין דעם אופן וגדר התמידיות פון דעם קרבן:

י״ל אז די חיובים תמידיים אויף א ציבור איז ניט אין אן אופן אז יעדער טאג איז דא נאך א (— נייער) חיוב, נאר אז עס איז דא איין חיוב תמידי (שהוא נמשך), אזוי ווי דער ציבור עצמו איז איין מציאות (נמשכת ותמידית), כנ״ל.

ועד״ז בנוגע צו חביתי כהן גדול: אויב מ׳וועט לערנען אז זיי זיינען ע״ד ווי א קרבן ציבור, איז דער חיוב הקרבתו (אין אן אופן פון „מנחה תמיד״) — איין חיוב תמידי, וואס איז חל אויף אים ביום שנמשח ונתחנך לעבודה (אויף מקריב זיין בכל יום ויום), ע״ד ווי דער חיוב פון קרבן תמיד[48] על הציבור.

אויב מ׳לערנט אבער אז דאס איז א קרבן יחיד, וויבאלד בא א יחיד איז ניטא דער ענין התמידיות (ע״ד ווי בא צבור — וואס איז „לא מת״), דארף מען זאגן, אז דער חיוב הקרבה פון „מנחה תמיד״ מיינט*[48] — אז בכל יום ויום איז דא אויפן כה״ג א (באזונדער) נייער חיוב להקריב חביתים[49].

עפ״ז ווערט אויך זיין פארשטאנדיק די דרשת התו״כ אויפן פסוק „זה קרבן אהרן ביום המשח אותו גו׳ מנחה תמיד״,

---

45) ראה צפע״נ בשו״ת ווארשא סי׳ קמג. וראה במהד״ת צ, ב. ובכ״מ.

46) ראה הוריות ו, א. וראה גם מכתבי תורה הנ״ל. וראה מפענח צפונות פ״א סי״א וי״ג.

47) להעיר שבתוספתא מנחות שם למד ר״ש משל צבור „שנאמר חק עולם מי שהברית כרותה לו״. ומפרש במנחת בכורים שם, שהברית כרותה לעולם שאין צבור מת. ובחסדי דוד שם: דקרי רחמנא לצבור חק עולם כלומר מה שהברית כרותה לו שלא יפסוק לעולם והיינו כדאמרינן איש נכרת ואין צבור נכרתין.

48) אבל להעיר מצפע״נ מהד״ת (כו, א; פח, א) שקו״ט כהנ״ל גם בקרבן תמיד, אם החיוב בכל יום ויום פרטי להקריב א׳ בבוקר וא׳ בערב, או זה חיוב תמידי שבכל יום יקריב שני תמידים. ולפי המבואר לעיל בפנים לכאורה משמע בפשטות דחיוב התמידים ה״ז כאופן הב׳.

*48) היינו מצד הלימוד שבתו״כ (דלקמן בפנים) מ„ביום המשח אותו״ (כי לולא זה הי׳ אפ״ל שאין בזה גדר של תמידיות, כ״א רק חיוב להקריב בכל יום).

49) ראה ע״ד ב׳ סברות הנ״ל באנציקלופדי׳ תלמודית שם. וש״נ.

וז"ל: מיום שנמשח מביא עשירית האיפה עד עולם, או אינו אומר ביום המשח אותו [אלא] ביום שנמשח מביא עשירית האיפה ומפסיק, ת"ל מנחה תמיד. הא מה אני מקיים ביום המשח אותו ביום המשח מביא עשירית האיפה עד עולם.

איז לכאורה אינו מובן: וואס ענטפערט דער תו"כ אז די ווערטער „ביום המשח אותו" לערנען אז „ביום המשח מביא כו' עד עולם"; אז עס וואלט געשטאנען בלויז „מנחה תמיד" וואלט מען אויך געווואוסט אז מען דארף שטענדיק ברענגען דעם קרבן מיום וועז ער איז געווארן א כהן גדול („יום המשח אותו")[50]?

ע"פ הנ"ל קען מען זאגן, אז דער תו"כ טוט אויף, אז יעדער טאג „עד עולם" הייסט א „יום המשח אותו" — דער „יום המשח אותו" עצמו איז נמשך; וואס דאס גיט א הסברה אין דעם גדר פון „מנחה תמיד" — אז די תמידיות באשטייט אין דעם, וואס יעדער טאג איז דער חיוב צו ברענגען דעם קרבן מנחה, ווי דאס וואלט געווען דער „יום המשח אותו".

ויש לומר אז דאס איז אויך א נפק"מ להלכה: לויט דער הסברה אין דעם גדר פון „מנחה תמיד" קומט אויס, אז די חביתי כה"ג וואס מ'איז מקריב בכל יום איז א גדר פון מנחת חינוך („ביום המשח אותו")[51], ובמילא מקום לומר, אז פונקט ווי א כה"ג טאר לכתחילה ניט טאן קיין עבודה ביז ער ברענגט זיין מנחת חינוך[52] — אזוי איז עס בכל יום ויום, אז ער טאר ניט טאן (עכ"פ — לכתחילה)[53] קיין עבודה איידער ער ברענגט די חביתין[54].

ט. דער ביאור הנ"ל אין דעם גדר פון „מנחה תמיד" (לויט דער הסברה אז דאס איז א קרבן יחיד) — אז דער „יום המשח אותו" איז אן ענין נמשך, אזוי אז בכל יום ויום ווערט א נייער חיוב פון הבאת קרבן חינוך —

איז אויך מתאים מיטן ביאור אין לקוטי תורה[55] — די „חסידי'שע פרשה"

50) ראה בארוכה השקו"ט במפרשי התו"כ שם. ופירושם לכאו' דחוק.

51) ע"פ הנ"ל בפנים שזוהי הכוונה בתו"כ — מובנת ג"כ הקס"ד בתו"כ (לקמן פסוק יד (ספ"ד)) דמנחת חינוך (של כהן הדיוט) דומה למנחת חביתין: „יכול מה אהרן מביא בכל יום אף בניו כו' מה אהרן דוחה את השבת אף בניו כו'", והוצרך לימוד מיוחד לשלול זה. ע"ש.

52) ראה מנחות שם. רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה הט"ז. וראה במשנה למלך שם ועוד בגירסת התו"כ פרשתנו עה"פ (ו, יג) — אם עבודתו פסולה או כשירה. ובמפרשי הירושלמי שקלים פ"ז ה"ג.

53) כן משמע במאירי שקלים שם: ואם עבר כה"ג ועבד קודם שיקריב מנחת חביתיו שבכל יום עבודתו מכל מקום כשרה. והוא הדין לכהן הדיוט ביום חנוכו כו'. (ולהעיר ממאירי יומא ה, ב: ועשירית האיפה שכל כהן מקריב ביום חינוכו וכהן גדול בכ"י, שמפרש דלא כפרש"י שם).

54) לכאורה יש לבאר עפ"ז גם דעת הירושלמי שקלים שם דבו ביום שנתקרב תחילה לעבודה בו ביום נתמנה להיות כה"ג מביא שתים אחת לחינוכו ואחת לחובת היום [את"ל שאין זה רק קס"ד — ראה מפרשי הירושלמי שם] — שהטעם בזה הוא שמנחת חביתיו עולה לו לחינוך כה"ג (ולא כבתקלין חדתין שם דהא דחינוך כה"ג עולה ג"כ לתחילת עבודה (חינוך כהן הדיוט)). וכן משמע דעת המאירי שקלים שם, שכותב בהמשך להנ"ל (בהערה שלפנ"ז): ונמצא שאם ביום שנתחנך לעבודה נתמנה כהן גדול מביא שתי מנחות חבתין אחת לחנוכו ואחת לעבודת היום.

ועפ"ז יש לומר דזהו החילוק בין דעת הבבלי (מנחות עח, א) וירושלמי הנ"ל. וראה רמב"ם שם הי"ז ובנ"כ שם. וראה עזרת כהנים (תוספת העזרה) לתו"כ שם. ואכ"מ.

55) צו ח, ב.

•) ראה רמב"ם שם סה"ז „ומעשה שלשתן שוה הוא" ובמשנה למלך שם.

— פון היינטיקער וואָך: ער פרעגט דאָרט אויפן לשון הכתוב „ביום המשח אותו" — „דלכאורה הל"ל מיום המשח אותו מאחר שנאמר אח"כ מנחה תמיד", און פאַרענטפערט אַז דאָס איז „כדי שעי"ז יהי' בכל יום ויום עד עולם גילוי בחינת ומדרגת יום המשח אותו". און פירט אויס אַז דאָס איז וואָס עס שטייט „בקרבן אהרן מנחה תמיד דהיינו עד עולם, ואעפ"כ הוא בחי' ביום המשח אותו".

וואָס דאָס איז מתאים עם המבואר לעיל ע"ד הנגלה — אַז בכל יום ויום איז דאָ דער „יום המשח אותו".

(משיחות ש"פ צו תשכ"ו,
מוצאי ש"פ צו תשל"ח)

ימים אחרונים דחה"פ

א. בנוגע דער זהירות ניט צו עסן מצה שרוי' אין חג הפסח איז ידוע וואס דער אלטער רבי שרייבט אין זיין תשובה[1] אז „המחמיר תבוא עליו ברכה . . טעמא רבא איכא במילתא ליזהר מחשש איסור דאורייתא" [און ווי ער איז דארטן אויך מבאר די פרטים און איז מחלק צווישן בישול מצה שנתפררה (אדער אריינלייגן אין מרק) און „מצה טחונה שעושין ממנה עגולים" וואס „יש לדון בזה דין תערובות"], און ער איז מסיים „ומ"מ ביו"ט האחרון המקיל משום שמחת יו"ט לא הפסיד".

לפועל אבער האט מען געזען די הנהגה פון רבותינו נשיאינו, אז אין די סעודות פון אחרון של פסח[2] פלעגן זיי ניט נאר מקיל זיין, נאר אויך מדקדק זיין עסן מצה שרוי'[3].

וואס אויב יעדער מנהג ישראל „תורה היא"[4], איז עאכו"כ אז דאס איז אזוי בנוגע א הנהגה בפרסום[5] פון רבותינו נשיאינו[6].

מ'וואלט לכאורה געקענט מסביר זיין, אז כוונת הנהגתם איז געווען צו מהדר זיין (ניט אין אכילת מצה שרוי' בשייכות צו אחרון של פסח, נאר) אין „שמחת יו"ט" — מ'קען אבער אזוי ניט מסביר זיין[7] וואס (נוסף ע"ז וואס ביי די אנדערע יו"ט האט מען ביי זיי ניט געזען א מנהג כיו"ב; און אויב צוליב שמחת יו"ט, איז דאס דאך שייך (לכאורה) אויך ביי חג[8] הסוכות וחג השבועות[9] דער אלטער רבי זאגט דאך „המקיל משום שמחת יו"ט לא הפסיד", ד.ה. (ניט נאר איז דאס א קולא אין דער זהירות וואס פאדערט זיך בחגה"פ, נאר) ס'איז אין דעם נאר וואס „לא הפסיד" אבער ניט קיין ריוח — הידור „משום שמחת יו"ט".

ב. מען וואלט געקענט זאגן, אז די הנהגה הנ"ל איז כדי מאכן א חילוק והיכר[10] צווישן אחרון של פסח[11] און די ז' ימים שלפנ"ז[12],

---

1) ס' ו (נדפס בסוף ח"ו דשו"ע אדה"ז). וראה שערי תשובה לשו"ע או"ח סו"ס תס.

2) ובכל שבעת ימי הפסח נזהרין ביותר ממצה שרוי' ולכן המצות שעל השלחן מכוסות, שמא יפלו עליהן מים וכו' — ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים כו' ע' לז. ספר השיחות ה'ש"ת ע' 37. תש"ב ע' 105.

3) כ"ה בסה"ש תש"ב שם בהנהגת כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע. וכן נהג כ"ק מו"ח אדמו"ר.

4) תוד"ה נפסל מנחות כ, ב. מהרי"ל הובא ברמ"א יו"ד סשע"ו ס"ד. מנהגים ישנים מדורא ע' 153 (והמנהג תורה היא). וראה ירושלמי פסחים פ"ד ה"א.

5) משא"כ הנהגה סתם או עראית, ועאכו"כ שבצנעה.

6) להעיר שהלשון בתוס' ומהרי"ל שם „מנהג אבותינו תורה היא".

7) וכדמוכח גם מסה"ש שם בנוגע לאביו: אבער אחש"פ, הגם עס איז אים געווען שווער בכלל צו עסן מצה שרוי' פונדעסטוועגן כו'.

8) ואדרבה, באחש"פ הרי ההידור בשמחת יו"ט בא ע"י קולא בזהירות חשש חמץ, משא"כ בשאר יו"ט שההידור בשמחת יו"ט הוא בלי כל חשש כלל.

9) אלא שיש לדחות דבפסח שאוכלים מצה הרי משום שמחת יו"ט מקום להקל לאכול (במקום מצה קשה) מצה שרוי' או קניידלאך, משא"כ בשאר יו"ט. אבל ראה לעיל הערה 8.

10) כן משמע לכאורה מספר השיחות שם: פונדעסטוועגן פלעגט ער דאס טאן בכדי להראות. וראה גם ס' המנהגים—חב"ד ע' 43.

11) וע"ד שמצינו בשמע"צ (סוכה מז, א) שמיתב יתבינן (בסוכה) ברוכי לא מברכין, ומ"מ „אין ישנים בסוכה דבשלמא גבי אכילה איכא היכרא דהא אין מברך, מה שאין כן בשינה שליכא היכרא" (מרדכי הובא במג"א סי' תרסח סק"ב. ועד"ז הוא במהרי"ל הל' סוכה).

12) להעיר משו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קפח (וש"נ)

ס'איז אבער שוער צו זאגן[13] אז לשם היכר אליין — זאל מען מהדר זיין[14] צו עסן שרוי', ובפרט ווי מ'האט געזען די הנהגה פון רבותינו נשיאינו, אז זיי האבן מדייק געווען לשרות בכל מאכל ומאכל[15] (אויב צוליב א היכר — וואלט מען ניט געדארפט עס זאל זיין בכל מאכל).

ג. ע"פ פשוט י"ל, אז וויבאלד דער אלטער רבי פסק'נט אז "המקיל משום שמחת יו"ט לא הפסיד" האט מען מטעם זה גופא מהדר געווען לשרות באחש"פ — צו מדגיש זיין דעם חידוש דין והוראה פון אלטן רבי'ן.

און ע"ד ווי מען געפינט אין גמרא[16] אז "רב אחא ברי' דרבא מהדר אתרי וחד" (נעמען א הדס וואס האט נאר "שני עלין בעוקץ אחד ועלה אחד מלמטה ועולה ורוכב על השנים"[17]) ווי די דיעה פון רב כהנא, כאטש רב כהנא האט געזאגט "אפילו תרי וחד" און "תלתא בחד קינא כל שכן דכשר"[18], נאר "הואיל ונפיק מפומי' דרב כהנא", האט תלמידו אין דעם מהדר געווען[19].

פון דעם אבער וואס זיי האבן געטאן דאס בכל מאכל ומאכל איז מובן אז דאס איז ניט (נאר) מצד דעם טעם פון "הואיל ונפיק מפומי' דאדה"ז", נאר דאס האט א שייכות, איז נוגע צום עצם ענין פון אחרון של פסח, ובמילא — צו אלע זיינע פרטים (כולל — מאכלים).

וכמדובר אמאל[20] אין דעם דיוק הלשון מנהג ישראל תורה היא, אז (דאס איז ניט נאר א זאך וואס האט א תוקף פון תורה (ע"ד מנהג אבותינו בידינו, אל תשנו מנהג אבותיכם[21]), וכתשובת הרשב"א הידועה[22], נאר) דער מנהג איז (אויך) א (תורה) הוראה אויף זיין תוכן וענין מיוחד — ובנדו"ד, אויף דעם תוכן וענין מיוחד פון אחרון של פסח.

ד. וי"ל די נקודת הביאור בזה (בפני־מיות הענינים):

ס'איז ידוע[23] דער חילוק צווישן פסח און שבועות בנוגע חמץ, אז בפסח איז חמץ אסור ובתכלית און בשבועות איז חמץ ניט נאר מותר, נאר אדרבה א חיוב,

---

דאחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו כו' כדי לחלק בין ברכות של תורה לרביעית שהיא מד"ס.

13) עוד יל"ע בזה ע"פ הידוע שמחמירין בכמה דברים ביו"ט שני של גליות דלא אתו לזלזולי ב' — ראה טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סתצ"ו ובנ"כ. וראה גם שו"ע אדה"ז סתע"ה ס"ל לענין אכילת מצה כו'. ואולי אינו שייך לנדו"ד, כי זהו רק בענין השייך ליו"ט, ולא בענין השייך לכל ימי החג (וכמו בסוכה — ראה שו"ע אדה"ז סתרל"ט סי"ט). וראה חק יעקב או"ח סתצ"א "דמקילין כמה דברים ביום אחרון של פסח באיסור חמץ הואיל והוא רק ספיקא דיומא כו'". וראה לקמן בפנים סעיף יו"ד.

14) להעיר מסה"ש שם (ריש ס"ב): אחרון של פסח פלעגט מען פריער ניט עסן מצה שמורה דוקא. ומשמע קצת שזה הי' בכדי להדגיש את השינוי בין אחש"פ לשאר הימים, ואעפ"כ לא נאמר שהיו מהדרים לאכול מצה פשוטה.

15) ראה ספר השיחות שם.

16) סוכה לב, סע"ב.

17) לשון רש"י שם ד"ה תרי.

18) רש"י שם ד"ה מהדר.

19) ולהעיר לענינו ממשנ"ת בתניא פל"ב "והן לא לא הפסיד שכר מצות אהבת רעים", שי"ל שלאחר שגילה אדה"ז ענין זה, יש בזה לא רק שלילת השכר "לא הפסיד", כ"א גם "ריוח" גדול שמקיים ציווי אדה"ז, שע"ז מתקשר עם אדה"ז (ראה בפנים בענין הואיל דנפיק מפומי' דר"כ) — ראה לקו"ש חי"ז ע' 223 הערה 68.

20) לקמן ע' 58. ושו"נ.

21) ירושלמי שם.

22) ח"א ס"ט.

23) בהבא לקמן — ראה תו"א ס"פ ויקהל ד"ה קחו (פט, ג. צ, ריש ע"ב) וביאורו בהוספות בתו"א שם (קיד, ג ואילך. קטו, ד. קטז, ב). אוה"ת ד"ה הא לחמא (ויקרא כרך ב) ע' תנו ואילך. ובכ"מ.

די שתי הלחם בשבועות דאַרפן זיין דוקא „חמץ (תאפינה)"[24], און יתרה מזה דווקא זיי ווערן אַ מתיר[25] פאַר (מנחות) מצה[26].

און די הסברה בזה איז: „חמץ" ווייזט אויף הגבהה והתנשאות, וואָס איז דער מקור פון כל מיני רע, און דערפאַר איז בפסח, ווען מען האַלט ערשט ביי „יציאת מצרים", מוז מען דעמאַלט „אַנטלויפן" פון „חמץ", ביז צו דעם אופן פון „לא יראה"[27] און „לא ימצא"[28]. משא"כ בשבועות, וואָס קומט נאָר דער עבודה פון ספירת העומר — ווען מ'איז מברר די אַלע זיבן מדות פון נפש הבהמית און מיט אַלע זייערע פרטים (חסד שבחסד וכו') — דאַן איז חמץ ניט נאָר ניט קיין סתירה צו עבודת ה', נאָר אדרבה: מען שטייט דאַן אין אַ מצב אַז מיט דעם חמץ גופא קען מען (ובמילא — דאַרף מען) אויפטאָן אין עבודת התורה ומצות (וע"ד „ויגבה לבו בדרכי ה'"[29]; ווייל דער תכלית העילוי איז „אתהפכא חשוכא לנהורא", אַז מ'זאָל דעם חושך גופא[30] מהפך זיין לאור, און דערפאַר דאַרף בשבועות זיין — „חמץ (דוקא) תאפינה".

ה. עפ"ז איז מובן אַז מעין זה איז אויך באחרון של פסח: בשעת מען האַט שוין — באחרון של פסח — געציילט (מברר געווען) אַלע זיבן ספירות (מדות) פון דער ערשטער (און הויפט) ספירה ומדה — דאזיל עם כולי יומי[31] — חסד (וואָס לאחרי זה קומען די סעודות פון אחרון של פסח — סעודת הלילה וסעודת היום) — מען האַט שוין גע־פועל'ט אַ בירור אין אַ מדה און אינעם כלל פון אַלע זיבן מדות (ווי זיי שטייען אין חסד (חסד שבחסד גבורה שבחסד וכו')) — איז כאָטש אַז מען האַלט נאָך דאַן ניט ביי דער דרגא (פון שבועות) אַז פון חמץ גופא זאָל מען אויפטאָן אַן ענין של קדושה ומצוה (וויבאַלד עס איז נאָך ניט געווען דער בירור פרטי פון פרטיות המדות (כ"א כלולה מז')),

דאַרף שוין אַבער דעמאַלט עכ"פ ניט זיין אַזוי שטאַרק די זהירות אין דער עבודה פון מצה (לחם עוני — ביטול ואתכפיא), צו פאַרהיטן זי אפילו פונעם חשש חמץ של מצה שרוי':

דעמאַלט האָט מען בכח אויסצונוצן אין עבודת השם אויך אַן ענין וואָס איז ניט בתכלית הביטול והשפלות — און מהאי טעמא (וויבאַלד מ'האָט דעם כח צו טאָן דאָס — דאַרף מען דאָס טאָן, און דערפאַר) איז מען מהדר במצה שרוי'[32] (ביז אַז דאָס איז, כפשוטו, די (אכילת ה)שרוי' מאַכט די מצוה פון „שמחת יום טוב").

ו. וויבאַלד אַז אַלע ענינים דרבנן נעמען זיך פון תורה[33], וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון[34], י"ל עד"ז בנדו"ד,

---

24) אמור כג, יז. מנחות נב, ב.

25) ראה מנחות סח, ב. תוד"ה כבשי (שם מח, ב). ועוד. וראה צפע"נ הל' נדרים ח, ד.

26) והמנחות שמביאין מן הישן — הותרו ע"י שתה"ל דאשתקד.

27) בא יג, ז.

28) שם יב, יט.

29) דה"ב יז, ו. וראה ר"ח שער הענוה פ"ו (רלד, ר"א): שיהיי יקר רוח וגבה נפש בעניני עוה"ב כו'. לקו"ת במדבר (טו, ג). ועוד. וראה פירוש המלות (מהדו"ב) פקמ"ז.

30) עפ"ז מובן אריכות ודיוק סיפור חז"ל: אותן מצעות כו' הציעה לו בהיתר (מנחות מד, א).

31) ראה זח"ג קג, א־ב. קצא, ב.

32) ועפ"ז יש לפרש הלשון בסה"ש שם „בכדי להראות" — להראות ענינו ותוכנו דאחש"פ.

33) ראה אגה"ק סכ"ט (קנ, א): ז' מצות דרבנן . . יוצאות ונמשכות ממצות התורה וכלולות בהן כו'.

34) פסחים ל, ב. וש"נ.

אַז אָט דער תוכן ואופן פון אכילת מצה באחש"פ נעמט זיך (און — איז מעין) פון דעם ענין ואופן פון אכילת מצה מדאו־רייתא בשביעי ש"פ.

דער ביאור בזה: פון פסוק[35] „ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלוקיך" לערנט מען אפ[36] „מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות". דאָס מיינט[37], אַז הגם אַלע זיבן טעג (חוץ — ליל דיו"ט א' דפסח) זיינען גלייך אין דעם דין פון רשות, וויבאַלד אַבער אַז מען לערנט דאָס אָפּ פון שש"פ[38] איז מובן אַז דער עיקר הענין פון רשות איז בשש"פ, און פון שש"פ וועט עס נמשך און אויפגעטאָן[39] אין די אַנדערע ששת הימים פון פסח.

איז מבואר אין חסידות[40] אַז דאָס וואָס בשש"פ איז אכילת מצה „רשות" איז דאָס למעלה, דאָס גופא (וואָס דאָס איז „רשות") באַווייזט אַז די אכילת מצה פון שש"פ דערלאַנגט נאָך העכער ווי די מדריגה וואָס וועט דערגרייכט דורך אכילת מצה בלילה הראשון וואָס איז חובה (ע"ד[41] ווי דער ענין פון תפילת ערבית רשות[42]).

וכשם ווי דאָס איז אין דער פעולה והמשכה מלמעלה, עד"ז איז מובן בעבודת האדם[43]: אכילת מצה של חובה (אַדער — מצוה[44]) ווייזט, אַז ער מצד כחות עצמו האַלט נאָך ניט ביי דער עבודה פון מצה (לחם עוני) — ביטול ואתכפיא, און דערפאַר וועט אויף אים אַרויפגעלייגט באופן פון חיוב און מצוה, ער זאָל זיין זהיר אין דעם: משא"כ דער ענין פון „רשות", אַז מען לאָזט עס איבער צו זיין רצון, איז עס אַ באַוויז אַז מען פאַרלאָזט זיך אויף אים, ד.ה. אַז מען דאַרף אים ניט היטן און אים מחייב זיין אין דער זהירות ועבודה פון ביטול: די עבודה פון אכילת מצה איז שוין געווארן אַן ענין וואָס ער קען (און וועט) אַליין דורכפירן[45].

און דאָס איז פאַרבונדן מיט דעם וואָס דאָס איז שביעי של פסח: ע"ד ווי גערעדט פריער ביי אחש"פ, אַז ווייל מ'האַלט שוין ביים ציילן די זיבעטע ספירה (סיום הבירור פון דער ערשטער פון אַלע זיבן מדות), שטייט מען שוין אין אַ מצב ודרגא צו קענען און דאַרפן מהדר זיין במצה שרוי';

עד"ז בשש"פ — זייענדיק דער זי־בעטער טאָג פון דעם זמן ווען נגלה

---

35) ראה טז, ח.

36) פסחים קכ, א. שו"ע אדה"ז סתע"ה סל"ב.

37) ראה שער האמונה פ"כ־כא.

38) ע"ד החילוקים (ועד להלכה בפועל) — בין הדבר שנאמר הדין בו בפירוש ואלו — שנלמדין ממנו (תו"י יומא ג, ב. חינוך מצוה שס. וראה אנציקלופדיא תלמודית כרך ז' ע' קא. וש"נ).

39) וכמדובר כמה פעמים בכל הענינים שבתורה שהדבר המלמד הוא „המקור" שממנו נמשך הדבר הנלמד (ראה לקו"ש ח"ה ע' 241).

40) שער האמונה שם. דרמ"צ כד, ב. ביאוה"ז להצ"צ ע' צה ואילך. ד"ה וע"פ כו' ששת ימים תרס"ח. לקוטי לוי"צ (לזהר) ח"ב ס"ע פז.

41) ביאוה"ז להצ"צ וד"ה וע"פ כו' ששת ימים הנ"ל. לקוטי לוי"צ שם.

42) מבואר בלקו"ת סוכות פ, ג. שה"ש כד, ב. ביאוה"ז לאדהאמ"צ (יג, סע"ד ואילך) ולהצ"צ (ע' פה ואילך).

וראה במקומות שנסמנו בהערה 40 ששייך לזה ששש"פ הי' קרי"ס שבה נאמר (בשלח יד, יד) ואתם תחרישון, בעתיקא תליא מילתא (זח"ב מח, א). אלא שלכאורה זהו למעלה לגמרי מעבודת ועשיית האדם גם מבחי' רשות (ראה ביאוה"ז להצ"צ שם ע' צג. לקו"ש חי"ח ע' 354. וש"נ). ואכ"מ.

43) ראה גם לקו"ש ח"ז ע' 275 ואילך (באופן אחר).

44) ראה מכות (ח, א) כו"כ דוגמאות דחובה או מצוה. אנציקלופדיא תלמודית ערך חובה מצוה רשות.

45) ועוד אופן ודרגא דרשות — שנתעלה כ"כ עד שאינו מוכרח עוד לעשי' זו ותועלתה.

עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו וגאלם*[45], וואס דער־פאר איז לא הספיק בצקת של אבותינו להחמיץ — ווערט דאן (ביום השביעי) אט דער גילוי (פון דעם „לא הספיק וגו'") — „עצרת", נקלט בפנימיות ביי יעדן אידן, און דערפאר איז דעמאלט אכילת מצה נאר רשות[46].

ז. ס'איז אבער מובן אז ס'איז דא א חילוק צווישן שש"פ און אחש"פ: בשש"פ איז דאס דער זיבעטער טאג פון יציאת מצרים, דורך „נגלה עליהם", דעמאלט איז געקומען דער גילוי מלמעלה[47]. און ווי דאס איז געווען כפשוטו, אז בקרי"ס איז געווען דער גמר פון יציאת מצרים, וואורום ביז דעמאלט איז נאך געווען אימת מצרים עליהם[48].

און בשעת עס איז געקומען דער זיבעטער טאג, איז דער גילוי מלמעלה געווארן באופן של עצרת וקליטה, ובמילא האט דאס געפועל'ט אמירת שירה בא אידן.

און דעריבער איז דאן דער ענין פון אכילת מצה בא זיי שוין בקליטה בפנימיות — רשות, כנ"ל.

משא"כ אחש"פ איז דער זיבעטער טאג פון ספה"ע, די עבודה מצד דעם מטה, דער בירור פון דעם מענטשן אין זיינע זיבן מדות,

און ווי דאס איז געווען כפשוטו בפעם הראשונה, אז ביציאת מצרים האבן די אידן מצד עצמם אנגעהייבן ציילן די טעג צו קבלת התורה, ווען עס וועט זיין דער תעבדון את האלקים על ההר הזה[49] —

איז בשעת מען קומט שוין צו צום זיבעטן טאג פון ספירה ועבודת המטה, איז דאן די עבודה פון אכילת מצה (ביטול הישות) ניט נאר אן ענין פון רשות, נאר מען קען שוין עסן און מ'איז מהדר במצה שרוי (וואס האט א חשש חמץ), וואורום מ'איז מעלה אויך די בחינה אין עבודת ה', כנ"ל.

ח. דאס איז בלויז א ביאור אין א פרט פון אחש"פ, אלס א זמן וועו מ'איז משלים די ספירה ובירור פון די (ערשטע) זיבן (מדות) ספירות (דחסד) פון ספה"ע; עס איז אבער מובן אז דער מנהג פון מהדרין לשרות האט א שייכות צום ענין פון אחש"פ, א טאג וואס (כשמו כן הוא) איז מסיים ומשלים דעם יו"ט פון זמן חירותנו חגה"פ (ועד"ז בנוגע שש"פ, כדלקמן).

וועט מען דאס פארשטיין בהקדם דעם „וואורט" פון צמח צדק (וואס כ"ק מו"ח אדמו"ר ברייגנט אין זיינע שיחות)[50]: דער לעצטער טאג פסח רופט מען מיט דעם נאמען אחרון של פסח, דאס הייסט אז אחרון של פסח, דער לעצטער טאג פון פסח, איז דער סיום פון דעם וואס עס האט זיך אנגעהויבן די ערשטע נאכט פון פסח. די ערשטע נאכט פסח איז אונזער יו"ט וואס הקב"ה האט אונז אויסגעלייזט פון מצרים, די גאולה ראשונה דורך משה רבינו וואס ער איז געווען דער גואל ראשון — דאס

---

*45) נוסח ההגדה פיסקא מצה זו ושם לפנ"ז פיסקא ויוציאנו.

46) ראה בכל הנ"ל (נוסף על הנ"ל הערה 40) בדרושים ד"ה ששת ימים בלקו"ת צו, סידור, אוה"ת. ועוד.

47) ראה לקו"ת צו יד, ד.

48) וראה לקו"ש ח"ג ע' 878. ח"ז ע' 270.

49) „הגדה" הובאה בר"ן סוף פסחים. וראה לקמן ע' 114.

50) סה"ש ה'ש"ת ע' 72.

איז געווען דער אַנהייב; אחרון של פסח איז אונזער יו"ט אויף דער גאולה אחרונה, וואָס הקב"ה וועט אונז אויסלייזן פון דעם גלות אחרון דורך משיח צדקנו, וואָס ער — משיח צדקנו — איז דער גואל אחרון; דער ערשטער טאָג פסח איז משה רבינו"ס שמחה טאָג, און אחרון של פסח איז משיח"ס שמחה טאָג.

וואָס דער ענין (אַז אחרון של פסח איז פאַרבונדן מיט דער גאולה העתידה) איז מרומז (ווי אַלע ענינים פון פנימיות התורה) אויך בנגלה דתורה — די הפטרה פון אחש"פ איז „עוד היום גו' ויצא חוטר וגו'"[51] —

וואָס די הפטרה רעדט באריכות וועגן דער גאולה העתידה ע"י משיח צדקנו און וועגן די פרטי היעוד וואָס וועלן דאָן מקויים ווערן. ווי ס'איז מבואר בכמה מדרשי חז"ל און אויך געבראַכט אין רמב"ם[52], וועגן דער הנהגה בימות המשיח, וואָס וועט זיין אינעם אופן פון „וגר זאב עם כבש גו'" ביז „כי מלאה הארץ דיעה את ה'", און וועגן דעם קיבוץ גליות וואָס איז מתואר אין די פסוקי ההפטרה: „והי' ביום ההוא וגו' לקנות את שאר עמו גו' ומאיי הים".

וכידוע[53] אַז דער בעש"ט פלעגט זיך נוהג זיין צו עסן דריי סעודות אין אחש"פ און די דריטע סעודה (וואָס איז געווען לפנות ערב) האָט מען געפרופן „סעודת משיח" — און דאָס איז מטעם הנ"ל, ווייל באחש"פ איז מאיר גילוי הארת משיח.

ט. אַ חילוק כללי צווישן די צוויי אופני גאולה — די גאולה ראשונה פון מצרים, און די גאולה אחרונה העתידה לבוא[54]:

ביי יציאת מצרים שטייט „כי ברח העם"[55], ווייל „הרע שבנפשות ישראל עדיין הי' בתקפו"[56], האָט מען דערי־בער געמוזט אַנטלויפן פון רע („טומאת מצרים"[56]) — און אין דעם מצב האָבן זיך די אידן געפונען ביז קריעת ים סוף בשש"פ (ווי ס'איז פאַרשטאַנדיק אויך פון פשטות הענינים, אַז ביז דעמאָלט איז נאָך געווען אימת מצרים עליהם, כנ"ל) —

און דערפאַר „לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחיפזון יצאת מארץ מצרים"[57], עס דאַרף זיין די זהירות גדולה פון חמץ, ובחפזון — ברח, און די עבודה פון מצה לחם עוני — ביטול ואתכפיא.

אין דער גאולה האחרונה לעת"ל שטייט „לא בחיפזון תצאו"[58], ווארום

---

51) ואף שהטעם בזה איתא (בשו"ע אדה"ז סת"צ סי"ג) לפי שבליל פסח היתה מפלתו של סנחריב, הרי מפלת סנחריב היתה בליל ראשון של פסח (שנאמר השיר יהי' לכם כליל התקדש חג גו').
וי"ל שמרומז בזה כי בהפטורה זו (בנוב לעמוד גו') מבואר נצחונו של חזקי', שביקש הקב"ה לעשותו משיח (סנהדרין צד, א). וזה שייך לאחש"פ כדלקמן בפנים.

52) הלכות מלכים פי"ב. אלא שלשיטתו ביד ה"ז רק משל וקאי על אוה"ע, ולדעת הראב"ד כו' אינו משל (ראה נ"כ שם). — וגם הרמב"ם עצמו מפרש דבריו בידו וז"ל באגרת תחיית המתים פ"ו: מש"כ דמשל הן „אין דברינו זה החלטי כו' ואם הוא כפשוטו הרי יהי' נס כו' כעין אמרם לא הזיק נחש ועקרב בירושלים". וראה ג"כ הגש"פ (קה"ת תשמ"ז ושלאח"ז) ע' תרנג בהערה, ובארוכה — לקו"ש חכ"ז ס"ע 203 ואילך. וראה גם לקו"ש חט"ו ע' 417 ואילך.

53) ראה היום יום ע' מז.

54) בכל הבא לקמן ראה (נוסף על הנ"ל הערה 23) לקו"ש חט"ז ע' 124 ואילך. וש"נ.

55) בשלח יד, ה.

56) תניא פל"א.

57) ראה טז, ג.

58) ישעי' נב, יב. וראה המשך וככה תרל"ז בתחלתו. שם פרק קכט.

דעמאלט וועט זיין „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ"[59], ס'איז ניטא קיין מציאות פון רע און טומאה פון וועלכע מ'זאל דאַרפן אַנטלויפן.

און וויבאַלד אַז אחרון של פסח איז אַ יו"ט פאַרבונדן מיט דער גאולה האחרונה און ס'איז דאַן מאיר הארת המשיח דעריבער דאַרף ניט זיין די זהירות פון מצה שרוי' — מ'שטייט העכער דערפון, וכנ"ל.

יו"ד. נאַכמער: אין דער גאולה אחרונה, איז נוסף וואַס עס וועט זיך אויספירן דער ענין פון „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", אַז עס וועט מער ניט זיין די מציאות פון רע, נאָר עס וועט זיך אויך אויפטאָן דער אמת'ער ענין פון אתהפכא:

און ווי מען זאָגט אין דער הפטרה פון אחש"פ „ושעשע יונק גו' ועל מאורת צפעוני גמול ידו הדה", אַז אויך דער (נחש) צפעוני — יצה"ר[60] וועט נתהפך ווערן לטוב — און אַ הארה וגילוי דערפון וועט נמשך באחש"פ,

וואַס דערפאַר איז מען דאַן מהדר בשרוי' ובכל המאכלים, ווייל אָט די בחינה און חשש וואַס אין מצה שרוי' ווערט דעמאָלט נתהפך לטוב וקדושה און קען אויסגענוצט ווערן בעבודת ה' און אויך בשמחה[61], אַנהייבנדיק בשמחת יו"ט.

און אויך דער ענין דריקט זיך אויס בהלכה בנגלה דתורה: דער דין[62] איז, אַז „מי שנמשכה סעודתו במוצאי יו"ט האחרון ש"פ עד לאחר צאת הכוכבים מותר לאכול חמץ בסעודה אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל". ד.ה. אין דער סעודה פון אחרון של פסח עסט ער חמץ[63], כאָטש אַז ער זאָגט שפעטער בברכת המזון, ביום חג המצות הזה[64].

יא. תורה איז דאָך כללות ופרטות נאמרה, ועד"ז בענינינו: דאָס וואָס עס האָט זיך געריידט לעיל, אַז די ערשטע

---

59) זכרי' יג, ב.

60) סוכה נב, א.

61) וזה למעלה יותר מהבחי' דמצה עשירה שאינה באה לידי חימוץ (המבואר במקומות הנ"ל הערה 23, 54).

62) שו"ע אדה"ז סתצ"א ס"ג ממג"א וחק יעקב שם.

במשנה ברורה שם (סק"א) כתב „אמנם אם עדיין לא בירך בהמ"ז בודאי אין לו לאכול חמץ דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאזלינן בתר התחלת הסעודה כדאיתא לעיל בסו"ס קפח וא"כ יהי' תרתי דסתרי" — אבל צע"ג, כי הדין שבמג"א וח"י אפשרי רק לפני ברהמ"ז, שהרי משתחשך אסור לאכול אחרי ברהמ"ז קודם מעריב והבדלה (שו"ע או"ח סי' רצט). וראה גם כף החיים (סק"ח) שמסתימות לשון הפוסקים משמע שגם קודם ברהמ"ז שרי. וראה הערה 64.

63) אלא שע"פ נגלה הטעם בזה „לפי שאיסור חמץ אינו תלוי בהבדלה כלל כיון שחשכה הוא לילה לכל דבר וכבר הלכה ממנו קדושת יו"ט כו' אכילת חמץ שאינו תלוי כלל בקדושת היום" (שו"ע אדה"ז שם). ולהעיר מט"ז או"ח סו"ס תרסח. וראה לקמן ע' 128. ואכ"מ.

64) כן משמע במשנ"ב שם, מדכתב „יצטרך לומר יעלה ויבוא כו' וא"כ יהי' תרתי דסתרי" [ולא — „ולא יוכל לומר יעלה ויבוא . . כי יהי' תרתי דסתרי" (ע"ד הדין בסקפ"ח שמביא, דמי שנמשכה סעודתו למוצ"ש והתפלל ערבית אינו מזכיר של שבת)] — ומשמע מזה, שגם לדבריו אין ב„סתירה" זו לפטרו מאמירת יעלה ויבוא.

ויש לומר שאינו דומה לדין הנ"ל (בסקפ"ח), כי שם „דבריו סותרים" כלשון אדה"ז בשולחנו שם (סי"ז) „שתחלה התפלל תפלת יום שלאחריו ואח"כ מזכיר יום העבר"; משא"כ בנדו"ד, שהמדובר באכילה (אכילת חמץ). ועצ"ע.

*) בדפוס ראשון דמשנ"ב במקום התיבות „אמנם . . בודאי" איתא „ולע"ד נראה פשוט דבודאי" (ולפ"ז פלי"ג על דין המג"א). אבל בדפוס תרס"א (ושלאח"ז — שהוגה ותוקן ע"י **המחבר עצמו** — הוא כבפנים.

נאַכט פסח איז דער יו"ט פון גאולה ראשונה — יציאת מצרים, און דער סיום פון פסח (אחרון של פסח) איז פאַר־בונדן מיט דער גאולה העתידה — אין דעם באַשטייט דער חילוק כללי צווישן די ערשטע צוויי יו"ט טעג פון פסח און די לעצטע צוויי טעג יו"ט; ד.ה. אַז אויך שש"פ, וואָס איז דער סיום פון פסח, איז שייך צו דער גאולה העתידה[65].

[און בארץ ישראל איז דאָך דאָס דער סיום ממש, און מען פראַווועט דעם טאָג די סעודה פון משיח, בשש"פ].

און ווי דאָס קומט אויך אַרויס אין דעם, וואָס דוקא בקריעת ים סוף, וואָס איז געווען בשש"פ, איז בטל געווארן מצרים וקליפת מצרים, אין דעם אופן אַז „לא נשאר בהם עד אחד"[66], וואָס דאָס איז מעין פון דעם ביטול הרע והעברת הטומאה אין כללות העולם וואָס וועט זיין לעת"ל „ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ";

און אַזוי איז אויך בנוגע דעם בירור הניצוצות דקדושה פון מצרים, אַז דער שלימות פונעם בירור פון אַלע ניצוצות הקדושה שבמצרים — וואָס דערפאַר לא תוסיפו עוד לראותם[67] איז געווען בקריעת ים סוף — און „גדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים"[68], וואָס דאָס איז בדוגמא צום שלימות הבירור פון אַלע ניצוצות קדושה שבכל העולם לעת"ל.

און דעריבער איז ביי קריי"ס געווען דער גילוי אלקות אין אַן אופן פון „מראין[69] אותו באצבע (ואומר זה א־לי)", און „ראתה שפחה על הים מה שלא ראו הנביאים"[70] — על דרך ווי ס'ווערט זיין לעת"ל[71]: „ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו"[72], און „ואשפוך[73] רוחי על כל בשר (אויך אויף עבדים ושפחות[74]) ונבאו גו'".

און אַזוי האָט זיך ביי קריעת ים סוף אויפגעטאָן אין וועלט אויך דער ענין פון אתהפכא — „ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה"[75], אַז דער חשך אַליין האָט מאיר געווען, בדוגמא ווי דאָס וועט זיין לעת"ל, וועו „ולילה[76] כיום יאיר"[77].

וי"ל, אַז אויך דער ענין (די שייכות פון שש"פ צו דער גאולה העתידה) איז פאַרבונדן מיט דער בחי' וענין פון אכילת מצה רשות. וואָרום אַט די

---

65) אלא שזהו ענין גאולה העתידה שביצי"מ (ראה לקו"ש חי"ז ע' 271 ואילך. ובכ"מ).

66) בשלח יד, כה.

67) ראה ל"ת להאריז"ל (וס' הליקוטים) ר"פ תצא. שהמ"צ ס"פ ראה.

68) מכילתא בא יב, לו. פרש"י בשלח טו, כב.

69) בשלח טו, ב. מכילתא ופרש"י שם. מדרש תהלים (באבער) סח, יד. זח"ב סד, ב. ח"ג כב, סע"ב.

70) וראה גם לקוטי לוי"צ שם: ובקרי"ס היו הכל בשוה כו' אפילו עוברין שבמעי אמן אמרו ג"כ שירה כמו הגדולים שהיו הכל בשוה.

וראה לקו"ש חל"א ע' 70 ואילך.

71) ראה המשך תער"ב ח"ב ע' תתקלה ואילך.

72) ישעי' מ, ה. דכמו לעת"ל שהבשר עצמו יראה כבוד ה' כמבואר במ"א (וראה תו"ח תצוה תפב, א ואילך. שער האמונה פכ"ה), עד"ז הי' בקרי"ס דראתה שפחה על הים, ולא שהיתה עלי' במדריגתה. וראה שער האמונה פכ"א. המשך תער"ב שם.

73) יואל ג, א. וראה דב"ר ס"פ תצא: לעת"ל שאני עוקר יצה"ר מביניכם שנאמר והסירותי את לב האבן מבשרכם אני מחזיר שכינתי ביניכם מנין שנאמר והי' אחר כן אשפוך את רוחי על כל בשר וגו'. ראה אוה"ת נ"ך ע' תנט. תיט. ועוד.

74) שם, ב.

75) בשלח יד, כ.

76) תהלים קלט, יב. ראה שערי אורה מג, ב. המשך תער"ב שם ע' תתקלד ואילך. ובכ"מ.

77) להעיר מב"ר ר"פ מקץ. נתבאר באוה"ת מקץ (בראשית כרך ה) תתקעד, ב ואילך.

המשכה וגילוי פון שש"פ „נק' רשות ועלמא דחירו"[78].

און אויך דער אופן העבודה פון רשות איז בדוגמת העבודה אין דעם זמן דלעתיד לבוא וועז עס וועט זיין „שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ"[79], „שאין בהם לא זכות ולא חובה"[80], עס וועט ניט זיין דער ענין החיוב והמצוה, און בכלל — „באותו[81] הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ולא תחרות כו' ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד כו' שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

(משיחות אחש"פ תשכ"ז, תשל"ז)

78) דרמ"צ שם. וראה בארוכה שער האמונה שם.

79) קהלת יב, א.

80) שבת קנא, ב.

81) רמב"ם סוף וחותם הל' מלכים.

שמיני

א. אין פסוק[1] „וישא אהרן את ידיו גו' ויברכם וירד מעשות החטאת גו'", שטעלט זיך רש"י אויף „ויברכם" און איז מפרש: ברכת כהנים יברכך[2] יאר ישא.

דער מקור פון דעם פירוש איז (ווי עס שטייט במפרשי רש"י[3]) פון תורת כהנים[4], און — בכמה מקומות בש"ס[5] איז מבואר אז פון דעם פסוק „וישא אהרן את ידיו גו' ויברכם" לערנט מען אפ כמה דינים אין ברכת כהנים.

מען דארף אבער פארשטיין (כקושיית הרמב"ן[6]): רש"י איז דאך מפרש פשוטו של מקרא, און דער ציווי אויף ברכת כהנים (און די פסוקים „יברכך, יאר, ישא" וואס רש"י ברענגט דא אראפ) שטייט ערשט שפעטער אין פ' נשא[7] — היינט ווי קען מען לערנען (לויטן דרך הפשט[8]) אז דער „ויברכם" דא איז געווען ברכת כהנים?

דער רמב"ן[9] וויל דאס פארענטפערן,

1) פרשתנו ט, כב.

2) נשא ו, כד־כו.

3) ראם ועוד עה"פ.

4) עה"פ (הובא גם ברמב"ן עה"פ, אלא שמתרצו גם לפירושו שאינו ברכת כהנים. וראה רא"ם ונימוקי שמואל כאן).

5) מגילה יח, א. סוטה לח, א־ב. תמיד פ"ז מ"ב. ועוד (וראה שו"ע אדה"ז או"ח סקכ"ח ס"א, יב, טו, כ, לו). — אבל ראה מל"מ (הל' תפלה (נשיאת כפים) פי"ד ה"ט) דממגילה וסוטה שם גופא משמע יותר (כפירוש הרמב"ן דלקמן בפנים) דלאו בברכת כהנים קא מיירי, ע"ש. וראה גם נימוקי שמואל כאן.

6) עה"פ.

7) שם, כב־כו.

8) ראה צידה לדרך כאן.

9) כאן. וכ"ה בקרבן אהרן לתו"כ כאן. וראה גם ראב"ע נשא (ו, כא. ז, א). בחיי (שם ז, א).

עוד תי' ברמב"ן כאן (בסופו. וכן סתם בנשא ו, כג) „שכאן צוה אותו . . ליום זה ולהלן נתנה ברכה זו לו אז די פרשה פון ברכת כהנים (כאטש זי איז געשריבן בתורה א סך שפעטער) איז געזאגט געווארן פריער, פאר דעם „וישא גו' ויברכם" פון אונזער פסוק. און ווי עס שטייט[10] (גלייך) נאך פרשת ברכת כהנים — „ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן" (וואס דאס איז געווען ביום השמיני למילואים[11]).

אבער עס איז א דוחק גדול צו זאגן אז רש"י[12] לערנט אויך אזוי — ווייל אויב אזוי, האט רש"י געדארפט ערגעץ באַווארענען[13] אז די פרשה פון ברכת כהנים שטייט אין דער תורה ניט לויט סדר הזמנים[14] (בריינגענדיג דעם

ולבניו לדורות" (וראה לקמן סעיף ב) — אבל לכאורה קשה לפרש כן בפששמ"ם, כי א"כ למה לא הזכיר הכתוב שצוה אותו משה לעשות כן (כמ"ש הרמב"ן בעצמו כאן•). ובפרט ע"פ פרש"י צו ח, יא (וראה רמב"ן שם. שיחת ש"פ צו תשל"ה).

10) נשא שם.

11) ראה פרש"י נשא שם.

12) ברמב"ן משמע שמפרש כן ברש"י. וצ"ע בזה, כבפנים.

13) כהראב"ע ובחיי הנ"ל.

14) ואדרבה, מזה ש(רק) בפ' שילוח טמאים (נשא ה, ב) מביא רש"י (מגיטין ס, סע"א) ד„שמונה פרשיות נאמרו בו ביום (שהוקם המשכן)", ובפ' ברכת כהנים לא פי' כלום (והרי ברכת כהנים אינה מפרשיות הנ"ל — ראה גיטין שם) — מוכח, שלשיטת רש"י פ' ברכת כהנים לא נאמרה בשמיני למילואים או לפנ"ז.

•) ואף שהרמב"ן מפרש בכ"מ (וארא ט, יח (יט). בא י, ב. יא, א. ריש פרשתנו. ועוד) דלפעמים נאמר רק ציווי ה' למשה, ולפעמים רק ציווי משה לישראל וכיו"ב (וכ"ה שיטת רש"י בפירושו עה"ת, כמשנ"ת בלקו"ש (חי"ג ע' 72. ועוד)),

הרי בנדו"ד, שכל פרטי עבודת אהרן בשמיני למילואים נאמרו בפירוש בציווי משה לאהרן (ריש פרשתנו), מאי נשמט דהאי נשמט? אבל ראה לקמן הערה 29.

כלל[15]: אין מוקדם ומאוחר בתורה).

און אויב רש"י נעמט אן אז פרשת ברכת כהנים איז ניט געזאגט געווארן ביז שפעטער, האט ער געדארפט לערנען (כפירוש הרמב"ן), אז דער „ויברכם" דא איז (ניט ברכת כהנים, נאר) א ברכה סתם וואס אהרן האט געבענטשט אידן ביים פארענדיקן זיין עבודה צום ערשטן מאל (ע"ד ווי מ'גע־פינט ביי שלמה המלך בחנוכת המ־קדש[16])?

ב. מפרשים[17] זאגן, אז דער הכרח צו לערנען אז „ויברכם" מיינט ברכת כהנים, איז פון דעם[18] וואס דא האט בלויז אהרן געבענטשט אידן, אן דער השתתפות פון משה — ניט ווי די ברכה וואס ווערט געזאגט גלייך נאך דעם[19]: „ויבא משה ואהרן גו' ויברכו את העם".

איז דערפון פארשטאנדיק, אז די ברכה האט געהאט א שייכות נאר צו אהרן, און דערפאר איז רש"י מפרש אז דאס איז געווען ברכת כהנים, „ומאחר שבו ביום נתחנך אהרן בעבודה נתחנך ג"כ בנשיאות כפים שהיא כעבודה".

אבער אע"פ אז עס איז דא א הכרח צו זאגן, אז די ברכה האט געהאט א שייכות דוקא צו אהרן, איז נאך אלץ שווער צו זאגן אז דאס איז ברכת כהנים (נוסף על הנ"ל — אז דער ציווי אויף ברכת כהנים שטייט ערשט אין פ' נשא):

א) אויב דאס איז געווען אן ענין פון חינוך לנשיאת כפים, האט געדארפט אויף דעם זיין א ציווי מפורש[20], פונקט ווי משה האט אנגעזאגט אהרן אויף אלע חינוך־עבודות וואס אהרן האט געטאן יענעם טאג.

ב) נשיאת כפים איז דאך א מ"ע אויף יעדן כהן[21] — היינט פארוואס האבן די בני אהרן זיך ניט משתתף געווען אין דער ברכת כהנים — בתור חינוך כנ"ל, אדער אלס קיום מ"ע (ע"ד ווי זיי האבן זיך משתתף געווען אין די אנדערע פעו־לות פון אהרן ביום זה[22])?

ג) בשמיני למילואים איז אויך משה געווען א כהן (ווי רש"י האט שוין מפרש געווען[23] אז בח' למילואים „הושוו כולם לכהונה"). איז אמת אז משה האט ניט געדארפט האבן קיין חינוך לנשיאת כפים[24], אבער פארוואס זאל ער זיך ניט משתתף זיין אין דער נשיאת כפים פון דעם טאג (ובפרט אז לויט רש"י[25], האט משה געטאן אלע עבודות היום (הרגי־לות) אויך בח' למילואים, און ניט אהרן)?

ג. נאך די ווערטער „ברכת כהנים" איז רש"י מוסיף (כנ"ל): יברכך, יאר, ישא.

איז תמוה (ווי מפרשים[26] פרעגן): נאך

15) הובא בפרש"י בכ"מ (בראשית ו, ג. וישלח לה, כט. צו ח, ב. ועוד).

16) מ"א ח, נד ואילך (הובא ברמב"ן כאן).

17) משכיל לדוד כאן.

18) אבל מ"ש „דאילו ברכה אחרת מה ענינה לאותו יום שהרי הברכה שתשרה שכינה במעשה ידיהם ההיא ברכום אח"כ" — י"ל שאינו הכרח, שהרי אפ"ל שהיתה כברכת שלמה (ראה המשך הכתובים במ"א שם).

19) בפסוק שלאח"ז (כג).

20) ראה לעיל הערה 9 ובשוה"ג שם.

21) כמפורש בנשא (ו, כג) „דבר אל אהרן ואל בניו".

22) פרשתנו ט, ט. שם, יב ואילך.

23) פקודי מ, לא. ועד"ז שם, כט.

24) שהרי לרש"י עה"ת — לאחרי ימי המילואים שוב לא שמש משה (רש"י שמות ד, יד: ואתה הלוי. אבל ראה לקו"ש ח"ו ע' 175 הערה 28. חכ"א ע' 2 הערה 16. ובארוכה לקו"ש חל"ב ע' 28 ואילך).

25) פקודי שם — כמשנ"ת בלקו"ש ח"ו ע' 225 ואילך (ועי"ש ע' 226 שגם עבודת הקטורת היתה ע"י משה).

26) שפ"ח ומשכיל לדוד כאן.

וואָס דאַרף רש"י מוסיף זיין די ווער־טער? ס'איז דאָך פשוט (אפילו בא א קינד[27]) אז ברכת כהנים מיינט „יברכך, יאר, ישא"?

אפילו אויב מ'זאָל זאָגן (בדוחק[27]), אז רש"י פאַרלאָזט זיך דאָ ניט אַז דער תלמיד וויסט פון דעם (וואָרום ער האָט דאָס נאָך ניט געלערנט אין חומש) — וואָלט געווען געגנוג צו זאָגן „יברכך וגו'"; פאַרוואָס איז ער מפרט אַלע דריי ברכות?

מפרשים[28] פאַרענטפערן, אז די דריי לשונות „יברכך, יאר, ישא" זיינען כנגד די דריי קרבנות וואָס ווערן אויסגע־רעכנט דאָ אין פסוק — חטאת עולה ושלמים[29]

[בי"[30] „יברכך" שטייט „וישמרך" וואָס מיינט שמירה מן החטא „שלא יבואו לכלל חטאת"; „יאר" איז כנגד עולה וואָס קומט „על המחשבה רעה", א „חטא השכל המאיר לאדם"; און „ישא" וואָס פאַרענדיקט זיך מיט „וישם לך שלום", איז כנגד שלמים — „שמשים[31] שלום בעולם"],

און דערפון לערנט מען אָפּ אַז די ברכה דאָ איז געווען (ניט כברכת שלמה, נאָר) ברכת כהנים, ווייל דוקא די ברכות זיינען מתאים צו די קרבנות וואָס שטייען דאָ אין פסוק.

ס'איז אַבער קשה ביותר אַזוי צו איינ־לערנען אין פירוש רש"י — ווייל דאָס איז אַ וויטער רמז, און אויב רש"י וואָלט דערצו מכוון געווען, וואָלט ער דאָס זיכער אָפּגעטייטשט[32] בפירוש[33].

ד. דערנאָך שטעלט זיך רש"י אויפן וואָרט „וירד" און איז מפרש: מעל המזבח.

דאָרף מען פאַרשטיין: אין פסוק שטייט בפירוש „וירד מעשות החטאת גו'", וואָס עשיית החטאת גו' איז דאָך אויפן מזבח ווי געזאָגט פריער — היינט וואָס טוט אויף רש"י מיט זיין פירוש „מעל המזבח", וואָס מ'וואָלט אַליין ניט פאַרשטאַנען פון פסוק?

פאַראַן מפרשים[34] וואָס זאָגן, אז דער־מיט וויל רש"י באַוואָרענען, אז מ'זאָל ניט מיינען אז דער „וירד" איז געווען נאָך „ויברכם"

— וואָס דאָמאָלס איז שווער: וואָס איז דאָ נוגע צו דערציילן וועגן ירידת אהרן; ס'איז דאָך מובן מאליו אַז נאָכן פאַרענדיקן אַלעס איז ער אַראָפּ־געגיינגען —

---

27) שהרי אומרם בכל יום בברכות השחר (כמנהג הצרפתים (תוד"ה שכבר ברכות יא, ב). וכ"ה בסידור ר"ע — הובא בטאו"ח סמ"ח). וכן — שומעם בחזרת הש"ץ דתפלת שחרית (ובשבת — גם במוסף), ומפי הכהנים בי"ט כו'. ובפרט ש(כללות) ענין ברכת כהנים כבר הובא בפרש"י יתרו (כ, כא).

28) שפ"ח. — במשכיל לדוד תי' ד„ויברכם משמע ברכה אחת לבד" (ולכן מפרש רש"י ששלשתם הי'). וצ"ע.

29) ראה גם בעה"ט, פענח רזא וש"ך עה"ת כאן. אוה"ת עה"פ. ולהעיר שאהרן הקריב גם מנחה (לעיל פסוק ד, יז) ומ"מ לא נזכרה המנחה כאן בקרא (כקושיית הריב"א, טור הארוך ופענח רזא כאן).

30) הבא לקמן הוא עפמ"ש במנחת יהודה (שדבריו הועתקו בקיצור בשפ"ח כאן). וראה בס' שנסמנו בהערה הקודמת.

31) ע"פ פרש"י ויקרא ג, א. וראה פרש"י תצוה כט, כב.

32) ובפרט שרש"י לא העתיק התיבות (הן מכתוב דילן — „החטאת והעולה והשלמים", והן מברכת כהנים לא העתיק „וישמרך" „שלום") שבהן היא השייכות, ואף לא רמזן ב„וגו'".

33) ע"ד שפרש"י בפ' לך (יד, יח. טו, ט), ח"ש (כד, כב): הרמזים דקרבנות הנשיאים (נשא ז, יט ואילך) ועוד.

34) משכיל לדוד כאן. וראה שפ"ח כאן (בשם הנחלת יעקב).

נאָר דער „וירד" איז געווען „מעל המזבח" וואו ער האָט מקריב געווען די קרבנות (און הקרבת הקרבנות איז געווען פאַר „ויברכם", ווי דערציילט פריער אין דער פרשה); און דאָס מיינט דער פסוק — „וישא גו' ויברכם אימתי מיד אחר שירד מן המזבח מעשות קרבנותיהן"[35].

און דער פירוש איז מתאים מיט'ן פירוש התו"כ אויפן פסוק[36], אז „הרי זה פסוק מסורס ואין ראוי לומר אלא וירד מעשות . . והשלמים וישא אהרן גו' ויברכם" (און מ'געפינט דעם ענין (פון „מקרא מסורס") אויך אין פירוש רש"י עה"ת — אין פ' שמות[37]).

אָבער לפי פירוש זה איז צע"ג, ווייל

(נוסף לזה, אז דער ענין פון „מקרא מסורס" איז ניט גלאָטיק אין לימוד ע"ד הפשט[38], און אויב רש"י וואָלט דאָס געמיינט, וואָלט ער דאָס געזאָגט בפירוש (ע"ד פירושו אין פ' שמות הנ"ל[39]) — איז עוד ועיקר):

א) אין די וועלכע („מעל המזבח") ווערטער רש"י גיט צו צום לשון הפסוק, זעט מען ניט קיין רמז אויף קיין זאָך, נאָר אַן אָפטייטש אז דער „וירד" איז געווען „מעל המזבח" — און דעם ענין זעט מען אין דעם פסוק גופא („וירד מעשות החטאת גו'"), כנ"ל[40].

ב) א ברכה איז דאָך ניט אַן עבודת מזבח — איז וועז די וועלטער „וירד מעשות גו'" וואָלטן כלל ניט געשטאָנען, וואָלט מען אויך געלערנט אז דער „ויברכם" איז געווען (נאָכן פאָרענדיקן זיין עבודה על המזבח — כמפורש בקרא — ובמילא) נאָך דעם ווי ער איז אַראָפגעגאַנגען „מעל המזבח"[41].

ה. דער ביאור בכל זה:

דאָס וואָס רש"י איז מפרש „ויברכם — ברכת כהנים", מיינט ער נאָר כפשוטו ממש — ניט מקיים זיין א מצוה (פון ברכת כהנים — וואָס שטייט ערשט אין פ' נשא)[42], נאָר אז

אהרן — וועלכער האָט געוואָלט בענטשן אידן בסיום עבודתו, כדלקמן — האָט אויסגעקליבן (מעצמו) צו בענטשן אידן מיט (די פסוקים פון) ברכת כהנים[43], ווייל דער תוכן פון ברכת כהנים איז בפשטות מתאים צו די זאָכן מיט וועלכע אהרן האָט דאָן געוואָלט בענטשן אידן,

---

35) ל' המשכיל לדוד כאן.

36) וכ"ה בירושלמי תענית פ"ד ה"א. וראה גם ראב"ע כאן („וכבר ירד"), חזקוני ועוד.

37) ד, כ („אין מוקדם ומאוחר מדוקדקים במקרא"). — כן הובא בשפ"ח. וצ"ע שלא הביא מכ"מ בפרש"י שהובא הלשון „מקרא מסורס" (וכיו"ב) — בראשית ב, יט. שמות ב, ה. בשלח טז, כ. תרומה כז, ד. ועוד.

38) ראה לקו"ש ח"ז ע' 119 הערה 13 ובשוה"ג שם.

39) וכבמקומות ברש"י שבהערה 37, וע"ד הראב"ע כאן.

40) וההוכחה שירד קודם „ויברכם", כי ירד „מעשות החטאת גו'" והרי כבר גמר עשיית החטאת כו' לפנ"ז — אינה שייכת לדברי רש"י „מעל המזבח".

41) אף שבפשוטו של מקרא לא נאמר איפה היתה ברכת כהנים במשכן — מ"מ לא מסתבר כלל שהיתה מעל המזבח (וראה לקמן הערה 64). וראה פי' הראב"ד לתו"כ כאן.

42) וכן משמע ממ"ש בתו"כ כאן ד„באותה שעה זכה . . בנשיאת כפים", משמע דעי"ז שברכם אהרן זכה להציווי (ראה עזרת כהנים לתו"כ שם).

43) אף שלא נאמרו עדיין. וע"ד שמצינו (גם בפרש"י עה"ת — תולדות כו, ה. וישלח לב, ה. ובכ"מ) שקיימו האבות כה"ת עד שלא ניתנה. וברש"י נח (ז, ב) שלמד נח תורה. ואכ"מ.

(ומהאי טעמא איז רש"י מפרט אז די ברכה איז געווען „יברכך יאר ישא" — ווייל די דריי ווערטער דריקן אויס דעם תוכן פון ברכת אהרן, כדלקמן סעיף ז).

מיט וואס אהרן האט געוואלט בענטשן אידן דעמאלט — איז מובן בפשטות (לויט פירוש רש"י):

דער מכוון פון משכן איז דאך (כמ־ פורש בקרא[44]) — „ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם", אז עס זאל זיין השראת השכינה אין משכן. און כדי עס זאל זיך אויפטאן די השראת השכינה אין משכן, איז ניט געווען געגוג די עבודת היום (הרגילה) פון שמיני למילואים (וועגן וועלכער עס ווערט דערציילט אין פ' פקודי[45]), נאר עס האט געמוזט זיין (ווי עס שטייט אין אנהויב פון אונזער סדרה[46]) — „זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה'", וואס דאס מיינט (ווי רש"י[47] איז מפרש) די קר־ בנות ועבודה פון אהרן, ווייל ער איז „כדאי וחשוב . . שע"י קרבנותיו ועבו־ דתו תשרה שכינה בכם ותדעו שהמקום בחר בו".

און דערמיט איז פארשטאנדיק פאר־ וואס אהרן האט געבענטשט אידן בסיום עבודתו:

ביים סיום פון מלאכת המשכן גע־ פינט מען[48], אז משה האט געבענטשט די אידן „יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם" — אז דורך „ועשו לי מקדש" זאל זיך אויספירן דער „ושכנתי בתוכם"; ובמילא איז פארשטאנדיק, אז וויבאלד עבודת אהרן (ביום השמיני) איז די עבודה וואס דארף אויפטאן די השראת השכינה בפועל, פאדערט זיך ביים סיום פון דער עבודה א ברכה (ותפלה[49]) אז זי זאל פועל זיין פעולתה און ברענגען השראת השכינה בפועל.

ו. לכאורה קען מען אויף דעם פרעגן: גלייך נאך ברכת אהרן[50] שטייט „ויבא משה ואהרן גו' ויברכו את העם", ווי רש"י טייטשט דאס אפ „אמרו ויהי נועם ה"א עלינו[51] יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם" — ולכאורה, ווי־ באלד אז ברכת אהרן איז געווען אויף פועל'ן השראת השכינה, פארוואס האט מען דערנאך ווידערא"א געדארפט האבן א ברכה אויף דעם זעלבן ענין[52]?

איז דאס קיין קשיא ניט, ווייל דאס זיינען צוויי באזונדערע ענינים:

ברכת אהרן איז געווען פארבונדן מיט זיין עבודה פרטית, אז זי זאל אויפטאן אי־ר פעולה אינעם ענין פון השראת השכינה בפועל, און אויף דעם איז (מתאים) די ברכה פון ברכת כהנים (כד־ לקמן ס"ז);

משא"כ ברכת משה ואהרן שלאח"ז — „ויהי נועם ה"א עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם" — איז א ברכה כללית, אלס א סיום פון כל וכללות מלאכת ועבודת המשכן, ווי דאס דריקט זיך אויס אין די צוויי חלקים פון דער ברכה: „שתשרה שכינה במעשה ידיכם" — אין מלאכת המשכן[53] פון אידן; „ויהי

44) תרומה כה, ח.
45) מ, כג. כה. כז. כט (וברש"י).
46) ט, ו. וראה שם, ד וברש"י.
47) פרשתנו שם, כג.
48) פקודי לט, מג.
49) ראה לקו"ש חי"א ע' 170 ואילך.
50) פסוק כג.
51) תהלים מזמור צ בסופו.
52) בקושיית המשכיל לדוד כאן (ראה לעיל הערה 18).
53) ראה לקו"ש שם (ע' 172) הטעם שהקדים „ויהי נועם גו'" ל„יהי רצון שתשרה כו'".

נועם ה"א עלינו" — אין דער עבודה[53] במשך אלע שמונת ימי המילואים.

ז. דער טעם פארוואס עס האט זיך געפאדערט די עבודה מיוחדת פון אהרן צו אויפטאן השראת השכינה אין משכן, איז ווייל השראת השכינה האט געקענט זיין ערשט נאך דעם ווי ס'איז געווען די כפרה (גמורה[54]) אויף חטא העגל,

(ווי רש"י האט שוין מפרש געווען[55], אז דערפאר ווערט דער משכן אנגעקרופן „משכן העדות" — „עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם"; און ווי רש"י ברענגט אראפ (אין דעם פסוק שלאח"ז[50]) אז ווען איידן האבן געזען (נאך די ז' ימי המילואים) אז ס'איז נאך ניטא קיין השראת השכינה, האבן זיי געטענה"ט „כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון העגל"),

און דאס האט אהרן פועל געווען דורך זיין עבודה פרטית, וואס דערפאר איז דער ערשטער קרבן פון אהרן געווען — אן „עגל בן בקר לחטאת", „להודיע שמכפר לו הקב"ה ע"י עגל זה על מעשה העגל שעשה"[56].

און דאס איז אויך וואס רש"י זאגט דא: „(ברכת כהנים) יברכך, יאר, ישא" — ווייל אין די ווערטער (פון ברכת כהנים) דריקן זיך אויס די דריי ענינים וואס אהרן איז אויסן געווען מיט זיין ברכה:

א) „יברכך" — ער, דער אויבערשטער, זאל דיר בענטשן: די ערשטע זאך איז, אז די ברכה איז ניט פון אהרן'ען — וואס דעמאלט איז דא אן ארט פאר א טענה: וויבאלד אז אהרן האט געהאט א שייכות צו מעשה העגל, ווי קען ער געבן די ברכה אז עס זאל זיין די (השראת השכינה דורך דער) כפרה אויף מעשה העגל? — נאר אהרן בעט אז דער אויבערשטער[57] אליין[58] זאל בענטשן אידן („יברכך") — און דער תוכן הברכה איז:

ב) „יאר" — אז עס זאל זיין השראת השכינה, הארת פנים דלמעלה (ווי רש"י טייטשט אפ[59] „יאר גו" — „יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות") — און כדי ס'זאל קענען נמשך ווערן די הארת פנים און השראת השכינה בעט אהרן:

ג) „ישא" — אז דער אויבערשטער זאל זיין א „נושא עון"[60] (ווי רש"י טייטשט אפ[61] „ישא — יכבוש[62] כעסו") און מכפר זיין אויף עון העגל.

ח. עפ"ז ווערט אויך ווערן פארשטאנדיק כוונת רש"י אין דעם דיבור המתחיל שלאח"ז: „וירד, מעל המזבח".

רש"י מיינט — כפשטות לשונו — אז אהרן איז ערשט דאן (נאך „ויברכם") אראפגעגאנגען פון דעם מזבח, ווייל ער

---

54) כי בכללות כבר „נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדבריך" ביוהכ"פ (רש"י תשא לג, יא). ולאידך, גם לאחרי שמיני למילואים לא נתכפר לגמרי, ד„וביום פקדי ופקדתי גו" (תשא לב, לד וברש"י). וראה הערה 62.

55) ר"פ פקודי.

56) פרשתנו ט, ב וברש"י. ולהעיר גם מתצוה כט, א וברש"י שם.

57) להעיר מרמב"ם הל' תפלה (נשיאת כפים) פט"ו ה"ז. טאו"ח סו"ס קכח. שו"ע אדה"ז שם סנ"ב.

58) בארא"י ז"ל, שהוא ע"ד אמירת הקב"ה (לאחרי הסליחה על עון העגל) „פני ילכו" — „אני בעצמי" (תשא לג, יד וברש"י. וראה שם לד, ט וברש"י).

59) נשא ו, כה.

60) תשא לד, ז.

61) נשא שם, כו.

62) להעיר מהפלוגתא (ר"ה יז, א) כובש עון או נושא עון (וראה בארוכה לקו"ש ח"ו ע' 391 ואילך, וש"נ). ולהעיר מרש"י תשא שם ד"ה ונקה. ואכ"מ.

האָט געבענטשט אידן זייענדיק נאָך אויפן מזבח[63].

און דערמיט מאַכט רש"י קלאָר, אַז דאָס ווּאָס ער זאָגט (אין דעם פריער־דיקן דיבור המתחיל) „ויברכם — ברכת כהנים", מיינט ער ניט די מצוה פון נשיאת כפים (לדורות) — ווייל דעמאָלט ווּאָלט זי ניט געווען אויפן מזבח[64] — נאָר עס איז געווען א ברכה מיוחדת פון אהרן, ווּאָס קומט בהמשך (און אָלס סיום) צו זיין דעמאָלטדיקער עבודה על המזבח (כנ"ל, אַז די ברכה איז געווען אַז די עבודה שלפני זה זאָל פועל זיין פעולתה), און דערפאַר איז זי געזאָגט געווארן גלייך בסמיכות צו דער עבודה און דערפאַר זייענדיק נאָך על המזבח[65].

און דאָס איז אויך ווּאָס רש"י באַ־ווּאָרנט מיט זיין פירוש „וירד, מעל המזבח":

לערנענדיק דעם פסוק „וירד מעשות החטאת גו'" בפשטות קומט אויס, אַז דער פסוק וויל זאָגן אַז אהרן האָט פאַר־ענדיקט זיין עבודה (מיט עשיית החטאת גו'). וועלט לפ"ז שווער: אהרן האָט דאָך שוין פריער געענדיקט די הקרבת הקר־בנות[66], היינט פאַרוואָס זאָגט דער פסוק (ערשט) דאָ „וירד מעשות גו'"?

איז רש"י מפרש, אַז כוונת הכתוב איז (ניט צו דערציילן אַז „וירד מעשות החטאת גו'" — אַז ער האָט פאַרענדיקט די עבודה — נאָר) „וירד מעל המזבח": דער פסוק איז אויסן צו זאָגן אַז ערשט נאָך „ויברכם" איז — „וירד מעל המזבח" (און ס'איז כאילו ווי אין פסוק ווּאָלט געשטאַנען „וירד מעל המזבח"), און די ווייטערדיקע ווערטער „מעשות החטאת גו'" זיינען אַ מאמר המוסגר ווּאָס ערקלערט ווי קומט עלית אהרן אויפן מזבח (ניט צוליב „ויברכם", נאָר צוליב עשיית החטאת גו').

ט. ע"פ כהנ"ל איז פאַרשטאַנדיק, אַז פון פירוש רש"י דאָ קען מען ניט וויסן שיטתו (ע"ד הפשט) בברכת כהנים לדורות — צי זמנה איז[67] לפני הקטרת איברים (של התמיד) אָדער לאחז"ז —

ווייל כוונת רש"י מיט זיין פירוש „ברכת כהנים" איז (ניט אויף קיום מצות ברכת כהנים, נאָר) אַז אהרן האָט אויסגעקליבן צו זאָגן די ברכה, אָבער די מטרה פון דער ברכה איז געווען אָלס אַן ענין מיוחד פון ינעגס טאָג — בקשר (און אָלס אַ סיום) צו זיין עבודה המיו־חדת פון שמיני למילואים, כנ"ל.

אָבער לאידך גיסא, אע"פ אַז ברכת אהרן דאָן איז געווען אַן ענין מיוחד פאַר יענעם טאָג, איז זי אָבער אַ ברכה ווּאָס האָט אַ פעולה נמשכת אויף אָלע דורות — ווּאָרום עבודת אהרן (ווּאָס סיומה איז ברכתו הנ"ל) האָט אויפ־געטאָן (כנ"ל ס"ה) אַז עס זאָל (צוריק) ווערן די השראת השכינה למטה (נאָך דעם סילוק השכינה דורך די חטאים שלפנ"ז[68]) אין אַן אופן אַז פון דעמאָלט

63) ראה גם אברבנאל כאן („ע"ד הפשט"). צרור המור כאן. וכן מוכח בסוטה לח, ב (שו"ע אדה"ז שם ס"ב), ע"ש. ובמלבי"ם כאן (סט"ז) כתב כן בדעת התו"כ, ע"ש.

64) כי נשיאת כפים היתה מעל מעלות האולם (תמיד פ"ז מ"ב), ומזה פשוט גם ע"ד ההלכה וכו' שגם במשכן לא היתה מעל המזבח.

65) ראה אברבנאל וצרור המור הנ"ל.

66) במלבי"ם שם, שלאחרי ברכת כהנים הקטיר אהרן חלבי השלמים, וזהו שנאמר אח"כ „וירד מעשות גו'" (היינו הקטרת החלבים), ע"ש — אבל בפשוטו של מקרא: א) כבר גמר אהרן עשיית החטאת לפני „ויברכם". ב) לרש"י (פסוק כ) כהן אחר הקטירם (ולא אהרן).

67) ראה מלבי"ם שם, שתולה זה בב' הפירושים בכתוב דילן אי הוי מקרא מסורס.

68) ראה במדב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ב. ועוד.

אַן געפינט זיך די שכינה בתחתונים (דוקא) אויף שטענדיק;

האָט מען שטענדיק דעם כח פון ברכת אהרן — אפילו בלילה[69] ואפילו בחו"ל (וואו ס'איז ניטאָ קיין נשיאת כפים בכל יום[70]) כו' — אזן זי גיט דעם כח צו דורכגיין דעם חשך הגלות, ביז צום אויפטאָן נאַכאַמאָל דעם גילוי שכינה, ושכנתי בתוכם, אין דעם בית המקדש השלישי, שיבנה במהרה בימינו ממש.

(משיחת ש"פ שמיני תשל"ד)

69) דאין נ"כ בלילה (שו"ע אדה"ז או"ח סמ"ז ס"ז).

70) ראה שו"ע אדה"ז שם סקכ"ח סנ"ז.

שמיני ב*

א. די לעצטע מס׳ פון די ששה סדרי משנה[1] — מס׳ עוקצין[2] — רעדט וועגן די פרטי דינים פון טומאת אוכלין וטומאת משקין (וואָס שטייען בפרש־תנו[3]), און די לעצטע הלכה[4] פון דער מס׳ איז: חלות דבש מאימתי מיטמאות משום משקה, בית שמאי אומרים משיהרהר[5] [לויט אַ צווייטער גירסא[6]: משיחרחר] בית הלל אומרים משירסק.

בית שמאי האַלטן אַז גלייך ווי דער מענש איז מהרהר במחשבתו[7] „לרדות הדבש" באַקומט עס אַ דין משקה און עס ווערט טמא בטומאת משקין: משא״כ לויט בית הלל איז עס מיטמא משום משקה ערשט „משירסק" וואָס דאַן ווערט עס אַ משקה בפועל[8].

ווייטער, אין דער משנה שלאחרי זה (די לעצטע משנה פון ששה סדרי משנה)[9] שטייט: אמר ר׳ יהושע בן לוי עתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשרה עולמות שנאמר[10] להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא. אמר ר׳ שמעון בן חלפתא לא מצא הקב״ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר[11] ה׳ עוז לעמו יתן ה׳ יברך את עמו בשלום.

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז די שייכות פון דער לעצטער משנה — די מאמרים פון ר׳ יהושע בן לוי און ר׳ שמעון בן חלפתא — צו דער משנה שלפנ״ז (די פלוגתא צווישן ב״ש און ב״ה בנוגע חלות דבש)?

דער רמב״ם[12] (און נאָך מפרשים[13]) זיינען מבאר: „לפי שהשלים כל דיני ההלכה . . חתם הדברים בגמול" — ד.ה. די משנה האַט טאָקע ניט קיין המשך בתוכן צו דער משנה שלפני׳, נאָר דאָס איז אַ סיום אויף גאַנץ ששה סדרי משנה[14], בכדי „להודיע בחתימת המש־

---

*) וסיום סדר טהרות וכל הש״ס משנה (ראה הערה הבאה).

וראה בארוכה סה״ש תשמ״ח ח״ב ע׳ 645 ואילך.

1) לפי הסדר הרגיל בששה סדרי משנה זמ״ן נק״ט. וראה הנסמן בלקו״ש חי״א ע׳ 56 הערה 13. ועוד.

2) כ״ה בדפוסי משניות וש״ס לפניהם. וכ״כ בפירוש — הרמב״ם בהקדמתו לפיה״מ. המאירי בפתיחתו. ועוד. — לדעת הר״ש (ריש מס׳ טהרות) מס׳ טהרות באה לאחרי מס׳ עוקצין, „אמנם רובם ככולם המחברים והמפרשים אינם מודים בזה להר״ש" (סמיכת חכמים בהקדמה (ע, סע״ג)).

3) יא, לד.

4) פ״ג מי״א.

5) גירסת י״א בפירוש רב האי גאון, ר״ש, רא״ש, הערוך (מע׳ חרחר), רע״ב. ועוד.

6) עיקר הגירסא במקומות שבהערה הקודמת. פיה״מ להרמב״ם. ועוד. וכ״ה בנדפס.

7) כ״ה במקומות שבהערה 5. ובתפא״י כאן שצ״ל דיבור. וראה משנה אחרונה. ואכ״מ.

8) ראה פיה״מ ופי׳ הרא״ש. וראה משנה אחרונה.

9) בחלופי גרסאות למשניות דמשנה זו „ליתא בכי״מ". וראה מלאכת שלמה כאן (משנה יא).

10) משלי ח, כא.

11) תהלים כט, יא.

12) בפיה״מ כאן.

13) רא״ש• ורע״ב.

14) ולהעיר שמצינו עד״ז בנוגע לתחלת הש״ס — מס׳ ברכות — שאינה שייכת כ״כ לסדר זרעים כ״א היא הקדמה לכללות שתא סדרי משנה (ראה פסקי הריא״ז ריש ברכות (הובא ג״כ בהגהה בהקדמת פיה״מ להרמב״ם ובמלאכת שלמה ריש

•) אבל צ״ע אם פי׳ משנה זו הוא להרא״ש — ראה מלאכת שלמה (שבהערה 9) דהרא״ש סיים פי׳ המשנה בבבא דחלות דבש. ואולי הוא הוספת המדפיסים מפיה״מ להרמב״ם (בשינוי לשון, או נוסחא אחרינא. ובמלאכת שלמה (משנה יב) העתיק בשם הרמב״ם כלשון הרא״ש).

נה מתן שכרן של צדיקים שלומדים ומקיימים כל מה שכתוב במשנה"[15].

לויט אַבער ווי מען געפינט אין דער גמרא בכ"מ[16] אַז מען איז מבאר דעם טעם הסמיכות פון משניות אפילו וועז זיי שטייען (זו אחר זו) אין אַזונדערע מסכתות, ועאכו"כ צוויי משניות פון דעם זעלבן פרק[17] — לכאורה יש מקום צו זוכן און מבאר זיין אויך די שייכות פון די צוויי משניות — (אע"פ שטעם הרמב"ם בתקפו עומד — עכ"פ להמתיק וכו').

וי"ל אַז דער תוכן משנה הסמוכה צום סיום המשניות (בענין שכר המצות), די פלוגתא צווישן ב"ש און ב"ה בנוגע חלות דבש, האָט אַ שייכות צו דעם ענין שכר מצוה וואָס רעדט זיך בסיום המשניות[18].

ב. ובהקדם ההסברה אין דברי המפרשים הנ"ל — אַז דער סיום פון ששה סדרי משנה במאמרים הנ"ל איז בכדי צו מודיע זיין ענין מתן שכרן של צדיקים — דלכאורה איז ניט פאַר־שטאַנדיק:

דאָ רעדט זיך דאָך וועגן צדיקים און ווי זיי האָלטן שוין ביים „סיום" פון ששה סדרי משנה — שלימות בלימוד התורה — כללות התושבע"פ און ווי אַ צדיק לערנט עס — איז דאָך לכאורה פשוט ומובן, אַז זיי האָלטן שוין געווים ביי דעם אופן העבודה לויט ציווי המשנה נאָך בסדר נזיקין — „משמשין את הרב שלא ע"מ לקבל פרס"[19], ניט צוליב שכר, נאָר לשמה:

זאת ועוד: דער פסוק, וואָס ווערט געבראַכט אין דער משנה גופא, זאָגט: „להנחיל אוהבי יש" — די וואָס דינען דעם אויבערשטן מאהבה, וואָס דאָס מיינט (ווי דער רמב"ם איז מבאר בארוכה[20]) אַז זיי טוען זייער עבודה לשמה, ניט לשם שכר נאָר „עושה האמת מפני שהוא אמת"[21],

(אמת טאָקע אַז דער וואָס איז „עושה האמת מפני שהוא אמת" איז מובטח (ווי דער רמב"ם זאָגט דאָרט[21]) אַז „סוף הטובה לבא בגללה", אָבער ניט דאָס איז די שלימות צו וועלכער ער שטרעבט צו דערגרייכן מיט זיין עבודה; ביי אַן עובד ה' מאהבה איז דער ענין פון „סוף הטובה לבא בגללה" נאָר אַ דבר טפל וצדדי, און דער עיקר ביי אים איז וואָס ער האָט זוכה געווען צו דינען דעם אויבערשטן לשמה) —

און וויבאַלד אַז דער עיקר ותכלית אין עבודת התומ"צ איז לשמה און ניט לקבל שכר — ווי איז מתאים, אַז ביים סיום פון אַלע ששה סדרי משנה, וואָס דאָס מיינט אין אַ מצב פון תכלית ושלימות נעלה בעבודת ה' כו', זאָל די חתימה זיין (ניט אַז „נפשו קשורה באהבת השם וכו'"[22] נאָר) וואָס ער וועט האָבן ש"י עולמות כו' — אַלס גמול ושכר פאָר עבודת התומ"צ[23]?!

ברכות). וראה גם המאירי בפתיחתו (קרוב לסופה) ובהקדמתו למס' ברכות).

15) לשון הרע"ב.

16) ראה ריש מס' תענית; סוטה; מכות ועוד.

17) דבאותה מסכת לכו"ע יש סדר למשנה (ב"ק קב, סע"א), ומכש"כ באותו פרק.

18) ראה גם חשק שלמה לסוף עוקצין.

19) אבות פ"א מ"ג.

20) הל' תשובה פ"י ה"ב ואילך. פיה"מ סנהדרין חלק בהקדמה.

21) לשון הרמב"ם הל' תשובה שם.

22) ל' הרמב"ם שם ה"ג.

23) להעיר גם מלקו"ש ח"כ ע' 45; „הדרן" למס' אבות ס"ג ואילך (ס' ביאורים לפרקי אבות (קה"ת) בסופו).

בלקו"ש שם (ע' 51 ואילך) נת' שאצל עובד מאהבה גם הענין דשכר מצות הוא חלק מענין

מוז מען זאגן, אז די זאך פון „להנחיל כו׳ ש״י עולמות״ וואס רעדט זיך אין דער משנה דא, איז ניט אן ענין פון שכר מצות במובנו הרגיל[24] — א תשלום פון עולמות פאר עבודה להשם, נאר דאס איז א העכערע שלימות בעבודה, אן עלי׳ צו וועלכער דער עובד מאהבה דערגרייכט ע״י עבודתו[25].

ג. און דאס איז נקודת השייכות צווישן דער משנה מיט דער משנה שלפני׳ — פלוגתת ב״ש וב״ה בחלות דבש:

מהטעמים (ע״ד הרמז) וואס די לעצטע הלכות (אין משנה) — חיתום המשנה, שהכל הולך אחר החיתום[26] — זיינען בנוגע „דבורים״ און „דבש״, איז ווייל „דבורים״ זיינען כביאור חז״ל[27] מרמז אויף שלימות העבודה, עבודה לשמה (כדלקמן סעיף ז), וואס די עבודה איז א הכנה והקדמה צו „עתיד הקב״ה להנחיל לכל צדיק כו׳״ — די שלימות צו וועלכער מען דערגרייכט ע״י עבודה ווי עבודת דבורים:

און די סברות אין פלוגתת ב״ש וב״ה אין אט דער פלוגתא (בחלות דבש)

— וואס איז (ווי געוועדט כמה פעמים[28]) פארבונדן מיטן חילוק כללי צווישן זייערע שיטות, צי „אזלינן בתר בכח״ אדער „אזלינן בתר בפועל״: ב״ש האלט אז „אזלינן בתר בכח״ און דערי־ בער באקומט עס א דין משקה גלייך („משיחרחר״, אדער אפילו) „משיהרהר״ (ווייל בכח איז עס שוין משקה, אע״פ אז ס׳איז נאך ווייט פון משקה בפועל); און ב״ה האלט „אזלינן בתר בפועל״ און דעריבער האט עס ניט קיין דין משקה ביז עס ווערט משקה בפועל „משיר־ סק״ —

ברענגען ארויס א נפק״מ אין דעם כללות הענין פון מטרת בריאת האדם עלי ארץ וואס „נבראתי לשמש את קוני״[29] (כדלקמן סעיף ח ואילך), ובמילא (אויך) — א נפק״מ בנוגע דער שלימות האדם ע״י עבודתו. ובמילא דוקא נאך פלוגתת ב״ש וב״ה הנ״ל ווערט בעסער פארשטאנדיק דער סיום המשניות „עתיד הקב״ה להנחיל כו׳״.

ד. לשון המשנה וועלכער איז לשון קצרה[30] ובתכלית הדיוק: „עתיד הקב״ה להנחיל כו׳ ש״י עולמות״ — איז לכאורה, ווי פאסט דא „להנחיל״, אן ענין של ירושה[31]? — ירושה איז ניט פארבונדן מיט דער עבודה פון דעם יורש (אויב נאר ער איז געבוירן געי־ ווארן[32] בקורבה פון א יורש, איז ער בדרך ממילא יורש) — איז וועט עס רעדט זיך וועגן מתן שכרן של צדיקים, האט געדארפט שטיין „עתיד הקב״ה ליתן״ (אדער כיו״ב)?

די תמי׳ איז נאך גרעסער: דער זעל־ בער מאמר ווערט געבראכט אין מס׳

המצוה גופא (שלכן הבטיח הקב״ה לאברהם — אוהבי. ראה רמב״ם שם — (לך טו, א) „שכרך הרבה מאד״), ע״ש. אבל מובן, שאי״ז בערך לעצם המצוה עצמה, ולא הו״ל לסיים המשניות בענין טפל.

24) ועפ״ז — לשון „גמול״ „שכר״ שבמפרשים הנ״ל הוא שם המושאל.

25) ראה גם משנה אחרונה כאן: והשכר הזה הוא ידיעת האלקות כו׳.

26) ברכות יב, א.

27) דב״ר פ״א, ו.

28) לקו״ש ח״א ע׳ 146. ח״ו ע׳ 70. ח״ז ע׳ 114. ועוד.

29) קידושין בסופה.

30) הקדמת הרמב״ם בפיה״מ ד״ה אחרי כן ראה להסתפק.

31) כדיוק התוי״ט (ועוד) כאן. וראה שו״ת נוב״י מהדו״ת חיו״ד סקס״א (בתי׳ הקושיא שבהערה 34).

32) או ע״י נישואין (ראה כתובות פג, א ואילך. ב״ב קח, א. קיא, ב).

סנהדרין[33], און דאָרט שטייט טאָקע „עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות"!

וי"ל הביאור אָז — היא הנותנת[34]: דער מאמר אין מס' סנהדרין וועלכער איז געזאָגט געוואָרן דורך"ן אמורא רבא בר מרי רעדט טאָקע וועגן שכר המצות, און דעריבער זאָגט ער „עתיד הקב"ה ליתן";

אָבער אין דער משנה — וואָס קומט אָלס סיום וחיתום המשניות — רעדט זיך ניט וועגן שכר המצות (בפשטות), נאָר (כנ"ל) וועגן דער שלימות צו וועל-כער דער צדיק דערגרייכט על ידי עבודתו מאהבה. און דעריבער איז ריב"ל[35] מדייק „עתיד הקב"ה להנחיל" — ווייל אָט די שלימות איז בדוגמת ובגדרי ירושה.

ה. בנוגע ירושה, איז ידוע וואָס דער ראָגאַטשאָווער[36] איז מבאר, אָז אָ יורש איז ניט אָ צווייטע מציאות וואָס באַ-קומט נכסים פון דעם מוריש, נאָר (בלשון הכתוב[37]) „תחת אבותיך יהיו בניך" — דער יורש שטייט במקום המוריש, אָ יורש איז איין זאָך מיטן מוריש („עצם האב" בלשונו).

ועד"ז איז בנוגע צו אָ אידן: די שלימות וואָס ווערט אויפגעטאָן דערמיט וואָס אָ איד לערנט תורה און איז מקיים מצות איז וואָס ישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד („ג' . . מתקשראן דא בדא קב"ה אורייתא וישראל"[38], ווערט כולא חד) ועד"ז[39] דורך קיום המצות לשון צוותא וחיבור — אָ איד ווערט כביכול איין זאָך מיטן נותן התורה ומצווה המצות, דעם אויבערשטן אַליין.

און דאָס איז דער פשט פון „להנחיל אוהבי יש": דער רמב"ם[40] איז מבאר אָז דער לשון „יש" ווייזט אויף „מציאות התמידית אשר אין לה תכלית"[41], און „להנחיל אוהבי יש" מיינט: „לאוהבי אנחיל את היש המוחלט", ווייל „כל נפש שתזכה לחיי העוה"ב לא תכלה לעולם".

ווי קען אָ נברא, אָ בעל גבול, „נעמען" אָ „יש המוחלט", אָ „מציאות התמידית" — אָן ענין פון נצחיות און בלתי בעל גבול? איז דער פסוק מבאר ומדגיש „להנחיל אוהבי יש": אידן באַ-קומען עס ניט אַלס אָ מקבל פון אָ נותן, אָ צווייטע מציאות וועלכע נעמט עס פונעם „נותן", נאָר אידן זיינען דאָס נוחל אַלס יורש וואָס איז איין זאָך מיטן מוריש: אידן זיינען „בנים" להקב"ה[42] — און דעריבער, בשעת אָ איד לערנט תורה און איז מקיים מצות ווערט נתגלה ווי ער איז איין מציאות מיטן אמת'ן „יש המוחלט"[43] („מציאות התמידית"), „אותי אתם לוקחים"[44].

---

33) ק, סע"א. וראה הערה הבאה.

34) ע"פ המבואר בפנים מתורצת קושיית המפרשים — מה מוסיף המאמר (בשם אמורא) דסנהדרין שם על המפורש במשנה.

35) ראה רמב"ם בסוף הקדמתו לפיה"מ (פ"ב שה"נ תנא, וראה תוי"ט, מלאכת שלמה ועוד כאן.

36) שו"ת צפע"נ דווינסק ח"א סקי"ח. ווארשא ח"ב סקי"ח. ועוד.

37) תהלים מה, יז. וראה ב"ב קנט, א.

38) זח"ג עג, א.

39) אף שחילוק ביניהן גופא ראה תניא פכ"ג. ועוד.

40) בפיה"מ כאן. ועד"ז ברא"ש (וראה לעיל שוה"ג להערה 13).

41) כ"ה הלשון בהעתקת קאפח. ובפיה"מ לפנינו הוא בשינוי לשון.

42) שמות ד, כב. ראה יד, א. אבות פ"ג מי"ד. ובכ"מ.

43) ראה גם מאמרי אדה"א בראשית ע' נה (וש"נ). סד"ה אריב"ל (סה"מ קונטרסים ח"ב תג, א) וסה"מ ה'ש"ת (ע' 49) דלהנחיל אוהבי יש הו"ע יש האמיתי.

44) שמו"ר פל"ג, ו (וראה שם, א). ויק"ר פ"ל, יג. ועוד.

ע"פ המבואר בפנים יובן ג"כ מה שמביא התנא

ו. דערפון איז פאַרשטאַנדיק בנוגע דעם ענוג וואָס קומט דערפון אַרויס לצדיקים

— וואָס דאָס איז דער פירוש אין דברי ריב"ל „עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות", ווי דער רמב"ם[40] איז מבאר, אַז דאָס מיינט אַז דער תענוג פון עוה"ב איז „שלש מאות פעם ועשר פעמים" ווי „כל התענוגות העולם הזה"[41] —

דאָס איז ניט דער ענוג פון די צדיקים ווי זיי זיינען פאַר זיך [בלשון החסידות[45]: דער „נחת רוח לנברא" — דער נחת רוח וואָס ווערט באַם אידן אַלס שכר וואָס ער האָט מקיים געווען דעם אויבערשטנ'ס רצון], נאָר דאָס איז דער תענוג פון אויבערשטן כביכול („נחת רוח לבורא"), כמחז"ל[46] „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני":

וויבאַלד אידן זיינען איין זאַך מיטן „מורישׁ", זיינען זיי „נוחל" כביכול דעם תענוג הבורא.

[און ווי דער רמב"ם[40] איז גלייך מבאר, אַז דאָס וואָס ריב"ל נוצט אַ מספר פון „שלש מאות ועשרה" איז „על דרך ההערה בלבד"[41], אַבער לפי האמת איז דאָס אַ תענוג בלתי מוגבל].

און דאָס איז דער חילוק צווישן שכר מצות און „להנחיל כו' אוהבי יש":

דער תענוג וואָס קומט אַן צום אדם אַלס שכר העבודה — וואָס קבלת שכר ווייזט אַז דער מקבל השכר איז אַ מציאות פאַר זיך (וועמען מען דאַרף באַלוינען פאַר זיין אַרבעט) — איז דער תענוג וויפל אַן אדם אַלס נברא קען פאַרנעמען;

משא"כ דער ענין פון „עתיד הקב"ה להנחיל כו' אוהבי יש" איז דער „נחת רוח לבורא" (אַן ענין פון „יש המוחלט"), וואָס דאָס איז ניט דער ענין פון שכר מצוה, נאָר דאָס איז די „עצם המצוה"[45]. און דאָס קומט אַן צום אדם בדרך נחלה — ווייל ער איז אַזאַך כביכול מיטן אויבערשטן.

בהמשך למאמרו של ריב"ל את מאמר ר' שמעון בן חלפתא „לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום"

— דלכאורה אינו מובן: א) מהי השייכות ביניהם? ב) בכל אופן הו"ל להקדים מאמרו של ר"ש בן חלפתא שהי' קודם לריב"ל (כקושיית התוי"ט. וראה גם מלאכת שלמה. ועוד) — אלא דלכאורה קשה לאידך גיסא

מאחר ש„עתיד הקב"ה להנחיל כו' אוהבי יש" אינו מובן איך אפשר שהאדם נוחל „יש המוחלט" ואעפ"כ ישאר במציאותו, נברא מוגבל [ובפרט לפי ההכרעה בקבלה וחסידות (ראה לקו"ת צו טו, ג. דרמ"צ יד, ב. ובכ"מ) כדעת הרמב"ן שעוה"ב הוא לנשמות בגופים דוקא]?

וע"ז מביא מאמרו של ר"ש בן חלפתא „לא מצא הקב"ה כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום" — שהכלי המחזיק ברכה זו (דלהנחיל אוהבי יש) לישראל• הוא השלום, שענינו של שלום הוא לחבר שני הפכים ומנגדים, ולכן פועל החיבור של „יש המוחלט" עם נברא מוגבל••.

•) ומתורץ עפ"ז אומרו כאן „לישראל", דמשמע דרק עבור ישראל הוי השלום כלי מחזיק ברכה, ולא לשאר עמים (וראה הלשון בדב"ר ס"פ שופטים: לא מצא כו' מחזיק כל הברכות **לברכן בו** אלא השלום) — כי כוונת ר"ש בן חלפתא אינה למעלת השלום בכלל, כ"א לזה שהוא „כלי מחזיק ברכה" **המיוחדת** לישראל (**בניו** של הקב"ה) — „**להנחיל** אוהבי יש".

••) עפ"ז מובן ג"כ למה הביא גם **תחילת** הכתוב „ה' עוז לעמו יתן" — דלכאורה אינו נוגע לענין השלום (וראה תוי"ט ועוד כאן) — כי ענינו של „שלום" כאן הוא מה שנותן **עוז** בהנברא לקבל ה„יש המוחלט", הבלתי בע"ג. וראה סנהדרין ק, ב.

---

45) ראה לקו"ת ראה כט, רע"א. המשך וככה תרל"ז פי"ב. לקו"ש ח"ה ע' 244.

46) פרש"י ויקרא א, ט. פנחס כח, ח מספרי עה"פ (וכ"ה בספרי שלח טו, ג. וראה רש"י שם).

ז. דאָס איז דער טעם פאַרוואָס דער „להנחיל . . יש״ איז „לאוהבי״ דוקא. ווייל ווען קען דער אדם צוקומען צום ענין פון „להנחיל אוהבי יש״ — בעת אַז איך זיין עבודה איז אין אַזאַ אופן, אַז ער טראַכט ניט וועגן זיך, נאָר ער טוט אינגאַנצן לשמה — פאַרן אויבערשטנ׳ס וועגן.

כל זמן דער אדם טראַכט וועגן אַן ענין של שכר, אַדער וועגן זיך בכלל (זיין עלי׳) — איז ניט שייך אַז ער זאָל ווערן איין זאַך מיט „יש המוחלט״ און „מציאות התמידית״ וואָס איז אינגאַנצן העכער פון גדר הנבראים.

דוקא ווען זיין עבודה איז אינגאַנצן לשמה — ער איז ניט קיין מציאות פאָר זיך, ער טראַכט נאָר וועגן דער עצם המצוה (וואָס דערפון ווערט דער „נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני״) — ווערט דער „אותי אתם לוקחים״, ובמילא — „להנחיל אוהבי יש״.

[ע״ד ווי מען געפינט אין הלכה, אַז אַן אמת׳ער „עבד״, עבד ע״פ תורת אמת, איז ניט קיין מציאות פאָר זיך, זיין גאַנצע מציאות איז — „מציאות האדון״[47].

און דאָס איז אויך דער רמז אין דעם, וואָס די משניות שלפנ״ז ריידן וועגן „כוורת דבורים״ און „חלות דבש״ — ווייל די עבודה פון אידן אין דעם אופן פון לשמה איז אַנגעדייטעט אין דעם וואָס אידן זיינען צוגעגליכן געוואָרן צו „דבורים״. ווי עס שטייט אין מדרש[48]: „כדבורים היו בני . . מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעלי׳, כך כל מה שישראל מסגלין מצות ומעשים טובים הם מסגלים לאביהם שבשמים״.

וכמבואר בלקו״ת[49] אַז די עבודה באופן זה קומט פון דער הכרה אַז „תכלית המכוון בבריאת האדם אינו בשביל האדם עצמו לבד, אף שבאמת עלייתו נפלאה מאד, עכ״ז לא זו לבד הוא תכלית המכוון כ״א לכבודו ית״. וכמחז״ל[50] „אני נבראתי לשמש את קוני״.

ח. עפ״ז קען מען אויך מבאר זיין די שייכות פון דער משנה צו פלוגתת ב״ש וב״ה ביי חלות דבש — ובהקדים: אין דעם לשון הנ״ל (פון לקו״ת) איז מודגש אַז לפועל קומט צו דער אדם דורך זיין עבודה למטה צו אַן עלי׳ נפלאה מאד, ס׳איז נאָר אַז „לא זו לבד הוא תכלית המכוון״[51].

איז אין דעם דאָ אַ חילוק צווישן שיטת ב״ש (וואָס האַלטן „אזלינן בתר בכח״) און שיטת ב״ה (אַז „אזלינן בתר בפועל״) — אויף ווי טיף דער ענין (די עלי׳) איז תופס מקום[52]:

אויב „אזלינן בתר בכח״, אַז דער עיקר פון יעדן ענין איז ווי עס שטייט „בכח״ — קומט אויס, אַז די ירידת הנשמה למטה (דער „בפועל״) טוט ניט אויף קיין מעלה (חדשה) אין דער נשמה לגבי ווי זי איז געווען קודם ירידתה. ווייל דער עיקר הענין — דער „כח״ אויף דורכ־פירן די עבודה למטה — איז שוין דאָ אין דער נשמה נאָך איידער זי איז יורד למטה.

---

47) ראה חי׳ הרשב״א לקידושין כג, ב. וראה בארוכה המשך תרס״ו ע׳ שכו ואילך.

48) דב״ר פ״א, ו (הובא בלקו״ת שבהערה הבאה).

49) ראה כח, סע״ד (ואילך).

50) קידושין בסופה.

51) וראה לקו״ש חט״ו ס״ע 247 ואילך (ובהערות 52, 54 שם). חי״כ ע׳ 284 הערה 30. וש״נ.

52) להעיר מלקו״ש חכ״א ע׳ 17.

נאָך מער: בנדו"ד דאַרף מען אפילו ניט האָבן דעם „פועל" אלס א „בחינה" אויפן „כח"[53] הנשמה צו דורכפירן איר עבודה למטה — ווייל ס'איז אַ זיכערע זאַך אַז סוף־סוף ווערט יעדע נשמה דורכפירן איר שליחות בעלמא דין כמש"נ[54] לבלתי ידח ממנו נדח, ועוד וג"ז עיקר — כלפי שמיא גליא אַז זי ווערט דאָס דורכפירן;

קומט אויס, אַז לויט ב"ש איז ניטאָ קיין אָרט צו זאָגן אַז די עלי' נפלאה פון דעם אדם איז אַן אויפטו וחידוש וואָס צוליב דעם דאַרף זיין יריד הנשמה למטה בפועל; און דאָס וואָס איז יורד למטה איז (לגמרי ניט צוליב דעם עילוי וואָס ווערט אויפגעטאָן אין דער נשמה, נאָר) בלויז „לסגל לבעלי", כדי צו דורכפירן די כוונה פון אויבערשטן, וואָס נתאווה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים — און פאַר דעם ענין איז ניט געניג וואָס די נשמה האָט „בכח" צו מאַכן די דירה, נאָר דער תחתון דאַרף בפועל נשתנה ווערן צו זיין אַ דירה לו ית', עס מוז זיין די פעולה אין דעם תחתון, ובמילא — יריד הנשמה למטה בפועל[55].

משא"כ לויט שיטת בית הלל אַז „אזלינן בתר בפועל", קומט אויס, אַז די יריד הנשמה למטה טוט אויף אַ מעלה (אויך) אין דער נשמה (וואָס זי האָט פריער ניט געהאַט) — ווייל דוקא דורך דער יריד למטה ברענגט זי אַרויס אירע כוחות מן הכח אל הפועל (וואָס לויט ב"ה איז דאָס דער עיקר פון יעדן ענין).

53) ראה לקו"ש ח"ו ע' 79, שזהו ענינו של „פועל" לדעת ב"ש.

54) ש"ב יד, יד. — הובא בהל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סוס"ג. תניא ספל"ט.

55) ראה בכ"ז לקו"ש ח"כ ע' 284.

און דעריבער, לויט בית הלל, אע"פ אַז דער עיקר הענין פון יריד הנשמה למטה איז „לכבודו ית'" — אני נבראתי לשמש את קוני, בכדי צו דורכפירן די כוונה פון „דירה בתחתונים", און דאָס דאַרף זיין די כוונה פון דעם אדם בעבודתו — פונדעסטוועגן, איז זיין עבודה למטה אַן ענין וואָס טוט אויף אַ חידוש אויך אין אים.

ט. דער חילוק הנ"ל צווישן ב"ש און ב"ה גיט אויך אַ הסברה אין זייער פלוגתא[56] — „הללו (ב"ש[57]) אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו (ב"ה[57]) אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא. נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא עכשיו שנברא יפשפש במעשיו".

אין לקו"ת דאַרט[58] איז מבואר דער פשט אין דעם מאמר חז"ל: זיי זאָגן ניט „טוב לו שלא נברא" — ווייל ס'איז בודאי דאַ אַ טובה פאַר דער נשמה דורך ירידתה למטה, וואָס זי באַקומט אַן „עלי' גדולה ונפלאה לאין קץ"; נאָר דער פשט איז — „נוח וקל הי' לו שלא נברא", ווייל דער „תכלית המכוון בבריאתו" איז אַז „לא יעבוד לגרמי' ולקבל פרס", נאָר בלויז „לשמש את קונו", וואָס דאָס איז אַן עבודה קשה ביותר, און ס'איז „נוח וקל לו" אַז ער זאָל דאָס ניט דאַרפן טאָן.

שטעלט זיך לפ"ז די שאלה: וואָס איז די הוי אמינא פון בית הלל צו זאָגן אַז „נוח (וקל) לו לאדם שנברא יותר משלא נברא"?

56) עירובין יג, ב.

57) כ"ה בפשטות, ש„הללו" הא' הם דברי ב"ש — בהתאם להסדר „נחלקו ב"ש וב"ה" (וראה רדב"ז הל' מע"ש פ"ו ה"ג. לקו"ש חט"ז ע' 2). ובפרט שבכ"מ הקדים רבינו הקדוש דברי ב"ש לדברי ב"ה (ריטב"א עירובין שם. וראה תוד"ה שנים תגיגה טז, סע"א).

58) שם כט, א.

איז דער ביאור אין דעם: לויט ב"ש איז טאָקע מלכתחילה פשוט אַז דער גאַנצער ענין פון ירידת הנשמה למטה איז (ניט בשביל (עליית) הנשמה, נאָר בלויז „לכבודו ית"ש. וכנ"ל, אַז צוליב עליית הנשמה דאַרף מען ניט די ירידה בפועל, ס'איז געניג דער „בכח". ובמילא איז פשוט אַז „נוח לו לאדם שלא נברא כו'" — ווייל פאַר אים („לו") איז ניטאָ קיין חידוש דורך ירידתו למטה, ס'איז נאָר לכבודו ית'.

משא"כ לויט ב"ה איז דאָ אַן אָרט צו זאָגן, אַז ס'איז „נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא", ווייל ווען ער וואָלט ניט „נברא" געווארן, וואָלט ער קיין שייכות ניט געהאַט צו דער „עלי' גדולה ונפלאה לאין קץ". און וויבאַלד אַזוי, איז דער תענוג דערפון וואָס די נשמה האָט פון דער עלי' אַ סך גרעסער ווי דער צער הנשמה בירידתה למטה, ביז אַז ס'איז „נוח לו שנברא" (פילנדיק אַז דאָס וועט ברענגען אַן עלי' נפלאה (תענוג עצום), למרות דעם איצטיקן צער), ווי „לא נברא" און ניט האָבן קיין שייכות צו דער עלי' גדולה ונפלאה.

אָבער „נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא" — ווייל אע"פ אַז די נשמה וועט לפועל צוקומען בירידתה למטה צו דער „עלי' גדולה ונפלאה לאין קץ", איז אָבער ניט דאָס דאַרף זיין מחשבת האדם בשעת עבודתו. ער דאַרף טאָן זיין עבודה אינגאַנצן „לא לגרמי' ולקבל פרס", נאָר בלויז „לשמש את קונו", לגמרי ניט טראַכטן וועגן זיך און זיינע עליות. און דעריבער, איז „נוח וקל לו שלא נברא יותר משנברא"[59].

יו"ד. און דאָס איז אויך די שייכות פון דער משנה פון „חלות דבש" צו דער משנה האחרונה „עתיד הקב"ה להנחיל כו'":

פריער ברענגט די משנה פלוגתת ב"ש וב"ה צי „אזלינן בתר בכח" אָדער „אזלינן בתר בפועל", וואָס לפ"ז וואָלט געווען אַן אָרט צו זאָגן, אַז לדעת ב"ה איז די עליית (ושכר) האדם דער עיקר הטעם (אָדער עכ"פ אַ טעם שווה) פון זיין ירידה למטה;

איז די משנה ממשיך — בדוגמת צו „נמנו וגמרו" הנ"ל — „אמר ריב"ל עתיד הקב"ה להנחיל כו' אוהבי יש": לכולי עלמא (פון משנה הקודמת), אויך לדעת ב"ה, איז די מטרה ותכלית העבודה של הנשמה למטה (ניט איר שכר ועלי', נאָר) ווי דער דבש פון דבורים „לסגל לבעלי" — צו דורכפירן רצונו און כוונתו של הקב"ה, וואָס דריקט זיך אויס אין דעם וואָס די נשמה ווערט איין זאָך, כביכול, מיטן „יש המוחלט", „המציאות התמידית".

אעפ"כ מיינט עס ניט אַז עס וועט לגמרי ניט זיין קיין שכר ועלי' פאַר דער נשמה — דאָס וועט אויך זיין. און דערפאַר ברענגט ריב"ל אויך דעם המשך הפסוק[60] (וואָס קומט נאָך די ווערטער „להנחיל אוהבי יש") — „ואוצרותיהם

59) ועפ"ז מפרש בלקו"ת שם גם „ועכשיו שנברא ישפשפ במעשיו", שהכוונה — שידע שנברא (לא בשביל עליותיו, כ"א) לשמש את קונו.

60) דלכאורה 1) אינו שייך לכאן, 2) ויתרה מזה — זהו בסתירה להמאמר, דמפורש שיש יותר מהענין דש"י עולמות.

ואדרבא: לולא דרש ריב"ל מובן ומוכרח סיום הכתוב, כי „להנחיל אוהבי יש" פירושו רק ש„יש אתי נחלה רבה" (רש"י ועוד עה"פ) שיכול להנחיל, „אוצרותיהם אמלא" שינחיל בפועל. ועיין זח"א בהקדמה (ו, א).

אבל לפי' רבי"ל ש„להנחיל אוהבי יש" קאי על ש"י עולמות שעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק, פשיטא שאין למלא אוצרות בש"י עולמות!

אמלא", וואס דאס גייט אויף די אוצרות של הצדיקים (בעוה"ז[61]): וויבאלד דער אויבערשטער איז „אינו מקפח שכר כל ברי"[62], באקומט דעריבער די נשמה אויך אן ענין של שכר (אלס נברא).

אבער דער ענין פון „ואוצרותיהם אמלא" ברענגט ניט ריב"ל אין זיין עצם המאמר („עתיד הקב"ה להנחיל כו' ולמלא אוצרותיהם"), נאר בלויז בדרך אגב, ברענגענדיק דעם פסוק „להנחיל אוהבי יש" — ווייל אין זיין עצם מאמר רעדט ער וועגן דער עיקר שלימות דלעתיד; נאר כדי צו אנדייטן אויך אויפן שכר (כפשוטו — של) הנשמה, וואס קומט בדרך טפל ואינו תופס מקום לגבי יש המוחלט, ברענגט ער אויך דעם סיום הפסוק „ואוצרותיהם אמלא".

יא. ועוד יש לומר בזה:

ס'איז ידוע[63] אז לעתיד לבא וועט זיין הלכה כבית שמאי. וואס איינער פון די ביאורים וואס מען קען אין דעם זאגן (ע"פ הנ"ל) איז:

בזמן הזה וועז דער אדם פילט זיין מציאות, איז הלכה כבית הלל און מען זאגט דעם אדם אז זיין עבודה טוט אויך אויף אן עלי' אין אים; משא"כ לעתיד לבא וועז עס וועט זיין דער „ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דבר"[64] און אידן וועלן וועזן בפועל איין זאך מיטן „יש המוחלט" און „מציאות התמידית" — דעמאלט וועט די מציאות האדם לגמרי ניט תופס מקום זיין, און דער גאנצער אויפטו וועט באשטיין בלויז אין „להנחיל אוהבי יש".

און דערפאר, ריב"ל גופא, וואס רעדט וועגן דעם זמן דלעתיד, און אין דעם גופא — אין סיום המשניות (ווי מען שטייט לאחרי גמר העבודה — במצב דשלימות הצדיק) — זאגט ער נאר „עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק כו'":

נאר אזוי ווי דער לימוד המשנה איז פארט בעוה"ז, ברענגט ער אויך דעם סיום הכתוב פון „ואוצרותיהם אמלא", אז דער אויבערשטער וועט אויך ממלא זיין די אוצרות של הצדיקים.

(משיחות י"ט כסלו ומוצאי ש"פ וישב ומקץ תשל"ח)

---

61) תו"ט כאן (מרע"ב אבות פ"ה מי"ט). — וע"פ המבואר בפנים מתורצת התמי' מה מוסיף „ואוצרותיהם אמלא" בעוה"ז לגבי „להנחיל אוהבי יש" (ש"י עולמות).

וראה עוד ביאור בההתועדות (ראה סה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 733 ואילך), ש„ואוצרותיהם אמלא" הוא למעלה מ„להנחיל אוהבי יש" — כי קאי על אוצר של יר"ש, שאינו בידי שמים (ברכות לג, ב. וראה בחיי תבוא כח, נח), כ"א למעלה מבחי' „שמים" (לקו"ת במדבר טו, א־ב). וראה גם סד"ה אריב"ל (הנ"ל הערה 43). ועפ"ז מבאר שם ג"כ למה שכר זה לא נתפרש בהמשנה.

62) מכילתא (ורש"י) משפטים כב, ל. הובא בלקו"ת שם כח, ד.

63) מק"מ לזח"א יז, ב. לקו"ת ד"ה ויקח קרח ספ"ד.

64) ישעי' מ, ה.

תזריע

א. ס׳איז אַ מנהג ישראל, אַז ביים אַריינבאַרענגען אַ קינד לבריתו של אאע״ה זיינען זיך משתתף אַ זוג „קוואַטערס״ (איש ואשתו וכו׳). די „קוואַטערין״ ברענגט דעם קינד צום טיר פון ביהכנ״ס (אַדער חדר) וואו מ׳איז מל דעם קינד, און דער „קוואַטער״ נעמט פון איר דעם קינד און ברענגט אים צום „כסא של אליהו״[1].

„מנהג ישראל תורה היא״[2] — איז מובן, אַז אויך אַט דער מנהג ביי אידן איז „תורה היא״[3].

ויש לומר, אַז אויף דעם ענין — דאָס וואָס אַן אשה (חאָטש אויף איר איז ניטאָ די מצוה למול וכו׳ — כדלקמן) איז איינגעפירט בדוקא[4] אַז זי זאָל מסייע זיין צו מצות מילה[5], איז דאָ אַ כעין סמך ורמז[6] בפרשתנו:

---

1) ראה מג״א סי׳ תקנא סק״ג. פמ״ג שם. שערי תשובה שם. ובערוך השלחן יו״ד סרס״ה סל״ה, ושם: ואשה מחזקת התנוק בכר או בכסת ובעלה לוקח מידה או בחור ובתולה והוא מוליכו למקום הכסא של אליהו. ובשו״ת לבושי מכלול (להר״י הובנער) סי׳ חי אות מם (הובאו דבריו בספר ברית אבות (מונקאטש תרנ״ח) על הלכות מילה ס״ה אות כח בסופו): עכשיו חולקין כבוד יותר להקוואטער וגם לפעמים לובש בגדי שבת ושמעתי דנקרא כן מלשון כבוד טיער דכבודו אצל הפתח כו׳ — משום דמפזר ממון על הברי״מ יותר מכל הכיבודין ע״כ חולקים לו כבוד (בעלי לתורה) ומנהג ישראל תורה הוא. וראה לקמן הערה 3.

2) ראה תוד״ה נפסל (מנחות כ, ב). ושם: מנהג אבותינו תורה היא. ועד״ז במהרי״ל הובא ברמ״א שו״ע יו״ד סשע״ו ס״ד. ובמנהגים ישנים מדורא ע׳ 153 „והמנהג תורה היא״. וראה ירושלמי פסחים פ״ד ה״א.

3) ע״ד מקור מנהג זה — ראה רמ״א יו״ד סרס״ה סי״א (ממהרי״ל): ואין לאשה להיות סנדק לתינוק במקום שאפשר . . ומ״מ היא עוזרת לבעלה ומביאה התינוק עד בית הכנסת ואז לוקח האיש ממנה ונעשה סנדק. ובמהרי״ל הלכות מילה קרוב לסופו: האשה שהיא בעלת ברית ליטול הילד מהיולדת להוליכו לבית הכנסת להמוהל תוליכנו עד פתח בית הכנסת ולא תכנס אל תוכו להיות ג״כ סנדיק לשם להמוהל הילד על ברכי׳ כו׳ ואמר דיש אנשים כשנעשו סנדיקין ואין נשותיהן עמהם הולכים בעצמם כו׳ (הובא גם במטה משה ח״ז ענייני מילה פ״ד אות ה. ושם גם מתשב״ץ (קטן) סשצ״ז. וראה מטה משה שם סדר המילה וברכותי׳ בתחלתן). ועד״ז בכללי המילה לר׳ יעקב הגוזר (ע׳ 64 בהוצאת ברלין תרנ״ב. ירושלים תשל״א) ונושא אותו אשת בעל ברית בהדר לביהכ״נ.

ומשמע דעצם המנהג מקורו מהשתתפות האשה בסנדקאות כאשת בעל הברית — סנדק (וראה גם מהרי״ל שם. כללי המילה שם ע׳ 66. מטה משה שם (אות ג) הרא״י שמביאין ממדרש תהלים (באבער) מזמור לה (ובילי״ש שם) „בברכיי אני נעשה סינדיקנוס לילדים״, ועד״ז באור זרוע הל׳ מילה סס״ז. רוקח סק״ח. ועוד). וכן משמע בלקט יושר (לתלמיד בעל תרומת הדשן) יו״ד ע׳ נב (ברלין תרס״ג), ושם נזכר מפורש „קבאטר״ (אלא שהכוונה שם לסנדק).

וראה גם שו״ת יוסף אומץ (להחיד״א) ספ״ה. כתר שם טוב גאגין ח״ב סתרל״ט, תרסא־ב (ושם גם בשורש ובפירוש המלה „סנדקות״. וראה גם הערות באבער למדרש תהלים שם).

4) להעיר מהשקו״ט באיגוד לולב וטוית ציצית והטלתן ע״י נשים (טושו״ע (ודאדה״ז) או״ח ר״ס יד (ס״ב) ובנ״כ שם. וש״נ. מג״א סתרמ״ט סק״ח, ובפרמ״ג ומחצית השקל שם. וש״נ).

5) ראה מג״א שבהערה 1: הנשים רגילות ג״כ ללבוש בגדי שבת היינו לפי שזה הוא עיקר מצותם. וראה מחצית השקל ושערי תשובה שם. וראה שו״ת חת״ס יו״ד סי׳ קסב. ובמהרי״ל שם: שהוא ואשתו תוך ל׳ לובשים בגדי שבת כשהן בעלי ברית. וראה בשאר ספרים שנסמנו בהערה 3 ולקמן הערה 17.

6) להעיר משו״ת הרשב״א (ח״א ס״ט) — הובא לקמן בפנים — בכל דבר שיש קבלה ביד הזקנים והזקנות כו׳ רק שקבלו אותה דור אחר דור עד משה רבינו ע״ה או עד הנביאים ופעמים יהי׳ הענין ההוא נרמז בכתוב.

דער פסוק „וביום השמיני ימול בשר ערלתו"[7] — מצות מילה[8] — שטייט אין דער פרשה פון „אשה כי תזריע[9] (ויל־דה זכר)", וועלכע רעדט וועגן „תורת היולדת גו'"[10] און בהמשך צו דעם פסוק אשה גו' עצמו גלייך נאך עם,

הגם אז די מצוה פון „וביום השמיני ימול" איז דער חיוב וואס ליגט על האב[11] (למול את בנו), משא"כ אן אשה איז אין דעם ניט מחוייב, ווי די גמרא לערנט אפ[12] (ביז אז ס'איז דא א שקו"ט און מחלוקת צי אן אשה איז כשרה למול[13]) — אעפ"כ שטייט די מצוה אין דער פרשה וועגן א יולדת[14], און וואו דער איש (בעל) ווערט גאר ניט דער־מאנט (און אויך אין דעם פסוק גופא „וביום השמיני ימול בשר ערלתו" שטייט ניט (בפירוש) אז דאס דארף טאן דער אב[15]).

וואס דאס איז, כנ"ל, (עכ"פ) א רמז אז אן אשה[16] האט א שייכות צו מצות מילה, וואס דריקט זיך אויס אין דעם וואס זי איז א קוואטערין ביי א ברית.

ב. בכמה מקומות איז ביי אידן דער מנהג[17] ניט צו נעמען אן אשה מעוברת אלס „קוואטערין" (ברענגען דעם קינד לביהכנ"ס). און ווי‌באלד אז אזוי איז דער מנהג ישראל (בכו"כ מקומות[18]), איז מובן, אז אויך דאס האט אן ארט און „תורה היא" (וכתשובת הרשב"א הידו־עה"[18], אז אפילו א מנהג, קבלה ביד זקנים וזקנות כו' קען מען עס ניט דוחה זיין מיט קושיות וכו'[19]).

אויף דעם מנהג (אז א מעוברת זאל ניט זיין קיין קוואטערין) ווערן גע־בראכט כמה טעמים[20] — צוליב סכנה, מחמת חשש עין הרע ועוד — אבער ע"פ הידוע אינעם גודל הדיוק במנהגי

---

7) יב, ג.

8) ובירושלמי (קידושין פ"א ה"ז) ילפינן מכאן המצוה למול את בנו. וכ"ה במנין המצות שבריש ספר היד (ראה כס"מ ריש הל' מילה). שאילתות אחרי סי' צג. חרדים (מ"ע מה"ת התלויות בראש הגוי') פ"ז. סמ"ג מ"ע כח. ועוד. וגם להבבלי (קידושין כט, א) שילפינן זה מהכתוב „(ויירא כא, ד) „וימל אברהם את יצחק בנו" [וברמב"ם בסהמ"צ מ"ע רטו יליף מהכתוב בלך (יז, יד) הנאמר באברהם. ובחינוך (מצוה ב) למד מהכתוב בלך שם (זאת בריתי גו') וממשיך: ונכפלה בסדר אשה כי תזריע דכתיב וביום השמיני גו'] — הרי כמה עיקרי דינים במילה ילפינן מהכתוב בפרשתנו (ראה שבת קל, א־ב. קלה, סע"א. ועוד).

וראה לקו"ש ח"ל ע' 53 ואילך.

9) להעיר שבכמה ספרים נקראת כן כל הסדרה („אשה כי תזריע") ברמב"ם הל' תפלה פי"ג ה"ב. סדר תפלות שלו. חינוך שם, ובהכותרת למצוה קסו. ובסי' הרס"ג קריאת התורה נק' „אשה".

10) לשון הכתוב פרשתנו יב, ז.

11) כ"ה בירושלמי שם. סמ"ג שם. חרדים שם. ועוד. וכן משמע בשאלתות שם. וברמב"ם במנין המצות שם הלשון „למול את הבן". וראה לשונו בריש הל' מילה שם, סהמ"צ שם, ובשאר מקומות שבהערה 8. ואכ"מ.

12) קידושין שם.

13) ראה ע"ז כז, א. תוס' שם. טושו"ע יו"ד ר"ס רסד ובנ"כ שם.

14) ראה הנסמן לקמן הערה 16. ולהעיר מתיב"ע עה"פ: וביומא תמינאי תשתרי וברא יתגזר בשר ערלתי'. וראה לקמן בסוף השיחה. וש"נ.

15) ראה ראב"ע עה"פ. וראה מראה הפנים לירושלמי שם. תו"ת כאן אות כה. לקו"ש חי"א שם (בהערה 26).

16) להעיר משו"ת יוסף אומץ שם בנוגע אשה יולדת סנדק.

17) כ"ה בספר ברית אבות על הל' מילה ס"ה אות כו („מרגלא בפומי דנשי"), ושם הביא גם מלקוטי ספר. זוכר הברית (אונגוואר תרצ"א) סי"ט אות יג. ובמכתב עוז בתחלת הספר (מבעמחה"ס מנחת אלעזר).

18) צריך בירור א"כ הוא בכל מקום.

•18) נסמן לעיל הערה 6.

19) ראה לשונו שם לפנ"ז: שאין משגיחין בחקירה כנגד הקבלה.

20) בספרים הנ"ל (הערה 17).

•) ראה לקו"ש חי"א ע' 44 ואילך הערה 19, 26.

ישראל, איז מסתבר צו זאגן, אז דער מנהג איז ניט פאַרבונדן מיט אַ זיי־ טיקער סיבה אַדער חשש (מצד סכנה להעובר וכיו"ב) נאָר ער האָט אַ שייכות און איז נוגע צום עצם ענין ומנהג פון קוואַטער.

וי"ל — בנוגע צו טעמי המנהגים בכלל: פי' ודיוק הלשון „מנהג (ישראל) תורה היא"[21]: א) דאָס איז אַ זאַך וואָס האָט אַ תוקף פון תורה ואין לשנות (ע"ד „מנהג אבותינו בידינו", „אל תשנו מנהג אבותיכם"[22]), ב) דער מנהג איז אויך אַ הוראה (תורה היא) אויפ'ן תוכן הענין המיוחד[23] (המצוה) אין וועלכן ער איז.

ג. ויש לומר הביאור בזה, ובהקדם: עד"ז (ווי ס'איז דער מנהג הנ"ל פון „קוואַטער" באַ אַ ברית) געפינט מען אויך באַ נשואי חתן וכלה (וואָס תכליתם איז דער ענין פון פרו ורבו[24], הולדת בנים ובנות) — אַז אַ זוג שושבינים[25] (אונטערפירער) פירן די חתן[26] וכלה צו דער חופה[27].

און אויך באַ דעם איז מנהג ישראל אַז אַן אשה מעוברת זאָל ניט זיין די אונטערפירערין[28].

שטייט אין ספרים[28], אַז די ביידע מנהגים בשייכות צו אַן אשה מעוברת — אַז זי זאָל ניט זיין אַ „קוואַטערין" (ביי אַ ברית מילה) און ניט קיין „שושבינה" (באַ אַ חופה) — „חד מנהגא הוא". עפ"ז איז פאַרשטאַנדיק, אַז דער טעם פון די ביידע מנהגים איז אויך חד הוא.

ד. ויש לומר דער ביאור בפשטות[29]:

---

21) ראה לעיל הערה 2.

22) ראה ירושלמי פסחים שם.

23) להעיר עד"ז מההסברה במצות הוכיח תוכיח, דאי"ז ענין ומצוה בפ"ע, כ"א פרט בכל מצוה והמצוה שעלי' מוכיח. ועד"ז י"ל בהמצות שמצד חינוך.

ולהעיר גם מהשקו"ט — באיסורי דרבנן (שישנם באיסורי תורה) אם הוי עליהם שם האיסור דאורייתא או איסור דרבנן בפ"ע השווה בכולם. ועד"ז בחצי שיעור אם הוה לכל אחד שם בפני עצמו או הוא דין אחד בכל האיסורים (ראה בכל הנ"ל צפע"נ הל' איסורי ביאה פ"א ה"ח. וראה שם הל' שבת פ"א ה"ד. ועו"ד). ועד"ז באיסור לפני עיוור (ראה שו"ת צפע"נ (ירושלים תשכ"ה) סי' ה, ושי"נ). ראה בכהנ"ל לקוטי ביאורים (להר"י שי' קארף) ח"ב ע' פב ואילך. ושי"נ. ואכ"מ.

24) עד שלדעת כמה הטעם שאין מברכין שהחיינו בנישואין מפני שתכליתם פו"ר (ראה אנציקלופדי' תלמודית ע' ברכת הזמן ע' תמג, ושי"נ). וראה לקו"ש ח"י ע' 174-5 ובהנסמן שם.

25) להעיר ממדרש חזית הובא במהרי"ל הל' מילה שם (רוקח שם. ספר כללי המילה שם ע' 66) הקב"ה נעשה שושבין (לאברהם אבינו ותפס לו כבעל ברית כו') שנאמר (נחמי' ט, יח) וכרת עמו הברית. וראה מדרש הגדול ס"פ לך: תלתא שושבינין הוי' לאברהם ענר כו'. ולהעיר ממטה משה שם אות ד: מצאתי כתיב מעשה שבקשו לחסיד להיות בעל ברית ולהיות שושבין לחתן אמר כו'.

26) ראה ראב"ע שמות ד, כה: ומנהג הנשים לקרוא לבן כאשר יומל חתן. ובכללי המילה (שם ע' 64) ומלבישו לו לקטן כמו"כ בגדים נאים כו' כיום חתונתו. ועד"ז במט"מ שם: ואח"כ מלבישין הילד מעיל כחתן כי נקרא חתן שנאמר חתן דמים למולות, ולוקח אותו האשה שהיא בעלת ברית כו'.

27) להעיר מפרדס (שער כג פ"ח — ע' חופה בסופו): והת"ת והמלכות חתן וכלה בתוך חופתם ע"י היסוד שהוא השושבין. וראה קה"י ע' שושבינים וע' שושבינין.

28) כ"כ המנחת אלעזר במכתב עוז שם.

29) הביאור בהשיחה לא בא לקבוע ולהכריח שכצ"ל המנהג שמעוברת לא תהי' שושבינה או קוואַטערין, כ"א רק להסביר טעם המנהג — לדעת אלה שנוהגין כן.

לא עלתה בידי לברר מנהג חב"ד בזה. — והרי צער גדול הוא לאם המעוברת שלא תהי' שושבינה בחתונת בנה או בתה וכיו"ב (וגם — מילתא דתמי' רבתי').

משא"כ באם תסובב גם היא (ובעלה) את החו"כ ועוד זוג (נוסף על הורי הכלה), וכלפי שמיא גליא מי מהם בגדר שושבינים ממש.

מען גענפינט אין שו״ע[30] בקשר צום „מנהג כפרות בערב יום כפור״[31], אז (בנוסף צו דער תרנגולת לכפרה פאר זיך) נעמט אן אשה מעוברת אויך א תרנגול לכפרה פארן עובר. ס׳איז נאר וואס אין דעם גופא זיינען פאראן צוויי דיעות, צי ס׳איז גענוג תרנגול אחד ותרנגולת אחת, ווייל אויב דער עובר איז א נקבה איז גענוג איין תרנגולת פאר דער מוטער און דעם עובר צוזא־מען[32] (וואס צוויי אנשים מתכפרים דורך איין תרנגול און צוויי נשים — דורך איין תרנגולת[33]); אדער מ׳דארף האבן דריי עופות — צוויי תרנגולות און איין תרנגול: איין תרנגולת פאר דער מוטער, און א תרנגול ותרנגולת[34] „בשביל ספק הולד״[35].

און אזוי איז דער מנהג, ווי דער מנהג האריז״ל[34] אז א מעוברת נעמט דריי עופות[36].

עפ״ז איז מובן בעניננו — די צוויי מנהגים הנ״ל בקשר צו אן אשה מעוברת:

מנהג ישראל איז, אז סיי די שושבינין פון חתן וכלה סיי די קוואטערס ביי א ברית מילה — זאלן זיין דוקא צוויי — אן איש ואשה (אדער צוויי פון יעדערן)[37]. און דערפאר איז דער מנהג ישראל ניט צו נעמען אן אשה מעוברת, ווייל דאמאלס איז דא נאך איינער — הולד (והראי׳, דער ולד דארף האבן א כפרה פאר זיך); ובמילא קומט אויס אז דא זיינען דריי שושבינין אדער קוא־טערס, און עס איז אויך ניט בשווה[38] מספר האנשים והנשים, וואס עס קען זיין אז אויך דאס איז נוגע.

ה. לכאורה קען מען אויף דעם פרעגן: די אונטערפירערין אדער קוא־

---

30) או״ח סתר״ה ואדה״ז שם ס״ג.

31) כ״ה הכותרת דהסימן בשו״ע (ודאדה״ז) שם.

32) כ״ה במהרי״ל הל׳ ערב יו״כ. הובא בב״ח שם. מט״מ ח״ה סי׳ תתלח. וכן הוא ברמ״א שם (ע״פ פירוש המג״א ופר״ח שם). לבוש שם. ועוד.

33) כן מפורש בלבוש, מג״א ואדה״ז שם. וצ״ע בביאור הגר״א שם דמבאר דברי הרמ״א בנוגע לעובר נקבה — „דקיימא לן עובר ירך אמו״ (וראה גם פרמ״ג (א״א) שם). — דלכאורה, א״כ למה צריכה ליקח תרנגול בפ״ע אולי תלד זכר ולא אמרינן בזה עובר ירך אמו? ראה דעת תורה למהרש״ם שם. ואולי כוונתו ע״ד המבואר לקמן בפנים סעיף ו. ואכ״מ.

34) דעת האריז״ל הובאה במג״א שם משל״ה (רלו, ריש ע״ב)*. דיעה הב׳ בשו״ע אדה״ז שם. ובב״ח שם: מצאתי העתק ממרדכי קטן עוברות צריכות ג׳ כפרות. וכן משמע בדרכי משה שם (אות ב): ועוד נוהגין ליקח למעוברות ב׳ תרנגולות ותרנגול א׳ מספק שמא תלד בן או בת**. וכ״כ באלי״ זוטא שם (סק״ד) ואלי״ רבה שם (סק״ח).

---

*) כ״ה בשער הכוונות דרושי יו״כ בתחלתו. פע״ח שכ״ז פ״א. סידור האריז״ל — להר״ש מרשקוב — (ערב יו״כ סדר כפרות). סי׳ קול יעקב.

**) ומה שהביא ממהרי״ל הוא רק על עצם הענין „ליקח כפרה לעובר״, כמפורש בלשונו.

---

35) לשון אדה״ז בסידורו בסדר כפרות (ולא הביא שם דיעה הא׳). וראה דיוק הלשון במקומות הנ״ל, ובשער הכוונות, סידור האריז״ל, פע״ח ושל״ה שם.

36) לא חיישינן לתאומים (כמ״ש הב״ח שם ממרדכי קטן. פמ״ג שם) — כיון דמיעוטא הוא והמדובר הוא במנהג.

וצ״ע בזמננו דלפעמים רבות יודעים ברור אשר „תאומים בבטנה״, ועל בירור זה סומכים בנוגע לפקו״נ בשבת וי״ט וכיו״ב — איך תתנהג ב„כפרות״, או שנאמר דכיון דלא שכיחא כו׳, ובפרט בנדו״ד דבלאה״כ י״א לפטור כמה זכרים בתרנגול א׳ כנ״ל.

37) בנוגע לקוואטער — ראה הערה 1, 3. ולהעיר מלשון הטור סי׳ רסה (מרב צמח גאון) ובפרישה שם סק״כ. ובנוגע לשושבינים — קהלת יעקב הנ״ל. וברמ״א יו״ד סי׳ שצא ס״ג: כדרך ארצנו ששני אנשים מכניסין החתן תחת החופה.

38) גם להגר״א בשו״ע שם (הנ״ל הערה 33).

טערין איז די מוטער (ניט דער עובר) — מיט וואָס איז דאָס אַנדערש ווי ווען עס שטייען אונטער דער חופה נאָך ווער, וואָס מען איז ניט מקפיד אויף דעם.

איז דער חילוק בפשטות: די אַנדערע זיינען דאָרט ניט אַלס שושבין אַדער קוואַטער. משא"כ דער עובר, וואָס איז אַ טייל פון דער מוטער, איז ער אויך במילא אַלס (אַ טייל פון) קוואַטער אַדער שושבינה.

[ולהעיר עד"ז אין הלכה[39]: דער דין „נמצא א' מהם קרוב או פסול עדותן בטילה" איז דוקא ווען זיי זענען פאַר־אייניקט אַלע אַלס עדות — „נתכוונו כולם להעיד", אַדער אַז זיי זיינען (אויך) געקומען אין ב"ד להעיד; אָבער ווען דער קרוב או פסול האָט בשעת הראי' ניט מכוין געווען להעיד וכיו"ב, איז עדותן (פון די אַנדערע כשר"ע עדות) ניט בטלה, ווייל דער קרוב או פסול זיינען ניט אין דעם גדר פון אַז עד].

וא"ו. כד דייקת שפיר אין דעם ענין הנ"ל י"ל עוד: פון מנהג כפרות הנ"ל בנוגע אַז אשה מעוברת, איז מובן —

ניט אַז דער עובר ווערט פאַררעכנט אַלס אַ באַזונדערע מציאות — וואָרום אויב אַזוי איז ניט פאַרשטאַנדיק: וואָס פאַר אַ „כפרה" (וכיו"ב)[40] דאַרף האָבן אַן עובר במעי אמו? — נאָר

אַז דער עובר איז משנה מציאות אמו, מוסיף אין איר מציאות באופן אַז זי אַליין ווערט גערעכנט ווי צוויי (דריי), און דעריבער דאַרף איר כפרה (אַלס אַן אשה מעוברת) באַשטיין פון צוויי (און לויט דער צווייטער דיעה, מצד דעם ספק, פון דריי) עופות.

וי"ל הסברה בזה: ווען די מעוברת האָט געגעסן דבר האסור און עס איז געוואָרן דם ובשר מבשרה און צריכה כפרה — איז אכילתה געוואָרן דם כו' פון לב האשה און פון לב העובר וכו'.

בסגנון אחר, כולל יותר: טאָן אַ זאַך וואָס צריך כפרה קומט ע"י האדם וועל־כער באַשטייט פון אַלע זיינע אברים וכו' וכולם מתכפרים. און אויב דאָס איז אַן אשה מעוברת האָט זי אויך כל חלקי העובר בתור (נאָך אירער אַ) ירך שזקוקים לכפרה.

דאָס הייסט, אַז דאָס וואָס זי נעמט אַ תרנגול שמא תלד זכר, איז ניט דער־פאַר וויייל דער תרנגול איז אַ כפרה פאַר דעם עובר (טאָמער איז ער אַ זכר), נאָר דורך דעם וואָס „תלד זכר" איז איגלאי מילתא אַז זייענדיק אַ מעוברת איז איר מציאות געווען אַזאַ, וואָס פאַדערט אויך אַ תרנגול לכפרתה[41].

ועפ"ז איז מובן, אַז דאָס וואָס מ'נעמט ניט קיין אשה מעוברת אַלס שושבינה אַדער קוואַטערין, איז ניט וויייל דער עובר (פאַר זיך) איז אַ דריטער (שושבין אַדער קוואַטער), נאָר וויייל די אשה מעוברת עצמה ווערט געראַכנט מער ווי אשה אחת, וכנ"ל.

---

39) ראה טושו"ע חו"מ ר"ס לו ובנ"כ שם.

40) ראה מהרי"ל ומט"מ שם: כשאוחז התרנגול בידו להתכפר בו. וראה השקו"ט באלי' זוטא ואלי' רבה וביאורי הגר"א שם דהוי דוגמת קרבן חובה (וראה מחה"ש ופרמ"ג שם). וראה מטה אפרים שם ס"ה. [וראה שו"ע אדה"ז שם ס"א, מרמ"א ולבוש: וסומכין עליו יה"ם דוגמת סמיכה בקרבן (ומוסיף אדה"ז מלבוש שם) ושוחטין אותו מיד דתיכף לסמיכה שחיטה]. ובסידור אדה"ז מכתבי האריז"ל ושל"ה הנ"ל שם: ונקרא כפרה כמו שעיר המשתלח, ע"ש.

41) ולהעיר מהשקו"ט בגדר עובר ירך אמו (בהנסמן בביאור הגר"א שם. שד"ח כללים מע' ע' כלל סב. צפע"נ לסנהדרין פ, ב. בתוד"ה עובר. דעת תורה שם). ואכ"מ.

ז. עס פאַדערט זיך אָבער נאָך ביאור, וואָס מ׳איז מדייק צו נעמען אַן איש ואשה דוקא:

בשלמא ביי שושבינין דחתן וכלה י״ל אַז דאָס איז כנגד החתן והכלה[42]: אָבער וואָס איז דער דיוק צו נעמען דוקא אַן איש ואשה ביי קוואַטער (דברית מילה)?

וכנ״ל (סוף סעיף ב) איז מסתבר, אַז דער דיוק האָט אַ שייכות („תורה״) צום תוכן ענין פון מילה.

וי״ל (בדא״פ) בהקדם ביאור הענין פון שושבינין ביי אַ חתן וכלה:

ענינם פון שושבינין בפשטות איז[43]: היות אַז חתן וכלה זיינען ביז איצט געווען פרעמד און ווייט איינער פון צווייטן, און דערפאַר איז פאַר זיי שווער (מצד הבושה וכו׳) צו איבערשטעלן זיך מיטאַמאָל אין אַ מצב פון קירוב וכו׳ ביי זייער חתונה — דעריבער דאַרפן זיי האָבן דעם סיוע פון שושבינין, וועלכע זיינען רעים[44] צו דעם חתן און צו דער כלה, כדי זיי תומך זיין, מחזק און מעודד זיין אין דעם קירוב זל״ז.

און דאָס איז דער טעם אויפן מנהג ישראל אַז די שושבינין זאָלן זיין אַן איש ואשה — און אַ זוג נשוי — וואָרום ס׳איז מובן ופשוט, אַז אויף צו מעודד זיין דעם חתן איז מתאים אַן איש, און אַ נשוי, וועלכער איז שוין דורכגעגאַנגען ענין הנישואין: ועד״ז די שושבינה פאַר דער כלה — אַן אשה נשואה.

ח. אָלע ענינים דלמטה ווערן נשתלשל פון זייער שורש למעלה — עד״ז בעניננו:

דער ענין פון שושבינין דאיש ואשה בא אַ חתן וכלה דאָ למטה, נעמט זיך דערפון וואָס אַזוי איז דאָס געווען בא חתן וכלה בשרשם ועיקרם — די נישואין פון הקב״ה (כביכול) מיט אידן[45], ביום חתונתו זה מתן תורה[46], זיינען געווען[47] דערביי צוויי שושבינין: שושבינא דמלכא — משה, שושבינא דמטרוניתא — אהרן[48]:

משה איז דער שושבין מצד החתן — ער איז מקרב און ממשיך אלקות מלמעלה למטה צו אידן (בדוגמא, כביכול, ווי דער שושבין של החתן וועלכער פירט דעם חתן צו דער כלה); און אהרן איז דער שושבין מצד הכלה — ער איז מעלה און מקרב אידן מלמטה למעלה, ביז אַז זיי זאָלן נתייחד ווערן מיטן אויבערשטן (בדוגמא צו דער שושבינה פון

---

42) ראה כתובות יב, א. וראה קה״י הנ״ל.

43) בכל הבא לקמן ראה תו״א פא, א. אוה״ת תצוה ע׳ א׳תקסג ואילך. וש״נ.

44) „בפרשב״ם פ״ט דב״ב דף קמ״ד ע״ב הביא דמתרגמינן בש״ב סי׳ טז טז רעה דוד שושבינא דדוד״ (אוה״ת שם). וראה סנהדרין פ״ג מ״ה ובפיה״מ להרמב״ם שם.

45) וכל שיר השירים מיוסד ע״ז, כידוע במדרשי חז״ל.

46) שה״ש ג, יא (פרש״י שם). תענית כו, ב במשנה. וראה פרש״י יתרו (יט, יז) ממכילתא: לקראת האלקים, מגיד שהשכינה יצאה לקראתם כחתן היוצא לקראת כלה. ובכ״מ במדרשי חז״ל.

47) ראה מט״מ חלק ג׳ בהכנסת כלה (פ״א סוף אות א): ועוד שכל המנהגים של חתן וכלה אנו למדין ממ״ת שהשם הי׳ מראה עצמו כחתן נגד כלה שהם ישראל כמוש״כ התשב״ץ סי׳ תסז. ולכך מכניסין אותם תחת החופה כויתיצבו בתחתית ההר. ובתו״א (צח, סע״ד) מתרץ עפ״ז למה שינו הסדר להקדים חופה לקידושין.

וראה מט״מ שם (ריש אות ב) הנהגות בשושבינים „זורקין נרות דולקות כו׳ רמז למ״ת שנאמר (יתרו יט, טז) ויהי קולות וברקים״. ועוד.

48) ראה זח״א רסו, ב. ח״ב מט, ב. ח״ג כ, א (ברע״מ). נג, ב. ערה, ב. וראה (ובהבא לקמן) ע״ד החסידות בהנסמן לעיל הערה 43. אוה״ת משפטים ע׳ א׳שח ואילך. ספר הערכים חב״ד ח״ב ע׳ כז ואילך, לז ואילך, וש״נ.

דער כלה, וועלכע פירט איר צום חתן)[49].

און דער צורך פון די שושבינין ביי דעם יחוד פון הקב"ה מיט אידן איז מפני זה וואָס די נשמה פון אַ אידן, איז ירדה בריחוק גדול מאיגרא רמא לבירא עמיקתא אינעם העלם והסתר פון וועלט, און עס איז דאָ דער הרגש הבושה והיראה (בעת הקירוב) פון גדלות הא־ל, דער רוממות פון דעם אויבערשטן.

און דעריבער דאַרף מען האָבן אַ שושבין מצד ה„כלה", מצד אידן, וואָס מדריגתו וענינו ופעולתו איז בחי' אשה (עושה רצון בעלה) — צו מעלה זיין די אידן צום אויבערשטן; און אַ שושבין מצד החתן, וואָס מדריגתו וענינו ופעולתו איז בחי' איש (והוא ימשול בך) — צו ממשיך זיין אלקות מלמעלה למטה צו און אין אידן.

ט. און דאָס איז אויך דער טעם וואָס די שושבינין זיינען פאַרבונדן מיט דער שמחה בעת הנישואין[50], וואָרום[51] דער ענין השמחה נעמט זיך דערפון וואָס עס טוט זיך אויף אַ דבר חדש — און דאָס איז דער ענין פון אַ חתונה; וועלכע וועלן אַן איש און אשה, וועלכע זיינען געווען אַפגע־טיילט און ווייט איינער פון צווייטן פון זינט זיי זיינען געבאָרן געווָארן (וואָרום בעצם איז דאָך יעדער איינער אַ פלג גופא[52]) — און די שושבינין ברענגען זיי צוזאַמען, צו אַ קירוב ויחוד — רופט עס אַרויס אַ שמחה נפלאה.

ועד"ז ברוחניות הענינים: מצד ירידתה למטה, איז די נשמה געווָארן (כאילו ווי) נפרד ורחוק פון דעם מצב און דרגא פון איר יחוד ודביקות מיטן אויבערשטן, ווי די נשמות בהיותן למעלה; און ווען אידן ווי זיי געפינען זיך למטה וועלן דבוק ומיוחד מיטן אויי־בערשטן דורך תורה ומצוות (און זיי זיינען מברר ומעלה די ענינים הגשמיים, די ניצוצות הקדושה וואָס ירדו ממדרי־גתם ונתרחקו און געפינען זיך למטה אין זיי) — וועט דורכדעם אויפגעטאָן אַ שמחה נפלאה.

וי"ל אַז דאָס איז דער טעם וואָס מתן תורה וועט אַנגערופן „יום חתו־נתו וביום שמחת לבו"[53]: פאַר[54] מ"ת איז געווען די גזירה אַז „עליונים לא ירדו לתחתונים ותחתונים לא יעלו לעליו־נים"[54*]; און במ"ת, ווען עס איז געווען די חופה וקדושין[55] פון דעם אויי־

---

49) ראה עירובין יח, ריש ע"ב: ויביאה אל האדם מלמד שעשה הקב"ה שושבינות לאדה"ר מכאן לגדול שיעשה שושבינות לקטן. וראה פרש"י שם (ובברכות (סא, א) ואבות דר"נ (פ"ד, ד בסופו): שושבין. ובשינוי לשון קצת). וראה ב"ר רפי"ח.

ולכאורה באדה"ר לא הי' שייך הענין דריחוק מקום (שהרי הי' עצם מעצמי — בראשית ב, כג) — ראה לקמן בפנים, ולא בושה (דולא יתבוששו — שם, כה), ועכצ"ל שהיא שושבינות מסוג אחר (ראה בנין יהושע לאדר"נ שם).

ובב"ר פ"ח, יג: מיכאל וגבריאל הם היו שושבינין של אדם הראשון. ובפדר"א ספי"ב: והיו מלאכי השרת כמו שושבינים המשמרים את החופות, וברד"ל שם (אות נח) שהו"ע אחר בשושבינין.

50) ראה גם תו"א קיא, א ואילך. המשך זאת חנוכת המזבח תר"מ פ"י (ס"ע יג ואילך).

51) ראה גם מאמרי אדה"ז — אתהלך לאזניא בתחלתו ד"ה ענין הילולא דרשב"י.

52) זח"ג ז, ב. קט, ב. רצו, א. וראה יבמות (סג, א): אינו אדם (לכאורה ה"ז עוד פחות מ„פלג גופא").

53) ראה תו"א פא, א. ובמשנה תענית שם זה בנין בית המקדש (שבו הי' השלימות דושכנתי בתוכם). וראה אוה"ת תצוה ע' א'תרנט.

54) והסדר: בתחלה כלולים עליונים ותחתונים במציאות אחת ואח"כ ויבדל גו' ועד מ"ת כו'.

*54) תנחומא וארא טו.

55) ראה במדב"ר פי"ב, ח בסופו. תו"א שבהערה 47.

בערשטן מיט אידן, איז בטל געווארן די גזירה, עס איז געווארן דער חיבור ויחוד פון דעם אויבערשטן מיט אידן ווי אידן געפינען זיך אין וועלט דא למטה, (ועל ידם מיט כל ענייני העולם), און דערפאר איז דאס — „שמחת לבו".

יו"ד. ע"פ כל הנ"ל איז אויך מובן דער תוכן ענין פון קוואטער בא א ברית מילה, און שייכותו צו דעם ענין השושבינין בא א חתונה:

די שלימות ופנימיות ענין היחוד פון דעם אויבערשטן מיט אידן ווערט אויפ־גענומען דורך ברית מילה; דעמאלט טוט זיך אויף דער ענין פון „בריתי בבשרכם לברית עולם"[56], אז דער ברית פון א אידן מיטן אויבערשטן איז חתום אין בשר הגשמי פון א אידן.

ד.ה. אט דער חידוש פון מ"ת, טוט זיך אויף באופן גלוי בא ברית מילה, אז „עליונים" (רוחניות) זיינען יורד „למ־טה", און „תחתונים" (גשמיות) זיינען עולה למעלה, ביז אז דער גוף הגשמי פון א אידן ווערט, כביכול, בברית מיט דעם אויבערשטן.

[וואס דער קישור וחיבור פון אידן מיטן אויבערשטן דורך אנדערע מצות — וואס יעדער מצוה איז (מלשון) צוותא וחיבור[57] — איז ניט ניכר אויף אזוי פיל אין דעם גוף האדם וואס איז מקיים א מצוה ווי דאס איז ביי דער מצוה פון מילה[58]].

וואס דאס גיט אויך א תוספת ביאור אין דעם וואס דער אלטער רבי זאגט אין שולחן ערוך[59], אז „תחלת כניסת נפש זו הקדושה" איז „במצות מילה"[60].

און דעריבער כשם ווי די שושבינין בא חתן וכלה זיינען אן איש ואשה, ווייל ענינם איז צו מסייע זיין אין דעם קירוב ויחוד — דער שושבין מצד החתן און די שושבינה מצד הכלה — עד"ז איז אין שרש הענין פון חיבור פון איש ואשה, אין דעם יחוד פון דעם אויבערשטן מיט אידן, וואס קומט בגלוי בא א ברית מילה, דריקט זיך דאס אויס (לויט דעם מנהג ישראל) אין די קוואטערס (כעין שושבינין) וואס באשטייען פון אן איש ואשה, וואס בתוכנם וענינם ברוחניות איז איש מרמז אויף דעם שושבין מצד המלך, מצד דעם אויבערשטן, און אשה — אויף שושבינא דמטרוניתא, מצד די אידן.

און דעריבער דארפן אויך ביי ברית מילה זיין (אזוי ווי שושבינין ביי א חתונה) דוקא אן איש און א אשה.

יא. עפ"ז איז אויך מובן פארוואס שמחה איז אן ענין עיקרי ביי ברית מילה (פונקט ווי דאס איז ביי א חתונה), וואס מ'געפינט דאס ניט אויף אזוי פיל ביי אנדערע מצות וכדרז"ל[61] אז שש אנכי על אמרתך מיינט עס מצות מילה (כאטש עס דארף זיין בא יעדער מצוה „עבדו את ה' בשמחה"[62]) ביז אז די גמרא[63] זאגט, אז דאס איז דער טעם וואס מ'איז מל לשמונה „מפני מה אמרה

---

56) לך יז, יג.

57) לקו"ת בחקותי מה, ג ובכ"מ.

58) להעיר מתניא קו"א רד"ה להבין מ"ש בפע"ח.

59) או"ח מהד"ת סוס"ד. וראה לקו"ש ח"כ (ע' 246-7) המקור לזה.

60) ראה בארוכה לקו"ש ח"י ע' 45 ואילך.

61) שבת קל, א ובפרש"י ותוס' שם ד"ה שש. ועייג"כ מגילה טז, ב. כתובות ח, א. ועוד. וראה לקו"ש ח"ז ס"ע 306 ואילך.

62) תהלים ק, ב. וראה רמב"ם סוף הל' לולב.

63) נדה לא, ב. ובמדרש לק"ט פרשתנו עה"פ.

תורה מילה לשמונה שלא יהו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים" (און ווי פאַרשטאַנדיק פון מפרשים[64], לערנט מען דאָס אַפּ פון דעם וואָס די תורה שטעלט אַריין „וביום השמיני ימול בשר ערלתו" בפרשתנו גלייך נאָך דעם וואָס דער פסוק פירט אויס וועגן טומאת לידה שמסתיימת בשבעת ימים),

וואָרום דער ענין השמחה וואָס ווערט מצד אַן ענין פון התחדשות, ווי ביי חתונה וואָס עס ווערט אויפגעטאָן אַ דבר חדש, אַז יעזוב[65] איש את אביו וגו' ודבק באשתו והיו לבשר אחד, כנ"ל, איז דאָס בשלימות ביי מצות מילה, וואָס עס טוט זיך אויף דער פנימיות'דיקער חיבור ויחוד פון (איש ואשה) דעם אויבערשטן מיט אידן, בריתי בבשרכם לברית עולם.

[וי"ל אַז בא אַן אשה איז אדרבא — וויבאַלד אַז „כמאן דמהילא דמיא"[66] ווערט דאָס אויפגעטאָן גלייך בא דער לידה][67]

און דורך דעם קיום פון די ביידע מצות הנ"ל — פו"ר (וואָס איז דער תכלית פון חתונה — נשואי איש ואשה) און מצות מילה — איז מען זוכה בקרוב ממש צו דער גאולה האמיתית והשלימה וועט עס וועט זיין די שלימות אין מילה — „ומל[68] ה"א את לבבך ואת לבב זרעך" און די שלימות ב„נישואין (פון אידן מיט'ן אויבערשטן) שנאמר[69] כי בועליך עושיך"[70], און דעמאָלט וועלן זיין די שושבינים — „משה ואהרן יהא עמנו"[71].

(משיחות חמשה עשר בשבט וש"פ יתרו ה'תשמ"א)

---

64) ראה חדא"ג שם. וראה כלי יקר ואוה"ח ריש פרשתנו. ועוד. וראה מפרשי הע"י שם.

65) בראשית ב, כד.

66) ע"ז כז, א.

67) ועפ"ז יובן הצורך שגם „אביו ואמו יהיו שמחים ולא יהיו עצבים", אף שהעצבות שלהם אינה שייכת למצות מילה, כ"א לפי שאסורין בתשמיש (פרש"י נדה שם). כי מכיון שתוכן ענין המילה „החתונה" היחוד דאיש ואשה, הקב"ה עם בנ"י, הרי צריך שיהי' גם כן באיש ואשה למטה, שלימות ענין הנישואין („ודבק באשתו והיו לבשר אחד" — בראשית ב, כד) בהולדת בנים ובנות.

68) נצבים ל, ו. וראה אגה"ק ס"ד.

69) ישעי' נד, ה.

70) שמו"ר ספט"ו. לקו"ת שה"ש מח, א־ב. ועוד.

71) תוד"ה אחד (פסחים־קיד, סע"ב). וראה יומא ה, ב.

תזריע ב

א. אין אַנהויב פון פרשת נגעי אדם שטייט[1]: „אדם כי יהי׳ בעור בשרו גו׳״. דער פסוק נוצט דאָ דעם תואר „אדם״, וואָס איז דער שם המעלה פון אידן (און דער העכסטער תואר פון די פיר תוארים אדם איש גבר אנוש)[2].

איז ידוע די שאלה[3]: ווי קומט עס, אַז בשעת מ׳האָלט ביי דער דרגא פון „אדם״ זאָל ביי אים זיין „בעור בשרו שאת גו׳״, נגעים — וואָס טומאת צרעת איז פון די טומאות הכי חמורות[4], און חז״ל[5] זאָגן אַז „מצורע חשוב כמת״?

איז מבאר דער אַלטער רבי[6], אַז היא הנותנת: דוקא דערפאַר וואָס עס רעדט זיך וועגן איינעם וואָס איז אין דער דרגא פון „אדם״ — וואָס איז אַ „מדריגה גדולה . . שלימו דכולא״ — איז ער לוקה בצרעת:

דער ענין הנגעים „בעור בשרו״ וועייזט, אַז דער רע וואָס איז גורם דעם נגע (ובמילא — דאַרף ער זיין בדוגמתו) איז ניט אין (דער פנימיות פון) דעם מענטשן

[דער אלשיך[7] איז מבאר, אַז ביי רשעים, וואָס „עיקרן טומאה״, מאַכט ניט אַן עוון אַ רושם ביז עס זאָל זיין ניכר „בעור בשרו״, ווייל „מין במינו אינו חוצץ״].

נאָר עס איז בלויז וואָס ס׳איז פאַר־בליבן „פסולת״ ורע אין זיין חיצוניות — „בסוף לבושיו״, און דערפאַר ווערט דערפון אַ נגע „בעור בשרו״ (דוקא).

דערמיט איז דער אַלטער רבי אויך מבאר[8] פאַרוואָס „מצות נגעים אינו נהוג בזמננו זה אחר החורבן מפני שאינן מצויין כלל כו׳ אך מעשה נסים הם״ (ווי ער ברענגט פון רמב״ם[9]) — ווייל ס׳איז „אינו בנמצא אצלינו״ אַזעלכע וואָס זאָלן ניט האָבן קיין רע בפנימיות, „שאף הצדיק והטוב עדיין הרע קצת בפנימיות״, ובמילא איז דער רע ניט גורם קיין נגעים.

ב. דאַרף מען פאַרשטיין:

חז״ל זאָגן[10] אַז דער ענין הנגעים קומט אַלס ענוש אויף חטא לשון הרע, וואָס איז אַ חטא חמור ביותר, ביז ער איז שקול כנגד די ג׳ עבירות וואָס „יהרג

---

1) פרשתנו יג, ב.

2) זהר פרשתנו (מח, רע״א. ובכ״מ). וראה ספר הערכים חב״ד כרך א ערך אדם סעיף ט. וש״נ.

3) ראה זהר שם. אלשיך ריש פרשתנו. וראה לקו״ת פרשתנו כב, ב (ובהגהות לשם באוה״ת ויקרא ע׳ רנב).

4) דמחוץ למחנה מושבו, מחוץ לג׳ מחנות, ולא יהו (אפילו) טמאין אחרין ישבין עמו (פרשתנו יג, מו. תו״כ ורש״י עה״פ. פסחים סז, א).

5) נדרים סד, ב.

6) לקו״ת פרשתנו שם. סד״ה אדם כי יהי׳ תרס״ו, תרע״ה. וראה בכ״ז גם אלשיך שם.

7) שם.

8) ראה גם אלשיך שם (אבל לא הביא דברי הרמב״ם).

9) סוף הלכות טומאת צרעת (ראה סד״ה אדם כי יהי׳ הנ״ל (הערה 6), שהכוונה בלקו״ת היא למ״ש הרמב״ם בהלכה זו „אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא הי׳ בישראל״. ומש״כ בלקו״ת „כמ״ש הרמב״ם״ קאי אלפניו „שאינם מליחות המצוים״, ולאח״ז מבאר „שמצות נגעים כו׳ אינם מצויים כלל כו׳״ — אבל מפורש ברמב״ם (הל׳ טומ״צ פי״א ה״ו) דנוהגת בפני הבית ושלא בפני הבית. — וראה תו״ש שמות מילואים סח״י הדעות בזה. — וראה פיה״מ נגעים פי״ב מ״ה. מורה נבוכים ח״ג ספמ״ז. לקו״ש חי״ח ע׳ 136 הערות 35־36). וראה לקמן ע׳ 72 הערה 36. ע׳ 75 הערה 53.

10) ערכין טו, ב. — בערכין שם (טז, א) „על שבעה דברים כו׳״, אבל ברמב״ם שם הובא להלכה רק „להזהירן מלשון הרע״.

ואל יעבור", און „כאילו כופר בעיקר" (ווי דער רמב"ם איז מאריך אין הלכות דעות[11]) — איז ווי קען מען זאגן, אז ער איז אן אדם השלם, זיין תואר איז אדם, וואס עס פעלט אים נאר דער בירור פון חיצוניות הרע?

די תמיהה אין דעם איז נאך גרעסער: דער חומר פון „המספר בלשון הרע" ווערט געבראכט אין רמב"ם (אויך) אין דער זעלבער הלכה[12] וועלכע דער אלטער רבי ברענגט אלס ראיה אז נגעים זיינען מעשה נסים וואס זיינען ניט מצוי בזמן הזה, און ער איז דאך מאריך ווי פון דיבור לשון הרע קען מען קומען (ר"ל) ביז צו כפירה בעיקר — און דאס זאגט דער אלטער רבי אן מ'רעדט וועגן אן אדם השלם?

ג. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם הביאור אין המשך דברי הרמב"ם בהלכה הנ"ל:

נאכדעם ווי דער רמב"ם איז מבאר אז נגעים קומען על חטא לשון הרע (און ברענגט דעם לימוד פון מרים) — איז ער ממשיך מיט אן ענין וואס האט לכאורה ניט קיין שייכות צו לשון הרע (ועאכו"כ ניט צו הל' טומאת צרעת), וזה לשונו:

„קל וחומר (פון מרים'ן) לבני אדם הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות . . וזה דרך ישיבת הלצים הרשעים בתחילה מרבין בדברי הבאי . . ומתוך כך באין לספר בגנות הצדיקים . . ומתוך כך יהי' להן הרגל לדבר בנביאים ולתת דופי בדבריהם . . ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרין בעיקר . . זו היא שיחת הרשעים שגורמת להן ישיבת קרנות וישיבת כנסיות של עמי הארץ וישיבת בתי משתאות עם שותי שכר, אבל שיחת כשרי ישראל אינה אלא בדברי תורה וחכמה, לפיכך הקב"ה עוזר על ידן ומזכה אותן בה כו'".

דארף מען פארשטיין:

א) דאס רעדט מען דאך וועגן דעם איסור פון דיבור לשון הרע, וועלכער איז גורם צו טומאת צרעת — איז ווי פאסט דאס אריין (— ובאריכות) וועגן שיחת הרשעים בכלל, און וועלכע הויבט זיך אן פון „דברי הבאי" (ניט — לשון הרע), און ענדיקט זיך מיט כפירה באלקים ר"ל?

[אפילו מ'זאל זאגן, אז וויבאלד לשון הרע איז א פרט אין „שיחת הרשעים", איז דערביבער, רעדנדיק וועגן לשון הרע און דעם חומר דערפון, דארף דער רמב"ם (לחומר הדבר) מבאר זיין בזה, אין דער גנות פון שיחת הרשעים בכלל וכו' — האט עס ניט קיין ארט אין הלכות טומאת צרעת (וואס איז דער ענוש בלויז אויף לשון הרע):

די אריכות באלאנגט לכאורה נאר אין הלכות דעות, וואו ער רעדט פרטי הדינים ווי מען דארף זיין אפגעהיט פון דיבורים אסורים].

ב) אויב דער רמב"ם וויל דאס ארויסברענגען דעם חומר האיסור פון לשון הרע, האט ער געדארפט ברענגען די לשונות חמורים וועלכע ער שרייבט אויף א מספר בלשון הרע אין הלכות דעות[11]?

נאך מער: אין הל' דעות[11] ברענגט דער רמב"ם דעם מאמר חז"ל[13] „כל המספר בלשון הרע כאילו כופר בעיקר", אז דער חטא פון לשון הרע

11) פ"ז ה"ג.

12) הל' טומאת צרעת שם.

13) ערכין טו, ב.

מצד עצמו איז חמור „כאילו כופר בעיקר״:

משא״כ דא זאגט ער, אז פון לשון הרע קומט שפעטער ארויס כפירה בעיקר — „ומתוך כך כו׳ ומתוך כך באין לדבר באלקים וכופרין בעיקר״ (אבער ניט אז לשון הרע אליין איז „כאילו כופר בעיקר״).

ד. ויש לומר דעם ביאור בזה:

מיט דער אריכות וועגן דעם אופן פון שיחת הרשעים, קומט דער רמב״ם מסביר זיין דעם גדר פון „לשון הרע״, וועלכער גיט צו פארשטיין פארוואס די תוצאה פון לשון הרע איז „צרעת״:

אין לשון הרע זיינען פאראן צוויי ענינים:

א) דאס רעדן לשון הרע (וועלכער קומט פון די מדות רעות פונעם מדבר — ער האט קנאה ושנאה, א. ז. וו) איז גורם היזק וכו׳ צו דעם וועמען ער באַ־רעדט. ד. ה. דער עיקר חסרון דערביי איז וואס זיין לשון הרע ברענגט (ארויס זיינע מדות רעות) ומזיק דעם צווייטן.

— און וועגן דעם ענין אין לשון הרע רעדט דער רמב״ם אין הל׳ דעות, ווי מען זעט דארט דעם תוכן פון דעם גאנצן פרק, אז ער רעדט אלץ וועגן דיבורים והנהגות בלתי רצויים שמאדם לחבירו.

ב) לשון הרע — מצד דעם דיבור עצמו[14]: איינער וואס רעדט לשון הרע, ואפילו ניט בכוונה וכו׳ — איז דער דיבור גופא שלעפט אים אריין אין רע.

ווייל אע״פ אז דער כח הדבור איז לכאורה בלויז א כח חיצוני (א לבוש, און א לבוש חיצוני פון דעם נפש), איז ער אבער פארבונדן מיטן עצם פון מענטשן[15] [ביז אז דער תואר פון א מענטשן איז „מדבר״[16]; ומהאי טעמא, וועג איינער רעדט לשון הרע, איז דער דיבור בלתי רצוי שלעפט (מצד עצמו) אים אריין נאך מערער אין רע[17].

ה. און דאס איז אויך וואס דער רמב״ם ברענגט ארויס דורך זיין אריכות, אין סוף הלכות טומאת צרעת, וועגן „שיחת הרשעים״:

ער הויבט אן ווי מ׳דארף זיך אויס־היטן פון הנהגת „הרשעים הטפשים שמרבים לדבר גדולות ונפלאות״ (וואס דערין איז נאך ניטא קיין תוכן היפך הרצוי), און איז דערנאך מסביר „דרך ישיבת הלצים הרשעים״, אז „בתחילה מרבין בדברי הבאי״ (וואס אין דעם דיבור איז ניטא קיין מדה רעה וכיו״ב), אבער אט־די דיבורים שלעפן דעם מדבר ביז צו תכלית הרע (כהמשך דברי הרמב״ם):

און דאס איז אויך דער גדר פון לשון הרע — „שיחת הרשעים״, דאס רעדן איז אן אופן ווי רשעים רעדן. די הדגשה איז אויף דעם וואס ער איז ניט נזהר, פוגם וכו׳ בדיבורו.

און ווי דער רמב״ם איז מדגיש גלייך בתחלת הענין — וועג ער רעדט ווי נגעים קומען מזהיר זיין פון לשון הרע — אז בשעת „משתנה עורו ויצטרע״ בלייבט דער מענטש „מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע״

14) להעיר גם מעקידה ר״פ מצורע בארוכה.

15) ראה ד״ה לולב וערבה תרנ״ט ובכ״מ. וראה הנסמן בהערה הבאה.

16) ראה לקו״ש ח״ו ס״ע 115 ואילך ובהנסמן שם. לקו״ש חכ״ו ע׳ 212.

17) להעיר גם מסה״מ תרנ״ט ע׳ ה (בשם הר״ח) סגולה למדת הכעס שלא ידבר בעת ההיא, ע״ש באורך.

— דלכאורה: „שיחת הרשעים" און „ליצנות" מאן דכר שמייהו?

נאָר דערמיט איז דער רמב"ם אויסן צו מבאר זיין, אַז לשון הרע (וועלכער ברענגט צו נגעים) איז אַ פרט און קומט מצד „שיחת הרשעים" בכלל (אַ חסרון אין דעם דיבור (חיצוניות) האדם), ווייל דער ענין פון נגעים איז (כנ"ל), אַז „עור בשרו" — די חיצוניות האדם — איז ניט כדבעי.

ו. עפ"ז יומתק וואָס דער רמב"ם איז מאריך ווי דער ענין (אַז נגעים קומען צוליב לשון הרע) ווערט אָפּגעלערנט פון מעשה מרים — „ועל ענין זה מזהיר בתורה . . התבוננו מה אירע למרים כו'":

דער עונש פון נגעים אויף לשון הרע איז (ניט מצד דעם (ערשטן) ענין הנ"ל אין לשון הרע, וואָס זיינע מדות רעות זיינען מזיק דעם זולת, נאָר בלויז) מצד דעם דיבור עצמו:

וואָרום ביי מרים'ן איז דאָך אדרבה: „גידלתו על ברכי' וסכנה בעצמה להצילו מן הים"; איר דיבור איז בכלל ניט געווען מיט דער כוונה לגנותו[18], און נאָך מער (זאָגט דער רמב"ם): „לא דברה בגנותו אלא טעתה כו'"; און אויך מצד משה'ן איז „לא הקפיד על כל הדברים האלו כו'" —

אין איר דיבור איז ניט געווען קיין שום רע והיזק כו' (ניט מצד מרים'ן און ניט מצד משה'ן), ס'איז אָן ענין חיצוני לגמרי[19], און אעפ"כ „מיד נענשה בצרעת".

18) רש"י בהעלותך יב, א. וראה שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ו ס"י. שם חו"מ הל' אונאה כו' סכ"ט.

19) ראה בארוכה לקו"ש חי"ח (ע' 145 ואילך). ועיי"ש שזהו דיוקו של רש"י (ר"פ שלח) „ענסקי דיבה", ולא — לשון הרע.

ז. על פי האמור לעיל וועט מען אויך פאָרשטיין פאָרוואָס דער רמב"ם ברענגט (בתחלת ההלכה הנ"ל) דעם סדר ווי עס קומען נגעים „להזהירן מלשון הרע":

„משתנות קירות ביתו" (נגעי בתים), דערנאָך אויב „עמד ברשעו . . משתנין כלי העור שבביתו . . ואם עמד ברשעו . . משתנין הבגדים שעליו", און ערשט דערנאָך — „אם עמד ברשעו . . משתנה עורו ויצטרע" —

ווייל דאָס איז מתאים צו דעם תוכן הנ"ל פון לשון הרע און זיין סדר:

בשעת מען הויבט אָן רעדן לשון הרע, איז דער דיבור אָן ענין חיצוני לגמרי וועלכער „רירט אים ניט אָן", און דער־פאָר איז לוקה (נאָר) דער בית וואָס איז אינגאַנצן אָפּגעטיילט פון אים[20]; אָבער וואָס מער ער רעדט, אַלץ מער שלעפט עם אַריין דער דיבור גופא, דער רע ווערט מער בפנימיותו, און דערפאָר קומען די נגעים אין זאָכן וועלכע זיינען נעענטער צו אים — כלי תשמישו, בגדיו, ביז — עור בשרו.

(בשעת אָבער דער רע גייט אַריין בפנימיות ממש — דעמולט איז ניטאָ דער גאַנצער ענין הנגעים, כנ"ל סעיף א).

20) ויש לומר, שזהו הטעם (הפנימי) למ"ש הספורנו (ס"פ תזריע) בנוגע לנגעי בתים „וכאשר לא עלו הדורות למדריגה ראוי' למעלה (לחמלה) זו אין זכרון לראשונים שנמצאו לעולם נגעי בתים עד שאמרו קצתם ז"ל (סנהדרין עא, א) שלא היו לעולם" — כי הרע המתברר בנגעי בתים הוא חיצוני כ"כ (כמו בית שהוא מקיף הכי רחוק), שצריך להיות ב„מדריגה ראוי' למעלה זו" כדי לברר גם רע זה.

ואולי יש לומר, שזהו גם הטעם (הפנימי) לזה שדוקא גבי נגעי בתים ובגדים מפורש ברמב"ם שהם „אות ופלא" (ראה לקמן ע' 72 הערה 36).

וע"פ הנ"ל איז מובן ווי דער ביאור פון אַלטן רבי'ן הנ"ל — אַז נגעים קומען דוקא באַ אַן אדם השלם וואָס האָט מתקן געווען כל הדברים חוץ פון „סוף לבושיו" — איז ניט נאָר ניט קיין סתירה צו דברי הרמב"ם, נאָר אדרבה, ביידע ביאורים זיינען עולה בקנה אחד —

ווייל די זהירות פון לשון הרע וואָס ווערט אַרויסגעבראַכט אין רמב"ם, איז די זהירות אין דיבור מצד עצמו, וואָס איז אַ דבר חיצוני.

ח. ע"פ כל הנ"ל ווען מען אויך פאַרשטיין פאַרוואָס די תקנה (טהרה) פון נגעים איז דוקא דורך אַ כהן.

דלכאורה איז ניט מובן: ווי‌באַלד עס רעדט זיך ווען אַן אדם השלם, כנ"ל, וועלכער איז בכח צו מברר זיין אַלע זיינע ענינים פנימיים און האָט עס גע־טאָן בפועל — איז ווי קומט עס אַז ער אַליין קען ניט מברר זיין די חיצוניות הרע שבו?

איז דער ביאור בזה: דאָס וואָס אַן אדם השלם קען נכשל ווערן איז לשון הרע, אע"פ וואָס ער האָט שוין מברר געווען כל ענינים פנימיים שבו — איז ווייל עס קען זיין אַ רע הנעלם (עומק הרע) וואָס איז טיף מושרש אין דעם אדם, און עס קומט ביי אים ניט אַרויס בגלוי:

און דער רע הנעלם דריקט זיך אויס אין דעם דיבור האדם[21] [וכנ"ל, אַז דיבור איז פאַרבונדן מיטן עצם פון מענטשן], און אין אַזאַ דיבור וואָס איז לכאורה אַן ענין חיצוני בעלמא, אַן קיין תוכן רע ממש[22]

[וואָרום אַ דיבור בתוכן רע, איז אַן אדם השלם וואָס האָט שוין מברר געווען זיין רע שבפנימיות, ניט שייך צו רעדן אַזעלכע דיבורים],

ולכן איז דער תיקון אויף לשון הרע דורך מתקן זיין דעם רע הנעלם שב־נפשו.

און דעריבער איז עס דורך אַ כהן דוקא, וואָס איז „חסד עילאה"[23], ולכן איז ער בכחו צו מטהר זיין דעם רע הנעלם:

און דערפאַר דאַרף מען האָבן דיבור הכהן „טהור אתה"[24] — ווייל דורך זיין דיבור איז ער ממשיך אַן אור עליון ביותר וואָס איז מתקן דעם רע הנעלם, ביז דער מצורע ווערט טהור בתכלית.

(משיחת ש"פ תזריע תשמ"א)

---

21) ראה דרך חיים בהקדמה. ועוד.

22) כביאור הרמב"ם (כנ"ל בפנים) בנוגע למרים.

23) לקו"ת שם. וראה עקידה שם.

24) רמב"ם שם פ"ט ה"ב־ג. וראה לקו"ת שם.

תזריע־מצורע

א. די פרשיות תזריע מצורע זיינען לויט דער קביעות פון רוב השנים (אָלע שנים פשוטות) — מחוברות[1]. דער קישור ושייכות צווישן די צוויי סדרות איז פֿאַרשטאַנדיק בפשטות — נוסף אויף דעם וואָס אין ביידע סדרות רעדט זיך וועגן נגעים (אין פ׳ תזריע — נגעי אדם[2] ונגעי בגדים[3] און אין פ׳ מצורע — נגעי בתים[4]), נאָר נאָך מער: פ׳ מצורע איז דער סיום וחותם פון פ׳ תזריע; די דיני המצורע וועגן וועלכע עס רעדט זיך בפ׳ תזריע, איז סיומם — „תורת המצורע ביום טהרתו״ — אין פ׳ מצורע[5].

מען דאַרף אָבער פֿאַרשטיין בנוגע די שמות הסדרות: ווי געוויינטלעך שוין פיל מאָל[6], זיינען די נעמען פון די סדרות ניט אַ סימן בעלמא, אַ וואָרט פון התחלת הסדרה וועלכע ווערט גענוצט בלויז בכדי אויסצוטיילן איין סדרה פון דער אַנדערער, נאָר יעדער נאָמען אַנטהאַלט און דריקט אויס (ווי אָלע „שמות שנקראים בהם בלשון הקודש״[7]) די נקודת התוכן פון דער סדרה.

[און ווי דאָס איז אויך מודגש בפרשת תזריע, אַז לויט מנהג ישראל הייסט זי ניט „אשה״[8] (כאָטש דאָס איז דער ערשטער וואָרט נאָך דער פתיחה כללית „וידבר ה׳ גו׳ לאמר״, אָבער מיט וועלכן עס הויבן זיך אָן כמה פרשיות אין תורה, איז דאָס ניט אַ נאָמען ספּעציעל פון דער פרשה), נאָר איר נאָמען איז „תזריע״[9].

פֿאַדערט זיך אַ ביאור בנדו״ד — וואָס איז די שייכות פון דעם וואָרט (נאָמען) „תזריע״ צו דער פרשה בכללותה[10], וואָס איר תוכן איז, רובה ככולה, דער ענין פון נגעים?

נאָך מער: ניט בלויז האָט דער וואָרט „תזריע״ קיין שייכות ניט צום ענין הנגעים, נאָר, לכאורה, זיינען זיי הפכיים: „תזריע״ ווייזט — ווי דאָס איז מפורש בפרשתנו: „אשה כי תזריע וילדה גו׳״ — אויף אָן ענין וואָס ברענגט אַ הולדה חדשה און חיים חדשים: משא״כ נגעים, איז דאָך „מצורע חשוב כמת״[11], און דער פשט דערפון איז[12], אַז דאָס איז ניט (נאָר) מצד טומאת המצורע[13], נאָר דער מצורע עצמו איז חשוב כמת[14].

---

1) ראה לוחות העיבור שבטור או״ח אחרי הל׳ ר״ח ובעתים לבינה מאמר טו.

2) יג, ב ואילך.

3) שם, מז ואילך.

4) יד, לד ואילך.

5) יד, ב — עד שם, לב.

6) ראה בהנסמן בלקו״ש חכ״א ע׳ 250 הערה 2־1.

7) ראה שער היחוד והאמונה פ״א.

8) כפי שנק׳ בסידור הרס״ג — קריאת התורה.

9) כבמג״א או״ח סתכ״ח. וברמב״ם (סו״ס אָהבה) בסדר תפילות שלו בסופו (ועוד) „אשה כי תזריע״. וראה לקו״ש שם ע׳ 146 הערה 6 עד״ז בכמה סדרות.

10) ראה לקו״ש ח״ז ע׳ 74 ואילך הענין המיוחד שבשם „תזריע״ (וראה לקו״ש חי״ז ע׳ 9־148 וע׳ 155). אבל לא נתבארה שם השייכות לתוכן ענין הנגעים כי אם ל„תורת האדם״ בכלל.

11) נדרים סד, ב.

12) ראה חדא״ג מהרש״א נדרים שם.

13) ראה ספרי ורש״י בהעלותך יב, יב.

14) ועד״ז י״ל גם בהא דאמרינן מצורע איתקש למת — ראה יבמות קג, ב. רמב״ם הל׳ טומאת צרעת פי״ג הי״ד. ואכ״מ.

אויך איז ניט מובן בנוגע „מצורע" אלס שם הפרשה: אין פ' מצורע רעדט זיך ניט וועגן דעם מצורע אלס מצורע (פרטי הנגעים שבו און — זיין טומאה), נאר פארקערט — וועגן טהרתו, ער ווערט אויס מצורע, ער קען שוין ארײַנ־קומען בתוך המחנה און ברענגען זיינע קרבנות וכו'[15] — היינט פאראוואס זאל די סדרה אנגערופן ווערן „מצורע"[16]?

[ואע"פ אז נאכדעם אין דער סדרה רעדט זיך וועגן נגעי בתים — איז ניט גלאטיק: א) אין פשטות ווערן נגעי בתים ניט נכלל אינעם מובן הפשוט פון „מצורע"[17]. ב) נאר מער: ביי די נגעי בתים איז די הדגשה ניט אין די נגעים כשלעצמם (אלס ענין בלתי רצוי), נאר — ווי רש"י וואס ענינו איז פשוטו של מקרא, ברענגט גלייך אראפ[18] אויף „ונתתי נגע צרעת" — „בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים כו' וע"י הנגע נותץ הבית ומוצאן",

משא"כ „מצורע" איז — אדרבה, לפי המבואר בפרש"י דא ובארוכה אין מדרשי חז"ל אויף תחלת פרשתנו[19] וועגן דעם חסרון און עונש פון א מצורע — אז דאס איז פארבונדן מיטן ענין פון לשון הרע וגסות הרוח].

15) וי"ל שלכן נקראת בכמה ספרים בשם פ' „טהרה". וראה לקו"ש ח"ז ע' 100 הערה 5 ובהנסמן שם.

16) להעיר גם מפרשת „חיי שרה" אף שתחלת הסדרה מדברת בפטירתה וקבורתה, ובכל הסדרה מדובר בענינים שאראו אחר מיתתה — ראה לקו"ש חט"ו ע' 145 ואילך. וש"נ.

17) להעיר מפיה"מ נגעים פי"ב, ה.

18) יד, לד מויק"ר פי"ז, ו.

19) תנחומא, ויק"ר (פט"ז, ה"ו).

אויך דארף מען פארשטיין וואס מען געפינט צוויי שמות פון דער סדרה: מנהג ישראל (און אזוי ווערט זי אנגע־רופן אין טור ושו"ע[20]) איז צו רופן איר — „מצורע"; אבער אין רס"ג[21], פרש"י[22] און רמב"ם[23] ווערט זי אנגערופן — „זאת תהי'". וואס איז דער טעם החילוק פון די צוויי שיטות?

ב. ויש לומר הביאור בזה:

בהקדים: איינע פון די יסודות האמונה איז — דער ענין פון שכר ועונש, ובלשון הרמב"ם[24] (אין פירוש המש־ניות[25]): „היסוד הי"א כי הוא הש"י נותן שכר למי שעושה מצות התורה ויעניש למי שעובר על אזהרותי' וכי השכר הגדול העולם הבא והעונש החזק כרת כו'", און ווי ער איז מאריך בזה בספרו יד החזקה אין הל' תשובה[26];

תורה איז דאך תורת חסד. איז מובן, אז אויך די עונשי התורה זיינען ניט לשם עונש ח"ו[27], נאר — דער תיקון פארן נפש החוטא[28], וכמאמר רז"ל[29] „חייבי כריתות שלקו נפטרו ידי כרית־תם". ועד"ז בא עונש מיתת ב"ד, ווי

20) או"ח סתכ"ח.

21) בסידורו — קריאת התורה.

22) עה"ת תזריע יג, ח.

23) בסדר תפלות שלו בסופו. וראה לקו"ש ח"ז ע' 100 ובשוה"ג להערה 3 שם.

24) ואפילו לדעת ס' העיקרים דרק שלשה עיקרים הם — שכר ועונש אחד מהם (ח"א פ"ד, פ"י).

25) סנהדרין ר"פ חלק. — וכבר העירו ע"ז שלא הביא בס' היד ענין העיקרים, אבל מובן שאין זה מבטל חשיבותם. וראה טושו"ע יו"ד סרס"ח ס"ב.

26) פ"ח ואילך.

27) להעיר מברכות ה, א.

28) ראה כוזרי מאמר שני פמ"ד. וראה גם עיקרים מאמר רביעי פל"ח.

29) מכות כג, סע"א במשנה.

רז"ל[30] זאָגן ביי עכן: „יעכרך ה' ביום הזה ביום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעוה"ב"[31],

אָבער באָ רוב עונשי התורה זעט מען ניט בגלוי אַז דאָס איז גאָר לטובתו של האדם, בחיים חיותו בעלמא דין בעוה"ז.

משא"כ באָ נגעי צרעת זעט מען דאָס בגלוי (כדלקמן ברמב"ם) — (און פון דעם ענש הנגעים[32] איז מובן אַז עד"ז איז באָ אַלע עונשי התורה).

ג. דער רמב"ם זאָגט בסוף הל' טומאת צרעת[33]: „וזה השינוי האמור בבגדים ובבתים שקראתו תורה צרעת בשותפות השם אינו ממנהגו של עולם אלא אות ופלא הי' בישראל כדי להזהירן מלשון הרע שהמספר בלשון הרע משתנות קירות ביתו, אם חזר בו יטהר הבית אם עמד ברשעו עד שהותץ הבית משתנין כלי העור שבביתו כו' ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנין הבגדים שעליו, אם חזר בו יטהרו ואם עמד ברשעו עד שישרפו משתנה עורו ויצטרע ויהי' מובדל ומפורסם לבדו עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים[34] שהוא הליצנות ולשון הרע"[35].

דאָס הייסט, דער אויבערשטער מאָכט אַ שינוי מיוחד[36] אין דער בריאה „כדי להזהירן מלשון הרע". וואָס דערפאָר איז דער סדר, אַז דער אויבערשטער ברענגט עס (דעם שינוי) פריער אין די בתים און דערנאָך אויף די בגדים וכו', בכדי צו מזהיר זיין די אידן מן הקל אל הכבד צו זיין אָפגעהיט פון לשון הרע[37].

---

30) סנהדרין מג, ב במשנה.

31) ראה לקו"ת קרח נג, ד. מטות פו, ב. ובכ"מ. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 96 ואילך, שמובן הוא גם בפשוטו של מקרא.

32) להעיר מברכות (ה, ב) אם נגעים הוו יסורין של אהבה. אבל לכו"ע הוי מוכח כפרה.

33) ועד"ז בפיה"מ נגעים פי"ב מ"ה. מו"נ ח"ג ספמ"ז.

34) מקור הרמב"ם הוא (לכאורה) בתוספתא נגעים פ"ו, ו; תנחומא מצורע ד (בסופו); ויק"ר פי"ז, ד; פסיקתא רבתי יז — ששם מפורש הסדר הנ"ל, תחלה נגעי בתים כו'. אבל במקומות הנ"ל אינו מפורש: א) „אות ופלא הי' בישראל". ב) עד שלא יתעסק בשיחת הרשעים כו'. ואכ"מ.

35) וראה ספורנו ס"פ תזריע.

36) פשטות לשון הרמב"ם בהל' טומאת צרעת שם, „אינו ממנהגו של עולם", קאי על „השינוי האמור בבגדים ובבתים", ועד"ז מובן ממ"ש בפיה"מ שם „כי הבגדים והבתים דוממים והשנוי הנולד בהם אינו צרעת אלא שהתורה קראתו כך*" (וכן מפורש ברמב"ן עה"ת פרשתנו יג, מז. כלי יקר וספורנו שם. חינוך מצוה קעב, קעז**). אבל בלקו"ת פרשתנו (כב, ב. הובא לקמן בפנים ס"ו) כתב גם על צרעת באדם „שנולדו סימנים בגשמיות בבשרו שלא כדרך הטבע . . אך מעשה נסים הם",

אבל גם ברמב"ם מובן, מכיוון שנגעי אדם באים על האדם בהמשך ולאחרי נגעי בתים ונגעי בגדים מוכח שסיבתם אינה טבעית***. וכ"מ במו"נ שם. ולהעיר ממה שמסיים בפיה"מ שם „וכן נגעי אדם אתה תראה שישים הנתקים צרעת והוא חולי . . ויטהר הצרעת כאשר הפך כולו לבן . . ואמנם הם ענינים תוריים" (וראה תרגום קאפח שם). ובכלי יקר שם „וזהו בנין אב גם על נגעי הגוף שהם חוץ לטבע על צד העונש". וראה גם בחיי (שם, נח).

37) להעיר מלשון החנוך במצוה קעב „משרשי המצוה שרצה הא־ל בטובו הגדול לייסרנו כאשר ייסר איש את בנו כו'", ובמצוה קעז „כי מאהבת ה' אותם יודיע כו'".

---

*) כ"ה בתרגום קאפח שם, ולפנינו בפיה"מ ב' נוסחאות.

**) להעיר משינוי הלשון בחינוך: בנוגע לנגעי בגדים כתב (מצוה קעב) „כי זה הענין אינו בטבע אבל מופת הוא באומה הקדושה למען ילמדו כו'". ובנוגע לנגעי בתים כתב (מצוה קעז) „שמעתי שאיננו דבר טבעי אבל הוא ענין מופתי יבוא לפעמים בבתי ישראל להוכיחם".

***) וכן משמע גם ממ"ש בלקו"ח שם „הנגעים שאינם מליחות המצויים כמ"ש הרמב"ם", וקאי על נגעי אדם (כבפנים ההערה). וראה בהנסמן לקמן הערה 51. וראה לעיל ע' 65 הערה 9.

און אויך דער הסגר פון דעם מצורע עצמו, וואָס ווערט געטאָן אין אַן אופן ש„יהי' מובדל ומפורסם לבדו", „בדד ישב מחוץ למחנה מושבו"[38], איז מיט דער מטרה אַז דאָס זאָל אויף אים פועלן „שלא יתעסק בשיחת הרשעים שהוא הליצנות ולשון הרע".

ד. ועפ"ז י"ל אַז מהאי טעמא ווערט די פרשה אָנגערופן „תזריע": תזריע איז די התחלת הלידה פון חיים חדשים, כנ"ל ס"א (ע"ד ווי זריעה באָ תבואה ופירות — אַז דערפון זאָל נאָכדעם קומען אַ נייע צמיחה) —

אַזוי איז דער תוכן ענין הנגעים פון פ' תזריע: סיי דער נגע עצמו און סיי דער הסגר והחלט פון דעם מצורע וואָס ער איז „מובדל ומפורסם לבדו" זיינען ניט (נאָר?) בתור עונש והעדר הטוב פאַר דעם מצורע כנ"ל, נאָר פרטים און מיט־לען אין דעם תיקון (אין דער היילונג) פון דעם מצורע, אַז ער זאָל אַריין אין אַ סדר פון חיים חדשים און ניט האָבן קיין שייכות מיט „שיחת הרשעים שהוא הלי־צנות ולשון הרע".

און ווי‌באָלד אַז ענינה של תורה איז — הוראה, איז מובן, אַז פון פרשת נגעים איז דאָ אַ הוראה[39] אויף אַלע עונשי התורה, אַז ענינם איז אַ פעולה מיוחדת פון דעם אויבערשטן צו מתקן זיין דעם אידן, ער זאָל גיין בדרך הישר.

פאַרוואָס ווערט דאָס אָנגעוויזן און געזאָגט דוקא באָ מצורע?

היות אַז ער איז חשוב כמת (און בגילוי איז טומאת מצורע פון די טומ־אות הכי חמורות[40], זיין עונש — בדד ישב מחוץ למחנה מושבו — איז פון די עונשים הכי חמורים[41]).

און פון דעם לערנט מען אָפּ אויך בנוגע די אָנדערע עונשים, אַז זיי זיינען אַ התחלה ופרט פון דעם תיקון האדם,

אַזוי ווי דער ענין הנגעים, מיט די ימי הסגר והחלט, זיינען אַז ענין פון „תזריע" (אַז דער כמת זאָל ווערן אַ ברי' חדשה).

ה. ויש לומר, אַז פון דעם קומט אַרויס אויך אַ נפק"מ להלכה:

דעם[42] דין באָ מצורע, אַז „כל ימי אשר הנגע בו יטמא כו' בדד ישב מחוץ למחנה מושבו"[38], קען מען מגדיר זיין אין צוויי אופנים — אַז דאָס איז אַ דין ע"ד ווי באָ אָנדערע טמאים (זבים וזבות וטמאי מתים) וועלכע טאָרן ניט זיין בתוך מחנה שכינה אָדער מחנה לוי', עד"ז דאָרף אַ מצורע, מצד חומר יותר בטומאתו, זיך געפינען מחוץ לג' מחנות, אויך מחוץ למחנה ישראל (ובמילא איז „בדד ישב גו'"[43]; אָדער אַז די אזהרה „בדד ישב מחוץ למחנה" איז אַ דין מיוחד באָ מצורע דוקא, ניט (נאָר) פאַר־בונדן מיט זיין טומאה, נאָר (אויך) מיט ענינו המיוחד ומשונה פון שאר הטמאים.

---

38) יג, מו.

39) להעיר שבחינוך (מצוה קסט) כ' בשרשי המצוה (דנגעים — „לטמא אדם מצורע . . שיבוא אל הכהן") „לקבוע בנפשותינו כי השגחת הקב"ה פרטית על כ"א מבני אדם כו'". עי"ש.

40) דמחוץ למחנה מושבו, מחוץ לג' מחנות, משא"כ שאר טמאים (ראה תו"כ ורש"י פרשתנו שם. פסחים סז, א — הובא בפרש"י נשא ה, ב).

41) ובמכש"כ מצער גלות שהוא „שקול כמעט כצער מיתה שנפרד האדם מאוהביו כו' ושוכן כו' עם זרים" (חינוך מצוה תי), ויותר מזה במצורע „בדד ישב". ולהעיר מפירוש הראב"ד לתו"כ שם — שיהא כמנודה כו'. וראה לקמן הערה 49.

42) בכל הבא לקמן — ראה לקו"ש חי"ח ע' 135 ואילך. וש"נ.

43) מקומות שבהערה 40.

לכאורה איז ביי מצורע דאָ צוויי באַזונדערע סוגי דין: א) דער דין כללי פון טמאים וועלכע שטייט אין פ' נשא[44]: „וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש". און דער טעם איז „ולא יטמאו את מחניהם"[45] (צוליב די מחנות), וואָס דאָס איז פאַרבונדן מיט דער טומאה פון מצורע; און ב) דער ציווי „בדד ישב מחוץ למחנה מושבו" אַ דין מיוחד באַ מצורע, וואָס איז נוגע עם, לטהרתו (ניט (נאָר) אַלס הרחקה מהמחנות מצד טומאתו).

ויש לומר, אַז צווישן די צוויי דינים זיינען דאָ כמה נפק"מ, ומהם:

א) ביי דעם דין הכללי „וישלחו מן המחנה" איז נוגע די שלילה, ער זאָל ניט זיין אין דער מחנה („ולא יטמאו את מחניהם" (ובמילא — כשבטלו מחנות איז ער אויך דעמאָלט ניט במחנה)); משא"כ אין דעם דין „בדד ישב מחוץ למחנה מושבו" איז נוגע דער חיוב — אַז ער זאָל זיין בדד מחוץ למחנה — ובמילא אויב עס האָט זיך (מאיזו סיבה שהתהי') ניט אויסגעפירט ביי אים דער ענין פון „בדד ישב מחוץ למחנה מושבו" (— וועָן ס'איז ניטאָ קיין מציאות פון מחנות כנ"ל וכיו"ב), דאַרף אויסקומען, אַז ער קען דעמולט ניט קומען לטהרתו. וכמבואר במ"א[46].

ב) מצד דעם דין, אַז ער דאַרף זיין מחוץ לג' מחנות, דאַרף אויסקומען, אַז די אזהרה „בדד ישב לבדו שלא יהו טמאין אחרים יושבין עמו"[47] איז בלויז שולל אַן אַנדער סוג טמאים (טמאי מת, זבים וזבות) אַבער ניט מצורעים[48]; דאָקעגן מצד דעם חיוב פון „בדד ישב", דאַרף זיין „בדד" אויך פון אַנדערע מצורעים[49]: דוקא דעמאָלט ווערט ביי אים נתקיים „ויהי' מובדל ומפורסם לבדו"[50], און נאָר אַזוי ווערט באַוואָרנט „שלא יתעסק בשיחת הרשעים" (משא"כ כשנמצא עם מצורעים ובפרט — רק עמהם — ה"ז פועל להיפך!).

ו. כשם ווי דאָס איז אין פשוטם של הענינים וע"ד ההלכה — אַז נגעים איז אַן אות און אַ וואָרנונג אַפצוהיטן אַ אידן פון לשון הרע, און אַז אויב ער איז נאָך ווייטער אַריינגעצויגן געווארן אין דעם ביז אַז „משתנה עורו ויצטרע", ווערן געטאָן פעולות „בדד ישב גו'" אים צו היילן און אַפשיידן פון שיחת הרשעים כו' —

עד"ז (און נאָך מער) איז עס מודגש בפנימיות הענינים:

ס'איז מבואר אין לקו"ת[51], אַז דאָס וואָס ביי נגעים שטייט[52] „אדם כי יהי' בעור בשרו גו'" — דער תואר אדם וואָס

---

44) ה, ב.

45) שם, ג.

46) ראה בארוכה לקו"ש שם.

47) פסחים סז, א. וראה גם שאר המקומות שבהערה 40.

48) כפשטות הפירוש בדברי ר"י פסחים שם.

49) כן הוא לפי' הראב"ד בתו"כ שם. ולכאורה כן מובן מרש"י ד"ה בדד ישב (יג, מו) שמבאר בהמשך פירושו „מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד כו'", דהיינו לבדו ממש — דאילו זה שמושבו חוץ לג' מחנות מפרש רש"י בד"ה שלאח"ז שזהו פי' ד„מחוץ למחנה — חוץ לשלש מחנות". אבל ראה רא"ם ועוד בפרש"י ובשאר מפרשי התו"כ. וראה צפע"נ עה"ת שם דמביא מכ"מ דמצורעים יושבים ביחד. וראה גם מ"ב ז, ג (הפטרת פרשתנו): וארבעה אנשים היו מצורעים גו' ויאמרו איש אל רעהו גו' (אלא שזהו גיחזי ובניו שמחוייבים לכבדו וכו').

50) לכאורה כן משמע מלשון הרמב"ם הנ"ל בפנים. וראה רמב"ם שם פ"י ה"ז.

51) תזריע כב, ב. וראה גם סד"ה אדם כי יהי' תרס"ז, תרע"ה (בהמשך תער"ב). וראה גם אלשיך פרשתנו שם. וראה לעיל ע' 65 ואילך.

52) תזריע יג, ב.

איז דער שם המעלה פון אידן — איז ווייל דער ענין הנגעים איז שייך דוקא ביי איינעם וואס איז במדריגת אדם, וועלכע איז א מדריגה גדולה, „שלימו דכולא".

און דער טעם דערפון איז, ווייל דער ענין הנגעים „בעור בשרו" ווייזט אז דער רע וואס איז גורם דעם נגע איז ניט בתוך אין (דער פנימיות פון) דעם מענטשן, נאר ס'איז „פסולת" ורע וועל־כע איז פארבליבן בלויז אין זיין חיצוניות — „בסוף לבושיו", און דער־פאר ווערט דערפון אזוי אויך אין דעם מסובב (בדומה צו זיין סיבה) א נגע וואס איז (נאר) „בעור בשרו", בחיצוניות הגוף.

דערמיט איז דער אלטער רבי אויך מבאר פארוואס „מצות נגעים אינו נהוג בזמננו זה אחר החורבן מפני שאינן מצויין כלל[53] כו' אך מעשה נסים הם"[54] —

היות אז „אינו בנמצא בזמננו" אזא מענש וואס האט אינגאנצן ניט קיין רע בפנימיות, „שאף הצדיק והטוב עדיין הרע קצת בפנימיות", דערפאר איז דער רע בזמננו ניט גורם קיין נגעים.

לפ"ז איז נאך מער מוסבר דער טעם הנ"ל, אז דער ענין הנגעים המבואר בפ' תזריע איז תוכנו אן ענין פון „תזריע" — צוליב א הולדה חדשה ונעלה:

דעם מעשה נסים מאכט דער אוי־בערשטער בכדי אז אויך די חיצוניות ופסולת הרע זאל נתברר ווערן באי אידן.

ז. עפ"ז איז אויך מבואר דער שם פון דער צווייטער סדרה, „מצורע", כאטש דארט רעדט זיך ניט ווי דער מצורע איז במצב של טומאה, נאר ווי ער איז „ביום טהרתו":

דערמיט ווערט ארויסגעבראכט, אז טהרת (ורפואת) המצורע (המבוארת בפ' מצורע) איז ניט קיין באזונדער אויפטו, וואס ווערט נתחדש (בלויז) מצד די פעולות וקרבנות וועלכע זיינען מבואר אין דער פרשה, נאר דאס אלץ קומט בהמשך און אלס מסובב פון די ענינים המבוארים בפ' תזריע.

בסגנון אחר: די פעולות שבפ' מצורע וואס טוען אויף די טהרה (בפועל), זיי־נען (בלויז) ממשיך ומגלה דאס וואס האט זיך שוין אויפגעטאן אין דעם אדם דורך דער צרעת גופא, וכנ"ל אז די רפואת האדם ברוחניות (וואס דאס איז די סיבת הצרעת) איז דורך דער צרעת והסגר („בדד ישב גו").

און דעריבער ווערט די פרשה ניט אנגערופן „ביום טהרתו" (וכיו"ב[55]) וואס וואלט אנגעדייטעט אז דוקא דא טוט זיך אויף טהרתו, נאר דוקא „מצורע" וואס ברענגט ארויס אז דאס איז די תוצאה פון דעם ענין ה„מצורע" גופא.

ח. כשם ווי דאס איז בנוגע א מצורע פרטי, עד"ז איז מובן בנוגע כללות עם ישראל, וואס געפינענדיק זיך אין גלות זיינען אידן אין א מעמד ומצב פון „בדד ישב מחוץ למחנה מושבו"[56]:

די*[56] עבודה פון אידן בזמן הגלות איז אן ענין פון „תזריע" — א זריעה[57] והכרח

---

53) צ"ע אם הכוונה רק מפני זה (כי דינם שנוהגים גם שלא בזמן הבית (רמב"ם הל' טו"צ פי"א ה"ז)) — ואין כל מניעות, כהן מיוחס וכו'. וראה תו"ש (שמות מילואים סח"י) הדעות אם נגעים נוהגין בזה"ז והטעמים.

וראה הנסמן לעיל ע' 65 הערה 9.

54) ראה ליל השבת 36.

55) וראה לקו"ש ח"ז ע' 103־4 ובהערה 40 שם.

56) ראה ויק"ר ספי"ז דדריש כל הפרשה בנגעי בתים על חורבן ביהמ"ק. „ועמא הגלי לבבל" כו'.

*56) ראה גם סה"ש תנש"א ח"ב ע' 490 ואילך.

57) ראה דרושי חסידות עה"פ הבאים ישרש

לצמיחה והתחלת הצמיחה בזמן פון דער גאולה. ווי דער אלטער רבי זאגט אין תניא[58], אז די גילויים דלעתיד זיינען „תלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות, כי הגורם שכר המצוה היא המצוה עצמה". ד.ה. אז דאס וואס עס טוט זיך אויף לימות המשיח ותחיית המתים איז ניט קיין באזונדער זאך פון ענין הגלות, נאר דאס איז די „צמיחה", וואס „וואקסט אויס" פון עבודת ה„זריעה" בזמן הגלות.

און דאס איז די הוראה פון די שמות הסדרות „תזריע־מצורע" בעבודת כל אחד:

א איד דארף לערנען תורה ומקיים זיין מצות מיט קבלת עול, ווייל אזוי האט דער אויבערשטער געהייסן.

קען ער טראכטן אז ס'איז קיין נפק"מ ניט כלל וואס די עבודה טוט אויף[59],

— איז אויף דעם די הוראה, אז (ביחד עם הנ"ל) איז אין „מעשינו ועבודתינו" פון זמן הגלות דארף דערהערט ווערן אז דאס איז אן ענין פון „תזריע" וואס ברענגט די „צמיחה", דעם גילוי פון משיח צדקנו; ובמילא, אז די גילויים דלעתיד זיינען ניט קיין באזונדער ענין, נאר א המשך ותוצאה פון דער עבודה פון גלות (ע"ד „תזריע־מצורע", כנ"ל) — די צמיחה וואס קומט פון דער עבודה אין גלות.

ט. אין דעם פארבונד פון דער עבודה בזמן הגלות (תזריע) מיט ביאת המשיח (מצורע) זיינען אבער דא כמה אופנים: אע"פ אז יעדער איד איז מאמין אין ביאת המשיח און איז „מחכה לביאתו", וואס דאס איז א יסוד פון די יסודות האמונה אין וועלכן אלע אידן זיינען גלייך — קען אבער זיין א חילוק אויף וויפל דאס איז פארבונדן מיטן לימוד התורה וקיום המצות, מיט מעשי־נו ועבודתינו פון א אידן:

ער קען לערנען תורה און מקיים זיין מצות וויסנדיק אז דאס איז „תזריע", אז דאס ברענגט משיח'ן, אבער צו „אים" (צו זיין עבודה) האט דאס ניט, ווייל — א) ניט צוליב דעם לערנט ער תורה און איז מקיים מצות. ב) אים ארט ניט אז די גאולה וועט זיין אין א שפעטערדיקן זמן, אין א זמן שפעטער (קריאת מצורע בשבוע בפ"ע) — ביז אן אנדער דור ח"ו. „ער" באנוגנט זיך און איז צופרידן מיט דעם וואס ער לערנט תורה, איז מקיים מצות און מאכט די זריעה אויף דער גאולה.

אויף דעם איז די הוראה, אז ברוב השנים זיינען די ביידע סדרות מחו־ברות, און א כלל גדול בתורה איז — שעל הרוב תדבר[60] און א דין עיקרי בהלכה למעשה בפועל איז — אזלינן בתר רובא[61] —

ד.ה. עס דארף זיין דער חיבור פון תזריע און מצורע, און אזוי בשלימות, אז — כמנהג ישראל אומעטום — אז מ'פרעגט ביום ראשון פון דער וואך (אדער בשאר הימים) פון וועלכער וואך, איז דער ענטפער בפשטות: פון פרשת תזריע מצורע,

זיין עבודה אין גלות דארף זיין דורכ־גענומען מיט דער שטענדיקער צפי'[62] און שטרעבונג צו דער גאולה, אחכה לו

58) רפל"ז.

59) ובל' הידוע אילו נצטווה לחטוב עצים (לקו"ת שלח (מ, א). וראה מו"ג ח"ג פנ"א בהערה).

60) מו"ג ח"ג פל"ד.

61) חולין יא, א. ובכ"מ.

62) ראה פסיקתא רבתי רפל"ו: איזה אור שכנסת ישראל מצפה זה אורו של משיח. וראה שבת לא, א: צפית לישועה (וצ"ע בפרש"י שם). זח"א ד, סע"א. קמ, א. ועוד.

בכל יום שיבוא[63]. און ווי‌באלד אז אני נבראתי לשמש את קוני[64], דאס איז די עבודה פון דעם אידן כל היום, דער־הערט ער אין זיין קיום התומ"צ, אז דאס ברענגט און איז ממהר די גאולה"[64].

יוד. אבער דאס גופא קען זיין אויף צוויי אופנים:

א) ער דערהערט ווי זיין עבודה, „תזריע", איז א זריעה וואס וועט ברענ־גען די צמיחה, די גאולה, אבער דאס איז אין אן אופן פון „זאת תהי'" בהויתו תהא[65] — אלס נאך א זאך, וואס וועט זיין בנפרד; ער האלט טאקע בא „אחכה לו בכל יום שיבוא" און די עבודה איז צוליב דעם „שיבוא" — בא אים הערט זיך דאס אבער ווי נאך אן ענין, אז דורך מעשינו ועבודתינו ברענגט מען אראפ און מ'איז ממהר (א באזונדער ענין) ביאת משיח צדקנו, ובפרט „זכו — אחישנה"[66].

ב) א העכערער אופן איז, אז בא אים איז „תזריע ומצורע" מחוברות — דער אחכה און קווינו כל היום צו דער גאולה וואס וועלט נרגש בכל יום אין זיין עבודת „תזריע", איז ניט נאר אז יעדע זיין עבודה וועט גלייך גורם זיין „שיבוא", נאר אז די גאולה העתידה איז אין זאך מיט תוכן עבודתו („תזריע־מצורע" וועלן אין פרשה) — ווייל ביאת המשיח איז די צמיחה ובמילא די שלימות פון זיין זריעה:

ויש לקשר זה דערמיט וואס דער ענין פון משיח'ן איז וואס דעמולט וועט זיין די שלימות אין תורה און די שלימות אין מצות, תשבי יתרץ קושיות ואבעיות[67] משיח יגלה טעמי תורה[68] כו' ילמד תורה[69], וכו'

כולל — בלשון הרמב"ם[70]: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה".

ווי מבואר במ"א[71] אז דערמיט גיט דער רמב"ם ארויס א הלכה, אז דער גדר פון משיח'ן איז, וואס ער ברענגט צוריק די שלימות הלכות ומצות התורה. און דאס זאגט דער רמב"ם: די אלע ענינים וואס האבן געפעלט אין דער שלימות פון קיום התומ"צ (מצד דעם וואס עס האט געפעלט אין שלימות כל ישראל וביהמ"ק — וואס דאס איז כללות ענין הגלות) — ווערט נשלם דורך משיח'ן. און אויך אין דעם בא־שטייט וואס משיח איז מחזיר „מלכות בית דוד ליושנה כו' וחזרין כל המשפ־

---

63) כנוסח אני מאמין.

64) קדושין בסופה.

64•) ראה לקו"ד ח"ג תכב, א (סה"ש תש"ג ע' 73). וראה סה"ש תשנ"ב ח"א (ע' 111. 131. 249).

65) מנחות ה, א.

66) סנהדרין צח, א.

67) תוי"ט סוף מס' עדיות. של"ה תט, א. והוא ע"פ זח"ג כח, א. ועי"ג"כ ערוך השלם בערכו.

68) ברש"י שה"ש (א, ב) מפורש שלעת"ל הקב"ה מגלה טעמי תורה (מבלי לפרט ע"י מי כמו בנגלה — שמשה קבל וכו') ובאותיות דרע"ק אות ז (יל"ש ישע' רמז תכט בתחלתו): והקב"ה דורש להם (לצדיקים בג"ע) טעמי תורה חדשה שעתיד הקב"ה ליתן להם ע"י משיח (וביל"ש שם ליתא תיבת „טעמי"). וראה הנסמן בהערה הבאה.

69) רמב"ם הל' תשובה פ"ט ה"ב. ובפיה"מ להרמב"ם (סנהדרין ר"פ חלק ד"ה ועתה אחל): ונפלאות יתגלו על ידו (כ"ה הלשון בהעתקת קאפח. ובפיה"מ לפנינו בא בהמשך למש"כ לפנ"ז: ויעבדוהו כל הארצות לצדקו הגדול ולנפלאות שיהא על ידו). וראה לקו"ת צו יז, ב. שער האמונה פנ"ו ואילך. סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך פ"ג.

70) הל' מלכים רפי"א.

71) לקו"ש חי"ח ע' 277 ואילך.

טים״ — ער ברענגט צוריק די שלימות הלכות ומצות התורה.

און ווײַבאָלד אַז די חפצא (תורה ומצות) איז דאָן בשלימות, וועט דעמאָלט אויך דער קיום מצד הגברא זיין בשלימות וואָרום „ינוחו ממלכיות שאינן מניחות להם לעסוק בתורה ומצות כהוגן״[72] און „יהיו פנויין בתורה וחכמתה״[73]. נאָכמער: „ובאותו הזמן לא יהי׳ שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות כו׳ ולא יהי׳ עסק כל העולם אלא לדעת את ה׳ בלבד כו׳״[74].

און אין דעם באָשטייט די אמונה אין ביאת המשיח און דער „מחכה לביאתו״ וואָס דער רמב״ם זאָגט בהמשך להנ״ל[75]: דער לימוד התורה און דער קיום המצות איז דורכגענומען מיט דער אמונה אַז דאָס ברענגט אים און די גאָנצע וועלט צו דער שלימות לימוד וידיעת התורה, פון מצות וקיומן און צו דער שלימות פון ידיעת הבורא — אין דעם באָשטייט דער „מחכה לביאתו״ כנ״ל.

יא. עפ״ז יש לומר אַז דאָס איז אייגנער פון די טעמים וואָס בדורות הראשונים האָט די סדרה געהייסן „זאת תהי׳״ און דוקא בדורות האחרונים וועט זי געפונען „מצורע״ (כנ״ל סוף ס״א)[76]:

בדורות הראשונים, וועלכע זיינען געווען וווייטער פון זמן הגאולה, האָט זיך די גאולה אָנגעהערט אין אַן אופן פון „זאת תהי׳״ — אַן ענין וואָס וועט זיין בעתיד, בנפרד: ובמילא, איז די עבודה ניט געווען דורכגעדרונגען עד כ״כ מיט דעם הרגש, אַז דער קיום התומ״צ גופא קומט גלייך לשלימותו אויך בעולם,

אָבער אין די דורות האחרונים, וועלכע ווערן אָנגערופן „עקבתא דמשיחא״, הערט זיך ביי אידן אָ סך מער דער ענין פון משיח׳ן, און דערפאַר ווערט די סדרה אָנגערופן בדורות אלו מיטן נאָמען „מצורע״ — אידן הערן און פילן, ופשיטא אַז מזלייהו חזי — אין זייער עבודה אַז אָט־אָט קומט משיח, ובמילא — המעשה הוא העיקר — מוז מען נאָך מער מוסיף זיין אין תומ״צ, די וועלט זאָל קומען לשלימותה וואָס שנעלער און מקיים זיין מצות „כמצות רצונך״[77] בביאת משיח צדקנו אין דעם ביהמ״ק השלישי.

יב. ע״פ הנ״ל (סעיף ו), יש להמתיק עוד יותר, וואָס דוקא בדורות האחרונים ווערט די סדרה אָנגערופן „מצורע״:

כשם ווי דאָס איז ביי אַן אדם פרטי, אַז דוקא דער ענין פון נגעים („מצורע״) ווייזט אויף אַן אדם השלם „שמוכשרין מעשיו ותיקן כל הדברים והבחי׳ שלמע־לה״[78], ס׳איז נאָר אַז די בחי׳ „התחתונה שבו לא נתברר הרע והפסולת ממנו״[78], און דערפאַר ווערן נולד סימנים גשמיים נאָר בעורו, לרמז, אַז נאָר „בסוף לבושיו״ איז געבליבן פסולת וואָס איז נאָך ניט נתברר געווארן —

עד״ז איז בנוגע לכללות עם ישראל: ווײַבאָלד אַז בדורות האחרונים פון

---

72) רמב״ם הל׳ תשובה שם. עיי״ש ובהלכה א שם.

73) רמב״ם הל׳ מלכים פי״ב ה״ד. עיי״ש ובהל׳ תשובה שם ה״ב „שמפני זה נתאוו כל ישראל כו׳ לימות המשיח״. וראה בארוכה — פיה״מ להרמב״ם שם.

74) רמב״ם ספי״ב מהל׳ מלכים.

75) ברפי״א שם. וראה לקו״ש שם ע׳ 278 ואילך.

76) ראה לקו״ש ח״ז ע׳ 103 ואילך.

77) ראה תו״ח ר״פ ויחי. המשך וככה תרל״ז פי״ז ואילך.

78) לשון הלקו״ת שנסמן לעיל שם.

עקבתא דמשיחא האָלט מען גאָר נאָענט צו ביאת המשיח, דערפאַר פילט מען איצט דעם תוכן נעלה פון בחי׳ „מצורע״, כנ״ל, אַז די פנימיות פון כלל ישראל איז שוין נתברר געוואָרן (דורך דער עבודה פון אידן במשך כל הדורות), און עס איז געבליבן אויף צו מברר זיין נאָר די פסולת און חיצוניות פון „סוף לבושיו״.

יג. ע״פ הנ״ל איז אויך מובן וואָס מ׳געפינט אין סנהדרין[79], אַז אליהו האָט געזאָגט צו רבי יהושע בן לוי אַז משיח „יתיב ביני עניי סובלי חלאים״, און רש״י איז מפרש: „מנוגעים והוא נמי מנוגע״: אויך — די שקו״ט אין גמרא[80] וועגן שמו של משיח און לדעת רבנן „חיוורא דבי רבי שמו (מצורע של בית רבי — רש״י) שנאמר[81] אכן . . חשבנוהו מנוגע גו׳״.

איז לכאורה תמוה: ווי קומט עס, אַז משיח זאָל אַנגערופן ווערן „מנוגע״ און „מצורע״?

בשלמא דאָס וואָס משיח ליידט יסורים בכלל („ביני . . סובלי חלאים״) קען מען פאַרשטיין, ווי רש״י הנ״ל אין גמרא ברענגט דעם פסוק[82] „והוא מחולל מפשעינו וכתיב[81] חליינו הוא נשא״, ועד״ז ברענגען די רבנן אין גמרא די ראי׳ אויפן נאָמען פון דעם פסוק הנ״ל — וואָס איז אָבער דער דיוק און דער תוכן פון דעם ענין הנגעים של משיח?

וע״פ הנ״ל י״ל הביאור אים דעם*[82]: נגעים ברענגען אַרויס דעם מצב פון אידן אין זמן פון עקבתא דמשיחא, אַז ס׳איז דאָ די „התבררות הרע״ אין פנימיות הגוף והנפש (פון כלל ישראל) און ס׳איז געבליבן רע נאָר בחיצוניות, אַזוי אַז מ׳האָלט שוין באָ דעם מצב פון „זכו״.

— ועפ״ז איז מובן אויך דער ענטפער פון משיח צו ריב״ל[66] (אויף זיין שאלה „לאימת אתי מר״) „א״ל היום״, און די הסברה פון אליהו „הכי אמר לך היום[83] אם בקולו תשמעו״:

כלל בתורה — אין מקרא יוצא מידי פשוטו[84], מען מיינט ניט שולל זיין דעם פירוש הפשוט פון „היום״ וואָס משיח האָט געזאָגט, אַז היום איז אַ מצב פון „זכו״ און מ׳איז ראוי ער זאָל קומען „היום״, נאָר מען איז מסביר, אַז דאָס וואָס „לא אתא״ איז ווייל עס האָט געפעלט די שלימות פון „בקולו תשמעו״, דער גמר הבירור פון חיצוניות הרע —

ובפרט בדורותינו אלו, אַז אידן הערן און פילן אַז משיח איז „הנה[85] זה עומד אחר כתלינו״[86]; און נאָכמער: דער כותל האָט שוין „חלונות״ און „חרכים״, און נאָכמער: משיח איז „משגיח[85] מן החלונות מציץ מן החרכים״ — ער איז „משגיח״ און קוקט אויס, ווען מיר וועלן שוין פאַרענדיקן די „פכים קטנים״, „צופוצן די קנעפלעך״[87] און פאַרענדיקן דעם בירור „שבסוף לבושיו״ —

וואָס דעמאָלט קומט משיח תיכף ומיד, „ארו[88] עם ענני שמיא כבר אינש

79) שם.
80) שם ע״ב.
81) ישע׳ נג, ד.
82) שם, ה.
*82) ראה גם לקו״ש תזריע תנש״א. סה״ש תנש״א ח״ב (ע׳ 491. 496 ואילך).

83) תהלים צה, ז.
84) שבת סג, א.
85) שה״ש ב, ט.
86) ראה קול קורא לכ״ק מו״ח אדמו״ר (נדפס בהקריאה והקדושה תש״א. אגרות קודש אדמו״ר מהוריי״צ ח״ה ע׳ תיד) דמפרש זה על משיח.
87) ראה שיחת שמחת תורה תרפ״ט.
88) דניאל ז, יג (ושם: אנש) — הובא בסנהדרין שם, א.

אתה", ער קומט באופן פון אחישנה, וואָרום ס'איז אַ מצב פון „כולו זכאי דכתיב[89] ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ"[66],

פון דעם „וזרעתי לי בארץ"[90] —

„הבאים[91] ישרש יעקב" — וועט דער „יציץ[91] ופרח ישראל ומלאו פני תבל תנובה", בקרוב ממש.

(משיחות ש"פ תזריע תשמ"א,
ש"פ תזו"מ תשמ"ב)

---

89) ישע' ס, כא.
90) הושע ב, כה.

91) ישע' כז, ו. וראה תו"א ואוה"ת ד"ה זה זה (בפ' שמות).

מצורע

א. נאָך די פרשיות וועגן די דינים פון: זב[1], איש כי תצא ממנו שכבת זרע[2], נדה[3], און זבה[4] — איז די תורה מסיים (בסוף הסדרה): „זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע גו׳ והדוה בנדתה והזב את זובו לזכר ולנקבה גו״.

איז רש״י אויף דעם מפרש: „זאת תורת הזב, בעל ראי׳ אחת ומהו תורתו. ואשר תצא ממנו שכבת זרע, הרי הוא כבעל קרי טמא טומאת ערב. והזב את זובו, בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה״.

לערנען מפרשים[5], אז רש״י׳ס הכרח צו לערנען אז „זאת תורת הזב״ מיינט (ניט די „תורת הזב״ וועגן וועלכער עס רעדט זיך פריער אין פרשה, נאָר) „בעל ראי׳ אחת״, וואָס „תורתו״ וועט ערשט געזאָגט אין פסוק דאָ („ומהו תורתו, ואשר תצא ממנו שכבת זרע״) — איז פון דעם וואָס די תורה חזר׳ט איבער נאָכ־אַמאָל (אין דעם פסוק שלאח״ז) — „והזב את זובו (לזכר)״.

דעריבער לערנט רש״י אז די צוויי פסוקים[6] — „זאת תורת הזב״ און „הזב את זובו״ — רייַדן וועגן צוויי סוגים:

א) „זאת תורת הזב״ רעדט וועגן „בעל ראי׳ אחת״, און דאָס וואָס דער פסוק טיילט עס אויס פון זב בכלל, איז ווייל בעל ראי׳ אחת האָט אַן אַנדער דין — „ומהו תורתו״ (פון דעם „בעל ראי׳ אחת״) — „הרי הוא כבעל קרי״.

ב) „והזב את זובו״ מיינט „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה״[7].

ב. מען דאַרף אָבער פאַרשטיין: דער פירוש — אַז די צוויי סוגים (אין די צוויי פסוקים דאָ) זיינען „בעל ראי׳ אחת״ און „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות״ — האָט כו״כ שוועריקייטן בדרך הפשט[8], ווייל:

א) פאַרוואָס שטייט די „תורה״ פון בעל ראי׳ אחת ערשט בסיום הסדרה, נאָך אַלע אַנדערע סוגים (און נאָכן פסוק[9] „והזרתם את בנ״י מטומאתם גו׳״) — און ניט פריער, ביי די דינים פון זב אַדער בעל קרי[10] (ובפרט אַז ער איז דאָך

---

1) פרשתנו טו, ב ואילך.
2) שם, טז ואילך.
3) שם, יט ואילך.
4) שם, כה ואילך.
5) ראה רא״ם, ס׳ זכרון ובאר יצחק כאן. וראה קרבן אהרן לתו״כ כאן.
6) ופירושי רש״י על ב׳ הפסוקים הם המשך אחד.
7) כפרש״י לעיל (טו, ג) מ„מדרשו״. וראה בארוכה לקמן בפנים.
8) אף שלאידך — לפי פרש״י יומתק זה שהפסוק (לב) מסיים „לטמאה בה״ — שלכאורה תיבות אלו מיותרות —
כי כוונת הפסוק היא לפרש תורת הזב, שהוא טמא („לטמאה בה״) כמו „ואשר תצא ממנו גו״ (אבל — רש״י לא העתיק תיבות אלו בפירושו (אף שמסיים פירושו „טמא טומאת ערב״), ומשמע שאין זו הוכחת רש״י לפירושו).
9) טו, לא.
10) וגם: מסתימת לשון רש״י „ומהו תורתו. ואשר תצא ממנו גו״ משמע, שכוונת רש״י היא (לא להקיש זב לואשר תצא ממנו גו׳ — כמ״ש במפרשי רש״י ותו״כ כאן — כ״א) שה„ו״ד „ואשר תצא ממנו גו״ הוא כמו „ו״ו הביאור״ (ראה רש״י שמיני י׳, ט וברא״ם שם. שיחת ש״פ שמיני תשמ״א), שאינו גלאַטיק כ״כ בפשש״מ. ובפרט בנדו״ד, שבפסוק שלאח״ז נמנו עוד סוגים (בהמשך לפסוק זה), והוא״ו בהם הוי וא״ו המוסיף.

אויך אַ בעל ראי׳ אחת, און — ס׳קען דאָך ניט זיין „שתי ראיות״ סיידן ס׳געווען פריער „ראי׳ אחת״)?

ב) לפ״ז קומט אויס, אַז מ׳דאַרף מחלק זיין די וועדטער „זאת תורת״ לצדדין[11]: בשייכות צו „(תורת) הזב״ מיינט עס — דאָס פאַלגנדע, וואָס קומט שפעטער, איז „תורת הזב״; און בשייכות צו „והדוה בנדתה והזב את זובו גו״ מיינט „זאת תורת״ — דאָס געזאָגט פריער („המפורשת למעלה״)!

ג) לפ״ז איז דער סיום, דער סך־הכל פון די פריערדיקע פרשיות אינגאַנצן ניט לויטן סדר אין וועלכן זיי שטייען: פרשת זב איז געקומען פאַר „איש כי תצא ממנו שכבת זרע״ און נדה, און דאָ שטייט „והזב את זובו״ (וואָס לויט רש״י מיינט עס דער זב וואָס תורתו „מפורשת למעלה״) נאָך „והדוה בנדתה״ —

איז ניט מובן: הלמאי לערנט רש״י (וואָס איז פשוטו של מקרא[12]) אַז די צוויי סוגים זיינען „בעל ראי׳ אחת״ און „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות״ — ער האָט געדאַרפט לערנען אַז („זאת תורת גו״ איז בלויז אַ סך־הכל פון פריער, און) „זאת תורת הזב״ מיינט „בעל שתי ראיות״ און „והזב את זובו״ — „בעל שלש ראיות״[13], ווי רש״י האָט שוין פריער געבראַכט (אין תחלת פרשת זב[14]) אַז זיי זיינען מחולקים צווישן זיך: „שתים לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן״.

[און דאָס וואָס די תורה שטעלט דעם פרט פון זב בעל שלש ראיות (ניט במקומו — פאַר „ואשר תצא ממנו גו״ — נאָר) צוזאַמען מיט אַ זבה, קען מען פאַרענטפערן, אַז דאָס איז ווייל נאָר די צוויי האָבן דעם דין מיוחד (וואָס טיילט זיי אויס פון די אַלע אַנדערע סוגים דא)[15], אַז זיי דאַרפן האָבן אַ קרבן[16] (לכפר אויף דער טומאת הזיבה)].

ג. לכאורה וואָלט מען געקענט ענטפערן, אַז רש״י׳ן אָרט דאָ דער כפל הלשון — „והזב את זובו״ (ניט ווי אין פריערדיקן פסוק „זאת תורת הזב״ וואו דער לשון זב שטייט בלויז איין מאָל). און פון דעם נעמט רש״י, אַז דער פסוק איז דאָ מרמז אויף צוויי סוגים אין „זב״

---

11) ראה ס׳ זכרון כאן.

12) שמזה מובן שאין לומר שרש״י כותב זה מפני שכן הוא בתו״כ כאן — כי הלימוד בתו״כ [שבפסוק הוקש זב בין לבעל קרי ובין לדוה בנדתה כו׳ — ראה רבינו הלל וקרבן אהרן שם. מפרשי רש״י כאן] הוא ע״ד הדרש (ובפרט שרש״י משנה מלשון התו״כ כאן — ראה רא״ם וגור״א כאן. וראה לקמן סעיף ח ואילך).

ברש״י פסחים (סז, ריש ע״ב) דפסוק „זאת תורת הזב״ איירי בבעל ראי׳ אחת „דלא מנה בי׳ בהאי קרא אלא חדא זיבה דאזלינן בתר מניינא דקרא כדאמרינן במגילה (ח, א) מנה הכתוב שתים וקראו טמא כו׳״ — והרי רש״י הביא לעיל (טו, ג) דרשה זו (כדלקמן סעיף ג).

אבל קשה לומר שזהו ג״כ הכרחו של רש״י כאן בפירושו עה״ת (וסומך על פירושו לעיל) — כי (נוסף לזה, שא״כ הול״ל ע״ז „ומדרשו״, כמ״ש לעיל שם על הדרשה (דמגילה) שהביא — הרי) ע״ד הפשט אין לדמות פסוק(ים) דילן לפסוקים (ודרשה) דלעיל, כדלקמן הערה 26.

13) ולהעיר, שלגירסת הרא״ם וגור״א בתו״כ כאן, הפסוק „זאת תורת הזב״ קאי (גם) על בעל שתי ראיות, ו„והזב את זובו״ (רק) על בעל שלש ראיות [ומ״ש בגור״א דזה שרש״י לא כתב כן הוא מפני „שפירש הפשט״ — הרי מסיים שזהו מפני ש„לפי פשוטו (ד)זאת תורת הזב איירי בבעל ראי׳ אחת״].

14) טו, ג.

15) ע״ד זה שהדין ד„ולאיש אשר ישכב עם טמאה״ נפרט כאן בפ״ע ושלא במקומו. וראה לקמן הערה 20.

16) טו, יד־טו. שם, כט־ל.

— ע"ד[17] ווי רש"י האָט פריער אָפּ־געלערנט דעם חילוק (הנ"ל) צווישן „בעל שתי ראיות" און „בעל שלש ראיות" פון דעם כפל הלשון אין די צוויי פסוקים דאָרט: „מנה הכתוב הראשון ראיות שתים . . זב מבשרו זובו . . ומנה הכתוב השני ראיות שלש . . בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו" —

און וויבאָלד אַז אין די צוויי פסוקים (צוזאַמען) ווערט געזאָגט דריי מאָל זב, דעריבער לערנט רש"י, אַז „זאת תורת הזב" מיינט „בעל ראי' אחת", און „והזב את זובו" — „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות".

אָבער ס'איז שווער אַזוי צו לערנען, ווייל דער כפל הלשון „והזב את זובו" דאָ איז ניט אַזאַ שטאַרקער דיוק (בדרך הפשט) — ס'איז ע"ד (און נאָכמער — עס קומט בהמשך צו) דעם כפל הלשון „והדוה בנדתה"[18]; ובמילא האָט ניט קיין אָרט צו זאָגן, אַז צוליב דעם זאָל רש"י לערנען אַזאַ ווייטן פירוש (— זאָגן אַז דאָס איז פשט) אין „זאת תורת הזב ואשר גו'".

נוסף לזה: אפילו אויב מ'זאָל אָנ־נעמען אַז דער כפל הלשון („והזב את זובו") איז יע אָ דיוק אין דרך הפשט — איז אָבער דער אופן הלימוד (אַז דער כפל הלשון איז מרמז אויף צוויי סוגים) נאָר אַן ענין של מדרש

— ווי רש"י זאָגט פריער[14] ביים חילוק צווישן „שתי ראיות" און „שלש ראיות" (וואָס מ'לערנט אָפּ פון „מנה הכתוב . . ראיות שתים . . ראיות שלש") אַז דאָס איז (ניט „פשוטו", נאָר) „מדרשו" —

האָט רש"י אויך דאָ געדאָרפט מדגיש זיין, אַז זיין פירוש איז מדרשו.

ד. וי"ל דעם ביאור אין דעם:

דער לשון „זאת תורת הזב" איז ע"ד „זאת תורת העולה גו' המנחה וגו'" (מיינט אָלע עולות מנחות וכו'[19] — אָלע סוגים) לערנט רש"י אַז דאָ איז די תורה כולל און וויל מפרט זיין אָלע סוגי זב ועל הסדר: מן הקל אל החמור[20].

ועפ"ז ווערט פאָרענטפערט וואָס די תורה שטעלט „והזב את זובו לזכר" — ניט וואו עס רעדט זיך ווען זב פריער אין פרשה, נאָר מיט — „ולנקבה" זב צו־זאַמען מיט זבה, ווייל זיי האָבן ביידע דעם זעלבן חומר.

עפ"ז ווערט אָבער שווער: דאָ שטייט דאָך פריער „(תורת) הזב", פאָר „ואשר תצא ממנו גו'" — „ואשר" בתוספת ו"ו, וואָס באַוויזט אַז „הזב" דאָ איז (אויך) אַ פרט אין כללות הסוג פון „זב" — דאָרף לפ"ז אויסקומען אַז (ס'איז דאָ) אַ זב ווועלכער איז קל בדינו פון „ואשר תצא גו'"!

און וויבאָלד אַז מ'קען ניט זאָגן אַז אַ זב בעל שתי ראיות זאָל זיין גלייך ועל אחת כו"כ קל פון ואשר תצא גו'[21], מוז

---

17) ולא ממש, שהרי שם מנה הראיות, וכאן — סוגים בזב. וראה לקמן הערה 26.

18) והרי רש"י לא פירש טעם כפל לשון זה — אף שיש פירושים ע"ד הדרש (ראה תו"כ עה"פ. שבת סד, ב. נדה נד, ב).

19) פרש"י ויקרא ו, ב. שם, ז.

20) ואף שמסיים ב„ולאיש אשר ישכב עם טמאה" — אף שטומאתו אינה חמורה כ"כ כמו זב וזבה (שהרי אין צריך קרבן לכפר על טומאתו) — כי בזה יש גם איסור (כרת). ולהעיר מבחיי כאן (בטעם שסיים הכתוב עם „אשר ישכב עם טמאה").

21) שהרי זב חמור מבעל קרי, כמפורש בפרשת זב. ואין לומר שזב בעל שתי ראיות יהי' קל מבעל קרי (שטמא אף בראי' אחת).

מען זאָגן אַז „זאת תורת הזב" מיינט „בעל ראי' אחת".

ה. מען דאַרף אַבער פֿאַרשטיין וואָס רש"י זאָגט — „והזב את זובו, בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה":

פון דיוק לשון רש"י „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות[22] שתורתן[23] מפורשת למעלה" איז מוכח, אַז לויט רש"י רעדט דער פסוק „והזב את זובו" וועגן צוויי סוגי זב[24] — איז ניט מובן: דער ביאור הנ"ל (סעיף ד) איז בלויז אַ הכרח אַז „זאת תורת הזב" רעדט וועגן „בעל ראי' אחת", און „והזב את זובו" — וועגן אַ זב וואָס איז חמור פון „ואשר תצא ממנו גו'" (און „והדוה בנדתה"[25]); אַבער פון וואָנעט איז דער הכרח (פון פשטות הכתובים דאָ) אַז „והזב את זובו" איז כולל צוויי סוגים — „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות"[26]?

לכאורה קען מען ענטפערן, אַז ווי־באַלד רש"י האָט שוין פריער געבראַכט (עכ"פ אַלס „מדרשו") אַז עס זיינען פֿאַראַן צוויי סוגי זב (שתי ראיות און שלש ראיות), איז ער מפרט דאָ (נאָכ־אַמאָל) די צוויי סוגים.

אַבער עס איז ניט גלאַטיק לשון רש"י „שתורתן מפורשת למעלה" — אַז זייערע דינים, וואָס דאָס מיינט במילא אויך די חילוקים שביניהם[24], איז „מפורשת למעלה": מ'האָט געדאַרפט זאָגן „תורתן נדרשת למעלה", ווי רש"י אַליין זאָגט „למעלה" — אַז דער חילוק צווישן שתי ראיות ושלש ראיות איז (ניט פשוטו פון די פסוקים, נאָר) „מדרשו"?

ו. איז דער ביאור אין דעם: דאָס וואָס רש"י פריער ברענגט „ומדרשו", איז דאָס ניט ווי אין אַנדערע ערטער, וואו לויט „מדרשו" איז דער פירוש אין פסוק אַנדערש ווי לויט „פשוטו" — נאָר בנדו"ד, איז אויך לויט „מדרשו" איז דער פירוש אין פסוק ווי לויט „פשוטו"[27] (— „מדרשו" גייט (בעיקר) אויף (איז מוסיף נאָך) אַן ענין וואָס איז מרומז אין פסוק);

ולאידך גיסא, איז דער דרש (ניט נאָר „מיישב" דעם פשט, נאָר) „מוכרח" לויט „פשוטו"[28] — ווייל דוקא לויטן דרש (בל' רש"י[29] — אגדה) לישב פשוטו ש"מ) וועלן פֿאַרענטפערט די אריכות

---

22) בדפוס ראשון ושני וכמה כת"י רש"י — תיבה זו ליתא.

23) בדפוס שני וכמה כת"י רש"י — „שתורתו". אבל בדפוסי רש"י שלפנינו הוא כבפנים. ובא' מכת"י רש"י (שתח"י) — „שתורתם".

24) בבאר מים חיים (לאחי המהר"ל) כאן משמע, שמפרש שכוונת רש"י היא (לא לב' סוגים בזב, כ"א) לבעל „ריבוי זיבות" (בניגוד ל„בעל ראי' אחת"). ו„תורתן מפורשת למעלה" היינו הצד השווה בין בעל ב' וג' ראיות (שצריכים ז' נקיים).

אבל מאריכות לשון רש"י „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן כו'" משמע, שכוונתו לב' הסוגים שהזכיר לעיל בפירושו. ואולי היתה לפניו הגירסא שבדפוס שני דרש"י (הנ"ל בהערה שלפנ"ז).

25) או עכ"פ שקול כנדה. וראה רמב"ן סוף פרשתנו („על דרך הפשט").

26) במפרשים (רבינו הלל וקרבן אהרן לתו"כ כאן. רא"ם, גו"א ושפ"ח כאן) דג' זיבות שנאמרו כאן (בב' הפסוקים) מורות על בעל ג' זיבות. והוא ע"ד פרש"י לעיל טו, ג (וראה לעיל הערה 12). אבל ע"ד הפשט אינו דומה פרש"י לעיל לנדו"ד, כי בפסוק דילן („והזב את זובו") נאמרו רק ב' זיבות (אף ש"ל שמצטרף ל„זאת תורת הזב"); משא"כ בפרש"י לעיל, שבהכתוב שאירי בבעל שתי ראיות נאמרו ב' זיבות בפ"ע, ובכתוב שאירי בבעל ג' ראיות — ג' ראיות בפ"ע.

27) ראה עד"ז באר יצחק לעיל שם.

28) להעיר ממשנ"ת (לקו"ש חכ"א ע' 33 ואילך) בביאור דברי רש"י (וארא ו, ט בסופו) „יתיישב המקרא על פשוטו . . והדרשה תדרש", שכוונת רש"י בזה היא, שהפשט מכריח הדרש, ע"ש.

29) בראשית ג, ח.

לשון הפסוק (וואס איז שווער לויט „פשוטו"):

פריער[30] שטייען צוויי פסוקים: „איש כי יהי' זב מבשרו זובו טמא הוא. וזאת תהי' טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא", און דערנאך (אין דעם פסוק שלאח"ז) הויבן זיך אן די פרטי דינים פון טומאת הזב — „כל המשכב וגו'".

איז ניט פארשטאנדיק: פארוואס איז די תורה מפסיק צווישן „וזאת תהי' טומאתו בזובו" און די דיני הטומאה („כל המשכב וגו'") מיט די ווערטער „רר בשרו גו' או החתים בשרו גו'", וואס זיינען (ניט דינים אין טומאת הזב, נאר) צוויי אופנים אין זיבה [„רר בשרו" — „ריר שיוצא צלול"[31]; „החתים בשרו" — „שיוצא עב וסותם את פי האמה"[31]] —

די ווערטער „רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו" האבן לכאורה גע־דארפט שטיין אין דעם פריערדיקן פסוק: „איש כי יהי' זב מבשרו, רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו, זובו טמא הוא" (און דערנאך: „וזאת תהי' טומאתו כל המשכב גו'")?

אויף דעם קומט „מדרשו" און פאר־ענטפערט — „מנה הכתוב הראשון . . וקראו טמא . . הכתוב השני . . וקראו טמא": די תורה איז דערמיט מרמז אויף צוויי סוגים אין זב, וואס זייער טומאה איז ניט גלייך; און דערפאר שטייען זיי אין צוויי באזונדערע פסוקים („הכתוב הראשון . . הכתוב השני"[32]), און יעדן פון זיי באזונדער — „קראו טמא" (ווי־באלד זייער טומאה איז ניט גלייך).

וואס זיינען די צוויי סוגי זב (און וואו איז דער חילוק ביניהם מרומז אין פסוק)? — זאגט רש"י, אז יעדער „זוב" וואס ווערט דערמאנט אין פסוק איז מרמז אויף נאך א ראי'; ובמילא — רעדט דער „כתוב הראשון" וועגן איינעם וואס האט געזען ראיות שתים, און „כתוב השני" — וועגן איינעם וואס האט געזען ראיות שלש.

קומט אויס, אז פשוטו של מקרא דארטן איז מכריח (אז מ'דארף דרש'נען דעם יתור הלשון, ובמילא —) אז עס זיינען דא צוויי סוגים אין זב — בעל שתי ראיות און בעל שלש ראיות.

ז. וויבאלד אז דער „מדרשו" בנדו"ד איז אזא וואס איז מוכרח מצד „פשוטו" (כנ"ל), איז פארשטאנדיק, אז אויך דער חילוק אין דין צווישן זיי (וואס רש"י ברענגט) — „שתים לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן" — איז (ניט בלויז העתקת לשון חז"ל[33], וועלכער איז ניט היפך הפשט, נאר ס'איז) מוכרח אין פשוטו של מקרא.

והביאור: וויבאלד אז „וזאת תהי' טומאתו" באציט זיך בפשטות צו דעם „טמא הוא" וואס שטייט אין פריערדיקן פסוק (ביי בעל שתי ראיות), דארף מען זאגן, אז די דיני טומאה וועלכע שטייען בהמשך הפרשה זיינען דא אויך ביי בעל שתי ראיות[34].

מוז מען במילא זאגן, אז די הוספה פון בעל שלש ראיות אויף בעל שתי

---

30) טו, ב־ג.

31) פרש"י שם.

32) ע"פ המבואר בפנים יומתק טעם הוספה זו של רש"י (הראשון . . השני) על לשון הש"ס (מגילה ח, א. נדה מג, ב).

33) מגילה ונדה שם (בשינוי לשון קצת).

34) משא"כ ע"ד הדרש והההלכה, שיש לימוד מיוחד שבעל שתי ראיות צריך ז' נקיים (תו"כ פרשתנו טו, יג. מגילה שם, א־ב).

ראיות איז ניט אין דעם עצם ענין (ואופן) הטומאה — „טמא הוא" — נאר אין דעם וואס „(שתים לטומאה) והשלישית מזקיקתו לקרבן"[35]. — ניט „מחייבתו קרבן" וואס „זיקה" מיינט — נויטיקייט אין אַ נייער (זייטיקער) זאך.

ועפ"ז איז מובן וואס רש"י זאגט בסיום הסדרה „בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות שתורתן מפורשת למעלה" — ווייל דער חילוק הנ"ל צווישן שתי ראיות און שלש ראיות איז מוכרח אויך מצד „פשוטו" (כנ"ל בארוכה); ובמילא, אַז רש"י וויל אפטייטשן וועלכער „זב" איז תורתו „מפורשת למעלה"[36] — ניט ווי בעל ראי' אחת וואס תורתו שטייט ערשט בסיום הסדרה — ברענגט ער ביידע סוגים אין זב.

ח. פון די ענינים מופלאים ע"ד ההלכה אין פירוש רש"י זה:

דער תוכן פון פירוש רש"י בסיום הסדרה שטייט אין תורת כהנים אויפן פסוק, נאר מיט כמה שינויים — ווי מפרשי רש"י[37] שטעלן זיך אויף זיי. ס'איז אבער דאָ אַ שינוי לשון אויף וועלכן לא מצאתי לע"ע אז מ'שטעלט זיך — וואס יש לומר, אז אין דעם שינוי ליגט אַ גאנצער ענין, און אַ לשיטתי' פון תו"כ (הלכה) אדער — פירוש רש"י (פשוטו ש"מ):

אין תו"כ איז דער לשון: „. . זה שראה ראי' אחת . . זה שראה[38] שתי ראיות . . זה שראה שלש ראיות"; און רש"י איז משנה[39] און זאגט: „בעל ראי' אחת . . בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות".

וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדים וואס מ'געפינט אין גמרא[40] צוויי לימודים אויף דעם חילוק פון שתי ראיות און שלש ראיות:

א) די דרשה פון ר' סימאי[41] (וואס רש"י ברענגט דאָ אראַפּ[42]): „מנה הכתוב שתים וקראו טמא שלש וקראו טמא הא כיצד שתים לטומאה ושלש לקרבן".

ב) די דרשה פון די חכמים: „זובו חדא רר בשרו תרי את זובו תלת לימד על זב בעל שלש ראיות שחייב בקרבן. או החתים בשרו מזובו טמא מקצת זובו טמא לימד על זב בעל שתי ראיות שמטמא משכב ומושב".

ויש לומר אז עס איז אַ נפק"מ צווישן די צוויי לימודים — אין דעם גדר פון אַ זב בעל שתי ראיות — וואס מ'קען לערנען אויף צוויי אופנים[43]:

---

35) אף שגם הקרבן שייך לטומאת הזב, שהרי בא לכפר מזובו (פרשתנו טו, טו) — מ"מ אינו דין בהטומאה (כמו הדינים שלפנ"ז).

36) וזה גופא היא כוונת רש"י במ"ש „שתורתן מפורשת למעלה" — שההכרח לפרש ד„והזב את זובו" קאי על „בעל ב' ראיות ובעל ג' ראיות", הוא (לא מלשון הכתוב כאן — כפירוש המפרשים שנסמנו בהערה 26 — כ"א) מפני „שתורתן מפורשת למעלה", וכאן הוא הסך־הכל מהפרשיות דלמעלה.

37) ראה"מ וגו"א כאן.

38) בכמה דפוסים „זו שראתה". אבל לכאורה צ"ל כהגירסא שהובאה בפנים (שהרי קאי על זב).

39) ביל"ש כאן גריס (בתו"כ): בעל שתי ראיות.

40) נדה שם.

41) דרשתו הובאה גם במגילה שם. וכן סתם בפיה"מ להרמב"ם ריש זבים.

42) ראה בארוכה נחלת יעקב כאן.

43) ראה ע"ד• חקירה זו בשומרת יום כנגד יום, אם היא פרט בזבה גדולה או גדר בפ"ע — לקו"ש ח"ז ע' 106 ואילך (ע"ש באורך).

•) אבל לא ממש, כי שם השאלה היא האם הענין דשומרת יום הוא מפני שהראי' יכולה להצטרף ולהביא לידי זיבה גדולה; משא"כ בנדו"ד, שדין טומאת זב בעל שתי ראיות הוא גם כשהראי' היא מסוג אחר שאין שייך לצרפה לשלש ראיות — כי

א) זב בעל שתי ראיות וזב בעל שלש ראיות זיינען צוויי אינגאַנצן באַזונדערע מציאות'ן. די טומאה פון בעל שתי ראיות איז ניט די זעלבע טומאה פון (די שתי ראיות פון דעם) בעל שלש ראיות, זי איז אַן ענין בפני עצמו — די צוויי ראיות מצד עצמן זיינען מחייב טומאת זב וספירת ז' נקיים.

ב) די טומאה פון בעל שתי ראיות איז אַ חלק פון דער טומאה פון אַ זב בעל שלש ראיות. והיות אַז ער איז אַ חלק פון שלש ראיות, באַקומט ער אויך נאָר אַ חלק פון דיני טומאת בעל שלש ראיות.

[עפ"ז קען מען מבאר זיין וואָס עס שטייט אין תרגום יונתן בן עוזיאל אויפן פסוק[44] „איש כי יהי' זב גו'" — „חמא תלת זימני" (און דערמאָנט ניט כלל דעם דין פון בעל שתי ראיות): די טומאה פון בעל שתי ראיות איז אַ חלק פון בעל שלש ראיות].

ט. איינע פון נפקא מינה'ס וואָס מ'קען זאָגן בדרך אפשר להלכה בפועל[45]: אויב עס איז געווען אַ הפסק (יום) צווישן דער דריטער ראי' און די ערשטע צוויי ראיות, צי זיי ווערן אַלע נצטרף און ער באַקומט אַ דין פון אַ בעל שלש ראיות אַדער ניט (וואָס דאָס איז אַ פלוגתא (לדעת ר' אליעזר בן יהודה[46] צווישן בית שמאי און בית הלל):

אויב מ'זאָל אַננעמען, אַז טומאת בעל שתי ראיות איז אַן ענין בפני עצמו, הייסט עס אַז נאָך די צוויי ראיות ווערט גלייך אַ חיוב (מצד עצמו) צו ציילן ז' נקיים (סיידן אויב מ'זעט גלייך אַ דריטע ראי', איז איגלאי מילתא אַז ער איז אַ בעל שלש ראיות).

ולפ"ז דאַרף אויסקומען, אַז אויב עס איז געווען (נאָך די צוויי ראיות) אַ הפסק (יום), ס'איז נתברר געוואָרן אַז ער איז ניט קיין בעל (שלש) ראיות, איז איגלאי מילתא אַז ער האָט (גלייך נאָך דער צווייטער ראי') דעם דין פון אַ בעל שתי ראיות: און אַז ער זעט אין דעם יום שלאחרי ההפסק אַ ראי', איז דאָס אַ נייער ענין, עס ווערט ניט נצטרף צו די פריערדיקע צוויי ראיות[47].

---

44) טו, ב.

45) גם י"ל שזוהי פלוגתת ר' יוסי וחכמים (זבים פ"א מ"ה) אם ראה אחת מרובה כשתים הוי כשתי ראיות, כמו ראה אחת מרובה כשלש שילפינן מקרא דהוי כג' ראיות, דלר"י אין הדין מבעל ג' נמשך לבעל ב' (פיה"מ להרמב"ם שם) — אף שלכאורה כש"כ הוא דמרובה כשתים צ"ל מתחלק לשתים (כמ"ש במשנה אחרונה שם).

טומאת ב' ראיות היא גם אם ראי' הא' היתה באונס, משא"כ טומאת ג' ראיות להצריך קרבן היא רק אם ראי' הא' היתה ברצון (נדה לה, א. רמב"ם הל' מחוסרי כפרה פ"ב ה"ח).

46) זבים פ"א מ"א. ובתוספתא שם (פ"א, ב) דחזר ר"ק להיות שונה כדבריו.

ולהת"ק במשנה (זבים שם. משנה ראשונה דרע"ק תוספתא שם, א) דפלוגתת ב"ש וב"ה היא ב„ראה אחת ובשני הפסיק ובשלישי ראה שתים" — י"ל שס"ל שפליגי בגדר דבעל ראי' אחת אי הוי פרט בזב (גמור) או לא, ותלוי בפלוגתתם שלפנ"ז (במשנה ותוספתא שם. וראה חסדי דוד לתוספתא שם) אי בעל ראי' אחת הוי כשומרת יום או כבעל קרי (לדעת המהרש"א (נדה עב, ב) דלב"ש „בראי' שני' של זוב הוה זוב גמור למפרע". אבל ראה משנה אחרונה זבים שם).

אבל להעיר דבשומרת יום כנגד יום ס"ל לב"ש דגם „הרואה יום אחד עשר" שאא"פ להצטרף לזבה גדולה הוי שומרת יום דאורייתא (משנה סוף נדה), ובנדה"ד (זב בעל ראי' אחת) ס"ל דהראיות מצטרפות. אבל ראה לקו"ש שם (ע' 114 ואילך) שי"ל, שלב"ש גם ברואה יום י"א ישנו הענין דחזי לאצטרופי לזבה גדולה, אלא שהוא בכח, ע"ש. ואכ"מ.

47) ולכן לא קבלו ב"ה מ"ש להם ב"ש (תוספתא שם, ב) „הואיל ונזקק לספירת שבעה בטל הראי' את יום הטהור" — כי אף ש„בטל הראי' את יום

אויב אַבער די טומאה פון בעל שתי ראיות איז אַ חלק אין דעם גדר פון טומאת בעל שלש ראיות, דאַרף אויס־קומען, אַז אפילו נאָך דעם ווי ס'איז דורכגעגאַנגען איין טאָג פון די ז' נקיים (נאָך די צוויי ראיות), ווערט די שפעטערדיקע דריטע ראי' נצטרף צו די פריערדיקע צוויי. ווייל די ספירת ז' נקיים נאָך צוויי ראיות איז (ניט ווייל די צוויי ראיות מצד עצמן זיינען דאָס מחייב, נאָר) ווייל זיי זיינען אַ חלק „ומקצת" פון שלש ראיות[48].

יו"ד. און דאָס איז אויך דער חילוק צווישן די צוויי לימודים הנ"ל:

לויט דער דרשה אַז מ'לערנט אָפּ זב בעל שתי ראיות פון פסוק „מזובו — מקצת זובו טמא", איז אַ זב בעל שתי ראיות אַ „מקצת" פון אַ זב (גמור), בעל ג' ראיות.

משא"כ לויט דרשת ר' סימאי „מנה הכתוב שתים כו'" — די תורה רעכנט „שתים" באַזונדער און „שלש" באַזונדער, און אין צוויי באַזונדערע פסוקים — זיינען דאָס צוויי באַזונדערע סוגים אין זב[49].

הטהור", אא"פ להראי' שלאח"ז להצטרף להראיות שלפנ"ז, כי כבר חל עליו הגדר דזב בעל שתי ראיות.

48) עפ"ז יש מקום לומר, שגם אם הי' הפסק יותר מיום א' מצטרפת ראי' הג' לב' ראיות הראשונות, מכיון שכל הטומאה (וספירת ז' נקיים) של ב' ראיות הוא מפני שהן ההתחלה של שלש ראיות. אלא שלדעת ר"א ב"ר ינאי בתוספתא שם, גם לב"ש מצטרפות הראיות רק אם היו כולם בתוך ג' ימים. וראה משנה אחרונה זבים שם.

49) ואף שגם לר' סימאי איצטריך הדרשה „מזובו, מקצת זבין מביאין קרבן כו'" (מגילה שם. וראה רש"י שם ד"ה מזובו), וכן יליף שבעל ב' ראיות

ועפ"ז קען מען אויך מבאר זיין דעם חילוק צווישן לשון התורת כהנים ולשון רש"י בסיום הסדרה:

דער תורת כהנים ברענגט פריער[50] אַראָפּ דעם לימוד „מזובו — מקצת זובו"; און דערפאַר זאָגט ער דאָ דעם לשון „זה שראה[51] שתי ראיות . . שלש ראיות", דער לשון איז מדגיש די ראיות בפועל; זיי זיינען אין דעם זעלבן גדר, ס'איז נאָר אַ חילוק אין כמות וויפל ראיות עס זיינען (שוין) געווען.

רש"י וועלכער ברענגט דרשת ר' סימאי (כנ"ל) האָלט, אַז דאָס זיינען באַזונדערע מענשן, אַ באַזונדער „בעל שראה"; און דערפאַר איז ער מדייק ומפרט בלשונו[52] „בעל ראי' אחת . . בעל שתי ראיות ובעל שלש ראיות"[53] — יעדער פון זיי איז אַ באַזונדער „בעל" לעצמו.

(משיחת ש"פ מצורע תשכ"ה)

טעון ז' נקיים דכתיב „מזובו וספר, מקצת זובו וספר" (מגילה שם ואילך) — מ"מ: א) י"ל שזהו רק בלימוד ע"ד ההלכה, ב) היסוד שיש חילוק בין ב' וג' (לר' סימאי) הוא מזה ש„מנה הכתוב שתים כו'", ו„מזובו" ילפינן רק באיזה ענין הם חלוקים (שתים לטומאה ושלש לקרבן. וכן דגם שתים טעון ז' נקיים).

50) עה"פ טו, ג. וראה שם, יג. שם, טו.

51) ולהעיר, שגם לעיל שם הלשון בתו"כ הוא: מקצת זובו . . את שראה שתי ראיות — דלא כהלשון בנדה שם „לימד על בעל ג' ראיות . . מקצת זובו טמא לימד על בעל ב' ראיות כו'".

52) לשון זה („בעל ב' . . בעל ג'") רגיל בכ"מ (וכ"ה הלשון גם בהדרשה ד„מזובו מקצת זובו", כבהערה שלפנ"ז) — והדיוק שבפנים הוא מזה שרש"י משנה מלשון התו"כ על אתר.

53) ולא „בעל שתי ראיות ושלש ראיות".

אחרי

א. בתחלת פרשתנו, וואו עס ווערט דערציילט „ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן גו' ואל יבא בכל עת אל הקודש גו' בזאת יבוא אהרן אל הקודש", שטייט אין פסוק[1]: „כתונת בד קודש ילבש גו'".

שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „כתונת בד גו'" און איז מפרש: „מגיד שאינו משמש לפנים[2] בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב[3] לפי שאין קטיגור נעשה סניגור[4], אלא בארבעה ככהן הדיוט וכולן של בוץ".

בפשטות איז דער פשט אין פירוש רש"י[5]: ער קומט דאָ פֿאַרענטפערן וואָס שטייט דער ציווי אויף אַנטאָן די בגדים („כתונת בד קודש ילבש גו' בגדי קודש הם גו' ולבשם") ווי א נייע זאַך, א חידוש דבר: בשעת דאָס איז שוין מפורש נאָך אין פ' תצוה[6], סיי דעם עצם חיוב צו מאַכן די בגדים און סיי דער חיוב זיי צו טראָגן, „בבואם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקודש ולא ישאו עון ומתו גו'"[7].

וואָס גיט צו דער ציווי דאָ ביים דיבור לאהרן?

איז רש"י מבאר, אַז דער פסוק קומט דאָ זאָגן, „מגיד" — (ניט אויסצורע־כענען די בגדי כהונה און דעם ציווי אַז מ'דאַרף זיי אַנטאָן וועט מ'גייט אַריין צו טאָן די עבודה בקודש, נאָר) אַז ער דאַרף אַנטאָן בלויז די בגדים, און ניט די „שמונה בגדים" (וועגן וועלכע מ'האָט געלערנט פריער אין פ' תצוה אַז אין זיי איז אהרן משמש אַלע מאָל).

ב. מען דאַרף נאָך אַבער פֿאַרשטיין:

הוספת תיבת „מגיד" אין פירוש רש"י איז בדרך כלל אין אַ פאַל וועט דער ענין וואָס רש"י זאָגט שטייט ניט בפשט הפסוק מפורש, נאָר „מגיד" — דער פסוק קומט זאָגן אַ געוויסע זאַך, נוסף אויף דעם וואָס ער זאָגט בפירוש[8]. איז דאָ ניט פֿאַרשטאַנדיק: דער ענין אַז ער טוט אַן נאָר ארבעה בגדים, ניט שמונה בגדים, שטייט בפירוש אין דעם פסוק?

אויך דאַרף מען פֿאַרשטיין דעם סיום פון לשון רש"י „אלא בארבעה ככהן הדיוט וכולן של בוץ":

א) מען זעט אין פסוק אַז דאָ זיינען אויסגערעכנט ארבעה בגדים, איז וואָס דאַרף עס רש"י זאָגן?

ב) וואָס איז ער מוסיף ומחדש „ככהן הדיוט"; מ'וויים דאָס שוין פון פריער (אין פ' תצוה[9]) אַז אַ כהן הדיוט טראָגט נאָר „ארבעה בגדים".

ג) בכל אופן: למאי נפק"מ אַז דאָס איז „ככהן הדיוט"?

ד) „וכולן של בוץ" — עס שטייט

1) טז, ד.
2) כ"ה בדפוסי רש"י שלפנינו. וכ"ה גם בדפוס ראשון. ובא' מכת"י רש"י (שתח"י) — „בפנים". ובדפוס שני ובכמה כת"י רש"י ליתא תיבת „לפנים".
3) בדפוס ראשון וא' מכת"י רש"י (שתח"י) ליתא „שיש בהם זהב". אבל כ"ה בשאר הדפוסים וכת"י רש"י (שתח"י).
4) מקורו בגמ' ר"ה כו, א. דיעה הא' בויק"ר פכ"א, יו"ד. ירושלמי יומא פ"ז ריש ה"ג.
5) ראה גו"א, דבק טוב ושפ"ח כאן.
6) כח, ב ואילך.
7) שם כח, מג.
8) ראה לדוגמא פרש"י פרשתנו יח, ג. ובכ"מ.
9) שם כח, מ־מב.

בפירוש אין פסוק ביי יעדערן פון די בגדים אז ער זאָל זיין פון „בד". וואָס איז רש"י מוסיף „וכולן של בוץ"?

ג. לכאורה וואָלט מען געקענט לערנען אז רש"י קומט שולל זיין גאָר אַן אַנדער פירוש:

לערנענדיק דעם פסוק „כתונת בד קודש גו"', וואָלט מען געקענט זאָגן: היות אַז מ'וויים שוין פון פרשת תצוה[10] אַז אהרן כהן גדול האָט שמונה בגדים וואָס זיי אַלע זיינען „לכבוד ולתפארת"[11], ווי קומט עס אַז ביים אַריינגיין אחת בשנה לקודש הקדשים זאָל ער אָנטאָן נאָר פיר פון די בגדים, און ניט די אַנדערע פיר — ממעט זיין אין דעם „לכבוד ולתפארת"[12]?

מצד דעם וואָלט מען געלערנט, אַז דער פסוק קומט ניט זאָגן אַז ער דאַרף אָנטאָן נאָר די פיר בגדים, וואָרום ס'איז פשוט אַז ער דאַרף אָנטאָן (במשכ"כ פון א גאַנץ יאָר) אַלע שמונה בגדים (און ווי ס'איז משמע פון אַנדערע מפרשי התורה[13]). דער פסוק קומט זאָגן דעם שינוי[14] שביום הכיפורים — אַז די ד' בגדים דאַרפן זיין דאַמאָלס (ביום הכפורים) אַנדערש: א גאַנץ יאָר זיינען די ד' בגדים (ווי געזאָגט אין פ' תצוה[15]) „הכתונת שש מצנפת שש ואבנט גו"', געווען „שש משזר"[16], משא"כ דאָ ביוהכ"פ איז „כתונת בד ומכנסי בד גו' ובאבנט בד גו' ובמצנפת בד גו" — ניט „שש משזר", נאָר איין חוט[17]. און דערי־בער רעדט דער פסוק נאָר וועגן (דער לבישה פון) די ד' בגדים.

און דאָס איז רש"י שולל מיט זיין פירוש „מגיד כו"' — ניט ווי מ'האָט גע־קענט לערנען אַז דער פסוק איז נאָר מפרט דעם שינוי, וועלכער איז נאָר אין די ד' בגדים (אַבער ער איז ניט שולל די לבישה פון די אַנדערע ד' בגדים), נאָר „אינו משמש לפנים בשמונה בגדים", דער פסוק קומט שולל זיין די בגדים „שהוא משמש בהם בחוץ", „אלא בארבעה ככהן הדיוט".

ד. אַבער אויך דער פירוש איז שווער, ווייל[18]

[נוסף לזה וואָס אויך לפירוש זה איז ניט גלאַטיק די הוספה „מגיד", וואָרום סוף סוף איז רש"י ניט מוסיף אויף המפורש בפסוק, ער איז בלויז שולל אַ פירוש מוטעה ניט ווי די משמעות הפסוק — איז נוסף אויף דעם]

10) כח, ד ואילך.

11) כח, ב.

12) ואף שגם בבגדי כהן הדיוט נאמר (שם כח, מ) „לכבוד ולתפארת" — מובן, שאינו דומה לשמונה בגדי כה"ג. וראה רמב"ן שם, ב. רשב"ם שם, מ. סהמ"צ להרמב"ם מ"ע לג. — ועפ"ז מובנים דברי חז"ל (פרש"י במגילה יב, א ד"ה בגדי — מאסת"ר שם. ועוד) — כה"ג דוקא.

13) ראה ראב"ע כאן. רשב"ם תצוה כח, לה. וכבר העירו מויק"ר פכ"א, ז (וראה מפרשים שם). וראה תו"ש מלואים לפ' תצוה סי"ז.

14) וכמו שמצינו בפ' צו (ו, ג) שהכתוב מפרט רק ב' בגדים אף שפשוט שצריך ללבוש כל הבגדים. אלא שמחמת טעם מפרט רק ב' אלו — ראה רש"י ומפרשיו שם.

15) כח, כט.

16) פקודי לט, כח.

17) ולהעיר שגם ע"ד ההלכה הרי כתב הרמב"ם (הל' כלי המקדש פ"ח הי"ד) כל מקום שנאמר בתורה שש או שש משזר צריך שיהי' חוט כפול ששה ומקום שנאמר בד אם הי' חוט אחד לבדו כשר. אלא שברמב"ם שם מסיים „ומצוה מן המובחר שיהי' כפול ששה". אבל ראה זבחים יח, סע"ב ובפרש"י שם שגם שזורין מעכב. וראה משנה למלך שם ה"ג בארוכה.

18) ועוד: א) זהו היפך דעת רש"י (אבל ש)על הש"ס דכל הבגדים צ"ל שש משזר גם בדיעבד, כנ"ל בהערה שלפנ"ז. ב) ועיקר: כבר מפורש בצו שם „ולבש הכהן מדו בד (הכתונת) ומכנסי בד ילבש על בשרו", דהנאמר בבגדי כהונה „שש" היינו „בד".

דער סיום פון פירוש רש"י „(ככהן הדיוט) וכולן של בוץ" איז ניט נאר איבעריק, נאר דאס איז א הדגשה אויף להיפך: עס גיט א מקום לטעות אז דער חידוש פון פסוק איז אין די ד' בגדים (וואס דער פסוק רעכנט יע אויס), אז „כולן של בוץ" — היפך הנ"ל אין פירוש רש"י, אז דער חידוש פון פסוק איז (בלויז) אין דעם וואס ער טראגט ניט די אנדערע פיר בגדי זהב.

ה. איז דער ביאור בזה:

רש"י קומט פארענטפערן א שאלה וואס שטעלט זיך אין פסוק: פארוואס שטייט אט דער פסוק (וועגן לבישת הבגדים) במקום זה? לכאורה האט עס געדארפט שטיין — אדער פאר אלע עבודות וקרבנות פון דעם כהן גדול ביום הכפורים (אין דעם פריערדיקן פסוק), אדער נאכדעם ווי דער פסוק רעכנט אויס די אלע עבודות וואס ער האט געדארפט טאן זייענדיק אנגעטאן אין די בגדים[19].

פון דעם וואס די תורה זאגט דעם ציווי דא גלייך נאך דעם פסוק „בזאת גו' בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה" וואלט מען בפשטות געלערנט, אז די ארבעה בגדים טוט ער אן נאר בא דעם פר בן בקר לחטאת ואיל לעולה, זייענדיק די קרבנות המיוחדים לו ביום הכפורים.

אבער פון די פסוקים ווייטער איז קלאר, אז: א) עולתו — דער איל לעולה — ווערט געטאן אין אנדערע בגדים, „ולבש את בגדיו", וואס דאס מיינט די „שמונה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות השנה"[20]. ב) אז די אלע עבודות ביז עולתו — די שני שעירי עזים לחטאת פון עדת בני ישראל און די עבודת הקטורת כו' וואס ווערן אויסגערעכנט נאך אונזער פסוק — דארפן אויך געטאן ווערן אין די ארבעה בגדים.

דעריבער איז רש"י מפרש: „מגיד שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ כו'". אע"פ אז פשטות הכתוב איז לכאורה משמע אז ס'איז נוגע צו די ביידע קרבנות וואס ווערן געזאגט אין פריערדיקן פסוק, סיי דער חטאת און סיי די עולה — איז דער פירוש ניט אזוי, נאר דער פסוק קומט זאגן אז „אינו משמש לפנים בשמונה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ", און דער איל לעולה איז דאך הקרבתו בחוץ[20]. ולאידך, די אלע ווייטערדיקע עבודות — די הזיית הדם פון די שני שעירי עזים און די קטורת כו' — איז דאך אלץ בפנים (אדער צורך פנים[21]),

19) לאחרי פסוק כב.

20) טז, כד ובפרש"י.

21) בסגנון אחר: כיון שנעשו בהדברים שדמם נכנס לפנים* הרי זה כהתחלת עבודת פנים. וראה יומא ס, סע"ב „צורך פנים כפנים דמי". אלא שע"ד ההלכה אמרינן זה לדעת ר"י (לענין הקדים מעשה לחבירו בבגדי לבן מבחוץ) רק בשחיטה ובחפינה ולא בהגרלה וידוי ושפיכת שיריים וכל מתנות הפרוכת ומזבח הזהב (ראה פרש"י שם ע"א ד"ה בבגדי לבן. וראה רמב"ם הל' עבודת יוהכ"פ פ"ה ה"ב). משא"כ ע"ד הפשט (ולעצם ענין לבישת בגדי לבן) אמרינן זה בכל העבודות הנעשות בדברים שנכנסים לפנים. וראה יומא מ, א ואילך. לח"מ לרמב"ם שם ה"א. ואכ"מ.

*) וצ"ע בשעיר המשתלח לפרש"י אם הוא נחשב כקרבן אחד עם שעיר השני (שלכן הציווי דלקיחתם והעמדתם כו' נאמר על שניהם ביחד, שני השעירים (ראה פסוקים טז, ה. ז"ח). וראה יומא רפ"ו (סב, א ואילך)) והכפרה בדם של שעיר המובא בפנים הוי (גם) כחלק (וכפרה) של (דם) שעיר המשתלח.

ולהעיר מיומא מ, ריש ע"ב: יעמד חי לפני ה' לכפר עליו (פרשתנו טז, יו"ד) עד מתי כו' עד שעת מתן דמו של חבירו כו' בכפרת דמים הכתוב מדבר (ולהעיר שהוא דעת ר"י שס"ל (יומא ס, סע"א) שסדרן מעכב בדברים הנעשים בבגדי לבן מבפנים. וראה שם סה, א). אלא שרש"י בפירושו עה"ת פי' לכפר עליו — שיתודה עליו (כדעת ר"ש שם). ואכ"מ.

ובמילא ווערן זיי געטאָן אין די ארבעה בגדים.

און דאָס גופא איז דער טעם וואָס דער ענין הבגדים שטייט דוקא דאָ נאָכן פסוק „בזאת יבוא אהרן אל הקודש גו׳", ניט פריער פאָר אלע קרבנות און ניט שפעטער נאָך דעם סיום פון די קרבנות המיוחדים פון יוהכ״פ:

מיט דעם זאָגט דער פסוק, אַז די לבישה פון די פיר בגדים איז ניט מצד (עבודת) היום פון יוהכ״פ, נאָר מצד „בזאת יבוא אהרן אל הקודש" — דער חידוש פון (יום הכפורים, דער) שימוש בפנים: דער שימוש בפנים קען ניט זיין מיט שמונה בגדים „שהוא משמש בהם בחוץ" (וואָס דאָ מיינט ער (בעיקר) ניט דעם שימוש בכל ימות השנה[22], נאָר „שהוא משמש בהם בחוץ" ביוהכ״פ עצמו).

ו. עפ״ז ווערט אויך פאַרענטפערט אַ תמי׳ פאַרוואָס רש״י באַוואַרענט ניט אַ קושיא בפשוטו של מקרא:

וויבאַלד אַז „אין קטיגור נעשה סניגור", און דערפאָר טאָר דער כה״ג ניט משמש זיין בבגדי זהב — ווי קומט עס אַז בחוץ זאָל ער יע משמש זיין בבגדי זהב?

בנוגע צו עבודת כה״ג בכל ימות השנה — אפילו ווען ער טוט אַן עבודה וואָס ענינה איז כפרה — וואָלט מען גע־קענט ענטפערן, אַז „אין קטיגור נעשה סניגור" זאָגט מען נאָר אין יום הכפו־רים, וואָס כל ענינו פון אָט דעם טאָג איז (כשמו) — כפורים, און דערפאָר דאַרף די עבודה פון דעם טאָג זיין מיט אַ זהירות מיוחדת, ניט געבן קיין אָרט פאָר אַן ענין פון „קטיגור".

אָבער בנוגע דער עבודה פון יום הכפורים עצמו — איז ניט פאַרשטאַנ־דיק: די גאַנצע עבודת יוהכ״פ, סיי עבודה בפנים און עבודה בחוץ, האָט ניט געדאַרפט זיין בבגדי זהב[23]!

איז דער ביאור בזה אַנגעדייטעט אין דעם וואָס דער פסוק „כתונת בד גו׳" קומט בהמשך צום פסוק „בזאת יבוא אהרן גו׳":

דורך מקדים זיין גלייך בהתחלת עבודת יום הכפורים די ווערטער „בזאת יבוא גו׳ בפר גו׳" לערנט אונז דער פסוק, אַז די נקודה פון יום הכפורים איז (ניט די עבודת היום, נאָר) „יבוא אהרן אל הקודש", די כניסה לקודש הקדשים[24], און דאָס ברענגט די כפרה של יום הכפורים: נאָר בכדי[25] די כניסה לקודש זאָל זיין ווי עס דאַרף צו זיין — דאַרף זי זיין „בזאת", עס פאַדערן זיך פאַרשידענע קרבנות ועבודות (סיי בפנים און סיי בחוץ — ווי דער איל לעולה).

ובמילא איז פאַרשטאַנדיק, אַז די בא־וואַרעניש פון „אין קטיגור נעשה סניגור" איז בעיקר (אין דעם אָרט פון כפרה דיום הכפורים —) אין דער עבודה בפנים[26].

---

22) כלשון רש״י שם ד״ה ולבש.

23) והרי מפורש (טז, כד) „וכפר בעדו ובעד העם" ע״ז ש„ויצא ועשה את עולתו ואת עולת העם". ועל כל היום בכלל (טז, ל) „כי ביום הזה יכפר עליכם גו׳".

24) להעיר מב׳ הדיעות ביומא ס, ריש ע״ב: ר״י סבר מקום שמתכפרין בו פעם אחת בשנה ור״נ סבר דברים המתכפרין בהן פ״א בשנה.

25) להעיר מיומא נ, א: במה הוכשר אהרן לבוא אל הקודש בפר כו׳. ושם ד, א: והאי בזאת מיבעי לי׳ לגופי׳ כו׳.

26) בקה״ק (שבא בהמשך ל„יבוא אל הקודש"). וכפרש״י יומא ס, א ד״ה מבפנים (וראה פרש״י שם מ, א ד״ה חוקה). ולא כפשטות לשון הרמב״ם (רפ״ה מהל׳ עבודת יום הכפורים) „בפנים בהיכל". וראה

ז. וויבאלד אז לויט פירוש רש"י איז דער חידוש פון פסוק „כתונת בד גו" אין דער שלילה, אז בפנים טאר מען ניט משמש זיין מיט די בגדי זהב ווייל אין קטיגור נעשה סניגור — איז ניט גלאטיק:

ווען מ'לערנט די פסוקים אין פ' תצוה, זעט מען דעם גודל הזהירות וואס דארף זיין ביי לבישת הבגדים כדי די עבודה זאל געטאן ווערן אין אופן פון „לכבוד ולתפארת", ביז אז „המשמש מחוסר בגדים במיתה"[27] — היינט ווי קומט עס, אז צוליב „אין קטיגור נעשה סניגור" זאל דער כה"ג ניט זיין (בשלי־מות) „לכבוד ולתפארת", אפילו ניט טראגן דעם פולען מספר בגדים כרגיל?

[ויש להוסיף: וואלט מען געלערנט אז ביום הכפורים איז א דין מיוחד בנוגע בגדי כהונה[28], אז דער כה"ג דארף טראגן אן אנדער סוג בגדים, וועלכער איז מיוחד ליום הכפורים — איז ניט אזוי קשה. דכשם ווי בכל ימות השנה האט תורה אנגעזאגט א דין פון שמונה בגדים צו א כה"ג, האט אזוי אויך תורה אנגעזאגט א דין פון ד' בגדים מיוחדים ליום הכפורים:

וויבאלד אבער אז לויט רש"י איז ניטא קיין דין וחידוש מיוחד אין די ד' בגדים וואס דער כה"ג טראגט, ס'איז נאר פאראן אן איסור צו טראגן בגדי זהב ביוהכ"פ — וועלט די קשיא: סוף־סוף קומט אויס אז דער כה"ג איז דוקא ביוהכ"פ כאילו א מחוסר בגדים?]

דערפאר מוז רש"י באווארענען, אז דער כה"ג טראגט ארבעה „ככהן הדיוט": דאס וואס דער כה"ג טראגט בפנים נאר ארבעה בגדים, איז ניט דער פשט אז ער טראגט פיר פון זיינע אכט בגדים[29], נאר ער איז דעמאלט משמש ווי א כהן הדיוט[30], וואס מספר בגדיו איז (מלכתחילה) ארבעה.

ח. דערמיט וועט מען אויך פארשטיין דעם סיום לשון רש"י „וכולן של בוץ":

כוונת רש"י איז ניט נאר צו מדגיש זיין אז די ד' בגדים זיינען ניט קיין ענין של „קטיגור" — וויבאלד אז „כולן של בוץ"; נאר דאס איז אויך א תוספת ראי' אז דער שימוש בפנים ביום הכפורים איז „ככהן הדיוט"[31]:

וועגן דעם אבנט של אהרן שטייט אין פ' פקודי[32] אז ער איז געמאכט געווארן פון „שש משזר ותכלת וארגמן ותולעת שני מעשה רוקם"

(אין פ' תצוה[33] וואו עס שטייט דער ציווי אויף עשיית הבגדים, שטייט נאר אז דער אבנט דארף זיין „מעשה רוקם", ער זאגט אבער ניט דערביי פון וועלכן מין (אדער מינים) ער וועט געמאכט: משא"כ ביי עשיית הבגדים אין פקודי

בארוכה לח"מ שם (אבל ראה בדבריו שם בסופו דגריס ברמב"ם „לפנים מן ההיכל". וכ"ה בקרית ספר (על הרמב"ם) שם).

27) פרש"י שם כח, מג.

28) ראה לקמן בפנים (סעיף ט) שכן משמע דעת הרמב"ם. ולהעיר מירושלמי יומא פ"ז סה"ב (ויק"ר פכ"א, יא): ולמה בבגדי לבן כו' כשירות של מעלן כך שירות של מטן כו'.

29) להעיר מלשון רש"י „שאינו משמש לפנים בשמונה בגדים כו' שיש בהם זהב" (אף שרק בחלק מהם יש זהב), ולא כלשון הגמ' ר"ה שם, ירושלמי וכן בויק"ר (הנ"ל הערה 4): מפני מה אין כה"ג נכנס בבגדי זהב כו'.

30) להעיר מהגירסא בא' מכת"י רש"י (שתח"י): בד' של כהן הדיוט.

31) להעיר גם מטורי אבן ר"ה שם ד"ה מ"מ.

32) לט, כט.

33) כח, לט.

שטייט אז אבנטו של אהרן כה"ג איז געווען פון די מינים הנ"ל).

קומט אויס, אז אבנטו של אהרן איז ניט נאר פון „בד" — היינט ווי זאגט דער פסוק „ובאבנט בד יחגור"? איז דערפון געדרונגען, אז די בגדים זיינען ניט די בגדי כהן גדול, נאר דאס זיינען די „ארבעה ככהן הדיוט"[34],

און רש"י נעמט אן (בפשוטו של מקרא), אז דאס וואס דער פסוק טיילט אויס אבנטו של אהרן (אין פ' פקודי) — און דערמאנט ניט די אבנטים פון בניו (כאטש דארטן גופא[35] דערמאנט דער פסוק די אנדערע ג' בגדים פון בני אהרן) — איז ווייל דער פסוק רעדט דארט דוקא וועגן אבנטו של אהרן, משא"כ די אבנטים פון בני אהרן זיינען געמאכט געווארן אנדערש (בלויז פון בד)[36].

ט. וי"ל אז דאס איז — פון די ענינים מופלאים ע"ד ההלכה שבפירוש רש"י: רש"י איז מחולק מיטן רמב"ם אין דעם גדר פון די בגדי כה"ג ביוהכ"פ:

דער רמב"ם[37] זאגט „בגדי כהונה שלשה מינים, בגדי כהן הדיוט ובגדי זהב ובגדי לבן" — לשיטת הרמב"ם זיינען די בגדי לבן של יוהכ"פ אן אנדער מין בגדים; ניט אז ס'איז אן איסור צו טראגן בגדי זהב בפנים ובמילא בלייבן ביי אים איבער (נאר) פיר פון זיינע אכט בגדים, נאר עס איז א דריטער מין בגדים[38].

— רש"י איז מדייק אז בפנים דארף ער משמש זיין אין „ארבעה ככהן הדיוט" (כנ"ל בארוכה).

עד"ז זעט מען דעם חילוק פון רש"י מיטן רמב"ם אין דעם חיוב פון בגדי לבן אין נאך אן ענין:

דער רמב"ם[39] זאגט אז „עבודות המיוחדות ליום זה בבגדי לבן". בגדי לבן איז א דין אין עבודות היום. וואס דערין איז פאראן א שוועריקייט — דער איל לעולה און איל העם זיינען עבודות המיוחדות ליום הכפורים[40], און אעפ"כ זיינען זיי ניט בבגדי לבן.

רש"י פארבינדט אבער דעם חיוב פון בגדי לבן מיט „פנים", ס'איז ניט תלוי אין עבודות היום נאר אין דעם ארט פון דער עבודה — אלץ וואס ווערט געטאן אין פנים (אדער עכ"פ צוליב עבודת פנים[41]) דארף געטאן ווערן בבגדי לבן. ווארום, ווי גערעדט פריער, איז לויט רש"י (בפשוטו של מקרא), דער עיקר כפרה פון יום הכפורים איז מצד דער כניסה לפני ולפנים, און די עבודות היום זיינען בלויז א תנאי ומכשיר צו זיין כניסה.

יו"ד. ואולי יש לומר, אז די צוויי ענינים הנ"ל — (א) צי בגדי לבן איז אן

---

34) אבל ראה משכיל לדוד כאן.

35) לט, כז־כח.

36) ובגמ' פלוגתא באבנטו של כהן הדיוט — ראה יומא ו, א (ובפרש"י ותוס' שם). יב, ס"א ואילך. ולהלכה פסק הרמב"ם (רפ"ח מהל' כלי המקדש) דרקום בצמר.

37) רפ"ח מהל' כלי המקדש.

38) להעיר גם מהשגת הרמב"ן על ספהמ"צ להרמב"ם מ"ע לג שמקשה לדעת הרמב"ם שם ד„ה' ראוי שתמנה מצות בגדי לבן ביום הכפורים מצוה אחרת (מצוה בפ"ע)". וראה מפרשי סהמ"צ שם. ביאור הריפ פערלא לסהמ"צ לרס"ג מנין הפרשיות פרשה ס"ב.

39) רפ"ב מהל' עבודת יוהכ"פ.

40) ראה רמב"ם שם פ"ה ה"ג ובכס"מ שם. ובקרית ספר שם: איל ושעיר המוספין שעשאן קודם עבודת היום לא עשה כלום דאיל העם כתיב בהדי עבודת היום כדכתיב את עולתו ואת עולת העם. וראה גם פרש"י יומא ס, ס"א ד"ה בבגדי זהב. וראה לשון הרמב"ם בהכותרת להלכות עבודת יוהכ"פ. ובמנין המצות וסהמ"צ מ"ע מט.

41) ראה לעיל הערה 21.

ענין שלילי אדער אן ענין חיובי, (ב) צי בגדי לבן איז פארבונדן מיט עבודות היום אדער מיט כניסה לפנים — זיינען תלוי זה בזה:

אויב מ׳זאל לערנען אז ס׳איז א דין מיוחד וחיובי פון בגדי לבן, איז מסתבר צו זאגן אז דאס איז א דין אין עבודת היום. ווארום כשם ווי בגדי כהונה בכלל זיינען פארבונדן מיט עבודת הכהנים[42], אזוי איז דער דין מיוחד פון בגדי לבן א פרט אין דער עבודה המיוחדת פון דעם טאג.

אויב אבער דער ענין פון בגדי לבן איז אן ענין שלילי — עס טארן ניט זיין בגדי זהב — איז מסתבר צו זאגן, אז דער איסור איז פארבונדן (ניט מיט דער עבודה גופא, נאר) מיט דעם מקום פון דער עבודה וואס ״דערלאזט״ ניט אן ענין של זהב.

יא. פון דעם פרש״י האט מען ארויס א הוראה אין עבודת ה׳:

בשעת א איד וויל פועל זיין ״לפני ה׳ תטהרו״[43] בנוגע זיך און בנוגע א צווייטן

42) ראה רמב״ם הלכות כלי המקדש פ״י ה״ד. סהמ״צ להרמב״ם שם. ובמפרשים שם.
ולהעיר מהשקו״ט אם בגדי כהונה הם רק בשביל כהן העובד או שהעבודה בעצמותה זקוקה להבגדים (ראה אתוון דאורייתא כלל יט. בית האוצר ח״ב כלל יו״ד. וש״נ). ואכ״מ.

43) פרשתנו טז, ל.

איד און ברענגען אלעמען ״לפני ה׳״, נעענטער צום אויבערשטן לתורתו ולמצוותיו, דארף ער צום אלעם ערשטן וויסן, אז דערצו פאדערט זיך אז ער זאל אריינגיין ״לפנים״. ער דארף זיך דערגרונטעווען, ״אריינגיין״ אין זיין פנימיות הנפש און בכח זה דוקא קען ער אויפטאן א כפרה וטהרה אויף זיך און אויף א צווייטן.

און דער וועג צו אריינגיין לפנים איז — דורך אויסטאן זיין ״לכבוד ולתפארת״ די בגדי זהב. כל זמן ער פילט זיין ״לכבוד ולתפארת״, קען ער ניט אריינגיין אין ״פנים״, פנימיות הכוונה.

דוקא בשעת ער פילט זיך ווי א כהן הדיוט — ניט בבגדי זהב נאר בבגדי לבן, ״כולן של בוץ״ — ביי אים איז מאיר דער ענין הפשיטות[44]

דאס דוקא מאכט אים ראוי צו אריינגיין לפנים, און דורך דעם פועלן א כפרה וטהרה און ניט נאר אויף זיך, נאר אויך אויף א צווייטן, ביז אז

וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל[45].

(משיחת ש״פ אחרי תשל״ו)

44) ראה לקו״ת פרשתנו כח, סע״ב ואילך. ובארוכה עטרת ראש שער יוהכ״פ פ״ה ואילך (ל, א).

45) פרשתנו טז, יז.

אחרי ב

א. ביים סוף פון דער סדרה איז די תורה מסיים פרשת עריות מיטן אָנזאָג[1]: „ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחוקות התועבות גו' ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם".

שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם" און איז מפרש: „הא אם תטמאו איני אלקיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלי', לכך נאמר אני ה' אלקיכם".

דער טעם פאַרוואָס רש"י איז ניט מפרש די ווערטער „אני ה' אלקיכם" ווי ער איז מפרש בפ' וארא[2] „אני ה' נאמן ליפרע כו' אני ה' נאמן ליתן שכר", ובפרט אַז ער זאָגט דאָרט אַז אַזוי איז „אני ה'" „נדרש בכמה מקומות" — איז (ווי מפרשים[3] זיינען מסביר): דער ענין „אני ה' — נאמן לשלם שכר" (און „ליפרע") איז שוין געשטאַנען פריער[4] אין דער פרשה, דעריבער האָט ניט קיין אָרט צו איבער'חזר'ן דעם ענין נאָכאַמאָל. מוז מען זאָגן, אַז „אני ה' אלקיכם" מיינט אַן ענין חדש[5].

מען דאַרף אָבער פאַרשטיין דעם פירוש פון רש"י:

פון די ווערטער „ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם" קען מען לכאורה נאָר מדייק זיין (מכלל הן אתה שומע לאו[6] —) „הא אם תטמאו אינו אלקיכם". פון וואָנעט נעמט רש"י די אַלע פרטים וואָס ער זאָגט דערנאָך: „ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלי'"?

אמת טאָקע דער פירוש שטייט אין תורת כהנים[8] — אָבער, ווי געוויינטלעך כמה פעמים, איז ניט ענינו פון רש"י בפירושו על התורה, צו מעתיק זיין דרשות חז"ל (— ובלשונו[9]). ובפרט אַז רש"י זאָגט דאָ ניט „איתא בתו"כ" (וכיו"ב),

וואָס דערפון איז מוכח אַז רש"י נעמט אַן דעם פירוש אַלס פשוטו של מקרא. ד.ה. אַז די ווערטער „ולא תטמאו בהם

---

1) יח, ל.
2) בתחלתה (ו, ב).
3) גו"א כאן.
בש"ך עה"ת כאן כתב, דהוקשה לרש"י „שכל מקום שנאמר אני ה' . . אצל ענש (פירושו) אני נאמן ליפרע וכאן הוא אמור אצל ענש . . והענש כבר אמור שאמר . . ונכרתו, לזה ארז"ל שזה הענש האמור לעיל . . מתחייבים כלי' שהיא הכרת".
וצ"ע לפענ"ד, שהרי לכאורה החידוש ב„אני ה' — נאמן ליפרע" הוא (לא שחייבים ענוש, כ"א) שהקב"ה „נאמן ליפרע" (וראה רש"י וארא ו, ג. שם, ו). וא"כ גם אם „הענוש כבר אמור" יש להוסיף „אני ה'" (שהקב"ה נאמן ליפרע ענוש זה). וראה ג"כ פרש"י פרשתנו (יח, ה): וחי בהם, לעוה"ב . . אני ה', נאמן לשלם שכר.
4) יח, ו (לשלם שכר). פי' הב' ברש"י שם, ב (וראה בארוכה לקמן סעיף ב) — ב' הענינים. פרש"י שם, ה (לפי' הא' בד"ה ושמרתם. משא"כ לפי' הב'
לכאורה לא קאי על עריות (ראה רש"י שם, ד). ואכ"מ).
5) ראה גם ס' זכרון ושפ"ח כאן.
6) פרש"י יתרו כ, יב. ובכ"מ.
7) ראה גם חי' ופי' מהרי"ק (לבעהמ"ח שו"ת מהרי"ק) על פרש"י (ירושלים, תשל"א): יש לעיין מה זה שהאריך רש"י כו'. — אבל מבאר רק לשון רש"י (וקשר ג' הענינים), אבל אינו מבאר מהו ההכרח בפשש"מ לפרטי הלשונות שבפרש"י.
8) עה"פ.
9) ובפרט שיש שינויים בלשון רש"י לגבי לשון התו"כ, ע"ש. ולהעיר ממש"נ בס' זכרון על לשון רש"י „מדרש רבותינו הוא בספרא אות באות"(!).

אני ה' אלקיכם" ברענגען אַרויס די אַלע דריי פרטים: אתם נפסלים מאחרי, ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלי'.

איז תמוה: פון וואַנעט איז דער הכרח אין פשוטו של מקרא אויף די פרטים?

[מען קען ניט ענטפערן אַז רש"י מוז (אַדער עכ"פ — וויל) מפרט זיין פאַרן בן חמש למקרא דעם באַדייט פון "איני אלקיכם" אין אַלגעמיין — ווייל[10] דעם תוכן פון "איני אלקיכם" געפינט מען שוין פריער אין פרש"י: אויפן פסוק (אין פ' לך[11]) "ונתתי לך גו' ארץ כנען גו' והייתי להם לאלקים" איז רש"י מפרש "אבל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוקה" — און רש"י איז דעריבער ניט מוסיף קיין ביאור ועל אכו"כ — ניט קיין פרטים].

אויך איז ניט מובן די הוספה וסיום פון רש"י "לכך נאמר אני ה' אלקיכם" — וואַס איז דאָ רש"י מוסיף[12]? ובלשון פון אַ תירוץ לקושיא "לכך נאמר"?

נאַכמער: פון התחלת פרש"י — וואַס ער שטעלט זיך אויף די ווערטער "ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם" — איז משמע, אַז די שוועריקייט אין פסוק איז אויך אין די ווערטער "ולא תטמאו בהם", ובסיום איז רש"י מעתיק בלויז די ווערטער "אני ה' אלקיכם" און ניט "ולא תטמאו בהם"?

ב. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין פירוש רש"י בתחלת פרשת עריות[13] — "וידבר גו' דבר אל בנ"י גו' אני ה' אלקיכם" — וואו רש"י[14] איז מפרש (בפירושו הב') "רבי אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות . . לפיכך בא עליהם בגזירה אני ה' אלקיכם, דעו מי גוזר עליכם, דיין להפרע ונאמן לשלם שכר".

איז לכאורה ניט מובן: "דעו מי גוזר עליכם" און "דיין להפרע ונאמן לשלם שכר" זיינען לכאורה צוויי באַזונדערע פירושים אין "אני ה' (אלקיכם)". וכדמוכח דערפון וואָס בכמה ערטער[15] וואו רש"י איז מפרש (אויף "אני ה'") "נאמן לשלם שכר" אַדער "נאמן להפרע" (וכיו"ב) זאָגט ער ניט די הקדמה "דעו מי גוזר עליכם"; און אַזוי לאידך, בכמה מקומות איז רש"י מפרש "אני ה'" — "גזרתי עליכם אי אתם רשאים להפטר"[16], "דע מי גזר על הדבר ואל יקל בעיניך"[17], און איז דערביי ניט מוסיף "נאמן לשלם שכר" (וכיו"ב).

פון וואַנעט נעמט רש"י, אַז "אני ה' אלקיכם" בנדו"ד מיינט ביידע ענינים[18]

---

10) וגם: לזה די לומר "ואתם נפסלים מאחרי", שזהו הפירוש ד"איני אלקיכם", משא"כ "ומה הנאה וכו'" שהו"ע נוסף כו' (ראה קרבן אהרן לתו"כ כאן. ס' זכרון כאן).

11) יז, ח. וראה גם פרש"י אמור כה, לח.

12) במשכיל לדוד כאן מפרש (וראה גם פירושו לפרש"י לעיל יח, ו): דהכא תרתי קאמר קרא אם לא תטמאו אני ה' במדה"ר נאמן לשלם שכרם ואם תטמאו הריני אלקיכם דיין ליפרע . . והיינו דהדר רש"י ומסיים לכך נאמר אני ה' אלקיכם" (וראה גם רבינו הלל וקרבן אהרן לתו"כ כאן).

וצע"ג, דאין כל רמז בפרש"י כאן להענין דנאמן לשלם שכר (ודיין ליפרע)!

13) יח, א־ב.

14) שם, ב. — ביאור פרש"י זה ראה בארוכה לקו"ש חי"ב ע' 83 ואילך.

15) ראה לדוגמא, פרש"י: ר"פ וארא. פרשתנו יח, ה. שם, ו. קדושים יט, י. שם, טז. שם, כה. שם, לו. אמור כב, לג. כג, כב. ס"פ בהר. שלח טו, מא.

16) אחרי יח, ד.

17) אמור כב, ל. וראה גם פרש"י קדושים יט, לא.

18) ובפרט שבתו"כ עה"פ לא הובא בדברי רבי הסיום "דיין להפרע ונאמן לשלם שכר" [ורק לפנ"ז (פרשה ט, א) הובאה דרשה בפ"ע "אני דיין להיפרע ונאמן לשלם שכר"]. ולכאורה אין הכרח (ודוחק הוא) לומר שהיתה לפני רש"י גירסא אחרת בתו"כ שלא ראינוה וכו' — כי אפ"ל שזוהי הוספת (וביאור) רש"י — כרגיל בפרש"י — על דברי רבי.

— „דעו מי גוזר עליכם" און „דיין להפרע ונאמן לשלם שכר"[19]?

איז דער ביאור בזה: ביי פרשת עריות געפינט מען אַ דבר מיוחד, אַז איידער די תורה הויבט אָן צו מפרש זיין די פרטי האיסורים, שטייט אַ הקדמה כללית, און וועלכע באשטייט פון כמה וכמה ענינים[20]: „כמעשה ארץ מצרים גו' ארץ כנען גו' לא תעשו גו' את משפטי תעשו גו' ושמרתם את חוקותי גו'". און די פתיחה פון דער הקדמה כללית איז — „וידבר ה' גו' דבר אל בני ישראל גו' אני ה' אלקיכם".

דער טעם פאַרוואָס תורה גיט אַזאַ הקדמה כללית וארוכה ומרובה צו פרשת עריות איז מובן בפשטות: עריות זיינען דאָך אַ זאַך וואָס „נפשו של אדם מתאוה להם"[21], ועד כדי כך, אַז אפילו נאָך די אַלע אזהרות איז (ווי רש"י ברענגט אַראָפ, כנ"ל) „סופן לנתק בעריות". דעריבער פאַדערן זיך דברי זירוז און מערערע אזהרות צו באַווּאָרענען אַז מען זאָל זיין אַפגעהיט אין דעם, ביישטיין דעם נסיון.

וויבאַלד אַז דער „אני ה' אלקיכם" שטייט אין דער פתיחה פון דער הקדמה כללית, איז דעריבער מסתבר, אַז דאָס איז אָן ענין (וזירוז) כללי. און דאָס איז דער טעם וואָס דער ערשטער פירוש פון רש"י אויף „אני ה' אלקיכם" (— אין דער פתיחה) איז: „קבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי", אָן ענין הכי כללי — קבלת עול מצות (גזירות[22]).

און כדי צו מבאר זיין, ווי אויך לויטן צווייטן פירוש [אָז „אני ה"א" איז אָן אזהרה (ניט (נאָר) אויף קבלת גזירות בכלל, נאָר) בעיקר אויף ענין הערות] איז „אני ה"א" אָן ענין כללי (וואָס דער־פאַר איז דאָס בפתיחת הפרשה), איז רש"י מפרש, אַז דער לשון „אני ה' אלקיכם" וואָס שטייט דאָ איז כולל כמה פרטים — יעדער וואָרט איז מרמז אויף אַ באַזונדערע אזהרה[23]: „אני — דעו מי גוזר עליכם"; „ה' — נאמן לשלם שכר"; „אלקיכם — דיין להפרע";

וואָס די דריי ענינים זיינען כולל אַלע אופנים (כלליים[24]) דורך וועלכע מען קען באַווירקן אַ מענשען באַהערשן די תאוות וועגן וועלכע עס רעדט זיך אין דער פרשה (כאָטש זיי זיינען שטאַרקע תאוות, כנ"ל).

ג. וועלנדיק אָפהאַלטן אַ איד פון אַ תאוה גדולה ביותר, דאַרף מען אים צום אַלעם ערשטן זאָגן — „דעו מי גוזר עליכם": ער דאַרף וויסן און געדענקען, אַז דאָס איז אַ גזירה פון דעם אויבערשטן, דעם בורא העולם ומנהיגו, און דעריבער איז אוממעגליך אַז דורך נאָכגעבן די תאוה היפך רצון הבורא, זאָל אים זיין גוט.

---

19) אבל מה שכותב ב' ענינים — דיין להפרע ונאמן לשלם שכר — מובן, כמ"ש במפרשי רש"י שם. וראה לקו"ש שם ע' 89 הערה 32.

20) יח, ג־ה.

21) פרש"י ראה יב, כה (ומובן הוא בפשטות, וכדמוכח גם מסגנון ל' רש"י שם). ולהעיר גם מפרש"י בהעלותך יא, י.

22) ראה לקו"ש שם ע' 86 ואילך.

23) ראה הנסמן בהערה 19.

24) להעיר שג' ענינים אלו הם ג' האופנים הכלליים שישנם בעבודת ה': דעו מי גוזר עליכם — קבלת עול מלכות שמים; נאמן לשלם שכר — ע"מ לקבל פרס (קו הימין); ודיין להפרע — יראת העונש (קו השמאל).

אבל מהסדר בפרש"י („דיין להפרע" לפני „נאמן לשלם שכר" (להעיר מהסדר סור מרע ועשה טוב) — אף שבכתוב בא „הוי" לפני „אלקיכם") — מוכח, שכוונת רש"י היא לרמז על סדר האזהרה (לכל אדם פרטי). וראה לקמן סעיף ג.

קען זיך אַבער אייגער פּראַווען אײנ־רעדן: אים אַרט ניט וואָס „אחריתה מרה כלענה"[25], אַבי ער וועט דערווייל הנאה האָבן פון דער תאוה. דערויף קומט די צוויטע וואַרענונג — „דיין להפרע": פאַרן עובר זיין אויפן רצון ה' באַקומט מען דערנאָך ניט סתם אַן עונש, נאָר אין אַן אופן פון פרעון (דיין להפרע): דער אויבערשטער גיט אַן עונש וועלכער איז אַ פרעון, ער „קערט אום", ס'איז בטל די גאַנצע הנאה וואָס ער האָט געהאַט פון דער עבירה — אַזוי, אַז עס בלייבט בא אים גאָרניט, נאָר צער וכו'.

לפ"ז וועלן מיר אַ שאלה — למה עשה ה' ככה? פאַרוואָס האָט אים דער אויבערשטער באַשאַפן מיט אַזא שטאַרקער תאוה, וועלכע ער קען ניט בייַשטיין? זאָגט מען אים (אַ דריטן ענין) — „ונאמן לשלם שכר": דער אויבערשטער וויל געבן אַ אידן שכר, און דערפאַר שטעלט מען אים פאַר אַ נסיון, כדי ער זאָל בייַשטיין דעם נסיון און דערפאַר באַקומען שכר: און וואָס שוועערער ס'איז די עבודה צו בייַשטיין דעם נסיון — אַלץ מער שכר וועט ער באַקומען.

ד. בשעת מען קומט צו דעם סיום הסדרה, זעט מען אַז די תורה חזר"ט איבער כמה אזהרות אויף עריות — „אל תטמאו בכל אלה גו' ושמרתם אתם את חוקותי גו'"[26]; און אויך — אַז דורך עובר זיין אויף עריות קומען פאַרשידענע עונשים — „ולא תקיא הארץ אתכם גו' ונכרתו הנפשות גו'"[27]. און ערשט דערנאָך קומט דער לעצטער פסוק: „ושמרתם את משמרתי לבלתי עשות מחוקות התועבות גו' ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם".

איז לולא דעם סיום „אני ה' אלקיכם" וואָלט מען געלערנט, אַז דאָס וואָס די תורה חזר"ט איבער אזהרות וכו' „ושמרתם את משמרתי גו' ולא תטמאו בהם" איז [ע"ד ווי רש"י האָט מפרש געוען פריער[28] ביים איסור פון אכילת שרצים וכו', אַז דאָס איז] „לעבור עליהם בלאוין הרבה" — דער זעלבער לאו מערערע מאָל.

וויבאָלד אַבער אַז דערביי ווערט איבערגעחזרט אויך „אני ה' אלקיכם" — וואָס אין דעם איז ניט שייכות זאָגען „הרבה" — איז דאָס מכריח צו זאָגן, אַז דער גאַנצער המשך הסיום איז (ניט „לעבור כו' הרבה", נאָר) אַ חתימה מעין הפתיחה[29]: כשם ווי די פרשת עריות הויבט זיך אַן מיט אַן הקדמה וזירוז כללי — „אני ה'א, כמעשה ארץ מצרים גו' את משפטי תעשו גו' ושמרתם את חוקותי גו'", עד"ז איז דער סיום הפרשה מיט אַן ענלעכן זירוז כללי: „ושמרתם גו' אני ה'א".

אין וואָס באַשטייט אַבער דער אויפטו און יתרון פון דעם זירוז בסיום הפרשה לגבי דעם זירוז שבתחילתה? אויף דעם זאָגט רש"י: „ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם — הא אם תטמאו איני אלקיכם": דער חידוש דאָ באַשטייט אין דער שלילה — „אם תטמאו איני אלקיכם",

דער חידוש ביים סיום, לגבי דעם פריערדיקן זירוז (און דערפאַר קומט עס

25) לשון הכתוב — משלי ה, ד.
26) יח, כד־כו.
27) שם כח־כט.
28) שמיני יא, מד.
29) להעיר גם מתו"כ (יח, א — פי"ג, ג) „חמורות העריות שהוא פותח בהם ביו"ד ה'א וחותם בהם ביו"ד ה'א" (אלא ששם הכוונה ב„פותח בהם" היא להפסוק (יח, ו) „איש איש גו' אני ה'").

לבסוף, בסיום הפרשה): דער „אני ה' אלקיכם" שבתחילת הפרשה איז ענינים פון „חיוב" — דער אויבערשטער איז גוזר אויף אידן גזירות, און אין ביידע קווים: „דיין להפרע ונאמן לשלם שכר".

וועז עס איז דאָ אייניער, וואָס די אַלע דריי פרטים הנ"ל פועל'ן ניט אויף אים — ער ווייס טאָקע וועד איז גוזר און אַז ער וועט „צאָלן" דערפאָר („דיין להפרע") און ער וועט פאַרלירן דעם שכר, אָבער די תאווה איז ביי אים אַזוי שטאַרק, אַז ער קען ניט ביישטיין דעם נסיון —

איז תורה מוסיף, בסיום הפרשה, נאָך אַן אופן ווי צו פועל'ן (אויך) אויף אים — דורך מודיע זיין אַז „אם תטמאו אינ' אלקיכם": דאָס רירט אָן דעם פאַרבונד פון א אידן מיטן אויבערשטן. און ווי מען זעט במוחש, אַז וועז א איד הערט אַזעלכע רייד („איני אלקיכם") וועדט ער אויפגערודערט וכו' און ער קען עס ניט פאַרטראָגן (ווי דער באַוואוסטער וואָרט[30]: א איד ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אַפּגעריסן פון ג־טלעכקייט).

ו. ע"פ הנ"ל וועט מען אויך פאַרשטיין פאַרוואָס רש"י איז מפרט און גיט צו די דריי פרטים — „ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כלי"":

וויבאַלד דער תוכן (אזהרה וזירוז) פון „אני ה' אלקיכם" שבסיום הסדרה איז בדוגמא צום ענין פון „אני ה' אלקיכם" שבתחילת פרשת עריות — און דער חילוק איז נאָר וואָס פריער איז עס אין „חיוב" און צום סוף — אין „שלילה" — איז מובן, אַז כשם ווי „אני ה' אלקיכם" שבתחילת הפ' איז כולל דריי פרטים — יעדער וואָרט אַ באַזונדער פרט (כנ"ל בארוכה), איז עד"ז אויך ביי „אני ה' אלקיכם" שבסיום הסדרה, אַז זיי זיינען כולל די זעלבע דריי פרטים, נאָר אין דעם אופן פון „שלילה":

דער „אני" בתחילת הפרשה מיינט — „דעו מי גוזר עליכם", וואָס דאָס ווייזט, כנ"ל, ווי דער אויבערשטער „פאַרנעמט" זיך מיט אידן אַלס זיין פאָלק וועלכן ער זאָגט אַן גזירות — במקביל לזה קומט בסוף הפרשה דער צד השלילי פון זעלבן ענין: „אתם נפסלים מאחרי" (וי"ל אויך מלשון „פסל לך"[31] — אויסהאָקן און אָפּטיילן):

במקביל צו דעם ענין פון „ה' — נאמן לשלם שכר" בתחילת הפרשה (וואָס דער תשלום שכר ווייזט, אַז בא דעם אויבערשטן איז נחת רוח לפני[32] — ער האָט הנאה פון עבודת בני ישראל) — קומט דער ענין פון „ומה הנאה יש לי בכם" (שלילת ההנאה):

און במקביל צום ענין „אלקיכם — דיין להפרע" (בתחלת הפ'), וואָס ווי־באַלד דער אויבערשטער פאַרנעמט זיך מיט א אידן אים צו מעניש זיין, ווייזט עס אויף דער שייכות קרובה וחביבות ביניהם[33] (ובפרט ע"פ הידוע[34] אַז די עונשים שבתורה זיינען לטובת האדם) — וועדט ביים סיום געוואָרנט „אתם

30) היום יום כה תמוז. ד"ה באתי לגני ה'שי"ת פ"ג־ד. ובכ"מ.

31) תשא לד, א. וראה גם באר מים חיים (לאחי המהר"ל). לפרש"י כאן.

32) פרש"י ויקרא א, ט. ועוד.

33) ובלשון הכתוב: רק אתכם ידעתי גו' על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם (עמוס ג, ב). — נת' באוה"ת (להצ"צ) איכה (נ"ך ח"ב) ע' א'סב. א'סז.

34) ראה בארוכה לעיל ע' 71 ואילך, וש"נ (וכ"ה ע"ד הפשט, כנסמן בהערה 31 שם).

מתחייבים כלי״: מען פאַרלירט די שייכות מיטן אויבערשטן, וואָס הוא חייך[35], ובמילא אַן ענין פון כלי׳ ר״ל[36].

וע״פ הנ״ל איז אויך מובן וואָס רש״י איז מסיים „לכך נאמר אני ה׳ אלקיכם״ — דערמיט וויל רש״י קלאָר מאַכן, אַז דאָס וואָס ער זאָגט די דריי פרטים, איז ווייל זיי זיינען פאַרבונדן (כנ״ל, בדרך שלילה) מיט די דריי לשונות אין פסוק: אני ה׳ אלקיכם.

ז. ע״ד החסידות יש לבאר די שייכות פון די דריי פרטים הנ״ל צו די דריי לשונות „אני ה׳ אלקיכם״ (באופן אחר מהנ״ל):

„אני״ — עצמותו ומהותו ית׳[37] — איז העכער פון התהוות העולמות. כמאמר הידוע[38]: „לא זה הוא עיקר האלקות מה שהעולמות מתהווים ממנו״. אעפ״כ ווערט אויך „אני״ נמשך אין וועלט, וואָס דאָס איז דורך דער עבודה פון תורה ומצוות

[וכמאמר[39] נתאוה הקב״ה להיות לו ית׳ דירה בתחתונים, אַז דורך תומ״צ מאַכן אידן די וועלט פאַר אַ דירה לעצמותו ומהותו ית׳ (פונקט ווי אין דירת האדם, „דעצמות האדם דר בה־דירה״[40])].

„הוי״ איז מלשון מהווה[41];

און „אלקיכם״ — כחכם וחיותכם[42] — ביז — כח הפועל בנפעל, די מדריגה פון אלקות וואָס איז זיך מתלבש אין נברא.

און נאָך דעם זאָגט רש״י „הא אם תטמאו איני אלקיכם״, און דאָס דריקט זיך אויס אין אַלע דריי ענינים:

דער ערשטער ענין (בהמשך צו „איני אלקיכם״[43]) איז, וואָס „אתם נפסלים מאחרי״: „אחרי״ — בחי׳ אחוריים — איז שם אלקים, און אידן ווערן „נפסל״ (אַפגעשניטן) פון דעם כח הפועל בנפעל, שם אלקים.

דערנאָך — „ומה הנאה יש לי בכם״: די עבודה פון אידן איז גורם תענוג למעלה — „נתאוה הקב״ה להיות לו ית׳ דירה בתחתונים״, וואָס דאָס איז דער תענוג העצמות („אני״) פון עבודת תומ״צ: איז „אם תטמאו — מה הנאה יש לי בכם״.

און דערנאָך „ואתם מתחייבים כלי״: ניט נאָר אַז עס איז דאָ די שלילה פון כח הפועל בנפעל, נאָר עס ווערט די שלילה מצד הוי׳ — כללות ענין ההתהוות — ובמילא: „אתם מתחייבים כלי׳״.

נאָך דעם איז רש״י אַבער מסיים: „לכך נאמר אני ה׳ אלקיכם״:

דער מכוון פון די אזהרות איז (ניט אַז עס זאָל ח״ו זיין אַזאַ מצב, נאָר) אַז עס זאָל זיין דער חיוב[44] — „אני ה׳

35) ראה תניא פמ״ד. תניא ח״ב בהקדמה. ועוד.

36) ראה גם ח׳ ופ׳ מהרי״ק לפרש״י כאן.

37) ראה ס׳ הליקוטים (ממאמרי כו׳ דהצ״צ) ע׳ הוי׳ (ע׳ קפב ואילך), ושנ״ב. סד״ה יו״ט של ר״ה תרס״ו. ועוד.

38) תו״א מג״א צט, ב. לקו״ת שה״ש ח, א.

39) תניא רפל״ו, ע״פ תנחומא נשא טז. ועוד.

40) המשך תרס״ו ס״ע ג. ובכ״מ.

41) שער היחוד והאמונה רפ״ד. — נסמן בסה״מ ה׳ש״ת ע׳ 40.

42) ראה שו״ע או״ח סי׳ ה.

43) ולכן התחיל רש״י מענין זה (וראה לעיל הערה 10), ואח״כ מפרש על הסדר — „אני ה״: „ומה הנאה כו׳״ — אני, „ואתם מתחייבים כו׳״ — הוי׳ (כבפנים).

44) ועפ״ז יתורץ לשון פרש״י „ומה הנאה יש לי בכם״, דאינו מובן — דהול״ל „אין לי הנאה בכם״ (— ע״ד „איני אלקיכם״) — וע״פ הנ״ל מובן

אלקיכם". און דערפאַר, אע"פ אַז דער חידוש אין דער אזהרה דאָ (לגבי התחלת הפרשה) איז די שלילה — "הא אם תטמאו אינ' אלקיכם", שטייט אַבער אין פסוק "אני ה' אלקיכם", ווייל די מטרה איז, אַז עס זאָל זיין "אני ה' אלקיכם": עס זאָל זיין די "הנאה .. בכם", ובמילא ווערט "אני — ה' אלקיכם": עצמותו ומהותו ית' ווערט נמשך אין אידן אין אַ פנימיות, ביז אַז דער "אני" ווערט "(הוי') אלקיכם" — כחכם וחיותכם — פון יעדער אידן.

(משיחת ש"פ אחרי תשכ"ה)

ואדרבא — מוכרח ("וסוגיא שלימה", ובפרט — ביינה של תורה), ובל' התניא (פכ"ז) והכתוב (משלי טז, ד): כל פעל הוי' למענהו וגם רשע ליום רעה כו' יעשה הרע שלו יום כו' — ע"י שיתבונן שהוי' שואל אותם• כביכול "מה הנאה יש לי בכם" — כי פשוט

•) וי"ל שזהו נכלל בהבת קול (חגיגה טו, א) שובו בנים כו' — הרהורי תשובה **מלמעלה** — ראה לקו"ת (במדבר ו, ג. שלח מו, ב. שה"ש כד, א. ובכ"מ) במחז"ל הנ"ל, ודברכות ג, סע"א (ועוד).

שישנה הנאה אלא שצריך חיפוש מה היא, "ובקשתם משם" (ראה לקו"ת ראה לב, ב ואילך — תשובה) "שישוב מרשעו" ויהי' "אני ה"א" פעם שני', אנכי אנכי — ב' פעמים.

קדושים

א. אין פסוק[1] „וכי תבואו אל הארץ ונטעתם גו' וערלתם גו' פריו שלש שנים יהי' לכם ערלים לא יאכל", שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „שלש שנים יהי' לכם ערלים" און איז מפרש: „מאימתי מונה לו משעת נטיעתו".

לערנען מפרשים[2], אז דערמיט מיינט רש"י באוואַרענען, אז דער מנין פון די „שלש שנים" איז ניט „משעה שעושה פרי", נאָר „משעת נטיעתו"; און דאָס לערנט מען אָפּ פון דעם וואָרט „ונטעתם"[3] — „לומר דמשעת נטיעה מונין".

דאָרף מען פֿאַרשטיין:

א) אויב דער גאַנצער הכרח אַז „מונה לו משעת נטיעתו" איז פון וואָרט „ונטעתם"[4] — האָט דאָך רש"י געדאַרפט מעתיק זיין (אויך) דעם וואָרט אין דעם דיבור־המתחיל?

די שאלה איז נאָך שטאַרקער: דער מקור פון דעם פירוש איז פון תורת כהנים[5], און דאָרטן ברענגט זיך טאָקע דער לימוד (בהמשך צו די דרשות) אויף „ונטעתם גו'" — אָבער רש"י איז משנה פון תורת כהנים, און ברענגט עס אויף די ווערטער[6] „שלש שנים יהי' לכם ערלים", און דערמאָנט אינגאַנצן ניט דעם וואָרט „ונטעתם".

ב) אַן דעם וואָרט „ונטעתם" — פון וואַנעט ווייס מען בפשוטו ש"מ אַז דאָס איז משעת נטיעתו און ניט „פריו ג' שנים" דריי יאָר פון פירות וואָקסען[7]?

ג) וואָס איז די אריכות אין רש"י סיי בההעתקה פון פסוק סיי — בלשונו „מאימתי מונה לו" — „ער האָט געדאַרפט זאָגן בקיצור: „שלש שנים[7] — משעת נטיעתו"?

[אע"פ אַז אזוי איז דער לשון אין תורת כהנים — איז אָבער (ווי גערעדט כמה פעמים) ניט ענינו של רש"י בפירושו על התורה צו מעתיק זיין דרשות רז"ל בלשונן, נאָר ער איז מפרש פשוטו של מקרא; וואָס דערפאָר איז רש"י אפט־מאל משנה (ופשיטא — משמיט) פון לשון רז"ל, בהתאם צום פירוש הכתוב ע"פ פשוטו של מקרא].

ב. דער ביאור אין דעם:

רש"י'ן בפשטות אָרט דאָ די אריכות הלשון אין פסוק „שלש שנים יהי' לכם ערלים": עס שטייט דאָך שוין פריער „וערלתם ערלתו את פריו", היינט פאָר־וואָס חזר"ט איבער דער פסוק נאָכאַמאָל די ווערטער „יהי' לכם ערלים", און זאָגט ניט בקיצור: „וערלתם ערלתו את פריו שלש שנים"?

---

1) פרשתנו יט, כג.

2) ראב"ם, גור"א ועוד.

3) גור"א, באר מים חיים (לאחי המהר"ל), דבק טוב ועוד. וכ"ה בקרבן אהרן לתו"כ כאן.

4) וראה פי' המשכיל לדוד כאן (שנלמד זה מדלא כתיב „עד שלש שנים גו'", ע"ש).

5) עה"פ.

6) שינוי זה בפרש"י ז"ל בפשטות, כי בא לפרש המנין ד„שלש שנים". אבל עדיין אינו מובן (כבפנים) — למה לא העתיק גם תיבת „ונטעתם"?

7) זה שהעתיק רש"י בהד"ה גם התיבות „יהי' לכם ערלים"* קאי בפשטות על ההמשך בפרש"י „יכול כו' ת"ל יהי' כו'". אבל ראה לקמן בפנים סעיף ב.

*) בדפוס שני (ובא' מכת"י רש"י שתח"י) — הד"ה הוא „שלש שנים".

נעמט רש"י דערפון ארויס, אז אין ערלה זיינען פאראן צוויי ענינים: (א) דער איסור פון ערלה אויפ'ן (עץ ו)הפירות („חפצא") — ועלתם ערלתו את פריו", ובלשון רש"י[8]: „יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו"; (ב) דער מנין פון די „שלש שנים" — אַ דין אויפ'ן אדם („גברא") — „(שלש שנים) יהי' לכם ערלים"[9].

און דאָס מיינט רש"י מיט זיין אריכות הלשון „מאימתי מונה לו משעת נטיעתו": עס דאַרף זיין „מונה לו" — דער אדם ציילט די „שלש שנים"; און ווי‌באָלד דער מנין איז „לכם", איז מסתבר אַז די „שלש שנים" רעכענען זיך (ניט פון ווען דער עץ איז עושה פירות, נאָר) פון פעולת האדם (גברא) — „ונטעתם"[10] — פון ווען ער האָט איינ‌געפלאַנצט דעם עץ.

ועפ"ז קומט ארויס נאָך אַ נפק"מ: ווי‌באָלד אַז דאָס וואָס „מונה לו משעת נטיעתו" איז מצד דעם וואָס דער מנין דאַרף זיין „לכם", דאַרף אויסקומען, אַז די שלש שנים (פון נטיעה) ווערן גע‌רעכנט ניט לויט'ן עץ, נאָר לויט'ן אדם („לכם").

דער חילוק צווישן די צוויי אופנים — צי מ'רעכנט די „שלש שנים" לויטן „עץ" אַדער לויט נטיעת האדם — איז אין פאַל ווען מ'פלאַנצט איין אַ צווייג פון אַ בוים וואָס איז שוין אַלט „שלש שנים":

אויב מ'זאָל רעכענען לויטן עץ, האָט אַן אַרט צו זאָגן, אַז ווי‌באָלד דער צווייג האָט שוין פריער דורכגעמאַכט די שני ערלה, זיינען די פירות וואָס וואַקסן אויס פון דעם צווייג מותר מיד;

אויב אַבער מ'זאָל רעכענען די „שלש שנים" לויט דעם אדם הנוטע — „לכם" — דאַרף אויסקומען, אַז מ'דאַרף נאָכ‌אַמאָל אַנהויבן ציילן „שלש שנים". פון זינט דער אדם האָט געמאַכט זיין נטיעה (חדשה).

[ולפ"ז איז שיטת רש"י בפירושו על התורה — ע"ד הפשט — מתאים מיט חלק ההלכה שבתורה, וואָס דער דין איז[11], אַז „אחד הנוטע ואחד המבריך כו'" איז חייב בערלה[12].

ג. עפ"ז וועט מען אויך פאַרשטיין נאָך אַן ענין אין דעם פירוש רש"י:

---

8) כאן (וראה הערה הבאה). ובראב"ע כאן: שאותו פרי הוא חשוב כמו ערלה שהיא מזקת כו'. ולהעיר מת"א כאן: ותרחקון רחקא, ובתיב"ע: ותגזרון גזרא — שמדגיש פעולת הגברא. וראה לקמן בפנים סעיף ד.

9) אבל להעיר מפרש"י לעיל (וארא ו, יב): וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי איסור שיבדיל בפני אכילתו. שלש שנים יהי' לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו — ומשמע מזה, ש„וערלתם גו'" („עשו לו אוטם כו'") הו"ע דהגברא; ו„שלש שנים יהי' לכם ערלים" („אטום כו'") הו"ע בהחפצא.

10) אף שע"ד ההלכה אין צ"ל נטיעת אדם, כי גם אם עלה מאליו חייב בערלה (ערלה פ"א מ"ב) — דיבר הכתוב בהווה ונטעתם. וי"ל שע"ד הפשט צ"ל נטיעת אדם דוקא, כהלשון „ונטעתם". וראה תו"כ כאן: „ונטעתם פרט לעולה מאליו" (וראה ע"ד ההלכה — מפרשים לערלה שם. ירושלמי שם פ"א ה"א וב'. רמב"ם הל' מע"ש ונטע רבעי פ"י הלכה ה־ו. טושו"ע יו"ד סו"ס רצד. ועוד).

11) ר"ה ט, סע"ב ובתוד"ה מרכיב שם. רמב"ם שם הי"ד. טושו"ע שם סט"ז.

12) וגם לדרשת התו"כ כאן „ונטעתם פרט למרכיב ולמבריך" — ראה תוס' (ועוד) לר"ה שם שאיירי כשלא נפסקה מהאילן הזקן כו'. וראה ערלה פ"א מ"ה ובמפרשים שם. ירושלמי שם פ"א ה"ג. רמב"ם וטוש"ע שם ונ"כ. ועוד.

וגם לפמ"ש הרמב"ן (והובא בקיצור בר"ן) ר"ה שם, דלר' אליעזר בן יעקב (טוטה מג, ב) נתמעט מבריך ומרכיב מערלה (וראה מלבי"ם כאן) — הרי אין הטעם בזה מפני שמונים לפי העץ, כ"א מפני שאין זה דרך נטיעה.

נאָך די וועַרטער „מאימתי מונה לו משעת נטיעתו", איז רש"י ממשיך — אין דעם זעלבן דיבור־המתחיל — „יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מותר ת"ל יהי' בהוייתו יהא".

דאָרף מען פֿאַרשטיין: די צוויי ענינים אין פירוש רש"י — (א) „מונה לו משעת נטיעתו", (ב) „יכול אם הצניעו כו" — האָבן לכאורה קיין שייכות ניט צווישן זיך: „מאימתי מונה לו כו" איז אַ פירוש אויף די וועַרטער „שלש שנים"[13], און „יכול אם הצניעו כו" — אויף די וועַר־טער „יהי' לכם ערלים";

האָט דאָך רש"י געדאַרפט מחלק זיין די צוויי ענינים אין צוויי באַזונדערע דיבור־המתחיל'ס (כדרכו בכ"מ) — פֿאַרוואָס ברענגט זיי רש"י בהמשך אחד אין דעם זעלבן דיבור־המתחיל[14]?

די תמי' אין דעם איז נאָך שטאַרקער: אויך דער מקור פון דעם ענין („יכול אם הצניעו כו") אין פירוש רש"י איז פון תורת כהנים[15], אָבער דאָרט קומט עס טאַקע ניט בהמשך צום לימוד „מאימתי מונה כו"[16], נאָר עס איז אַ לימוד פֿאַר זיך — היינט פֿאַרוואָס איז רש"י משנה פון תו"כ און איז מצרף די צוויי לימודים צוזאַמען?

ד. ע"פ הנ"ל (סעיף ב) איז עס מובן בפשטות:

וויבאַלד דער פסוק איז מדגיש „יהי' לכם ערלים" — אַז עס איז אַ דין אין „גברא" (כנ"ל) — קען מען דאָך מיינען אַז עס איז ניט נאָר בשייכות צום פרט פון „שלש שנים" (אַז דער מנין דאָרף זיין „לכם", כנ"ל), נאָר אַז כללות איסור ערלה איז בלויז „לכם", אַן איסור גברא[17],

(און די וועַרטער „יהי' לכם ערלים" זיינען ניט אַ הוספה אויף די וועַרטער „וערלתם ערלתו את פריו" (און אַ דין בלויז אין מנין ג' שנים), נאָר זיי זיינען דער פירוש און אויסטייטש פון „וערלתם ערלתו את פריו" — אַז עס מיינט בלויז „יהי' לכם ערלים", אַן איסור גברא):

און אויב מ'זאָל אַננעמען אַז דער איסור ערלה איז ניט חל אויף די פירות גופא (נאָר עס איז בלויז אַן איסור על האדם ניט צו עסן די פירות די ערשטע דריי יאָר) — איז דאָ אַן אָרט צו זאָגן, אַז נאָך די ג' שנים איז ניטאָ דער איסור ערלה, אפילו ניט אויף די פירות וואָס זיינען געוואָקסן אין די ג' שני ערלה.

מ'וואָלט געלערנט, אַז ערלה איז אַן איסור גברא („יהי' לכם ערלים") התלוי בזמן („שלש שנים")[18] — אַזוי ווי דער איסור אכילת חמץ בפסח[19] וכיו"ב — אַ געוויסן זמן טאָר עס דער אדם ניט עסן[20]; ובמילא, „אם הצניעו לאחר שלש

13) וגם לפמשנ"ת לעיל בפנים שפירוש זה („מאימתי כו") שייך גם להתיבות „יהי' לכם ערלים" — הו"ל לרש"י להעתיק עוה"פ תיבות אלו ולפרש „יכול כו' ת"ל יהי' כו" (כדרכו בכ"מ. ולדוגמא בפרשתנו לעיל יט, ג).

14) ראה מה שתי' במשכיל לדוד כאן. וראה הערה 18.

15) עה"פ (בשינוי לשון).

16) ויש הפסק דרשה אחרת ביניהם.

17) ראה לעיל הערה 8.

18) עפ"ז יתוסף ביאור גם בתי' השפ"ח כאן (בשם הנח"י).

19) ראה צפע"נ לרמב"ם הל' חו"מ פ"א ה"ו, שזהו טעם המ"ד (פסחים כח, ריש ע"ב. שם כט, א) דחמץ שעבר עליו הפסח אסור רק מדרבנן. ולמ"ד (שם כח, ס"א) שהוא אסור מה"ת, הוא מפני ש„ס"ל דהחיוב הוא בהדבר ולא בהזמן", ד„חמץ הוא איסור בעצמיי שאסור לאוכלו בפסח".

20) ראה בארוכה אתוון דאורייתא (כלל יו"ד)

שנים" איז עס מותר (וויבאלד דער זמן איסורו איז שוין אריבער).

לערנט מען אפ פון ווארט "יהי" — „בהוייתו יהא" — אז דער איסור ערלה בלייבט שטענדיק אויף די פירות, אויך נאך די שלש שנים[21].

ה. דער טעם פנימי פון דעם חילוק צווישן איסורי גברא ואיסורי חפצא — י"ל אז דאס היינגט אפ פון וואנעט עס קומט דער חיות פון דעם דבר הנאסר:

איסורי חפצא (אז דער חפץ פאר זיך איז אסור), איז ווען דער חפץ איז מקבל א חיות אסור, פון ג' קליפות הטמאות לגמרי[22] וואס קענען ניט נתעלה ווערן אין קדושה, און דערפאר איז דאס א חפצא של איסור ואסור לעולם:

איסורי גברא איז ווען די זאך איז מקבל א חיות סתם, פון קליפת נוגה[22] וואס קען נתעלה ווערן אין קדושה, און דערפאר איז ער א חפצא של היתר (נאר דער גברא טאר עס ניט עסן וכיו"ב).

און פירות ערלה זיינען אן איסור חפצא (כנ"ל בארוכה) — ווייל זייער חיות איז פון ג' קליפות הטמאות (ווי דער אלטער רבי ברענגט ארא"פ אין תניא[23]).

עס פאדערט זיך אבער נאך הסברה: וויבאלד אז דער אילן אליין איז א דבר היתר[24], און די פירות זיינען דאך יונק חיותם פון דעם אילן — ווי קען זיין, אז דער אילן אליין זאל זיין א דבר המותר און די פירות וואס קומען פון אים ארויס זאלן זיין א חפצא של איסור?

ווען פירות האילן וואלטן אלעמאל געווען אסור, וואלט מען נאך געקענט מסביר זיין, אז אט דער חלק החיות[25] פון דעם אילן פון וואנען די פירות זיינען יונק זייער חיות איז פון ג' קליפות הטמאות:

וויבאלד אבער אז נאך ג' שנים זיינען די פירות מותר, קומט אויס, אז אויך דער חלק (החיות של) האילן איז ניט פון ג' קליפות הטמאות — היינט ווי ווערן די פירות אן איסור חפצא?

ו. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם הביאור אין דעם לשון פון אלטן רבי'ן אין תניא[26] וועגן „מאכלות אסורות מהצומח כמו ערלה וכלאי הכרם כו" — אז זייער „קיום וחיות" איז פון ג' קליפות הטמאות: איז מדייק דער רבי (מהורש"ב) נ"ע[27], אז „בערלה וכלאי הכרם לא אמר וקיום גופם" — ניט ווי פריער, ביי „בעלי חיים הטמאים ואסורים באכילה", וואו דער אלטער רבי

ובית האוצר (אות א כלל קכה) — להר"י ענגל — שקו"ט באיסורים זמניים אם הם איסור חפצא או איסור גברא. ונת' בארוכה בההתועדות.

21) ע"ד חמץ שעבר עליו הפסח להדיעה שאסור מה"ת (ראה הערה 19).

ולהעיר מלשון אדה"ז בשולחנו (הל' פסח סתמ"ז סמ"ה) „ועכשיו הוא כחתיכת נבילה" — דלכאורה: כוונת אדה"ז שם היא לבאר איך שלא חל שינוי בשם חמץ כשמגיע זמן איסורו, כי גם קודם הפסח „הי' שמו חמץ". וא"כ, תיבות הנ"ל („שעד עכשיו לא אסרו הכתוב ועכשיו הוא כחתיכת נבילה" — ולא „ועכשיו נאסר" וכיו"ב) הן הדגשה להיפך? ומשמע מזה, שס"ל שחמץ בתוך הפסח הוא איסור חפצא (אף שחמץ שעבר עליו הפסח אסור רק מדרבנן — שם ר"ס תמח). וצ"ע.

22) ראה תניא ספי"ו ואילך (מע"ח שמ"ט).

23) שם (מע"ח שם פ"ו). שם רפל"ז. וראה הנסמן בהערה 30.

24) ראה ערלה פ"א מ"ז. תו"כ כאן.

25) להעיר מריש ערלה: רי"א אפילו אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור.

26) ספ"ו.

27) קיצורים והערות לתניא ע' קטו.

זאָגט אַז (ניט בלויז זייער „נפשות", נאָר) אויך „קיום גופם" איז פון ג' קליפות הטמאות — און איז מסביר: „שהרי גופם (פון ערלה כו') טהור כו'".

איז לכאורה ניט פֿאַרשטאַנדיק: פירות ערלה זיינען דאָך אסור לעולם — דאַרף דאָך דער „קיום גופם" פון די פירות זיין פון ג' קליפות הטמאות: און אויב ווייל די פירות נעמען זיך פון דעם אילן וואָס איז אַ דבר היתר — איז דאָך אויך דער חיות הפירות פון (און דורך) דעם אילן?

איז דער ביאור אין דעם: דער חילוק פון „קיום גופם" און „קיום וחיות" איז:

דער גוף וגשם פון אַ נברא איז באַשאַפן געוואָרן בלויז איין מאָל, און דער־נאָך איז מען בלויז מקיים די פריער־דיקע מציאות, און דערפאַר איז אין דעם ניט שייך אַ שינוי מזמן לזמן פון זיך אַליין[28] (אַז עס זאָל זיך בייטן דער אָרט פון וואָנעט עס קומט „קיום גופם");

דאָקעגן דער חיות פון צומח ודומם ווערט כסדר נתחדש פון־דאָס־ניי (כמבואר בכמה מקומות[29] בפירוש „המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית", אַז „בכל יום" ווערט נמשך אַ חיות חדש), און דערפאַר קען ווערן אַ שינוי אין דעם חיות.

און דאָס איז אויך דער ביאור באיסור ערלה: דער גוף וגשם האילן וואָס איז אַ דבר טהור — בלייבט טהור, ווייל אין דעם קען קיין שינוי ניט ווערן (לגבי ווי עס איז געווען פריער):

משא"כ דער חיות וכח מיט וועלכן דער אילן איז מצמיח די פירות און זיי זיינען יונק (פון אילן), איז במשך די שלש שני ערלה איז עס אַ חיות פון ג' קליפות הטמאות[30] — און מצד דעם ווערן די פירות אַן איסור חפצא[31] (ואסורים לעולם):

און דערנאָך ווערט נשפע ונמשך אין דעם אילן[30] אַ חיות חדש[32], וואָס די פירות שלו (בשנה הרביעית) זיינען ניט נאָר טהורים ומותרים, נאָר אדרבה — „קדש הלולים לה'"[33].

(משיחות אחרון של פסח וש"פ קדושים תשל"ו)

---

28) לבד כשהאדם עושהו אשרה וכיו"ב. ועצ"ע בנוגע לכלאי הכרם. ולהעיר מרמב"ם הל' מאכא"ס (פ"י ה"ו) „בין שעלו מאליהן . . אסורין".

29) ראה בארוכה מאמרי חגה"ש תרס"ה וה"ש"ת.

30) ראה לקו"ת פרשתנו ד"ה וכי תבואו פ"ב. אוה"ת עה"פ. וש"נ.

31) אף ש„גופם טהור" (כמו האילן). ויתירה מזו — האילן עצמו (גם החיות שבו) טהור, כי גופם דהפירות שייך לגופם דהאילן (גם בנוגע להיתר ואיסור), ולא להחיות שמשפיע האילן שאינו אלא בדוגמת מעבר.

וי"ל דוגמא לזה — יפה כח הבן מכח האב (שבועות מח, סע"א), שהאפשריות לזה היא מפני דפנימיות הבן לוקח מפנימיות האב (אף שלא נתגלה באב) — ואח"כ נתגלה בבן בכח הבן (ולפעמים אינו מגלה ואינו יפה).

32) אבל צ"ע אם אפ"ל כן בכל איסורים זמניים, כי דוחק לומר (ובפרט למ"ד דחמץ לאחרי הפסח אסור מה"ת) שיש שינוי בחיות של אותו הדבר (משא"כ בנדו"ד, שפירות ערלה אסורים לעולם).

33) פרשתנו יט, כד. וראה לקו"ת ואוה"ת שם.

קדושים ב

א. נאָך דעם ווי די תורה זאָגט אַן דעם דין פון ערלה און כרם רבעי[1], שטייט אין פסוק[2]: ובשנה החמישית תאכלו את פריו להוסיף לכם תבואתו אני ה' אלקיכם.

איז רש"י מעתיק די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו" און מפרש: המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות.

בפשטות לערנט מען[3], אַז רש"י קומט באַוואַרענען אַז די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו" זיינען ניט אַ המשך („דבוק") צו „ובשנה החמישית תאכלו את פריו" — ווייל ווי פאַסט צו זאָגן אַז צוליב „תאכלו את פריו" וועט זיין דער שכר פון „להוסיף לכם תבואתו"?! — נאָר דאָס איז דבוק צו די פֿרירדיקע פסוקים וואו עס רעדט זיך וועגן שמירת המצוה: „המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף כו'".

עס איז אָבער ניט פֿאַרשטאַנדיק די אריכות הלשון אין פרש"י — לכאורה האָט ער געדאַרפט זאָגן בקיצור (ע"ד ווי דער אבן עזרא[4]) אַז „להוסיף לכם תבואתו" איז „דבק עם קדש הלולים" (וכיו"ב); אָדער (ווי אין רשב"ם[4]) „להוסיף לכם תבואתו — (לכך תזכו) אם תעשו כאשר צויתי".

און אפילו אַז מ'וועט איינטייטשן (בדוחק גדול), אַז רש"י וויל אויך קלאָר מאַכן דעם פירוש פון „להוסיף לכם תבואתו" — אַז דאָס מיינט „בשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות"[5] — האָט רש"י געקענט זאָגן בקיצור: „להוסיף לכם תבואתו — בשכר המצוה הזאת אני מברך לכם פירות הנטיעות"?

וואָס איז די אריכות וכפל הלשון אין רש"י: „המצוה הזאת שתשמרו תהי' להוסיף לכם תבואתו (און דערנאָך) שב־שכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות"?

ב. אויך זיינען פֿאַראַן נאָך כמה דיוקים בלשון רש"י, ומהם:

א) „המצוה הזאת שתשמרו כו'" — וואָס איז די הוספת הדיוק „הזאת"? אַז רש"י וואָלט געזאָגט „כשתשמרו המצוה" (וכיו"ב, אַן דער הדגשה „הזאת") וואָלט מען אויך געווואוסט אַז עס רעדט זיך וועגן דער מצוה (וואָס וועגן איר רעדט דער פסוק)?

ב) „אני מברך לכם פירות הנטיעות" — פֿאַרוואָס איז רש"י משנה פון לשון הפסוק „תבואתו"?

אפילו אויב רש"י דאַרף באַוואַרענען אַז דער טייטש פון „תבואתו" דאָ איז[6] (ניט תבואת השדה, נאָר) נטיעות הכרם[7] (וכהתחלת הענין[8]: ונטעתם כל עץ מאכל) — האָט רש"י געדאַרפט זאָגן (בקיצור) „מברך לכם הפירות" (אָדער „הנטיעות"). וואָס איז דער כפל הלשון „פירות הנטיעות"?

---

1) קדושים יט, כג־כד.
2) שם, כה.
3) ראה ס' זכרון, משכיל לדוד ובאר יצחק כאן.
4) עה"פ.
5) ושולל בזה פי' ריה"ג בתו"כ כאן. ועוד.
6) אבל דוחק, כי מסתימת לשון רש"י שבהערה הבאה (וכן — ל' הכתוב תצא כב, ט) משמע שאין בפירוש זה חידוש.
7) ראה רש"י בהר כה, כ. וראה גם רד"ק כאן.
8) יט, כג.

ג. ווייטער איז רש"י ממשיך: „הי' ר' עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נאמר להוסיף לכם תבואתו".

צוליב וואָס ברענגט רש"י דעם מאמר פון ר' עקיבא?

לערנען מפרשים[9], אַז דערמיט פאַר־ענטפערט רש"י פאַרוואָס שטייט דער שכר נאָכדעם ווי „ובשנה החמישית תאכלו גו'" און ניט פריער ביי שמירת המצוה (פאַר וועלכער עס קומט דער שכר) — ברענגט רש"י מאמר רע"ק[10], אַז דער שכר קומט דערפאַר וואָס „ארבע שנים אני מצטער בו חנם" — וואָס דער אדם האַלט זיך אַפּ פון עסן די פירות ביז שנה החמישית[11], „וה"ק[9] מה שתאכלוהו בחמישית בלבד ולא כו' יהי' להוסיף".

אָבער דער פירוש איז ניט גלאַטיק, ווייל דאָס וואָס דער שכר מצוה שטייט ניט פריער איז מלכתחילה קיין שאלה ניט אין פשוטו של מקרא: בדרך כלל, דאַרט וואו ס'ווערט געזאָגט אין תורה דער שכר מצוה, שטייט עס בסיום הענין. ועד"ז בעניננו: פריער פאַר־ענדיקט די תורה אַלע פרטי המצוה (ווי דער אדם דאַרף זיך פירן מיט זיינע פירות) — „שלש שנים . . לא יאכל.

ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש . . (און אַז דוקא נאָכדעם) ובשנה חמישית (מעג זיין) תאכלו את פריו" — און ערשט דערנאָך ווערט אָנגעזאָגט שכר המצוה (וואָס דער אויבערשטער וועט דערפאַר געבן) „להוסיף לכם תבואתו"[12].

אויך דאַרף מען האָבן אַ הסברה וואָס רש"י ברענגט דעם ענין בצירוף שם אומרו, וואָס (ווי געזאָגט פיל מאָל) רש"י טוט דאָס נאָר דאַרט וואו דאָס איז מוסיף אין הבנת הפירוש.

און נאָכמער: אין דעם גופא איז רש"י מדייק „הי' ר' עקיבא אומר", אַז ר' עקיבא פלעגט שטענדיק זאָגן דעם מאמר — וואָס גיט צו די הדגשה[13] אין הבנת הענין?

ד. אין דעם מאמר גופא — וואָס רש"י ברענגט פון ר' עקיבא — איז ניט פאַרשטאַנדיק:

עס זיינען דאָ כו"כ מצות, ביי וועלכע תורה זאָגט־אָן דעם שכר המצוה, און רש"י איז ביי זיי ניט מפרש, אַז דער טעם וואָס תורה איז מבטיח שכר המצוה איז „כנגד יצר הרע" (דהיינו, אַז לולא דעם שכר וועט דער יצר הרע ניט לאָזן מקיים זיין די מצוה);

פון וואָנעט איז דער הכרח, אַז דוקא דער שכר איז (אָנדערש פון אַן אָנדער שכר מצוה, און איז) געזאָגט געוואָרן „כנגד יצר הרע" (און ניט ווייל עס קומט דעם אדם דער שכר וויבאַלד אַז ער האָט זיך מצטער געווען חנם ד' שנים)?

---

9) משכיל לדוד.

10) תו"כ עה"פ.

11) כלשון רש"י (מתו"כ) „ארבע שנים אני מצטער בו חנם". ולכאורה צ"ע שהרי בשנה הרביעית מותר לאכול הפירות בירושלים וא"כ אינו „מצטער . . חנם"?

ומתורץ ע"פ פרש"י בפסוק שלפנ"ז „מה מע"ש אינו נאכל כו' אלא בפדיון אף זה כן", שמזה מובן שפירות רבעי אינם שלו כ"א מה שמשולחן גבוה קזכי (וראה גם מפרשי התו"כ כאן שזוהי פלוגתת ריה"ג ורע"ק, שלריה"ג הם ממון בעלים ולרע"ק — ממון גבוה).

12) ומש"נ „להוסיף גו'" בסמיכות ל„תאכל גו'" אינה קושיה (כ"כ). כמ"ש בראב"ע כאן „ורבים כמוהם".

13) ובפרט שבתו"כ (לפנינו) איתא „ר' עקיבא אומר".

בשלמא ביי דער פרשה פון „יפת תואר", איז מובן וואָס רש"י זאָגט[14] אויף „ולקחת לך לאשה"[15] אַז „לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע" — ווייל, ווי רש"י איז מבאר, „אם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור"; ד. ה. אַז בעצם וואָלט עס געדאַרפט זיין אַ דבר האסור[16], נאָר הקב"ה מתירה. ובמילא — אַן ענין וואָס איז מוכח מתוכו אַז דאָס איז געזאָגט געווארן נאָר „כנגד יצר הרע"[17].

אָבער בכלל איז ענין שכר פאָר אַ מצוה געפינט מען בפירוש אין תורה ביי כו"כ מצות (כנ"ל) און דאָס איז אַ יסוד בנוגע צו מצות (אַז דער אויבערשטער גיט שכר מצות)[18] — איז פאַרוואָס איז אויסגעטיילט דער שכר (פאָר דער מצוה פון ערלה און כרם רבעי), אַז דוקא ער איז געזאָגט געווארן „כנגד יצר הרע"[19]?

ה. ווייטער שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „אני ה'" און איז מפרש: „אני, ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי".

איז ניט מובן: דער לשון הרגיל בפרש"י בכגון דא איז (בקיצור) „נאמן לשלם שכר"[20]. פאַרוואָס איז רש"י דא מאריך בלשונו — „אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי"?

נאָך מער: ניט נאָר איז עס אַן אריכות הלשון, נאָר אויך אַ שינוי: ניט „נאמן לשלם שכר", נאָר „נאמן לשמור הבטחתי"[21], ועוד, רש"י איז משנה (אויך פון זיין פריערדיקן לשון בעניננו „שכר שכרה אני מברך כו'"), און זאָגט אַן ענין פון הבטחה („המבטיח . . לשמור הבטחתי")?

ו. וי"ל הביאור בזה:

די שאלה אין פסוק וואָס רש"י קומט פאַרענטפערן בפירושו איז [ניט בנוגע דעם אָרט פון די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו" — וכנ"ל (סעיף ג) אַז אין פשוטו של מקרא איז דאָס מלכתחילה קיין קשיא ניט — נאָר] אין דעם פירוש התיבות:

אויב תורה וואָלט סתם געמיינט אַנ־זאָגן דעם שכר המצוה, האָט געדאַרפט שטיין (ע"ד ווי אין אַנדערע ערטער[22]) „למען[23] הוסיף לכם תבואתו", אַדער „ואוסיף לכם תבואתו" וכיו"ב.

דער לשון „להוסיף לכם תבואתו" (בלמ"ד בתחלתה) ווייזט, אַז דאָס איז דער מכוון און תכלית פון דער מצוה — „שלש שנים גו' לא יאכל. ובשנה הרביעית יהי' כל פריו קודש גו' (כדי) להוסיף לכם תבואתו". ע"ד „זכור את יום השבת לקדשו"[24], וואָס דער „לקדשו" איז (ניט אַ שכר, נאָר) די מטרה און תכלית פון דעם „זכור".

דערפון איז רש"י מכריח, אַז דער פשט אין פסוק איז: „המצוה הזאת

---

14) תצא כא, יא (מקידושין כא, ב).
15) תצא שם.
16) כפרש"י תצא שם בד"ה שלאח"ז „אפילו אשת איש". וראה מפרשי רש"י שם.
17) ועד שאפילו אחרי ההיתר „אם נשאה סופו . . בן סורה ומורה" (פרש"י שם ד"ה ולקחת).
18) כמפורש בעשה"ד (יתרו כ, ו ובפרש"י), ובכ"מ. וראה בארוכה לעיל ע' 2-71.
19) להעיר מפרש"י ר"פ צו „ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס", ומפורש לקמן בפ' בהר (כה, כ) „וכי תאמר מה נאכל". — אבל גם במקומות אלו לא כתב רש"י „דברה תורה כנגד יצר הרע".
20) כפרש"י ר"פ וארא. פרשתנו לעיל יט, י. ועוד (ראה הנסמן לעיל ע' 97 הערה 15).
21) ע"ד לשונו בפ' וארא שם (ו, ג. שם, ו).
22) ראה לדוגמא יתרו כ, יב.
23) וראה תיב"ע כאן: מטול כו'.
24) יתרו שם, ח.

שתשמרו תהי׳ להוסיף לכם תבואתו״ — כאָטש אז בכלל דאָרף מען מקיים זיין אַ מצוה דערפאָר וואָס אַזוי האָט דער אויבערשטער געהייסן, אָבער ביי דער מצוה זאָגט תורה, אז איר שמירה[25] איז (מעג זיין) מלכתחילה מיט דער כוונה „להוסיף לכם תבואתו״[26].

און דאָס איז וואָס רש״י איז מאריך בלשונו: די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו״ זיינען ניט קיין אַנזאָג אויף דעם שכר המצוה, נאָר די תורה רעדט דאָ (בעיקר) וועגן כוונת האדם — אַז ער טוט די מצוה כדי „להוסיף לכם תבואתו״. קומט אויס, אז אין פירש״י ווערן אַרויסגעבראַכט צוויי ענינים: (א) דער פירוש פון „להוסיף לכם תבואתו״ איז אז דאָס רעדט זיך וועגן כוונת האדם — „המצוה הזאת שתשמרו תהי׳ להוסיף לכם תבואתו״. (ב) דער טעם ווי אַזוי קען דער אדם אַזוי טראַכטן — ווייל (דאָ האָט דער אויבערשטער אַנגעזאָגט במיוחד אַז) אַזוי וועט עס זיין בפועל: „שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות״.

ז. עפ״ז ווערט די שאלה: וועז „להוסיף לכם תבואתו״ וואָלט געמיינט דעם אַנזאָג אויף שכר מצוה, וואָלט קיין קשיא ניט געווען וואָס די ווערטער שטייען בסיום הענין (כנ״ל).

אָבער לויט פי׳ רש״י, אז דאָס באַציט זיך (בעיקר) צו כוונת האדם בעת קיום (שמירת) המצוה — האָט עס געדאַרפט שטיין בסמיכות צו די ווערטער וואָס ריידן וועגן שמירת המצוה („לא יאכל״ — (מיט דער כוונה) להוסיף לכם תבואתו)?

באַוואַרנט עס רש״י דורך דעם וואָס ער איז משנה פון לשון הכתוב „תבואתו״ און זאָגט „פירות הנטיעות״: דורך שטעלן די ווערטער „להוסיף לכם תבואתו״ נאָך „ובשנה החמישית גו״ וויל דער פסוק אָנדייטן אויפן אופן הברכה: דער פשט אין „להוסיף לכם תבואתו״ איז ניט נאָר אַז דער אויבערשטער וועט געבן אַ תוספת ברכה אין דער צמיחה און וואוקס פון די פירות, נאָר אַז אויך נאָכדעם ווי עס וועלן אויסוואַקסן די „פירות הנטיעות״ פון שנה החמישית (זייענדיק גרייט צו „תאכלו את פריו״), וועט אין זיי גופא חל זיין ברכת ה׳ באופן של הוספה וריבוי — „אני מברך לכם פירות הנטיעות״ [ע״ד ווי רש״י זאָגט אין פ׳ בהר[27] „אף בתוך המעים תהא בו ברכה״].

ח. עס בלייבט אָבער ניט פאַרשטאַנדיק: מיט וואָס איז די מצוה אָנדערש פון אַלע אַנדערע מצות וואָס דוקא באַ איר, איז: א) תורה זאָגט אַז אַז מען מעג מלכתחילה מקיים זיין די מצוה כדי „להוסיף לכם תבואתו״; ב) דער שכר עצמו איז אַנדערש ווי דער שכר פון אַנדערע מצות (אין אַן אופן שלא בערך — אַ ברכה אין „פירות הנטיעות״ כנ״ל)?

ברענגט דערפאַר רש״י דעם מאמר פון ר׳ עקיבא — „דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם כו׳״: וויבאַלד ס׳איז זייער שווער צו מקיים זיין די מצוה, וואָרום אַ מענטש קען דאָך טענה׳ן „ארבע שנים אני מצטער בו

---

25) ועפ״ז יל״פ לשון רש״י „תהי׳ להוסיף לכם תבואתו״ — תהי׳ שמירתכם (ולא — תהי׳ המצוה).

26) דלא כמ״ש בבאר מים חיים (לאחי המהר״ל) כאן. וראה לקמן סעיף ח.

27) כה, יט. ועד״ז בפרש״י בחוקותי כו, ה. וראה לקו״ש ח״ה (ע׳ 122) בפרש״י תולדות (כו, יב) ד״ה מאה שערים.

חנם״ — האָט מען „מחיר״ געמאַכט („כנגד יצר הרע״) צו האָבן אין זינען דעם שכר המצוה בעת קיומה; און כדי צו „באַפרידיקן״ דעם יצה״ר איז דער אויבערשטער מבטיח אַ שכר שלא ע״ד הרגיל.

ועפ״ז איז פאַרשטאַנדיק בפשטות וואָס רש״י איז דערנאָך ממשיך „אני ה׳ — אני ה׳ המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי״: דאָ איז ניט מספיק דער זירוז „נאמן לשלם שכר״ ווי באַ אַנדערע מצות — היות אַז דאָ רעדט זיך וועגן אַ מצוה וואָס דער אדם טוט מלכתחילה לשם שכרה, און לולא דעם וואָלט דער יצר הרע אויסגעפירט, ניט דערלאַזן צו מקיים זיין די מצוה —

דעריבער איז דאָ דער פירוש פון „אני ה״ — „המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי״: וויסנדיק אַז דאָס איז אַ הבטחה פון אויבערשטן און ער איז „נאמן לשמור הבטחתי״, איז דאָס מספיק אַז אויך דער יצר הרע זאָל מוזן מסכים זיין אויפן קיום המצוה[28].

ט. ביי אַ תלמיד ממולח קען זיך אַבער דערוועקן אַ שאלה: ווי קומט עס אַז מ׳זאָל ביי דער מצוה אַזויפיל משנה זיין פון אַלע מצות — מתיר מאַכן צו אַפהיטן לשם שכר, און דערצו נאָך מבטיח זיין אַ שכר בלתי טבעי ורגיל כלל — און דאָס אַלץ צוליב איינעם וואָס איז אין אַזאַ שפל המצב אַז דער אינציקער וועג צו פועל׳ן אויף אים איז צו באַוואָרענען „כנגד יצר הרע״?

זאָגט רש״י אַז דאָס זאָגט ר׳ עקיבא — דער וואָס האָט געזאָגט „ואהבת לרעך כמוך . . זה כלל גדול בתורה״[29]; אויך איז ר׳ עקיבא געווען דער וואָס „הי׳ רגיל לזכות את ישראל״[30]. און לויט שיטת רע״ק, אַז געפינען אַ זכות אויף יעדן אידן און פרואָון אים העלפן כו׳, איז אַ כלל גדול בתורה — איז מובן פאַרוואָס תורה פאַרנעמט זיך מיט יעדן אידן און באַוואָרנט אויך אַזאַ וואָס דאַרף אַנקומען צו „דברה תורה כנגד יצר הרע״.

דערביי איז רש״י מדייק „הי׳ ר׳ עקיבא אומר״, אַז ער פלעגט דעם מאמר נאָכאַמאָל חזר׳ן, וואָס דאָס באַווייזט אַז אין דער באַוואָרענישן פון „דברה תורה כנגד יצר הרע״ האָט זיך „אַרויסגעזאָגט״ אַ זאַך, וואָס איז במיוחד פאַרבונדן מיט מהותו ומעלתו של ר׳ עקיבא[31] — און דערפאַר האָט דוקא ר׳ עקיבא געזאָגט וועגן דער גרויסער תועלת דערפון:

ר׳ עקיבא האָט די ערשטע פערציג יאָר פון זיין לעבן ניט געלערנט קיין תורה[32]. ערשט דאָן, וועט מען האָט אים צוגעזאָגט שכר אויב ער וועט גיין לערנען תורה, איז ער געגאַנגען לערנען[33].

---

28) וגם: הי׳ מקום לומר, שמכיון שמקיים המצוה בשביל לקבל פרס, לא יקבל השכר, ולכן מוכרחת ההוספה שהקב״ה מבטיח על כך, שבכל אופן יקבל השכר.

29) פרש״י לעיל פסוק יח (מתו״כ עה״פ).

30) פרש״י סנהדרין קי, ב ד״ה שבקי׳.

31) להעיר מפי׳ כ״ק מו״ח אדמו״ר בנוסח ההגדה „חכם מה הוא — אומר״ (הגש״פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע׳ יז).

32) אדר״נ פי״ו, ב.

33) כתובות סב, סע״ב ואילך. — באדר״נ שם ד„תחלתו של רע״ק . . פעם אחת הי׳ עומד על פי הבאר אמר מי חקק אבן זו . . מיד חזר ללמוד

---

*) בנדרים (נ, א) דלאחרי שנשאת לו בת כלבא שבוע א״ל זיל הוי בי רב. אבל בכדי שלא יסתור להא דכתובות, י״ל שהתנתה עמו לפני הנישואין שילך ללמוד (וכדמוכח בחדא״ג מהרש״א כתובות שם). ובתוד״ה ורבי יהושע (שבת קנ, א) שלא נשאה עד לאחר שלמד כ״ד שנה.

קומט אויס, אז ביי ר' עקיבא'ן איז געווען כעין דעם מצב פון „הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם": זיין גיין לערנען תורה איז געווען פאַרבונדן מיט „אַוועקוואַרפן" די ערשטע פערציג יאָר פון זיין לעבן; דורך גיין לערנען תורה איז ער מדגיש אַז די פריערדיקע יאָרן זיינען „מצטער בו חנם" (זיי זיינען אומזיסטע יאָרן):

און — ער איז געגאַנגען לערנען תורה צוליב אַ שכר[34] — ואעפ"כ האָט ער מצליח געווען אין לימוד התורה מיט אַזאַ הצלחה מופלגה ועילוי נעלה כ"כ[35], ביז אַז „כולהו אליבא דר' עקיבא"[36].

און דעריבער „הי' ר' עקיבא אומר דברה תורה כו'" — ווייל כעין זה איז געווען דער מצב מיט אים: דורך הבטחת שכר האָט ער אַנגעהייבן לערנען תורה און סו"ס — געקומען צו זיין מדריגה מעלת ר' עקיבא.

יו"ד. עס איז אַבער נאָך אַלץ ניט גלאַטיק (בפנימיות הענינים): סוף־סוף איז די נויטיקייט פון „דברה תורה כנגד יצה"ר" בלויז פאַר מתי מספר פון אידן וועלכע זיינען גאָר בשפל המצב — פאַרוואָס איז די מצוה אויסגעשטעלט געווארן באופן כזה פאַר אַלע אידן, אין אַן אופן וואָס איז מדגיש „דברה תורה כנגד יצר הרע"?

איז דער ביאור אין דעם: דער פירוש הפנימי אין „דברה תורה כנגד יצה"ר" איז, אַז די מצוה איז ענינה, וואָס תורה וויל דערמיט איבערמאַכן דעם יצר הרע (ע"ד ואהבת גו' בכל לבבך בשני יצריך[37]), אַז דער יצה"ר מצד עצמו זאָל ווען טאָן אַ מצוה[38]. און דערפאַר איז דער שכר פון דער מצוה „להוסיף לכם תבואתו", ווייל דוקא דורכן בירור (ואת־הפכא) פון יצה"ר און נפש הבהמית ווערט די אמת'ע „הוספה" אין קדושה, כידוע הפירוש[39] אין „ורב תבואות בכח שור"[40], אַז דער „ורב תבואות" (הוספה ועילוי רב בקדושה) קומט „בכח שור" דוקא, דורכן בירור פון נפש הבהמית.

און מהטעמים דערויף איז, ווייל די עבודה איז פאַרבונדן מיט צער: עבודת הנשמה מצ"ע איז מתוך עונג, אַבער די עבודה פון בירור נפש הבהמית פאַרט ערט יגיעה צו דורכבערעכן דעם העלם והסתר פון נה"ב, דורך אתכפיא.

און דעריבער מוז פריער זיין דער צער פון ארבע שנים וואָס דער נפש הבהמית האָט ניט קיין הנאה[41] פון דער תבואה,

און דורך דער אתכפיא, ווערט דערנאָך אתהפכא, ביז עס ווערט „להוסיף לכם תבואתו" — ורב תבואות בכח שור.

(משיחות ש"פ אחו"ק תשכ"ח,
ש"פ קדושים תשל"ו)

תורה". אבל בפשטות, הי' זה לאחרי הסיפור דכתובות, אלא שחשב שלאחרי מ' שנה בלי תורה שוב לא יוכל ללמוד, עד שראה אבן כו' ודן ק"ו בעצמו כו'. וכן משמע מנוסחא הב' באדר"נ שם „זה רע"ק שבקש ללמוד תורה הלך וישב לו על באר אחת כו'" [וראה בנין יהושע לאדר"נ שם, שבזמן הסיפור דאדר"נ כבר הי' לומד מקרא (וראה פירושו במש"כ שם „כתב לו א"ב ולמדה". ואכ"מ)].

34) ראה גם עיון יעקב לע"י כתובות שם.
35) ראה אדר"נ שם. נדרים וכתובות שם. ועוד.
36) סנהדרין פו, א.

37) משנה ברכות רפ"ט (נד, א).
38) שלא בערך יותר ממלאך רע בעל כרחו יענה אמן (שבת קיט, ב).
39) לקו"ת האזינו עה, ריש ע"ד. ובכ"מ. וראה באריכה ס' הערכים־חב"ד (כרך א) ע' אהבת ה' — ההוספה שבה כו'. וש"נ.
40) משלי יד, ד.
41) ראה לעיל הערה 11.

אמור

א. די מצוה פון ספירת העומר, אויף וועלכער מ׳איז נצטווה געוואָרן בפרשתנו[1] „וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם גו׳ עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום״, איז ענינה (לויט כמה מפרשים ופוסקים) — אַ הכנה והכשרה צו חג השבועות, זמן מתן תורתנו[2]. ובלשון החינוך[3]: „נצטוינו למנות ממחרת יום טוב של פסח עד יום נתינת התורה להראות בנפשנו החפץ הגדול אל היום הנכבד בלבינו כעבד ישאף צל[4] וימנה תמיד מתי יבא העת הנכסף אליו שיצא לחירות כי המנין מראה באדם כי כל ישעו וכל חפצו להגיע אל הזמן ההוא״[5].

דער תוכן וענין הנ״ל פון ספה״ע איז אויך נוגע להלכה, ווי עס ברענגט זיך ענין הנ״ל בכמה פוסקים[6], אַלס איינער פון די טעמים וואָס מ׳מאַכט ניט קיין שהחיינו אויף ספירת העומר.

אעפ״כ זעט מען אַז די מצוה פון ספירת העומר איז אַ מצוה און — מיט אַ שלימות בהמצוה — בזמן הבית און אויך בזמן הזה (לויט די דיעות בזה, צי דאָס איז מדאורייתא, אַדער מדרבנן, זכר למקדש[7] — מ׳מאַכט אויף איר אַ ברכה און נאָכמער — יעדן טאָג, ביז אַז דורך ספירת העומר וואָס איז אַ מצוה על כל אחד ואחד מישראל „וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד[8] ואחד״, ווערט אויפגעטאָן אַז ביום החמישים לעומר איז חג השבועות[9].

1) כג, טו־טז.

2) ראה מו״נ ח״ג פמ״ג. חינוך מצוה שו. מדרש („הגדה״) הובא בעיטור (סוף הלכות מצה ומרור), ונעתק בשו״ת הרשב״א (ח״ג סרפ״ד). ר״ן סוף פסחים. ועוד. וראה גם לבוש או״ח סתפ״ט סוס״א. אברבנאל פרשתנו. וכ״ה לפי המפרשים דלקמן הערה 5.

3) שם.

4) ערב לנוח ממלאכתו (איוב ז, ב ובמצו״ד). — ואולי גם ירמוז לבסוכות (העשויות לצל) הושבתי את בנ״י ביציא״מ.

5) לפי מ״ש בהעיטור (הובא בשו״ת הרשב״א) שם ובר״ן שם בפירוש דברי המדרש הנ״ל („מכאן קבעו חכמים לספירת העומר בזמן הזה״*) „שהרי עכשיו אין אנו מביאין לא קרבן ולא עומר אלא שאנו מחשבין יום לשמחת התורה כמו שישראל מנו באותה שעה״ — מובן, שענין הנ״ל בספה״ע הוא בזמן הזה. אבל מדברי החינוך ועד״ז המו״נ (ושאר ספרים שבהערה 2) משמע שזהו שרש המצוה גם בזמן הבית. וראה גם דרשות מהראנ״ח (הנותן אמרי שפר) — ויניציאה, ש״צ (ועוד) — פרשתנו דרוש ב׳.

*) בהעיטור ושו״ת הרשב״א שם הובאו תיבות אלו („בזמן הזה״) בסיום דברי ה„הגדה״. ובר״ן שם ליתא, אלא כתבו בפירושו „כלומר בזמן הזה שאין אנו כו׳״.

6) לבוש שם בטעם הב׳. ובטעם הא׳ כתב „משום שהספירה הוא משום צורך יו״ט (שבועות) וסמכינן אזמן דרגל״. ועד״ז בצרור המור פרשתנו עה״פ, ומוסיף „כדאמרינן בסוכה ובביעור חמץ״. ובעקידה פרשתנו (שער ס״ז פ״ד — הובא במט״מ סתרס״ט), שספירת הזמן מורה על הצער ההוה בהעדרו ועל התענוג המקווה בהוויתו כמו בכל ספירות ימי הטמאים והטמאות ושבעה שבועות הרי״ז כדוגמת ז׳ נקיים דאשה כו״. „ולפי שהימים האלה לשלמי הבחינה הם ימי צער לפיכך לא קבעו לברך שהחיינו בתחלת מספרם . . אמנם קבעוהו תיכף מלאת ימי הטוהר כו״. וראה מטה משה שם.

7) ראה שו״ע אדה״ז תאו״ח סתפ״ט ס״ב. וש״נ. ולהעיר דאף שמסיים שם „וכן עיקר״, מ״מ מתחיל הסימן: מצות עשה מן התורה שיספור כל אחד כו׳. ואכ״מ. — וראה לקו״ש חה״ש תנש״א הערה 56 (סה״ש תנש״א ח״א ע׳ 459 הערה 79).

8) מנחות סה, ב. וראה פרש״י שם. שו״ע אדה״ז שם בריש הסימן. וראה הנסמן בחק יעקב או״ח שם סק״ד.

9) ראה שו״ע אדה״ז שם ר״ס תצד (משו״ת

*) ראה לקמן ס״ה. וש״נ.

ב. ע"פ הנ"ל אין דעם גדר פון ספי־רת העומר, קען מען מבאר זיין דעם טעם וואס דער אלטער רבי האָט גע־שטעלט ספירת העומר צום סוף פון זיין סידור.

עס איז ידוע גודל הדיוק בסדר פון דעם אלטן רבינ'ן בכל ענייניו, ובפרט אינעם „סדר תפלה"[10] וואס תוכנו איז „סדר תפלות מכל השנה" — איז מובן, אז דער סדר אין דעם איז בתכלית הדיוק[11]. דער דיוק אינעם סדר איז נאָכ־מער מודגש, ווען מ'פאַרגלייכט עס מיטן סדר אין סידור האריז"ל[12], וואס דעם אלטן רבינ'ס סידור איז דאָך „ע"פ נוסח האריז"ל"[13] — וואס אין סידורי האריז"ל (שראיתי) איז דער סיום (ניט מיט ספירת העומר[14], נאָר) מיט (די כוונות פון) שמע"צ ושמח"ת[15].

בפשטות יש לבאר דעם טעם וואס דער אלטער רבי האָט משנה געווען בסידורו פון דעם סדר בסידור האריז"ל, ווייל דעם אלטן רבינ'ס סידור איז, כידוע, אַ שווה לכל נפש, ניט ווי סידור האריז"ל, וואס איז פאַר יחידי סגולה. און ווי ס'איז אויך ידוע, אַז מטעם זה האָט דער אלטער רבי אין זיין סידור ניט אריינגעשטעלט די אלע כוונות פון אריז"ל (בסידורו)[16].

דערפאַר איז דער סדר אין סידור אדמו"ר הזקן — תדיר קודם לשאינו תדיר — ובאינו תדיר, די מצות וואס קומען פ"א[17] בשנה וכו' שטייען זיי

הריב"ש סי' צו). וראה לקו"ש ח"ג ע' 995 ואילך. ח"ח ע' 56 הערה 42.

10) ראה הגהות כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע (נדפסו בסידורי הוצאת קהת: סידור עם דא"ח (שכ, ד), תורה אור• (רלב, סע"א)) עד היכן הדברים מגיעים, שכותב שהצ"צ „דקדק שלא יהי' שום שינוי מהסידור של רבינו הגדול ז"ל אף בדבר כזה שאינו נוגע לשום דבר בעצם הנוסחא [שלכן הגי' הצ"צ ואדמו"ר נ"ע בהסידור „רצה ומודים כו' תמצא בשחרית", במקום שנדפס שם כל הנוסח דרצה ומודים כו'] ולפ"ז לא טוב עשה המו"ל הזה [=של סידור תורה אור] מה ששינה בענינים האלו בהסידור הזה בכמה מקומות כמו אשרי קודם ובלצ"ג וב"ש ופסוד"ז בשחרית דשבת, וכן אשרי קודם מוסף וקוה ועלינו כו' וכדומה, דהגם שאינו נוגע בעצם הנוסח מ"מ אין לשנות וע"ד חייב אדם לומר בלשון רבו וגם שאפשר שיש בזה איזה כוונה כי גבהו דרכיו כו' . . בוודאי יש בזה כוונה מיוחדת".

11) ובמיוחד ע"פ מה שאמר הצ"צ „אשר „הי' לפניו ששים סדורים מנוסחאות שונות ומכולם בירר וליבן את הנוסחא שבסידור שלו" (בית רבי ח"א פכ"ז בהערה. וראה שם פ"י).

12) הר"ש מרשקוב — שנדפס לפני הדפסת סידור אדה"ז בשנת תקס"ג (נוסף ע"ז שהי' בכת"י כמה שנים לפנ"ז). ועד"ז בסידור האריז"ל קול יעקב. וראה בפרטיות בהקדמת שער הכולל ע"ד הסידורים

•) הוצאת ברוקלין, תש"א (ע"י אגודת חסידי חב"ד), ושלאחרי.

ע"פ קבלת האריז"ל. וראה גם ע"ד סידור אדה"ז בהמובא בפתח דבר לסידור עם דא"ח (קה"ת תשכ"ה. תשל"א. תשמ"א).

13) כנוסח השער דסידורי אדה"ז.

14) ועד"ז הוא בפע"ח ושער הכוונות, שאינם מסתיימים בעניני ספירת העומר (בפע"ח מסיים בשער הולב, ובשער הכוונות בענין חנוכה ובענין פורים).

15) ופרטי המצות „מזוזה חלה שחיטה ביקור חולים" בסידור הר"ש מרשקוב, לכאורה הם כמו הוספה, ולא חלק מהסידור. ועד"ז ה„מעשה רב" ו„סדר הנהגות ישרות" שבסוף סידור קול יעקב.

16) ראה שער הכולל שם. לקו"ש ח"ד ע' 1149.

17) משא"כ מצות מילה (ופדיון הבן) וכיו"ב ש(אינם תלויים בזמני השנה ו)זמן קיומם בדרך כלל הוא בבוקר, ונסדרו אחרי תפילת שחרית דחול•. וברכות אירוסין ונישואין באות אגב גררא דברכת המזון (והם ג"כ אינן תלויות בזמני השנה). ואכ"מ.

•) כ"ה בסידור תורה אור. וכן מוכח מהגהות הצ"צ להסידור (נדפסו בסידור תורה אור ו(בהוצאת קהת) בסידור עם דא"ח שיח, א). משא"כ בסידור עם דא"ח שבאות לאחרי ברכת נישואין. ואכ"מ.

ובהגהות כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע שהקפיד

דאַרט לויטן סדר השנה: חנוכה, פורים, סדר קרבן פסח, הגדה של פסח, (ולאח"ז) ספירת העומר.

וויבאַלד אַבער אַז דער אַלטער רבי האָט געשריבן סידורו בהתאם מיט דעת הפוסקים להלכה, און צוזאַמען דערמיט אויך מברר ומלבן געווען דעם נוסח ע"פ כוונות האריז"ל[18] (נאָר די סודות וכוונות האָט ער ניט מעתיק געווען, כדי אַז עס זאָל זיין שווה לכל נפש — אויך צו די וואָס זיינען ניט שייך צו בפועל מכוין זיין די סודות[19]), איז מובן, אַז אויך דער סדר אין סידור איז ניט נאָר בהתאם צו פשטות הענינים, נאָר ע"פ תוכן הענין ווי ס'איז ע"פ נגלה און מיט זייער תוכן בפנימיות הענינים.

ועפ"ז יש לומר — וואָס ספירת העומר קומט בסיום וחותם פון סידור, ווייל אין דער מצוה פון ספה"ע קומט בהדגשה יתירה דער תוכן ונקודה עיקרית פון ענין התפלה — ע"פ נגלה וע"פ סוד, וכדלקמן.

ויש לומר אַז אָט דער ענין מיוחד פון ספירת העומר איז סיי אין דער „חפצא" פון תפלה און ספירת העומר, סיי אין דעם „גברא", כדלקמן בארוכה.

ג. די מצוה פון תפלה[19] איז, ווי דער רמב"ם[20] זאָגט: „מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה". ובמקום אחר[21] איז דער רמב"ם מתאר די מצות עשה: „לעבוד את ה' בכל יום בתפלה"[22].

איינעם פון די ביאורים ע"פ נגלה אויף דעם וואָס תפלה איז אַן ענין פון עבודה (— עבודה שבלב), קען מען אַרויסלערנען פון לשון הרמב"ם גופא[23] „חיוב מצוה זו כך הוא שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואח"כ נותן שבח והודי' לה' על הטובה שהשפיע לו"[24].

די הסברה בזה: מצות טיילן זיך בכלל אין צוויי סוגים: מצות שבמעשה — צי אין אַן עשי' כפשוטה בפועל ממש, ווי לבישת ציצית, הנחת תפלין, וכו', אָדער בדיבור (מעשה זוטרתא[25]), ווי קריאת המגילה, סיפור ביצי"מ וכיו"ב, וואָס עיקר קיום המצוה שבזה איז פעולת הדיבור והקריאה[26]; און מצות של חובות

---

18) הסכמת כ"ק הרה"ק כו' מהר"ל זצ"ל מיאנאוויטש (אחי אדה"ז) לסידור אדה"ז — נדפסה בסידור עם דא"ח — קה"ת — (שכג, ב), תו"א (בהתחלתו), ועוד.

19) ובמק"א מדובר ע"ד ב' הביאורים א) דעיקר התפלה — תפילת העמידה (לקו"ת בלק עא, ג). ב) על השינויים בסי' תורה אור ומנה כמה מהם (כנ"ל הערה 10), ולא הזכיר השינויים **בהסדר** הנ"ל. וי"ל שבזה לא שינה בסדור תו"א מסידור אדה"ז. וסידור עם דא"ח עיקר הכוונה הי' להו"ל את הדרושים דדא"ח, וסדר הסידור טפל ולכן סיומו — בחה"ש. — וראה שער הכולל שם אות ח.

דעיקרה ק"ש ושאר התפלה הוא ביאור הק"ש כנודע (הקדמת אדה"ז לסדורו).

20) ריש הל' תפילה.

21) בכותרת להל' תפלה שם.

22) ובסהמ"צ שלו מ"ע ה „שציונו לעבדו וכבר נכלל זה הציווי פעמים כו'". אבל במנין המצות שבריש ספר היד כתב „להתפלל אליו שנאמר כו' ועבודה זו תפלה". וראה כ"מ (ומגדל עוז) הל' תפלה שם.

23) הל' תפלה שם ה"ב.

24) בביאור גדר התפלה לדעת הרמב"ם — ראה בארוכה במפרשי הרמב"ם שם.

25) סנהדרין סה, א.

26) בסיפור יצי"מ דליל פסח הרי למדו (מכילתא ס"פ בא. רמב"ם בסהמ"צ שלו מ"ע קנז. וראה גם הל' חמץ ומצה רפ"ז) מוהגדת לבנך דצ"ל הגדה וסיפור

הלבבות ווי אהבת ה' יראת ה' כו', וואס ענינם איז די כוונה ורגש האדם במחשבתו ולבו[27].

מצות התפלה איז מיוחד בזה[28], אז אע"פ אז תפלה מוז זיין בדיבור דוקא[29], איז אבער די „מעשה" המצוה פון תפלה — „שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום": דער תוכן פון „מתחנן" איז עבודה ורגש בלב האדם — ניט עשי' אדער דיבור.

און אע"פ אז בכמה מצות איז דער דין אז די מצות של תורה „צריכות כוונה לצאת י"ח בעשיית אותה מצוה", און בשעת עס פעלט די כוונה „לא יצא ידי חובתו מן התורה"[30] — איז עס נאר אן ענין פון כוונת המצוה[31], אבער ניט א חלק פון דער מצוה גופא[32].

באַ תפלה אבער[33] איז די חפצא פון מעשה התפלה — „מתחנן ומתפלל", כוונת הלב (וכלשון הרמב"ם לאח"ז „ואחר כך שואל צרכיו[34] שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה"), וואס לזה דאַרף זיין די הקדמה „שיפנה את לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה"[35] (און דערנאך בשעת התפלה זאל באַ אים זיין „בקשה

(ראה מנ"ח מצוה כא. ועוד)*, הרי מובן דגדר המצוה הוא (הגדה—) דיבור. אבל ק"ש „שאינה מצות עשי' אלא קבלת מ"ש ועול מצות שהוא דבר התלוי בכוונת הענין" (שו"ע אדה"ז או"ח סי' ס ס"ה), הרי גם ק"ש היא בכלל תפילה (אף שבפרט נחלקת לתפלת העמידה, ק"ש, ברכות ק"ש ועוד. וראה לעיל הערה 19), ופשיטא דהוה חלק מסידור תפלה (אף שנמנו כב' מצות במנין המצות). ולהעיר דהמצוה לקרות ק"ש פעמיים ביום למדים ממ"ש ודברת בם בשכבך ובקומך (סהמ"צ להרמב"ם (ובמנין המצות) מ"ע יו"ד) ולא כתפלה (העמידה) שלמדין (כנ"ל ברמב"ם) מועבדתם כו' שמזה משמע קצת, שק"ש שייכת יותר לדבור מתפלה. ואכ"מ.

27) אלא שגם באהבת ה' יש „מעשה" המצוה „שנחשוב ונתבונן במצותיו כו'" — סהמ"צ להרמב"ם מ"ע ג. וראה לשונו בספר היד ריש פ"ב מהל' יסוה"ת.

28) ראה גם בית אלקים להמבי"ט שער התפלה פ"ג.

29) ראה מג"א או"ח סי' קא סק"ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. ובספרים המחלקים המצות לתלויות בראש כו'.

30) שו"ע אדה"ז סי' ס שם. וש"נ. וראה שד"ח כללים מע' מ' כלל סא ואילך.

---

*) וראה גבורות השם (למהר"ל מפראג) סוף פס"ב.

31) וראה לקו"ש ח"ד ע' 1128 ואילך.

32) וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ה סכ"ח.

33) בתניא פל"ח „תפלה או שאר ברכה בלא כוונה הן כגוף בלא נשמה", וי"ל שכוונתו לכוונות „הפרטיות" שבתפלה שבדומה לשאר ברכות ומצות, משא"כ הכוונה כללית (המבוארת בפנים). ובמיוחד הכוונה שבלעדה התפלה בטלה (רמב"ם הל' תפלה פ"ד הט"ו. ראה לקמן הערה 36). וראה שו"ע אדה"ז סקפ"ה ס"ב. לקמן הערה 39.

34) לכאורה זהו עיקר גדר מצות תפלה — בקשת צרכיו, משא"כ שבחו של הקב"ה ה"ז בעיקר הקדמה לתפילה. וכפשטות לשון הגמ' (ברכות לב, א. — שהביא הכס"מ לרמב"ם שם ה"ב) „לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל"• (וראה בית אלקים שם פ"ב ועוד. וראה עקידה שער נח).

ולכאורה י"ל שזהו דיוק לשון הרמב"ם „ומגיד שבחו של הקב"ה ואחר כך שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה ואח"כ נותן שבח והודי' לה' על הטובה שהשפיע לו', דשבחו של הקב"ה גדרו (בעיקר) „מגיד", הגדה, משא"כ בקשת צרכיו ושלאח"ז, הוא עבודה ורגש שבלב. וכן משמע בחינוך מצוה תלג: גם הרמב"ם ז"ל . . אבל מ"מ חיוב התורה הוא להתחנן לא-ל בכל יום ולהודות לפניו כו' (ואינו מזכיר סידור שבחיו בתחלה).

אבל בשו"ע אדה"ז סי' קפה סוס"ב „סידר שבחו של מקום . . שזהו עיקר מצות התפלה". וכ"מ בסי' ס שם. ואכ"מ.

35) רמב"ם שם פ"ד הט"ז. וראה שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס צח.

•) בכס"מ שם העתיק לשון הגמ' „ואח"כ ישאל צרכיו כו'", אבל כנראה שדייק בלשונו „שאל צרכיו" במקום „יתפלל" כדי לבאר מהו „יתפלל" כמקור ללשון הרמב"ם „ואח"כ שואל צרכיו כו'".

וחתנה"), און בלא זה איז ניט נאָר אַז דער גברא איז ניט יוצא ידי חובת המצוה, נאָר עס איז ניטאָ קיין חפצא, דער דיבור איז ניט קיין תפלה[36].

ענין הנ"ל שבתפלה, אַז דוקא די ידיעה וכוונה מאַכט די חפצא פון מצות התפלה און אַן דעם הייסט עס ניט קיין חפצא פון תפלה[37], איז בגלוי אין ספה"ע: דער אַלטער רבי פסק'נט[38] „מותר לספור בכל לשון שמבין אבל אם אינו מבין הלשון שסיפר בו אפילו ספר בלשון הקודש אם אינו מבינו לא יצא דכיון שאינו יודע המנין אין זו ספירה כלל"[39].

דאָס הייסט, אַז דער ענין פון מצות הספירה איז ניט די פעולה פון (ספירת הימים ב)דיבור (אע"פ אַז ספירה מוז זיין בדיבור[40]), נאָר די ידיעת האדם, און בלי דער ידיעת (מחשבת) וכוונת האדם איז (ער ניט נאָר ניט יוצא ידי חובת הספירה, נאָר עס איז) בכלל ניטאָ קיין חפצא פון ספירה — „אין זו ספירה כלל"[41].

ד. ויבאַלד אַז די מציאות פון תפלה ווערט געשאַפן ע"י כוונת (עבודת) האדם, איז מובן, אַז לכל לראש, איז דער שינוי ווועלכער ווערט אין דעם „גברא" ע"י התפלה והקדמתו לזה. און אויך אין דעם איז אַ נקודה משותפת פון תפלה און ספירת העומר (ניט נאָר אין חפצא פון דער מצוה):

תפלה, וואָס עיקרה איז תפלת העמידה, איז וואָס אַ איד איז עומד[42], שטעלט זיך כעבדא קמי' מרי'[43] פאָר דעם אויבערשטן, „ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה", וואָס דע־מאָלט איז ער „מתחנן ומתפלל" — ער ווערט אַ מציאות פון אַ מתפלל.

בשעת אַן אדם איז „מפנה את לבו מכל המחשבות כו'" און איז מתחנן ומתפלל פאָר דעם אויבערשטן, ווערט ער מיט דעם גופא נשתנה און נתעלה ממצבו הקודם, ער שטייט אין אַ מעמד

---

36) בחדושי הגר"ח על הרמב"ם, דאם אין לבו פנוי ואינו רואה עצמו שעומד לפני ה' ומתפלל אין זה מעשה תפילה, כברמב"ם שם הט"ו „כל תפלה שאינה בכוונה אינה תפילה". עיי"ש. אמנם כוונת הלב (שיפנה את לבו כו' ויראה עצמו כו' עומד לפני השכינה) ה"ז בכלל „ה' דברים (ה)מעכבים את התפילה" (רמב"ם רפ"ד שם). ולפי המבואר בפנים ג"ז אינו מספיק שייקרא מעשה תפלה, אלא צריך להיות הרגש ד„מתחנן (ומתפלל)" בשעת התפלה. וראה שו"ע אדה"ז שם סו"ס קא „שתפלה בלא כוונה אינה כלום" (ראה ספר חסידים סתקפ"ח, תשפה. ובמג"א שם סק"ה), והמדובר שם בכוונה „שיבין מה שאומר שלכן מוטב שיתפלל בלשון שמבין". ואולי הלשון „אינה כלום" היינו שאינו יוצא בה יד"ח (ראה שו"ע אדה"ז שם סס"ב ס"ב), או שמה שכתב „בלא כוונת הלב שתפלה בלא כוונה אינה כלום" ה"ז הכוונה הכללית ולא פירוש המלות". ודוחק. ועצ"ע.

37) יש לומר עד"ז גם בענין התשובה — ראה לקו"ש חי"ז ע' 197 ואילך.

38) סתפ"ט סעיף יו"ד.

39) ואף שגם בק"ש וברכת המזון צריך לומר בלשון שמבין — ראה שו"ע אדה"ז סס"ב שם; סקפ"ה ס"א ורס"ב (וש"נ) — הרי גם ק"ש וברהמ"ז בכללות ה"ה חלק או מעין התפילה (כנ"ל הערה 26), ונוסף לזה: א) בק"ש ישנו לימוד מיוחד (סוטה לב, ב — הובא בשו"ע אדה"ז סס"ב שם) שמע בכל לשון שאתה שומע. משא"כ בספירה. ב) בברהמ"ז הביא אדה"ז בסי' קפה ס"א „וי"א שבלה"ק יוצא אדם י"ח אע"פ שאינו מבין הלשון כו' ולכן הנשים כו' יוצאין י"ח בשמיעה מהמברך בלה"ק וכן נוהגין". משא"כ בספירה שלא הביא אדה"ז דיעה אחרת בזה. וראה שו"ע אדה"ז סקפ"ה ס"ב. וראה שם ס"ה חילוקים בין בהמ"ז ותפלה.

40) שו"ע אדה"ז שבהערה 8 (ועוד), עיי"ש.

41) ראה שו"ת דבר אברהם ח"א סל"ד.

42) ואמחז"ל אין עמידה אלא תפלה (ברכות ו, ב).

43) שבת י, א. שו"ע אדה"ז סו"ס צה.

---

*) ראה גם לקו"ש ח"ט ע' 269. אבל ראה לקו"ש חי"ד ע' 223.

**) ולהעיר מאגרות קודש אדמו"ר האמצעי ע' רסו וע' שיא. שער היחוד ה, א. ואכ"מ.

ומצב שונה לגמרי[44], עס וועלט אַ שינוי וחידוש אין דעם גברא.

און אויך דער ענין איז מודגש בספירת העומר, וואָס יעדער איד זאָגט בפשטות בתפלתו נאָך דער ספירה פון יעדער נאַכט: „אתה צויתנו כו' לספור ספירת העומר כדי לטהרנו מקליפותינו ומטומאתנו כמו שכתבת בתורתך כו' כדי שיטהרו נפשות עמך ישראל מזוהמתם".

ה. די שייכות הנ"ל איז אַלץ מצד דער פעולה און עבודה פונעם אדם בתפלה ובספירת העומר. ס'איז דאָ נאָך אַן ענין מיט וועלכן תפלה טיילט זיך אויס פון רוב כל המצות — אין דער כוונה ומבוקש פון דער תפלה:

רוב כל המצות איז עיקרן די מעשה המצוה (ובשלימות — מיט דער כוונת המצוה) און דערמיט האָט זיך אַפגעטאָן אויך דער גמר המצוה מצד האדם.

אַנדערש איז מצות התפלה: פון איין זייט איז דער עצם גדר התפלה „שיהא אדם מתחנן ומתפלל", „שואל צרכיו שהוא צריך להם בבקשה ובתחנה", אַז דער אויבערשטער זאָל ממלא זיין בקשתו[45]; דאָס איז ניט אַ צווייטע זאַך לבד התפלה, נאָר דאָס איז דער תוכן כל מעשה התפלה. בעטן דעם אויבערשטן עס זאָל זיין מילוי הבקשה;

אָבער צוזאַמען דערמיט איז דער קיום המצוה פון תפלה ניט פאַרבונדן כלל מיטן מילוי בקשתו בפועל; מיט די תחנונים ותפלת האדם איז ער מקיים די מצות תפלה ובשלימותה[46].

ועד"ז איז בנוגע לספירת העומר: ספירת העומר איז אַ מצוה וואָס איז אַ הכנה והכשרה צו חג השבועות, צו מתן תורה, כנ"ל סעיף א' [ובפרט ע"פ ביאור הזהר[47] אַז די ספירה פון די ז' שבועות איז ע"ד ספירת ז' נקיים — אַז דורך דעם זיינען אידן זיך מטהר בכדי להיכנס לחופה במתן תורה בחג השבועות]:

וביחד עם זה וועלט די ספירה אַן ענין ומצוה (ובברכה (והמשכה)) בפ"ע, אַז די השתוקקות והכנה והכשרה גופא איז אַן ענין פאַר זיך, און אַן ענין הכי עיקרי — ער איז דעם אידן, (כנ"ל) מטהר מזוהמתו; דאָס איז מדגיש מעלת עבודת האדם מצד עצמה.

ו. עפ"ז יש לבאר דעם חילוק צווישן דעם סידור האריז"ל און דעם סידור פון אַלטן רבי'ן (כאָטש אַז דער סידור פון אַלטן רבי'ן איז מדויק ומכוון ע"פ נוסח האריז"ל), וואָס דאָס איז מודגש גלייך ביי די התחלות פון די סידורים:

סידור האריז"ל[48] הויבט זיך אַן מיט „כללות תיקון ועליות העולמות"; דער סידור פון אַלטן רבי'ן פאַנגט זיך אַן מיט „מודעת זאת מעלת קימת חצות לילה כו' ע"כ יתאמץ לקום בחצות באיזה לילה שיוכל ולהיות מכלל עבדי ה' כו'" —

די הסברה בזה:

לויט ווי פנימיות הענינים וועלט אַרויסגעבראַכט אין סידור האריז"ל,

---

44) ראה לקו"ת חקת סו, א. ובכ"מ.

45) וע"ד ענין התשובה שהמבוקש דתשובה הוא — כפרת העון, כמובן ממה שהביא באגרת התשובה בתחלתה לשון הברייתא: אינו זז משם עד שמוחלין לו (ולא אמר בברייתא בקיצור „מוחלין מיד"). וראה אגה"ת רפ"ב. וראה גם לקו"ש חי"ז שם.

46) ראה בית אלקים שם פ"ב.

47) ח"ג צז, סע"א ואילך. וראה עקידה שב־ הערה 6. צרור המור פרשתנו עה"פ. אוה"ח כג, טו. ובכ"מ.

48) ר"ש מרשקוב.

וואָס דאָס איז פאַר יחידי סגולה וועל־כע זיינען מכוין די כוונות ויחודים, איז דער ענין התפלה כולל ניט נאָר עבודת ועליית האדם, נאָר אויך (ובעיקר —) דעם מבוקש ומטרה פון תפלה — דער תיקון ועליית העולמות, וואָס דאָס איז אויך דער מקור ההמשכות וועלכע ווערן נמשך למטה אין ענינים רוחניים וגשמיים: רופא חולים ומברך השנים וכו׳.

און דעריבער קומט ספירת העומר, וואָס איז מדגיש עבודת האדם, ניט בסוף הסידור (אלס חותם ותכלית), נאָר פריער — און לאח״ז קומען תפלות וכוונות פון שלש רגלים כו׳ ר״ה יוהכ״פ כו׳ ביז שמע״צ ושמח״ת, וואָס ענינם איז די שלימות אין די המשכות ווי זיי ווערן נמשך למטה.

אין סידור פון אַלטן רבי״ן, וועלכער איז געשריבן דוקא באופן השווה לכל נפש (די סודות וכוונות זיינען ניט בגלוי, כנ״ל), איז דער סדר אויסגעשטעלט באופן אַז אין דעם ענין התפלה איז מודגש די עבודה פונעם אדם, וכנ״ל בארוכה (אַז סיי די חפצא פון תפלה סיי די עליית האדם (גברא) איז אַן ענין פון עבודת האדם).

און מהאי טעמא איז ער מקדים ומגדיר גלייך בההתחלה די מעלה פון קימה בחצות וואָס דורכדעם איז מען אין כלל פון עבדי ה׳. און דעריבער איז אויך דער סיום פון זיין סידור ניט מיט די תפלות כו׳ וואָס זיינען פאַרבונדן מיט קדושת החג, נאָר מיט ספירת העומר, וואָס איז כל כולה פעולה ועבודת האדם (אין די אַלע ענינים הנ״ל).

ז. קען מען מיינען, אַז די עבודה פון יעדן יחיד בישראל (און בפרט אַן עבודה וואָס באַשטייט בלויז אין „ציילן די טעג״) איז ניט אויף אַזויפיל בכח צו פועל זיין אין וועלט (תיקון העולמות) — איז ספירת העומר מדגיש, אַז אין דעם זעט מען די פעולת העבודה מער ווי אין אַן אַנדער עבודה:

קביעת יו״ט בכלל איז תלוי אין בני ישראל — „דקדשינהו לזמנייהו״[49], אַבער מיט ב״ד דוקא, מיטן קדוש החודש של ב״ד (אַ כלל)[50], און די תפלות פון די אידן במשך הרגלים זיינען אַ תוצאה און ברענגען אַ הוספה אין קדושת היו״ט. ועד״ז בשבת, וואָס איז „מקדשי וקיימי״[51], איז דאָך אַ הוספה דורך „לקדשו״ קידוש ותפילות בני ישראל.

אַבער בא ספירת העומר זעט מען, אַז דורך דער ספירה פון יעדן יחיד בפ״ע (ניט דורך ב״ד) ווערט אויפגעטאָן דער חג השבועות[52], ער איז ניט תלוי בקביעות דראש חודש (וואָרום „עצרת פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה״[53]), נאָר אין דעם יום החמשים לעומר, כנ״ל.

ביז אַז בכמה פרטים (בנוגע, לדוגמא, צו יו״ט שני של גליות) איז חג השבועות האַרבער ווי אַנדערע יו״ט, ווייל ער קומט ניט מצד הספק ווי אַנדערע יו״ט, נאָר ער האָט אין־זיך אַ כח של ודאי[54].

ח. און דאָס איז מדגיש די כללות מעלת עבודת האדם בתפלה:

דער ענין פון תפלה איז ניט נאָר צו

---

49) ברכות מט, א.

50) כמו שלמדין מאלה מועדי ה׳ גו׳ אשר תקראו אותם (פרשתנו כג, ד) אתם אפילו שוגגים אתם אפילו מזידים אתם אפילו מוטעין (ר״ה כה, א).

51) ביצה יז, א.

52) כנ״ל הערה 9.

53) ר״ה ו, ב. שו״ע אדה״ז הנ״ל הערה 9.

54) ראה שו״ת חת״ס או״ח סו״ס קמה. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1030.

ממשיך זיין למטה אין וועלט דאָס וואָס איז שוין פאַראַן למעלה אין איר שורש ומקור: דער אויפטו פון תפלה איז: „יהי רצון", צו מאַכן[55] כביכול אַ רצון חדש[56], וואָס איז ניטאָ אין שורש ומקור, און דאָס קומט אַראָפּ אין וועלט און איז משנה נבראים „מכמות שהם, שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולדה ויצמחה". משא"כ בא תורה ומצות בכלל איז ניטאָ קיין שינוי אין קלף התפילין „ע"י הנחתן בראש כו'", כמבואר אין תניא[57].

ט. ווי די פנימיות פון ענין התפלה ווערט נתבאר דורכן אַלטן רבי'ן גופא — וועט נאָך בעסער פאַרשטאַנדיק ווערן די שייכות צווישן תפלה און ספירת העומר (ובהתאם להנ"ל):

דער אַלטער רבי איז מבאר אין לקו"ת[58], אַז תפלה וועלט ניט אַריין־ געראַטן אין דעם מנין פון תרי"ג מצות, ווייל תפלה איז די כוונה פון כל התורה והמצות „והוא העמוד המקיים כל התרי"ג מצות דוגמת חוט השדרה".

דער עיקר ענין התפלה איז אַז אוא"ס ב"ה וואָס איז העכער פון השתלשלות אליו ולא למדותיו[59] זאָל נמשך ווערן למטה, אין סדר השתלשלות. און די י"ח ברכות פון שמו"ע זיינען די „כלים" צו דער משכה למטה אַז עס זאָל זיין דער רופא חולים און מברך השנים.

ויש לומר, אַז דער ענין איז מודגש במיוחד ביי ספירת העומר, ווי יעדער יחיד זאָגט אין דעם „רבונו של עולם" גלייך נאָך ספירת העומר: „ועל ידי זה יושפע שפע רב בכל העולמות — דוגמת כללות המשכת אוא"ס אין אַלע עולמות דורך תפלה — (און אויך, בוא"ו המוסיף —) ולתקן את נפשותינו ורוחותינו ונשמותינו מכל סיג ופגם" — די משכה כללית דער שפע רב — ווערט נמשך אין פרטים, אין כלים, לשנות הנבראים כו', ע"ד ווי געריידט פו"יער בענין התפלה.

און דורך דעם וואָס מ'איז זיך עוסק אין הלכות ספירת העומר און מ'רעט בעניני'

דורך קיום מצות ספירת העומר ובשלימות האפשרית בזמן הזה שהוא זכר למקדש, כולל העסק בהלכות ספה"ע בנגלה ובפנימיות התורה

איז דאָס ממהר קיום התפלה גלייך נאָך ספירת העומר: „יחזיר לנו עבודת בית המקדש למקומה[60] (און מ'וועט מקיים זיין די מצוה כתיקונה)[61] במהרה בימינו (ממש) אמן סלה"[62].

(משיחות כ"ד טבת ש"פ וארא וש"פ משפטים תשמ"ב)

---

55) בלשון חז"ל: עושין רצונו של מקום (כהפי' שעושין וממשיכים רצון חדש (ראה לקו"ת פרשתנו לב, ד. שלח מג, א. בלק סח, א. ברכה צט, ג. ובכ"מ)); וכמחז"ל צדיק גוזר והקב"ה מקיים (ראה תענית כג, א. זח"ב טו, א. שבת נט, ב. וראה מפרשי המשנה (רע"ב וכו') אבות פ"ב מ"ד. ב"מ פה, א. ועוד. — ס' הליקוטים (מהצ"צ) מע' צדיק. וש"נ).

56) כידוע החילוק בין ברכה לתפלה (לקו"ת ראה יט, א. ובכ"מ). וראה לקו"ת חקת שם. ועוד.

57) קר"א (קנה, א). וראה לקו"ת בלק ע, ד ואילך.

58) שם. וראה אוה"ת שם ד"ה לא הביט און (ע' תתקצד ואילך. ס"ע תתקצז). ועוד.

59) ספרי הובא ונתבאר בפרדס של"ב פ"ב. סידור שער הק"ש ד"ה איתא בספרי (פה, ב ואילך). ועוד.

60) כי יבנה ביהמ"ק „במקומו" (רמב"ם הל' מלכים ספי"א).

61) תוס' מגילה כ, ב ד"ה כל הלילה. שו"ע אדה"ז סתפ"ט סי"א.

62) עבודת סלה שאין לה הפסק (עירובין נד, א) כי זהו ביהמ"ק דכוננו ידיך — נצחי (זהר ח"ג רכא, א).

אמור ב

א. אויפן פסוק[1] (קרוב לסוף פרשת המועדות) „דבר אל בני ישראל לאמר בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'" שטייט אין תורת כהנים: „מה ת"ל[2] לפי שנאמר[3] בסוכות תשבו שבעת ימים ואיני יודע אם שבעה ראשונים אם שבעה אחרונים כשהוא אומר ובחמשה[4] עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה' הרי שבעה ראשונים ולא שבעה אחרונים".

[און מפרשים[5] לערנען פשט, אז די שאלה פון תו"כ „מה ת"ל כו'" איז — פֿאַרוואָס שטייט אין דעם פסוק דער לשון „חג הסוכות"[6], וויבאַלד אַז אין די פסוקים שטייט בלויז דער ציווי פון „מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו" און קרבנות החג, און דער ציווי אויף ישיבה בסוכה שטייט ערשט שפּעטער בסוף הפרשה — האָט דאָ גע־דאַרפט שטיין „חג שבעת ימים גו'" (אָן דעם וואָרט „הסוכות")[7]?

אויף דעם איז דער תו"כ מסביר, „לפי שנאמר כו'": היות אַז דער פסוק „בסוכות תשבו שבעת ימים" שטייט צום סוף פרשה נאָך דעם ווי עס שטייט פריער אין פסוק „בחמשה עשר יום לחודש השביעי גו' תחוגו את חג ה' שבעת ימים"[8], וואָלט מען ניט געוואוסט צי דער פסוק „בסוכות תשבו שבעת ימים" מיינט די זעלבע ז' ימים פון דעם חג („שבעה ראשונים", אַנהויבנדיק פון ט"ו בחודש) וועגן וועלכע דער פסוק רעדט פריער, אַדער אָן די ז' ימים פון ישיבה בסוכה דאַרפן קומען באַזונדער, נאָך דעם „חג ה' שבעת ימים" („שבעה אחרונים", אַנהויבנדיק פון דעם טאָג נאָך די ז' ימים).

דערביבער שטייט גלייך בהתחלת הפרשה „בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים", וואָס איז מגלה אַז דער „בסוכות תשבו שבעת ימים" איז אין דעם זמן פון ז' ימי החג, וואָס הויבט זיך אָן „בחמשה עשר יום לחודש"].

ב. פון פשטות הדרשה אין תו"כ קומט אויס לכאורה, אַז די מצוה „בסוכות תשבו שבעת ימים" איז ניט

---

1) פרשתנו כג, לד.

2) כ"ה בדפוסי התו"כ וכת"י התו"כ (נ.י. תשי"ז. ירושלים תשל"ב) לפנינו. וביל"ש כאן „שבעת ימים למה נאמר". וראה לקמן הערה 6.

3) פרשתנו כג, מב.

4) כ"ה בדפוסי תו"כ לפנינו, ובכת"י ירושלים הנ"ל. אבל בכת"י נ.י. הנ"ל ויל"ש שם: בחמשה (כבכתוב).

5) קרבן אהרן לתו"כ. מלבי"ם. וראה גם רבינו הלל. ובאופן אחר קצת בפי' הראב"ד ור"ש משאנץ לתו"כ. ובזית רענן ליל"ש שם, כבהערה הבאה.

6) בפי' הראב"ד (ועד"ז בר"ש משאנץ) לתו"כ: פי' שהרי כבר נאמר למטה אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי באספכם את תבואת הארץ וכו'. ולכאורה מפרש שכל הכתוב שהעתיק התו"כ מיותר. ולפירושו צ"ל דהכתובים (לה־לו) „ביום הראשון מקרא קודש גו' שבעת ימים גו'" הול"ל אח"כ.

ובזית רענן מפרש לגירסת היל"ש „שבעת ימים למה נאמר", „שהרי כתיב אח"כ שבעת ימים תקריבו אשה לה'". וכנראה הקושיא היא רק על התיבות „שבעת ימים" דלא הול"ל שבעת ימים (ועדמ"ש לפנ"ז (כג, ו) „בחג המצות". וראה לקמן בפנים סעיף ה). ואכ"מ.

7) ברבינו הלל: הא כתיב קרא אחרינא בסוכות תשבו שבעת ימים. ומשמע שמפרש הקושיא ד„הסוכות שבעת ימים" מיותר כאן.

8) כג, לט.

פֿאַרבונדן מיטן עצם החג[9] און מיט די איבעריקע ענינים שבחג (וואָס וועלכע אַרויסגעבראַכט גלייך נאָך דעם איז די ערשטע פסוקים „ביום הראשון מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו שבעת ימים תקריבו אשה לה'"[10] און אויך ניט מיט דער מצוה פון נטילת ד' מינים (וואָס די תורה פֿאַרבינדט דאָס מיטן חג[11]) — וואָס דערפֿאַר איז די הוה אמינא אַז „בסוכות תשבו שבעת ימים" איז ניט אין זעלבן זמן פונעם חג און מצותיו הנ"ל —

די תורה לאָזט נאָר הערן, מיט צוגעבן דעם וואָרט „הסוכות", אַז לפועל איז דער „חג הסוכות" אין דעם זמן „שבעת ימים לה'" וועלכע הויבן זיך אָן „בחמשה עשר יום לחודש השביעי".

מען קען אָבער אַזוי ניט לערנען, וואָרום פון דעם גופא וואָס די תורה איז מודיע דעם זמן פון „בסוכות תשבו" (ניט דורך אַן אַנדער אופן, נאָר) דורך דעם וואָס די „שבעת ימים לה'" רופט זי אָן „חג הסוכות", איז מובן, אַז די מצוה פון ישיבה בסוכה איז ניט בלויז חל אין דעם זמן פון דעם חג, נאָר אַז זי האָט אַ שייכות און איז פֿאַרבונדן מיטן עצם הזמן[12] וועניניו[13]. נאָכמער: וויבאַלד דאָס

9) להעיר מלשון החינוך כאן (מצוה שכה): מצות סוכה שנצטוינו לשבת בסוכה ז' ימים שנאמר כו' ויום ראשון הוא יום ט"ו בתשרי. ואינו מזכיר כלל ענין החג, ולא כמש"כ בלולב (נעתק לקמן הערה 11). ובמנין המצות בריש ספר היד (מ"ע קסח) כתב הרמב"ם „לישב בסוכה שבעת ימים שנאמר כו'". ושם עד"ז בלולב (מ"ע קסט). אבל לכאורה אין להוכיח משם (פרט זה), כיון: א) שנכתבו בקיצור הכי נמרץ. ב) באו בהמשך לשביתה בחג הסוכות כו'. וראה לשונו בסהמ"צ (נעתק לקמן הערה 12). ואולי אין לדייק כ"כ בלשונות דספרים הנ"ל.

ולהעיר מהשינוי ברמב"ם: בספר היד באו „הלכות שופר וסוכה ולולב" בהלכות בפ"ע, ומצות ודיני השביתה ואיסור מלאכה ביו"ט (פסח שבועות ר"ה סוכות ושמע"צ) ביחד לפנ"ז בהלכות בפ"ע „הלכות שביתת יו"ט". ולאידך, בסדר מנין המצות (בסהמ"צ ובמנין המצות בריש ספר היד), מנה המצות דכל יו"ט ע"פ הסדר (פסח (ספירת העומר) שביתה בשבועות, ר"ה, יוהכ"פ (להתענות בו ולשבות ביום הצום), סוכות) ביחד עם מצות השביתה שבהם• — מ"ע קנו־קע (מלבד מצות תקיעת שופר שכתב לבסוף לאחר מצות נטילת לולב).

10) ובפרט שמסיים לפני הציווי על ד' מינים וסוכה (כג, לז) „אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם גו'". וראה רמב"ן כג, לט. מד. אברבנאל כאן. רשב"ם שם, מג בסופו. ספורנו לט בסופו. ובכ"מ במפרשי התורה.

11) כג, לט. וראה לשון החינוך כאן (מצוה שכד): מצות לולב שנקח ביום ראשון של חג הסוכות. וראה מקומות שבהערה שלפנ"ז.

•) אלא שבחג המצות מנה תחלה המצות (סיפור יצי"מ ואכילת מצה) ואח"כ השביתה שבו; ובחגה"ס להיפך — תחלה מצות השביתה. ואח"כ המצות שבו (ישיבה בסוכה ונטילת לולב).

12) ראה תוד"ה נכנס (סוכה מו, א), רא"ש ור"ן שם (הובאו בב"י או"ח סי"ס תרמא) דכיון דסוכה מחמת חג קאתי• סברא הוא דזמן דידה כו' פטור הוא אף בחג. וראה רמ"א שם. ולהעיר מדעת הב"ח (בתשובה סקל"ב, הובא בבאה"ט שם סק"ב) גם להיפך דאם בירך על החג פוטר לזמן דסוכה••. וראה נ"כ השו"ע שם. לקמן הערה 42.

ולהעיר מלשון הרמב"ם בסהמ"צ (מ"ע קסח) שמדגיש השייכות דסוכה להחג: שצוונו לישב בסוכה שבעת ימים בימי החג (ובהעתקת קאפח: בכל ימי החג). ובהמצות בספר היד (בכהכותרת להלכות שופר וסוכה ולולב): לישב בסוכה כל שבעת ימי החג (ועד"ז כתב בלולב שם: ליטול לולב במקדש כל שבעת ימי החג). וכ"כ שם בפנים ההלכות (פ"ו ה"ז): אכילה בלילי יו"ט הראשון בסוכה חובה.

13) ראה לשון הר"ש משאנץ בפי' לתו"כ שם

•) כ"ה בתוס' ותוס' הרא"ש ור"ן שם. וברא"ש לפנינו: דכיון דסוכה מחמת חג עשה. וראה שוה"ג הבא.

••) אלא שעיקר סברת הב"ח שם היא: כיון דשעת מצוותו הוא וכוונתו לברך גם אסוכה שוב א"צ לברך עוד. ומביא ראי' מדעת התוס' והרא"ש. ולאחרי שמעתיק דברי התוס' מפרש: מאחר דכוונתו בשעת הברכה הי' גם על החג משום דסוכה מחמת חג קאתי זמן דידה. א"כ כ"ש בנ"ד כו'. ע"ש. ואכ"מ. וראה לקמן שוה"ג להערה 42.

איז דער שם פון חג איז מובן, אז דאָס איז (ווי ביי יעדן שם וואָס אין אים זאָגט זיך אַרויס) דער תוכן וענין החג[14].

לפ"ז דאַרף מען אַבער פאַרשטיין:

א) פאַרוואָס ביים ציווי „בסוכות תשבו שבעת ימים" איז אין פסוק ניטאָ קיין הדגשה — אפילו ניט דורך זאָגן בלויז „בסוכות תשבו בשבעת הימים" — אז מ'זאָל וויסן אז דאָס זיינען די זיבן טעג פון חג האמורים לפנ"ז?

ב) פאַרוואָס שטייט ניט גלייך בתחלת הפרשה — בהמשך צו „בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות" — „שבעת ימים תשבו בסוכות"; ובפרט אז אַזוי שטייט פריער אין פסוק ביי דעם ערשטן חג: „בחמשה[15] עשר יום לחודש הזה חג המצות לה' שבעת ימים מצות תאכלו"[16], און לאחז"ז קומט דער ענין פון „מקרא קודש" און איסור מלאכה און הקרבת הקרבנות שבעת ימים?

ג. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם ההסברה אין דער שייכות, ע"פ נגלה, צווישן מצות סוכה און מצות נטילת לולב (וואָס כאָטש אז אויך נטילת לולב ווערט אין דער פרשה אָפגעטיילט פון חג הסוכות, פאַרבינדט עס אַבער די תורה מיטן „חג ה' שבעת ימים", ניט ווי סוכה, כנ"ל): דער אַלטער רבי זאָגט בסידורו[17] אז „מצות נטילתו (פון לולב) בסוכה היא מצוה מן המובחר"[18].

לכאורה איז דאָס אָן ענין וואָס איז ע"פ קבלה, אָון דער מקור פון דעם איז אין כתבי האריז"ל[19]; אַבער י"ל אז אַזוי ווי אַלע ענינים אין (קבלה און) פנימיות התורה — האָט אויך דאָס אַ מקור והסברה ע"פ נגלה[20] [בפרט אז דער אַלטער רבי איז משנה פונעם לשון וואָס שטייט אין כתבי האריז"ל („טוב לברך כו'" וכיו"ב) און שרייבט „מצוה מן המובחר"[21]].

בסופו: וסוכה ולולב חג אחד הוא. ועד"ז בפי' הראב"ד שם: ולולב וסוכה חג הוא להם.

14) ראה לקמן הערה 42.

15) כג, ו.

16) ע"ד הפשט ראה מלבי"ם כאן: שהוצרך להניח הודעת הלכות הסוכה שהם מרובים עד לבסוף. משא"כ ענין המצה ופרטי' נתבאר כבר בפ' בא. אבל עדיין צ"ע, דהפרטים כל האזרח בישראל גו' למען ידעו דורותיכם גו' הי' אפשר להניח לבסוף, ולכתוב בתחלת הפרשה „בסוכות תשבו שבעת ימים", כבמצה.

17) „דיני הלולב" (לפני הלל).

18) הלשון בסידור: „ומן הדין יש לברך על הלולב אחר התפלה קודם ההלל אלא לפי שמצות . . מובחר ואי אפשר לצאת מבית הכנסת מפני הרואים לפיכך בבוקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה יברך". וראה לקמן הלשון דכתבי האריז"ל.

19) פע"ח שער הלולב (שער כט פ"ג) ענין נטילת לולב. שער הכוונות דרושי חגה"ס בתחלתו. סידור האריז"ל (כוונת לולב ונענועיו). משנת חסידים מס' ימי מצוה וסוכה רפ"ה.

20) בשל"ה (רמה, ב) לאחר שמביא מסדר היום הב' אופנים (אם ליטול בסוכה או דוקא בביהכנ"ס) כתב: ואני אומר ירא שמי' יוצא ידי שניהו כו' לא יסיח דעתו ממנו כו' מב"ה לסוכה וינענע שם לשש קצוות. וכן אני נוהג כן בכל ימי סוכות. ואח"כ מביא מכתבי האריז"ל (כלשון הפע"ח שבהערה הבאה) ומסיים „והבוחר יבחר". הובא במג"א סתרנ"א סקי"ז. סתרנ"ב סק"ג-ו. ובאר היטב שם בשם השל"ה. ובסי' יעב"ץ כתב שכן נהג אביו.

וראה בכורי יעקב או"ח סי' תרמד סק"א: ולכן מה שנוהגין אנשי מעשה לטול לולב בשחרית קודם הליכה לביהכ"נ בסוכה מנהג כשר הוא לא בלבד מהטעם דע"פ הקבלה לטול לולב בסוכה אלא ג"כ מטעם זריזין מקדימין למצות לולב.

21) בפע"ח מתחיל (הובא בשל"ה שם): טוב לברך תחלה קודם התפלה בהיותך בביתך בסוכה

•) במג"א שם: ושל"ה כתב שינענע בסוכה קודם הליכתו לבהכ"נ ע"ש. וצע"ק דלא כתב שיברך בסוכה כמו"ש בכתבי האריז"ל. וכמו"ש בעצמו בסי' תרנא שם (של"ה בשם האריז"ל). ובבאר היטב: בשל"ה כתב שינענע בסוכה ויברך ואח"כ שאר הניענועים יהיו בבהכ"נ. ואכ"מ.

ד. לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן אַז דאָס (וואָס נטילת לולב בסוכה איז „מצוה מן המובחר") איז מצד דער מצות סוכה: היות אַז די מצוה פון סוכה איז[22] „תשבו כעין תדורו", „שיהי' אוכל ושותה וישן ויטייל ודר בסוכה כל ז' הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו . . וכל דבר שלא הי' עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו"[23] (און ס'איז נויטיק אַ טעם והיתר צו מעגן לערנען וכו' חוץ לסוכה[24]), איז דאָך פון דעם מובן בפשטות, אַז אויך נטילת לולב, וואָס איז פון די ענינים וואָס דער מענטש טוט במשך די ימי הסוכות, דאַרף זיין בתוך הסוכה [ובפרט אַז „מצותי' אחשבי'"[25], און דאָס האָט דער־פאַר אַ קביעות — און מה־דאָך אַז טיול (וכיו"ב) דאַרף זיין אין סוכה, מכש"כ אַז נטילת לולב דאַרף זיין בסוכה].

פון דעם אָבער וואָס דער אַלטער רבי שרייבט דעם ענין הנ"ל צו׳וישן די „דיני נטילת לולב" און אויך פון זיין לשון „מצות נטילתו בסוכה היא מצוה מן המובחר" (וואָס ס'איז מודגש דער ענין פון נטילת לולב) איז מוכח[26] אַז ער מיינט (ניט אַ דין אין סוכה, נאָר) אַ דין ומצוה מן המובחר אין מצות נטילת לולב[27].

צווישן די צוויי הסברות איז אויך אַ נפק"מ לפועל: אין פאַל וועט מ'איז פטור מן הסוכה, ווי בשעת ירידת הגשם וכיו"ב (וואָס „המצטער פטור מן הסוכה")[28]:

אויב נטילת לולב בסוכה איז (בלויז) אַ מצוה מן המובחר אין מצות סוכה — ווי אַלע אַנדערע ענינים אכילה ושתי' וכיו"ב מיט וועלכע מ'איז מקיים מצות ישיבה בסוכה — איז בעת ער איז פטור פון סוכה צוליב ירידת גשמים וכיו"ב, דאַרף ער ניט וואַרטן מיט נטילת לולב ביז דער רעגן וועט אויפהערן, וויבאַלד אַז איצט האָט ער ניט אויף זיך קיין חיוב ישיבה בסוכה (פונקט ווי ער דאַרף ניט וואַרטן מיט זיין אכילה ושתי' וכיו"ב ביז דער גשם וועט אויפהערן)[29].

אָבער אויב דאָס איז (אויך) אַ מצוה מן המובחר אין נטילת לולב, איז (אע"פ אַז אויף אים איז איצט (בעת ירידת הגשם) ניטאָ קיין חיוב מצות סוכה) וויבאַלד אַז ער איז מחוייב בנטילת לולב, וואָס די שלימות פון דער מצוה (— מן המובחר) איז ווען זי ווערט געטאָן אין

עצמה כו' ויותר טוב לברך אחר העמידה קודם הלל בהיותך בסוכה אך מפני הרואים תעשה כנ"ל. ובשער הכוונות מתחיל: הנה טוב הוא כו' ומה טוב הי' אם היית מתפלל בסוכה, כדי שתתפלל ותטול הלולב בברכתו בשעה הראוי' אליו. ובסי' האריז"ל (ועד"ז במ"ח) הלשון: מצד הדין ראוי שמיד אחר העמידה קודם ההלל לברך על הלולב תוך הסוכה אך מפני הרואים כו'. אבל מובן שהכוונה במ"ש „מצד הדין" היא רק ע"ז שמברך עליו בשעה הראוי' לו (אחר התפלה לפני הלל), וכמפורש בלשון אדה"ז בסידור שהשמיט בתחלת לשונו „בסוכה".

22) סוכה כח, ב ואילך. רמב"ם הל' סוכה פ"ו ה"ה ואילך. טושו"ע ודאדה"ז או"ח ר"ס תרלט ונ"כ.

23) לשון אדה"ז שם ס"ד.

24) סוכה שם. רמב"ם שם ה"ט. טושו"ע (ודאדה"ז) שם ס"ד.

25) ראה בכורות י, א. רש"י ביצה כז, ב ד"ה חלה. וראה אנציקלופדי' תלמודית ע' איסורו חישובו.

26) וכדמוכח ביותר ממשנ"ת בכתבי האריז"ל שם.

27) ראה ביכורי יעקב (הנ"ל הערה 20). אבל לדבריו ה"ז מצד נטילתו קודם התפלה לא מצד נטילתו בסוכה.

28) ראה סוכה כח, ב במשנה. שם כט, א. רמב"ם שם ה"י. טושו"ע (ודאדה"ז) שם ס"ה ואילך (סי"ז סכ"א).

29) ראה שו"ע אדה"ז שם (סכ"ה־ו. וש"נ) יתירה מזו.

סוכה — איז מסתבר אז ס׳איז מן המובחר צו ווארטן[30] ביז דער רעגן וועט אויפהערן כדי צו מקיים זיין „מצות נטילתו בסוכה", וואס איז „מצוה מן המובחר".

ה. דער ביאור בכל זה יש לומר: בפרשתנו אין פרשת המועדות געפינט מען נאר צוויי ימים טובים וואס ביי זיי ווערט דער חג באצייכנט מיט א שם מיוחד — חג המצות און חג הסוכות[31]. און עס זיינען דא חילוקים ביניהם:

א) בא חג המצות שטייט „ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות לה׳", דער שם חג המצות שטייט ניט בשייכות צו אלע-זיבן טעג[32]; און בא חג הסוכות שטייט — „חג הסוכות שבעת ימים לה׳"[33].

ב) לאידך — בא חג המצות איז דער פסוק גלייך ממשיך און זאגט „שבעת ימים מצות תאכלו"; און בא חג הסוכות ווערט דאס געזאגט („בסוכות תשבו שבעת ימים") ניט בסמיכות להשם, נאר ערשט בסוף הפרשה.

וי״ל אז די הסברה פון די חילוקים קען מען אפלערנען פון נאך אן אונטער־שייד וואס מען געפינט צוויישן די צוויי חגים:

חג המצות ווערט בלשון חז״ל — און אויך אינעם לשון המורגל במנהג ישראל (בלשון בני אדם) — אנגערופן[34] (אויך) מיט אן אנדער נאמען (חג הפסח). משא״כ בא חג הסוכות געפינט מען ניט אז מ׳זאל אים אנרופן מיט אן אנדער נאמען[35]; ער ווערט מיטן זעלבן נאמען אנגערופן בחז״ל[36] ובמנהג ישראל.

מכהנ״ל איז פארשטאנדיק, אז דער תוכן פון דעם גאנצן חג (הפסח) בא־שטייט ניט אינגאנצן אין דעם וואס ער איז חג המצות; משא״כ בא חג הסוכות איז דאס (סוכות) דער עיקר תוכן החג.

און דעריבער, בשעת די תורה זאגט „בחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות לה׳", טייטשט דער פסוק גלייך אפ „שבעת ימים מצות תאכלו", אז נאר צוליב דעם (פרט פון אכילת מצה)

---

30) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סצ״ד סוס״ה: כדי לקיים המצוה מן המובחר נכון הוא שימתין כו׳ ואין בזה משום אין מחמיצין את המצות וזריזים מקדימין למצוה כיון שמתכוין כדי לקיים מצוה מן המובחר. וראה שד״ח (כללים מע׳ זיין כלל א) עד״ז לענין נטילת ד׳ מינים דנכון להמתין לקיים המצוה מן המובחר. אנציקלופדי׳ תלמודית כרך יב ע׳ תיח. וש״נ.

31) בחג השבועות נאמר (כג, טז. כא): „עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום והקרבתם גו׳ וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש גו׳". בר״ה: יהי׳ לכם שבתון זכרון תרועה (שם, כד). ביום הכיפורים יום הכפורים הוא (שם, כז), יום כיפורים הוא (שם, כח).

32) ועד״ז בפינחס (כח, יז): בחמשה עשר יום לחודש הזה חג שבעת ימים מצות יאכל. ובמשפטים (כג, טו) „את חג המצות תשמור שבעת ימים תאכל מצות". ועד״ז בתשא (לד, יח). אבל לא נאמר „חג המצות שבעת ימים". וגם בנ״ך (דה״ב ל, כא. ועד״ז שם לה, יז. עזרא ו, כב) לא נאמר על עצם שם החג כ״א על עשיית בנ״י — „ויעשו בנ״י גו׳ את חג המצות שבעת ימים בשמחה גו׳".

33) ועד״ז בראה (טז, יג): חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים.

34) כל השבעה (שמונה) ימים, ולא רק יום י״ד וט״ו ניסן שנק׳ פסח גם בתושב״כ (ראה השקו״ט כו׳ בס׳ המועדים בהלכה להרש״י זוין ע׳ רטו ואילך). וראה הגש״פ קה״ת (הוצאת תשמ״ו ואילך) ע׳ תרסח בהערות.

35) מלבד השמות ע״ש מועדי התבואה (בחיי משפטים כג, יז): מועד חודש האביב, חג הקציר, חג האסיף. — נתבאר באוה״ת משפטים ע׳ א׳קעח ואילך. לקו״ש חכ״ט ע׳ 232 ואילך.

36) או „חג" סתם: בש״ס ובלשון בנ״א (כולל שמע״צ — ראה שו״ע יו״ד סר״כ, ס״ד). בתושב״כ — גם פסח ושבועות.

ווערט ער אַנגערופן „חג המצות", ניט ווייל דאָס איז דער תוכן החג און אַלע שבעת ימים שבו[37].

משא"כ בחמשה עשר יום לחודש השביעי איז „חג הסוכות שבעת ימים להי" — דאָס איז דער תוכן פון (דעם חג פון) די שבעת ימים.

און מטעם זה גופא שטייט ניט דער ציווי „בסוכות תשבו שבעת ימים" גלייך נאָך „חג הסוכות" (כנ"ל), ווייל דער־מאָלט וואָלט מען געמיינט (ווי ביי חג המצות) אז ער ווערט אַנגערופן חג הסוכות בלויז צוליב דער ישיבה בסוכה שבו. דאָס איז אַבער ניט דער תוכן כל החג.

ו. די הסברה בזה: דער יום חמשה עשר לחודש ניסן איז אויסגעטיילט אַלס אַ זמן מיוחד (בעיקר) ניט צוליב דעם ווָאס דעמאָלט איז דאָ די מצוה[38] פון אכילת מצה, נאָר ווייל דאָס איז דער „יום צאתך מארץ מצרים" — ובמילא ווערט ער אַ חג ויו"ט — „והי' היום הזה לכם לזכרון וחגותם אותו חג להי' לדורותיכם"[39]. און דאָס וואָס ער איז (אַ יו"ט) אַ זמן מיוחד איז די סיבה צו די מצות שבו[40], כולל די מצוה פון אכילת מצה[41].

משא"כ די שבעת ימים „בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה" איז ניט קיין זמן מיוחד ומובדל מצ"ע, נאָר להיפך — צוליב דעם חיוב ומצוה פון ישיבה בסוכה שבעת ימים[42]: היות אַז אין די שבעת ימים איז דאָ די מצוה פון ישיבה בסוכה (ובפרט באופן אַז די מצוה פון סוכה נעמט אַרום דעם גאַנצן מענטשן וכל ענייניו במשך די שבעת ימים —

---

37) ולכן נאמר הלשון „חג המצות" (בעיקר) רק על יום ט"ו, כנ"ל בפנים, שהרי מצות אכילת מצה היא רק בלילה הראשונה שאז הכתוב קבעו חובה משא"כ בשאר הימים שהוא רק רשות (תו"כ פרשתנו שם. פסחים קכ, א). וראה ט"ז או"ח סתרס"ח קרוב לתחלתו: ולמה יקראו כל הימים חג המצות והי' לקרותם איסור חמץ אלא דהכל נגרר אחר לילה הראשונה ובשבילה באו שאר הימים כו'.

38) ועד"ז הוא בחג השבועות (ראה טז, יו"ד) שאינו מחמת חיוב וקיום מצות (קרבנות) דיום זה כ"א (כמודגש בשמו — גם בפרשתנו) מצד „וספרתם לכם גו' עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמישים יום גו'" (פרשתנו כג, טו. טז. וכן בראה שם, ט), מצד הזמן והמניין דשבעה שבועות. ולכן מקריבים בו מנחה חדשה. משא"כ הלשון „ביום הביכורים" (פינחס כח, כו. ראה פרש"י שם). אבל לא נק' מטעם זה במקרא בשם חג.

39) בא יב, יד. וראה שם מב, ובפרש"י: הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך.

40) ראה לקו"ש חט"ז ע' 107 ואילך. וש"נ.

41) ראה לשון הרמב"ם (לענין אכילת מצה) במנין המצות בריש ספר היד מ"ע קנח: מצוה ז' בהכותרת להלכות חמץ ומצה. ולאידך בסהמ"צ מ"ע קנח וביד הל' חמץ ומצה רפ"ו: לאכול מצה בליל חמשה עשר.

42) וכמודגש בהלכה בטעם הדיעות דמחלקים דכשבירך זמן בשעת עשיית הסוכה לפני החג אינו מברכו ביו"ט על החג, משא"כ לאידך אם בירך על החג בליל א' בביתו צריך לברך זמן כשיאכל בסוכה — „דכיון שבירך בשעת עשי' ועיקר יום טוב אינו אלא מפני הסוכה• ברכת הסוכה עולה ליום טוב ולסוכה" (ספר ההשלמה לסוכה מו, א. הובא בספר המכתם לסוכה שם. כל בו סוף הל' לולב. אורחות חיים סוף הל' סוכה (ועד"ז הוא במאירי סוכה שם). ועפ"ז מחלקים לשאר יו"ט, פסח ועצרת, דמברכין זמן איו"ט. וראה ברכי יוסף או"ח סתרמ"ג דכתב דכן הוא להלכה).

•) בתוס' רא"ש ור"ן הלשון להיפך (כנ"ל הערה 12). אבל בברכ"י שם סתרמ"ג כתב דקאי בחד שיטה. אבל ראה שו"ת משאת משה (או"ח ס' ה שהובא בבאה"ט וברכ"י שם) דכתב בסברת התוס': וכיון דמחמתי' קאתי מכי בריך אסוכה הו"ל כמפרש אסוכה וארגל דמשם א' הוו. ברם היכא דבריך שהחיינו ארגל גופי' לא זו פוטר זמן דסוכה דאין הרגל נתגלה במצות עשיית סוכה, ע"ש. ואכ"מ.

„תשבו כעין תדורו" כנ"ל, אַז ער איז „דר בסוכה כל ז' הימים בין ביום ובין בלילה") — ווערן דורכדעם די שבעת ימים — ימים מיוחדים, אַ חג לה'.

[בסגנון אחר קצת: באַ יעדער שבת ויו"ט זאָגט מען (בתפלה) זכר ליציאת מצרים, עס איז אַבער אין דעם דאָ אַ חילוק: ביי חג הפסח איז דאָס ווייל „זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים"[43], און דעריבער — „וחגותם אותו חג לה' לדורותיכם", כנ"ל, אַז (די זכירה איז זמן פון) יציאת מצרים, מאַכט דעם זמן אַ חג.

משא"כ בשבת ושבועות. וביותר —

באַ חג הסוכות זאָגט די תורה[44] „למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" — ד.ה. כאָטש אַז דאָס איז ניט אין דעם זמן פון בסוכות הושבתי ביציאת מצרים, און די תורה זאָגט דעם טעם ניט ווען די תורה זאָגט אַן דעם ציווי החג בתחלת הפרשה, נאָר אויף דער מצוה „בסוכות תשבו שבעת ימים", ואדרבא מצד דעם וואָס דאָס איז דוקא ניט (בימי האביב) אין דעם זמן פון יצי"מ איז דעמאָלט די מצוה פון ישיבה בסוכה און דער חג הסוכות (ווי ער זאָגט אין טור[45])].

ז. עפ"ז איז מובן, אַז די ציווים בנוגע החג ופרטיו וואָס שטייען בהתחלת הפרשה — „ביום הראשון מקרא קודש כל מלאכת עבודה לא תעשו שבעת ימים תקריבו אשה לה' גו" — זיינען ניט קיין באַזונדערע ענינים, וואָס האָבן ניט קיין פאַרבונד מיטן חיוב ישיבה בסוכה (ווי מ'קען מיינען, כנ"ל), נאָר אדרבה — דער גדר חג הסוכות איז שייך און חל אויך אויף זיי.

משא"כ בחג הפסח, וואָס ער איז אַ חג אַלס אַן ענין בפ"ע פון מצות, זיינען די אַלע ענינים — דאָס וואָס ער איז „מקרא קודש", דער ציווי פון „כל מלאכה לא תעשו", און די הקרבת הקרבנות במשך שבעת ימי החג — ניט פאַרבונדן מיטן ענין המצות שבו[46], נאָר מיטן עצם החג.

ח. ע"פ הנ"ל איז מובן אויך בנוגע דעם קיום המצוה פון ישיבה בסוכה און די שייכות פון מצות נטילת לולב צו דער מצוה פון סוכה:

כנ"ל איז ביים ציווי „בסוכות תשבו שבעת ימים" ניט געזאָגט געווארן („בסוכות תשבו בשבעת הימים") — אַז

---

43) בא יג, ג. ובכ"מ בהפרשה. וראה רמב"ם הל' חו"מ רפ"ז.

44) פרשתנו כג, מג.

45) או"ח סתרכ"ה. וראה בארוכה ב"י וב"ח שם. ולהעיר שגם רש"י בפי' פרשתנו עה"פ סתם „ענני כבוד" (ראה מפרשי רש"י). וראה שו"ע אדה"ז שם.

46) וכמודגש בהדין (שו"ע אדה"ז או"ח סתצ"א ס"ג, ממג"א וח"י שם) ד„מי שנמשכה סעודתו במוצאי יו"ט האחרון ש"פ עד לאחר צאת הכוכבים מותר לאכול חמץ בסעודה", ד„אכילת חמץ (ש)אינו תלוי כלל בקדושת היום". וראה לעיל ע' 36.

•) ועפ"ז צ"ל שמ"ש אדה"ז בסי' תלב ס"ג (מהרא"ש פסחים פ"א סי"ד. ועוד): ולמה אין מברכין שהחיינו קודם הבדיקה לפי שמצוה זו היא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכו לצורך המועד לפיכך היא נפטרת בברכת שהחיינו שמברכין ברגל בקידוש לילה — אין הכוונה ב„לצורך הרגל", „לצורך המועד" **לקדושת** המועד, כ"א **הזמן** דהרגל. ולהעיר שמשנה שם מלשון הרא"ש שם ש**„סמכינן לי' אזמן דרגל** מידי דהוה אעושה סוכה ולולב לעצמו דמחויב לברך שהחיינו בעשייתו אלא סמכינן לי' אזמן דרגל" (וכ"כ אדה"ז בעצמו בסי' תרמא סוס"א לענין סוכה „לפי שאנו סומכין על ברכת שהחיינו שאומרים בקידוש היום כו' וברכה אחת **עולה לכאן ולכאן**") וכותב „**לפיכך היא נפטרת** כו'". וראה ב"ח שם סי' תלב. ט"ז שם סוסק"ב. ואכ"מ.

דאָס זיינען פון פריער ז' ימי חג — ווייל דאָס וואָס מ'איז מחוייב צו זיצן שבעת ימים בסוכה איז ניט דערפאַר וואָס דאָס זיינען שבעת ימי חג נאָר להיפך — „בסוכות תשבו" מאַכט גדר ז' ימי חג, כנ"ל בארוכה.

ועפ"ז יומתק לשון רש"י בנוגע שמיני עצרת: אויף דעם וואָס די גמרא[47] זאָגט אַז ער איז „רגל בפני עצמו" אָפגעטיילט פון חג הסוכות טייטשט רש"י „שאין יושבין בסוכה": דער רגל פון חג הסוכות איז דער (מסובב ו)ענין פון ישיבה בסוכה[48], דער עצם הרגל באַשטייט אין דעם וואָס „יושבין בסוכה"[49].

בסגנון אחר: דער חג ווערט אויפגעטאָן דורך דער ישיבה בסוכה[50] שבעת ימים בפועל — „תשבו כעין תדורו".

לאידך, באַ לולב שטייט „ולקחתם לכם ביום הראשון גו'", די מצוה פון נטילת לולב איז ווייל דאָס איז „יום הראשון" פון חג הסוכות.

און במילא איז מובן, אַז דער „זמן מצוה" ו„שם מצוה" אויף די ד' מינים איז „חל"[51] ביום הראשון[52]. די קדושת חג הסוכות איז גורם דעם חיוב ושם מצוה עליהם[53].

און וויבאַלד אַז די שלימות גדר וקדושת החג איז דורך דער ישיבה בסוכה בפועל, איז דאָך במילא מובן, אַז וועו מ'נעמט אַ לולב בסוכה איז דאָס ניט בלויז אַ דין אין „כעין תדורו" פון סוכה, וואָס דורך דעם קומט צו אין מצות סוכה, נאָר דאָס איז אַ דין אין נטילת לולב, עס איז מוסיף[54] שלימות אין דעם „שם (וקיום ה)מצוה" פון לולב, „מצוה מן המובחר"[55].

ט. דער ביאור בכל הנ"ל בפנימיות הענינים ובעבודת האדם:

המבואר לעיל, אַז דער זמן פון „חמשה עשר לחודש השביעי הזה" ווערט אַ חג מצד דער מצוה פון

---

47) סוכה מח, רע"א.

48) ע"פ כהנ"ל מובן גם שאין סתירה מזה שבמס' יומא (ג, א) ועד"ז בחגיגה (יז, א) פי' „שאין שם חג הסוכות עליו" — כי היינו הך.

49) ראה גם ט"ז או"ח סו"ס תרסח.

50) עפ"ז אולי יש להסביר זה ד„בלילה ראשון של חג . . צריך לאכול בתוך הסוכה אפילו בשעת הגשם ואע"פ שהוא מצטער בו' בלילה הראשונה חייב לאכול בסוכה" (שו"ע אדה"ז או"ח סתרל"ט סי"ז. וש"נ) אף שבשאר ימות החג אינו מחוייב, כיון שעי"ז נעשית שלימות קדושת החג•.

51) ל' רש"י ד"ה ולולב (סוכה לג, א). וד"ה ה"ג (שם ע"ב).

52) אלא שלדעת רש"י הרי"ז חל תיכף משקידש היום למקריי' דיחוי.

53) ו„אין אגודתו (לפני החג) קריאת שם להיות חל שם לולב פסול לדחות כו' עד שיקדש עליו היום" (פרש"י סוכה שם ד"ה וה"ג). משא"כ בסוכה• שמצוה בעשייתה שנאמר „חג הסוכות תעשה לך" — ראה פרש"י מכות ח, א. שו"ע אדה"ז סתרמ"א ס"א (ט"ז שם). סתרכ"ה (מרמ"א ומג"א שם). העמק שאלה לשאילתות שאילתא קסט. ועוד. וראה צפע"נ הל' שבועות פ"ה הט"ו מה שמחלק בין מצה לסוכה לפני החג.

54) וע"ד (ובמכש"כ) דשבת אהנאי לתמידין וכמה כיו"ב (זבחים צא, רע"א). ועד"ז יוהכ"פ שאהנאי לכל קרבנות היום, שלכן כל עבודות יוה"כ אינן כשרות אלא בו (בכה"ג). — יומא לב, סע"ב. וש"נ.

55) ע"פ כהנ"ל מובן גם מנהג חב"ד שמהדרין לאגוד הלולב בסוכה (ערב יו"ט).

•) עפ"ז יש לבאר (ע"ד הרמז עכ"פ) ל' אדה"ז שם: אבל בלילה הראשונה של חג **דהיינו ליל ט"ו בתשרי** (צריך לאכול כו').

•) וראה סוכה שם ע"א. וש"נ. ובפרש"י שם ד"ה לולב. ואכ"מ.

„בסוכות תשבו שבעת ימים", איז אין דעם דאָ אַ מעלה[56] לגבי דעם וואָס בא חג המצות איז דער זמן מובדל[57] מצ"ע:

בשעת אַז קדושת החג ווערט אויפגעטאָן מצד פעולות האדם למטה, האָט דאָס אַ ווירקונג אין וועלט, היות אַז דאָס פועל'ט אויך אין דעם זמן (עולם) ווי דאָס איז מצ"ע, ניט האָבנדיק קיין שייכות צו קדושה: משא"כ ווען דער זמן איז בעצם מובדל מצד למעלה.

און דער חילוק הנ"ל דריקט זיך אויס אין דעם אונטערשייד צווישן די צוויי מצות גופא — אכילת מצה און ישיבה בסוכה: אכילת מצה איז ענינה אכילה של מצוה: עס איז ניט קיין אכילה וואָס ער וואָלט געטאָן בלאה"כ, ניט משום מצוה.

משא"כ באַ דער מצוה פון ישיבה בסוכה, איז עס ניט ענינים מחודשים וואָס ווערן געטאָן לשם מצוה, אדרבא — „כעין תדורו" — ענינים וואָס געהערן צום סדר החיים פון יעדן מענטשן ניט האָבנדיק קיין שייכות צו אידישקייט און תורה ומצות — און דאָך איז ער מיט זיי מקיים אַ מצוה (פון ישיבה בסוכה).

און דאָס איז דער עילוי פון חג הסוכות: כל השנה דאַרף מען האָבן אַן עבודה גדולה צו שטיין אין אַ מצב פון „כל מעשיך יהיו לשם שמים" און „בכל דרכיך דעהו", ווען עס קומט אָבער חג הסוכות ווערט אויפגעטאָן, אַז כל הנהגותיו פון חייו יום יום כמו שהם — זיינען אָן ענין של מצוה.

וואָס דעריבער קומט דאָס אַראָפּ אויך אַזוי בגשמיות, אַז דער גאַנצער מענטש מראשו ועד רגלו מיט זיינע לבושים גע־פינען זיך אין סוכה — וואָס ביי קיין אַנדער מצוה געפינט מען ניט אַז די גאַנצע מציאות זיינע און אַלע זיינע ענינים זאָלן זיין אַרומגערינגלט פון אַ מצוה פון דעם אויבערשטן.

יו"ד. אין דעם איז דער אַלטער רבי מוסיף ומדגיש אַז מצות נטילת לולב בסוכה איז מצוה מן המובחר פון לולב[58] — „לפיכך בבקר קודם שיתפלל בעודו בסוכה יברך", וואָס די ברכה איז על נטילת לולב:

מ'קען דאָך מיינען, אַז די נויטיקייט צו זיין אַרומגענומען פון מצות סוכה — פון רצון העליון — איז נוגע (בעיקר) צו אַזעלכע וואָס זיינען פאַרנומען מיט ענינים וצרכים גשמיים, אָבער ניט צו אַזעלכע וואָס זיינען אין סוג פון לולב (כפות תמרים) „שיש בו טעם — שיש בהם תורה"[59], וויבאַלד אַז זיי זיינען שטענדיק פאַרבונדן מיטן אויבערשטן דורך זייער לימוד התורה[60];

און עד"ז אין עבודת כל אדם, קען ער טראַכטן ביי זיך: מובן אַז „אכילתו ושתייתו כו'" דאַרפן זיין אַריינגענומען און אַרומגענומען פון מצות סוכה — אָבער פאַרוואָס דאַרף מען האָבן די באַווענישן אַז די מצוה און רצון העליון פון סוכה זאָל אַרומנעמען זיין לימוד והשגה בתורה? ער מוז טאָקע אויך מקיים זיין מצות, ווייל „כל האומר אין

56) וע"ד העילוי דיו"ט שני של גליות לגבי יו"ט ראשון (לקו"ת שמע"צ צב, ריש ע"ב ואילך. דרמ"צ קיד, א־ב. לקו"ש ח"ט ע' 235 ובהערות שם).

57) אף שלגבי שבת הרי בכל יו"ט ישראל דקדשינהו לזמני (ברכות מט, א).

58) ע"ד החסידות ראה סידור רסג, סע"ג ואילך. המשך ובכה תרל"ז פפ"ד. המשך תרס"ו ע' לב. ובכ"מ. וראה גם לקו"ש ח"ט ע' 1-360.

59) ויק"ר פ"ל, יב.

60) ראה בארוכה לקו"ש ח"ד ע' 1160 ואילך.

לי אלא תורה, אפילו תורה אין לו״[61], אַבער דאָס איז מצד דעם ענין הסוכה, וואָס גדרה איז „תדורו״ אַרומנעמען דעם מענטשן אינגאַנצן — דאָס איז אַבער לכאורה ניט אַן ענין אין נטילת לולב — דעם עצם הלימוד וההשגה בתורה, וויבאַלד ער איז דורכדעם שוין פאַרבונדן מיט חכמתו של הקב״ה.

זאָגט מען אַז „מצות נטילתו בסוכה״ איז „מצוה מן המובחר״, דאָס איז נוגע צו זיין הבנה והשגה בתורה[62]: ער נעמט חכמת התורה, וואָס איז חכמתו ורצונו של הקב״ה, וועט ער דערהערט און איז מרגיש אַז דאָס וואָס ער לערנט איז אַן ענין וואָס איז אים מקיף און איז באין ערוך העכער פאַר אים,

און במילא איז בא אים דאָ דער ביטול ותשוקה צו קולט זיין תורתו של הקב״ה, וואָס איז נעלמה מעין כל חי, אין זיין הבנה והשגה.

ועד״ז בכלל — בשעת ביי אים איז דאָ ניט נאָר דער עסק התורה בפועל, נאָר אויך די חביבות ויוקר התורה, ברכו בתורה תחלה[63], וועט דער היפך פון „אבדה הארץ״[64] — און מ׳איז זוכה בקרוב ממש צו „ופרוס עלינו סוכת שלומך״, אין דעם בנין בית המקדש וואָס אויף אים שטייט „ויהי בשלם סוכו״[65], וואָס וועט געבויט ווערן דורך משיח צדקנו[66], במהרה בימינו ממש.

(משיחת שמחת בית השואבה תשכ״ד)

---

61) יבמות קט, ב.

62) ראה הל׳ ת״ת לאדה״ז פ״ד ס״ג. לקו״ש חט״ו ע׳ 139.

63) ראה תלמידי ר׳ יונה הובא בר״ן נדרים פא, א. שו״ע אדה״ז או״ח ר״ס מז.

64) נדרים שם. ב״מ פה, ריש ע״ב.

65) תהלים עו, ג. וראה תרגום עה״פ. מדרש תהלים שם.

66) ראה פסחים ה, א: בשכר שלשה ראשון (שביתת הרגל דפסח ושביתת הרגל דחג ונטילת לולב שנקראו ראשונים — רש״י שם) זכו לשלשה ראשון כו׳ לבנין ביהמ״ק ולשמו של משיח. וראה חדא״ג שם. ובארוכה לקו״ש חי״ט שם.

אמור ג

א. אין דער היינטיקער סדרה ווערן אויסגערעכנט די ד' מינים[1] וואָס מען דאַרף נעמען ביום הראשון פון חג הסוכות — „פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל"[2]. געפינט מען אין דעם אַ דבר פלא:

ביי די ערשטע דריי מינים זעט מען אַז דער סימן וואָס תורה גיט אויף זיי, איז אַ תנאי לעיכובא אין דעם מין וואָס מ'נעמט בפועל:

„פרי עץ הדר" — דער אתרוג וואָס מ'נעמט מוז זיין אַ „פרי עץ"*[2] און עס מוז זיין אַ „הדר"[3] (ואתרוג היבש פסול[4]):

„כפות תמרים" — דער לולב מוז זיין „כפות"[5]: „עלים הראויין לאגדן ולכפותן עם השדרה"[6] (און אויב ניט איז עס פסול),

[און אויך בנוגע דעם פרט פון „תמרים" — איז מסביר דער ראַגאַטשאַווער[7], אַז ס'איז ניט געגוג אַ לולב פון אַ בוים וואָס האָט דעם שם (פון דעם מין) תמרים, נאָר עס מוז קומען פון אַ „דקל שעושה תמרים".

דערמיט איז ער מבאר וואָס חז"ל[8] זאָגן אַז „ד' מינין שבלולב ב' מהן עושין פירות" — דלכאורה: אויך אַן עץ הדס גיט אַרויס פירות (ענבים[9])?

נאָר ווייל ביי לולב איז דער דין, אַז דער לולב מוז זיין פון אַ „דקל שעושה תמרים", און אויב „נטע דקל לעצים פסול ללולב", משא"כ ביי הדס וואָס מוז ניט קומען פון אַן עץ וואָס איז עושה פירות[10]:

„ענף עץ עבות" — דער הדס מוז זיין „עבות": „תלתא בחד קינא"[11] (און אויב ניט איז עס פסול).

משא"כ ביים פערטן מין, כאָטש אַז אויך ביי אים איז דער פסוק מציין „ערבי נחל", איז אַבער דער דין[12], אַז „של בעל כשרה": אויב נאָר עס איז פון דעם מין ערבה וואָס וואַקסט געווײנטלעך ביי אַ נחל, איז כשר מלכתחילה[13], אפילו אויב

---

1) כך נקרא בכ"מ. וצ"ע דלכאורה צ"ל (כמו בפסח• ג') דברים, שהרי אין לוקחין המין, אלא דבר אחד מהמין. ואף שלוקחין ז דברים — הרי גם בפסח לוקחים ג' מצות וכו'.

2) כג, מ.

•2) וראה שו"ע אדה"ז או"ח סתרמ"ח סכ"ט שמ„פרי עץ" נלמד שצ"ל (ולעיכובא) „פרי גמור".

3) סוכה לא, א. — ומיני' ילפינן לשאר מינים (שו"ע אדה"ז או"ח סתרמ"ה ס"ב).

4) סוכה לד, ב.

5) סוכה לא, א.

6) לשון אדה"ז שם סעיף ג.

7) צפע"נ על הרמב"ם הל' לולב פ"ז ה"א. — הדיעות (והשקו"ט בארוכה) בזה ראה ס' הלולב הקנרי (ירושלים תשל"ח), וש"נ. וראה לקמן בפנים סעיף ה ואילך.

ואת"ל ד„תמרים" הוא שם האילן (ולא — דהפירות) — ראה הנסמן בס' הנ"ל ח"א פ"ו — גם אם אין צ"ל דקל שעושה פירות תמרים ה"ז תנאי בהלולב הנלקח בפועל (שצ"ל מאילן הנקרא תמר), דלא כ„ערבי נחל" שאין צ"ל הסימן ד„נחל".

8) מנחות כז, א.

9) סוכה לב, ב.

10) ואדרבה, לכן שחורות ואדומים פסול אם ענביו מרובות משום דהוה גמר פרי (צפע"נ שם).

11) סוכה לב, סע"ב וברש"י שם.

12) סוכה לג, סע"ב (במשנה).

13) ראה רמב"ם הל' לולב פ"ז ה"ג. רא"ש סוכה פ"ג סי"ג. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סתרמ"ז ס"א.

די ערבה וואָס ער נעמט בפועל איז ניט געוואָקסן ביי אַ נחל.

דאָרף מען פאַרשטיין: פאַרוואָס זיינען ערבי נחל אַנדערש פון די אַנדערע דריי מינים, וואָס דער סימן וואָס תורה גיט אויף די ערבות איז נאָר אויף כללות המין און ניט אויף דער ערבה מיט וועלכע מ'איז מקיים די מצוה בפועל[14]?

ב. אין גמרא[15] איז פאַראַן אַ מ"ד אַז דער דין (אַז אויך אַן ערבה וואָס איז גע־וואָקסן במדבר או בהרים איז כשר) לערנט מען אַפּ פון דעם וואָס עס שטייט „ערבי נחל" — ערבי לשון רבים[16] — וואָס איז מרבה אויך אַן ערבה וואָס וואָקסט ניט ביי אַ נחל.

אָבער נוסף אויף דעם וואָס הא גופא איז דורש ביאור: מאי טעמא וואָס ביי די דריי מינים איז תורה מקפיד אַז דער פרט הנלקח בפועל זאָל האָבן די סימנים, און ביי ערבי נחל איז געגוג אויב עס איז פון דעם מין בכלל — איז ניט מובן:

פון לשון הרמב"ם[17] (לויטן פירוש פון רוב מפרשים[18]) והשו"ע[19] איז משמע, אַז מען דאַרף ניט האָבן אַ ריבוי מיוחד צו מרבה זיין אַן ערבה וואָס איז געוואָקסן במדבר או בהרים, נאָר מען ווייס עס פון משמעות הכתוב: די תורה רופט זיי מיטן נאָמען „ערבי נחל" ווייל „רוב מין זה גדל על הנחלים", און אויך אַן ערבה וואָס מ'נעמט פון דעם מיעוט וואָס וואָקסן במדבר או בהרים איז כשר.

[און מפרשים[20] זיינען מוסיף, אַז מען קען גאָרניט זאָגן אַז לויטן רמב"ם ווערט דער דין אָפּגעלערנט פון דעם ריבוי „ערבי" — ווייל דעם ריבוי דאַרף מען אויף צו אָפּלערנען אַז מען דאַרף נעמען צוויי ערבות[21],

קומט אויס לשיטת הרמב"ם, אַז ביים זאָגן דעם לשון „ערבי נחל" רעדט די תורה (מלכתחילה) נאָר וועגן דעם שם המין בכלל, און ניט וועגן די ערבות מיט וועלכע מ'איז מקיים די מצוה בפועל.

איז ניט פאַרשטאַנדיק: מנלן (ומאי טעמא) לחלק בסימני התורה אויף די ד' מינים, צווישן די ערשטע דריי און די ערבות?

ג. מ'האָט שוין געזעדט כמה פעמים[22], אַז עס זיינען פאַראַן כמה ענינים אין תורה, וואָס אין דרך הפשט וע"ד הנגלה זיינען זיי „ניט גלאַטיק", און זיי ווערן פאַרשטענדליך לגמרי — נאָר ודוקא לויט דרך הדרש הרמז והסוד, ובפרט ע"פ הביאור אין פנימיות התורה.

ובל' רש"י[23] ובהדגשה „אין המקרא הזה אומר אלא דרשני".

ועד"ז בעניננו: דער חילוק הנ"ל צווישן די ד' מינים, איז פאַרשטאַנדיק בפשטות לויטן ביאור אין די ד' מינים ע"ד הדרש:

---

14) ראה גם חי' חת"ס לסוכה לד, ב (ושם, דכשם ש„ערבי נחל" הוא רק שם המין, כן גם „כפות תמרים" הוא רק שם המין וגם דקל שלעולם לא יוציא תמרים כשר. וראה הנסמן לעיל הערה 7).

15) סוכה שם. וכ"ה בתו"כ פרשתנו עה"פ.

16) רש"י סוכה שם. ועוד [וברבינו מנוח לרמב"ם שם (נדפס ברמב"ם הוצאת פרענקל) שנלמד ממש"נ „ערבי נחל" ולא „ערבי מים". ובפי' מהרז"ו לויק"ר (פ"ל, ח) שנלמד מהוי"ו ד„וערבי". ואכ"מ].

17) הל' לולב שם.

18) ראה רא"ש שם. כס"מ להל' לולב שם. ב"י וב"ח לטאו"ח שם. תוי"ט סוכה פ"ג מ"ג. ועוד.

19) או"ח שם. וכ"ה בשו"ע אדה"ז שם.

20) הנ"ל הערה 18.

21) סוכה לד, ב (רמב"ם שם ה"ז). וראה תוד"ה ורבנן סוכה לד, א.

22) ראה לקו"ש חי"ט ע' 209. ושנ"נ.

23) רש"י בראשית א, א.

עס שטייט אין מדרש[24], אַז די ד' מינים זיינען אַ רמז אויף די פיר סוגים פון אידן: אַן אתרוג וואָס „יש בו טעם ויש בו ריח" איז מרמז אויף אידן וואָס „יש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים"; כפות תמרים (לולב) וואָס (אַ תמר) „יש בו טעם ואין בו ריח", זיינען אַ רמז אויף די אידן וואָס „יש בהם תורה ואין בהם מעשים טובים"; „הדס יש בו ריח ואין בו טעם" איז מרמז אויף אידן וואָס „יש בהם מעשים טובים ואין בהם תורה"; ערבה וואָס „אין בה טעם ואין בה ריח" איז אַ רמז אויף „בני אדם שאין בהם לא תורה ולא מעשים טובים".

און די מצוה פון נטילת ד' מינים איז ענינה — „יקשרו כולם אגודה אחת": אַלע פיר סוגים פון אידן ווערן פאַר־בונדן באגודה אחת.

קומט אויס, אַז עס איז דאָ אַ חילוק עיקרי צווישן די ערשטע דריי מינים מיט דער ערבה: די ערשטע דריי מינים — סוגים אין אידן — זיינען גלייך זה לזה (ובמילא איז אויך זייער התאחדות) מצד דעם וואָס זיי אַלע פאַרמאָגן מעלות גלויות, מען זעט זיי בפועל; כפתגם הידוע[25]: „אַ גנב איז ניט דער וואָס קען גנב'נען נאָר דער וואָס גנב'עט, און אַ למדן איז ניט דער וואָס קען לערנען, נאָר דער וואָס לערנט (בפועל)"; ועאכו"כ אַז די מעלה פון מעשים טובים איז (כתוכנן הפשוט) שייך דוקא ווען מ'טוט (און מ'האָט) מעשים טובים בפועל.

משא"כ די ערבה — אידן וואָס „אין בהם לא תורה ולא מעשים טובים" — איז די התאחדות מיט זיי דערפאַר וואָס זיי זיינען אידן, וואָס דאָס איז אַ מעלה פנימית ועצמית וואָס איז פאַראַן ביי יעדן איינעם וואָס איז מזרע אברהם יצחק ויעקב — אויך ווען בפועל איז „אין בהם לא תורה ולא מעשים טובים", און אפילו אַ תינוק שנשבה לבין העכו"ם און ווייס גאָרניט אַז ער איז אַ איד.

און דערפון ווערט נשתלשל בהלכה בפועל, אַז די סימני התורה פון די ערשטע דריי מינים דאָרפן זיין בגלוי ביי די מיט וועלכע מ'איז מקיים די מצוה בפועל: משא"כ ביי ערבה, איז אפילו אויב די פרטיות'דיקע ערבה איז ניט גע־וואָקסן ביים נחל (ער איז אַ תינוק שנשבה לבין העכו"ם), אויב נאָר ער איז פון דעם מין „ערבי נחל" — ער שטאַמט פון אברהם יצחק ויעקב — איז עס אַן ערבה כשרה לקיים המצוה, און דורך דעם „יקשרו" מיט איר פון די אַנדערע ג' מינים — ווערן זיי אַ טייל פון (און מען איז מקיים) מצות ד' מינים.

ולהעיר אַז דוקא זייער נאָמען, וועל־כער „ונקראים בהם בלשון הקודש"[26] „ערבה" — איז די זעלבע אותיות פון „וערבה לה' מנחת יודא גו'"[27].

ד. דערפון האָט מען אויך די הוראה ברורה:

צום אַלעם ערשטן דאָרף מען וויסן, אַז מען מוז זיך פאַרבינדן מיט יעדן אידן, אפילו מיט אנשים פשוטים, ווייל כדי צו מקיים זיין מצות נטילת ד' מינים מוז מען האָבן אַלע פיר מינים. כשם ווי

24) ויק"ר פ"ל, יב (ולהעיר ממנחות שם שמחלקם לב' סוגים. ואכ"מ).

25) ס' השיחות תורת שלום ע' 190. — הדוגמא (ובהקדמה דוקא) ד„גנב", אף שאינה „לשון נקי" והיפך הכבוד וכו', י"ל שהוא לשלול קס"ד שנקרא ע"ש מחשבתו הטובה, כשרונותיו וכו'.

26) שער היחוה"א ספ"א.

27) מלאכי ג, ד. וראה אוה"ת פנחס (ע' א'קז ואילך). וש"נ.

מען קען ניט יוצא זיין די מצוה אַן אַן אתרוג, אַדער אַ לולב אַדער אַ הדס, אַזוי קען מען ניט מקיים זיין די מצוה אַן ערבות, אנשים פשוטים.

ואדרבה: ווײבאַלד אַז די פשיטות פון אנשים פשוטים (דוקא) איז פאַרבונדן מיט פשיטות העצמות[28], קומט אויס, אַז דוקא דורך דעם וואָס מען פאַרבינדט זיך מיט אנשים פשוטים, פאַרבינדט מען זיך מיט פשיטות העצמות.

דערצו קומט די הוראה, אַז עס איז אַ חילוק עיקרי אין דעם אופן ווי מען פאַרבינדט זיך מיט די ערשטע דריי סוגים פון אידן, אַדער — מיט אַן איש פשוט:

די וואָס זיינען שייך צו מעלות גלויות — תורה ומעשים טובים — דאַרפן זיי האָבן תורה ומעשים טובים בפועל ממש; ס׳איז ניט גענוג וואָס מען שטאַמט פון אַ משפחה פון לומדים, אַדער וואָס מ׳האָט זיך פאַרשריבן אין אַ ישיבה, אַדער אפילו וואָס ער האָט מיט אַ ווייַלע פריער געלערנט תורה; ער מוז האָבן איצט דעם „טעם", דעם לימוד התורה בפועל (ועד״ז במעשים טובים).

אַבער בא מקרב זיין אַן איש פשוט, דאַרף מען ניט שטעלן „תנאים" — פריער לערן תורה זיי מקיים מעשים טובים, אפילו ניט דעם תנאי אַז פריער זאָל ער „פילן" זיך ווי אַ איד[29];

ווײבאַלד ער איז מזרע ישראל דאַרף מען צום אַלעם ערשטן זיך פאַרבינדן מיט אים — מצד אהבת ישראל, דער־פאַר וואָס ער איז אַ איד, ואדרבא אויב ער פילט דאָס ניט איז דער רחמנות אויף עם גאָר גאָר אַ גרויסער, און רחמים רבים ברייגט אהבה רבה[30],

און דאָס „אוהב את הבריות" וועט ברענגען, „ומקרבן לתורה"[31]: סוף סוף וועט ער מקרב זיין און אויפהויבן די בריות צו תורה, ביז זיי וועלן זיין אין דער דרגא פון יש בו טעם ויש בו ריח.

ה. דער ביאור איז לויט דער דיעה (הנ״ל סעיף א) אַז „כפות תמרים" איז אַ תנאי לעיכובא אין לולב, אַז עס מוז קומען פון אַ „דקל שעושה תמרים".

עס זיינען אָבער פאַראַן דיעות[32], אַז אויך „כפות תמרים" איז בלויז דער שם המין בכלל (פונקט ווי „ערבי נחל") און אויך אַ דקל שאינו עושה תמרים איז כשר ללולב —

וי״ל ביאור החילוק (צווישן די סימני התורה אויף אתרוג והדס און לולב וערבות) לויט די דיעות:

נטילת ד׳ מינים איז דאָך פון די מצות מעשיות, און אין זיי גופא אַ כי נעלית ביותר, וואָרום זי דאַרף אויפטאָן אחדות בשלימות פון אַלע סוגי אידן, ווי די אחדות פון די פיר אותיות פון שם המיוחד, שם הוי׳[33]

און דאָ זאָגט מען אַז ס׳איז מעכב, ווי אַזוי קען ווערן די מציאות פון דער מצוה מעשית

---

28) לקוטי דיבורים ח״ג תצא, ב. שם ח״ד תקעח, ב. ולהעיר מלקו״ת שה״ש (כז, ד) במעלת בדי ערבות. וראה לקו״ש חכ״ט ע׳ 223 ואילך.

29) להעיר מט״ז או״ח שם סק״ב ד״טפי ניחא להראות חידוש וליקח אפי׳ שלא מן הנחל״. וי״ל דגם בפנימיות הענינים כן הוא, שיש „להראות חידוש" ולהדר בקירוב אותם שלא ניכר בהם שהם „ערבי נחל" (מזרע אברהם יצחק ויעקב).

30) ראה תניא ספמ״ה.

31) אבות פ״א מי״ב.

32) חת״ס שהובא לעיל הערה 14. ועוד (ראה הערה 7).

33) זח״א סג, סע״ב (ובנצו״א שם). פע״ח שער הלולב בתחלתו. ובכ״מ.

וועז עס טוען אין דעם אזוינע וואס „אין בהם מעשים טובים"[34],

ניט נאר אז אין זיי ווערט אויפגעטאן (אחדות ואיחוד וכו') דורך דעם קיום המצוה, ובל' המדרש דא גופא בנדו"ד: מכפרין אלו על אלו.

ויתרה מזה: זייער צירוף אין אויפטאן מציאות המצוה מעשית, דארף גאר שטארק, ע"ד ווי מ'זאגט[35] בא פרה אדומה אז עס דארף זיין ניט ע"י אהרן, ווייל „אין קטגור נעשה סניגור" —

מוז מען זאגן אז ביידע (לולב וערבה)[36] טוען אויף מציאות המצוה דורך זייער עצם[37], וואס זיי זיינען בני אברהם כו', וועלכער איז שטארקער (וועז ער ווערט נתגלה[38] — דורך דעם צירוף ולקיחה צוזאמען מיט אתרוג והדסים) ווי מעשים.

וי"ל דוגמתו, עכ"פ מעין זה, בנוגע ללולב וואס אעפ"כ דארף ער האבן תורה: תרומה ווערט געגעבן נאר לכהן, וויל ער איז בנו של אהרן, ואעפ"כ זאגט מען אז ער דארף האבן מעלת התורה והנותן[39] תרומה לכהן ע"ה כאילו נותנה כו'.

ו. לויט דעם ביאור קומט ארויס נאך אן ענין — אז עס איז דא א גרעסערער חידוש אין דעם צירוף הלולב לגבי דעם צירוף פון די ערבות:

„מי שיש בו תורה", וועלכער האט ניט קיין מעשים טובים איז דאס (דער ניט האבן מע"ט) פיל ערגער ווי בא אן עם הארץ. אן עם הארץ ווייס ניט בעסער, משא"כ דער תלמיד חכם האט דעם „תלמוד" און אעפ"כ איז עס ניט „מביא לידי מעשה".

וע"ד מאמר חז"ל[40], אז תלמידי חכמים — „שגגות נעשות להם כזדונות".

וואס פון דעם האט מען נאך א הוראה, אז דער חיוב פון פארבינדן זיך מיט יעדן איד — „יוקשרו כולם אגודה אחת" — איז ניט נאר מיט די וואס בנוגע זיי איז עס פקוח נפש (ברוחניות) ממש, עמי הארץ ותינוק שנשבה בין העכו"ם וכו' אזעלכע וואס האבן קיין־מאל ניט „פארזוכט" דעם „טעם" פון אידישקייט,

נאר אפילו איינער וואס ווייס יא און פונדעסטוועגן איז ער ניט מקיים — דארף מען זיך אפגעבן און זיך פארבינדן מיט אים („יוקשרו כולם אגודה אחת"). און נאך מער: מען מוז אים האבן לעשות מציאות המצוה ולקיימה.

און דורך דעם וואס אלע סוגים פון אידן ווערן נתאחד צוזאמען, ווערט אויפגעטאן — ווי דער מדרש פירט אויס — „הן מכפרין אלו על אלו", כולל

---

34) וגם בתורתו דה„לולב" — חסר ה„גדול" שבו, שמביא לידי מעשה (ראה קידושין מ, ב. וש"נ. ועיין הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ב-ג).

35) פרש"י ר"פ חוקת מר"מ הדרשן.

36) משא"כ אתרוג והדס שלשניהם יש מעשים טובים. והחידוש שבאתרוג על ההדס בענין זה (שלכן נמנה בפ"ע) — כי לימוד התורה המביא לידי מעשה ה"ז מוסיף בשלימות המעשה.

37) שלכן לדיעה זו אין הלולב צ"ל מ„דקל שעושה תמרים".

ולהביאור דלעיל (סעיף ג-ד) — יש לומר, דצירוף הלולב הוא מפני שבלימוד התורה יש מעשה זוטא דעקימת שפתיו (ולכן צ"ל „דקל שעושה תמרים" — לימוד התורה בפועל•).

38) ועפ"ז יובן הא דתנאי דכפות (לאגדז) בלולב הוא לעיכובא.

•) משא"כ להביאור בפנים כאן, מה שצ"ל תורה (לולב) הוא מפני שתורה מוסיפה בג'לוי) העצם, כהדוגמא דלקמן מנתינת תרומה לכהן ת"ח דוקא.

39) סנהדרין צ, ב.

40) ב"מ ספ"ב.

דעם טייטש אין „כפרה" — „לכפר לפני ה' להיות נחת רוח לקונו"[41];

ביז אז דאס פועל'ט אויף אן עילוי אויך למעלה כביכול — „אמר הקב"ה . . אני מתעלה"[42],

און דאס ברענגט אראפ די גאולה האמיתית והשלימה — דאין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת[43].

(משיחת שמחת בית השואבה, תשי"ב)

41) אגה"ת פ"ב.

42) ויק"ר שבהערה 24. וראה זהר ס"פ תצא „אעלה בתמר סימן אתרוג ערבה לולב הדס". ולהעיר ד„תמר" קאי על לולב (ראה נצו"א שם). וכמו שברכת כל הד' מינים היא „על נטילת לולב".

43) תנחומא נצבים א (בסופו).

ל״ג בעומר

א. בנוגע דער שמחה אין דעם טאָג פון ל״ג בעומר, ווערן געבראַכט כמה טעמים ומהם:

א) די תלמידים פון ר׳ עקיבא (וואָס „מתו מפסח ועד עצרת״[1]) „פסקו מלמות״[2].

ב) ס׳איז הילולא דרשב״י[3] — דער יאָרצייט פון רשב״י[4] (וואָס ער האָט אָנגעזאָגט אַז מען זאָל זיך פריִען ביום הסתלקותו[5]).

אָלע ענינים פון תורה זיינען בדיוק. דאַרף מען זאָגן, אַז ס׳איז פאַראַן אַ שייכות בתוכן וענין צווישן די צוויי מאורעות הנ״ל, נוסף ע״ז וואָס רשב״י איז תלמידו של רע״ק.

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז די שייכות צווישן דעם וואָס תלמידי רע״ק „פסקו מלמות״ צו הילולא דרשב״י?

ולכאורה, אדרבה — ס׳איז אַ דבר והיפוכו: רשב״י איז דאָך געווען איינער פון די חמשה תלמידים פון ר׳ עקיבא וואָס זיינען געבליבן לעבן און „הם העמידו תורה״[6]. הייסט עס דאָך, אַז די שמחה דערפון וואָס תלמידי רע״ק פסקו מלמות איז מדגיש ווי ל״ג בעומר איז אַ טאָג וואָס רשב״י, און די אַנדערע תלמידים (והאחרונים) דרע״ק, בלייבן בחיים — דער היפך פון הסתלקות (דרשב״י)!

וי״ל הביאור אין דעם: אין דעם יום ההסתלקות פון אַ צדיק קומען זיך צוזאַמען „כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד כל ימי חייו״[7], וואָס דאָס (מעשיו וכו׳) זיינען חיין האמתים[8], איז פאַרשטאַנדיק, אַז ביום ההסתלקות[9] דערגרייכט ער זיין שלימות[10], און דאָס איז מאיר בגילוי.

און וויבאַלד אַז די עבודה פון רשב״י איז געווען היפך פון די (כ״ד אלף תלמידי רע״ק ש)מתו[11], זי איז אַן עבודה וואָס ברענגט צו „פסקו מלמות״ (כדלקמן) — דעריבער איז זיין הילולא (וועו שלימות עבודתו איז מאיר בגילוי) אין דעם טאָג פון „פסקו״ — ל״ג בעומר[12].

מען דאַרף אָבער פאַרשטיין: וויבאַלד אַז פון די חמשה תלמידי רע״ק איז דוקא

1) יבמות סב, ב.

2) מאירי שם בשם הגאונים. טושו״ע (ודאדה״ז) או״ח סתצ״ג ס״ב (ס״ה).

3) זח״ג רצו, ב. ועי״ג״כ זח״א ריח, א.

4) פע״ח שער ספירת העומר פ״ז. ובכ״מ.

5) עיין פע״ח שם. וראה ד״ה להבין ענין הילולא דרשב״י בסה״מ אדה״ז תקס״ד (ע׳ קא) ועוד — בטעם שעושין שמחה אף שנקבע תענית על מיתת צדיקים. וראה לקו״ש ח״ז ע׳ 343 בהערה, ושו״נ.

6) יבמות שם. — ובב״ר (פס״א, ג) וקה״ר (פי״א, ו) ז׳ תלמידים.

7) אגה״ק סי׳ זך.

8) ראה ביאור אגה״ק הנ״ל „נודע שחיי הצדיק אינם חיים בשרים״, כ״א חיים רוחניים״.

9) להעיר ממש״נ: ויהיו חיי גו׳ שני חיי שרה (כולן — ביום אשר) ותמת שרה.

10) ראה בענינו — סידור שער הל״ג בעומר (דש, סע״ב ואילך).

11) להעיר מזח״ב קצ, ב.

12) ראה שער הכוונות ענין ספה״ע דרוש יב: רשב״י ע״ה הוא מחמשה תלמידיו הגדולים של ר״ע ולכן זמן שמחתו ביום ל״ג לעומר כפי מה שביאר לעיל ביום ל״ג לעומר (ע״ש).

*) כנראה צ״ל „בשריים״ (ב׳ יודין), כמו „רוחניים״ שבהמשכו.

די הסתלקות פון רשב"י געווען בל"ג בעומר, דאַרף מען זאָגן אַז דער ענין פון „פסקו מלמות" האָט אַ שייכות מיוחדת צו אים, מערער ווי צו די אַנדערע פיר תלמידים —

מיט וואָס איז רשב"י אויסגעטיילט בענין זה פון די אַנדערע פיר תלמידי רע"ק?

ב. וי"ל בהקדים הביאור אין דעם מאמר חז"ל[13] אַז די כ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא „לא נהגו כבוד זה לזה". דלכאורה תמוה:

ר' עקיבא איז דאָך דער בעל המאמר אַז „ואהבת לרעך כמוך — זה כלל גדול בתורה"[14]. היינט ווי קען זיין, אַז תלמידיו — וואָס תורת אמת רופט זיי אַן תלמידי רע"ק — זאָלן ניט נוהג זיין כבוד זה לזה?

איז אייניר פון די ביאורים אין דעם[15]: יעדערער פון די תלמידי רע"ק האָט געהאַט זיין וועג ווי ער האָט פאַרשטאַנען תורת רבו[16] און לויט דעם געדינט דעם אויבערשטן (ביי איינעם איז דער עיקר געווען — אהבת ה', ביי אַ צווייטן — יראת השם, אא"וו); איז יעדערער געווען אַזוי דורכגענומען[17] מיט זיין אופן הלימוד והעבודה, ביז אַז ביי יעדן פון זיי האָט זיך אַפגעלייגט אַז דער וואָס פאַלגט ניט נאָך דעם דרך, פעלט אים אין שלימות.

13) יבמות שם.

14) ספרא עה"פ (קדושים יט, יח).

15) ראה בכ"ז גם לקו"ש ח"ז ע' 342-3. וראה גם חל"ב ע' 149 ואילך.

16) כי אין דעותיהן שוות (ראה ברכות נח, א. סנה' לח, א). וראה אבות (פ"ב מ"ט-י) ה' תלמידים היו לו לריב"ז א"ל צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם, וכאו"א אמר דבר שונה מכל השאר. — וראה המשך תער"ב פרק יג.

17) להעיר מתניא פ"ה „והוא יחוד נפלא כו' מכל צד כו' דם ובשר כבשרו כו'".

און וויבאַלד זיי זיינען געווען תלמידי רע"ק וואָס האָט זיך „געקאַכט" אין דעם ענין פון „ואהבת לרעך כמוך", האָט יעדערער פון זיי זיך ניט באַנוגנט מיט דער אייגענער עלי' מחיל אל חיל, נאָר ער האָט זיך משתדל געווען צו משפיע זיין אויף אַלע זיינע חברים אַז אויך זיי זאָלן דינען דעם אויבערשטן דוקא אויף זיין דרך.

און וועז די אַנדערע תלמידים האָבן ניט מקבל געווען דעם דרך (זייענדיק דורכגענומען מיט זייער דרך העבודה) — איז „לא נהגו כבוד זה לזה": זייענדיק אנשי אמת (ניט ח"ו „אחת בפה ואחת בלב"[18]), האָט ניט געקענט זיין קיין ריכטיקער רגש של כבוד פון איינעם צום צווייטן, היות אַז לדעתו האָט ביים צווייטן געפעלט אין שלימות דעבודתו ית'.

ג. וויבאַלד אַז זיי זיינען געווען תלמידי רע"ק, איז פאַרשטאַנדיק, אַז אַט דער סדר העבודה פון תלמידי רע"ק — צו זיין אַזוי שטאַרק אריינגעטאָן יעדערער אין זיין אופן העבודה, ביז ניט צו געבן קיין אָרט אַז אַן אַנדער דרך קען אויך האָבן שלימות — האָט אַ שרש אין עבודת רע"ק עצמו.

וי"ל די הסברה בזה: רבי עקיבא איז כל ימיו געווען בתשוקה און אין דעם ענין פון מסירת נפש. ווי די גמרא[19] זאָגט, אַז ר' עקיבא האָט געזאָגט לתלמידיו: „כל ימי הייתי מצטער . . מתי יבוא לידי ואקיימנו".

מסירת נפש איז אַן ענין וואָס נעמט דורך דעם מענטשן אינגאַנצן. וועז

18) רש"י וישב לז, ד.

19) ברכות סא, ב.

איינער שטייט אין מסירת נפש, בלייבט ניט קיין זאך בנפשו וכו' וואס זאל ניט דורכגענומען ווערן פון דער מסירת נפש.

און דאס איז אויך געווען דער סדר עבודה פון די כ"ד אלף תלמידי ר' עקיבא:

זיי האבן מקבל געווען פון ר' עקיבא'ן אט די תשוקה צו מסירת נפש, ובמילא איז יעדער ענין פון עבודת ה' ביי זיי געווען מיט א מסירת נפש, פארנומען און דורכגענומען זייער גאנצע מציאות. זיי זיינען געווען אזוי איבער־געגעבן צו דעם ענין בכל לב ונפש, ביז אז ס'איז (באותה שעה) ניט געווען קיין ארט פאר א צווייטן ענין.

ד. אעפ"כ, ניט קוקנדיק אויף דעם גודל העילוי פון זייער עבודה, איז עס געווען ניט כפי הכוונה בשלימותה.

די עבודה פון מסירת נפש אליין ברענגט דעם מענטשן צו „רצוא" — וועלן „ארויסגיין" פון וועלט און אויס־גיין צום אויבערשטן בכלות הנפש; און דעריבער, אע"פ אז פאר זיי איז עס אן עילוי גדול ביותר — עבודה מתוך מסירת נפש — איז עס ניט כפי שלימות הכוונה, ווייל די כוונה עליונה איז אז דער מסירת נפש, „רצוא", זאל ארא־קומען און נאכמער ברייגען צו „שוב", ממשיך זיין אלקות למטה[20]. וואס דאס ווערט אויפגעטאן דורך אן עבודה מסודרה דוקא, עבודה ע"פ טעם ודעת.

וי"ל אז דאס איז אויך דער פירוש (הפנימי) פון מחז"ל[13] „וכולן מתו . . מפני שלא נהגו כבוד זה לזה והי' העולם שמם": וויבאלד אז זייער עבודה איז געווען אין אן אופן פון מסירת נפש ורצוא, איז דער עולם, די וועלט למטה, געווען „שמם" — ניט א מקום דירה „ישב אדם שם" נאר ע"ד מדבר דקדושה[21], ס'איז ניט געווען קיין המשכת אלקות באופן דעיקר בקביעות למטה.

און דאס איז געווען דער אויפטו פון די חמשת תלמידים וואס „הם העמידו תורה" — די עבודה פון „שוב"[22].

— זיכער איז אויך ביי די תלמידים, תלמידי רע"ק, געווען די מסירת נפש: ביי זיי איז עס אבער געווען אדרבא — אין דעם אופן בשלימות ווי ס'איז געווען ביי ר' עקיבא רבם, וואס זיין „רצוא" איז געווען אין אן אופן פון „נכנס בשלום (ובמילא האט עס געבראכט צו) ויצא בשלום"[23]: זיין מסירת נפש ורצוא איז געווען מלכתחילה, ווען „נכנס (אין אן אופן פון) בשלום" — באופן אז דאס זאל אים ברענגען שפעטער צו „יצא בשלום" „שוב": זיין וועלן זיך באהעפטן צום אויבערשטן מיט א כלות הנפש אן קיין הגבלה, האט אים געבראכט צו א תוס' חיות ביז בשלימות — אין דער עבודה פון המשכת אלקות למטה.

---

20) ראה תו"א כה, ב. ד"ה כתוב באוה"ח בסה"מ אדה"ז אתהלך לאוניא (ס"ע לג). ובארוכה — ד"ה וכל הלבבות באוה"ת אחרי (כרך ב ע' תקלח). ד"ה אחרי מות תרמ"ט. לקו"ש ח"ג ע' 988 ואילך.

21) ראה לקו"ת במדבר ב, ג. שם ד, ג ואילך.

22) ראה תו"א שם, שלכן הי' רע"ק מקור כל תורה שבע"פ דכולהו אליבא דרע"ק (סנהדרין פו, רע"א), כי תורה היא מבחי' תיקון. ע"ש.

23) חגיגה יד, ב (כגירסת הע"י. ירושלמי שם פ"ב ה"א). וראה תו"א שם. ד"ה אחרי מות שם בסופו. לקו"ש שם (ע' 990). ועוד.

ה. ויש לומר ע"ד הרמז, אז דאס איז דער טעם פאַרוואס ל"ג בעומר איז אין דעם טאָג פון ח"י אייר:

ס'איז ידוע דער פתגם פון רבותינו נשיאינו[24] בנוגע צו ח"י אלול, אז דאס איז דער טאָג וואס „גיט אַ חיות" אין דער עבודה פון אלול. ועד"ז קען מען זאָגן בעניננו, אז ח"י אייר (ל"ג בעומר) „גיט אַ חיות" אין דער עבודה פון חודש אייר.

די הסברה אין דעם: וועגן די חדשים ניסן ואייר איז ידוע[25], אז ניסן — חודש הראשון — איז כנגד מדת החסד, און אייר — חודש השני — איז כנגד מדת הגבורה.

וואס דאס איז איינער פון די ביאורים אין דער שייכות פון פטירת תלמידי ר' עקיבא מיט ימי הספירה (וואס עיקרם איז בחודש אייר[26]) — ווייל די עבודה פון אייר איז אין דעם קו הגבורה, העלאה ממטה למעלה, רצוא.

קומט ל"ג בעומר און „גיט אַ חיות" אין אט דער עבודה, אז דער רצוא והעלאה זאָל ניט זיין אין אופן וואס ברענגט צו „למות" און „עולם שמם", נאָר אדרבה — עס ברענגט אַ חיות (לעבן) אין דער עבודה, אז זי זאָל ברענגען צו דער עבודה פון שוב[27] — „(נכנס בשלום ו)יצא בשלום".

ו. און דעם אופן העבודה געפינט מען בגילוי ביי רשב"י[28]:

די י"ג שנה וואס ער איז געווען אין דער מערה, איז ער דאָך געווען בהתבודדות פון וועלט, ביז אז כמה מצות מעשיות האָט ער ניט געהאט די מעגלעכקייט זיי מקיים צו זיין, ער האָט זיי מקיים געווען נאָר ברוחניות הענינים[29]. וואס דאס איז אן ענין פון „רצוא";

אבער דאס גופא האָט אים געבראכט[30], אז ארויסגייענדיק פון מערה, איז זיין סדר עבודה געווען ניט התבודדות און אוועקגיין פון ישוב פון וועלט, נאָר אדרבה — „כל היכא דהוה מחי ר"א הוי מסי ר' שמעון"[31] — ער האָט געבראכט אַ רפואה לעולם, און נאָך מער: „אמר איכא מילתא דבעי לתקוני"[32] — ער האָט געזוכט וואס ער קען מתקן זיין אין וועלט.

וויל ביי רשב"י — וואס האָט געזאָגט „מדותי תרומות מתרומות מדותיו של ר' עקיבא"[33] — איז געווען בגלוי די שלימות אופן עבודת ר' עקיבא רבו, פון „נכנס בשלום ויצא בשלום";

זיין אריינגיין און זיין במערה (רצוא) האָט געבראכט דעם „שוב" — תיקון וישוב העולם.

---

24) ס' השיחות תש"ה ע' 122. ועוד.

25) ראה ל"ת להאריז"ל פ' ויצא ד"ה ענין הז' כוכבי לכת. וראה לקו"ש ח"ח ע' 6. ועוד.

26) ראה לקו"ש ח"א ע' 263 ואילך. ועוד.

27) וה"ז שלימות גם בענין הרצוא. כי זה מורה שהאדם „הגיע" ע"י הרצוא שלו לעצמות, ולכן נרגשת בו כוונת העצמות שהיא בענין ה„שוב", דירה בתחתונים דוקא (משא"כ רצוא שאינו מביא לשוב, ה"ה בבחי' הגילויים).

28) לכללות סעיף זה ראה גם לקו"ש חי"ז ע' 309 ואילך.

29) לקו"ת ר"פ שמיני.

30) להעיר ממשנ"ת בלקו"ש שם, שעילוי זה נעשה רק לאחרי היותו שנת הי"ג בהמערה (משא"כ אחרי י"ב שנה אמר „מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה") — שדוקא התבודדותו עוד שנה הביאה להתנהגה דמסי ומפרק ר"ש.

31) שבת לג, ב.

32) שבת שם בסוף העמוד.

33) גיטין סז, א.

און דוגמתו בלימוד התורה שלו[34]:

אייך זיין זיין במערה „מקש"[32] **רשב"י ומפרק לי' רפב"י" און „תריסר פירוקי",**

נאך דער מערה „מקשי רפב"י ומפרק **לי' רשב"י" און „עשרים וארבעי פירוקי" — כפלים לתושי'.**

(משיחת ש"פ אמור, ערב ל"ג בעומר, תש"מ)

---

34) בל' הזוהר (קסא, ריש ע"ב) קוב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא בר נש כו'
ובפרט רשב"י וואס ב' אחידא כו' (זח"ג רצב, א. וראה שם רפח, א).

בהר

א. אויפן פסוקי „ושבתה הארץ שבת לה״ — אז בשנה השביעית דארף די „ערד״ רוען און מען טאר ניט טאן קיין מלאכת השדה והכרם כו׳[2] — ברענגט דער זהר[3] דעם פסוק[4] „כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד (ובשביעית יצא לחפשי חנם)״, און זאגט „דכל בר ישראל . . אית לי׳ נייחא בשמיטה . . בההוא נייחא דארעא אצטריכו עבדי נייחא (אין דעם „רוען״ פון דער ערד, דארפן אויך די קנעכט רוען) ובג״כ ובשביעית כו׳״.

בפשטות זעט אויס, אז דער זהר לערנט דעם פשט אין „ובשביעית יצא לחפשי חנם״, אז דאס מיינט (ניט דעם זיבעטן יאר פון דער ערד איז געווארן אן עבד, נאר) „שנת השמיטה״.

איז באווסט די תמי׳[5]: עס איז א הלכה רווחת בכמה מקומות בחז״ל, אז אן עבד גייט ארויס לחפשי (ניט בשנת השמיטה, נאר) ב„שביעית למכירה״[6]; טא ווי זאגט דער זהר „בההוא נייחא דארעא איצטריכו עבדי נייחא״?

און ס׳איז ניט מסתבר צו זאגן, אז דער זהר איז מחולק מיט די אלע מאמרי חז״ל (בנגלה דתורה).

ב. וועט מען דאס פארשטיין בהקדם וואס מען געפינט בנוגע צו מצות, אז עס איז פאראן א קיום המצוה אין אן אופן פון „לכתחילה״, און ס׳איז פאראן א קיום המצוה (בלויז) אין אן אופן פון בדיעבד.

וכמבואר באחרונים[7], אז אט דער חילוק (פון לכתחילה און בדיעבד) איז פאראן אפילו ביי עניני דאורייתא. און נאכמער: ניט נאר בנוגע צו אזעלכע פרטים פון דער מצוה וואס זיינען בלויז א תנאי צדדי — וואס דעמאלט קען מען פארשטיין אז אפילו ווען עס פעלט אט דער תנאי, האט מען מקיים געווען די מצוה (עכ״פ בדיעבד) — נאר עס זיינען פאראן פאלן, וואס דער פרט איז אין גוף ענין המצוה, און אעפ״כ איז דאס ניט א תנאי לעיכובא, און מ׳איז מקיים די מצוה (בדיעבד) אויך אן דעם פרט. און ווי מען ברענגט דערויף כו״כ דוגמאות, ואבוה דכולהו — דעם כלל[8] (ביי עניני קדשים): שנה הכתוב עליו לעכב.

ג. לויט דעם כלל, וועלן אויך פאר־ענטפערט ווערן כו״כ ענינים תמוהים (וואס אייניקע פון זיי וועלן דא ווייטער געבראכט און נתבאר ווערן),

ולדוגמא (פון אן ענין שבימים אלו): ביי ספירת העומר זאגט דער פסוק[9] „וספרתם לכם ממחרת השבת״, וואס מיינט בפשטות יום השבת [און ווי די צדוקים (בייתוסין) זאגן, אז „עצרת אחר השבת״[10], אז מען הויבט אן ציילן ספירה

1) פרשתנו כה, ב.
2) שם, ד.
3) פרשתנו קח, א.
4) משפטים כא, ב.
5) ראה בספרים שצויינו בניצוצי זהר שם. תו״ש למשפטים שם ס״ק ע. וראה מקדש מלך ורמ״ז לזהר שם.
6) מכילתא משפטים שם. ירושלמי קידושין פ״א ה״ב. ועוד (ראה הנסמן בתו״ש שם ס״ק נז).
7) לקח טוב (להר״י ענגל) כלל ה׳ בארוכה.
8) יומא נא, ב.
9) אמור כג, טו.
10) ראה מנחות סה, א. פרש״י — חגיגה יז, א (במשנה): ר״ה כב, ב.

פון דעם „מחרת (יום) השבת"]: אַבער תורה שבע"פ איז מפרש אַז „ממחרת השבת" מיינט „ממחרת יו"ט", און ווי חז"ל ברענגען דערויף כו"כ ראיות ולימודים[11].

איז לכאורה תמוה[12]: וויבאַלד תורה וויל מ'זאָל אַנהויבן ציילן ספירה ממחרת יו"ט (דפסח) — הלמאי זאָגט תורה „ממחרת השבת" (וואָס גיט אַ מקום לטעות), און זאָגט ניט מלכתחילה „ממחרת הפסח"[13] (וכיו"ב)?

ע"פ הנ"ל קען מען דאָס מסביר זיין, ובהקדם: כשם ווי עס איז פאַראַן אַ חילוק פון „לכתחילה" און „בדיעבד" מצד דעם קיום האדם (אַז ווען ער פאַרפעלט צו טאָן אַ פרט (שאינו מעכב) איז ער מקיים די מצוה בדיעבד) — עד"ז איז דאָ (אמאָל) אַ חילוק מצד דער מצוה עצמה, אַז אין געוויסע מצבים איז די מצוה מיט מער שלימות, און ס'איז דאָ אַ מצב וואָס די מצוה איז מלכתחילה אויסגעשטעלט אין אַן אופן, אַז אין דעם מצב טוט מען די מצוה ניט בשלימות — עס פעלן דערבייַ אייניגע פרטים.

פון די דוגמאות הכי פשוטות לזה: בזמן שבית המקדש הי' קיים איז יום טוב פאַרבונדן מיט הקרבת קרבנות (קרבנות יו"ט של ציבור, און של יחיד — עולות ראי' ושלמי חגיגה), ומשחרב ביהמ"ק האָט מען דעם יו"ט מן התורה, אַבער אַן די קרבנות [ועד"ז בזמן שביהמ"ק הי' קיים — איז מי שאין לו קרקע — פטור פון עלי' לרגל[14] (ובמילא אויך — פון די קרבנות יחיד הנ"ל), אע"פ וואָס ער האָט דעם יו"ט מן התורה].

וכמובן, זיינען די קרבנות היו"ט [ועד"ז — דער ענין פון עלי' לרגל] ניט אַ זייטיקער ענין אין יו"ט, ויתרה מזה י"ל: די קרבנות זיינען ניט אַ מסובב פון יו"ט נאָר זיי זיינען אַ חלק (עכ"פ — אַ הוספה) אין שלימות[15] בענין היו"ט גופא.

אעפ"כ, ווען ס'איז אַ מצב אַז מען קען (ע"פ תורה) די קרבנות ניט ברענגען, איז דאָ יו"ט וקדושת יו"ט וכו' מן התורה.

נאָכמער געפינט מען — אַז עס זיינען פאַראַן מצות וואָס זיינען מלכתחילה געטאָן אַרויסגעבן אין אופן, אַז עס איז פאַראַן אין דער מצוה צוויי זמנים: אין איין זמן איז זי פאַראַן בשלימותה, בכל הפרטים, און אין אַ צווייטן זמן האָט זי ניט די שלימות. ולדוגמא — יו"ט וחול המועד שלו. חוה"מ איז אַ טייל פון יו"ט, ער איז בכלל פון מועדים לשמחה און מצד זה מחוייב בשמחה מן התורה[16],

אעפ"כ קומט עס ניט צו ימי היו"ט עצמו, וואָס דעמאָלט איז עס אַ יו"ט־טאָג

11) מנחות שם, ב ואילך. תו"כ אמור עה"פ.

12) ראה גם לקו"ת אמור לה, ד. שער האמונה רפט"ו. רד"ה וספרתם תרס"ו.

13) גם את"ל ש„ממחרת הפסח" אפשר לפרש [ע"ד מסעי (לג, ג). וראה גם פ' אמור שם לפנ"ז (כג, ה)•] על ט"ו ניסן (כי „פסח" הוא יום הקרבת הפסח, י"ד ניסן) — הול"ל „ממחרת החג" וכיו"ב, ולא „ממחרת השבת" שפירושו בכלל הוא יום השבת.

•) ראה בארוכה המועדים בהלכה ע' רטו ואילך. וש"נ.

14) פסחים ח, ב.

15) באופן קיצוני ביותר מצינו בנזיר ובתענית את"ל שענינם שאסר עצמו בתגלחת או באכילה ובמילא הוי נזיר ותענית — ראה כללי התוהמ"צ להרגצובי ערך תענית. — וביו"ט מפורש לכאורה בקרא דהיו"ט מחייב קרבן. אבל אמחז"ל (ירושלמי פסחים פ"ה ה"א — הובא בתוס' פסחים רפ"ד) דהקרבת קרבנו עושה היום יו"ט, אבל לכאורה אינו מה"ת. ואכ"מ.

16) שו"ע אדה"ז תאו"ח סתקכ"ט ס"ו.

מיט דער גאַנצער שלימות, בכל הפרטים.

ד. עד"ז וועט זיין פאַרשטאַנדיק בנוגע צו מצות ספירה:

דאָס וואָס תורה זאָגט „וספרתם לכם ממחרת השבת" — אע"פ אַז די מצוה פון ספירה איז צו ציילן „ממחרת היו"ט" — איז עס ווייל אין אַ קביעות וועט יו"ט פאַלט אויס ביום השבת און מען הויבט אָן ציילן ספירה (אויך) „ממחרת (יום) השבת", איז דאָס לויט מחז"ל — אַ גרע־סערע שלימות אין ענין הספירה (כדלקמן סעיף ה בארוכה).

דאָס הייסט, אַז די מצוה פון ספירה איז מלכתחילה געגעבן געווארן אין צוויי אופנים: די עצם מצוה פון ספירה (וואָס איז מעכב בדיעבד, און מוז זיין אין יעדער ספירה, אין וואָס פאַר אַ קביעות עס זאָל נאָר זיין) — איז צו ציילן „ממחרת היו"ט"; און עס איז פאַראַן אַ קביעות (כשחל פסח ביום השבת) וועט די מצוה פון ספירה איז מיט מער שלימות.

און וואָס עס שטייט אין תורה שבכתב — „ממחרת השבת", ווייל דאָס איז די מצוה בכל שלימותה.

ה. די ראי' והסברה בזה וועט מען פאַרשטיין פון אַ מדרש תמוה אויפן פסוק „וספרתם לכם ממחרת השבת", וז"ל המדרש[17]:

„כתיב שבע שבתות תמימות תהיינה אימתי (הן תמימות) בזמן שאין ישוע ושכני' ביניהם", און מפרשים[18] זיינען מבאר, אַז דאָס מיינט בזמן שסופרין ממחרת השבת כפשוטו, פון זונטאָג אָן.

און דער מדרש גיט אַ סימן אויף דער קביעות וועט פסח פאַלט אויס שבת[19] — אַז די משמרות „ישוע ושכני" האָבן ניט געטאָן קיין עבודה במקדש בין פסח לעצרת,

אַז מען הויבט אָן ציילן ספירה במוצאי שבת („ממחרת השבת" כפשוטו) — „אז הן השבתות תמימות כששת ימי בראשית . . ואם יבוא ישוע . . לא יהיו תמימות".

איז תמוה: דער חיוב (ענין) פון „תמימות" איז בכל שנה ושנה, ביי יעדער קביעות (וואָס דערפאַר וועט שכח לספור שוב אינו מברך, ספירת העומר איז מבערב)[20] — פאַרוואָס זאָגט דער מדרש אַז דער ענין פון „תמימות" איז דוקא וועט פסח איז חל בשבת?

נאָך מער: לכאורה גיט דאָס אָן אַרט צו דער שיטה פון די בייתוסים ח"ו — אַז ספירה הויבט זיך אָן שטענדיק פון „מחרת יום השבת".

איז דער ביאור אין דעם: בזמן אַז מ'האָט „שבתות תמימות כששת ימי בראשית" איז דאָס „תמימות" בשלי־מות[21]. נאָר אָט די שלימות איז ניט מעכב בדיעבד[22] — תמימות לעיכובא איז מ"ט יום —

---

17) קה"ר פ"א, ג. — עד"ז הוא במנחות (סה, ב). אבל שם אפ"ל שריב"ז אמר כן להבייתוסי לדחותו בקש ולי' לא ס"ל (ראה לקו"ש ח"ב ע' 96 הערה 6). — וראה לקו"ש חה"ש תנש"א הערה 11 (סה"ש תנש"א ח"א ע' 449 הערה 21).

18) מתנות כהונה שם — בשם הרוקח (הל' שבועות סרצ"ה. — וראה הנסמן בסה"ש שם ע' 448).

19) וע"ד הפשט קשה סימנא (ובפרט בבנדו"ד — הדורש ביאור) למה לי'? וראה (בפנימיות הענין) לקו"ש שם (ע' 102) ע"פ פי' השמות ישוע ושכני'.

20) ראה מנחות סו, א (ועוד). שו"ע אדה"ז או"ח סתפ"ט ס"ג.

21) ראה בארוכה לקו"ש שם (ע' 96 ואילך).

22) להעיר עד"ז מענין „כיפר ולא כיפר" (יומא ה, א. וש"נ).

אבער שלימות איז ענין התמימות איז וועז ס׳איז „תמימות כששת ימי בראשית״ (פסח שחל בשבת).

ו. ואם כנים הדברים — אז תורה רעדט (אמאל) וועגן א מצוה ווי זי איז בשלימותה בכל הפרטים (אע״פ אז ניט אלע זיינען מעכב בדיעבד) — גיט אויך א הסברה אין אן ענין תמוה בנוגע צום סיום פון ספירת העומר — חג השבועות:

וועגן דער קביעות פון חג השבועות זאגן חז״ל[23] „פעמים חמשה פעמים ששה פעמים שבעה״. דאס הייסט, אז חג השבועות מוז ניט אלעמאל זיין (בזמן שמקדשין ע״פ הראי׳[24]) ביום מתן תורתנו (וואס איז בששה[25] (אדער בשבעה[26]) בסיון).

איז ידועה די תמי׳ בזה[27]: מען געפינט אז חז״ל פארבינדן דעם טאג פון שבועות מיטן טאג פון מתן תורה, ווי ער זאגט אין ירושלמי[28] אז דער טעם וואס ביי די קרבנות פון עצרת שטייט ניט אין פסוק דער לשון „חטא״ (אזוי ווי ביי קרבנות פון די אנדערע ימים טובים) איז „מכיון שקיבלתם עליכם עול תורה מעלה אני עליכם כאילו לא חטאתם מימיכם״. ד.ה. עצרת איז פארבונדן מיט (דעם טאג פון) קבלת התורה.

איז דער ביאור בזה: דער תוכן פון מצות ספירת העומר איז — די הכנה צו קבלת התורה. כמבואר אין ראשונים[29] (בשם המדרש), אז מצד דער גרויסער דערוואַרטונג און תשוקה פון אידן צו קבלת התורה, האבן זיי (ארויסגייענדיק פון מצרים) געציילט — מיט וויפל טעג איז מען געווארן נעענטער צו קבלת התורה. די מ״ט יום פון ספירה זיינען די הכנה צו מתן תורה (יום החמשים) [ובלשון החסידות[30]: דורך דער ספירה פון מ״ט יום וועלכע זיינען כנגד די מ״ט שערי בינה, דערגרייכט מען צו יום החמשים — שער הנו״ן — וואס דאס איז דער ענין פון מתן תורה].

קומט אויס, אז אע״פ אז דער ענין הספירה איז נקבע געווארן אין אן אופן אז דער יום החמשים מוז ניט אויספאלן אין דעם טאג פון קבלת התורה נאכמער — ער קען זיין לפני קבלת התורה — פונדעסטוועגן, וועז עצרת (יום החמשים) פאלט יע אויס אין דעם טאג פון קבלת התורה, איז דאס (ניט נאך א זאך, א דבר צדדי, נאר) א שלימות אין עצרת גופא [די שלימות פון יום החמשים איז — וועז דאס איז דער טאג פון קיבלתם עליכם עול תורה — מתן תורה].

און ווי באלד אז עצרת בשלימותו איז וועז עס איז חל אין דעם טאג פון קבלת

23) ר״ה ו, ב.

24) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סתצ״ד ס״א. לקמן הערה 28.

25) שבת פו, ב. וש״נ. שו״ע אדה״ז שם.

26) דעת ר״י שבת שם.

27) ראה תו״ש יתרו (חט״ז) מילואים סל״א (וש״נ). ועוד.

28) ר״ה פ״ד ה״ח. — גם בבבלי (פסחים סח, ב) נאמר שעצרת „יום שניתנה בו תורה הוא״. אבל ראה לקו״ש (ח״ח ע׳ 21 הערה 4) אשר: (א) דוקא בירושלמי מבואר שהשייכות דעצרת למ״ת מקורה בתורה שבכתב. (ב) הא דבבלי אפ״ל שאינו מדבר בזמן שקובעין ע״פ הרא׳ [וע״ד אמירת „זמן מתן תורתנו״, שבזמן שהיו מקדשין ע״פ הרא׳ וחל עצרת בחמשה לא היו אומרים זה (ראה שו״ע אדה״ז שם. ובארוכה לקו״ש ח״ג ע׳ 997)].

29) ר״ן סוף פסחים. חינוך מצוה שו. ועוד (ראה לעיל ע׳ 114. וש״נ).

30) ראה לקו״ת במדבר י, ד. ועוד. לקו״ש ח״ג ע׳ 995 ואילך.

התורה, דעריבער (זאָגט דער ירושלמי) — שטייט ניט אין תורה שבכתב ביי עצרת דער לשון „חטא".

ז. כשם ווי דאָס איז בנוגע צו איין און דער זעלבער מצוה — עד"ז גע־פינט מען אין צוויי באָזונדערע מצות וועלכע האָבן אָ תוכן שווה, אַז אין איין מצוה איז דער תוכן המצוה בשלימות, און ביי דער צווייטער מצוה איז דאָס ניט בשלימותו.

ולדוגמא — זכירת יציאת מצרים, וואָס באַשטייט פון צוויי (באָזונדערע) מצות: דער חיוב לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן[31], און דער חיוב זכירת יציאת מצרים במשך כל השנה כולה[32].

דאע"פ אַז ביידע האָבן דעם זעלבן תוכן — זכירת יציאת מצרים, זיינען פאַראַן כו"כ חילוקים אין קיום המצוה: די זכירה במשך כל השנה כולה איז ניט מיט אַלע פרטים און ניט אין אַן אופן מודגש ווי דער חיוב זכירת יציאת מצרים בליל פסח[33].

און דער טעם הדבר איז מובן בפשטות: דער זמן פון יציאת מצרים (כפשוטה) איז בליל ט"ו בניסן, און דעריבער איז די זכירת יצי"מ בלילה זה אין אַן אופן פון (תכלית ה)שלימות:

משא"כ (דער חיוב) זכירת יצי"מ במשך כל השנה כולה איז נאָר אָ תוצאה פון (דעם חיוב ב)ליל פסח: וויבאַלד דער ענין פון יציאת מצרים איז אַ „פעולה נמשכת"[34], ווערט דערפאַר אַ חיוב זכירת יצי"מ במשך כל השנה כולה. איז במילא פאַרשטאַנדיק, אַז די זכירה איז ניט מיט (אַזאַ) שלימות ווי די זכירה פון ליל פסח.

ח. אַ מעין דוגמא להנ"ל (ניט בענין של מצוה) — געפינט מען אין אַ משנה, וואָס בהשקפה ראשונה זעט זי אויס תמוהה ביותר:

עס שטייט אין משנה[35]: „אלו הן הממונין שהיו במקדש", און די משנה רעכנט אויס די נעמען פון די ממונים און אויף וואָס פאַר אַן עבודה וענין איז מקדש איז יעדער פון זיי געווען ממונה („יוחנן בן פנחס על החותמות וכו").

[ווי מפרשים ברענגען[36] אין דעם צוויי פירושים: א) „כשירי כל דור ודור בא למנות". ב) „מי שהי' באותו הדור מנה מה שבדורו"].

איז לכאורה תמוה: למאי נפק"מ צו אויסרעכענען אין משנה (שענינה — הלכה[37]) די נעמען פון די ממונים בדורות שלפנים, (וע"ד לשון הש"ס[38]) „מאי דהוה הוה"?

וועט מען דאָס פאַרשטיין לויט פי' הרע"ב[39], אַז „הממונים הראשונים שנתמנו על כך כך הי' שמם, לפיכך נקראו הבאים אחריהם על שמם".

---

31) ראה בפרטיות אנציקלופדי' תלמודית ע' הגדה. וש"נ.

32) ראה בפרטיות שם ע' זכירת יציאת מצרים. וש"נ.

33) החילוקים בין זכירת יצי"מ בליל פסח לגבי החיוב דכל השנה — ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' טו; אנציקלופדי' תלמודית ע' הגדה (ע' קעח). וש"נ. וראה גם לקו"ש חי"ב ע' 42 ואילך.

34) ראה בארוכה לקו"ש ח"ה ע' 173 ואילך.

35) שקלים רפ"ה.

36) ריבב"ן (מירושלמי שקלים שם). וראה רע"ב ותוי"ט שם ולקמן הערה 41.

37) ראה פרש"י ד"ה הלכות סוטה כב, א. נדה בסופה. ועוד.

38) יומא ה, ב. ועוד.

39) בשם „רבותי". וכ"ה ב„לקוטים מכת"י קדמוני" שנדפסו במשניות הוצאת יכין ובועז (וראה תקלין חדתין למשנה בירושלמי שם).

פֿאַרוואָס האָט מען אַנגערופן „הבאים אחריהם על שמם"?

וי"ל הביאור בזה: יעדער נאָמען דריקט אויס די תכונות וטבע פון דעם בעל השם, וכמאמר חז"ל[40] „ר' מאיר הוה דייק בשמא". ובענינו: דאָס וואָס מ'האָט אויסגעקליבן די מענטשן צו זיין די ממונים אויף די ענינים מסויימים שבמקדש, איז ווייל די ענינים שבמקדש פאַדערן מענטשן וועלכע האָבן אַט־די תכונות, און זיי זיינען נרמז „דייק בשמא", אין זייערע נעמען[41] — און בכל דור ודור ווען מ'דאַרף ממנה זיין אַ נייעם ממונה אויף דעם ענין — דאַרף מען זוכן אַ מענטשן וועלכער איז ראוי האָבן דעם נאָמען.

אָבער דערפון גופא וואָס די ממונים שלאח"ז האָבן געהאַט אַן אַנדער נאָמען (נאָר לאחרי שנתמנו האָט מען זיי אָנגעֿרופן „על שמם" פון די ערשטע) — איז פאַרשטאַנדיק, אַז ביי זיי איז בלויז געֿווען אַ „מעין" פון אָט די תכונות, אָבער ניט מיט דער שלימות ווי די ממונים וועלכע האָבן מלכתחילה געהייסן מיט די נעמען.

ט. ווי געזעדט פריער בנוגע צו זכירת יציאת מצרים, איז עד"ז דער ביאור אין דברי הזהר בנוגע צו שנה השביעית:

עס איז דאָ די שנה השביעית פון כלל ישראל, שנת השמיטה, און ס'איז פאַראַן די „שנה השביעית" פון אַ יחיד — די שנה השביעית למכירת עבד.

וויבאַלד אַז ביידע זיינען אַן ענין פון „שביעית"[42], איז פאַרשטאַנדיק, אַז ביידע האָבן אַ צד השווה[43]:

ובפרט בנדו"ד איז דאָך דער יחיד אַ טייל פון כלל ישראל.

נאָר דער חילוק צווישן זיי איז: ביי דער שנה השביעית פון כלל ישראל, איז דער תוכן פון „שבת לה'" בשלימות, און דעריבער ברענגט זי מיט זיך די אַלע הלכות פון שמיטה; משא"כ אין דער שנה השביעית פון אַ יחיד — איז בלויז אַ „מעין" פון דעם „שבת לה'" פון שנת השמיטה, און דעריבער איז דאָס בלויז אין זיין אַרויסגייין „לחפשי חנם".

און דאָס זאָגט דער זהר „בההוא נייחא דארעא איצטריכו עבדי נייחא": אַן עבד דאָרף אַרויס גייען לחפשי בשביעית למכירה, ווייל ער איז אַ חלק פון כלל און ער האָט (אַ „חלק" פון) „ההוא נייחא דארעא" איז זיין שביעית למכירתו — אַ מעין פון דער שביעית פון כלל ישראל (וועלכע טוט אויף „נייחא דארעא").

ועפכ"ז קומט אויס אַ חידוש (וצ"ע וחיפוש בספרים): בשעת די שנה השביעית פון דעם עבד פאַלט אויס אין שנת השמיטה, טוט אויף שמיטה („נייחא

---

40) יומא פג, ב. וראה בארוכה (ע"ד הענין דמדרש שמות) תשובות וביאורים (קה"ת תשל"ד) סי' א*. וש"נ.

41) ע"פ המבואר בפנים י"ל דמה שהביא הרע"ב בשם רבותיו (שכולם נקראו על שם הראשונים כו') אינו פירוש שני, כ"א תוס' ביאור על הפירוש שכתב לפנ"ז שמונה החסידים והכשרים שבכל דור ודור (וכהפי' בפני משה לירושלמי שם). ומתורצות עפ"ז קושיות התוי"ט על פי' הרע"ב. וק"ל.

*) אג"ק כ"ק אדמו"ר [שליט"א] ח"א ס"ע רפח ואילך. המו"ל.

42) ע"ד מחז"ל בגאולה, דכל הגאולות — „שם גאולה עלה" (רש"י ד"ה אתחלתא — מגילה יז, ב).

43) ובפרט עפמש"כ (ראה רמב"ן ובחיי משפטים שם) דטעם חירות עבד בשביעית שלו הוא ג"כ שבת בראשית — וראה גם במקומות שצויינו בתו"ש דלעיל הערה 5. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות עבד עברי בסופה, שמפרש „ובשביעית יצא לחפשי חנם" על אלף השביעי. ועייג"כ רמ"ז לזהר שם.

דארעא"), אז זיין ארויסגיין לחפשי ("עבדי נייחא") זאל זיין ב(תכלית ה)שלימות[44]. וצ"ע למאי נפק"מ. ואכ"מ.

ועפ"ז יומתק וואס דער זוהר זאגט באופן סתמי "בההוא נייחא דארעא איצטריכו עבדי נייחא", פון וועלכן ס'איז משמע אז דער זהר רעדט וועגן שנת השמיטה כפשוטה — ווייל דער זהר ברייגט דאָ דעם פאַל פון "ובשביעית יצא לחפשי חנם" ווי ער איז בשלימותו

[ע"ד הנ"ל (סעיף ד) אז תורה זאגט "וספרתם לכם ממחרת השבת" דער־פאַר וואס דאס איז דער פאַל וועו די מצוה פון ספירה איז בשלימותה],

וואס דאס איז וועו שביעית למכירה (פון דעם עבד) איז אין אָ שנת השמיטה — "בההוא נייחא דארעא".

(משיחות י"א ניסן (והתועדויות שלאח"ז) תש"מ, חגה"ש תשמ"א)

---

44) ע"ד הנ"ל בספה"ע (סעיף ה) דתמימות הן כשפסח חל בשבת; ובחה"ש (כנ"ל סעיף ו) דכאשר עצרת חל בששה בסיון (יום מ"ת) ישנה שלימות בענין העצרת גופא.

בהר ב

א. אין היינטיקער סדרה זאגט די תורה, אז א איד וואס האט זיך פאר־קויפט אלס עבד צו א צווייטן אידן, איז ווען עס קומט „שנת היובל" — „ויצא מעמך הוא ובניו עמו"[1].

שטעלט זיך רש"י אויף „הוא ובניו עמו" און איז מפרש: אמר רבי שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו.

דארף מען פארשטיין: די שאלה אין פסוק איז דאך בלויז „בניו מי מכרן" — היינט וואס זאגט רש"י אויך די הקדמה „אם הוא נמכר"?

(אע"פ אז דאס איז דער לשון פון ר"ש[2] — איז אבער (ווי גערעדט כמה פעמים) ניט ענינו פון רש"י בפירושו עה"ת צו מעתיק זיין דרשות רז"ל בלשונן, און דערפאר איז ער אפט־מאל משנה (ופשיטא — משמיט ומקצר) פון לשון רז"ל — בהתאם צו פירוש הכתוב ע"פ פשוטו של מקרא).

די תמי' אין דעם איז נאך שטארקער: אין דער פרשה פון עבד עברי אין פ' משפטים שטייט[3] „אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו" און רש"י איז מפרש: „ויצאה אשתו עמו — וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה כו' חייב במזונות כו'".

זעט מען דארט, אז רש"י זאגט טאקע ניט די הקדמה „אם הוא נמכר", נאר ער פרעגט גלייך אויף „אשתו" — „וכי מי הכניסה כו'"; היינט פארוואס דא אין אונזער סדרה איז ער יע מקדים „אם הוא נמכר"?

דער פלא איז נאך גרעסער: דער מקור פון מאמר ר"ש וואס רש"י ברענגט בפרשתנו איז אין גמרא[4], און דארטן ברענגט זיך אז ר"ש האט אויך גע'דרש'נט דעם פסוק פון משפטים „ויצאה אשתו עמו" אין דעם זעלבן סגנון — „א"ר שמעון אם הוא נמכר אשתו מי נמכרה מכאן שרבו חייב כו'" — און פונדעסטוועגן, איז דארטן רש"י ניט מעתיק דעם לשון פון מאמר ר"ש („אם הוא נמכר כו'"), נאר ער ברענגט (פון מכילתא[5]) „וכי מי הכניסה שתצא". און בנדו"ד ברענגט ער דעם לשון פון ר"ש?

נאך מער: אויך וואס רש"י ברענגט די ווערטער „בניו מי מכרן" איז ניט פאר־שטאנדיק: אין תו"כ דא[6] ברענגט זיך לכתחילה דער לימוד פון פסוק — „רבו חייב במזונות . . בניו", אן דער הקדמת השאלה „בניו מי מכרן"[7]; האט דאך רש"י — וואס דרכו בפירושו איז (ניט צו מקדים זיין די שאלה אין פסוק און דער־נאך געבן דעם תירוץ, נאר) צו זאגן לכתחילה (בלויז) דעם פירוש אין פסוק — אוודאי געדארפט אנהויבן מיט'ן פירוש: „מכאן שרבו חייב במזונות בניו", ניט צו מקדים זיין די שאלה? „בניו מי מכרן".

---

1) פרשתנו כה, מא.
2) קידושין כב, א. — וגם שם קשה כנ"ל בפנים.
3) כא, ג.
*3) קידושין שם.
4) עה"פ (בשינוי לשון. וראה לקמן הערה 27).
5) פרשתנו עה"פ.
6) להעיר ג'כ מפרש"י לקמן (כה, נד) — בדפוסים לפנינו הוא בחצאי עיגול (וליתא בדפוס א' וב' דרש"י ובכת"י רש"י שתח"י) — בנמכר לעכו"ם.. אבל שם י"ל דסמיך על פירושו כאן.
7) וזה שהביא רש"י במשפטים גם השאלה „וכי

ב. לכאורה וואלט מען געקענט מסביר זיין דעם שינוי צווישן די צוויי פירושי רש"י, אז דאס איז תלוי אין דעם שינוי הלשון אין די צוויי פסוקים:

אין אונזער פסוק שטייט "הוא ובניו עמו", דעריבער רעדט אויך רש"י וועגן דעם "אם הוא נמכר בניו מי מכרן"; משא"כ אין פ' משפטים שטייט בלויז "ויצאה אשתו עמו" (אן דעם וואָרט "הוא"), זאגט רש"י בלויז "וכי מי הכניסה כו'".

אבער דער הסבר איז כלל ניט מספיק, וואָרום רש"י האט געשריבן פירושו עה"ת בתכלית הדיוק והקיצור, און נוצט ניט סתם מליצות אדער לשון נופל על לשון וכיו"ב; און וויבאלד "אם הוא נמכר" איז ניט קיין פירוש אויפן וואָרט "הוא" וואס שטייט אין פסוק, נאָר בלויז אַ הקדמה צו "בניו מי מכרן" — איז ממנ"פ:

אויב די שאלה "בניו מי מכרן" פאַרט אַ הקדמה "אם הוא נמכר" — האט רש"י געדארפט זאגן די הקדמה אויך בפירושו אין פ' משפטים; און אויב די שאלה פאַדערט ניט די הקדמה (וואס דערפאָר ברענגט עס ניט רש"י בפ' משפטים) — פארוואס ברענגט ער עס בפרשתנו?

מוז מען זאגן, אז ס'איז דאָ אַ שינוי אין תוכן צווישן די צוויי פסוקים, וואס דערפאָר וועט אויך רעכט ווערן וואס: א) אין פ' משפטים ברענגט רש"י (ניט מאמר ר"ש, נאָר) פון מכילתא, און בפרשתנו איז מתאים דוקא מאמר ר"ש. ב) בפרשתנו איז רש"י מעתיק אויך דעם שם בעל המאמר — ר' שמעון, משא"כ אין פ' משפטים ברענגט ניט רש"י דעם שם בעל המאמר (דהמכילתא) — ר' יצחק.

ג. נאָך אַ תמי' אין די צוויי פירושי רש"י:

אין פ' משפטים זאגט רש"י "מגיד הכתוב . . חייב במזונות אשתו ובניו", כאטש אין פסוק ווערן "בניו" ניט דערמאנט. זאגן מפרשים[8], אז דאס וואס רש"י איז מוסיף "בניו", מיינט ער ניט צו זאגן אז מ'לערנט עס אפ פון דעם פסוק "ויצאה אשתו עמו"

— וואָרום, כאמור, דער פסוק רעדט נאָר וועגן "אשתו", קען מען פון דעם ניט וויסן דין מזונות "בניו" (און ווי עס שטייט אין גמרא[9], איז נאכמער — ע"פ סברא י"ל, אז דוקא אשתו, וואס זי שעמט זיך לחזר על הפתחים, איז רבו חייב במזונותי', אבער ניט בניו) —

נאָר וויבאלד ער זאגט דעם דין פון מזונות אשתו, ברענגט ער שוין דרך אגב אויך דעם דין פון מזונות בניו, פאַרלאָזנדיק זיך אויפן פסוק פון אונזער סדרה; און ווי עס שטייט טאקע אין מכילתא[10]: "...חייב במזונותי' ובמזונות בניו שנאמר ויצא מעמך הוא ובניו עמו".

אבער דער פירוש איז צע"ג. ווייל

(לבד זאת וואס לפ"ז האט רש"י בפרשתנו געדארפט דערמאנען דרך אגב אויך "אשתו"*[10] — און ווי עס שטייט טאקע אין תורת כהנים[11] "מה רבו חייב במזונותיו אף רבו חייב במזונות אשתו ובניו" — איז)

מי הכניסה כו'" (וראה לשון המכילתא דרשב"י שהובא לקמן הערה 12) — ראה לקמן הערה 30.

8) רמב"ן, רבותינו בעה"ת, רא"ם, ס' זכרון, רע"ב, גו"א ועוד משפטים שם.

9) קידושין שם ובפרש"י שם.

10) משפטים שם.

*10) ודוחק לומר דסמיך כאן פ' בהר על פירושו לעיל בפ' משפטים.

11) עה"פ. וראה גם אלשיך כאן.

מה־דאָך אַז די מכילתא דאַרף אַפּ־טייטשן בפירוש אַז מזונות בניו לערנט מען אַפּ פון אַן אַנדער פסוק, האָט דאָך רש"י (וואָס איז מפרש פשוטו של מקרא, און אויך פאַר אַ בן חמש) זיכער גע־דאַרפט אַזוי טאָן.

מוז מען זאָגן, אַז לויט רש"י — לימוד ע"ד הפשט — קען מען יע אַפּלערנען מזונות בניו פון מזונות אשתו[12]; איז ניט פאַרשטאַנדיק: וואָס דאַרף מען האָבן נאָך אַ לימוד (פון דעם פסוק בפרשתנו) אַז רבו איז חייב במזונות בניו?

די תמי' איז נאָך גרעסער: רש"י בפרשתנו איז מדייק בלשונו — „(אלא) מכאן שרבו חייב במזונות בניו" (ניט ווי אין פ' משפטים וואו ער זאָגט דעם לשון „מגיד הכתוב"); רש"י איז מדגיש, אַז דער לימוד איז „מכאן" דוקא, און ניט פון אַן אַנדער ארט. קומט אויס, אַז די צוויי פירושי רש"י זיינען בסתירה זה לזה?

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם נאָך אַ דיוק אין לשון רש"י בפרשתנו:

רש"י הויבט אָן „אם הוא נמכר" (בלשון נפעל) און פירט אויס „בניו מי מכרן" (בלשון פעל) — ולכאורה האָט רש"י געדאַרפט נוצן דעם זעלבן לשון ביי ביידן — אַדער „אם הוא נמכר בניו מי נמכרו[13] (נמכרים[14])", אַדער „אם הוא מכר עצמו[15] בניו מי מכרן"?

דער פלא אין דעם איז נאָך גרעסער: אין גמרא איז טאָקע דער לשון „אם הוא נמכר בניו . . מי נמכרים", און רש"י איז משנה פון דעם לשון און זאָגט „בניו מי מכרן"!

דער ביאור בזה:

ע"ד ההלכה קען ניט אַן אב פאַר־קויפן בנו (הקטן) אַלס עבד, ווי מען לערנט אַפּ פון פסוק[16] „וכי ימכור איש את בתו — האיש מוכר את בתו ואינו מוכר את בנו"; און דערפאַר נוצט די גמרא דעם לשון „בניו . . מי נמכרים" (צי דעז ווערן זיי, בכלל, פאַרקויפט)[17];

ע"ד הפשט אָבער קען מען פון פסוק „וכי ימכור איש את בתו לאמה" ניט מדייק זיין „בתו" און ניט „בנו" — ווייל די פרשה רעדט לכתחילה וועגן די דינים מיוחדים פון אַן אמה עברי[18], און דערפאַר שטייט „בתו"; אָבער אויך „בנו" קען ער פאַרקויפן[19], ווייל ס'איז ניטאָ קיין טעם (ע"ד הפשט)[20] צו מחלק זיין

---

12) כי ע"ד הפשט לא אמרינן שמפני בושת האשה לחזר על הפתחים יתחייב האדון במזונותי'. וראה גם פענח רזא (בהגהה) ודברי דוד משפטים שם, דילפינן בניו מאשתו. וראה רמב"ן שם. ובמכילתא דרשב"י שהובא ברמב"ן שם: אם בעל אשה הוא מה הוא חייב במזונותיו אף לאשתו ובניו חייב במזונותיהן.

13) אם הפירוש ד„אם הוא נמכר", הוא (לא — „אם מותר למכור א"ע" — כ"א) אם הוא מכר א"ע (בפועל). וראה לקמן בפנים.

14) כהלשון בקידושין שם.

15) שהרי במוכר עצמו מפני דחקו הכתוב מדבר, כמפורש בהתחלת הפרשה (כה, לט) „וכי ימוך אחיך גו'" (רש"י משפטים כא, ב. וראה לקמן בפנים סעיף ו).

16) משפטים כא, ז. מכילתא שם.

17) וגם להגירסא שלפנינו (וראה הגהה על הגליון שם) „בניו ובנותיו מי נמכרים" — י"ל בפשטות, דנקט הלשון „נמכרים" מצד „בניו". וראה להלן שם ב„אשתו" — „מי נמכרה" (ולא — „נמכרת". אבל ראה כס"מ הל' עבדים פ"ג ה"א).

18) גם אותם שאינם שייכים בבן — דיני יעוד (שם, ח ואילך).

19) ראה גם „יש מקשין" ברבותינו בעה"ת משפטים שם. ולהעיר מהגהות המל"מ לחינוך (מצוה מב) דמשכחת עבד קטן. וכבר תמה עליו במנ"ח שם ועוד. ואכ"מ.

20) ראה רלב"ג משפטים שם (אבל — אינו ע"ד הפשט). בראב"ע שם „כמו הבת שהוא מפר את נדרה" (וראה תו"ת שם). אבל י"ל שאא"פ ללמוד משם, כי מכירת הבת היא דוקא בקטנותה, ולא

צווישן בתו און בנו — אז בתו קען ער פאַרקויפן און ניט בנו[21].

ומהאי טעמא איז רש"י משנה פון לשון הש"ס און זאגט (ניט „מי נמכרים", נאָר) „מי מכרן" — ווייל ע"ד הפשט קען מען פאַרקויפן „בניו", די שאלה איז נאָר „מי מכרן".

ה. עפ"ז וועט אויך זיין פאַרשטאַנדיק די אריכות לשון רש"י „אם הוא נמכר":

רש"י'ן זיינען שוועך ניט נאָר די וועריטער „הוא" (וואָס דערפאַר איז ער מעתיק אויך דעם וואָרט אין דעם דיבור־המתחיל) — דלכאורה, איז דער וואָרט „הוא" אין פסוק איבעריק: עס שטייט דאָך „ויצא מעמך", האָט געדאַרפט שטיין „ויצא מעמך ובניו עמו" — פאַר־וואָס שטייט אויך „הוא"?

וואָלט מען געקענט לערנען, אז בפרשתנו וואו עס רעדט זיך וועגן „כי ימוך אחיך"[22] מיינט די תורה מיט „הוא ובניו עמו" צו מרמז זיין צווייַ מציאות'ן: „ויצא מעמך" רעדט אין פאַל ווען ער האָט פאַרקויפט בלויז זיך אליין אלס עבד; און „הוא ובניו עמו" רעדט וועגן אַ פאַל ווען דער „ימוך אחיך" איז אויף אזוי ווייט, ביז ער האָט צוזאַמען מיט זיך פאַרקויפט אויך זיינע קינדער[23] (בניו ובנותיו[24]), און אויף דעם זאָגט תורה, אז וועגן עס קומט שנת היובל — „ויצא (מעמך או) הוא ובניו עמו".

און אָט דעם פירוש איז רש"י שולל מיט זיין אריכות הלשון: „אם הוא נמכר" — בשלמא „הוא", שטייט אין פסוק וועגן אים בפירוש „ונמכר לך"; אָבער „בניו מי מכרן" — וואו שטייט אין פסוק[25] אז ער האָט זיי פאַרקויפט, אז דער פסוק זאָל דערנאָך דערציילן וועגן זייער יציאה לחירות[26].

[משא"כ אין פ' משפטים וואו עס שטייט „ויצאה אשתו עמו", אַן דעם וואָרט „הוא", האָט ניט רש"י וואָס צו

כשהיא נערה (רש"י משפטים כא, ז), ואילו הפרת נדרים היא (בעיקר) „בנעוריה" (מטות ל, ד וברש"י שם).

ולהעיר ממשפטים (כא, כב) „ויצאו ילדיה וגו' כאשר ישית עליו בעל האשה", וברמב"ן שם. כן להעיר מאמירת ראובן (מקץ מב, לז) „שני בני תמית".

21) להעיר מפרש"י תולדות (כז, לז) שיצחק עשהו לעשו עבד ליעקב, אלא ששם (וכן הוא בנח לכנען — נח ט, כה) הוא — ברכה לעת"ל ולא קניו, כמובן (וראה לקו"ש חי"ה ע' 4 הערה 14).

22) לעיל פסוק לט.

23) ע"ד פי' החזקוני כאן (אלא שהוא מפרש שמכרם „לדעתם", וכנראה שכוונתו לבניו הגדולים). וראה לעיל הערה 21.

24) כי „בניו" שבפסוק כאן כולל, בפשטות, בנים ובנות. וכהגירסא לפנינו בקידושין שם: בניו ובנותיו כו'.

25) ואינו דומה להרבה דינים שנלמדים מתיבה (ואות) אחת וכיו"ב (ראה רש"י ח"ש כד, מב) — כי כאן לא איירי בדין, כ"א בפירוט המאורע.

26) והטעם שלא נאמר בכתוב אופן זה (ובפרט ע"פ פרש"י סוף פרשתנו (כו, א) ד„פרשיות הללו נאמרו על הסדר") — י"ל דרמזו רש"י בהעתיקו שם בעל המאמר ר"ש, דדריש טעמא דקרא (קידושין סח, ב. וש"נ), ומצד זה (טעמא דקרא) נשתנה הדין (ראה ב"מ קטו, א. תוס' גיטין מט, ב), משא"כ זה שאם מכר בניו עמו יוצאים עמו ביובל, אין בו שום שינוי, חידוש דין.

---

*) להדיעה (קידושין יד, ב. וכ"ה ברמב"ם הל' עבדים פ"ב ה"ג) שמוכר עצמו נמכר גם ליתר על שש (ובפרט לדעת הריטב"א (קידושין שם) דגם מוכר עצמו סתם אינו יוצא בשש. וראה מל"מ הל' עבדים שם) — י"ל ד„בניו" כאן אינו כולל בנותיו, וזהו החידוש, דגם בניו יוצאים (רק) „עמו" (ביובל), ואין יוצאים (תמיד) בשש (כאמה עברי").

אבל לדעת רש"י בפירושו עה"ת (פרשתנו כה, מ. וראה רא"ם שם. מפרשי רש"י למשפטים כא, ב) גם מוכר עצמו יוצא (תמיד) בשש. ואכ"מ.

ברענגען דעם (לשון פון ר' שמעון) „אם הוא נמכר"[27].

אויף דעם ענטפערט רש"י „אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו" — אז מיט „הוא ובניו עמו" רעדט ניט די תורה וועגן יציאה לחירות, נאר וועגן דעם דין פון מזונות (אין וועלכע רבו איז מחוייב); וואס בנוגע לזה זיינען אויך „בניו עמו" — ברשות רבו.

און ווייבאלד אז אין דעם חיוב מזונות פון אונזער פסוק איז דא א חידוש אויך לגבי דעם עבד גופא (כדלקמן סעיף ז), זאגט דער פסוק ניט נאר „בניו עמו" (דעם חיוב אויף מזונות בניו), נאר אויך „הוא" (דעם חיוב אויף רבו צו שפייזן דעם עבד).

ו. דעם חילוק פון די צוויי פסוקים (דמשפטים ודפרשתנו) האט שוין רש"י געזאגט אין פ' משפטים[28] — אז די פרשה פון עבד עברי דארט רעדט וועגן אן עבד וואס מכרוהו ב"ד בגניבתו; משא"כ די פרשת עבד עברי אין אונזער סדרה רעדט וועגן א „מוכר עצמו מפני דחקו" (ווי עס שטייט[22] „וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך").

דערפון קומט ארויס א חילוק עיקרי אין דעם גדר החיוב פון דעם אדון צו געבן מזונות לאשתו ובניו פון דעם עבד:

וועז איינער וועלט פארקויפט דורך ב"ד (שלא ברצונו), לייגט זיך צו זאגן, אז ב"ד באווארענט די צרכים פון זיינע בני בית. דאס הייסט, אז דאס וואס תורה איז מחייב דעם אדון במזונות אשתו איז

[ניט צוליב דער תועלת וואס דער אדון האט דורך דעם וואס אשתו של העבד איז לעבן דעם עבד און זי איז אן עזר כנגדו און טוט פאר אים אלע „מלאכות[29] שהאשה עושה לבעלה"[30], נאר]

דאס איז א דין אויף ב"ד, אז זיי מוזן באווארענען די צרכי האשה וואס ע"ד הרגיל טוט עס דער מאן[31], און דער־פאר רעדט אפ ב"ד מלכתחילה מיטן אדון אז ער מוז געבן מזונות אשתו.

ובמילא איז מובן בפשטות, אז מה־דאך ב"ד באווארנט מזונות אשתו, וואס זי קען גיין ארבעטן און באַ־שפייזן זיך[32], איז דאך כש"כ וק"ו אז ב"ד מוז באווארענען מזונות בניו[33]

---

27) וזה שהביא רש"י הלשון „וכי מי הכניסה שתצא" — ולא (כלשון ר"ש) „מי נמכרה" — י"ל שהוא בהתאם ללשון הפסוק שם „אם בגפו יבא בגפו יצא" [וכלשון המכילתא שם „מי הביאה שהכתוב מוציאה", אלא ששינה רש"י מ„הביאה" ל„הכניסה" שהיא תיבה פשוטה יותר בנדו"ד (וכהמשך לשון המכילתא גופא — „למד על הכניסה כו")]. וראה לקמן הערה 30.

28) כא, ב.

29) כתובות נט, ב במשנה.

30) עפ"ז אולי יש לבאר מה שהקדים רש"י (במשפטים) השאלה „וכי מי הכניסה כו" (ראה לעיל הערה 7) — כי באשתו יש הו"א (עכ"פ ע"ד הפשט) דאא"פ להפריד אשה מבעלה, וגם בעבדותו צריכה לשמש בעלה. וכפשטות לשון הכתוב „אם בגפו יבא גו' אם בעל אשה הוא גו'". ולכן צריך רש"י לשלול בפירוש „וכי מי הכניסה שתצא". ולהעיר ממכילתא דרשב"י שהובא ברמב"ן שם.

ועפ"ז מובן ג"כ בפשטות זה שלא העתיק רש"י שם (ל' ר"ש) „אשתו מי נמכרה" (ראה הערה 27) — כי ענין זה (שאשתו לא נמכרה) מילתא דפשיטא היא [שהרי: (א) קאי בנמכר בגנבתו, ופשוט שב"ד לא ימכור אשת הגנב. (ב) לא מצינו שיהי' לאדם רשות למכור אשתו]; ורש"י צריך לשלול רק זה שלא „נכנסה" עמו (לשמש בעלה כו').

31) ראה רש"י משפטים (שם, י) „שארה — מזונות". וראה רמב"ן רא"ם וגו"א שם. וראה הערה 33.

32) ראה קידושין כב, א: אשתו דבת מיכל ומיעבד היא.

33) ואין לומר שדוקא אשתו שמחוייב הבעל במזונותי' מה"ת (לדעת רש"י — ראה הערה 31), גם

(הקטנים[34]) וואס קענען ניט ארבעטן. און דערפאר איז רש"י מוסיף „(מזונות אשתו) ובניו".

משא"כ ביי מוכר עצמו, וואס די מכירה איז מדעת וברצון שניהם, ניט פארבונדן מיט ב"ד, האט ב"ד ניט וואס צו מישן זיך (מחייב זיין דעם אדון צו געבן מזונות אשתו ובניו). און אויף דעם אדון איז ניט שייך קיין חיוב צו מפרנס זיין משפחת העבד (אויב מ'האט ניט אפגערעדט אזוי לכתחילה) — זיי האבן דאך קיין שייכות ניט צו אים אז ער זאל זיין מחוייב זיי שפייזן; וואלט מען במילא געזאגט, אז ביי מוכר עצמו[35] דארף דער עבד באזארגן מזונות בניו[36], אדער זיי זיינען ווי אלע עניים וואס זיינען אין שטאט.

אויף דעם זאגט תורה: „ובניו עמו — ..מכאן שרבו חייב במזונות בניו". דאס איז א חידוש דין בתורה, אז אפילו ביי מוכר עצמו איז „רבו חייב במזונות בניו".

ז. דערמיט וועט מען אויך פארשטיין וואס דער פסוק איז מדגיש „הוא ובניו עמו" — וויל אין דעם פאל פון מוכר עצמו, איז אויך דאס וואס דער עבד באקומט מזונות פון רבו א חידוש:

ס'איז דא אן ארט צו זאגן, אז דער אדון איז ניט מחוייב צו געבן דעם עבד קיין מזונות — פארוואס זאל ער זיין מחוייב צו געבן דעם עבד מער וויפל מ'האט אפגערעדט לכתחילה אז ער צאלט אים פאר זיין עבדות[37]? (ופשיטא אז ס'האט אן ארט צו זאגן, אז דער אדון איז יוצא מיט געבן דעם עבד לחם צר ומים לחץ אז דער עבד זאל האבן כח צו ארבעטן, אבער ניט מער[38]).

דערייבער באווארנט תורה במיוחד[39] „הוא (ובניו עמו)" — אז רבו איז חייב במזונותיו (ע"ד הרגיל).

ח. ע"פ הנ"ל איז מובן וואס רש"י בפרשתנו איז ניט מוסיף „אשתו" (ע"ד ווי ער איז מוסיף „בניו" אין משפטים), וויל פשוטו של מקרא זה רעדט ניט (זאגט ניט) וועגן אשתו.

ומצד סברא בעלמא קען מען זאגן בכמה אופנים:

בא א מוכר עצמו, קען מען „מכאן" — פון מזונות בניו — ניט אפלערנען אויף מזונות אשתו: מ'קען זאגן אז דאס וואס „רבו חייב במזונות בניו" (כאטש מצד

האדון חייב במזונותי" — כי: א) ע"ד הפשט מסתבר שהאב מחוייב לזון בניו הקטנים (כש"כ מאשתו)•. ב) גם את"ל שמזונות בניו אינה מה"ת (ע"ד הפשט), מ"מ מכיון שע"ד הרגיל זן האב את בניו, מסתבר לומר, דכאשר מכרוהו ב"ד (שלא ברצונו) על ב"ד להשתדל שיהי' להם מזונות. וראה רמב"ן משפטים שם, ג. ריטב"א קידושין שם.

34) ראה רמב"ן וראי"ם משפטים שם. ראי"ם פרשתנו כאן. מל"מ הל' עבדים רפ"ג.

35) ע"ד ההלכה ילפינן מוכר עצמו ממכרוהו ב"ד (ראה רבותינו בעה"ת ורע"ב משפטים שם. ועוד) — אבל ע"ד הפשט מסתבר לחלק ביניהם, כבפנים.

36) בנוגע ל„אשתו" — ראה לקמן סעיף ח.

•) וכן משמע משפטות ל' הרמב"ם הל' אישות פי"ב הי"ד. וראה לקו"ש ח"ו ע' 322 ואילך.

37) אא"כ כ"ה מנהג המקום דכל אדון נותן מזונות לעבדו, דאז הוי כאילו התנה כן בפירוש (אבל אז חייב גם אם לא הי' ציווי מפורש ע"ז). ולהעיר מההדגשה בפרשתנו (כה, מ) „כשכיר גו' יהי' עמך".

38) וגם ע"ד ההלכה יש לימוד מיוחד ד„עמך במאכל כו' שלא תהא אתה אוכל פת נקי' כו'" (קידושין שם. וש"נ. תו"כ פרשתנו כאן). וראה ריטב"א (קידושין שם) שאין הכוונה „עמך" ממש, כ"א שאינו כעבד כנעני, ע"ש.

39) ומש"נ „הוא" גם גבי נמכר לעכו"ם (לקמן כה, נד) — י"ל שהוא אגב גררא דלשון הכתוב „הוא ובניו עמו" כאן.

עצמו וואלט ער ניט געדארפט זיין מחוייב בזה), איז נאר ווייל די תורה האט רחמנות אויף די קינדער וואס קענען זיך אליין ניט באזארגן: משא"כ אשתו, וואס קען זיך אליין שפייזן, איז רבו (פון א מוכר עצמו) ניט חייב במזונותי'.

גם י"ל: אז [(אויך) לשיטת רש"י בפירושו עה"ת איז] רבו חייב במזונות אשתו (אפילו בייַ מוכר עצמו) — ווי־באלד דער אדון האט א תועלת פון דעם וואס אשת העבד איז צוזאמען מיטן עבד (כנ"ל ס"ו), במילא איז מן הסתם דער אדון זיך מלכתחילה מתחייב צו שפייזן איר —

אבער כנ"ל — דאס איז ניט אן ענין וואס מען לערנט אפ — פון בניו (וואורום פון בני העבד (הקטנים[34]) האט ניט דער אדון קיין תועלת, ובמילא איז ער מצ"ע זיך ניט מתחייב זיי צו שפייזן) — נאר ס'איז אן ענין התלוי בסברא,

אדער, אז מ'לערנט עס אפ פון מכרוהו ב"ד (בלויז דעם פרט[35]) אז מען רעכנט זיך ניט דערמיט וואס זי קען זיך אליין שפייזן (און ב"ד איז מכריח דעם אדון צו שפייזן איר); ועד"ז בייַ מוכר עצמו, אז דער אדון (מוז איר געבן מזונות מצד דער תועלת וואס ער האט פון איר, אוז) קען זיך ניט פטר'ן מיט דער טענה אז זי זאל זיך אליין שפייזן.

ט. א תלמיד ממולח קען אבער פרעגן: סו"ס, פארוואס איז דער אדון חייב במזונות בניו? ער האט דאך ניט קיין שייכות מיט זיי און ניט קיין תועלת פון זיי — וואס איז ער שולדיק אז דער אב האט זיך פארקויפט צו אים אלס עבד, אז ער זאל זיי מוזן באזארגן? דינם דארף זיין ווי אלע אנדערע עניים וואס אין שטאט, כנ"ל.

איז רש"י מרמז דעם תירוץ דורך ברענגען דעם שם בעל המאמר — ר' שמעון — וואס לשיטתו איז דאס פאר־שטאנדיק[41]:

רשב"י זאגט אין מס' ב"ב[42]: „כל שאינו מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה". פון לשון רשב"י איז פארשטאנ־דיק, אז ער רעדט ניט ווען דעם עונש פאר ניט מקיים זיין מצות פרו ורבו[43], נאר ער רעדט ווען דעם פרט „ליורשו" — ווען א מענטש לאזט איבער א „בן ליורשו", איז דאס גורם היפך פון מלא עברה — שמחה — ביים אויבערשטן

40) משא"כ ב„בניו" שאין טעם שיתחייב האדון (מצ"ע) במזונותיהם, אא"פ ללמוד עצם החיוב ממכרוהו ב"ד, כנ"ל בפנים.

41) גם י"ל, דלשיטת ר"ש מובן הא שאא"פ שהבנים יהיו כשאר עניים שחוזרים על הפתחים (ראה קידושין שם: בניו דדירכייהו לאהדורי) —

כי ר"ש — „תורתו אומנתו" (שבת יא, א), וס"ל (ברכות לה, ב) „אפשר אדם חורש כו' תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים" — ולכן אומר, שאין לחייב הבנים לחזר על הפתחים, כ"א צריכים לקבל מזונותיהם „ע"י אחרים" כדי שיוכלו לעסוק בתורה.

ומה שהטילה התורה חיוב זה על האדון (ולא על האב, שינכה מהכסף שמקבל מהאדון (עבור עבדותו) לזון את בניו) — י"ל שזהו בכדי שהבנים לא יקבלו מזונותיהם ממי ש(לא זו בלבד שאין תורתו אומנתו, כ"א אדרבה) הוא בשפל המצב, ש„לא חזר בו" (רש"י פרשתנו כו, א) [ומכש"כ נמכר בגנבתו].

ויתירה מזו י"ל (לחדודי): זה שהאדון יש לו עבד — היינו, שמלאכתו נעשית ע"י אחרים — ובמילא צ"ל תורתו אומנתו; ולכן, כדי להדגיש דזה שהבנים מקבלים מזונותיהם ע"י אחרים הוא כדי שיוכלו ללמוד תורה, כנ"ל, מקבלים זה ע"י האדון שתורתו אומנתו.

42) קסז, א. וש"נ.

43) שצ"ל בן — יבמות סא, ב במשנה.

•) וגם הבנות צריכות ללמוד הלכות הצריכות להן (עיין הל' ת"ת לאדה"ז ספ"א).

(ובמילא — ווערט מלא עברה וועז עס פעלט דער בן ליורשו).

לויט רשב"י איז די הדגשה אין קינ־דער אז ס'זאל זיין „בן ליורשו", „קם תחת אביו", דער אב ובן זיינען איין המשך[44], ביז — איין מציאות[45].

און דאס איז אויך דער ביאור פאר־וואס רבו איז חייב במזונות בניו: דאס איז מצד זייער שייכות צום אב[46]. כשם ווי ער איז חייב במזונות האב (העבד), אזוי איז ער חייב צו שפייזן דעם „חלק האב" וואס איז דא אין בניו.

[ועפ"ז יומתק אויך דער המשך אין פסוק (ופרש"י) — „ויצא גו' הוא ובניו עמו גו' ואל אחזות אבותיו ישוב", ער ובניו זיינען (בנדו"ז) איין מציאות ועד"ז ממש — הוא ואבותיו, ובמילא — ישוב אל אחזות אבותיו.

ועפ"ז יומתק וואס רש"י טייטשט פשוטו של מקרא „ואל אחזת אבותיו, אל כבוד אבותיו": כשם ווי מען טאר ניט אפטיילן דעם עבד פון זיינע קינדער, אזוי טאר מען דעם עבד ניט אפטיילן פון אבותיו, און דערפאר „ואל אחזת אבותיו — כבוד אבותיו — ישוב"[47].

יו"ד. פון די ענינים מופלאים ע"ד הרמז אין פירוש רש"י:

דער ענין פון ווערן פארקויפט אלס עבד איז א רמז אויף ענין הגלות[48]. זאגט דער פסוק, אז סיי דער אב און סיי בניו — סיי כביכול אבינו שבשמים און סיי אידן וואס זיינען „בנים למקום"[49] — זיינען אוועק אין גלות, כמאמר רשב"י[50] „חביבין ישראל לפני הקב"ה שבכל מקום שגלו שכינה עמהן".

אויף דעם ברענגט רש"י מאמר ר' שמעון וואס אנטהאלט נאך א גרעסערן אויפטו[51]: ניט (נאר) אז „כל מקום שגלו (ישראל) שכינה עמהן", נאר אדרבה — „אם הוא נמכר בניו מי מכרן (בתמי')":

בשלמא דער אויבערשטער קען זיך, כביכול, „פארקויפן" אין גלות, ווייל ער איז א כל יכול ובמילא קען ער זיך ארויסנטעלן אין גלות און צוזאמען דערמיט ניט נשתנה ווערן דורך גלות: אבער „בניו — מי מכרן" — ווי קען מען פארקויפן בניו — אידן אין גלות: אויב גלות האט א שליטה אויף א אידן,

---

44) להעיר מחדא"ג מהר"ל ב"ב שם. ולהעיר ג"כ מפרש"י לך טז, ב. ויצא ל, א. ועוד.

45) ראה ע"ד ההלכה — ב"ב קנט, א. צפע"נ כללים ע' ירושה. וש"נ.

46) אף שרשב"י קאי במעלת הבן על הבת, ולא ע"ד בנים בכלל (וראה חדא"ג מהרש"א שם) — מ"מ מובן שגם בבת יש „כח האב" (ולהעיר מצפע"נ שם ע' ירושת הבת). גם י"ל דעיקר החיוב הוא בבניו, ושוב לא פלוג בין בניו ובנותיו.

47) עפ"ז יומתק הא דענין זה נאמר כאן דוקא, ולא לעיל בפ' משפטים, דלכאורה אדרבה: מכיון ששם איירי בנמכר בגניבתו, כש"כ דהוי"ל להזהיר ד„אין לזלזלו בכך" (ל' רש"י כאן).

---

48) ראה אוה"ח כאן.

49) אבות פ"ג מי"ד.

50) מגילה כט, א. רש"י נצבים ל, ג.

51) להעיר ממאמר רשב"י (זח"ג צ, ב) „לה' הישועה . . כד יפקון ישראל מגלותא פורקנא למאן לישראל או לקב"ה אלא . . לה' הישועה". נת' בשיחת ש"פ אמור תשל"ז. וראה ל' רש"י נצבים שם. לקו"ש ח"ט ע' 178 ואילך. חכ"ג ע' 202 ואילך.

•) אלא ש"ל להיפך, דגבי נמכר בגניבתו פשיטא דאין לזלזלו בכך, כי מכיון שהעבדות היא בתור עונש על הגניבה, מסתבר שכבר התחרט ועשה תשובה על גניבתו, אין לזלזלו בכך, דאין אומרים לבע"ת זכור מעשיך הראשונים דהוי אונאת דברים (ב"מ נח, ב. שו"ע אדה"ז חו"מ הל' אונאה סכ"ח. וראה רש"י פרשתנו כה, יז).

משא"כ בפרשתנו שמדובר במוכר עצמו, הרי אין ברור כ"כ שהעבדות הביאתו לידי תשובה — שלכן „הפרשיות הללו נאמרו על הסדר" (רש"י פרשתנו כו, א) — ובמילא צריך להזהיר ד„אין לזלזלו בכך".

קען דאָך ביי אים ניט שטיין בגלוי אַז ער איז בן להקב"ה.

ענטפערט רשב"י, אַז דאָס וואָס „בניו" זיינען אין גלות איז עס מערניט ווי זייערע (און — לגבי זייערע) מזונות — צרכי הגוף — זיי גייען אַדורך דורך גלות — דעם שר המדינה; אָבער די נשמה פון אַ אידן איז ניט „פאַרקויפט" געוואָרן אין גלות ח"ו, כפתגם הידוע[52]: „נאָר אונזערע גופים זיינען איבער־געגעבן אין גלות . . אָבער אונזערע נשמות האָט מען אין גלות ניט פאַר־טריבן און אין שעבוד מלכיות ניט איבערגעגעבן".

דאָס וואָס עס איז געווען אַ חורבן, איז דאָס בלויז בנוגע — דער גשמיות פון ביהמ"ק, די עצים ואבנים, וואָס אויף זיי האָט מען געגעבן אַ גוי אַ שליטה; אָבער אויף דער אמתית הביהמ"ק, בית המקדש הרוחני ועד"ז — אויף דעם „ועשו לי מקדש וגו' בתוכם"[53], דער ביהמ"ק וואָס איז דאָ ביי יעדער אידן האָט אַ גוי קיין שליטה ניט, אין דעם איז ניט שייך קיין חורבן[54].

קען מען מיינען, אַז בנוגע די „מזונות" עכ"פ — צרכי הגוף — האָט גלות יע אַ שליטה אויף אַ אידן, צו פירן זיך ח"ו ווי עס קומט אויס ביי אַ ניט־אידן —

זאָגט ר' שמעון „מכאן שרבו חייב במזונות בניו": דער אויבערשטער האָט נאָר געוואָלט אַז די מזונות פון אידן בזמן הגלות זאָלן דורכגיין דעם שר המדינה, אָבער דער שר המדינה קיין שום דיעה צי ער זאָל געבן אידן זייערע מזונות אָדער ניט, ער איז בלויז כגרזן ביד החוצב בו;

און נאָך מער: ער איז מחוייב צו באַ־זאָרגן אידן בכל צרכיהם הגשמיים, ובמילא באַקומען אידן אויך בזמן הגלות בני חיי ומזוני רוויחי בטוב הנראה והנגלה.

(משיחות ש"פ בהר"ב תשל"א, תש"מ)

---

52) לקוטי דיבורים ח"ד תרצב, א. סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב. ועוד.

53) תרומה כה, ח. ר"ח שער האהבה פ"ו. של"ה (ש' האותיות אות ל' ועוד). ובכ"מ.

54) וזוהי ג"כ השייכות לרשב"י דוקא, כי „לפני . . רשב"י לא נחרב הבית כלל" (פלח הרמון שמות ע' ז בשם אדה"ז).

בהר־בחוקותי

א. מ׳האָט שוין פיל מאָל געריעדט[1] וועגן סדרות המחוברות, אַז פון דעם וואָס מ׳איז זיי מחבר אין אַן אופן אַז זיי ווערן איין סדרה

[מען צעטיילט ביידע סדרות אויף (בלויז) שבעה קרואים; און נאָך מער: מ׳איז מחבר דעם סוף פון דער ערשטער סדרה און די התחלה פון דער צווייטער סדרה אין איין עלי׳[2] (מיט דער זעלבער ברכה לפני׳ וברכה לאחרי׳)],

איז דערפון מוכח, אַז ביידע סדרות האָבן אין זיך אַ נקודה משותפת בתוכנן, וואָס דערפאַר קענען זיי נתחבר ווערן.

דאַרף מען פאַרשטיין: וואָס איז די נקודה משותפת פון די סדרות — „בהר״ און „בחוקותי״?

ואדרבה: וויבאַלד, ווי געריעדט כמה פעמים[3], איז דער שם הסדרה מרמז אויף איר תוכן — ולכאורה, די נעמען „בהר״ און „בחוקותי״ ברענגען אַרויס אַ פאַרקערטן תוכן:

„בהר״ — אויף אַ באַרג — ווייזט אויף הגבהה, וואָס אין עבודה רוחנית מיינט עס, וואָס אַ איד דאַרף זיך לפעמים[4] פירן מיט אַ „בריטקייט״ און תוקף — ויגבה לבו בדרכי ה׳[5]; ולדוגמא, ווען עס קומט צו אַ נסיון, דאַרף ער זיך שטעלן מיט אַ שטאַרקייט און עזות אויף ניט נתפעל ווערן און ביישטיין דעם נסיון — „עז כנמר״[6].

דאָקעגן „בחוקותי (תלכו)״ — קיום פון חוקים — איז פאַרבונדן און פאַרערט ביטול; חוקים איז מען מקיים דערפאַר וואָס „חוקה[7] חקקתי גזרה גזרתי״ און „אין לך רשות להרהר אחרי״[8] — אַזוי האָט דער אויבערשטער געהייסן פאַלגט מען דעם ציווי (כאָטש מען וויים ניט דעם טעם, אַדער נאָכמער — ס׳איז היפך השכל וטעם).

ב. וועט מען עס פאַרשטיין בהקדם הביאור אין דעם שם הסדרה (הראשונה) — לויט מנהג ישראל[9] (וואָס „תורה היא״[10]) — „בהר״. דלכאורה איז ניט מובן:

דער עיקר הדגשה איז דאָך, לכאורה, אין דעם וואָרט „סיני״ — דער אויסגעטיילטער באַרג אויף וועלכן ס׳איז געגעבן געוואָרן תורה[11]. האָט מען געדאַרפט אַנרופן די סדרה מיטן נאָמען „סיני״, אַדער עכ״פ „בהר סיני״[12] (ווי

---

1) ראה לקו״ש חי״ח ע׳ 300. 380 ואילך. ועוד.

2) דלא כמנהג תימן (ראה לקו״ש שם ע׳ 380 הערה 24).

3) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 57 ואילך. חי״ח שם (ע׳ 382). ובכ״מ.

4) ויתרה מזה — מעין זה צ״ל בכל יום בהתחלתו וראשו „עז כנמר״ (כנסמן בהערה 6).

5) דהי״ב יז, ו. וראה מקומות שנסמנו לקמן הערה 15, 20.

6) אבות פ״ה מ״כ. טור או״ח בתחלתו. שו״ע אדה״ז (מהד״ת) שם (וראה מהד״ק שם ס״ג).

7) במדב״ר ר״פ חוקת. תנחומא שם (ג. ח). ועוד.

8) רש״י ר״פ חוקת, מיומא סז, ב.

9) משא״כ בסידור רס״ג וברמב״ם סדר תפלות: בהר סיני.

10) נסמן בלקו״ש ח״ד ע׳ 1080. לעיל ע׳ 30 הערה 4. ע׳ 56 הערה 2. ועוד.

11) וכלשון רז״ל עה״פ (תו״כ הובא ברש״י) „מה שמיטה מסיני כו׳ אף כולם כו׳ מסיני״. ובלשון המשנה (ריש אבות): משה קבל תורה מסיני.

12) כנוסח הרס״ג והרמב״ם, כנ״ל.

מיר געפינען ביי נאָך סדרות[13], אַז זייער נאַמען איז פון צוויי ווערטער):

ווי פֿאַסט דער נאַמען „בהר", וואָס זאָגט ניט וועגן וועלכן הר עס רעדט זיך דאָ?

די שאלה איז נאָך שטאַרקער וועז מ׳רעדט וועגן דער הוראה אין עבודת ה׳ וואָס מען דאַרף אַרויסנעמען פון „הר סיני". חז״ל[14] זאָגן, אַז דער טעם וואָס מען האָט אויסגעקליבן דעם הר סיני דוקא צו געבן אויף אים די תורה, איז ווייל „מכיך מכל טורייא", ער איז נידעריקער פון אַלע בערג — וואָס דאָס טראָגט אין זיך אַ דבר והיפוכו[15]:

פון איין זייט וויזט עס וויי עס דאַרף זיין שפלות, „מכיך"; אָבער פון דער צווייטער זייט איז אויך סיני — אַ הר. ווייל אע״פ אַז עס מאָנט זיך פון אַ אידן די תנועה פון שפלות, טאָר עס ניט זיין אין אַן אופן אַז מ׳זאָל ווערן ווי אַן „אסקופה הנדרסת"[16] ח״ו, נאָר צוזאַמען מיט דער שפלות דאַרף זיין אַ תנועה פון תוקף והתנשאות (כנ״ל).

און די צוויי ענינים זיינען דער חילוק צווישן די צוויי ווערטער „בהר" און „סיני": „בהר" וויזט אויף התנשאות ותוקף האדם, משא״כ „סיני" אַליין — ניט אונטערשטרייכנדיק דערביי אַז עס רעדט זיך וועגן אַ הר — וויזט אויף ענין הביטול („סיני" על שם הסנה[17], וואָס סנה איז „שפל מכל האילנות שבעולם"[18]).

איז דאָך מובן, אַז פון די צוויי ענינים (הגבהה וביטול), איז דער עיקר מעלה — ביטול, נאָר דערביי באַוואַרנט מען, אַז עס טאָר ניט זיין ביטול כאסקופה הנדרסת דורך יעדער „פוס", נאָר עס מוז זיין אַ תנועה פון תוקף והגבהה (לפעמים[19]). וכמחז״ל[20] אַז אַ ת״ח דאַרף האָבן „אחד משמונה בשמינית" (פון גאוה), אָבער ניט מערער ח״ו.

היינט ווי פאַסט צו אַנרופן די סדרה מיטן נאָמען „בהר" אַליין — (בלויז) הגבהה, און אויסלאָזן דעם עיקר — „סיני" וביטול?

ג. איינער פון די ביאורים בזה:

די עבודה פון ביטול „שפלות האדם"[21] איז פאַרבונדן מיט „גדלות הא־ל", ער איז בטל ווייל ער פילט אַז די אמת׳ע מציאות פון אַלץ איז אלקות.

און דערפאַר, איז דער אמת׳ר ביטול — ווען דער העדר המציאות איז אויף אַזוי פיל, ביז מען פילט אפילו ניט אַז מ׳איז בטל; ווייל דאָס אַליין וואָס מ׳פילט אַז מ׳איז זיך מבטל (פאַרן אויבערשטן), איז אַ באַווייז, אַז ס׳איז (נאָך) דאָ אַ מציאות וואָס דאַרף בטל ווערן[22]. ווען מ׳האַלט ביי ביטול אמיתי, איז ער ניט מרגיש (פילט) קיין זאַך אויסער אלקות.

---

13) כמו: חיי שרה, וזאת הברכה, ועוד.

14) ראה מדרש תהלים (באבער) סח, יז. ועוד.

15) ראה בכ״ז לקו״ת במדבר טו, ב־ג. לקו״ש ח״א ע׳ 276 ואילך. ועוד.

16) ל׳ הש״ס — עירובין צח, א (ע״י „רגל הרבים כו׳ איכא בזיון׳ — רש״י שם).

17) ראה רמב״ן דברים א, ו. ועוד. מפרשי המו״נ ח״א ספס״ו.

18) שמו״ר פ״ב, ה.

19) ראה לקו״ת שם: הביטול צ״ל יותר הרבה. — ובענין העזות ראה שו״ע אדה״ז מהד״ק שם (מב״ש שם) הזהירות שצ״ל בזה.

20) סוטה ה, א. תו״א מג״א צא, ב. שם הוספות קיט, ג ואילך. ועוד. — וראה לקמן הערה 32.

21) ראה רמ״א או״ח ס׳ צח ס״א.

22) ראה המשך תער״ב פרק ריד. ד״ה מי יתן תש״ו פ״ד.

דאָס שפּיגלט זיך אָפּ אין הלכה בנגלה דתורה:

מ׳האָט שוין געַרעדט אַמאָל בארוכה[23] אין דעם חילוק צווישן אַן „עבד״ און אַ „שליח״, אַז כאָטש „שלוחו של אדם כמותו״[24], וואָס דאָס איז כולל (אויך ועיקר) דעם העכסטן אופן אין שליחות, אַז דער שליח בעת שליחותו ווערט די מציאות המשלח,

[כידוע[25], אַז אין ענין השליחות זיינען פאַראַן דריי אופנים: א) דער משלח גיט רשות וכח צום שליח צו טאָן די פעולה במקומו, אָבער די מעשה השליחות איז זיך מתייחס צום שליח. ב) די מעשה איז זיך מתייחס צום משלח — עס הייסט עשיית המשלח (דורך דעם שליח). ג) אַז (ניט נאָר די עשיית השליח און זיין כח המעשה זיינען זיך מתייחס צום משלח, נאָר אויך) דער שליח גופא ווערט די מציאות המשלח],

אעפ״כ איז שייך צו אָפּטיילן דעם שליח פון דעם משלח (וואָס דערפאַר זאָגט מען „שלוחו של אדם כמותו״ נאָר בשייכות צום ענין השליחות, אָבער ניט אין אַנדערע ענינים אפילו בשעת מעשה[26]:

משא״כ אַן עבד איז ניט קיין מציאות בפני עצמו כלל, כל מציאותו איז די מציאות האדון. און דערפאַר — „מה שקנה עבד (אָדער וואָס דער עבד האָט) קנה רבו״[27].

ווייל אַ שליח איז אַ מציאות בפני עצמו, וואָס איז זיך מבטל צום משלח, און דעריבער איז אויך בשעת זיין ביטול בלייבט אַן אָרט פאַר זיין מציאות[28]; משא״כ אַן עבד דאַרף זיך ניט מבטל זיין צום אדון — ער איז מלכתחלה נאָר „רכושו וקנינו״ פון דעם אדון[29], ובמילא איז ער קיין מציאות ניט לעצמו כלל.

ד. דערפון איז פאַרשטאַנדיק, אַז וועז מען האָלט ביים אמת׳ן ביטול צו אלקות, איז עס ניט קיין סתירה צו תוקף והגבהה — ווייל ס׳איז ניט אַ תוקף והגבהה פון זיין מציאות, נאָר דער תוקף והגבהה פון אלקות[30].

וע״ד מחז״ל[31] בנוגע צו אַן עבד — „עבד מלך מלך״. וואָס דאָס שאַפט ניט דעם געפיל פון ישות וגאוה ביים עבד, ווייל דאָס איז ניט זיין חשיבות וגדלות, נאָר דעם מלך׳ס.

און דערפאַר ווערט די סדרה אַנגעזרופן מיטן נאָמען „בהר״ אַליין — ווייל די שלימות פון ביטול איז, אַז זייענדיק אַ „הר״ (דאָס הייסט: ווען ער שטייט מיט אַ תוקף והגבהה), דאַרף מען גאָרניט באַוואָרענען אַז דאָ איז דורכאויס אַ תוקף דקדושה (און ניט קיין אייגענע ישות ח״ו); מ׳איז אויף אַזויפיל בטל צו

---

23) לקו״ש ח״כ ע׳ 303.

24) ברכות לד, ב. וש״נ.

25) ראה לקח טוב להר״י ענגל כלל א.

26) ראה לקו״ש ח״כ שם הערה 17 בשוה״ג.

27) פסחים פח, ב. קדושין כג, ב. וראה הערה 29.

28) עפ״ז יומתק זה שהשליח צ״ל דוקא „כמותו״ דהמשלח (ראה קדושין מא, ב: מה אתם בני ברית כו׳. ובלקו״ת ויקרא (א, ג): ולכן אין שליחות לחרש שוטה וקטן שאינן כמותו דהמשלח). — וראה בארוכה לקו״ש חל״ג ע׳ 114 ואילך.

29) ראה בארוכה המשך תרס״ו ע׳ שכו״ז. — ולהעיר מהדעה (ראה רשב״א קדושין כג, ב) דמה שקנה עבד נקנה מלכתחלה לרבו.

30) ע״ד מאמר רשב״י אנא סימנא בעלמא (זח״א רכה, א) — ראה סה״מ תקס״ד ע׳ קו. אוה״ת ויחי שנט, א ואילך. המשך תרס״ו ע׳ קנט. סה״מ תפר״ח ע׳ מג. ועוד.

31) שבועות מז, ב (ושם: כמלך). ספרי (ורש״י) דברים א, ז. רש״י לך טו, יח. ועוד.

אלקות, אַז ס׳איז מעיקרא ניטאַ קיין קס״ד אויף זיין מציאות, ובמילא דאַרף מען ניט זאָגן בפירוש אַז עס איז „(אַ) הר (וואָס קומט ווייל מ׳איז אין אַן אופן פון) סיני״.

ה. און דאָס איז אויך דער ביאור (בעבודה רוחנית) פון די כמה אופנים ווי מען קען מתאר זיין „הר סיני״:

בתחילת העבודה, וועו מ׳איז אַ מציאות לעצמו, דאַרף זיין „סיני״ אַליין. עס קען ניט זיין קיין ענין פון „הר״ והגבהה, נאָר מער ניט ווי ביטול אַליין[32]. וויבאַלד אַז ער איז אַ מציאות לעצמו, איז ער נאָך ניט שייך צו דער עבודה דתוקף והגבהה דקדושה — ווייל ביי אים וועט דאָס זיין תוקף והגבהה פון זיין ישות.

[וי״ל דוגמא לזה דער ערשטער אופן אין שליחות: דער שליח איז אַ מציאות לעצמו, נאָר ער איז זיך מבטל און ער טוט אַ פעולה במקום פון דעם משלח].

אַ העכערער אופן איז — „הר סיני״: דער אדם העובד קען שוין האָבן אַ געפיל פון „הר״ והגבהה, ווייל ער האָלט שוין ביי אַ ביטול פנימי ביז אַז דער תוקף איז ניט זיינער, נאָר פון אלקות,

אַבער אעפ״כ מוז ער נאָך האָבן די באַווּאַרעניש פון „סיני״ — ביטול — וואָס פאַרהיט אים אַז ער זאָל ניט אַריין־פאַלן אין ישות. ווייל דער ביטול האָט נאָך ניט דורכגענומען כל מציאותו. ער האָלט ביי דער דרגא וואָס ער פילט נאָך ווי ער איז זיך מבטל צום אויבערשטן.

[וע״ד די העכערע אופנים אין שלי־חות[33], אַז ער גיט איבער זיין כח המע־שה צום משלח ביז אַז דאָס ווערט פאַר־רעכנט ווי מעשה המשלח, און נאָכמער — דער שליח גופא ווערט דער משלח,

אעפ״כ איז עס אַלץ אין אַן אופן וואָס מען קען אָפטיילן דעם שליח פון דעם משלח].

דער העכסטער אופן איז — „בהר״ אַליין. דער ביטול איז בשלימות ביז אַז מען דאַרף ניט דערמאָנען און באַווּא־רענען[34] אַז ס׳איז „סיני״ — ס׳איז ניטאַ

32) בהוספות לתו״א שם (קכ, א) שהענין דשמינית שבשמיני צ״ל דוקא בהתחלת העבודה, ע״ש (וראה גם בלקו״ת במדבר שם (ועד״ז בתו״א מג״א צא, ב): לא יערב לבו לגשת אל העבודה). אבל שם המדובר בהגבהה כו׳ של האדם לאחרי שהוא כבר בביטול (ת״ח) וביטול עד כ״כ שלא יערב לגשת כו׳ ולכן צ״ל שמינית שבשמינית בכדי שיגש אל העבודה. משא״כ המדובר בפנים — האדם המתחיל בהעבודה להבטל.

ועפ״ז וע״פ המבואר בפנים יש לתרץ: א) משנ״ת בתו״א וכו׳ ההכרח דשמינית שבשמיני והרי׳ פס״ד הרמב״ם (דעות פ״ב ה״ג) „בשמתא מאן דאית ביי כו׳ ואפילו מקצתה״**. ב) שינוי הל׳ בשו״ע אדה״ז (חאו״ח סקנ״ו ס״ג) — אף שמציין שם להרמב״ם, אבל בנוגע לכעס — „עד קצה האחרון״*** (ולא „אפילו מקצתה״). ג) השינוי ברמב״ם עצמו שם שבנוגע לכעס כותב „עד הקצה האחר״.

וכידוע שע״ד הרגיל הרמב״ם „על הרוב ידבר״. ואכ״מ.

*) ראה לקוטי לוי יצחק אגרות (ע׳ שה) — תיווך באופן אחר.

**) והציון בענין משפט שם על „בשמתא מאן דלית ביי״ להרמב״ם — כבר העירו באחרונים שאינו מובן.

***) שאינו שולל ענין הגאוה לגמרי, אלא שיש „מקצת״ („קצה האחרון״) דענין זה (משא״כ הלשון „אפילו מקצתה״).

33) ראה הערה הבאה.

34) וי״ל שזהו החילוק בין „בהר״ (השם דפרשתנו) ל„ההר״ בה״א הידיעה (יתרו יט, ב. וראה תרומה כה, מ. ועוד). כי אף שלא נזכר בפירוש שם „סיני״, הרי אמרו „ההר״ (בה״א הידיעה) מדגיש שהכוונה להר הידוע שהוא סיני.

— ובעבודה י״ל שהוא כאופן הג׳ שבשלישיות, דאף שהשליח נעשה מציאות המשלח, מ״מ מכיון

קיין אֶרט און אפילו אַ קס״ד אויף קיין אַנדער מציאות אויסער אלקות.

ו. אע״פ אַז דער ענין פון „בהר״ איז גאָר אַ הויכע דרגא אין ביטול[35] — איז עס אַבער אַ הוראה פאַר ידען אידן בעבודתו. ווייל באמיתית הענין איז יעדער איד — אַ הר, כל ישראל „מלכים הם״[36].

וועז מען מאַנט פון אַ אידן אַז ער זאָל האָבן שטאַרקייט אין אַן ענין פון אידיש־קייט, מיינט עס ניט אַז מען פאַרבויגט ח״ו אויף זיין ביטול ווייל ס׳איז ניטאָ קיין אַנדער ברירה ווי צו פאַרהיטן אים פון רע — נאָר די שטאַרקייט גופא איז (בפנימיות) דער תוקף הנפש האלקית וואָס איז אַ „חלק אלוקה ממעל ממש״[37].

אַ איד דאַרף וויסן, אַז די נשמה פון אַ אידן „האָט[38] מען אין גלות ניט פאַר־טריבן און אין שיעבוד מלכיות ניט איבערגעגעבן״, און „וואָס[38] עס איז נוגע צו . . תורה ומצות ומנהגי ישראל האָבן מיר אידן אויף זיך ניט קיין דעה זאָגער״.

„דינא דמלכותא דינא״[39] און „אל תתגרה בגוי קטן״[40] — אַבער וועז קומט צו אַן ענין פון אידישקייט איז ער אַ „(עבד מלך) מלך״, ובמילא איז — אדרבה: ניט נאָר וואָס ער האָט דעם תוקף פון אַ מלך, נאָר נאָך מער — ער טאָר גאָר ניט מוחל זיין על כבודו[41], ווייל ס׳איז ניט זיין כבוד, נאָר ס׳איז כבוד המלכות — פון מלך מלכי המלכים הקב״ה, וועלכער זאָגט „ושכנתי בתוכם״[42], נפשו האלקית וועלכע איז חלק אלקה ממש, חלק מן העצם[43].

ז. ע״פ כל הנ״ל וועט מען אויך פאַרשטיין דעם קשר פון „בהר״ און „בחוקותי״: די צוויי תנועות אין עבודה (וואָס ווערן אַרויסגעבראַכט אין די נעמען) „בהר״ — תוקף והתנשאות, און „בחוקותי״ — ביטול, זיינען ניט בסתירה זו לזו, נאָר אדרבה: איינע קומט אַלס תוצאה פון דער צווייטער:

ווי גערעדט פריער, איז דער תוקף והתנשאות וועלכער וועלט געמיינט מיט „בהר״, אַ תוצאה פון ביטול אמיתי, אַזאַ ביטול וואָס לאָזט גאָרניט קיין אֶרט אויף אַ קס״ד באופן אחר, עס איז מלכתחלה קיין ספק ניטאָ אַז דער עבד איז מציאות האדון.

און אָט די תנועה פון ביטול וועלט אַרויסגעבראַכט אין „בחוקותי״, אין דעם קיום המצוות אין אַן אופן פון „חוקים״:

שיש לחלק בין השליח למשלח (כנ״ל) ה״ז קשור עם תנועה של ביטול, ויש צורך להדגיש ברמיזה עכ״פ שהוא ההר הידוע — סיני. משא״כ „בהר״ סתם, שאין כאן שום רמז לענין של סיני — כי אין מקום למציאות האדם כלל, כבפנים.

35) ראה סה״מ תקס״ד ואוה״ת שבהערה 30.

36) תקו״ז בהקדמה (א, ב) — ולא רק „בני מלכים״ (שבת סז, א).

וע״פ המבואר לעיל בפנים (סעיף ג) שזהו בדוגמת מעלת העבד על שליח — יש לומר, שזהו העילוי בנש״י על מלאכים. שהשם מלאך הוא ע״ש ענין השליחות (לקו״ת ויקרא א, ג. וראה תניא קו״א קנט, א. מקומות שנסמנו בהערה 30. ס׳ הלקוטים דא״ח צ״צ ערך מלאכים (ע׳ תלב ואילך). וש״נ): משא״כ בנ״י נק׳ בנים (שהם עצם אחד עם האב) או עבדים (דעבד מלך מלך, כנ״ל).

37) תניא רפ״ב.

38) לקו״ד ח״ד תרצב, א. סה״מ תרפ״ז ע׳ קצו.

39) גיטין י׳, ב. וש״נ.

40) ראה פסחים קיג, א.

41) קדושין לב, ב.

42) תרומה כה, ח. — בכאו״א מישראל (ר״ח ש׳ האהבה פ״ו. של״ה (ש׳ האותיות אות ל. ועוד). ובכ״מ).

43) סה״מ קונטרסים ח״ב מ, ב ואילך.

דער אַלטער רבי[44] איז מבאר אַז „בחוקותי" איז (אויך) פון לשון חקיקה (אויסגעקריצט). דער אויפטו פון אותיות החקיקה באַשטייט אין דעם, וואָס ניט בלויז זיינען די אותיות פאַראייניצט מיט דער זאַך אויף וועלכער זיי זיינען אויסגעקריצט

— וואָס די מעלה איז פאַראַן אויך ביי אותיות הכתיבה וועלכע זיינען אַ צוגעגעבענע זאַך צום קלף —

נאָר אַז די אותיות זיינען גאָר קיין מציאות ניט פאַר זיך, זייער גאַנצע מציאות איז נאָר די זאַך אין וועלכער זיי זיינען אויסגעקריצט,

בדוגמת ווי די גאַנצע מציאות פון דעם אות „אל״ף" וכו' פון די לוחות האבן — איז געווען דער אבן פון די לוחות.

און דאָס איז דער דיוק אין דעם נאָמען „חוקים" — אפילו לגבי „גזירות" (וכיו״ב): גזירה מיינט אַז דער קיום פון די מצות וועלן געטאָן מתוך כפי', ער דאַרף זיך ברעכן און טאָן אַ מעשה וואָס האָט ניט קיין טעם:

„חוקה" — וואָס איז (אויך) פון לשון חקיקה — ווייזט, אַז ס'איז ניטאָ קיין שום כפי' ביים קיום המצוה. דער אדם איז בטל בתכלית צום אויבערשטן און איז ניט קיין מציאות לעצמו (ווי אותיות החקוקות אין אַן אבן טובֿ), ובמילא, טוט ער אַלץ וואָס עס איז דער רצון העליון.

וואָס דאָס איז אויך דער דיוק לשון חז״ל[8] (בנוגע צו קיום החוקים) „אין לך רשות להרהר אחרי". וואָס לכאורה האָט געדאַרפט שטיין „ואל תהרהר אחרי"[45]?

וי״ל דעם ביאור בזה: „אין לך רשות להרהר אחרי" איז מדגיש, אַז בכלל דאַרף מען זיין אַ מהרהר, צוזאַמען מיט (אַבער נאָר דעם) „נעשה" דאַרף זיין „ונשמע" (ונבין[46]), מ'דאַרף וועלן פאַרשן טעמי המצות וכו', נאָר אין דעם ענין — „אין לך רשות": דו האָסט שכל, און דו דאַרפסט עס נוצן, אַבער אין דעם סוג מצות האָט מען דיר ניט געגעבן „רשות להרהר אחרי",

און אויך אין דעם איז מען שולל נאָר „להרהר":

קיום החוקים דאַרף ניט זיין אין אופן וואָס איז שולל ענין השכל ההתבוננות והדרישה והשאלה[47] וכו', נאָר אדרבה[48]: מען געפינט במדרש״ל ביאורים ווי חוקים זיינען ניט ציוויי השכל, וכמה מהם זיינען — היפך השכל וכו'[49], נאָר אעפ״כ דאַרף דער מענטש פועל'ן אויף זיין שכל אַז ער זאָל ניט מהרהר זיין[50] מל' מהרהר אחרי רבו כו' השכינה[51] — ניט טראַכטען אַז דאָס איז אַ חסרון אין חוקים לגבי מצוות שכליות.

---

44) לקו״ת ר״פ בחוקותי. וראה לקו״ש ח״ג פ' בחוקותי. ח״ד ע' 1056. ח״ח ע' 127 ואילך. ועוד. וראה רד״ה וידבר גו' זאת חוקת תרס״ה (ע' רכד).

45) ע״ד הלשון במדרש תהלים (באבער) ט, ב: „ואין להרהר אחרי״" (ובשוחר טוב שם: „ואין מי שיהרהר אחרי״").

46) מל' כי שומע עבדך (ש״א ג, ט־י).

47) כל' המשנה והגמרא דורשין, שואלין כו' בנוגע למעשה מרכבה (חגיגה יא, ב), וכיו״ב.

48) ראה רמב״ם סוף הל' תמורה: „אע״פ שכל חוקי התורה גזירות הם . . ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו טעם". וראה גם מו״נ ח״ג פכ״ו. — וראה לקו״ש חל״ב ע' 174 ואילך.

49) תנחומא חוקת ג. במדב״ר ויל״ש ר״פ חוקת. ובכ״מ.

50) ראה לקו״ש ח״ג ע' 898. ח״ח שם ע' 131 הערה 52.

51) סנה' קי, א.

ואדרבה חוקה איז פון לשון חקיקה: ווען דער ביטול צום אויבערשטן האָט דער איד דערגרייכט אַז עס איז בא עם אין אַן אופן פון חקיקה — ס׳איז ניטאָ קיין זאַך אויסער אלקות (ווי די אותיות החקיקה וואָס זיינען אָ טייל פון אב״ט) — איז די „מציאות״ האדם (זיין שכל ומדות כו׳) קיין סתירה ניט צו זיין ביטול. ווייל דאָס איז געווארן לגמרי אויס אייגענע מציאות, נאָר די מציאות פון אלקות.

ח. דערמיט וועט מען אויך פאַר־שטיין די שייכות פון דעם תוכן (רוב) הסדרה — וועגן שכר המצות ועונשן — צום סדרה „בחוקותי״, דלכאורה תמוה:

דער ענין פון חוקים (בפשטות) איז, אַז מען איז זיי מקיים בלויז דערפאַר וואָס זיי זיינען ציווויי הקב״ה (כאָטש מען ווייס ניט זייער טעם און מען פילט ניט קיין תועלת אין זייער קיום). ווי פאַסן אַריין דאָ די התחלה ורוב הסדרה, די יעודים פון שכר המצות (און להיפך — די עונשים אויף העדר קיומן) — וואָס איז אַ זירוז אויף קיום המצות מצד דעם שכר וואָס דער אדם באַקומט?

איז דער ביאור אין דעם: בשעת אַ איד איז בטל צום אויבערשטן אין אַן אופן פון חקיקה — אַז ס׳איז ניטאָ קיין זאַך אויסער אלקות (ווי די אותיות החקיקה וואָס זיינען אָ טייל פון דעם אבן טוב) — דאָן איז אויך דער שכר המצות אַן ענין פון חקיקה:

דאָס וואָס מצות ברענגען מיט זיך שכר, שאַפט ניט ביים מענטשן אָ געפיל פון טאָן אַ מצוה צוליב זיך און זיין שכר ותועלת (וואָס ער וועט האָבן טוב גשמי ורוחני), נאָר ביי אים דערהערט זיך בלויז דער „טוב״ פון אלקות:

וויבאַלד דער אויבערשטער איז תכלית הטוב, ברענגען זיינע מצות גוטסקייט אין אַלץ[52], ביז טוב גשמי כפשוטו.

(משיחת ש״פ בהו״ב תש״מ)

---

52) לכאורה כן י״ל בדא״פ נוסף על מ״ש ברמב״ם הל׳ תשובה רפ״ט שהיעודים בטוב הגשמי הם אמצעי לבוא לטוב הרוחני. וראה גם לקו״ש חט״ו ע׳ 312. לקו״ש בחוקותי תנש״א.

בחוקותי *

א. ווען איינער האָט מקדיש געווען אַ שדה אחוזה און ער האָט עס ניט גואל געווען, אַדער דער גזבר האָט עס פאַר־קויפט צו אַן אַנדערן, שטייט אין פסוק[1] „והי׳ השדה בצאתו ביובל קודש להי׳ כשדה החרם לכהן תהי׳ אחוזתו", אַז עס גייט אַרויס צו די כהנים ביובל פונקט ווי אַ שדה החרם וואָס ווערט געגעבן צו כהנים.

אין סיום מס׳ ערכין[2] שטעלט זיך די גמרא אויף די ווערטער „כשדה החרם לכהן תהי׳ אחוזתו" און פרעגט „מה ת״ל (וואָס לערנט „שדה החרם" אויף אַ פעלד וואָס איז יוצא לכהנים ביובל[3]) מנין לכהן שהקדיש שדה חרמו, שלא יאמר הואיל ויוצא לכהנים (אם לא יגאלנו שהרי היא שלו כשדה אחוזה כו׳[3]) והרי היא תחת ידי תהא שלי ודין הוא בשל אחרים אני זוכה (אַ שדה אחוזה פון אַ ישראל איז יוצא לכהנים ביובל, „הי׳ לי חלק בה״[3]) בשל עצמי לא כל שכן, ת״ל והי׳ השדה בצאתו ביובל קודש להי׳ כשדה החרם כו׳ בא ללמד ונמצא למד מקיש שדה חרמו לשדה אחוזה של ישראל מה שדה אחוזה של ישראל (ווען אַ כהן האָט דאָס גואל געווען פון הקדש[3]) יוצא מתחת ידו (ביובל) ומתחלקת לכהנים[4] אף שדה חרמו יוצא מתחת ידו ומתחלקת לאחיו הכהנים״[5].

דער רמב״ם[6] פסק׳נט: כהן שהיתה לו שדה חרם שזכה בה אחר היובל והחרימה הרי זו מוחרמת ויוצאה לאחיו הכהנים שנאמר לכהן תהי׳ אחוזתו מלמד ששדה חרמו לו כשדה אחוזה לישראל שאם החרימה היא מוחרמת מיד.

פרעגט דער מנחת חינוך[7]:

א) פון וואָנעט נעמט דער רמב״ם אַז דער דין „יוצאה לאחיו הכהנים" איז אויך ווען דער כהן האָט מחרים געווען שדה חרמו? די גמרא רעדט דאָך נאָר ווען אַ כהן „הקדיש שדה חרמו"[8].

נאָכמער: אַ כהן קען גאָרניט מחרים זיין, ווי די משנה[9] זאָגט אין פריערדיקן פרק „הכהנים והלוים אין מחרימין". דער גאָנצער דין חרם איז ניט שייך ביי כהנים ולויים מגזירת הכתוב, און ס׳איז קיין נפק״מ ניט וועגן וועלכער פעלד עס רעדט זיך, צי דאָס איז געווען זיינע פון פריער, אַדער ער האָט עס באַ־קומען שפעטער באיזה אופן שהוא; וואָרום אפילו מטלטלין אין מחרימין, ווי די משנה זאָגט, און ווי דער רמב״ם אַליין פסק׳נט אין דער הלכה שלאח״ז[10], „קרקע או מטלטלין של כהנים ולוים אינם מחרימין אותן".

הייַנט פון וואָנעט נעמט דער רמב״ם אַז אַ כהן קען מחרים זיין שדה חרמו[11]?

---

*) וסיום מס׳ ערכין.

1) פרשתנו כז, כא.

2) לד, א. ושם כט, א.

3) פרש״י שם.

4) משנה שם כה, סע״א ובגמרא שם ע״ב.

5) וראה שם בהמשך הגמרא. ובמפרשים שם.

6) הלכות ערכין וחרמין פ״ו ה״ו.

7) מצות שנז עיי״ש בארוכה.

8) במגדל עוז רדב״ז וכס״מ ציינו המקור לרמב״ם מהגמרא הנ״ל.

9) כח, א.

10) שם ה״ז.

11) בלח״מ לרמב״ם שם: והביא הדין בכהן

ב) פון וואַנעט נעמט דער רמב"ם וואָס ער שרייבט בסיום לשונו „שאם החרימה היא מוחרמת מיד"? אין גמרא ווערט בלויז דערמאַנט אַז „יוצאה לאחיו הכהנים" (ונשנה ונשלש בלשון זה[12]), עס שטייט אַבער ניט אין גמרא אַז מ'לערנט אַרויס „שאם החרימה היא מוחרמת מיד".

ג) דער לשון הרמב"ם בתחלת ההלכה „שזכה בה אחר היובל" איז אינגאַנצן ניט פאַרשטאַנדיק: יובל האָט קיין שייכות ניט צו חרמי כהנים, אַ כהן איז זוכה אין די חרמים שטענדיק (סיי לפני היובל סיי ביובל און סיי לאחר היובל[12]), און ווי דער רמב"ם פסק'נט בהלכה שלפנ"ז[13], אַז די חרמי כהנים „הרי אלו ניתנן לכהן שבאותו משמר בשעה שהחרים".

ב. מען וואָלט געקענט זאָגן (ווי ס'איז משמע פון מפרשים[14]) אַז „והחרימה" דאָ מיינט דער רמב"ם ניט חרמי כהנים, נאָר חרם לבדק הבית או חרם לשמים (וואָס אויך וועגן זיי רעדט ער אין די הלכות שלפנ"ז), און „כהן שהיתה לו שדה חרם שזכה בה אחר היובל" מיינט אויך אַ שדה חרם לבדק הבית[15], וואָס ער איז אין דעם זוכה אחר היובל.

עס איז אַבער ניט גלאַטיק בלשון הרמב"ם (נוסף ע"ז וואָס לפ"ז צ"ע — פון וואַנעט איז דער מקור פון דעם דין אין רמב"ם[16]? — איז) פון סיום לשונו „מלמד ששדה חרמו לו" איז משמע[17], אַז ער רעדט וועגן חרמי כהנים[18].

ג. בנוגע דער דריטער שאלה הנ"ל (סעיף א) פון מנ"ח, איז משמע פון אַנדערע מפרשים[19] אַז מיט די ווערטער „שזכה בה אחר היובל" מיינט דאָ דער רמב"ם אַז אַנדער פאַל און ס'דאַרף שטיין (אַדער ס'איז כאילו ווי דער רמב"ם וואָלט געשריבן) „או שזכה בה אחר היובל", אַ שדה אחוזה של ישראל וואָס דער ישראל האָט מקדיש געווען און לא פדאה, וואָס דעמאָלט איז יוצאה לכהנים ביובל[20] — איז אויך אַזאַ פעלד קען דער כהן מחרים זיין „שאם החרימה היא מוחרמת מיד".

מ'דאַרף נאָך אַבער פאַרשטיין: פאַר־וואָס איז דער רמב"ם מדייק און מקדים

שהחרים אע"ג דכאן נקט לה בכהן שהקדיש דהכל אחד ואין קפידא. וצע"ג דע"פ הנ"ל הרי אין הכל אחד, שרק מלהחרים אימעוטי' כהנים, ולא מלהקדיש (כמו שהקשה במנ"ח שם).

ואולי מפרש ברמב"ם „והחרימה" — חרם לבדק הבית (כמ"ש בצפע"נ דלקמן בפנים), וע"פ מש"כ בפיה"מ להרמב"ם (תמורה פ"ז מ"ג — הובא בתויו"ט ערכין פ"ח מ"ו) ואל תעלה על דעתך שיש הפרש בין שאמרנו קדשי ב"ה ובין שאנו אומרים חרמי בדה"ב לפי שהשמות משונין והענין אחד. ראה מנ"ח שם לפנ"ז. אבל ראה צפע"נ (דלקמן הערה 15) די"ל דכהנים אינם יכולים להחרים אף לבדק הבית רק להקדיש.

12) ל' המנחת חינוך שם.

13) שם ה"ה.

14) ראה צפע"נ לרמב"ם שם פ"ד הי"ט.

15) ראה צפע"נ שם: דנקט רק כהן שהיתה לו שדה חרם שזכה בה דמשמע לכאורה דרק חרם גבוה אבל חרמי כהנים שפיר יש ע"ז שם אחוזה של כהן. ושם לז, ג (באמצע הטור): אבל שדה שנפלה לו או שירש אז יכול גם להקדישה בל' חרם לבדה"ב כו'.

16) כי במקום שהרמב"ם מחדש הלכה שלא נמצא בש"ס וכו' רגיל לפרש על אתר „יראה לי" (ראה לקו"ש חי"ב ע' 6 שוה"ג להערה 32).

17) וגם דאם הכוונה לשדה דחרמי בדק הבית הול"ל כהן שהיתה לו שדה אחוזה שזכה בה כו'. ומלשונו שהיתה לו שדה חרם, מובן שקאי בהמשך להלכה שלפני זה שמדובר בחרמי כהנים.

18) שבה מדובר בהכתוב שממנו למדין דין זה.

19) קרית ספר (להמבי"ט) כאן.

20) שדין זה כבר הביא הרמב"ם לפנ"ז פ"ד הי"ט. אלא שצע"ק הלשון „שזכה בה אחר היובל", דהרי זוכים בה כשהגיע היובל.

„כהן שהיתה לו שדה חרם", און בסיום לשונו אין דעם לימוד פון פסוק זאגט ער נאָר „מלמד ששדה חרמו לו"[21].

ד. אין דער עצם שאלה אויפן רמב"ם אַז כהנים אין מחרימים, וואָלט מען בפשטות געקענט ענטפערן[22]: לדעת הרמב"ם איז דאָס וואָס כהנים אין מחרימין (קרקעות) — ניט סתם אַ גזירת הכתוב, אַ דין אין גברא אַז ביי כהנים איז ניטאָ דער גאָנצער דין פון חרמים[23], נאָר ס'איז אַ דין אין חפצא אין נכסי הכהן, און ווי ס'איז מדויק אין שינוי בלשון הרמב"ם:

אין דער משנה איז דער לשון „הכהנים והלוים אין מחרימין", און דער רמב"ם שרייבט „קרקע או מטלטלין של כהנים ולוים אינם מחרימים אותן".

וואָס דער טעם אויף דעם איז ווי דער רמב"ם איז ממשיך[24] „שהרי אומר[25] בשדה כי אחוזת עולם הוא לכם"[26] (וואָס שטייט ביי ערי הלוים) — און דעריבער איז דער דין דוקא ביי שדות וואָס זיינען בעצם זייערע מצד נתינת הקב"ה (די שדות אין ערי הלוים און וואָס ירשו מאביהם[27]), און בנוגע די שדות איז ניט שייך אַז מ'זאָל זיי מחרים זיין, ווייל דורך דעם ווערט נפקע אחוזה פון זיי והתורה אמרה „אחוזת עולם הוא להם"[28], אָבער אַ שדה חרם וואָס אַ כהן האָט באַקומען, ווײַבאַלד דאָס איז ניט אחוזתו, קען ער דאָס מחרים זיין.

דאָס איז אָבער לכאורה אויך ניט מספיק, ווארום לפ"ז איז דאָס וואָס דער כהן קען מחרים זיין איז עס ניט ווייל ס'איז שדה חרמו, נאָר ווייל זי איז ניט אחוזתו — ניט אחוזת עולם שלו. האָט דער רמב"ם געדאַרפט מדגיש זיין ניט (כהן שהייתה לו) שדה חרם, נאָר אַז עס רעדט זיך וועגן אַ קרקע וואָס איז ניט אחוזת עולם לו (כהן שהיתה לו שדה שזכה בה (מישראל), אַדער כיו"ב)?

אויך אין דער עצם סברא, אַז דער חרם איז חל ווייל די שדה איז ניט אחוזתו ממש, צ"ע: דער לימוד ווי דער רמב"ם ברענגט דעם היקש „שדה חרמו" צו „שדה אחוזה" איז בתוכן הפכי ווי ער איז אין גמרא. די גמרא זאָגט: „מקיש שדה חרמו לשדה אחוזה של ישראל מה שדה אחוזה של ישראל יוצא מתחת ידו ומתחלקת לכהנים כו'"[29], ד.ה. מ'לערנט אַפ שדה חרמו פון שדה אחוזה של ישראל וועלכע דער כהן האָט פודה געווען מן ההקדש, אַז כשם ווי דאָרטן איז דאָס ניט זיינע און זי איז יוצא מתחת ידו, „אף שדה חרמו יוצא מתחת ידו כו'"[30].

אין רמב"ם אָבער איז דער לשון „מלמד ששדה חרמו לו כשדה אחוזה לישראל", וואָס משמעותו איז — די בעלות אויף שדה חרמו, פונקט ווי שדה

---

21) אף שהלימוד הוא מהכתוב שנאמר בו „כשדה החרם לכהן תהי' אחוזתו", הרי מזה גופא שלמדין הדין מכתוב זה, אף שכן הדין גם בשדה אחוזה שזכה בה אחר היובל, מובן שבעיקר דין הוא בשדה חרמו, ולהעיר שהרמב"ם שם לא הביא מהכתוב הל' „כשדה החרם".

22) להעיר מצפע"נ הנ"ל (לז, א): וזה דוחק לומר דהך והחרימה כו' ומשום דס"ל כר'. ע"ש.

23) כדעת המנ"ח.

24) וכ"ה בגמ' שם בטעם דלוים אין מחרימין, משא"כ בכהנים. וראה לח"מ לרמב"ם שם.

25) בהר כה, לד.

26) כ"ה ברמב"ם לפנינו. ובכתוב „להם".

27) ראה פרש"י ערכין כה, ב ד"ה ת"ל לכהן.

28) ראה קרית ספר שם.

29) וזה כתב הרמב"ם לפנ"ז (פ"ד הכ"ג).

30) וכן מסקנת הגמרא, דרשת רב נחמן קמ"ל אחוזתו אין חרמו לא, דלפרש"י ותוס' שם דחרמו לא הוי כאחוזה ליגאל לעולם.

אחוזה[31] לישראל וואָס ער קען זי מחרים זיין.

ה. ויש לומר הביאור בכל זה בהקדם וואָס דער חינוך[32] איז מסביר די שרשי המצוה פון דיני חרמים: לפי שישראל הוא העם אשר בחר הא־ל לעבודתו ולהכיר שמו והם אינם תחת ממשלת המזלות אשר חלק השי״ת לעמים מן האומות אבל הם ת״י של הקב״ה מבלי אמצעות מלאך ומזל וכמ״ש כי חלק ה׳ עמו יעקב חבל נחלתו כו׳ לא תנוח בהם רק טובה ושפע ברכה ורוח נדיבה וטהרה תסמכם. וההפך והיא המארה והחרם על אויביהם ושונאיהם של ישראל וע״כ כי יקצר רוח אחד מהם ויוציא מפיו לשון קללה וחרם על ממונו וקרקעותיו שהם תחת הברכה הודיעו הכתוב שא״א לו להוציאו מרשות המבורך לרשות אחר לפי שכל אשר לישראל שהם חלק השי״ת לו הוא ומה שקנה עבד קנה רבו אבל מ״מ אחר שידענו באמת כי כוונת המחרים להוציא אותו דבר מרשותו ראוי להשלים חפצו וישוב לרשות אדוניו[33] ויהי׳ קודש כו׳ ומזה השורש הוא שארז״ל שכל אשר ללוים ולכהנים בין קרקע בין מטלטלין אין מחרימין אותן כלומר שאפילו אמר הכהן או הלוי על שדהו שיהי׳ חרם אינו נתפס כלל כי הוא כשוכן בית אדוניו מקום הברכה והחסד והטוב וכל אשר יש לו להשי״ת הוא ובתוך הברכה אין מקום לחרם חלילה.

ולכאורה איז ניט פֿאַרשטאַנדיק דער חילוק צווישן אַ ישראל וואָס קען מחרים זיין און אַ כהן ולוי וואָס אין מחרימין: אויך בא אַ ישראל איז דאָך אין מקום „לחרם חלילה״, און ווי ער זאָגט פֿריער, „א״א לו להוציאו מרשות המבורך לרשות אחר״. ס׳איז בלויז „אחר שידענו באמת כי כוונת המחרים להוציא אותו דבר מרשותו ראוי להשלים חפצו וישוב לרשות אדוניו ויהי׳ קודש״. היינט פֿאַר־ווָאָס זאָל מען אַזוי ניט זאָגן אויך ווען אַ כהן אַדער אַ לוי זיינען מחרים, אַז ס׳איז יוצא מרשותו ויהי׳ קודש[34]?

נאָר דער חילוק איז: נכסים פון אַ ישראל, וויבאַלד אַז זייער שייכות צו חלק השי״ת איז ניט מצד (און אין) זיי גופא, נאָר מצד דעם אידן — מה שקנה עבד קנה רבו, דעריבער איז כאָטש עס איז ניט חל דער ענין החרם (היפך הברכה) על הנכסים, נאָר עס ווערט קודש, וויבאַלד אַבער אַז דאָס וואָס די תורה איז דאָס מוציא מרשותו איז סיבתה „כוונת המחרים״, „וחפצו״ (שבלבו) ווערט דריקט זיך אויס בלשון חרם וואָס ער האָט געוואָלט, וואָס מצד די נכסים מצ״ע וואָלט עס געקענט חל זיין — איז חל עכ״פ דער שם חרם אויף דער פעלד, און דער היפך הברכה בנכסים אלה בנוגע דעם מחרים ס׳איז יוצא מרשותו („וישוב לרשות אדוניו ויהי׳ קודש״). און ווי דאָס איז כפשוטו אַז זי ווערט אַנגערופן שדה חרם.

משא״כ ביי כהנים ולוים, וויבאַלד אַז די נכסים עצמם זיינען „כשוכן בית

---

31) וראה לשון הרמב״ם לעיל פ״ד הי״ט: „ותהי׳ אחוזה להם״. ושם סוף הלכה כ׳: „תחזור לכהנים כאילו הם בעלי״.

32) מצוה שנז. ולהעיר דהחינוך ברוב הענינים ככולם הולך בשיטת הרמב״ם.

33) השי״ת (כנ״ל) — וכדלקמן „כשוכן בית אדוניו״.

34) להעיר מקושיות הרא״ש (הובאו בשטמ״ק ערכין כח, א. אות ז) על הדין שהכהנים אין מחרימין משום שהחרמים שלהם — „מאי נתינת טעם הוא זה מ״מ יהא חרם וימעלו בו עד שיאמר אני רוצה לזכות בו כו׳״.

אדוניו מקום הברכה והחסד והטוב וכל אשר יש לו להשי"ת הוא" — איז אין זייערע נכסים ניט שייך אפילו ניט שם חרם בנוגע די כהנים ולוים, וואס זאל גורם זיין די יציאה מרשותם.

ו. און וויבאלד אז דאס וואס כהנים אין מחרימים, איז ווייל אויף זייער אחוזה קען ניט חל זיין דער שם חרם. דערי־בער איז א כהן וואס האט באקומען א שדה חרם פון א ישראל, וואס אויף איר מצ"ע האט געקענט זיין דער שם חרם — קען חל זיין אויף איר דער שם חרם אפילו וועז זי איז שוין ברשות[35] הכהן[36].

ועד"ז א שדה של ישראל וואס זכה בה (הכהן) אחר היובל, וואס די אחוזה איז ניט געווען שוכן בית אדוניו, ובמילא איז אין איר געווען אן אפשריות אז זי זאל נחרם ווערן ע"י הישראל, בלייבט די אפשריות אויך וועז די שדה קומט אן צום כהן[37].

און דאס לערנט דער רמב"ם ארויס „שנאמר לכהן תהי' אחוזתו מלמד ששדה חרמו לו כשדה אחוזה לישראל שאם החרימה היא מוחרמת מיד". אז די שדה האט א דין ווי א שדה אחוזה ליש־ראל, ניט ווי אחוזתו של כהן: דאס וואס דער שדה חרם אדער די שדה שזכה בה אחר היובל איז מוחרמת, איז ניט אזוי (מצד השלילה) ווייל דאס איז ניט אחוזתו אויף וועלכע ס'איז געזאגט גע־ווארן אחוזת עולם היא להם, נאר (מצד החיוב) ווייל ס'איז א שדה חרמו[38], אויף איר איז שוין חל געווען שם חרם, די שדה האט געהאט די אפשריות פון חרם, כנ"ל, ובמילא — ווערט אט די שדה אפילו נאכן אנקומען ברשות הכהן, ניט ווי אחוזתו וואס איז „כשוכן בית אדוניו". און דעריבער „אם החרימה היא מוחרמת מיד".

און דאס איז דער חילוק פון דעם היקש אין גמרא „מה שדה אחוזה של ישראל יוצא מתת ידו ומתחלקת לכהנים אף שדה חרמו יוצא מתחת ידו ומתחל־קת לאחיו הכהנים"[39], און דעם לימוד אין רמב"ם: אין גמרא איז דער לימוד אז ס'בלייבט ניט זיינער נאר מתחלקת לאחיו הכהנים[40], אין רמב"ם איז דער

35) אף ש„חרמי כהנים כל זמן שהן בבית בעלים הרי הן הקדש• לכל דבריהם•• שנאמר כל חרם בישראל קדש קדשים הוא לה' נתנו לכהן הרי הן כחולין לכל דבריהם שנאמר כל חרם בישראל לך יהי'" (ערכין כט, א. רמב"ם שם ה"ה), כשאר ממונו של כהן (פרש"י שם), שיהיו מותרים אפי' לזרים (רדב"ז לרמב"ם שם). וראה פרש"י בכורות לב, סע"א.

36) ויש להסביר זה — שהשינוי מרשות ישראל לרשות הכהן אינו משנה עצם השדה שיהי' „כשוכן בית אדוניו השי"ת".

37) וראה לח"מ שם ה"ז: וכן נקטה כשדה החרם מאי דקאמרה הברייתא כשדה שיוצאה לכהנים והכל אחד.

•) כ"ה ברמב"ם שם. ובברייתא (ערכין ובכורות שם) כהקדש. אבל בבכורות שם לפנ"ז: אי בי בעלים הקדש נינהו.

••) שאסורין בהנאה ומועלין בהן (רבינו גרשום ערכין שם).

38) עפ"ז יש לבאר הסדר דהלכות אלו ברמב"ם, דלכאורה הדין בהלכה ו' כהן שהייתה לו שדה חרם (ותחלת ה"ז) הוצרך לכתוב אחר הדין בה"ז, שקרקע כו' של כהנים אינם מחרימין אותן ובהמשך לזה משא"כ בכהן שהייתה לו שדה חרם שבזה יכול להחרים —

אלא ששדה חרם של כהן, שהכהן יכול להחרים הוא לא (רק) מצד המיעוט שאינו אחוזת עולם, ובמילא יכול להחרים כ"א מצד החיוב כנ"ל בפנים. ובא בהמשך להלכות לפנ"ז שהוא כמו ישראל שהחרים חרמי כהנים.

39) וכן כתב הרמב"ם לעיל פ"ד הכ"ג לעוין המקדיש שדהו ופדה אותה כהן מיד ההקדש עי"ש

40) ובזה י"ל דקמ"ל דשייך לכל השבט, וראה תוד"ה מי דמי. ולהעיר מתירוץ רמי בר חמא שם כו' הואיל וכתיב ואיש את קדשיו כו'. וראה פרש"י שם. ובפרש"י שם כט, א ד"ה שהקדישו: ועכשיו שאני מוחזק בה כו'.

לימוד „ששדה חרמו לו כשדה אחוזה לישראל שאם החרימה היא מוחרמת מיד", אז ס'איז חל אויף איר שם חרם, ס'איז יוצא מרשותו (און עס ווערט קדוש בקדושת הגוף[41]).

און דער רמב"ם נעמט דאָס אַרויס פון מסקנת הגמרא[42]: איצטריך סד"א הואיל וכתיב כי אחוזת עולם הוא להם הא נמי אחוזתו היא קמ"ל אחוזתו אחוזתו אין חרמו לא, אז מ'קומט בעיקר שולל זיין אז חרמו ווערט ניט אחוזתו, ובמילא איז חל אויף דעם דער דין ושם חרם[43].

ז. והנה לכאורה איז דאָס אַ חידוש צו מחדש זיין אַ טעם בדין און עפ"ז מחדש זיין אַ (חילוק אין) הלכה[44].

וי"ל אז דאָס איז בשייכות מיט דעם וואָס די דיני שדה אחוזה און שדה החרם זיינען אין דער פרשה און אין דער מס' ערכין. וואָס כל ענין ערכין איז פאַרבונדן מיט טעם ושכל (מ'שאַצט אפ) וויפל ס'איז די שווי פון אַ זכר מבן עשרים ועד בן ששים, וויפל פון אַ נקבה וכו'. זייער שווי בהשנים שלפנ"ז ושלאח"ז, דער ערך אדם ע"י „והעריך אותו הכהן גו'" דער ערך בהמה „והעריך הכהן אותה גו'"[45]). דער ענין הטעם והדעת איז דאָ אזויפיל נוגע ביז ס'ווערט אַ הלכה גלייך בתחלת[46] מס' ערכין „הכל מעריכין לאתוי מאי לאתוי מופלא סמוך לאיש" — וויבאַלד אז דער גאַנצער ענין פון ערכין איז פאַרבונדן מיט טעם ודעת[47].

ועד"ז לערנט מען אפ בנוגע צו חרמים וועלכע זיינען אויך בפרשת ובמס' ערכין, אז די גדרים ודינים שלהם זיינען ניט קיין גזה"כ, נאָר מצד הטעם.

און דעריבער לערנט דער רמב"ם דעם סיום הגמרא „קמ"ל אחוזתו אחוזתו אין חרמו לא", אז דאָס איז פאַרבונדן מיט'ן טעם מיוחד וואָס איז דאָ בחרמו. ובמילא קומט דערפון אַרויס אז חרמו קען אַ כהן יע מחרים זיין[48].

ח. ס'איז ידוע[49] דער סיפור מיט ר' הלל פאַריטשער[50]: זייענדיק אַ יונגער־מאַן האָט ער געוואָלט זען דעם אלטן רבי'ן און ער האָט ביי זיך געהאַט צו־געגרייט אַ קשיא אין מס' ערכין אויף צו פרעגן דעם אלטן רבי'ן. ווי נאָר דער אַלטער רבי איז אַרייַנגעגאַנגען אין צימער וואו ר' הלל האָט זיך געהאַט באַ־האַלטן, האָט ר' הלל דערהערט ווי דער אַלטער רבי זאָגט (בניגון הידוע) „אַז אַ

41) ראה תוד"ה דת"ר שם כה, א.

42) וצ"ע מה שהרדב"ז וקרית ספר להרמב"ם שם העתיקו רק התחלת הלימוד מקיש שדה חרמו לשדה אחוזה, ולא המסקנא דאר"נ.

43) וצ"ל דלהרמב"ם הי' הגירסא בגמרא מנין לכהן שהחרים במקום שהקדיש, וכמ"ש בלקוטי הלכות (זבח תודה) להחפץ חיים בערכין כח, א. או אולי מפרש מ"ש בגמרא שהקדיש היינו שהחרים שדה חרמו. ודוחק. וצ"ע.

44) והרי גם בתורה רק לר"ש דרשינן טעמא דקרא (גיטין מט, ב ושו"נ). וראה תוד"ה ורבי שם „דלא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא". וראה הדעות בשד"ח כללים מערכת ט' כלל טז.

45) ובפרטיות בדרז"ל על כהנ"ל.

46) דנעוץ תחלתן בסופן ולכן מנהג ישראל תורה — דמקשרין בהדרן סיום המס' בתחלתה.

47) וכ"ה תוכן המשנה האחרונה דערכין (שעלי' קאי הדין בגמרא כשדה חרם כו'): אין עושין שדה מגרש כו' שלא יחריבו ערי ישראל, שטעם הדין הוא סיבת הדין.

48) ומתאים גם להדין דערי הלוים במשנה שם (ערכין לג, ב) אין דברים הללו אמורים אלא בערי הלוים (וכן פסק הרמב"ם הל' שמיטה ויובל פי"ג ה"ח) — שדנים וקובעים ע"פ החפצא, ולא הגברא. וראה צפע"נ הנ"ל.

49) ראה סה"ש תרח"צ ע' 276. לקו"ש ח"ב ס"ע 400 ואילך.

50) ראשי פרקים מתולדותיו — ראה פלח הרמון על ספר בראשית וע"ס שמות בתחלתם.

יונגערמאַן האָט אַ קשיא אין ערכין דאַרף ער פריער זיך מעריך זיין".

וי"ל אַז דאָס איז געווען אַ הוראה צו ר' הלל'ן למשך כל ימי חייו, כידוע די הנהגה פון ר' הלל'ן אין הידורים און זהירות'ן ביותר[51].

אבל, לכאורה, ע"פ הנ"ל, איז דאָך דער ענין פון ערכין פאַרבונדן מיט טעם והשכלה, און דער עיקר מעלה ויתרון פון ר' הלל'ן איז גאָר באַשטאַנען אין דעם וואָס ער איז געווען אַן עובד ה', און ניט אין דעם וואָס ער איז געווען אַ משכיל נפלא.

איז דער ביאור בזה, אַז היא הנותנת: בשעת מען איז זיך מעריך, דעמאָלט קומט מען צו דער השכלה והבנה, אַז (עיקר ה)עבודה איז ניט דער ענין פון טעם ודעת, נאָר קבלת עול, זיין אַ עובד ה'.

וואָס דאָס דריקט זיך אויס בסיום המס' אין דעם ענין החרמים: ער איז מחרים ניט נאָר די נכסים, ער זאָל ניט הנאה האָבן פון נכסי (גשמיות) העולם (ל' העלם), נאָר אויך — כחות נפשו, אַז זיי זאָלן זיין „ברשות אדוניו" קדושים ומובדלים פון עניני עוה"ז, ביז כאופן חרמי כהנים אַז „אין להם פדיון", לא ימכר ולא יגאל[52]; זיי ווערן קדושת הגוף ביז ע"ד ווי ס'איז געווען ביי ר' הלל'ן, אַז מצד גודל זהירותו אין פרישות פון עניני עוה"ז, האָט זיין גוף אַליין געפילט וואָס ער דאַרף טאָן און ווי ער דאַרף טאָן[53].

און בשעת די הנהגה פון אַ אידן איז באופן כזה, אַז ער איז מחרים עניניו הגשמיים וכחותיו הרוחניים באופן של קדושה והבדלה הנ"ל איז דאָס אַזוי במכש"כ אין זיין דבור כפשוטו, אַז ער איז נזהר בדבורו ביותר, און ס'איז ניט שייך אַז ס'זאָל אַרויסגיין פון זיין מויל אַ לשון פון היפך הברכה;

און דעמאָלט איז ביי עם „רק טובה ושפע ברכה", ביז באופן ווי ס'איז ביי כהנים ולוים, וואָס כל איש ישראל אשר נדבה רוחו קען דערצו צוקומען „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו כו'", וואָס דעמאָלט „הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהי' ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים"[54]. און אויך כל נכסיו (ופשיטא — כל בניו וביתו) זיינען זיי גופא „שוכן בית אדוניו מקום הברכה והחסד והטוב",

און עס קומט אַראָפּ בטוב הנראה והנגלה בבני חיי ומזוני רויחי,

ויה"ר — לכל בני ובנות ישראל בכל מקום שהם.

(משיחות י"ט כסלו, ש"פ וישב תשמ"א)

---

51) ראה לקו"ד ח"ג תקכג, ב. ואילך.

52) פרשתנו כז, כח. ערכין כח, ב. רמב"ם שם פ"ו ה"ד.

53) לקו"ד שם תקכו, ב.

54) רמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל.

הוספות

•

שיחות תש"מ — תשמ"ב

מ פ ת ח

ר"ח ניסן, ה'תש"מ 175
ב' ניסן, ה'תשמ"א 184
ד' ניסן („ברכת החמה") ה'תשמ"א 191
סדר ברכת החמה 201
י"ג (אור לי"ד) ניסן, ה"תש"מ 203
ד' דחוהמ"פ, ה'תש"מ 212
אור לער"ח אייר, ה'תש"מ 220
ש"פ שמיני, ש"מ אייר, ה'תשמ"ב 224

שיחה להתלמידים ולהתלמידות שיחיו
– בבית הכנסת, אחרי תפלת מנחה –
יום ג', ר"ח ניסן ה'תש"מ

א. [צוה לנגן — התלמידים שיחיו — הושיעה את עמך.

אמרו את הי"ב פסוקים ומאמרי חז"ל[1].

ב. מ'האָט ערשט געזאָגט (אין די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל[2]) אז „בכל דור ודור (וכל יום ויום[3]) חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא (היום[3]) ממצרים", ד.ה. אז יעדן טאָג (פון דעם גאַנצן יאָר) דאַרף זיך א איד באַטראַכטן אז ער איז ערשט אַרויס פון מצרים.

און וויבאַלד אז מ'שטייט אין חודש ניסן, וואָס דאָס איז דער חודש וועו אידן זיינען אַרויס פון מצרים, „בניסן נגאלו"[4],

ובפרט אז עס איז דער ערשטער טאָג פון חודש, וואָס ער ווערט אַנגערופן ראש חודש (דער קאָפּ פון חודש)[5]: אַזוי ווי די קאָפּ פירט אַן מיט אַלע אברים פון גוף — אַזוי איז ראש חודש ניסן דער טאָג וועו מ'נעמט אַן די באַשלוסן ווי אַזוי מ'זאָל זיך אויפפירן אין אַלע טעג פון דעם חודש (וועו אידן זיינען אַרויס פון מצרים) —

איז דאָך פאַרשטאַנדיק אז איצט איז דער חיוב פון „לראות את עצמו כאילו הוא יצא (היום) ממצרים" נאָך אין א שטאַרקערן אופן.

ג. בשעת מ'שטייט ר"ח ניסן און מ'באַטראַכט זיך ווי מ'איז ערשט אַרויס פון מצרים — דערמאָנט מען זיך וואָס עס האָט געטראָפן ר"ח ניסן דעם יאָר פון יציאת מצרים, וואָס איז געווען צוויי וואָכן אויידער אידן זיינען אַרויס פון מצרים:

דער אויבערשטער האָט דעמולט געערדט צו משה ואהרן[6], און ער האָט זיי אַנגעזאָגט אז זיי זאָלן איבערגעבן צו די אידן[7], אז דאָס איז דער טאָג פון ר"ח, און אז מ'זאָל זיך גרייטן צום אַרויסגיין פון גלות מצרים,

און די צוגרייטונג באַשטייט אין דעם וואָס אידן נעמען אַן אויף זיך, נאָך זייענדיק אין גלות מצרים, צו מקיים זיין דעם אויבערשטן'ס מצוות[8], און ספעציעל די מצוה פון קרבן פסח.

און גלייך אין יענעם טאָג, ר"ח ניסן, האָבן די אידן באַשלאָסן צו מקיים זיין די מצוות וואָס דער אויבערשטער האָט צו זיי איבערגעגעבן דורך משה ואהרן[9].

דערנאָך, אין דער נאָכט פון ט"ו ניסן, וועו די אידן האָבן בפועל מקיים געווען

---

1) נדפסו בחוברת „י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל" (ברוקלין, ה'תשל"ו).
2) מפסחים קטז, א במשנה.
3) הוספת כ"ק אדה"ז בתניא רפמ"ז.
4) ר"ה יא, ע"א.
5) ראה לקו"ת ר"ה נח, א. עט"ר בתחלתו. וראה לקו"ש ח"ב ע' 490 ואילך.
6) בא יב, א ואילך.
7) דגם האמירה לבנ"י היתה בר"ח ניסן, כבמכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ בא שם, ג.
8) כמדרז"ל עה"פ משכו (וקחו) מע"ז (מכילתא עה"פ בא שם, כא) ונוסף אח"כ (בי"ד בניסן) איסור אכילת הפסח דכל שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (רש"י בא שם, מג — ממכילתא).
9) ראה מכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ שם, כח: כיון שקבלו עליהם (מר"ח) מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו.

די מצוה פון קרבן פסח — האָט דאָס געבראַכט אַז אין מיטן פון מקיים זיין די מצוה, „בחצי הלילה"[10], איז געקומען די גאולה פון גלות מצרים,

אַז דער אויבערשטער האָט אויסגעלייזט יעדער אידן און אַלע אידן פון גלות מצרים, און האָט זיי אַרויסגעפירט צום באַרג סיני, בכדי צו מקבל זיין די גאַנצע תורה[11].

און דערנאָך האָט ער געבראַכט די אידן „אל ארץ טובה ורחבה"[12], צו ארץ ישראל, וואָס זי איז אַ גוטע לאַנד און אַ ברייטע (גרויסע) לאַנד,

אַ לאַנד וואָס „תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[13] — אַ לאַנד וואָס דער אויבערשטער איז אויף איר משגיח (גיט אויף איר אַכטונג) יעדן טאָג פון גאַנצן יאָר.

ד. וויבאַלד אַז יעדן טאָג איז „חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא (היום) ממצרים" — איז פאַרשטאַנדיק, אַז מ'דאַרף זיך אַרײַנטראַכטן ווי אַזוי יצי"מ איז געקומען, וואָס די אידן האָבן דעמולט געטאָן אויף צוגרייטן זיך און פאַרדינען[14] אַז זיי זאָלן אַרויסגיין פון מצרים,

און דערפון אַפֿלערנען ווי אַזוי מ'דאַרף זיך צוגרייטן און פאַרדינען צו אַרויסגיין פון דעם איצטיקן גלות, און — בקרוב ממש דורך משיח צדקנו.

* * *

ה. אין די צוגרייטונגען צום אַרויסגיין פון גלות מצרים — האָבן זיך בני טייליקט אַלע אידן (כנ"ל); אָבער ספּעציעל זיינען דערצו געווען צוגעגרייט די אידישע קינדער:

חכמינו ז"ל[15] דערציילן אונז, אַז בא קריעת ים סוף איז „הם הכירוהו תחלה": די קינדער וואָס זיינען געבאָרן געווארן אין מצרים האָבן דערקענט דעם אויבערשטן נאָך פריער (און שטאַרקער) ווי עס האָבן אים דערקענט די ערוואַקסענע.

וויבאַלד אַז די קינדער „הכירוהו תחלה" באַ קריע"ס — איז פאַרשטאַנדיק, אַז נאָך זייענדיק אין מצרים איז באַ די קינדער געווען אַ מעלה אין דעם אויפנעמען דעם אויבערשטן'ס מצוות — די צוגרייטונגען צו יצי"מ — לגבי ווי דאָס איז געווען באַ די ערוואַקסענע, און דערפאַר איז דערנאָך באַ קריע"ס, וואָס דאָס איז געווען דעם זיבעטן (דעם לעצטן, אַפֿשלוס) טאָג פון דעם ערשטן חג הפסח[16] — איז דוקא די קינדער „הכירוהו תחלה".

דער „הם הכירוהו תחלה" וואָס איז געווען באַ קריע"ס באַווייזט אַז האָטש די קינדער זיינען געבאָרן געווארן און זיך אויפגעהאָדעוועט אין מצרים — האָבן זיי זיך אָבער אויפגעהאָדעוועט אין אַן אופן אַז זיי האָבן אויף זיך אַנגענומען צו פירן זיך ווי דער אויבערשטער וויל, דורך מקיים זיין זיינע מצוות און לערנען זיין תורה,

10) בא שם, כט.

11) כמ"ש (שמות ג, יב) בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה. וראה פרש"י עה"פ (משמו"ר פ"ג, ד): וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים, דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה כו'. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ס"ע רל ואילך.

12) שמות שם, ח.

13) עקב יא, יב.

14) ראה פרש"י עה"פ בא שם, ו (ממכילתא). — נתבאר בלקו"ש חט"ז ע' 114 ואילך.

15) סוטה יא, ב.

16) פרש"י עה"פ בשלח יד, ה.

און ספעציעל דורך מקיים זיין די מצוות וואָס דער אויבערשטער האָט אַנגעזאָגט גלייך — נאָך פאַר דעם אַרויסגיין פון מצרים, וואָס דאָס זיינען די מצוות פאַרבונדן מיט פסח (כנ"ל ס"ג).

און מ'געפינט טאָקע באַם קרבן פסח אַ ספעציעלן אַנזאָג, אַז עס דאַרף זיין „שה לבית"[17], אַז[18] בשעת דער פאַטער באַשטעלט דעם קרבן פסח, דאַרף ער אין דעם אַריינגעמען יעדן פון זיינע קינדער — אויך די גאָר קליינע — סיי די אינ־געלעך, און סיי די מיידעלעך.

און דערנאָך אַז עס עסן דעם קרבן פסח אַלע בני בית, כולל אויך די קינדער — איז מען מקיים די מצוה פון קרבן פסח ווי עס דאַרף צו זיין[19].

און דער קרבן פסח ברענגט דעם „ופסחתי"[20] („לשון דילוג וקפיצה"[21]) — אַז דער אויבערשטער שפרינגט אַריבער אַלע חשבונות[22], צי אידן זיינען ווערט די גאולה תיכף — און ער ברענגט גלייך די גאולה.

ו. איינע פון די זאַכן וואָס אידן האָבן זיך געגרייט נאָך זייענדיק אין מצרים, איז געווען — צו בויען דעם משכן.

ווי רש"י ברענגט אַראָפ אויפן פסוק[23] „ועשית את הקרשים גו'", אַז דער טעם פאַרוואָס עס שטייט „הקרשים" מיט אַ ה"א הידיעה — די באַוואוסטע — איז דערפאַר וואָס די קרשים זיינען געווען „מאותן העומדין ומיוחדין לכך", וואָס „יעקב אבינו נטע ארזים במצרים, וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים, ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים, ראו שיהיו מזומנים בידכם".

וויבאַלד אַז די קינדער האָבן זיך באַטייליקט אין אַלע זאַכן פאַרבונדן מיטן אויבערשטן נאָך זייענדיק אין מצרים, ביז אַז „הם הכירוהו תחלה" — איז פאַר־שטאַנדיק, אַז אויך אין דער צוגרייטונג צו דעם משכן וועלכע איז געווען אין מצרים האָבן די קינדער געמוסען איינטייל, אַ וואַרעמען איינטייל, און אַ לעבעדיקן איינטייל.

ביז, ווי אונזערע חכמים[24] דערציילן, אַז בשעת מ'האָט געבראַכט די נדבות אויף בויען דעם משכן — האָבן קינדער וואָס זיינען געווען פאַר בר־מצוה און פאַר בת־מצוה זיך באַטייליקט אין דעם.

* * *

ז. דאָס געזאָגטע, אַז נאָך זייענדיק אין מצרים האָבן אידן, אויך אידישע קינדער, זיך שוין געגרייט צו בויען דעם משכן — איז אויך פאַרבונדן ספעציעל מיט היינטיקן טאָג, ר"ח ניסן,

ווי מ'האָט געלייענט אין דער פרשה פון דעם לעצטן שבת, אַז „בחודש הראשון גו' באחד לחודש (ראש חודש ניסן) הוקם המשכן"[25].

ח. נאָך אַן ענין וואָס איז פאַרבונדן מיט ר"ח ניסן:

---

17) בא שם, ג.

18) פסחים פח, א. וידוע השקו"ט אם זהו דאורייתא (ובאיזה פרט) או דרבנן וכו'. — ראה גם נדרים לו, א (ושט"מ שם). רמב"ם הל' ק"פ פ"ה ה"ז (ובנ"כ). אדה"ז בשו"ע או"ח סשמ"ג ס"ח ועוד. וראה לקו"ש חי"ז ע' 238. חכ"ו ע' 69 ואילך — באריכה.

19) אין נותר, נאכל למנויו (למ"ד דמונים קטנים — ראה בהמצויין בהערה הקדומת).

20) בא שם, יג.

21) פרש"י עה"פ. וראה גם פרש"י עה"פ שם, יא.

22) ראה שהש"ר פ"ב, ח. ועוד.

23) תרומה כו, טו.

24) אדר"נ רפי"א. וראה צפע"נ מהד"ת ג, ג.

25) פקודי מ, יז.

דער נשיא־ליום וואָס האָט מקריב געווען די ספעציעלע קרבנות וואָס זיינען פאַרבונדן מיט „הוקם המשכן" [קרבנות וואָס מ'האָט נאָכאָמאָל ניט מקריב געווען, ניט דעם יאָר, און ניט אין די יאָרן נאָך דעם] — איז ר"ח ניסן געווען „נחשון בן עמינדב למטה יהודה"[26].

וואָס נחשון בן עמינדב איז דער וואָס האָט באַוויזן די וועג אַז אַרויסגייענדיק פון מצרים זאָל מען זיך ניט שרעקן פאַר די פעלקער אַרום,

און אפילו וועגן די פעלקער רינגלען אַרום די אידן, און פון פאַרנט איז דער ים סוף — וויבאַלד אַבער אַז מ'הערט דורך משה רבינו פון דעם אויבערשטן אַז „ויסעו", מ'זאָל גיין צום בארג סיני, און דערנאָך צו ארץ ישראל — איז ער גע־שפרונגען[27] אין ים[28].

ט. וויבאַלד אַז „חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא (היום) ממצרים", ובפרט אַז מ'שטייט אין ר"ח ניסן, וואָס דעמולט איז דאָס נאָך אין אַ שטאַרקערן אופן, כנ"ל —

דאַרף זיך יעדער איד אַריינטראַכטן אין די אַלע פרטים וואָס זיינען דאָ דערמאָנט געוואָרן, וואָס זיי זיינען אַלע ספעציעל פאַרבונדן מיט יצי"מ.

און דער אַריינטראַכטן זיך דאַרף זיין מיט אַ ספעציעלע וואַרעמקייט און מיט אַ ספעציעלע שטאַרקייט בא אידישע קינדער, ביז אויך גאָר קליינע קינדער, סיי אינגעלעך, און סיי מיידעלעך —

וואָרום פונקט ווי בא „ימי צאתך מארץ מצרים" איז געווען „הם הכירוהו תחלה", אַז די אידישע קינדער האָבן דערקענט דעם אויבערשטן און ג־טלעכקייט נאָך איידער זייערע עלטערן האָבן דאָס דערקענט —

אַזוי וועט אויך זיין אין דער איצטיקער גאולה[29], אַז „הם הכירוהו תחלה".

וואָס דאָס וועלט אויפגעטאָן דורך דעם וואָס יעדער אידיש קינד טראַכט זיך אַריין אין די פרטים וואָס האָבן געבראַכט צו די גאולה פון גלות מצרים, בכדי צו וויסן ווי אַזוי ער דאַרף זיך פירן „היום" איצט כדי צו ברענגען די גאולה פון דעם איצטיקן גלות.

און וויבאַלד אַז עס דאַרף זיין „ואהבת לרעך כמוך"[30] (ווי מ'האָט ערשט געזאָגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל) — וויקט ער אויך אויף זיינע חברים, און מיידעלעך אויף זייערע חבר'טעס, אַז אויך זיי זאָלן זיך אין דעם אַריינטראַכטן און טאָן,

וואָס דאָס וועט ברענגען, און נאָך צוהיילן[31] די גאולה פון דעם איצטיקן גלות דורך משיח צדקנו.

* * *

י. „המעשה הוא העיקר"[32] — וואָס האָפט מען אַז יעדער אידיש קינד, סיי אינגעלעך און סיי מיידעלעך, זאָל טאָן אין מעשה בפועל אַלס אַ צוגרייטונג צו פסח, אַנהויבנדיק היינט, ר"ח ניסן, און דערנאָך אין די טעג נאָך דערויף?

---

26) נשא ז, יב.

27) סוטה לז, א. מכילתא עה"פ בשלח שם, כב. במדב"ר פי"ג, ז. ובמדב"ר שם, שלכן זכה להקריב ראשון.

28) ראה במדב"ר שם: למה נקרא שמו נחשון על שם שירד תחלה לנחשול שבים כו'.

29) שהרי „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו).

30) קדושים יט, יח.

31) מכיון ש„אחישנה" תלוי ב„זכו" (סנהדרין צח, א).

32) אבות פ"א מי"ז.

איז דאָס פֿאַרשטאַנדיק פון דעם אויבנגעזאָגטע:

יעדער אידיש קינד, אַן אינגעלע אַדער אַ מיידעלע, דאַרף קומען צוגיין צו זיין פּאַטער אַדער צו זיין מוטער גלייך — ר"ח ניסן, און אויך אין די טעג נאָך דערויף, און זאָגן:

אַזוי ווי ס'איז ראש חודש פון חודש ניסן, דער חודש הגאולה[33], און אַזוי ווי „בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" — דאַרף מען זיך דאָך גרייטן אויף אַ פּאַסענדן אופן צו חג הפסח און צו יציאת מצרים, אַזוי ווי מ'האָט זיך דעמולט געגרייט —

דערפֿאַר בעט ער (זי) זיין פּאַטער און זיין מוטער, און בעט זיי אויך אַז זיי זאָלן ווירקן אויף אַלע זייערע פריינט, און בפרט גוטע פריינט, און אויף אַלע אידן אַרום זיי — צום אַלעם ערשטן אַז מ'זאָל נעמען אויף זיך צו מקיים זיין דעם אויבערשטן'ס מצוות, אַזוי ווי די אידן האָבן דאָס געטאָן דעם ערשטן ר"ח ניסן, וועגן וועלכן עס ווערט דערציילט אין חומש, ווי מ'האָט ערשט געלייענט אין תורה[34].

יא. נאָכדעם — וויסנדיק אַז ער איז אַ אידיש קינד וואָס שטאַמט פון די קינדער וואָס זיינען אַרויס פון דעם ערשטן גלות, גלות מצרים, און תורה האָט אים אַנגעזאָגט און געלערנט אַז ער זאָל זיך פירן ווי יענע קינדער,

איז אַזוי ווי יענע קינדער „הכירוהו תחלה", נאָר איידער זייערע עלטערן, און יעדערער פון זיי האָט געזאָגט „זה א־לי ואנוהו"[35] — אָט דאָס איז מיין אויבערשטער און איך מאָך (פֿאָר) אים שיין, „אלקי אבי וארוממנהו"[35] — ער איז אויך דער אויבערשטער פון מיין פּאַטער און איך מאָך אים נאָך העכער —

אַזוי אויך, צוזאַמען מיט'ן מקיים זיין „כבד את אביך ואת אמך"[36], ער גיט אַפּ און רעדט מיט'ן גרעסטן כבוד און דעם אמת'ן כבוד צו זיין פּאַטער און מוטער — בעט ער (זי) זיי מיט דעם כח וואָס ער (זי) איז אַן אידיש קינד, און ער (זי) איז זייער זון (טאָכטער) — אַז זיי זאָלן שוין פון ר"ח ניסן נעמען זיך גרייטן צו חג הפסח, וואָס דאָס איז אויך פֿאַרבונדן מיט צוגרייטן זיך צו אויסראַמען דעם חמץ, פֿאַרקויפן אים א.ז.ו.ו.

און דערנאָך — טאָן אַלעס אַז עס זאָל זיין אַ כשר'ער און אַ פריילעכער פסח, מיט אַלע פרטים פון פסח:

אַנהויבנדיק פון דעם סדר די ערשטע נאָכט פון פסח, וואָס איינע פון די הויפּט זאָכן[37] איז סדר פסח איז — דאָס וואָס דער קינד פרעגט „מה נשתנה"[38], און דערנאָך ענטפערט אים דער פּאַטער „עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם"[39] — אַז מיר זיינען פריער געווען אין גלות, אַבער דער אויבערשטער האָט אונז אַרויסגענומען פון גלות.

וואָס דעם פּאַטערס דערציילן — און מיט אַ לעבעדיקייט און יום־טוב'דיקייט[40]

33) שמו"ר פט"ז, יא.
34) בש"פ ויק"פ, פ' החודש.
35) בשלח טו, ב.
36) יתרו כ, יב.
37) ועד כדי כך שעושים כמה שינויים לפני ובעת הסדר בכדי להתמי' את התינוקות שישאלו — שו"ע אדה"ז הל' פסח סתע"ב סל"א. סתע"ג סי"ד־טו. סל"ח. ס"מ. ושו"ב.
38) פסחים קטז, א במשנה.
39) הגש"פ. ע"פ ואתחנן ו, כא.
40) כהמנהג בכ"מ לומר ההגדה בניגון כו', ובסי' האריז"ל (קודם מה נשתנה): אומרים ההגדה בקול רם ובשמחה רבה ובכוונה גדולה.

— וועגן אַרויסגיין פון גלות קומט אַלס אַן ענטפער אויף דעם וואָס די קינדער זיינען מעורר און ערמוטיקן די עלטערן, דורך זאָגן „מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות" — אַז די נאָכט פון פסח איז אַנדערש פון אַלע נעכט פון א גאַנץ יאָר.

יב. וואָס בכדי אַז דאָס אַלעס בנוגע צו חג הפסח זאָל זיין מיט דער גאַנצער לעבעדיקייט, מיט דער גאַנצער כשרות, און מיט דער גאַנצער פריילעכקייט — זאָגט אונז די תורה, אַז שוין פון ר"ח ניסן, וואָס דאָס איז היינטיקער טאָג, הויבן אַלע אַן גרייטן זיך צו פסח.

און בפרט הויבן זיך אַן גרייטן דערצו — די אידישע קינדער, דורך דעם וואָס זיי לערנען די הלכות פון פסח, די קשיות וואָס זיי דאַרפן פרעגן וכו'.

ועד"ז דורך דעם וואָס זיי זיינען מעורר די עלטערן זייערע אַז מ'דאַרף זיך גרייטן צו חג הפסח, כנ"ל.

ועוד וגם זה עיקר:

בשעת די קינדער קומען צוגיין ר"ח ניסן (און די טעג נאָך דעם) צו די עלטערן און בעטן זיי אַז זיי זאָלן זיך גרייטן און זען אַז דער חג הפסח זאָל זיין נאָכמער פריילעך, דורך דערויף וואָס דער פסח וועט זיין נאָכמער בהידור און כשרות —

זאָגן זיי (די קינדער) אויך — אַז דאָס וואָס זיי דאַרפן טאָן בכדי צו אַרויס־העלפן אַז עס זאָל זיין א כשר'ער און א פריילעכער פסח — וועלן זיי טאָן. ובפרט אַז ווען עס וועלן קומען די ערשטע און די צווייטע נאָכט פון פסח וועט ער (זי) פרעגן די פיר קשיות, דערנאָך וועט ער זיך איינהערן ווען דער פאָטער דערציילט אים אַז „עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' אלקינו משם", אַז חאָטש מ'געפינט זיך אין גלות, איז אַבער אַ זיכערע זאַך אַז דער אויבערשטער נעמט אונז דערפון אַרויס, א.ז.וו.

יג. און דורך דערויף וואָס יעדערער פון אייך (די קינדער) וועט רעדן מיט אייערע עלטערן, און אויך זעהן אַז אייערע חברים (אַדער חבר'טעס) זאָלן רעדן מיט זייערע עלטערן,

און רעדן בכבוד, אַבער האַרציג[41] —

איז א זיכערע זאַך אַז איר וועט צוגעבן אין די צוגרייטונגען צו פסח, אַז עס זאָל זיין א נאָכמער כשר'ער און פריילעכער פסח,

און דערנאָך — מיטנעמען דאָס אויף א גאַנץ יאָר[42].

* * *

יד. נאָך א נקודה וואָס מ'דאַרף צוגעבן:

פונקט אַזוי ווי די אידן נאָך זייענדיק אין מצרים, האָבן זיך געגרייט צו בויען דעם משכן נאָך דעם וואָס זיי וועלן אַרויסגיין פון מצרים, וואָס דערפאַר האָבן זיי צוגעגרייט די קרשים (די ברעטער) פאַר די וועגנט פון דעם משכן, און אויך צוגעגרייט „זהב וכסף ונחושת ותכלת וגו'"[43], די אַלע זאַכן וואָס מ'האָט דערנאָך געבראַכט אַלס נדבות צו דעם משכן,

און אין דערויף האָבן אויך קליינע קינדער, פאַר בר־מצוה און פאַר בת־מצוה, געזומען אייניטייל, ווי געוועדט פריער (ס"ו) —

---

41) ש„דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב" (ס' הישר לר"ת שי"ג. הובא בשל"ה סט, א).

42) ראה שיחת חגה"פ תש"ג (סה"ש תש"ג ע' 75): חג הפסח ווערט נמשך שטענדיק.

43) תרומה כה, ג־ד.

אַזוי דאַרף מען זיך גרייטן אין דעם איצטיקן גלות, ובפרט פון ר״ח ניסן אַז (וואָס דעמולט איז „הוקם המשכן״ (כנ״ל ס״ז)), וואָס ער איז דער ר״ח פון דעם חודש הגאולה — צו דעם בנין ביהמ״ק השלישי, וואָס וועט געבויט ווערן אַרויס־גייענדיק פון דעם גלות,

וואָס וויבאַלד אַז דער ביהמ״ק השלישי וועט געבויט ווערן ענלעך צו דעם משכן, ווי עס שטייט[44] „וכן תעשו״ — איז אַזוי ווי ס׳איז געווען דעמולט, אַז נאָך זייענדיק אין גלות מצרים האָט מען צוגעגרייט די קרשים און די אַלע זאַכן פון וועלכע מ׳האָט געבויט דעם ערשטן משכן, וואָס אין אים וועט זיין „ושכנתי בתוכם״[45] —

עד״ז ווערט דער ביהמ״ק השלישי געבויט דורך דעם וואָס נאָך אין זמן הגלות וועלן די עלטערן און די קינדער מאַכן פון זייער הויז[46] — אַ הויז אויף וועלכער דער אויבערשטער זאָגט „ושכנתי בתוכם״[47], וואָרום דאָס איז אַ הויז וואָס פירט זיך ווי דער אויבערשטער ווייל — אַן אמת אידישע הויז.

וואָס דאָס איז אָפהענגיק פון דער אויפפירונג פון די קינדער און פון די עלטערן, און פון אַלע בני בית (פון דער גאַנצער משפחה):

אַבער ספעציעל איז דאָס פאַרבונדן מיט קינדער — וואָרום זיי זאָגן „זה א־לי ואנוהו״[48] — זיי פילן אַז זיי זיינען פאַרבונדן מיטן אויבערשטן, און זיי ווילן מאַכן אַז דער „ושכנתי בתוכם״ זאָל זיין שיין אין אַלע הינזיכטן — טוען זיי אַלץ וואָס הענגט אָפּ פון זיי אַז דאָס זאָל אַראָפקומען בפועל.

און דעמולט — אַז די הנהגה פון די קינדער און פון דער גאַנצער משפחה איז אין אַן אופן אַז זיי מאַכן פון זייער הויז אַ משכן, אַז אויף דער הויז זאָגט דער אויבערשטער „ושכנתי בתוכם״ — ווערט דאָס „וכן תעשו״ — די צוגרייטונג צו דעם ביהמ״ק השלישי.

טו. דערצו קומט צו די הוראה דערפון וואָס ר״ח ניסן איז פאַרבונדן מיט נחשון בן עמינדב (וואָס ער האָט בשנה השנית דעמולט מקריב געווען זיין קרבן), כנ״ל (ס״ח):

פונקט אַזוי ווי נחשון בן עמינדב האָט זיך ניט געריכט מיט קיינע ענינים, און בשעת ער האָט געהערט „ויסעו״[49] אַז מ׳דאַרף גיין צום באַרג סיני און דערנאָך צו ארץ ישראל — איז ער געשפרונגען אין ים[50],

ועד״ז בשעת די אידן זיינען נאָך געווען אין גלות מצרים האָבן זיי זיך ניט געריכט מיט שטערונגען, און ניט קוקנדיק אויף דערויף וואָס מ׳האָט זיך נאָך געפונען אין גלות (ווי דאָס איז געווען באַ יענעם ר״ח ניסן) —

האָבן זיי זיך געגרייט צו דער גאולה פון מצרים, און צום בויען פון דעם משכן

---

44) שם, ט. וראה פרש״י עה״פ (מסנהדרין טז, ב).

45) תרומה שם, ח.

46) כי כל הענינים דלעת״ל נעשים ע״י „מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות״ (תניא רפל״ז) ובזה גופא הרי במדה שאדם מודד בה מודדין לו (סוטה ח, ב), בית אדם התחתון כנגד, כביכול, בית אדם העליון.

47) כי „בתוכו״ לא נאמר אלא „בתוכם״ — בתוך כל אחד ואחד — של״ה סט, א. רא, א. שכה, ב. שכו, ב. ובכ״מ.

48) לשון נוה (רש״י עה״פ). ובת״א (על ואנוהו) ואבני לי׳ מקדשא.

49) בשלח יד, טו.

50) שגם בעמדם על הים עדיין הי׳ מורא מצרים עליהם. ואפילו לאחרי קריסת (רש״י לבשלח יד, ל — מהמכילתא. פסחים קיח, ב. ערכין טו, א).

אין יענע צייטן, דורך מיטנעמען מיט זיך פון מצרים אידישקייט, תורה ומצוות, און הייליקע ברעטער און הייליקע „זהב וכסף ונחושת ותכלת גו'" אויף בויען דעם משכן —

איז אזוי ווי ס'איז געווען אין „ימי צאתך מארץ מצרים" — ווערט אויך איצטער, אז מ'רעכנט זיך ניט מיט שטערונגען, און ניט קוקנדיק אויף דערויף וואס מ'געפינט זיך נאך אין גלות — דערמאנען זיך די קינדער פון אונזער דור (כולל — יעדערער פון אייך, סיי אינגעלעך, סיי מיידעלעך) אז „תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב"[51] (ווי מ'האט ערשט געזאגט אין די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל) — אז משה רבינו האט אנגעזאגט און געגעבן יעדערן פון אייך די גאנצע תורה אלס א ירושה,

וואס אין דער תורה דערציילט אייך משה רבינו אז ר"ח ניסן הויבט מען זיך אן גרייטן צו דער גאולה — נאך מערער ווי א גאנצן יאר,

און מ'גרייט זיך — דורך דערויף וואס מ'גרייט זיך צו מאכן א קרבן פון די זאכן וואס דער אויבערשטער וויל אז מ'זאל זיי אפגעבן אויף הייליקייט,

און דורך דערויף האט מען דערנאך אויך דעם אכילת הקרבן, ד.ה. די זאכן וואס מ'דארף האבן אויף צו זיין געזונט.

טז. און דורך דערויף שטעלט מען אויף „צבאות ה'"[52] — מ'שטעלט אויף יעדער קינד און אלע קינדער אלס „צבאות ה'", און זיי שטעלן אויף זייערע עלטערן, „והשיב לב אבות על בנים — ע"י בנים"[53], אז די עלטערן זאלן טאן נאכמערער אין אלע ענינים פון תומ"צ.

וואס דאס היילט צו נאכמער די גאולה דורך משיח צדקנו, און היילט צו נאכמער דעם בנין ביהמ"ק השלישי.

און דאס קומט אלץ מתוך שמחה וטוב לבב, אין א גוטן אופן און אין א פריילעכן אופן, און דאס קומט בקרוב ממש,

אז מ'וועט גיין אינגיכן מקבל זיין פני משיח צדקנו, „והם הכירוהו תחלה" — די אידישע קינדער וועלן גיין בראש ובתחלה,

וואס ער וועט אונז ארויסנעמען, יע־דער אידן און אלע אידן, פון גלות — „שלימות העם", אז קיין איין איד וועט ניט בלייבן אין גלות[54],

און וועט אונז פירן אין ארצנו הקדושה, אין אונזער הייליקער לאנד, און „שלימות הארץ" — ארץ ישראל וועט זיין בשלימות, זי וועט אינגאנצן געהערן צו דעם אידישן פאלק,

וואס יעדערער פון אייך, און יעדער איד און אלע אידן, העלפן אין דעם — דורך דעם וואס עס איז „שלימות התורה", די גאנצקייט אין לערנען תורה און מקיים זיין אירע מצוות,

וואס דאס ברענגט די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

יז. אזוי ווי מ'האט געדאוונט צוזאמען מנחה, וואס דאס איז דער עמוד און קו פון תפלה, און מ'האט אויך געזאגט די י"ב פסוקים ומאמרי חז"ל, וואס דאס איז דער

---

51) ברכה לג, ד.

52) ל' הכתוב — בא יב, מא. וראה ד"ה באתי לגני השי"ת פ"י.

53) מלאכי ג, כד ובפרש"י.

54) ראה לקו"ש חי"א בתחלתו. וש"נ.

עמוד און דער קו פון תורה (תושב״כ און תושבע״פ) —

דאַרף מען דאָך אויך האָבן דעם דריטן עמוד און קו — דער ענין פון צדקה (גמ״ח).

און אַזוי ווי געוויינטלעך פריער אַז „הם הכירוהו תחלה״ — זאָל די צדקה געגעבן ווערן דורך די קינדער, סיי אינגעלעך און סיי מיידעלעך,

און אויב מ׳קען דאָס אויספירן — זאָל מען געבן די צדקה אין דעם „יום זכאי״[55] (אין דעם ספעציעלן טאָג) פון ר״ח ניסן, „בחודש הראשון באחד לחודש״ —

וועט מען איצטער געבן יעדערן א מטבע (די אינגעלעך, און דערנאָך, ווען מ׳וועט מאָכן דעם אָרט פריי — די מיידעלעך),

און איידער איר וועט אַרויסגיין פון דעם מקום קדוש[56], פון דעם בית הכנסת און בית המדרש[57] (פון דער שול) — וועט איר דאָס אפגעבן אין א צדקה פושקע.

און די אַלע דריי עמודים, תורה, עבודה און גמילות חסדים[58], וואָס זיי ווערן נכלל אין „ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה״[59] — זאָלן נאָכמער צוהיילן די גאולה האמיתית והשלימה, ע״י משיח צדקנו.

[די ערוואַקסענע וועלן לאָזן אַן אָרט פאַר די קינדער, און יעדער קינד וועט צוגיין און באַקומען א מטבע,

און באַם אַרויסגיין זיינען זאָל צדקה־פושקעס, אַדער עס זיינען זאָל גלייך זאָל (וואו מען וועט באַקומען די מטבעות) צדקה־פושקעס — וואָס זיי וועלן דאָרטן קענען אַריינגעבן די מטבעות אויף צדקה].

כ״ק אדמו״ר שליט״א חילק לכאו״א מטבע של עשר סענט.

---

55) ראה תענית כט, א.

56) „מקדש מעט״ (מגילה כט, א).

57) „בית גדול״ (מ״ב כה, ט), „מקום שמגדלין בו תורה, מקום שמגדלין בו תפלה״ — מגילה כז, א.

58) אבות פ״א מ״ב.

59) ישעי׳ א, כז. וראה לקו״ת ד״ה זה (דברים א, סע״ב): במשפט היינו הלכות — תורה. וע״פ ביאור כ״ק אדמו״ר הצ״צ (אוה״ת דברים ע׳ לו — ע״פ ירושלמי תענית פ״ד סוף ה״ב. מגילה פ״ג סוף ה״ו) דמה שישראל נקראים בשם „ציון״ הוא ע״י עבודתם בכל ג׳ הקוין — מובן, שגם פדיית ציון („ושביה״) מהגלות היא ע״י העבודה בכל ג׳ הקוין [כמובן גם ממרז״ל (ברכות ח, א) עה״פ (תהלים נה, יט) פדה בשלום נפשי. ראה חדא״ג מהרש״א לברכות שם. אוה״ת (יהל אור) לתהלים עה״פ]. ומה שבפסוק נאמר רק „במשפט״ ו„בצדקה״ — נתבאר בד״ה ציון במשפט תשל״ה ס״ט (סה״מ מלוקט ח״א ע׳ קנח).

שיחת ב' ניסן, אחרי תפלת ערבית (אור ליום ג'), ה'תשמ"א
– על מרפסת בנין ספרית כ"ק אדמו"ר שליט"א –

[כ"ק אדמו"ר שליט"א נכנס להספרי', והפריש חלה מהמצות (שאפו ביום זה).

השלוחים מאנגלי' (הר"ר א. י. שי' וזוג' ת': א. צ. ג. שי': ד. ב. פ. שי') מסרו לכ"ק אדמו"ר שליט"א מספר ספרי תניא עם תרגום אנגלי שנדפס (על ידם) מחדש ז"ע באנגלי'. לאחר שקיבל הספרים אמר: מ'וועט געבן א תניא פאר די שלוחים וועלכע האבן זיך מתעסק געווען און געבראכט די תניא'ס — ונתן תניא לכל אחד מהנ"ל.

אח"כ נתן תניא א' להר"ר מ. מ. ג. שי' (שליח כ"ק אדמו"ר שליט"א להביא המצות לאה"ק). ולהר' מ. ש. שי' (עולה חדש מרוסיא המתיישב עתה בירושלים).

אח"כ נתן לכ"א מהנ"ל קונטרס "ברכת החמה"*

אח"כ אמר: מ'וויל דאך פארבינדן יעדער זאך מיט צדקה — ונתן לכ"א מהנ"ל מאנגלי' שטר של עשרים פונט אנגליים. ושטר נוסף להר' א. י., עבור אביו שי' ושטר נוסף להר' א. צ. ג., עבור הרר"נ ס. שי' ושטר נוסף למרת א. י., באמרו דאס איז פאר "נשי ובנות חב"ד" פון גאנץ "יונייטעד קינגדאם".

אח"כ נתן להר' מ. מ. ג. שי' שטרות של שקל א' (ישראלי) ואמר: איר וועט דאס איבערגעבן דעם ועד הרוחני, און זיי וועלן דאס פאנאנדערטיילן. אראפנעמען איינעם פאר זיך און פאר דער פרוי.

אח"כ נתן שטרות של שקל א' להר' מ. ש. ואמר: זאלסט דאס איבערגעבן צו פרופעסער י. ב. שי', ער זאל דאס פאנאנדערטיילן צו דעם כולל "שמי"ר" און צו אלע רוסישע אידן. אראפנעמען איינעם פאר זיך.

אח"כ אמר: מ'וועט זאגן א פאר ווערטער, אבער פריער געבן די מצות. ונתן חבילה של מצות להר' א. י. עבור עירו (ואמר: זאלסט איבערגעבן אז מ'האט שוין געגומען פון זיי חלה). כנ"ל — להר' א. צ. ג. עבור עירו. כנ"ל להר' ד. ב. פ., ואמר: איר פארט דאך ארום, וועט איר דאס נעמען וואו איר פארט. אח"כ אמר להר' מ. מ. ג.: איר וועט נעמען דערנאך די מצות פון דאנעט. ונתן חבילה של מצות להר' מ. ש. עבור "כולל "שמי"ר" ויהודי רוסי".

אח"כ ניגש לכניסה הראשית של הספרי', ואמר להעומדים בפנים: איר וועט ארויסגיין אין דרויסן, וועט מען קענען רעדן צו אלעמען צוזאמען. ולאחר שיצאו אמר:]

---

*) קה"ת, ברוקלין, תשמ"א.

א. שוין געדענקט כמה פעמים, אז ווי באלד אלע מאורעות זיינען בהשגחה פרטית[1], איז בשעת אז כמה ענינים קומען זיך צוזאמען — מוז מען זאגן אז ס׳איז דאָ עפעס א שייכות צווישן זיי.

ובנוגע לעניננו: ווי באלד אז בהשגחה פרטית זיינען צוזאמענגעקומען איצטער דריי ענינים — דער טאג פון ב׳ ניסן, יום ההילולא פון כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע; די הדפסה פון תניא איבערגעזעצט אין (איינעם פון) „שבעים לשון״; און די חלוקת המצה — איז פארשטאנדיק, אז ס׳איז דאָ אין זיי א נקודה משותפת.

ב. דער ענין פון א יום ההילולא איז — וואס אין דעם יום ההסתלקות פון א צדיק (בכל שנה ושנה) קלייבט זיך צוזאמען „כל עמל האדם שעמלה נפשו בחייו וכו׳״[2],

ובפרט בשנה זו, וואס דעם יאָר איז גע־ווארן מאה ועשרים שנה פון חיים חיותו בעלמא דין[3], וואס מאה ועשרים שנה איז די שלימות פון חיי אדם על פני האדמה, ווי עס שטייט[4] „והיו ימיו מאה ועשרים שנה״[5].

וואס דאס האט א שייכות מיוחדת צו א נשיא. ווי די גמרא[6] זאגט אז „בשגם הוא בשר והיו ימיו מאה ועשרים שנה״[5] איז מרמז אויף משה רבינו („בשגם בגי־מטריא כמו משה״[7]), דער נשיא שבדורו, וואס „הנשיא הוא הכל״[8].

ואע״פ אז די שלימות פון מאה ועשרים שנה שטייט בנוגע צו „והיו ימיו״ פון דער נשמה ווי זי איז פאר־בונדן מיטן („הוא בשר״) גוף דאָ למטה — איז דאך אבער ידוע וואס כ״ק מו״ח אדמו״ר שרייבט במכתבו[9] בנוגע צום בעל ההילולא (כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נע) אז רועי ישראל „לא יפרדו מעל צאן מרעיתם״, וואס פון דעם איז מובן, אז אויך לאחרי ההסתלקות האט ער א שייכות און א פארבונד מיט צאן מרעיתו וואס געפינען זיך (במצב פון הוא בשר) דאָ למטה.

ובפרט כידוע וואס דער רבי נ״ע האט געזאגט ב׳ ניסן פאר זיין הסתלקות[10] „איך גיי אין הימל די כתבים לאז איך פאר אייך״, וואס דער פירוש אין דעם איז י״ל, אז דורך די כתבים האט מען אים (אויך ווי ער גייט אין הימל)[11].

---

1) ראה כש״ט (הוצאת קה״ת) הוספות ס׳ קכז־קכט. וש״נ.

2) אגה״ק סכ״ח. וראה שם ס׳ ז״ך וביאורו.

3) וכידוע שגם לאחרי צאת הנשמה מהגוף יש (הוספה ב)ענין הזמן (בהמשך להשנים שהיתה נשמה בגוף למטה), וראה רשימת כ״ק מו״ח אדמו״ר (נדפסה בהקדמה לד״ה סמוכים לעד פר״ת (ברוקלין, תשי״ב). הוספות לסה״מ פר״ת ע׳ שנז) שאמר לו אביו כ״ק אדמו״ר (מוהרש״ב) נ״ע ש„במעל״ע זה (כ״פ מר־חשון) שנתמלאו שמונים וארבע שנים לירידת נשמתי בעולם התחתון . . הנה כל אחד מכ״ק רבותינו ואבותינו הק׳ יאמר דרוש על פסוק דקאפיטל פ״ד״ — ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 103 ואילך. ובנדו״ד (דק״כ שנים להולדתו) — לקו״ש ח״כ ע׳ 400 ואילך. ובכ״מ.

בנגלה ונפק״מ להלכה ונפק״מ לעת״ל — ראה צפע״נ על הרמב״ם הל׳ תשובה פ״ח. כללי התומ״צ אות ב, י.

4) בראשית ו, ג.

5) ראה זח״א נח, א (ובדרך אמת ובנצו״א שם).

6) חולין קלט, ב. ובפרש״י שם ד״ה בשגם.

7) פרש״י שם. ושם: כתיב שם והיו ימיו מאה ועשרים שנה וכך היו ימי חיי משה וכו׳.

8) ראה פרש״י עה״פ חוקת כא, כא: שמשה הוא ישראל . . שנשיא הדור הוא ככל הדור כי הנשיא הוא הכל.

9) נדפס בס׳ חכמי ישראל בעש״ט (נ.י. תרפ״ד) לג, א. סה״מ פר״ת ע׳ שנד ואילך. אגרות קודש שלו ח״א ע׳ קלח ואילך.

10) הועתק במכתב זקני אנ״ש — נדפס באגרות קודש אדמו״ר מהוריי״צ נ״ע ח״א ע׳ קיג. וראה לקו״ש ח״ט ע׳ 90 הערה 23. ובכ״מ. ובארוכה לקו״ש חכ״ז ע׳ 24 ואילך.

11) וע״ד פי׳ הידוע במרז״ל (שבת קה, א — ע״פ

און נאַכמער: וויבאַלד אַז דער רבי נשיא דורנו איז דער ממלא מקום פון אביו כ״ק אדמו״ר נ״ע — וואָס ב׳ ניסן איז (אויך) דער יום ההכתרה לנשיאות פון בנו יחידו ממלא מקומו[12] — איז דאָך די שייכות און קשר פון רבי׳ן נ״ע מיט עולם הזה הגשמי (אויך לאחרי הסתלקותו) אין אַן אופן גלוי, אויך דורך בנו ממלא מקומו.

ג. פון די ענינים העיקריים פון „עמלו״ פון דעם רבי׳ן נ״ע איז — וואָס ער האָט מייסד געווען ישיבת „תומכי תמימים״, וואָס דער תפקיד פון תלמידי התמימים איז — „נרות להאיר״[13], צו באַלייכטן די גאַנצע וועלט מיטן אור פון פנימיות התורה — „יפוצו מעינותיך חוצה״, אַז אויך אין דעם „חוצה״ זאָלן אַנקומען די „מעינות״ (ובאופן דהפצה), ביז צו „ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים״[14], „ונגלה כבוד ה׳״[15].

וי״ל אַז דאָס איז די שייכות פון חלוקת מצה און הדפסת התניא צו ב׳ ניסן:

„מעין״ איז (אויך) דער ענין פון אמונה. און „יפוצו מעינותיך חוצה״ איז — אַז די אמונה („מעינותיך״) זאָל אַנקומען אויך אין „חוצה״, אין דעם „חוצה״ שבאדם עצמו (הבנה והשגה)[16], און אויך אין דעם „חוצה״ כפשוטו, ביז — אין דעם „חוצה״ הכי חיצון[17].

און די צוויי ענינים אין „יפוצו מעינותיך חוצה״ זיינען פאַרבונדן מיט מצה און הדפסת התניא:

מצה איז („מיכלא דאסוותא״ און) „מיכלא דמהימנותא״[18] — אַ מזון וואָס „שפייזט״ (ורעה[19]) אמונה שבאדם ושבעולם. דאָס הייסט, אַז דורך אכילת מצה ווערן נתבטל ספיקות און בלבולים, און די אמונה ווערט נרגש אין אַ פנימיות — הפצת המעינות אין דעם חוצה שבאדם עצמו:

און דורכן איבערזעצן דעם תניא (תושב״כ פון חסידות[20]) אין שבעים לשון — ווערט דער „יפוצו מעינותיך חוצה״ כפשוטו, אַז די מעינות פון חסידות קומען אַן אויך צו די וואָס זיינען נאָך ניט שייך צו לימוד התניא בלשון הקודש.

ד. ואשרי חלקם פון די אַלע וואָס גייען באורחותיו פון דעם בעל ההילולא[21], ובפרט פון די וואָס זיינען זיך עוסק אין הפצת המעינות חוצה, און פון די וואָס זיינען זיך משתדל צו איבערזעצן ענינים פון חסידות — ובמיוחד דעם תניא, תושב״כ פון חסידות — אין אַנדערע לשונות.

וואָס די אַלע פעולות אין „יפוצו מעינותיך חוצה״ זיינען מקרב און ממהר דעם „קא אתי מר״ — די גאולה שלימה דורך משיח צדקנו[22].

מח, סע״ד. אוה״ת יתרו ע׳ תתקא ואילך), ו„צדיקים דומין לבוראן״ (ב״ר פס״ז, ח. ובכ״מ).

12) ראה לקו״ש חי״ב ע׳ 146. ועוד.

13) ראה לקו״ש ח״ב ע׳ 484 ואילך. חי״ב ע׳ 149. ועוד.

14) ישעי׳ יא, ט.

15) שם מ, ה.

16) באוה״ת לתהלים (יהל אור) ע׳ תנה, שהמדות (ז״א) נק׳ חוץ לגבי חו״ב. וי״ל, שגם המוחין נק׳ חוץ לגבי האמונה שלמעלה מהשכל ובפרט לגבי עצם הנפש (ראה לקו״ת ויקרא ד, ב).

17) ראה בכ״ז לקו״ש חט״ו ע׳ 282 ואילך. ועוד.

18) זח״ב קפג, ב. וראה לקו״ת צו יג, ד. ובארוכה בשער האמונה לאדהאמ״צ.

19) ראה הדרושים עה״פ ורעה אמונה: תו״א הוספות (קיא, א ואילך). שער האמונה פ״ו ואילך. אוה״ת תשא (ע׳ א׳תתלח ואילך. א׳תתעט ואילך. א׳תתצ ואילך. א׳תתקא ואילך).

20) קיצורים והערות לתניא ע׳ קיח ואילך.

21) ובל׳ אדה״ז באגה״ק סי׳ ז״ך: אשר הורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו.

22) אגה״ק הידועה דהבעש״ט — נדפסה (גם) בכש״ט (הוצאת קה״ת) בתחלתו.

ובפרט נאך אז מען האט דאס פארבונדן אויך מיט אן ענין של צדקה — וואס „גדולה צדקה שמקרבת את הגאולה"[23]. ועאכו"כ ווען די צדקה איז צוזאמען מיט תורה (הדפסת התניא), וואס דעמולט איז דא דער „ציון"[24] במשפט[25] תפדה" צוזאמען מיט „ושביה[24] בצדקה".

און בשעת מ'וועט גיין בקרוב ממש מקבל זיין פני משיח צדקנו — איז די אלע וואס האבן זיך משתדל געווען אין דעם (תרגום התניא אין „שבעים לשון" ובהפצת המעינות בכלל), זיך משתתף געווען בגופם בממונם ובנשמתם — וואס זיכער וועלן זיי טאן אזוי אויך מכאן ולהבא — וועלן זיי גיין בראש.

ה. א הדגשה מיוחדת בכל הנ"ל קומט צו בשנה זו:

ווייבאלד היינטיקער יאר איז א שנת הקהל, „הקהל את העם האנשים והנשים והטף"[26]

— וואס דער ענין פון „הקהל" (אז אלע אידן ווערן איין קהל[27], איין מציאות) איז פארבונדן מיט אהבת ישראל. וואס איז פארבונדן מיט דעם וואס „אב אחד לכולנה"[28],

ביז אז „ואהבת לרעך כמוך"[29] איז איין זאך מיט „ואהבת את ה' אלקיך"[30] (כידוע די תורה פון דעם אלטן רבי'ן[31]), וואס אהבת ה' איז דער שרש פון אלע רמ"ח מצוות עשה[32], כולל אויך די מצוה פון יראת ה' וואס זי איז דער שרש פון אלע שס"ה מצוות ל"ת[32] —

איז דער יאר (זכאי) מדגיש, אז די השתדלות בנוגע צו לימוד התניא בפרט און לימוד פנימיות התורה בכלל, און די השתדלות אין דעם ענין ה(ורעה) אמונה במיוחד — דארף מען אנהויבן גאר פון אנהייבס, (אויך) מיט „טף".

ו. נאך אן ענין מיוחד בשנה זו, וואס היינטיקן יאר איז „חמה בתקופתה" און מען דארף מאכן „ברכת החמה".

וואס אויך דאס (ברכת החמה) דארף זיין (כמנהג ישראל) בהשתתפות פון „האנשים והנשים והטף", און אין אן אופן פון „הקהל".

און כאטש אז בנוגע למקום גשמי דארפן אנשים זיין באזונדער און נשים באזונדער, כפשוט[33] — איז אבער תורה וברכה זיי מאחד אלעמען צוזאמען, און בפרט תורת החסידות וואס איז היפך פון פירוד[34] און פארבונדן מיט אהבת ישראל, און אין אן אופן אז אלע אידן זיינען „כאיש אחד"[35].

און דאס איז פארבונדן מיט „חמה בתקופתה" (המאור הגדול — מקור (ותוקף)[36] האור), אז די אחדות פון אידן (ביז אין אן אופן פון „הקהל", אז אלע ווערן איין מציאות) ברענגט עס זאל זיין „ולכל בני ישראל היי אור במוש-

23) ב"ב י, א. וראה תניא פל"ז (מח, סע"ב ואילך).
24) ישעי' א, כז.
25) תורה — לקו"ת דברים א, סע"ב.
26) וילך לא, יב.
27) ראה בארוכה מכתבי עש"ק ח"י אלול, ימי הסליחות ה'תש"מ (לקו"ש חי"ט ע' 611 ואילך); ביז יוהכ"פ לחג הסוכות שנה זו (שם ע' 566).
28) תניא פל"ב.
29) קדושים יט, יח.
30) ואתחנן ו, ה.
31) סה"ש ה'ש"ת ע' 3.
32) תניא פ"ד.
33) ראה סוכה נא, סע"ב.
34) „דלית תמן לא קשיא כו' ולא מחלוקת" (זח"ג קכד, ב).
35) ל' הכתוב — שופטים כ, יא. וראה אגה"ק סו"ס כב.
36) ראה שער היחוה"מ פ"ג.

בותם"[37], אז נאך זייענדיק אין גלות שטייט מען אין א מעמד ומצב פון אור,

ופועל אז אויך דער שמש שלמעלה, דער „שמש הוי"", איז אין אן אופן פון „חמה בתקופתה"[38] (מלשון תוקף), „כצאת השמש בגבורתו"[39] — אז ס'איז ניטא אויף אים קיין דבר המעלים, „ולא יכנף עוד מוריך"[40] און „ונגלה כבוד ה'", ביז צום גילוי פון „כשם שאני נכתב כך אני נקרא"[41] (וואס „נכתב" און „נקרא" איז אויך בדוגמת תושב"כ און תושבע"פ[42]).

ז. און דאס (אור במושבותם) וועט מוסיף זיין נאכמער אין ברכת ה' אין בני חיי ומזוני רויחי —

און אין אן אופן פון שלימות — לכל אחד ואחת מישראל בכל מקום שהם,

און על אחת כמה וכמה צו די אידן וואס האבן זוכה געווען און געפינען זיך אין „ארץ אשר גו' תמיד עיני הוי' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"*[42], און צו די אידן וואס האלטן זיך אין „שלימות התורה", צו אפהיטן אלע[43] הוראות פון תורה — כולל אויך צו אפהיטן „שלימות הארץ" און „שלימות העם".

וואס דאס איז דער „חוט המשולש": „שלימות התורה", „שלימות הארץ", און „שלימות העם".

און דער „חוט המשולש" איז פארבונדן מיטן „חוט המשולש" פון תורה עבודה און גמ"ח[44].

איז אזוי ווי מ'האט איצטער געטאן די אלע דריי ענינים:

געדאוונט — תפלת ערבית — עבודה: איבערגעזאגט ענינים פון תורה,

און אויך פארבונדן עס מיט דער הדפסה פון תניא, וואס ער איז תורה — (חסידות[45], און אין אים זיינען מבואר ענינים פון נגלה דתורה (און גלייך בתחלתו, און אויך אין דער הקדמה)) — און ער איז מבאר אויך דעם ענין העבודה, ווי עס שטייט בהקדמתו און גלייך אויפן שער־בלאט פון תניא,

און מען האט עס פארבונדן אויך מיט צדקה — גמילות חסדים,

איז יהי רצון אז דער „חוט המשולש" פון מעשינו ועבודתינו זאל ממשיך זיין דעם „חוט המשולש" מלמעלה, לערנען תורתו של משיח, עבודה כמצות רצונך (בביהמ"ק) וגמ"ח דשמש הוי' (ודשמש צדקה[46]) בגבורתה[47],

אז דער אויבערשטער וועט געבן די צדקה הכי גדולה, תמורת די צדקה וואס „צדקה עשה הקב"ה בישראל שפיזרן לבין האומות"[48] — וועט זיין די צדקה בגילוי, בטוב לנו — הנראה והנגלה, אז עס וועט זיין „ואתם תלוקטו לאחד אחד"[49],

---

37) בא י, כג. והאור ביטל והאיר גם בהוימש חושך (שמו"ר פי"ד, ג. פרש"י עה"ת בא י, כב).

38) ל' חז"ל — ברכות נט, ב.

39) ל' הכתוב — שופטים ה, לא. וראה תניא פכ"ו.

40) ישע' ל, כ. תניא פל"ו (מו, א).

41) פסחים נ, א.

42) שמש ולבנה, הקב"ה ובנ"י.

*42) עקב יא, יב.

43) וכבהקהל „ושמרו לעשות את כל דברי התורה גו' כל הימים אשר אתם חיים" (וילך לא, יג).

44) דעבודה עיקר מקומה באה"ק, וגמ"ח דהקב"ה חסד אמר יברא (ב"ר פ"ח, ה).

45) לבאר פ' הפסוק (גם כפשוטו) כי קרוב גו', ואיך לקיים מצוות עבודת ה', אהוי"ר וכו'.

46) ראה מלאכי ג, כ. תענית ח, ב. לקו"ת ברכה צז, ב.

47) כצאת השמש בגבורתו דמוציא חמה כו' (שופטים ה, לא. נדרים ח, ב).

48) פסחים פז, ב.

49) ישע' כז, יב.

און נאָך פאַרדעם — וועט איידן זיינען נאָך אין אַ מצב פון „מפוזר ומפורד"[50] — וועט מען געפינען אין יעדערן פון זיי דעם „אחד" וואָס איז אין אים, און דורך דעם איז „ואתם תלוקטו", אז אַלע וועלן זיך צוזאַמענקלייבן צוזאַמען און ווערן אַן „עם אחד"[50],

און בשעת איידן זיינען צוזאַמען — איז „נפל פחד היהודים עליהם"[50] אויף אַלע פעלקער אַרום זיי, און איידן שטייען „ביד רמה"[51] (און אין אַ מעמד ומצב פון אור) נאָך זייענדיק אין גלות.

און בייַ די וואָס טראַכטן עפעס טאָן אַ זאַך וואָס איז ניט מתאים פאַר איידן, ניט מתאים מיט אידישקייט, וועט זיין „תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן"[52],

ואדרבה, עס וועט זיין „והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך"[53], „והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' (אין אה"ק) כאשר יביאו בני ישראל את המנחה בכלי טהור בית ה'"[54],

ובשמחה ובטוב לבב.

ח. ובפשטות — מ'זאָל זיך גרייטן צו בענטשן „ברכת החמה" „ברוב עם הדרת מלך"[55], אנשים נשים וטף (מתאים צו דעם ענין פון שנת הקהל), בהמשך צו תפלת שחרית ובהמשך (או ביחד) מיט נתינת הצדקה,

און עס וועט זיין דער „כצאת השמש בגבורתו", דער ענין פון „חמה בתקופתה" למעלה, און — למעלה ולמטה גם יחד, און מ'וועט מקבל זיין פני משיח צדקנו,

וואָס דעמולט וועט זיין ווי מ'זאָגט אין דער הגדה[56] „ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים (כולל — אַלע ענינים פאַרבונדן מיט פסח) אשר יקריבו דמם על קיר מזבחך לרצון".

ט. וואָס די גאולה ע"י משיח צדקנו איז פאַרבונדן, און קומט, דורך די דריי ענינים הנ"ל, דער ענין פון „מיכלא דמהימנותא", דער ענין פון תניא פנימיות התורה און דער ענין פון ב' ניסן, וואָס כל עמלו אשר עמל איז מתגלה ומאיר למטה ופועל ישועות בקרב הארץ[57]

און ווי מ'זאָגט אין דער הגדה „והיא שעמדה לאבותינו ולנו . . בכל דור ודור", „היא", דער ענין האמונה, די נקודה און דער ענין פון תורה ומצוות' בכלל[58] — איז „עמדה לאבותינו ולנו . . בכל דור ודור",

„בכל דור ודור" כולל אויך דעם איצטיקן דור, זאָל שוין זיין בפועל „לדור ודור נספר תהלתיך"[59],

און נאָכמער: דער דור גופא איז אַ צווייענדיקער — עס איז דער דור פון דעם פאַרענדיקן דעם גלות, „קץ שם לחושך"[60], דער דור פון שלהי עקבי

---

50) ל' הכתוב — אסתר ג, ח.
*50) שם ח, יז.
51) בשלח יד, ח. ובפרש"י עה"פ: בגבורה גבוהה ומפורסמת.
52) בשלח טו, טז.
53) ישעי' מט, כג.
54) שם סו, כ.
55) משלי יד, כח.
56) בברכת „אשר גאלנו", מפסחים קטז, ב.
57) אגה"ק סו"ס כח.
58) שבזכותם הייתה ההבטחה. ובסי' האריז"ל (במקומו) — ספ' המל'.
59) תהלים עט, יג. וראה סנהדרין צט, א.
60) איוב כח, ג.

דמשיחא, און צוזאמען דערמיט — („ודור") דער דור פון דער גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן והיא שעמדה כו'].

שיחת יום ד׳ פ׳ מצורע, ד׳ ניסן לאחרי „ברכת החמה", ה׳תשמ״א

[צוה לנגן ניגון אדמו״ר הזקן (בבא הרביעית פעם אחת). ניגון שמח״ת לאביו ז״ל. אח״כ צוה להעמיד שליח ציבור להסדר ד„ברכת החמה".

אחרי אמירת כל סדר ברכת החמה* אמר:]

א. בשעת אידן קלייבן זיך צוזאמען — ובפרט נאך ווען עס קלייבן זיך צוזאמען אלע סוגים: „האנשים והנשים והטף״[1] — איז דאס אליין א שמחה גדולה ביותר. וכידוע דער סיפור פון דעם אלטן רבי׳ן[2] וועגן דעם גודל השמחה און נחת רוח וואס ווערט למעלה פון דעם וואס אידן זיינען צוזאמען.

ובפרט נאך ווען עס קלייבט זיך צוזאמען א „מנין" (עשרה מישראל), וואס דאן קומט צו דער ענין פון כל בי עשרה שכינתא שריא[3], ובמילא איז די שמחה נאך גרעסער.

ועל אחת כמה וכמה ווען עס קלייבן זיך צוזאמען כמה עשיריות מישראל, כן ירבו — וואס דאן קומט צו א הוספה אין דער השראת השכינה[4], ובמילא — אויך אין דער שמחה.

ב. כל הנ״ל איז אפילו ווען די עשרה (אדער עשיריות) וואס קלייבן זיך צוזאמען זיינען, מצד איזו סיבה שתהי׳ ניט מחוייב דעמאלט בלימוד התורה, ובמילא „אינם מדברים בדברי תורה", זיי זיינען זיך ניט עוסק בתורה ובמצוות — אויך דעמאלט איז „שכינתא שריא", ווי דער אלטער רבי זאגט אין תניא[5].

ועל אחת כמה וכמה ווען דער צוזאמענקלייבן זיך איז פארבונדן מיט טאן א מצוה, און טאן א מצוה בציבור[6], און נאכמער (ווי סתם ציבור) — „ברב עם (וואס דעמאלט איז) הדרת מלך"[7].

ובפרט נאך, ווען די עשיית המצות איז אין אן אופן וואס ברענגט (גלייך) צו נאך א מצוה און נאך א מצוה, ווי בנדון דידן: די ברכת החמה בצבור האט מען פארבונדן מיט אן ענין פון תפלה בצבור[8], און אויך מיט תורה בצבור[9] —

---

*) הסדר הי׳: הללוי׳ הללו את ג׳ (עד) ולא יעבור (תהלים קמח (א-ו)), הברכות: עושה מעשה בראשית ושהחיינו, למנצח ג׳ השמים מספרים (תהלים יט), שיר למעלות אשא עיני (תהלים קכא), הללו א־ל בקדשו (תהלים קן), ת״ר הרואה חמה בתקופתה (ברכות נט, ב), למנצח בנגינות (תהלים סז), עלינו, ק״ש.

ולאחרי השיחה (ניגנו): אל תירא ג׳ עוצו עצה ותופר ג׳ ועד זקנה ג׳ אך צדיקים ג׳.

1) לשון הכתוב וילך לא, יב (לענין הקהל) — והרי השנה היא שנת הקהל. וראה לקמן בפנים.

2) קובץ מכתבים שבסו״ס תהלים (קה״ת) ע׳ 199. אגרות קודש שלו ח״ג ע׳ תיג.

3) סנהדרין לט, א.

4) להעיר מדעת ריה״ג (ברכות מט, ב במשנה) לפי רוב הקהל הם מברכים. וגם לרע״ק ז״ל דנתוסף בהשראת השכינה (להעיר מחילוקי דרגות בת״ת (עד עשרה) — אבות פ״ג מ״ו. ברכות ו, א), אלא שאי״ז גורם שינוי בנוסח הברכה, כמבואר במק״א.

5) אגה״ק סכ״ג (קלו, ב).

6) ראה אגה״ק שם (קלה, סע״ב): ע״י עסק התורה והמצוה בעשרה דוקא.

7) משלי יד, כח. וראה אנציקלופדי׳ תלמודית בערכו. וע״ד החסידות — אוה״ת בראשית פ, א.

8) הן לפנ״ז — תפלת שחרית בצבור, והן לאח״ז — תפלת עלינו.

9) ראה אבות שם: עשרה שיושבין ועוסקין בתורה שכינה שרוי׳ ביניהם. לעיל הערה 4.

די ענינים פון תושב"כ און תושבע"פ[10] וואס מען האָט ערשט געזאָגט.

ג. על אחת כמה וכמה אז מ'האָט דאָס אויך פאַרבונדן מיט נתינת הצדקה [ווי מ'האָט מציע געווען, אז בסמיכות צו ברכת החמה זאָל מען געבן צדקה — נוסף על נתינת הצדקה לפני התפלה, אני בצדק אחזה פניך[11] — און זיכער האָט מען דאָס מקיים געווען און מ'וועט עס דערנאָך מקיים זיין נאָכאַמאָל[12]],

וואָס דעמאָלט — דורך דעם וואָס מ'האָט אַלע דריי קוין פון תורה, עבודה און גמילות חסדים — וועט „העולם עומד" און „העולם קיים"[13].

און דורך דעם וואָס מ'טוט אויף „העולם קיים" דאָ למטה — דער קיום פון עולם הזה כפשוטו — ברענגט דאָס אויך אַריין קיום אין אַלע עולמות, מן הקצה אל הקצה[14]; כמבואר אין קבלה וחסידות[15] אז דער קיום פון גאַנץ סדר השתלשלות איז אַפהענגיק אין דער תורה עבודה וגמ"ח וואָס אַ איד טוט דאָ למטה,

ועאכו"כ ווען די תורה עבודה וגמ"ח ווערן געטאָן דורך אַ רבים, און דורך אַ ציבור, און „ברב עם" אין אַן אופן פון „הקהל[16] גו' האנשים והנשים והטף" — ווערט די עמידת העולם וקיום העולם ביתר שאת ויתר עז[17].

10) מזמורי תהלים בסדר ברכת החמה, ו„ת"ר הרואה חמה בתקופתה" (ברכות נט, ב) — ראה ההערה בתחלת השיחה.

11) טושו"ע או"ח ודאדה"ז סו"ס צב (מב"ב י', א).

12) נתינה ג' פעמים.

13) אבות פ"א מ"ב. שם בסוף הפרק.

14) ראה תניא ספי"ג.

15) ראה תניא קו"א ד"ה דוד זמירות (קס, א ואילך). ובכ"מ.

16) שנעשה קהל, ויתירה מזו — קהל אחד.

17) ראה לקוטי לוי יצחק לתניא ע' כג, לז.

ד. און דורך „מעשינו ועבודתנו"[18] איצטער אין „העולם עומד" און „העולם קיים", דורך די ג' קוין פון תורה עבודה וגמ"ח,

ווערט אויפגעטאָן[19] די שלימות פון „העולם עומד" און „העולם קיים", שתהי' בביאת משיח צדקנו[20] — „עלה[21] הפורץ לפניהם"[22] — וואָס דעמאָלט וועט זיין עמידת וקיום „ואלה תולדות פרץ", תולדות מלא כתיב[23],

וכידוע אז דער „תולדות מלא" פון „ואלה תולדות פרץ" איז נאָך מער[24] פון דעם „תולדות מלא" פון „אלה[25] תולדות השמים והארץ בהבראם".

וואָס ברוחניות[26] טוט זיך אויף דער ענין פון „העולם עומד" אין אַן אופן פון „תולדות (פרץ) מלא" גלייך איצטער (ע"י מעשינו ועבודתנו)[27]; און דאָס איז

18) תניא רפל"ז.

19) וכמרז"ל (ברכות ח, א) כל העוסק בתורה ובגמ"ח ומחפלל עם הצבור כו' כאילו פדאני לי ולבני מבין אוה"ע.

20) ראה רשימות הצ"צ לתהלים (עה"פ פדה בשלום נפשי — ריש ע' רח) מענין פדיון . . שהם ג' שמות . . נמשכים ע"י תורה עבודה וגמ"ח. ולהעיר מאוה"ת דברים ע' לב שהטעם לזה שציון במשפט (דוקא) תפדה הוא לפי ש„המשפט הוא דוקא בשלשה . . דהיינו חג"ת".

21) מיכה ב, יג. ב"ר פפ"ה, יד וברש"י שם. אגדת בראשית ספס"ג.

22) הפורץ בעולם עצמו.

23) ב"ר פי"ב, ו. רות ד, יח.

24) וי"ל — עד שלא בערך, שהרי בינתיים היו מ"ת משכן ומקדש, ירידת הגליות ועוד.

25) בראשית ב, ד. ב"ר שם.

26) ובפרט בעולם האצילות — ראה אגה"ק ס"ג, שם סל"ב. ובכ"מ שהוא ע"ד שמונח בתיבה כו' (ד"ה פזר נתן תרמ"ב. ועיין הגהה שני' בתניא פ"מ. ד"ה ארדה נא תרנ"ח).

27) ראה ד"ה על ג' דברים ה'ש"ת, שע"י העבודה בג' קוין דתורה עבודה וגמ"ח העולם עומד, שנשלמה הכוונה דבריאת העולם.

אויך ממהר אז עס זאל זיין „מיד הן נגאלין"[28] כפשוטו, וואס דעמאלט זעט מען בגלוי ובגשמיות דעם „אלה תולדות פרץ" — „שיבוא בן פרץ"[29], דוד מלכא משיחא, „וישי הוליד את דוד"[30].

ה. און דאס גיט אויך דעם כח און עידוד, וביתר שאת וביתר עז, אין דער עבודה בזמן הגלות — אז מ'זאל „דורכטאנצן"[31] די לעצטע רגעים פון דעם חושך כפול ומכופל פון גלות, אז נאך זייענדיק אין דעם מעמד ומצב פון חושך כפול ומכופל, „החושך יכסה ארץ וערפל"[32] — איז „ולכל בני ישראל היה אור במושבותם"[33], ווען זיי זיינען נאך אין „מצרים", אין מיצר הגלות[34].

און אידן שטייען צוגעגרייט „ביד רמה"[35] להיציאה, מיט דער גאנצער שטארקייט און אויפגעהויבנקייט, מיט שטאלצקייט פון אידישקייט, מ'באווייזט עס לעיני כל — דורך מוסיף זיין אין לימוד התורה ובקיום מצוותי' בהידור;

און דורך דעם אלעם — אז נאך זייענדיק אין זמן הגלות האט מען „שלימות התורה" — די שלימות אין לימוד התורה וקיום המצות,

און דאס האט יעדער איד און אלע אידן — „שלימות העם", ביז אין א שלימות אז אלע אידן, „האנשים והנשים והטף", זיינען אין אן אופן פון „הקהל", איין קהל

— וואס דאס איז דאך במיוחד מסוגל (שעת הכושר) בשנה זו, וואס זי איז א שנת הקהל —

איז דאס אלעם נאך מער מזרז דעם „אחישנה"[36] פון דער גאולה האמיתית והשלימה.

ובפרט אז די ענינים ווערן געטאן אין א שנה (ווי יעדע שנת הקהל) פון „מוצאי שביעית", וואס „במוצאי שביעית בן דוד בא"[37], און אין חודש ניסן, וואס בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל[38] —

איז דאך יעדע הוספה אין די ענינים הנ"ל בזמן זה, מוסיף ביתר שאת ויתר עז אין דעם „אחישנה" גופא.

וא"ו. ואין ענין יוצא מידי פשוטו — עס זאל זיין ביאת משיח צדקנו בקרוב ממש, אין אן אופן פון „אחישנה" ממש,

דורך דעם וואס צוזאמען מיט „שלימות התורה" און „שלימות העם" האלט מען אויף „שלימות הארץ", „ארץ גו' תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[39], ארץ ישראל לגבולותי',

און בביאת משיח צדקנו — „עלה הפורץ לפניהם" — וועט צוקומען נאך מער שלימות אין דער „שלימות הארץ" (וואס איז דא ביז דעמאלט) — און ביז „ירחיב ה' את גבולך"[40] בנוגע צו גאנץ ארץ ישראל,

ובפרט בנוגע צו ירושלים עיר קדשנו, אז „פרוזות תשב ירושלים"[41],

---

28) ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
29) ל' הב"ר שם.
30) סיום וחותם ואלה תולדות פרץ.
31) שלימות ויתר שאת ועז בלעבדו את ה' ב) שמחה.
32) ישעי' ס, ב.
33) בא י, כג.
34) דכל המלכיות נק' ע"ש מצרים ע"ש שהם מצירות לישראל (ב"ר פט"ז, ד).
35) בשלח יד, ח.
36) סנהדרין צח, א.
37) שם צו, א.
38) ר"ה יא, א. וכן סתם בשמו"ר פט"ו, יא.
39) עקב יא, יב.
40) שופטים יט, ח. ספרי ורש"י עה"פ. ועוד. וראה ד"ה אל תצר לאדהאמ"צ (מאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א ע' ג ואילך).
41) זכרי' ב, ח.

וכ״ז במהרה בימינו ממש.

(צוה לנגן „פרזות תשב״).

* * *

ז. ברכת החמה איז דאך אלעמאל ביום הרביעי בשבוע — ווי מ׳האט ערשט געזאגט[42] און געלערנט אין דעם „תנו רבנן הרואה חמה בתקופתה״[43] (בהמשך צו ברכת החמה) — דעם טאג ווען „נתלו המאורות״[44], די „שני המאורות״[45], אנהויבנדיק פון דעם „מאור הגדול״[45], די חמה.

ס׳איז מבואר בכ״מ[46], אז דער ענין פון „נתלו המאורות״ פון יום הרביעי, איז מיט דעם פארבונדן וואס די משנה[47] זאגט „בתולה נשאת ליום הרביעי״, וואס איז מרמז אויף די נישואין, כביכול, צווישן דעם אויבערשטן מיט „בתולת ישראל״:

ניט קוקנדיק אויף דעם וואס ביום הרביעי איז געווען דער מיעוט הירח[48] — וואס דאס ווייזט אויף דער מיעוט וירידה פון אידן שדומים ללבנה[49] [דעם „מאור הקטן״, ד״מי יקום יעקב כי קטן הוא״[50], און „דוד הוא הקטן״[51],

און אז ירידה מאיגרא רמה — פון דעם ארט וואו די נשמה איז געווען אין אז מצב פון „עמדתי לפניו״[52] (פארן אויבערשטן), לבירא עמיקתא — אין עולם הזה התחתון שאין תחתון למטה ממנו[53],

און אין דער ירידה גופא — די ירידה לאח״ז אין דעם חושך כפול ומכופל פון גלות בכלל, און די אריכות פון גלות זה האחרון בפרט —

איז אעפ״כ, ניט קוקנדיק אויף דעם גודל הירידה, זיינען אידן אין אז מעמד ומצב פון „בתולת ישראל״, און ניט, ח״ו, „בעלונו אדונים זולתך״[54]. ואדרבה, אידן גרייטן זיך נאך זייענדיק אין זמן הגלות (ווי מ׳האט ערשט מסיים[42] ומכריז געווען אין דעם סדר פון ברכת החמה) צום „והי׳[55] ה׳ למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי׳ ה׳ אחד ושמו אחד״.

און נאך מער: אידן ווייסן, אז די גאנצע ירידה פון יום רביעי, איז (ירידה צורך עלי׳) כדי עס זאל ווערן און זיין „בתולה נשאת ליום הרביעי״ — אין צוגאב צו די אירוסין[56] וואס זיינען געווען ביי מ״ת, זאלן זיין די נישואין[56] — „בתולה נשאת ליום הרביעי״ — אז עס זאל זיין יחוד שמשא וסיהרא, אז אידן שדומים ללבנה זיינען מקבל אורם בשלימות פון דעם „מאור הגדול״ — דעם אויבערשטן („שמש ומגן ה׳ אלקים״[57]).

ח. דער ענין הנ״ל פון „בתולה נשאת ליום הרביעי״ (אז אפילו אין העלם העולם[58], ואפילו אין דעם חושך הגלות זיינען אידן אין אז מצב פון „בתולת ישראל״, וואס אנערקענען ומכריז אז „ה׳ אחד ושמו אחד״) —

---

42) ראה ההערה בתחלת השיחה.
43) ברכות נט, ב.
44) חגיגה יב, א. פרש״י בראשית א, יד.
45) בראשית א, טז.
46) אוה״ת ויחי שסא, ב (מתולעת יעקב). ועוד.
47) ריש כתובות.
48) חולין ס, ב. פרש״י בראשית שם. ועוד.
49) ראה סוכה כט, א. ב״ר פ״ו, ג. וראה אוה״ת בראשית (ד, ב ואילך). ובכ״מ.
50) עמוס ז, ב. ה. חולין שם.
51) ש״א יז, יד. חולין שם.
52) מ״א יז, א. יח, טו. מ״ב ג, יד. ה, טז. וראה תו״א ס״פ וישב. ובכ״מ.
53) תניא פל״ו.
54) ישעי׳ כו, יג.
55) זכריי יד, ט. פסחים נ, א.
56) שמו״ר ספט״ו.
57) תהלים פד, יב.
58) ראה פסחים שם.

ווערט במיוחד אונטערגעשטראכן אין דעם ענין פון ברכת החמה, וואס מ'זאגט וועז מ'איז „רואה חמה בתקופתה":

דער ענין פון „רואה חמה בתקופתה" איז מדגיש דעם שטורעם און תוקף וואס איז דא אין חמה ושמש, וואס כל עמי הארץ באטראכטן דעם תוקף פון שמש — וואס איז זיך מקיף ומסתובב אין אן אופן פון „לא ישבותו"[59] — אלס אן ענין פון טבע ועולם;

ועד"ז דאס וואס דער חיות (וקיום) פון „צומח" (— ובמילא אויך) פון חי און מדבר און אפילו אידן (דער מבחר פון מין המדבר) וואס דארפן אנקומען צו אכילה ושתי' — איז אפהענגיק אין דעם מאור הגדול, דורך דער חמימות („חמה") פון דעם שמש[60] — באטראכטן זיי, אז דאס איז ח"ו אן ענין בפני עצמו (וואס איז ניט פארבונדן מיטן אויבערשטן) —

זאגט מען, אז וועז א אידישע איז „רואה חמה בתקופתה" דערזעט ער אין דעם

— כתורת הבעש"ט הידועה[61], אז פון יעדער זאך וואס א איד זעט דארף מען ארויסנעמען א הוראה אין עבודת ה' —

(הללוהו[62] את ה' מן השמים . . הללוהו שמש) אז דאס וואס די חמה איז „בתקופתה", איז ווייל „חק נתן ולא יעבור" — דאס האט דער אויבערשטער אין איר איריינגעגעבן און אלס „חק".

און דערפאר קלייבן זיך צוזאמען אידן „ברב עם" ובפרהסיא גדולה, און מ'איז מכריז לעיני כל, בחוצות און ברשות הרבים, און מ'איז מברך בשם ומלכות — ברוך עושה מעשה בראשית[63]: געבענטשט איז דער וואס „עושה מעשה בראשית", און „עושה" לשון הוה, כתורת הבעש"ט[64] אז די התהוות איז בכל רגע ורגע — אין דעם רגע ממש ווערט אויפגעטאן די גאנצע מציאות פון „חמה בתקופתה" מ„אין ואפס ממש".

און דערנאך זאגט מען[42] „שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", אז געבענטשט איז דער אויבערשטער וואס האט געגעבן יעדער אידן און אלע אידן — „האנשים והנשים והטף" — די שליחות „לזמן הזה", צו מכריז זיין (מיט א ברכה) אז „חמה בתקופתה" דערמאנט אויף „עושה מעשה בראשית";

און דערנאך — „השמים מספרים כבוד א-ל"[65] — אז בשעת „שאו מרום עיניכם"[66], וואס דאס איז ר"ת „שמע"[67] (פון „שמע ישראל") — איז דעמאלט „וראו מי ברא אלה"[66]; ובפרט אז מ'דערזעט דעם „מאור הגדול", און מ'זעט עס בתקופתו — איז דאס נאכמער מחזק דעם „וראו מי ברא אלה",

און דאס קומט ארא פ ביז אין מעשה, וואס „המעשה הוא העיקר".

* * *

ט. לויט די קביעות פון שנה זו, קומט אויס דער „יום רביעי" וואס איז

59) נח ח, כב.

60) כמש"נ (ברכה לג, יד) וממגד תבואות שמש.

61) כתר שם טוב הוספות סי' קכח-ט. ושנ"נ.

62) תהלים קמח, א-ו — שאומרים (ע"פ מנהג ישראל שתורה הוא) קודם ברכת החמה.

63) וצע"ג שלא קבעו לברכת החמה „ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת כו' כדי להרבות בכבוד המקום כו'" (שו"ע אדה"ז חאו"ח רסר"ב). והרי לא גרע מים הגדול (שו"ע חאו"ח סרכ"ח). ולהעיר מברכת אשר במאמרו ברא שחקים (אף שאינה על ראית לבנה בטהרתה כ"א על חידושה).

64) שער היחוד והאמונה פ"א.

65) תהלים מזמור יט.

66) ישעי' מ, כו. ובארוכה בד"ה שאו מרום (ס' התקירה להצ"צ נד, ב ואילך. קא, א ואילך).

67) תקו"ז תמ"ט.

פֿאַרבונדן מיט תקופת ניסן [דבניסן עתידין ליגאל[38]] ביום ד' ניסן, וואָס אין דעם טאָג זאָגט מען דעם נשיא פון ראובן —

וואָס י"ל אַז דער קשר ביניהם איז:

דער נאָמען „ראובן" איז על שם (וואָס לאה האָט געזאָגט) — „ראה ה' בעניי כי עתה יאהבני אישי"[68]. דער רמז ופירוש הפנימי אין דעם איז: בשעת דער אויבערשטער זעט אַז אידן געפינען זיך „בעניי", אין דעם עוני הגלות

— מ'האָט טאָקע בחסד השם הרחבה אין ענינים גשמיים, אָבער אין ענינים רוחניים איז „עניי", וואָרום „גלינו מארצנו" וחרב בית מקדשנו —

איז דוקא דעמאָלט ווערט „כי עתה יאהבני אישי".

בשעת די הנהגה פון אידן למטה (אין דעם מצב פון „עניי") איז אין אַן אופן אַז ווען „רואה חמה בתקופתה אומר ברוך עושה מעשה בראשית" — אַז ניט קוקנדיק וואָס דער ענין פון „חמה בתקופתה" גיט אַן ארט אויף אַ טעות אַז דאָס איז אַן ענין פון טבע בתוקפו, איז אָבער אַ איד „אומר ברוך עושה מעשה בראשית"

אָט דאָס רופט אָרויס דעם „עתה (דוקא) יאהבני אישי" — עס ווערט נתגלה די אהבה פון דעם אויבערשטן („אישי" פון „בתולת ישראל") צו אידן, ביז אין אַן אופן אַז „בתולה נשאת ליום הרביעי", וואָס ברענגט אַז עס זאָל „געבאָרן" ווערן (עס זאָל נתגלה ווערן אַז ער איז) אַ „קינד", און נאָך אַ קינד א.ז.וו.

וואָס יעדער איינצעלנער איד איז טייער ביי דעם אויבערשטן נאָך מער ווי אַ בן יחיד ביי הורים זקנים (כידוע תורה הבעש"ט[69], ומבואר בארוכה אין דעם סיפור פון דעם רבי'ן דעם שווער).

יו"ד. און דאָס איז אויך די הוראה וואָס מ'נעמט דערפון אָרויס:

אַלע ענינים וואָס זיינען למעלה, שפיגלען זיך אַפ אין כנסת ישראל, וואָס זי פירט זיך כביכול ווי דער אויבערשטער. און דערפאָר: בשעת עס איז דאָ אַן איין און אייַנציקער איד וואָס געפינט זיך נאָך אין גלות ברוחניות, ואעכו"כ ווען ער געפינט זיך אין מיצר הגלות כפשוטו בגשמיות —

איז כשם ווי „ראה ה' בעניי" מצד דער אהבה פון אויבערשטן צו יעדן איד, ווער ס'זאָל נאָר זיין אַזוי אין וואָס פאָר אַ מצב ער זאָל נאָר זיין (אפילו ווען ער איז אין אַ מצב פון „עניי" בכל הפרטים),

אַט אַזוי איז דאָס ביי כנסת ישראל, מצד דער אהבה פון כנסת ישראל צו יעדן אייַנצעלנעם אידן, וואָס יעדער איד איז חביב ביי כנסת ישראל נאָך מער ווי די חביבות פון אַ בן יחיד ביי הורים זקנים,

[וואָס דערפאָר זאָגט מען „רני עקרה"[70] — אַז כנסת ישראל ווערט אַנגערופן (בזמן הגלות) „עקרה" — ווייל ווען עס פעלט אַן איין און אייַנציקער איד ביי כנסת ישראל, באַטראַכט זיך גאַנץ כנסת ישראל אלס „עקרה"];

און די אהבה רופט אָרויס[71] אַז מ'זאָל טאָן מיט יעדער איד, אפילו אַזאַ וואָס געפינט זיך „בעניי", און מאַכן פון אים אַ „בן יחיד" להקב"ה אויך בגלוי.

---

68) ויצא כט, לב.

69) כתר שם טוב הוספות סי' קלג.

70) ישעי' נד, א.

71) כמרז"ל (רות רבה פ"ד ג. ובכ"מ) צדיקים דומים לבוראם. ועמך כולם צדיקים (כפס"ד משנה — סנה' ר"פ חלק).

און דורך דעם טוט מען אויף דעם „בתולה נשאת ליום הרביעי" — די נישואין צווישן הקב"ה און בתולת ישראל — אין אן אופן פון „יאהבני אישי", בחסד וברחמים ובקרוב ממש,

און עס ווערט דער „רני עקרה" — ווייל זי האט שלימות העם, בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותנו[72],

אז „ואתם תלוקטו לאחד אחד"[73] — דער אויבערשטער אליין גייט ארום און קלייבט צוזאמען יעדער אידן איינציק־ווייז, „ושב ה' אלקיך את שבותך"[74], ער גייט צוזאמען מיט יעדערן פון זיי אין ארץ הקודש, מיט משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה, שאין אחרי גלות,

און אין אן אופן פון „ראו בן"[75] — די גאנצע וועלט זעט ווי יעדער איד איז בנו בכורו, בנו יחידו של הקב"ה און נאך מער (כתורת הבעש"ט הנ"ל) — וואס מ'זעט ווי אבינו שבשמים ווייזט ארויס די גרעסטע אהבה וחביבות וואס קען זיין — צו אידן.

* * *

יא. ענין הנ"ל (בפירוש „ראה ה' בעניי כי עתה (דוקא) יאהבני אישי") איז נאכמער מודגש אין פרשת שבוע זה און בעיקר אין דעם שיעור אין תורה פון היינטיקן טאג[76], יום הרביעי.

דער שיעור חומש הייבט זיך אן[77] „כי תבואו אל ארץ כנען אשר אני נותן לכם לאחוזה ונתתי נגע צרעת בבית ארץ אחוזתכם", טייטשט רש"י[78] אף אויף „ונתתי נגע צרעת" — „בשורה היא להם שהנגעים באים עליהם[79] לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וע"י הנגע נותץ הבית ומוצאן".

ד.ה. בשעת ביי א איידן איז דא אן ענין בלתי רצוי (אן ענין של „נגע"[80], און (דערפאר —) ניתוץ וחורבן „הבית" (מנוחת[81] הנפש) איז א זיכערע זאך אז דאס איז נאר כדי אז דורך דערויף זאל ביי אים צוקומען (טוב באופן —) רב טוב וואס געפינט זיך באהאלטן.

יב. ועד"ז איז בנוגע צו כללות ענין חורבן בית — בית המקדש[82]:

ס'איז א זיכערע זאך אז דער ענין בלתי רצוי (וואס איידן געפינען זיך אין גלות און — חורבן בית המקדש) — איז נאר כדי דורך דערויף זאל ביי איידן צוקומען א רב טוב[83], און אזא טוב וואס אן דעם „ונתץ את הבית[84] וביתא[85] דנא סתרי"[86] (חורבן ביהמ"ק) וואלט מען

---

72) ע"פ בא י, ט.

73) ישעי' כז, יב.

74) נצבים ל, ג (ובפרש"י שם). מגילה כט, א.

75) להעיר מרש"י ויצא שם: רבותינו פירשו . . ראו מה בין כו'.

76) ע"פ הוראת אדה"ז (ספר השיחות תש"ב ע' 29 ואילך) „מען דארף לעבן מיט דער צייט . . מיט דער פרשת השבוע און פרשת היום פון דער סדרה פון דער וואך".

77) יד, לד.

78) מויק"ר פי"ז, ו.

79) תו"כ עה"פ. הוריות יוד, א.

80) היפך „ענג" — (זח"א כו, ריש ע"ב. ח"ב רסה, ב. ח"ג (רע"מ) רעג, א. תקו"ז בהקדמה (יב, א). תכ"א (נח, א)). וראה ס' יצירה (פ"ב מ"ד): אין בטובה למעלה מענג ואין ברעה למטה מנגע.

81) ולא ואתהלכה באוהל ופשיטא לא טלטול בדרך.

82) בית אשר תבנו לי (ישעי' סו, א). וראה ויק"ר (שם, ז) שמפרש כל הפרשה על ביהמ"ק. וביפ"ת שם: גם בזה בא לתרץ הקושי' וכי בשורה היא ומתרץ כי בא לרמז לנו על חרבן בית ה' כו'.

83) בדוגמת ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (לך טו, יד) — כימי צאתך מארמ"צ.

84) פרשתנו שם, מה.

85) עזרא ה, יב.

86) כדפי' בויק"ר שם.

דעם רב טוב ניט געקענט זען, מ'וואלט צו אים ניט געקענט צוקומען:

דוקא דורך דעם „ונתץ את הבית" דעם חורבן בית המקדש — ווערן נתגלה „מטמוניות" — אלע ניצוצי קדושה וואס זיינען „באהאלטן" אויך אין די דברים גשמיים.

יג. און דאס איז דער ביאור און די הוראה פון דעם כללות ענין הגלות: ענין הגלות (וואס „וביתא דנא סתרי' ועמא הגלי לבבל"[85]) איז נאר כדי יעדער איד זאל געפינען זיין מציאה[87] אין זיין „בית", אין זיך אליין, (ובמעשה בפועל ובפרטיות) דעם רב טוב — אז ער איז אן „ארץ חפץ"[88] אין וועלכן דער אויבערשטער האט ארייניגעלייגט אבנים טובות ויקרות, ביז (ווי) די אוצרות וואס „עין לא ראתה אלקים זולתך"[89], כמבואר בארוכה אין דעם מאמר יום ההילולא פון כ"ק מו"ח אדמו"ר[90].

און דערפאר קומט דער גלות וואס באשטייט פון „ונתץ את הבית וביתא דנא סתרי'" (חרב מקדשנו) און „והוציא אל מחוץ לעיר[84] ועמא[85] הגלי לבבל"[86] — כדי אנטפלעקן די מטמוניות און די אוצרות רוחניים וואס געפינען זיך ביי אים באהאלטן, און די ניצוצי קדושה בחלקו בעולם.

און דורך דערויף ווערן אנטפלעקט ביי אים אויך בגשמיות, אז ער האט רב טוב כפשוטו, בבני חיי ומזוני רויחי, למטה מעשרה טפחים, בכל המצטרך לו, ביז — כסף וזהב כפשוטו.

יד. וכשם ווי דאס איז כפשוטו אז דער „ונתץ את הבית" ברענגט צו טהרה און צו בנין בית חדש, אזוי איז דאס אויך בכללות, אז דער ונתץ את הבית איילט צו נאכמער דעם ענין הטהרה פון אידן, וואס דאס איז דער תוכן הענין פון „בתולה נשאת ליום הרביעי", און — בנין בית המקדש, שיבנה במהרה בימינו ע"י משיח צדקנו, און ווי ער זאגט אין נבואת יחזקאל[91] אז „בראשון באחד לחודש (בר"ח ניסן) תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש", „וכן תעשה בשבעה בחודש — כל שבעה" דימי החודש

די קרבנות וואס דער נשיא וועט מקריב זיין לחנוכת המקדש (המזבח) (בדוגמת די קרבנות הנשיאים בחנוכת המזבח פון משכן אנהויבנדיק פון ר"ח ניסן)[92].

טו. וואס דער ענין פון הקרבת הקרבן ע"י הנשיא אין בית המקדש השלישי (ווי אלע ענינים וואס דער נשיא, דוד מלכא משיחא טוט) — ווערט דאך צוגעגרייט, כנ"ל, ע"י מעשינו ועבודתנו אין זמן הגלות,

כולל אויך ובמיוחד — דורך מאכן ברכת החמה ברבים וביום הרביעי וועז „נתלו המאורות" און אין שנת הקהל,

און אין דעם טאג פון דער פרשה אין תורה אין וועלכע עס רעדט זיך אז דער אויבערשטער איז מסבב הסיבות און מאכט אנטפלעקן ביי יעדער אידן די

87) יחידה שבכל אחד, ניצוץ משיח שבכל אחד (עליו נאמר (תהלים פט, כא) מצאתי דוד עבדי (שמשיח בא בהיסח הדעת (סנהדרין צז, א)), בא ע"י ביטול כדבעי (וראה אגה"ק ס"ד)).

88) מלאכי ג, יב. — הפטורת שבת הגדול כשחל ערב פסח בשבת (כבשנה זו) — שו"ע אדה"ז או"ח סו"ס תל.

89) ישעי' סד, ג. ראה תורת הבעש"ט עה"פ כי תהיו אתם ארץ חפץ (כתר שם טוב הוספות סי' מד, וש"נ).

90) המשך באתי לגני ה'שי"ת פי"א ואילך. פי"ז.

91) מה, יח; שם כ (ובפרש"י). הפטורת פ' החודש.

92) ראה רמב"ם ספ"ב מהל' מעה"ק ובלח"מ שם.

אלע ענינים טובים, דעם הון יקר, וואס ביי אים איז פאראן.

און אנטפלעקן אויך דעם הון יקר וואס איז בחלקו בעולם כפשוטו.

און דאס ווערט געטאן אין אן אופן פון „ראובן", „ראו בן" — אז „וראו כל עמי הארץ כי שם השם נקרא עליך ויראו ממך"[93], אז אלע וועלן זעהן ווי אזוי יעדער איד און דער אידישער פאלק (עליך — לשון יחיד) איז א בן בכור און א בן יחיד להקב"ה.

און דאס שטייט אלץ בגלוי נאך זייענדיק אין גלות, דורך חסדו וטובו פון דעם אויבערשטן, וואס שטייט (הטוב לנו) בגלוי.

[צוה לנגן א ניגון וואס איז פארבונדן מיט בנין ביהמ"ק.

אח"כ אמר: פון תהלים[94] — „וישבו שם וירשוה"].

* * *

טז. מ'איז מדייק אין די ווערטער (פון דעם ניגון וואס מ'האט ערשט געזונגען — „כי אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה") — „זרע עבדיו", וואס אין מקרא יוצא מידי פשוטו[95], גייט דאס אויך אויף קטנים און קטנות בישראל.

וואס זיי זיינען די „צבאות השם", וואס „מפי עוללים ויונקים יסדת עוז גו' להשבית אויב ומתנקם"[96] — דורך זייער „להשבית אויב ומתנקם", ברענגען זיי אראפ די גאולה האמיתית והשלימה צו אלע אידן, זיי טוען אויף דעם „אוהבי שמו ישכנו בה".

בדוגמא ווי ס'איז געווען ביי פורים און ביי פסח — וואס מען געפינט זיך איצטער צווישן פורים און פסח, „מיסמך גאולה לגאולה" [וואס שטייט בהדגשה מיוחדת (לפועל) בשנה זו וואס זי איז א שנת העיבור, וואס דעמאלט איז הפס"ד אז פורים איז באדר שני צוליב „מיסמך גאולה לגאולה"[97]]

די גאולה פון פורים איז געקומען דורך „קטני קודש זרע"[98], דורך דעם „קול גדיא"[99] פון אידישע קינדער, עד"ז אין דער גאולה פון פסח איז „הם הכירוהו תחילה"[100] —

אזוי אויך „בימים ההם בזמן הזה", אין דעם „מיסמך גאולה לגאולה" צו דער גאולה האמיתית והשלימה, וואס דעמאלט ווערט זיין „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות"[101] —

אז דאס ווערט קומען בהקדם דורך „צבאות השם", דורך אלע אידישע קינדער, סיי אינגעלעך און סיי מיידעלעך, פון דעם דור,

וואס אויף יעדערן פון זיי גייט דאך דער „זרע עבדיו ינחלוה", און זיי טוען אויף דעם „ואוהבי שמו ישכנו בה", די גאולה האמיתית והשלימה.

יז. וואס דאס ווערט אויפגעטאן דורך דעם וואס מ'איז מגייס און מען קלייבט צוזאמען „כל צבאות השם"[102], אלע אידישע קינדער, און מ'איז מוסיף

---

93) תבוא כח, יו"ד.
94) תהלים סט, לו-לז.
95) שבת סג, א. וש"נ.
96) תהלים ח, ג.
97) מגילה ו, סע"ב.
98) סליחות לתענית אסתר סד"ה אדם בקום.
99) ראה אסת"ר ספ"ט.
100) סוטה יא, ב.
101) מיכה ז, טו.
102) בא יב, מא.

אין זייער חינוך הכשר, און נאָכמער — חינוך על טהרת הקודש, ביז אין אָן אופן אַז יעדער אידישער קינד אפי' די „עוללים ויונקים" גייען אַריין אין דעם „כל צבאות השם",

און יעדער פון זיי שטייט מיט אַ תשוקה גדולה אַז ער וויל ביאת משיח צדקנו, ברחמים, במהרה,

און אין אָן אופן פון „נאָו", גדולה ביז אַז דאָס דערהערן אפילו די וואָס זיינען נאָך דערווייל ניט שייך צו לשון הקודש,

זיי געפינען זיך דאָך אָבער אונטער די בעה"ב'טישקייט (מלך על כל הארץ) פון דעם אויבערשטן, און נאָכמער — ער איז „עושה מעשה בראשית", „עושה" לשון הוה, וכתורת הבעש"ט[64], אַז דער אויבערשטער איז מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית, אַז בכל רגע ורגע, די רגע ממש, ווערט כל מעשה בראשית נתהווה מחדש מאין ואפס ממש, כולל אויך זיין מציאות, ווי דער אַלטער רבי איז מבאר בארוכה אין שער היחוד והאמונה[64], וואָס דאָס איז דאָך די אמונה פשוטה פון יעדער אידן, עאכו"כ פון אידישע קינדער,

און דערפאַר איז דאָ די תשוקה (אויף, צו ביאת המשיח) ביי די אידישע קינדער, ובמילא זיינען זיי מוסיף אין די פעולות אויף צואיילן ביאת משיח צדקנו,

ובפרט אַז עס וועט זיין דער „והשיב לב אבות על בנים — ע"י בנים"[103] — אַז די אינגעלעך און די מיידעלעך וועלן צוגעבן נאָך מער אין די אידישקייט פון זייערע עלטערן (נאָכמער — ווי ס'איז געווען ביז איצטער),

וועט מקויים ווערן ביאת משיח „נאָו" — בקרוב ממש, במהרה בימינו ממש, בעגלא דידן.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א התחיל לנגן (וכל הקהל) „ווי וואָנט משיח נאָו".

אח"כ ציווה שילדים וילדות יאמרו בקול רם הי"ב פסוקים ומאחז"ל.

וכל הקהל (ובניגון): אל תירא גו', עוצה עצה ותופר גו' ועד זקנה גו'[104], אך צדיקים גו').

---

103) מלאכי בסופו וברש"י שם.

104) ראה אסת"ר פ"ז, יז. וראה לעיל סט"ז. ובארוכה לקו"ש חכ"א ע' 206 ואילך.

סדר ברכת החמה ע"פ מנהג חב"ד

(ע"פ שיחת שק"מ החודש ניסן פ' החודש ה'תשמ"א)

א. ברכת החמה בשם ומלכות[1]. ובנוסח עושה מעשה בראשית[2].

ב. זמנה[3] לכתחלה עד סוף ג' שעות זמניות (שהוא סוף זמן ק"ש), ובדיעבד עד חצות[4].

ג. נוהגים לברכה אחר תפלת שחרית וברב עם.

ד. קודם הברכה יאשר רגליו ויביט בחמה פעם אחת, וכשיתחיל לברך לא יראה בה כלל[5].

ה. הסדר[6]: הללוי' הללו את גו' (עד ולא יעבור)[7], הברכות, למנצח גו' השמים מספרים, שיר למעלות אשא עיני, הללו א־ל בקדשו, ת"ר הרואה חמה בתקופתה, למנצח בנגינות, עלינו, ק"ש[8]. ויש מוסיפים ונהרא נהרא ופשטי'.

---

1) ואף שרבינו הזקן לא הביאה בסדר ברה"נ שלו — הרי דין ברכת הקשת לא הביא אדה"ז שם (וראה לקו"ש ח"י ע' 200 בטעם הדבר), ומ"מ הי' מנהג כ"ק מו"ח אדמו"ר לברכה (ומעשה רב).

2) ע"פ מש"כ אדה"ז בסידורו סדר ברה"נ פי"ג סט"ו (בנוגע לברכת הברק).

3) י"א שהברכה צ"ל בשעה שנתלית בא"י, וע"כ ישתנה זמן הברכה לפי המקומות, בכל מקום לפי ריחוקו מירושלים. אבל מסתימת לשון הרמב"ם (הל' ברכות פ"י הי"ח), טושו"ע או"ח (סרכ"ט ס"ב) וכל הפוסקים מוכח, שמברכין בבקר דיום ד' בכל מקום. ולא אישתמיט בשום מקום (וגם אבותינו לא ספרו לנו) שיהי' שינוי בזמן הברכה ממקום למקום. ומעשה רב — מנהג ישראל בכל המקומות.

וי"ל דוגמתו:

ש"ק וכיו"ב — שהוא מפני שביום השביעי שבת וינפש — ע"פ אופק המקום בו נמצא אדה"ר —

והציווי הוא שבכל מקום בעולם ישמרוהו „ויהי ערב ויהי בוקר" ערב ובוקר דהמקום.

וראה רבינו הזקן בשו"ע שלו או"ח מהד"ת ס"א ס"ח. וראה לקו"ש חט"ז ע' 97 ואילך. לקמן ע' 232 ואילך.

4) ראה מג"א או"ח סרכ"ט סק"ה. מלבושי יו"ט שם סק"ג. ובארוכה (וכן בנוגע לשאר הפרטים שבכאן) — בס' הדנים בברכת החמה. ולאחרונה נאספו (רוב) הדעות בזה בס' „ברכת החמה" (אה"ק תשמ"א).

5) כמ"ש רבינו הזקן בקידוש לבנה.

6) סדר זה יסודו בסדר רבינו הזקן בקידוש לבנה, בשינויים הבאים: הושמטו הפסוקים וכו' השייכים ללבנה; נוסף המזמור „השמים מספרים" שמדבר על החמה. והובא מנהג זה בכמה ספרים. וראה סדור עם דא"ח (ופירוש המלות מהד"ב) ד"ה לשמש שם גו', והוא כחתן גו', מקצה השמים גו'. תהלים יהל אור להצ"צ עה"פ; ובמקום „תנא דבי ר"י" בא „ת"ר הרואה חמה בתקופתה".

7) תהלים קמח (א־ו), תהלים יט, שם קכא, שם קו, ברכות נט, ב. תהלים סז.

8) כמובן כשמברכים בעשרה.

ו. מנהגנו לברך גם ברכת שהחיינו ו„טוב שיוציא אדם א"ע מידי ספק ברכה וילבוש מלבוש חדש בענין שצריך לברך עליו שהחיינו בשעת הלבישה כו' או יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הברכה ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי"[9].

ז. מנהגנו שגם הנשים מברכות*[9] וברב עם.

ח. צ"ל כפשוט אנשים בפ"ע ונשים בפ"ע.

ט. נכון וטוב במאד לחנך קטנים וקטנות בברכה זו.

יו"ד. מהנכון וטוב במאד (טוב כפול לשמים ולבריות) להפריש לצדקה[10] בסמיכות לאמירת סדר ברכת החמה.

---

9) ע"פ לשון אדה"ז בשו"ע שלו סת"ר ס"ו.

*9) ראה ארחות חיים (החדש) סרנ"ט.

10) כדי שיהי' „חוט המשולש": אמירת פסוקי תושב"כ וענין בתושבע"פ — תורה, אמירת ברכה ועלינו (ובאה בסמיכות לתפלת שחרית) — עבודה, נתינת צדקה — גמ"ח. ונאמר (ישעי' א, כז) „ציון במשפט (תורה — לקו"ת דברים א, סע"ב) תפדה ושבי' בצדקה", — המקרבת את הגאולה (שאז יהי' צאת השמש בגבורתו (שופטים ה, לא. וראה תניא פכ"ו)). מתאים לסיום וחותם „עלינו".

שיחת י"ג (אור לי"ד) ניסן ה'תש"מ
– בבית הכנסת, אחרי תפלת ערבית –

א. צום אלעם ערשטן איז דאך [ווי די הוראה אין תורה[1]] פותחין בברכה —

צו ווינטשן יעדער אידן און אלע אידן, די וואס געפינען זיך דא און די וואס הערן עס במקומות אחרים, בתוככי כלל ישראל,

אנהויבנדיק פון דעם ענין שהזמן גרמא, אז עס זאל זיין א חג הפסח כשר ושמח, ובמילא אויך די הכנות צו חגה"פ אין אן אופן הכי טוב, בכשרות ובשמחה.

און ממשיך זיין דאס (די כשרות און די שמחה) במשך כל השנה כולה.

ווי געבראכט פון כתבי האריז"ל[2], אז בשעת מען איז אפגעהיט פון א משהו חמץ בפסח [וואס דאס איז דאך נכלל אין כשרות ושמחה[3] של פסח], איז מען בטוח אז דער גאנצער יאר וועט זיין א כשר'ער יאר, אז במשך כל השנה וועלן ניט זיין קיינע ענינים בלתי רצויים ברוחניות, ובמילא — אויך ניט קיינע ענינים בלתי רצויים בגשמיות.

ב. אזוי ווי מען געפינט זיך אין א זמן פון עת רצון

— וואס י"ג ניסן איז דער יום ההילולא פון כ"ק אדמו"ר הצ"צ, און אויך דער יום ההילולא פון דעם ב"י[4] — מרא דארעא ישראל,

און י"ד ניסן (וואס די נאכט געהערט דאך שוין צו י"ד) איז דער יום ההולדת פון רמב"ם[5], וואס ער איז אנגענומען אלס מרא דאתרא סיי אין ארה"ק סיי אין חו"ל, ובמיוחד בנוגע צו מורי נבוכים —

איז דאך דאס א זמן מסוגל צו מעורר זיין אויף די ענינים דלקמן.

ג. ס'איז דאך „כימי צאתך מארץ מצרים"[6], וואס בערב פסח (י"ד ניסן) ועאכו"כ י"ג בניסן, איז מען נאך געווען אין גלות מצרים —

איז כאן המקום להזכיר ולעורר, אז ס'איז א זיכערע זאך אז אויך בזמן הגלות איז „לא ינום ולא יישן שומר ישראל"[7],

ובפרט נאך אז ס'איז דא די פעולה פון „והשיב לב אבות על בנים — על ידי בנים"[8] — וואס דורך דעם איז מען (אויך) משיב לב אבינו שבשמים דורך בניו, דורך מעשינו ועבודתינו דא למטה בעוה"ז — איז זיכער, אז דורך דעם פועל'ט מען נאך א תוספת אין דער שמירה פון דעם „שומר ישראל" (וואס אבינו שבשמים איז שומר את בניו), אז די שמירה איז ביתר שאת וביתר עוז.

ד. ובפרט נאך אז מ'געפינט זיך אין אזא מצב, וואס בדרך הטבע ולעיני בשר איז (ניט פאר אידן געדאכט) אלע ענינים

---

1) אגה"ק רס"א. וראה תדא"ר פל"א. ב"ר פ"א, י.
2) הובא בבאה"ט או"ח ר"ס תמז.
3) שמחת הצלחתו להזהר גם ממשהו, נוסף על העיקר — שמחת מצות זהירות מחמץ (שאיסורו במשהו).
4) שה"ג בערך ר"י קארו. ובכ"מ.
5) שה"ג להחיד"א ח"א בערך רמב"ם (קרוב לסופו). ובכ"מ.
6) מיכה ז, טו.
7) תהלים קכא, ד.
8) מלאכי ג, כד ובפרש"י.

שאקלען זיך. ובמיוחד אין ארה״ק ת״ו, סיי בנוגע לעניני בטחון, שלא תפתח הארץ לפניהם, רח״ל, סיי בנוגע לעניני כלכלה און פרנסה.

וואס די סיבה אויף דעם איז — וואס מ׳שאקלט זיך אין ענינים פון יהדות, פון תורה ומצוותי׳.

איז מצד דערויף וואס מען שטייט אין אזא מצב, דארף מען דאך אנקומען, נאר מער ווי אלעמאל, צו דער שמירה פון דעם שומר ישראל — איז דאס גופא (דער הכרח הדבר) מעורר נאכמער די הבטחה אז „לא ינום ולא יישן שומר ישראל״. ובפרט נאך אז בנוגע צו ארץ ישראל קומט נאך צו די הבטחה מיוחדת — „ארץ[9] אשר גו׳ תמיד עיני ה׳ אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה״.

ה. די סיבה פון דעם וואס עס שאקלען זיך די ענינים פון בטחון וכלכלה, איז (ווי געזאגט פריער) — וואס מען שאקלט זיך אין עניני יהדות.

אנשטאט דעם וואס מען דארף זיך האלטן שטארק און פעסט אין דרך הישר, וואס דאס איז דער דרך פון תורתנו הקדושה, תורת אמת און תורת חיים — איז אנשטאט דעם, שאקלט מען זיך: אמאל אין דער ריכטיקער זייט, ווי ס׳איז אנגעוויזן אין תורת אמת און תורת חיים, און אמאל, רח״ל, אין אן אנדער זייט.

ובזה — ס׳איז א פסק־דין ברור אין שולחן־ערוך הלכות שבת סימן שכ״ט ווי די הנהגה דארף זיין אויף באווארענען דעם מצב הבטחוני. און אע״פ אז דאס איז א פס״ד ברור, איז לפועל „שאקלט מען זיך״.

בשעת מען וועט טאן ווי ס׳איז אנגעוויזן אין תורה — האט מען דעמולט די פארזיכערונג און דעם כח פון תורה, „אין עוז אלא תורה״[10], אז עס וועט זיין די שלילה גמורה פון תפתח הארץ לפניהם.

[ובפרט נאך, אז מען געפינט זיך אין שנה השביעית, וואס דער גאנצער יאר איז „שבת להוי׳״[11] — וואס דאן זיינען אלע ענינים פון הלכות שבת, כולל (אויך) די הבטחה און דער כח פון דעם אויבנדערמאנטן דין (אין הלכות שבת), מיט מער תוקף].

ו. וויבאלד אז מצוה גוררת מצוה[12], איז דער קיום פון דעם דין הנ״ל בשלימותו, וועט ברענגען אויך צו מוסיף זיין ביתר שאת וביתר עוז אין קיום כל המצוות, אנהויבנדיק פון די ענינים שהזמן גרמא — די ענינים וואס זיינען פארבונדן מיט פסח, און הכנה צו פסח.

און וויבאלד אז די הכנה צו פסח איז דאך פארבונדן מיטן שבת שלפני הפסח [ווי דער פס״ד אין שו״ע[13], אז נוסף צו דעם וואס „כל חכם הי׳ שונה לתלמידיו הלכות הרגל ל׳ ימים לפניו״, איז „היו דורשים הלכות הרגל בשבת שלפניו״], וואס דער שבת ווערט אנגערופן „שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול״[14] — איז די ענינים פון מבצע פסח און הכנה לפסח, וועלן ברענגען בדוגמת דעם נס גדול וואס איז געווען דעמולט — „למכה[15] מצרים בבכוריהם״[14]:

9) עקב יא, יב.

10) שהש״ר פ״ב, ג [ג]. ובכ״מ.

11) בהר כה, ב־ד.

12) אבות פ״ד מ״ב.

13) אדה״ז או״ח סתכ״ט ס״ב. וש״נ.

14) שו״ע אדה״ז ר״ס תל. וש״נ.

15) לשון הכתוב — תהלים קלו, י.

עולם הזה הגשמי (בכללות) איז — מצרים, מלשון מצרים וגבולים[16]. און בשעת אז די ענינים הגשמיים זיינען בריבוי, ביז צו עשירות (מצד דערויף וואס דער אויבערשטער גיט זיי מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה) — איז עס „בכורי מצרים".

און דער אויפטו פון שבת הגדול, „למכה מצרים בבכוריהם", איז[17]: אז מען נוצט אויס די עשירות בגשמיות (בכורי מצרים) אויף קדושה, און אויף ברעכן די גוי'שקייט פון מצרים — אתהפכא[18] חשוכא לנהורא.

און דורך דעם ווערט ווי דער המשך וסיום הכתוב — „כי לעולם חסדו", אז מ'האט פון חסדו של הקב"ה למעלה ממדידה והגבלה, כמבואר אין מס' פסחים[19] קרוב לסיומה וחותמה.

* * *

ז. מען דארף דאך עפעס טאן אויך אין דרכי הטבע, וואס ביי אידן איז אויך זייער טבע פארבונדן מיט תורה ומצוות —

איז תמורת זה וואס עס זיינען דא אידן וואס שאקלען זיך רח"ל, און זיי ברענגען דאס (דעם „שאקלען זיך") אויך אין א מעשה בפועל

— ביז אז דאס האט געבראכט אז אויך ביי אוה"ע זאל זיך שאקלען. וואס דאס איז נאך מער מוסיף אין דעם בלבול כל הענינים שבעולם, און מען דארף האבן אז דער „ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"[20] זאל זיין אין אן אופן נראה ונגלה לעיני בשר —

איז די פעולה וואס יעדער איד דארף טאן אויף צו שולל זיין און מבטל זיין דעם „שאקלען זיך", איז — צו האלטן זיך נאכמער פעסט (היפך פון „שאקלען זיך") אין תורה ומצוות. און אויך ועיקר — במעשה בפועל,

צו מוסיף זיין (בפועל) אין לימוד התורה, סיי אין נגלה סיי אין חסידות, און אין קיום מצוותי' בהידור,

[כולל אויך הפצת התורה, נגלה דתורה און פנימיות התורה, וואס נגלה דתורה איז דער גוף פון תורה און פנימיות התורה איז די נשמה פון תורה ווי עס שטייט אין זהר פרשת בהעלותך את הנרות[21] (וואס ביי"ג ניסן זאגט מען בהעלותך את הנרות[22]), צו פארפלייצן די וועלט אז עס זאל זיין „ומלאה[23] הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים"],

אנהויבנדיק פון די מצוות שהזמן גרמא — די הכנות צו פסח, וואס איז פארבונדן (ועיקר) מיט שלילת החמץ — מיט שולל זיין דעם וואס ווערט אנגעגרופן בשם „חמרא"[24],

און דורך „סור מרע", קומט צו (דערנאך) א תוספת אין „ועשה טוב",

ביז דאס קומט אראפ אויך אין גשמיות, אין טוב הנראה והנגלה.

ח. און דאס וועט אויך מכריח זיין די וואס ביז היינט האבן זיי זיך געשאקלט בנוגע צום מצב בטחוני, אז זיי זאלן

16) ראה תו"א בשלח סד, א. ובכ"מ.
17) ראה בארוכה שיחת ש"פ צו, שבת הגדול ש.ז.
18) ראה זח"א ד, א.
19) קיח, א. וראה תו"א בשלח סא, א ואילך. ועוד.
20) תשא לג, טז.
21) קנב, א.
22) שו"ע אדה"ז סתכ"ט סט"ו.
23) ישעי' יא, ט.
24) ראה ר"ה ג, סע"ב. ברכות יז, א ובפרש"י. וראה לקו"ת צו יג, ג.

בייטן זייער שטעלונג מן הקצה אל הקצה, צו גיין מיט אַ תוקף.

דאע״פ אַז אַ איד איז אַ בעל בחירה, פונדעסטוועגן איז דאָך שייך אַז ער זאָל זאָל זיין „מוכרח״ מצד התגברות היצר טוב — במכ״ש פון דעם וואָס ער קען זיין אַן „אנוס״ מצד דעם יצר וואָס איז היפך הטוב[25].

ט. און דורך דעם וואָס אידן וועלן גיין מיט אַ תוקף, וועלן במילא בטל ווערן די בלבולים מצד אומות העולם — וויבאַלד אַז די בלבולים זיינען געקומען (כנ״ל) מצד דערויף וואָס אידן האָבן זיך געשאָקלט.

און נאָכמער: דורך דערויף וואָס מען וועט פאַרפלייצן די וועלט מיט נגלה דתורה און פנימיות התורה, ביז עס וועט זיין (בדוגמת לע״ל) „ומלאה הארץ דעה את הוי׳ כמים לים מכסים״, וועט זיין נאָך אין די לעצטע טעג פון גלות (בדוגמת לע״ל) „והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך״[26], אַז ניט נאָר וואָס זיי וועלן ניט שטערן און מבלבל זיין, נאָר אדרבה, זיי וועלן אַרויס־העלפן אידן אין אַלע ענינים פון אידישקייט,

ביז אַז זיי וועלן געבן אידן פון זייערע „בכורות״ — פון זייערע בעסטע ענינים[27],

און זיי וועלן טאָן את כל התלוי בהם אַז אידן זאָלן זיין באַוואָרנט [ע״פ טבע, וויבאַלד אין זמן הגלות גייט עס דורך דורך לבושי הטבע] בכל המצטרך להם,

ביז באופן פון מידו „המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״, אויך „הגדושה״ מיט אַ גימ״ל ווי עס שטייט אין בעש״ט׳ס סידור, וואָס דאָס (גדושה) איז נאָך מער פון מלאה.

י. וכל הנ״ל — סיי די פעולה אין אידן (צו מכריח זיין זיי אַז זיי זאָלן שטיין מיט אַ תוקף), סיי די פעולה אין אוה״ע (אַז זיי זאָלן אַרויסהעלפן אידן בכל המצטרך) — טוט זיך אויף (כנ״ל) דורך דעם וואָס מען וועט זיך האַלטן פעסט אין תורה ומצוותי׳, אַנהויבנדיק פון די מצוות שהזמן גרמא — מבצע פסח און הכנות צו פסח.

ובפרט נאָך אַז מען האָט די נתינת כח פון דעם יום זכאי — דעם יום ההילולא פון כ״ק אדמו״ר הצ״צ און פון דעם בית יוסף, און דער יום ההולדת פון דעם רמב״ם, וואָס ממשה ועד משה לא קם כמשה[28], וואָס משה רבינו איז הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון[29],

איז כשם ווי בא גאולת מצרים האָט משה רבינו אויפגעטאָן אַז נאָך זייענדיק אין גלות מצרים איז „לכל בני ישראל הי׳ אור במושבותם״[30], און דאָס האָט געבראַכט[31] אַז די מצריים האָבן זיי געגעבן כלי כסף וכלי זהב[32] ביז אַז „וינצלו את מצרים״[33],

אַזוי וועט אויך זיין אין דער איצטיקער גאולה, אַז נאָך זייענדיק אין די לעצטע טעג פון גלות וועלן די אוה״ע געבן אידן פון זייערע בעסטע זאַכן („בכורות״), און מען וועט אַרויס־

25) רמב״ם הל׳ גירושין ספ״ב.
26) ישעי׳ מט, כג.
27) ראה לעיל ס״ו.

28) שה״ג להחיד״א ערך ר׳ משה גאון.
29) ראה שמו״ר פ״ב, ד. זח״א רנג, א. שה״פ פ׳ ויחי. תו״א ר״פ משפטים.
30) בא יו״ד, כג.
31) פרש״י עה״פ שם, כב.
32) בא יב, לה.
33) שם, לו.

גיין פון גלות ברכוש גדול[34], מיט אלע ניצוצות[35], לקבל פני משיח צדקנו.

* * *

יא. די גאולה פון מצרים איז דאָך געקומען מצד דערויף וואָס אידן זיינען בנים למקום (כמ"ש[36] „בני בכורי ישראל גו' שלח את בני ויעבדני"),

און אין בנים גופא זיינען אידן געווען דאָן ווי אַ בן קטן, כי נער ישראל ואוהבהו[37]

[וואָס צו אַ בן קטן איז אהבת האב אַ סאָך גרעסער, ביז אַז ער פירט אויס ביים אב אלץ וואָס ער ווייל],

און וויבאלד אַז כדי צו מעורר זיין אַן ענין למעלה דאַרף מען האָבן אַן אתעדל"ת מעין זה, „במדה שאדם מודד בה מודדין לו"[38] — דעריבער דאַרף זיין אַן אתערותא במיוחד פון די בנים קטנים און פון די בנות קטנות

[וואָרום „אף הן היו באותו הנס"[39]. ואדרבה, „בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים"[40] (אַז אויך די גאולה פון די אנשים איז געווען בזכותן)],

איז כאן המקום צו געבן אַ ברכה מיוחדת און אַ תודה חמה מיוחדת צו די אלע קינדערלאך (בנים און בנות) וואָס האָבן געטאָן אין אַ שטורעמדיקן אופן בנוגע צום מבצע פון „והשיב לב אבות על בנים" בכלל, ובפרט בנוגע צו פסח און הכנה לפסח.

און זיכער וועלן זיי טאָן אין דעם אויך מכאן ולהבא, צו אויסנוצן די שעות וואָס זיינען נאָך געבליבן ביז פסח, און דערנאָך אויך במשך ימי הפסח, צו אויפטאָן נאָכמער אַז עס זאָל זיין אַ חג הפסח כשר ושמח,

וואָס דאָס וועט אויפטאָן נאָכמער אין והשיב לב אבות על בנים (אבות ובנים כפשוטם), ביז אויך אין דעם והשיב לב אבינו שבשמים על בני בכורי ישראל און „בנים[41] אתם לה' אלקיכם",

דורך דעם וואָס מען איז אין אַן אופן פון „נער ישראל", „יעקב כי קטן הוא"[42] — מען ווייס אַז דאָס איז ניט מצד כחי ועוצם ידי[43] ח"ו, נאָר מצד דערויף וואָס מען איז מקבל פון דעם אויבערשטן

[דישראל דומין ללבנה[44], וואָס די לבנה איז לית לה מגרמה כלום[45], נאָר זי איז מקבל פון שמש, פון „שמש[46] ומגן ה' אלקים"]

וואָס ער (דער אויבערשטער) האָט אַלץ, און ער גיט דאָס צו יעדער אידן און צו אַלע אידן, מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה.

יב. און דורך דעם וואָס די קינדער (סיי אינגעלעך, סיי מיידעלעך) וועלן מוסיף זיין בפעולות הנ"ל, הלוך ומוסיף ואור, וועט דאָס (אויך) מוסיף זיין נאָך

34) לך לך טו, יד. וראה פרש"י בא יא, ב, דמה שנצטוו וישאלו גו' כלי כסף וכלי זהב הוא בכדי שיצאו ברכוש גדול.
35) ראה תו"א וארא נו, סע"ד. בא ס, ג. ובכ"מ.
36) שמות ד, כב־כג.
37) הושע יא, א.
38) סוטה ח, ב במשנה.
39) פסחים קח, ריש ע"ב.
40) סוטה יא, ב. שמו"ר פ"א, יב.
41) ראה יד, א.
42) עמוס ז, ה.
43) עקב ח, יז־יח. וראה סמ"ג מל"ת סד.
44) ראה חולין ס, ב. וראה תו"א יתרו סז, ג (וראה עד"ז חדא"ג מהרש"א לחולין שם), דמה שישראל מונין ללבנה הוא מצד הביטול שלהם לאוא"ס ב"ה, דוגמת הלבנה דלית לה מגרמה כלום.
45) ראה זח"א לג, ב. רמט, ב.
46) תהלים סד, יב.

מער[47] אין דעם ביטול פון דעם „שאקלען זיך", און אדרבה, שטעלן זיך אין אן אופן פון „לא[48] יכרע ולא ישתחוה".

און אזוי ווי בי"ד בניסן איז געווען די התחלה פון „כנוס את כל היהודים"[49] — איז אויך איצטער וועט עס זיין דורך דעם ענין פון מבצע אהבת ישראל, אז אלע אידן קלייבן זיך צוזאמען,

און נאך דעם ווי עס גייען דורך די שלשה ימים — י"ד, ט"ו און ט"ז[49] — ווערט די מפלה פון אלע ענינים וואס זיינען פארבונדן מיט המ'ען, ועאכו"כ די מפלה פון המן (עצמו) ובניו.

און עס ווערט דער זמן חירותינו למטה מעשרה טפחים, אז נאך אין דעם סיום פון זמן הגלות[50] וועט דער אור־בערשטער מאכן אז לכל בני ישראל יהי' אור במושבותם, אזא אור וואס מען זעט אים בעיני בשר אפילו בזמן הגלות,

און מען וועט באקומען דעם רכוש גדול נאך זייענדיק אין גלות, און ארויסגיין פון גלות ברכוש גדול, און מתוך שמחה וטוב לבב.

יג. מכל הנ"ל איז מובן אויף וויפל עס דארף זיין דער גודל ההשתדלות אויף ארויינציען וואס מער אידן, ובפרט אידישע קינדער [וואס ע"י בנים וועט זיין (אויך) והשיב לב אבות], זיי זאלן מקיים זיין אלע ענינים פון פסח בשלימות, און דערנאך ממשיך זיין אויך לאחרי הפסח ובנוגע שאר ענייני תומ"צ, אז זיי זאלן זיין בשלימות.

און דורך דעם וואס אידן וועלן זיין צוזאמען מיט שלימות התורה, און צוזאמען מיט דער שלימות וואס מען האט ארום זיך אלע קינדער, אלע ארבעה בנים וואס „כנגד ארבעה בנים דברה תורה"[51], תורה רעדט אריין אין יעדערן פון די בנים,

וועט זיין „בנערינו ובזקנינו"[52], אז די קינדער מיט די עלטערן האלטן זיך צוזאמען בא די זעלבע תורה און בא דעם זעלבן (געגרייטן) טיש — דער זעלבער שולחן ערוך פאר „זקנינו" און „נערינו",

איז די שלימות וועט ברענגען בקרוב ממש די שלימות הגאולה, אז עס ווערט קיין שם לחושך[53] הגלות, און עס הויבט זיך אן די אתחלתא דגאולה, און גלייך נאך דעם (אבער תיכף ומיד) — די גאולה במילואה ובשלימותה.

* * *

יד. דער סיכום פון כל הנ"ל:

יעדער איד, סיי מאן און סיי פרוי, ובמיוחד קטנים און קטנות, דארף וויסן, אז דורך דעם וואס ער וועט זיך אויפ־הערן צו שאקלען און טראכטן צי מען דארף גיין ימינה אדער שמאלה, נאך ער וועט גיין לבטח דרכו, אין דרך הוי' לעשות צדקה ומשפט[54] —

וואהרום דרכו (זיין דרך) איז דער דרך הוי' לעשות צדקה ומשפט, ובמילא גייט

---

47) הביטול ד„שאקלען זיך" נעשה גם ע"י ההוספה בתומ"צ של הגדולים, כנ"ל ס"ז ואילך. אלא שע"י הקטנים מיתוסף בזה עוד יותר.

48) אסתר ג, ב.

49) שם ד, טז. פרש"י עה"פ שם, יז. מגילה טו, א ובפרש"י.

50) כבימים ההם — שהיו בימי מלכות אחשורוש.

51) הגש"פ. ע"פ ירושלמי פסחים פ"י ה"ד. מכילתא ופרש"י עה"פ בא יג, יד.

52) בא י, ט.

53) איוב כח, ג.

54) לשון הכתוב — וירא יח, יט.

ער „לבטח", ביי אים זיינען ניטאָ קיין ספיקות ווי ער דאַרף טאָן, וויילע אויף יעדער ענין האָט ער אַ קלאָרע הוראה און „משפט" וואָס דאָס איז הלכה[55], און צוזאַמען דערמיט איז ער אויך מוסיף אין צדקה, (וואָס צדקה איז) כללות כל המצוות[56],

איז נוסף צו דעם וואָס ער אַליין הערט אויף צו שאַקלען זיך, איז דורך דעם שטעלט ער אויך אַפּ די „שאַקלענישׂ" פון די וואָס דאַרפן שטיין מיט אַ תוקף (ניט מצד כחי ועוצם ידי ח"ו, נאָר מצד דעם תוקף פון תורה) בנוגע צו שלימות הארץ,

און דאָס וועט גלייך ברענגען אָז עס וועט בטל ווערן אויך די „שאַקלענישׂ" פון „מלכים" און „שרותיהם", און זיי וועלן דערפילן (מצד „מזלייהו חזי"[57]) אָז זייער תפקיד איז — זיי זאָלן זיין „אומניך" און „מניקותיך",

און זיי וועלן ברענגען אידן לארצנו הקדושה אָזוי ווי מען ברענגט אַ מנחה בכלי טהור[58],

ביז אָז עס וועט מקוים ווערן בפועל אָז „יעמוד מלך מבית דוד כו' ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' וינצח ויבנה מקדש במקומו ויקבץ נדחי ישראל"[59],

און כל הנ"ל וועט זיין אין אָן אופן פון „מיד", ווי דער פס"ד פון רמב"ם[60] אָז „מיד הן נגאליך".

טו. כשם ווי דער גיין לבטח דרכו פון יעדער אידן ובפרט פון קינדער שטעלט אַפּ די „שאַקלענישׂ" פון די וואָס דאַרפן שטיין מיט אַ תוקף בנוגע צו שלימות הארץ (ווי געזעדט פריער), עד"ז — ובמכ"ש — איז עס מבטל — ולכל לראש — די „שאַקלענישׂ" פון די וואָס דאַרפן זיין זייערע מדריכים און מנהיגים.

בשעת זיי זעען ווי דער וואָס דאַרף זיין זייער מודרך גייט מיט אַ תוקף, פועל'ט עס אויף זיי, אָז זיי הערן אויף צו שמעון זיך וכיו"ב, און זאָגן אַרויס קלאָר אָז ס'איז אַן איסור גמור צו טאָן עפּעס וואָס קען ברענגען אַ פּירצה אין שלימות התורה, אפילו אין אַ דקדוק קל של דברי סופרים [און עאכו"כ אין ענינים וואָס זיינען פאַרבונדן מיט פסח און מיט חמץ, וואָס דאָס זיינען די ענינים הכי רציניים],

און אין יעדער ענין זאָגן זיי אַרויס אין אַ קלאָרן אופן וואָס תורה זאָגט אויף דעם, און וויבאַלד אָז די גאַנצע וועלט איז באַשאַפן געוואָרן דורך תורה, „אסתכל באורייתא וברא עלמא"[61] — איז דאָך מובן בפשטות, אָז אויף יעדער ענין שבעולם איז דאָ אַ הוראה ברורה אין תורה,

אַנהויבנדיק פון די הוראה ברורה אין תורה בנוגע צו שלימות הארץ, דעם פס"ד ברור — „דבר הוי' זו הלכה"[62] — אָז ס'איז אַן איסור גמור צוצולאָזן עס זאָל זיין אַ מעגלעכקייט, רח"ל, פון תפתח הארץ לפניהם,

און די הוראה ברורה פון תורה בנוגע צו שלימות העם — אָז גיור מוז זיין כהלכה.

ועד"ז בנוגע צו כל הענינים — סיי

---

55) לקו"ת דברים א, סע"ב.
56) לקו"ת ראה כג, ג.
57) מגילה ג, א. סנהדרין צד, רע"א.
58) ישעי' סו, כ.
59) רמב"ם הל' מלכים ספי"א.
60) הל' תשובה פ"ז ה"ה.
61) זח"ב קסא, ריש ע"ב. וראה ב"ר בתחלתו.
62) שבת קלח, ב.

אין עניני הכלל, סיי בנוגע צו חיי הפרט, ביז אין די הנהגה היום־יומית — אז בנוגע צו יעדער ענין זאָגן זיי אַ הוראה ברורה פון תורה אין דעם.

טז. און דורך דעם וואָס די רבנים זאָגן קלאָר דעם „דבר הוי׳ זו הלכה״ בנוגע צו יעדער ענין, ווערן זיי די מורי נבוכים, זיי ווייזן אַן די וועג פאַר די „נבוכים״ וואָס שאַקלען זיך,

וואָס דאָס איז דאָך אויך פאַרבונדן מיטן רמב״ם (וואָס י״ד ניסן איז זיין יום הולדת) דער מורה נבוכים פון אַלע דורות, וואָס ממשה ועד משה לא קם כמשה,

וואָס עד״ז איז בנוגע צו יעדער רב וואָס האָט סמיכה און פסק׳נט ע״פ שו״ע, אַז זיין פס״ד איז בכח פון דער סמיכה וואָס ער האָט באַקומען איש מפי איש עד משה רבינו.

און דאָס גיט אויך דעם כח צו יעדערן פון צאן מרעיתו, צו פירן זיך ע״פ תורה אין טאָג טעגליכן לעבן, און טאָן דאָס מיט אַ תוקף,

ובלשון השו״ע[63] פון דעם ב״י — „יתגבר כארי״, וואָס דאָס איז פאַרבונדן (ווי דער רמ״א איז מבאר ומוסיף) מיט „שויתי״[64] הוי׳ לנגדי תמיד״,

אַז אַלע עניני העולם זיינען ביי אים „שויתי״ — לשון השתוות (כפירוש הבעש״ט[65]), און די איינציקע זאַך וואָס איז ביי אים תופס מקום איז „הוי״ (ודבר הוי׳ זו הלכה),

און דורך דערויף — גייט ער דורך די וועלט, און גייט דורך בהצלחה רבה.

יז. אַזוי ווי בא יציאת מצרים, איז „הם (די בנים און די בנות) הכירוהו תחלה״[66], אַזוי אויך די איצטיקע גאולה דאַרף זיך אַנהויבן דורך די אידישע קינדער,

דורך דעם וואָס די אינגעלעך און מיידעלעך וועלן מוסיף זיין אין זייערע פעולות מיט זיך און צו באַווירקן זייערע עלטערן אויף מוסיף זיין אין עניני יהדות

אַנהויבנדיק פון די הכנות צו פסח, העלפן אַרויסראַמען דעם חמץ (כפשוטו, וואָס איז פאַרבונדן מיט אַרויסראַמען דעם חמץ הרוחני), און אויך די אַנדערע הכנות לפסח,

ביז דערנאָך צו פרעגן די קשיות — „בן שואל מה״[67] — וואָס דאָס איז מעורר דעם פאַטער צו זאָגן מיט מער חיות „עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו הוי׳ אלקינו משם״[68], ביז דעם סיום פון דער ברכה אשר גאלנו[69] וואו מען זאָגט „כן כו׳ יגיעינו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתינו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתיך״,

אַז בקרוב ממש וועט מקויים ווערן דער יעוד „שמחים בבנין עירך וששים בעבודתיך״, „ואנחנו עמך וצאן מרעיתך גו׳ לדור ודור נספר תהלתך״[70],

און די אַלע ענינים ווערן געטאָן אין אַן אופן פון „לעולם״, אַז מתחלתו [זיין ערשטע פעולה בזה] איז אין אַן אופן נצחי[71],

---

63) בתחלתו.

64) לשון הכתוב — תהלים טז, ח.

65) צוואת הריב״ש בתחלתה.

66) סוטה יא, ב.

67) ראה הגש״פ עם לקוטי טעמים כו׳ לפני מה נשתנה.

68) הגש״פ. ע״פ ואתחנן ו, כא.

69) מפסחים קטז, ב במשנה.

70) תהלים עט, יג.

71) להעיר מתו״א תולדות יח, סע״ד.

און אין אַן אופן פון „מיד״ — בזריזות הכי גדולה.

ח״י. צו דעם קומט נאָך צו די נתינת כח און זכות פון די יומין זכאין פון חודש ניסן[72],

און אין חודש ניסן עצמו — דער יום הילולא פון צמח צדק, וואָס משיח נקרא בשם צמח[73],

און ער איז ממשיך דעם צמח וצדקה דורך זיינע פסקי דינים און הלכה, סיי אין נגלה דתורה סיי אין פנימיות התורה;

דער יום ההילולא פון דעם ב״י, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן דעם „שולחן ערוך לפניהם״[74] עד סוף כל הדורות — אין נגלה דתורה, צוזאַמען מיטן „מגיד מישרים״ — די ענינים פון רזי תורה;

דער יום ההולדת פון דעם רמב״ם, וואָס אויך חיבורו איז נקרא על שמו — בשם רמב״ם,

וואָס די התחלה פון דעם חיבור איז מיט „יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי ראשון כו׳ וכל הנמצאים כו׳ לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו״,

און דער סיום וחותם פון דעם חיבור איז „ומלאה הארץ דעה את ה׳ כמים לים מכסים״, וואָס דאָס איז דאָך פנימיות התורה, רזי וסודות התורה

— פסק׳נט ער דאָס אַפ בתחלת ספרו ובסיום וחותם ספרו, וואָס איז אויך סיום הלכות מלכים ומלחמותיהן, וואָס דאָס איז מלחמות ה׳, און מ׳איז מנצח,

און מ׳ברענגט דעם „והשיב לב אבות על בנים״ פון אבינו שבשמים — די גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו,

און אין אַן אופן פון „מיד הן נגאלין״.

---

72) ש„כל החודש כולו הוא כמו ראש חודש״ (של״ה שיג, ב), ו„נוהגין לעשות כולו (כל החודש) קודש כעין יו״ט״ (שו״ע אדה״ז או״ח סתכ״ט ס״ט).

73) ירושלמי ברכות פ״ב ה״ד.

74) ראה מכילתא ופרש״י ר״פ משפטים.

שיחת יום ד׳ דחוהמ״פ, ערב ימים האחרונים דחגה״פ ה׳תש״מ – בבית הכנסת, אחרי תפלת שחרית –

א. אַזוי ווי ערב די ימים האחרונים דפסח קומט בהמשך צו דעם ערב פון די ימים הראשונים דפסח[1] —

דעריבער איז איצטער דער זמן המתאים צו מעורר זיין נאַכאַמאָל און מחזק זיין די ענינים וואָס מען האָט מעורר געווען[2] בערב ימים הראשונים דפסח,

וואָס די נקודה הכללית דערפון איז — אַז עס זאָל זיין אַ כשר׳ער און פריילע־כער פסח[3], און מען זאָל דאָס ממשיך זיין (לויט ווי געבראַכט פון כתבי האריז״ל[4]) אויפן גאַנצן יאָר, אַז דער גאַנצער יאָר זאָל זיין אַ כשר׳ער און אַ פריילעכער.

ב. ובפרט לפי הידוע[5] אַז חג הפסח ווערט נמשך שטענדיק (על כל השנה כולה), ביז אַז בכל יום ויום — סיי ביום סיי בלילה — דערמאָנט מען יציאת מצרים[6] — וואָס דאָס איז מדגיש נאָך מער, אַז בכדי אַלע ענינים במשך כל השנה[7] זאָלן זיין בהצלחה, בתכלית הכשרות ובתכלית השמחה, דאַרף מען מיטנעמען דערויף דעם כח ועידוד וחיזוק פון ימי הפסח.

1) להעיר משייכות מיוחדת בשנה השביעית — שזמן הביעור הוא בע״פ וי״א בעיו״ט האחרון (שו״ע אדה״ז הל׳ פסח סוסת״ל) ואלה ואלה דא״ח.

2) נדפס לעיל ע׳ 203 ואילך.

3) ראה לקוטי לוי״צ אגרות ע׳ קצח.

4) הובא בבאה״ט או״ח ר״ס תמז.

5) שיחת חגה״פ תש״ג (סה״ש תש״ג ע׳ 75). וראה לקו״ש ח״ה ע׳ 173 ואילך ובהערות שם.

6) רמב״ם הל׳ ק״ש פ״א ה״ג. שו״ע אדה״ז או״ח סס״ז ס״א.

7) ראה תניא פמ״ז (ובכ״מ בדא״ח) אשר „עסק התו׳ה׳מ״צ״ בכ״י עי״ז הוא יצי״מ דנפה״א בכ״י.

און וויבאַלד אַז „הכל הולך אחר החי־תום״[8] — וואָס דעריבער איז נוגע נאָך מערער די כשרות און שמחה פון די ימים האחרונים דפסח — זאָל מען מוסיף זיין אין די אַלע פעולות (וואָס מען האָט גע־רעדט בערב ימים הראשונים דפסח) ביתר שאת וביתר עוז, אַז די ימים האחרונים דפסח זאָלן זיין כשר׳ע און פריילעכע בתכלית השלימות.

און דורך דעם וועט נמשך ווערן (אויך) על כל השנה כולה, אַז דער גאַנצער יאָר וועט זיין אַ כשר׳ער יאָר און אַ פריי־לעכער יאָר בתכלית השלימות[9].

וואָס דאָס איז תלוי אין דער זהירות בימי הפסח [כל ימי הפסח, ובפרט אין די ימים האחרונים דפסח]. אין אַנדערע ווערטער — במעשינו ועבודתינו,

וואָס אין דערויף (מעשינו ועבודתינו) זיינען תלוי אויך די אַלע ענינים וואָס וועלן זיין בגאולה העתידה[10].

ג. ענין הנ״ל, אַז די גאולה העתידה איז תלוי במעשינו ועבודתינו — איז עס נאַכמער אין מעשינו ועבודתינו דחג הפסח, זמן (חרותנו) הגאולה. און אין דעם גופא איז דאָס נאַכמער — מעשינו ועבודתינו בימים האחרונים דפסח.

וכידוע[11], אַז בימים הראשונים דפסח איז די הדגשה אויף גאולת מצרים בפעם

8) ברכות יב, א.

9) להעיר אשר שנה השביעית — היא שלימות ההיקף בשנים (ראה שו״ת הרשב״א ח״א ס״ט).

10) תניא רפל״ז.

11) ראה שיחת אחש״פ בסעודת הלילה ה׳ש״ת (סה״ש ה׳ש״ת ע׳ 72). לקו״ד שבהערה 14.

הראשונה — „אנכי אעלך"[12], און בימים האחרונים דפסח איז די הדגשה אויף דער גאולה העתידה לבוא ע"י משיח צדקנו במהרה בימינו ממש — „גם עלה"[12].

ווי ס'איז אויך פאַרשטאַנדיק פון די הפטרות דימים האחרונים, און אויך פון דער קריאה בתורה, וואָס די קריאה בתורה דשביעי של פסח וועט אַנגעַ־רופן על שם השירה[13], וואָס סיי בהתחל־תה, סיי בסיומה וחותמה, איז מודגש די גאולה העתידה[14]:

די התחלת השירה איז „אז ישיר"[15] לשון עתיד, וואָס דאָס גייט אויפן זמן פון תחה"מ[16] וואָס וועט זיין בקרוב ממש[17] לאחרי הגאולה האמיתית והשלימה, „והקיצו ורננו שוכני עפר"[18] ומשה ואהרן עמהם[19] — וואָס דעמולט וועט זיין „ישיר משה ובני ישראל גו'".

און דער סיום וחותם השירה איז „מקדש אד' כוננו ידיך"[20], וואָס דאָס גייט (בעיקר) אויף דעם ביהמ"ק השלישי[21], וואָס ער וועט געבויט ווערן דורך דעם אויבערשטן, כמבואר ברש"י ובזהר ובכ"מ[22],

און (דערנאָך איז ער ממשיך) „ה' ימלוך לעולם ועד"[23], אַז די מלוכה פון דעם אוי־בערשטן וועט זיין אין אַן אופן נצחי, „לעולם ועד" — גאולה שאין אחרי' גלות.

ד. בינתיים (צווישן די גאולה הראשו־נה פון „אנכי אעלך", און די גאולה העתידה פון „גם עלה") איז דורכגעגאַנ־גען אַ זמן ארוך ביותר, בכדי אַז דער „גם עלה" זאָל זיין בתכלית השלימות[24], דורך דערויף וואָס אידן נוצן אויס די צייט שבינתיים (צווישן די ביידע גאולות) אויף „זכרו תורת משה עבדי"[25], זכרון המביא לידי מעשה.

וואָס כשם ווי גאולת מצרים איז גע־קומען בזכות „תעבדון את האלקים על ההר הזה"[26], אַזוי אויך די גאולה העתידה וועט קומען בזכות פון „זכרו תורת משה עבדי"[27]

[וואַרום די גאולה העתידה איז דאָך גלייך (בכו"כ ענינים) צו גאולת מצרים, כמ"ש[28] „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", און אויך זי (די גאולה העתידה) וועט זיין דורך משה'ן, וואָס הוא גואל ראשון הוא גואל אחרון[29]],

אַז דורך לימוד התורה, און לימוד המביא לידי מעשה[30], קיום המצוות, וועט

12) ויגש מו, ד. וראה תו"א ותו"ח ר"פ שמות.

13) ראה פרש"י ד"ה ויהי בשלח — מגילה לא, א, דמה שבששי קורין ויהי בשלח פרעה הוא „לפי שביום ז' של פסח אמרו שירה כו'".

14) וגם ההפטורה דששי — שירת דוד — הוא, לפי שבשביעי ואחרון של פסח הוא גילוי משיח, שהוא בן דוד (לקו"ד כרך ד תשא, א בשם הצ"צ).

15) בשלח טו, א.

16) סנהדרין צא, ב.

17) ראה רמב"ם הל' מלכים ספי"א ד"ה"ז משיח ודאי" לאחרי ש„בנה מקדש" ואז צ"ל משה עמהם (יומא ה, ב). וראה זח"א קלט, סע"א. קובץ תשובות וביאורים סי"א ס"ב*.

18) ישעי' כו, יט.

19) ראה יומא שם.

20) בשלח שם, יז.

21) ראה פרש"י עה"פ שם: ואימתי יבנה בשתי ידים כו' לעתיד לבוא. ובסוכה מא, סע"א.

22) זח"א כח, א. ח"ג רכא, א. וראה שערי זוהר לסוכה שם. וש"נ.

23) בשלח שם, יח.

24) ראה תו"א שמות נ, סע"א ואילך.

25) ל' הכתוב — מלאכי ג, כב.

26) שמות ג, יב. שמו"ר פ"ג, ד. הובא בפרש"י עה"פ.

27) מצודת דוד עה"פ מלאכי שם, כג.

28) מיכה ז, טו.

29) ראה שמו"ר פ"ב, ד. זח"א רנג, א. שעה"פ פ' ויחי. תו"א ר"פ משפטים.

30) ראה קידושין מ, ב.

*) אגרות קודש ח"ב ע' עה. המו"ל.

זיין דער „אראנו נפלאות", בשעת משיח צדקנו וועט אונז אַרויסנעמען פון גלות זה האחרון, אין דער גאולה האמיתית והשלימה.

ה. וואָס דאָס איז מזרז און מעודד נאָך מערער אויף מוסיף זיין אין די אַלע פעולות אין די ימים האחרונים דפסח,

אַז ניט קוקנדיק אויף דעם וואָס אויך בערב ימים הראשונים דפסח האָט מען אַנגעהויבן טאָן די פעולות בתוקף, און דערנאָך (במשך ימי חגה"פ) האָט מען מוסיף געווען אין דעם, כהציווי[31] „מעלין בקודש" — זאָל מען איצטער מוסיף זיין אין דער עלי' בקודש נאָך מערער — עלי' אחר עלי', ביז אַז דאָס וועט ברענגען צו דעם מעמד ומצב פון „יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[32].

* * *

ו. אַ נקודה עיקרית (פון די ענינים וואָס מען האָט געערעדט בערב ימים הראשונים דפסח) וואָס איז נוגע נאָך מערער צו די ימים האחרונים דפסח, איז — די פעולות פון אידישע קינדער:

דער „הם הכירוהו תחלה" איז דאָך געווען בשביעי של פסח, „כשנגלה הקב"ה על הים" — כדרשת רז"ל[33] עה"פ[34] „זה א-לי ואנוהו", וואָס איז מפורסם בכל העולם כולו[35] —

דערפאַר איז די וועגדונג צו אַלע אידישע קינדער (וואָס זיינען פאַר בר מצוה און פאַר בת מצוה), און צו יעדערן פון זיי, בכל מקום שהם,

אַז זיי זאָלן וויסן, אַז דער טאָג פון שביעי של פסח איז זייער ספעציעלער טאָג, ווי תורה (תושב"כ ע"פ הפירוש אין תושבע"פ) האָט מגלה געווען אַז „הם הכירוהו תחלה",

און וויבאַלד אַז התורה היא נצחית[36], און תורה איז מלשון הוראה[37] — איז עס אַ הוראה נצחית, אַז אַלע אידישע קינדער, בכל מקום ובכל זמן, זיינען זיי דאָס אָט די וואָס תורת אמת און תורת חיים איז מעיד אויף זיי אַז „הם הכירוהו תחלה"[38].

און דורך דעם זיינען זיי מעודד און מחזק אויך זייערע עלטערן, עס זאָל זיין דער „והשיב לב אבות להקב"ה"[39] נאָך מערער וויפל ס'איז געווען ביז איצטער.

אַז צוזאָמען מיטן מקיים זיין „כבד את אביך ואת אמך"[40], זיינען זיי מעורר זיי אויף כל עניני התורה ומצוותי', מיט דער הסברה, אַז אַזוי האָט אַנגעזאָגט דער אויבערשטער וואָס „כולכם חייבין בכבודי"[41]. וואָס דעריבער איז אדרבה: אין דעם וואָס זיי זיינען מעורר און העלפן אַרויס די עלטערן אין קיום התורה ומצוותי' — אין דעם באַשטייט דער אמת'ער כיבוד אב ואם[42],

31) ברכות כח, א. וש"נ.
32) ראה תמיד בסופה.
33) סוטה יא, ב.
34) בשלח שם, ב.
35) דבקריס נבקעו כל מימות שבעולם (מכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ בשלח יד, כא).

36) תניא רפי"ז.
37) זח"ג נג, ב.
38) ומזלייהו חזי ולכן בקל להביא זה בגילוי בפועל.
39) מלאכי שם, כד ובפרש"י.
40) יתרו כ, יב.
41) יבמות ה, ב.
42) להעיר שהדין ש„תלמיד שרוצה ללכת למקום אחר שהוא בוטח שיראה סימן ברכה בתלמודו . . ואביו מוחה בו . . אינו צריך לשמוע לאביו בזה" — כתוב בהל' כבוד אב ואם (יו"ד סר"מ סכ"ה) — אף שלכאורה מקומו בהל' ת"ת — שי"ל, שזהו לפי ש„סימן ברכה בתלמודו" דהבן הוא (גם) כבוד אב ואם (ראה זח"ג ס"פ בחוקותי), ומכ"ש בנדו"ד, קיום התומ"צ דההורים שע"י התעוררות הבנים.

וואָס אויף כיבוד אב ואם איז דאָ א ברכה מיוחדת[43] פון דעם אויבערשטן — אפילו בנוגע צו די וואָס זייער הבל איז א הבל שיש בו כו', און עאכו"כ וועו דער כיבוד אב ואם קומט פון די וואָס זייער הבל איז א „הבל שאין בו חטא"[44] —

כולל אויך אַז זיי זאָלן מצליח זיין אין זייער פעולה (צו פועל'ן אויף די עלטערן) — נאָך מער הצלחה פון דער הצלחה וואָס בנים גדולים האָבן אין דעם.

ועל אחת כמה וכמה אין ערב יום השירה, און אין יום השירה עצמו, וועו מען האָט געזאָגט, און מען זאָגט אויך איצט בכל שנה ושנה (ו„הימים האלה נזכרים ונעשים"[45]), „זה א־לי ואנוהו — הם הכירוהו תחלה".

און דאָס („זה א־לי ואנוהו" שכולל פירושו „הם הכירוהו תחלה") ווערט א חלק פון דער קרה"ת דשביעי של פסח וואָס מען לייענט ברבים ובפרסום בכל תפוצות ישראל.

און דאָס ברענגט צו דעם סיום וחותם השירה „ה' ימלוך לעולם ועד", און ווי מ'איז דערנאָך מוסיף (אין נוסח התפלה[46]) „והיתה להי המלוכה" דורך „ועלו מושיעים בהר ציון", וואָס דאָס גייט אויף מלך המשיח, יבוא ויגאלנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

* * *

ז. ס'איז ידוע דער וואָרט פון אַלטן רבי'ן[47] אַז מען דאַרף לעבן מיט דער צייט, מיט דער פרשה בתורה וואָס איז שייך צו דער וואָך — איז דער תוכן פון היינטיקער קריאה וואָס מען לייענט ביום ד' דחוהמ"פ, ערב שביעי של פסח, איז — דער ענין פון פסח שני,

אַז עס זיינען געווען אידן וואָס מצד סיבות שונות האָבן זיי ניט געקענט מקריב זיין דעם פסח במועדו, זיינען זיי געקומען מיט אַ תביעה צום אויבערשטן (דורך „ויקרבו לפני משה גו'"[48]) און ג'ט'ענה'ט[49] „למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' גו'",

און די תביעה האָט אַרויסגערופן דעם ציווי (און נתינת כח) פון אויבערשטן, אַז בשעת אַ איד האָט ניט געקענט מקריב זיין דעם פסח במועדו (מצד דערויף וואָס ער איז געווען „טמא לנפש" אָדער ער איז געווען „בדרך רחוקה"), איז „ועשה פסח לה'"[50] — מען קען מאַכן אַ פסח שני.

און אע"פ אַז התחלת הענין הויבט זיך אָן פון אתעדל"ע און נתינת כח מלמעלה, וואָס דערפאַר איז אויך דער ענין וקרה"ת פון פסח שני הויבט זיך אָן מיט „וידבר גו' ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו"[51] —

איז אָבער די אתעדל"ע ווי זי איז געווען מצד עצמה (אויך בשנה השנית) געווען (נאָר) אויף עשיית הפסח במועדו (בי"ד בניסן); און דורך דער אתעדל"ת, וואָס אידן האָבן ג'ט'ענה'ט „למה נגרע", האָבן זיי אויפגעטאָן

[און גלייך אין זעלבן טאָג[52]. כידוע[53] אַז

43) משא"כ בשאר עשרת הדברות.
44) שבת קיט, סע"ב.
45) ל' הכתוב — אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונתבאר בס' לב דוד להחיד"א פכ"ט.
46) עובדי' א, כא.
47) היום יום ע' קא. סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך.
48) בהעלותך ט, ו.
49) שם, ז.
50) שם, י.
51) שם, א־ב.
52) כפשטות לשון הכתוב (שם, ח): ויאמר אליהם משה עמדו ואשמעה גו'. וראה בפרש"י „כל זמן שהי' רוצה".
53) ראה פרש"י עה"פ יתרו יט, יד: מלמד שלא הי' משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם.

משה רבינו איז געווען אַ זריז אין אַלע ענינים פון עבודת ה'. ומובן דאַכוי"ש בשעת ער האָט געזען ווי די טענה „למה נגרע" רירט זיי אַן בפנימיות, האָט ער זיכער געטאָן בזריזות את כל התלוי בו עס זאָל זיין גלייך „אשמעה מה יצוה ה'"[54]

אַ נייעם ענין — פסח שני.

און נאָך מער: דורך זייער טענה און תביעה „למה נגרע", האָבן זיי אויפגעטאָן ניט נאָר אַז עס זאָל ניט זיין „נגרע", נאָר אַ ענין וואָס איז נאָך העכער פון פסח ראשון. כמבואר בחסידות[55] דער טעם אויף דעם וואָס בפסח שני איז „חמץ ומצה עמו בבית"[56], וויילע בפסח שני (משאכ בפסח ראשון) קען מען מעלה זיין אויך דעם חמץ אין קדושה.

ח. די הוראה דערפון איז: אויך בזמן הגלות, וועו אידן געפינען זיך „בדרך רחוקה", און מען איז „טמא לנפש", מצד דערויף וואָס ס'איז ניטאָ איצטער דער אפר הפרה

[כולל אויך היפך הטהרה ברוחניות (וואָרום דאָס וואָס ס'איז ניטאָ איצטער דער אפר הפרה בגשמיות, ווערט עס נשתלשל פון דעם וואָס ס'איז ניטאָ איצטער דער אפר הפרה ברוחניות). אָבער וואָס איז נוגע בעיקר איז — דער היפך הטהרה, און ביטול פרה אדומה, בגשמיות (ע"ד הידוע[57] די מעלה פון קרבנות בגשמיות לגבי תפלות וואָס זיינען נאָר במקום קרבנות[58])],

איז בשעת אידן מאָנען און טענה'ן צום אויבערשטן „למה נגרע", איז די טענה רופט אַרויס גלייך — דעם ענטפער און נתינת כח מלמעלה „ועשה פסח לה'",

אַז דער אויבערשטער איז מבטיח („ועשה" איז ניט נאָר לשון ציווי נאָר אויך לשון הבטחה), אַז ע"י מעשינו ועבודתינו בזמן הגלות וועט מען אויפטאָן אַלע ענינים וואָס האָבן זיך אויפגעטאָן דורך עשיית הפסח בזמן הבית,

און נאָך מער: אַז אויך דעם „חמץ" — די ענינים פון גלות וואָס געפינען זיך למטה מטה, נידעריקער פון קדושה, ביז צום תחתון שאין תחתון למטה ממנו, איז מען מעלה אין קדושה, און אין קדושה גופא — אין אַ דרגא נעלית ביותר,

אַזוי ווי די מעלה פון אַ בעל תשובה, אַז אויך די זדונות ווערן כזכיות[59] (בכ"ף הדמיון), ביז זיי ווערן נהפך צו זכיות ממש, און „זכיות" פון אַ בעל תשובה[60].

ט. און דאָס איז אויך דער קשר פון פסח שני מיט (ערב) שביעי של פסח [וואָס בערב שביעי של פסח לייענט מען די פרשה פון פסח שני]:

דורך דעם וואָס אידן מאָנען „למה נגרע", באַקומען זיי דעם נתינת כח און הבטחה מלמעלה, צו מעלה זיין דעם תחתון תחתון ביותר (חמץ) אין דעם עליון עליון ביותר, ביז צו דעם אויבערשטן אַליין, כביכול — עצמות ומהות,

ביז צו אַן אופן ווי ס'איז געווען בקריעת ים סוף, אַז אידן האָבן געזען דעם אויבערשטן אַליין, כביכול — עצמות ומהות, און אין אַזאָ אופן וואָס מען האָט געקענט אַנווייזן מיטן פינגער און זאָגן „זה א-לי ואנוהו".

54) בהעלותך שם.
55) ראה לקו"ש חי"ח ע' 121 ובהערות שם.
56) פסחים צה, רע"א במשנה.
57) לקו"ת פינחס עה, סע"ב. עו, סע"ב.
58) ראה ברכות כו, ב.
59) יומא פו, ב.
60) שלמעלה יותר מזכיות דצדיקים (לקו"ת אחרי כו, ג. ובכ"מ).

י. און וויבאלד אז די הכרה אין דעם אויבערשטן, און דער זאגן „זה א־לי ואנוהו", האבן זיך אנגעהויבן דורך אידישע קינדער — „הם הכירוהו תחלה",

איז דאס מעורר נאך מערער צו ממשיך זיין אין די פעולות פון אידישע קינדער, נאך ביתר שאת און ביתר עוז, און — אז דורך זיי וועט זיין אויך דער „והשיב לב אבות",

אז אלע אידן (די „בנים", און די „אבות") וועלן שרייען און מאנען פון אוי־בערשטן „למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה'" — מען וויל שוין האבן דעם ביהמ"ק השלישי און מקריב זיין דארט „קרבן ה'",

און דער געשריי וועט פועל'ן אז בקרוב ממש וועט זיין „שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים"[61].

* * *

יא. אז ענין מיוחד וואס מען דארף טאן אין דעם טאג פון שביעי של פסח [און בכדי אז בשביעי של פסח זאל עס זיין בהצלחה — דארף מען מאכן אלע הכנות וואס נויטיקן זיך צו דעם — בערב שביעי של פסח]:

בכל מקום ומקום זאל מען מאכן בשביעי של פסח א כינוס מיוחד פאר אידישע קינדער וואס זיינען פאר בר מצוה און פאר בת מצוה

[זעלבסטפארשטענדליך, פאר אינגע־לאך באזונדער, און פאר מיידעלאך באזונדער].

און דערציילן זיי דעם סיפור פון יציאת מצרים בכלל און פון קריעת ים סוף און אמירת השירה בפרט, און ווי זיי (די אידישע קינדער) זיינען די וואס „הכירוהו תחלה".

און מסביר זיין זיי, אז ס'איז ניט קיין מאורע וואס האט פאסירט נאר אמאל — „למפרע"[62], נאר דאס איז א הוראה נצחית פון תורה נצחית על כל הזמנים, אז אידישע קינדער, בכל זמן ובכל מקום, האבן בכח צו זיין „הכירוהו תחלה".

יב. און דערביי אויך מסביר זיין זיי, אז די זאך וואס האט געבראכט צו קריעת ים סוף, איז — וואס די אידן [אנהויבנ־דיק פון נחשון'ען] האבן זיך ניט גערעכנט מיט קיינע שווערישקייטן וואס שטערן צו גיין צו קבלת התורה, און דאס האט גע־פועל'ט אז דער ים האט זיך געשפאלטן פאר זיי[63], און זיי זיינען געגאנגען „בתוך הים ביבשה"[64], און ביז צו הר סיני, מקבל זיין די תורה.

וואס דאס איז אויך אן אפלערנונג אויף אלע דורות, פאר אידן בכלל און פאר אידישע קינדער במיוחד (וויבאלד אז „הם הכירוהו תחלה"), אז זיי האבן ניט וואס צו שרעקן זיך פאר דער גאנצער וועלט וואס ארום זיי, און דארפן „אריינשפרינגען" אין אידישקייט — ווי דער ציווי[65] „ויסעו", צו וועלן וואס מער נאענט און וואס מער פארקאכט אין תורה ומצוות'.

און „והשיב לב אבות על בנים — ע"י בנים"[39], אז די הנהגה פון די קינדער וועט פועל'ן אויך אויף זייערע עלטערן און אור־עלטערן, אז אויך זיי וועלן אריין־שפרינגען אין אידישקייט מיט א מס"נ,

61) ברכת „אשר גאלנו" שאומרים בהתחלת חה"פ (פסחים קטז, ב במשנה).

62) ראה כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות אות עח.

63) סוטה לז, א. מכילתא עה"פ בשלח שם, כב. במדב"ר פי"ג, ז.

64) בשלח יד, טז. ועוד.

65) שם, טו.

און ווי גערעדט כמה פעמים, אז דער איבערשטער האט אונז מזכה געווען און אריינגעשטעלט אין אזא מעמד ומצב אז מען דארף גאר ניט אנקומען צו מס"נ בפועל, עס פאדערט זיך נאר מסירת הרצון[66].

יג. אן ענין נוסף אין די מסיבות (כינוסים) הנ"ל:

אזוי ווי באה"ק איז אין דעם טאג פון שביעי של פסח פאראן אויך דער ענין פון אחרון של פסח, וואס איז פארבונדן מיט מלכא משיחא און מיט סעודת משיח[67] — איז כדאי ונכון צו פארבינדן די מסיבות הנ"ל (וואס מען וועט מאכן בשביעי של פסח) מיט סעודת משיח.

און אויך אין חו"ל וואס שביעי של פסח און אחרון של פסח זיינען אין צוויי באזונדערע טעג — וויבאלד אבער אז שביעי של פסח איז דער ערב פון אחרון של פסח, זאל מען אין די מסיבות וואס מען וועט מאכן פאר די קינדער בשביעי של פסח, מעורר זיין זיי צו משתתף זיין זיך אין סעודת משיח באחרון של פסח.

יד. מובן, אז די מסיבות דארפן אנגעפירט ווערן דורך גדולים, דורך זקני ישראל (ובפרט דורך די וואס האבן א ידיעה בעניני חינוך). אבער די כוונה דערביי זיינען — די אידישע קינדער. ואדרבה, אין דעם באשטייט דער כבוד פון זקני ישראל — אז זיי פירן אן מיט אזוינע מסיבות.

און אזוי ווי „העולם מתקיים . . בשביל הבל תינוקות של בית רבן", מצד דערויף וואס ס'איז א „הבל שאין בו חטא"[44] — איז דורך די מסיבות פאר די קינדער בשביעי של פסח (ובסעודת משיח), און דער המשך הפעולות אין דעם נאך פסח — ווערט זיין דער קיום העולם.

אנהויבנדיק פון דעם עולם קטן זה האדם[68], דער קיום פון יעדער אידן, פון יעדער אידישע משפחה, און פון אלע אידן.

טו. נאך אן ענין אין דעם:

דער קיום העולם איז תלוי אין דעם קיום פון אידן [וואס דורך די גאנצע בריאה איז באשאפן געווארן „בשביל ישראל"[69]], און דער קיום פון אידן איז פארבונדן מיטן קיום פון אידישקייט [וואס „בשביל ישראל" איז פארבונדן מיט „בשביל התורה"[69]].

און וויבאלד אז די פעולות מיט די קינדער פועל'ט (אויך) דעם „והשיב לב אבות", אז אידן וועלן אויפהערן „שאקלען זיך" אין ענינים יהדות, וואס דאס רירט אן אויך דעם קיום פון אידן (וואס דער קיום פון אידן איז תלוי, כנ"ל, אין דעם קיום פון אידישקייט).

און אויך דאס איז נכלל אין „שאקלען זיך". וואס „שאקלען זיך" מיינט ביידע ענינים: (א) מען איז ניט בתוקף אין דעם דרך אין וועלכן מען דארף גיין נאר מען שטייט אין שינויים; און (ב) היפך הקביעות והקיום רח"ל,

איז דורך דעם וואס די פעולות מיט די קינדער וועלן פועל'ן דעם „והשיב לב אבות", אז אידן וועלן מוסיף זיין אין דעם קיום און דער פעסטקייט (היפך פון שאקלען זיך) אין דעם „דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"[70],

66) ראה תו"א מקץ לו, א.
67) היום יום ע' מז.
68) ראה תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט קרוב לתחלתו.
69) פרש"י ר"פ בראשית.
70) ל' הכתוב — וירא יח, יט.

איז דורך דעם[71] וועט מען במילא אפשטעלן אויך דעם „שאקלען זיך" פון דער וועלט,

און ניט נאר אז „תפול עליהם אימתה ופחד בגדול זרועך ידמו כאבן"[72], ווי מען לייענט אין דער קריאה פון שביעי של פסח, נאר נאכמער: זיי וועלן דערפילן (דורך „מזלייהו חזי"[73]), און דאס וועט אראפקומען אין זייער עשי' בפועל — אז זיי דארפן צושטעלן אידן כל צרכיהם הגשמיים ובהרחבה,

וואס בכדי אז א איד זאל טאן אין אידישקייט מתוך שמחה וטוב לבב, דארף ער האבן כל ההצטרכות שלו — און אין אן אופן כמתאים[74] פאר „בנים אתם לה' אלקיכם"[75] און „בני בכורי ישראל"[76] — מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה[77].

טז. און דאס וועט צוהיילן דעם קיום היעוד, אז נאך אין די לעצטע טעג פון גלות וועט מען זען בעיני בשר ווי „לכל בני ישראל הי' אור במושבותם"[78], און גלייך נאך דעם — קץ שם לחושך[79] (אויס חושך) הגלות, „מיד הן נגאלין"[80].

וואס דאס אלץ טוט זיך אויף דורך דעם וואס מען וועט זיך ניט רעכענען מיט קיינע חשבונות און שווערקייטן, און „ארויסשפרינגען" מיט א מס"נ בהכנות ל„תעבדון את האלקים על ההר הזה" — צו מוסיף זיין אין דער פעסטקייט און אין דער שטארקייט צו טאן אלץ ווי עס שטייט אין תורת משה,

אנהויבנדיק פון שולל זיין לגמרי יעדער פעולה וואס קען געבן א מעגלעכקייט, רח"ל, צו תפתח הארץ לפניהם,

און שולל זיין לגמרי גיור שלא כהלכה רח"ל — דעם ענין פון „באו גוים בנחלתך" וואס שטייט אין תחלת מזמור ע"ט אין תהלים.

און דורך דעם וועט זיין בקרוב ממש — ווי עס שטייט אין סיום המזמור — „ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך",

אין דער גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, „בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותנו"[81], בקרוב ממש. אמן כן יהי רצון.

---

71) נוסף על קיום העולם שמצד פעולת התינוקות מצד עצמה, „הבל שאין בו חטא".
72) בשלח טו, טז.
73) מגילה ג, א. סנהדרין צד, רע"א.
74) ראה ב"מ רפ"ז.
75) ראה יד, א.
76) שמות ד, כב.
77) ראה רמב"ם הל' תשובה רפ"ט „שובע ושלום ורבוי כסף וזהב".
78) בא י, כג.
79) איוב כח, ג.
80) ראה רמב"ם שם פ"ז ה"ה.
81) בא שם, ט.

שיחת כ"ק אדמו"ר שליט"א להת' השלוחים שיחיו הנוסעים לישיבה גדולה דבוענאס איירעס, ארגענטינא, וישיבה גדולה דקאראקאס, וועזועלא – אור ליום ג', ערב ר"ח אייר ה'תש"מ

א. דער אויבערשטער זאל אייך נעענטשן און מצליח זיין, יעדערן פון די שלוחים הנוסעים שיחיו, און אלעמען צוזאמען, בהצלחה מופלגה אין מילוי השליחות.

וואס די נקודה הפנימית פון דער שליחות איז (ווי אלע ענינים פון א אידן) — „לשמש את קוני"[1], לעשות לו ית' דירה בתחתונים.

ובפרט אז אייער שליחות איז בנוגע צו לימוד התורה בהתמדה ובשקידה, סיי נגלה און סיי חסידות,

און אויך — אויף מפיץ זיין לימוד התורה, משפיע זיין אויף דער גאנצער סביבה, די גאנצע שטאט און די גאנצע מדינה צו וועלכע איר פארט — אז אויך דארטן זאל פארשפרייט ווערן, פאר־שטארקט ווערן, און נאכמער נתבסס ווערן לימוד התורה, סיי נגלה און סיי חסידות.

און דער לימוד התורה זאל זיין אין אן אופן פון לימוד המביא לידי מעשה[2] — קיום המצוות בהידור.

ב. דער ענין התורה (וואס דערמיט איז במיוחד פארבונדן אייער שליחות) האט א הוראה ושייכות מיוחדת לתקופה זו:

מ'געפינט זיך דאך אין א תקופה וואס מ'דארף באוואָרענען און פארהיטן און שולל זיין לגמרי דעם ענין פון „שאקלען זיך"[3],

וואס דאס טוט אויף דער ענין התורה, וואָרום תורה איז דאך ענינה „הלא כה דברי כאש"[4] — פונקט ווי זי איז למעלה אזוי איז זי למטה, אן קיינע שינויים[5].

און ווי ער זאגט אין ספר תניא קדישא[6], אז אע"פ וואס די תורה האט יורד געווען מלמעלה למטה און זי האט זיך אנגעטאן „בדיו על הספר", ביז אין טענות של שקר — בלייבט זי אבער אין אן אופן פון „אורייתא וקוב"ה כולא חד".

ג. דער ענין אז תורה איז העכער פאר שינויים — קומט ארויס בגלוי אויך אין אייער שליחות:

איר פארט דאך אהינצו לערנען תורה, סיי נגלה און סיי חסידות — דארף דער לימוד התורה דארטן זיין פונקט ווי איר האט דאס געלערנט דא, און פונקט ווי מ'האט דאס געלערנט אין ליובאוויטש, וואס דאס קומט בהמשך צו — ווי מ'האט דאס געלערנט גלייך נאך מ"ת, ביים בארג סיני.

משא"כ אין שאר הענינים (ניט לימוד התורה) — איז וויבאלד אז מ'גענפינט זיך אין באזונדערע מדינות, איז דא א חילוק בין מדינה למדינה ווי מ'דארף זיך פירן.

---

1) ראה קידושין בסופה.
2) ראה קידושין מ, ב.
3) ראה שיחות שנה זו: י"ג (אור ל"ד ניסן), יום ד' דחוהמ"פ (לעיל ע' 203 ואילך. ע' 212 ואילך), שק"מ אייר (בב"י מ"ב דפ"א דאבות „. . העולם עומד על התורה. . ").
4) ירמי' כג, כט.
5) ראה ברכות כב, א.
6) פ"ד ורפ"ה.

ד. ענין הנ״ל (דער אויפטו פון תורה, אז אין איר איז ניטאָ קיינע שינויים בין מדינה למדינה) איז נאָכמער מודגש אין דער מדינה צו וועלכע איר פאָרט:

די מדינה צו וועלכע איר פאָרט איז ניט בחצי כדור זה, נאָר אין דעם חצי הכדור וואָס איז אין דעם צווייטן זייט פון דעם קו השוה.

וואָס בשעת אין דעם חצי הכדור איז קיץ (ווי עס הויבט זיך איצטער אָן), איז אין יענעם חצי הכדור — חורף.

וואָס דער חילוק פון קיץ און חורף דריקט זיך אויס אויך אין עבודת האדם „לשמש את קונו״[7], וואָרום עס דאָרף דאָך זיין „כל מעשיך יהיו לשם שמים״ און „בכל דרכיך דעהו״[8] — און ס׳איז דאָך פאָרשטאָנדיק אז די „מעשיך״ און „דרכיך״ (עניני הרשות) זיינען ניט גלייך בימות הקיץ ובימות החורף.

ביז אז אפילו אין דעם ענין התפלה זיינען דאָ שינויים לפי מצב המדינות, ובכללות — דער חילוק צווישן חצי כדור זה און חצי כדור השני (וואָס בשעת דאָ איז קיץ איז דאָרטן חורף):

עס איז דאָ אָ שקו״ט אין אחרונים, ביז להלכה בפועל[9] — אז וויבאָלד אז בשעת אין חצי כדור זה איז קיץ איז אין חצי כדור ההוא חורף, ובמילא איז דאָרטן ימות הגשמים פון חודש ניסן ביז חודש תשרי, און ימות החמה פון חודש תשרי ביז חודש ניסן — זאָל מען מאָכן שינויים בנוגע צו שאלת ותן טל ומטר לברכה (און לדעת רוב האחרונים אויך בנוגע צו הזכרת משיב הרוח ומוריד הגשם).

משא״כ בנוגע צו לימוד התורה — איז „התורה היא נצחית״[10], לימוד התורה בתקפה כל השנה כולה (כולל אָלע אירע תקופות), אָן שינויים, איז פאָרשטאָנדיק, אז עס איז קיין נפק״מ ניט צי לימוד התורה איז אין דער מדינה אין חצי כדור הזה (וועו ס׳איז קיץ), אָדער אין יענער מדינה אין חצי כדור ההוא (וועו ס׳איז חורף)[11].

ה. האמור לעיל (בנוגע צו שינויים אין שאלת ותן טל ומטר פון חצי כדור זה לגבי חצי כדור ההוא) האָט קיין שייכות ניט מיט דער קביעות פון ר״ח (און פון היינט — ערב ר״ח) און ימים טובים — וואָס די ענינים זיינען בכל המדינות בשוה. והטעם:

קביעות החדשים איז פאָרבונדן מיט ב״ד ואה״ק ובפרט מיט ירושלים[12], וואָרום בשעת מ׳פלעגט מקדש זיין החודש ע״פ הראי׳ — פלעגט מען

---

7) ולהעיר ש„בקיץ העבודה בנקל יותר מבחורף״ (סד״ה ביוהשמע״צ תרל״ב, עזר״ת (הא׳ — סה״מ עזר״ת ע׳ לח). לקו״ש ח״א ע׳ 4).

8) אבות פ״ב מי״ב. משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

9) שו״ת תורת חיים (למהרח״ש) ח״ג ס״ג. בית אברהם ע׳ 34 ואילך. משפטי עוזיאל מהד״ת ס״ו. הר צבי או״ח סנ״ו (וכנראה לא ראה ס׳ הנ״ל מדאינו מזכירים כלל). שבט הלוי או״ח סכ״א. — רובם צוויינו בשערים מצויינים בהלכה לקיצור שו״ע סי״ט סק״ג. „נועם״ חי״א ע׳ צג־צד (בהערה).

10) תניא רפי״ז ובכ״מ.

11) אף שנתפשט המנהג בכל תפוצות ישראל לשנות סדר הלימודים בת״ת וישיבות בסוף הקיץ דכל מדינה — ה״ז מטעמי בריאות וכיו״ב ובדומה לשינוי הסדר כשהתלמיד חלוש וכו׳.

12) שהרי רק באם לא הניח כמותו באה״ק מקדשין בחו״ל (רמב״ם הל׳ קדה״ח ספ״א), ומקום „סנהדרין שבארץ ישראל״ שהם היו מקדשין את החודש (רמב״ם שבהערה הבאה) — הוא „אצל המזבח״ (ירושלמי מכות פ״ב ה״ו. מכילתא ס״פ יתרו. משפטים כא, יד. פרש״י ר״פ משפטים).

מקדש זיין ע"פ ראיית הלבנה באה"ק (און ניט בכל מדינה בפ"ע)[13],

ועד"ז אויך איצטער וואָס קביעות החדשים איז ע"פ החשבון — איז „אין אנו סומכין אלא על בני ארץ ישראל וקביעתם כו'"[14].

ובמילא איז פאַרשטאַנדיק בנוגע צו קביעות המועדים פון חג המצות און חג הסוכות[15] וועלכע איז ביום החמשה עשר בחודש,

וגם בנוגע צו חגה"ש, וואָס חגה"ש איז פאַרבונדן מיט מנין האדם[16] — איז התחלתו פון מנין האדם אויך פאַרבונדן מיט חמשה עשר בניסן (פסח).

אָבער בנוגע צו דעם זמן ביום, איז ר"ח און די ימים טובים בכל מדינה ומדינה „לפי הזמן הימים והלילות שלה"[17],

און ווי תיקון חצות (וואָס איז פאַרבונדן מיט דער רגע פון חצות), וואָס איז בכל מדינה ומדינה לפי זמנה —

דאָס האָט אָבער קיין שייכות ניט לענינינו — ווי דער אלטער רבי איז מאריך אין שו"ע וכו'[18], און נאָכמער בארוכה — דער מיטעלער רבי[19], וכמדובר כמ"פ.

* * *

ו. ויה"ר אז אייער נסיעה זאָל זיין בהצלחה רבה ומופלגה למעלה מהמדידה פון זמן ומקום.

ובפרט אז אייער נסיעה איז פאַר־בונדן מיט לימוד התורה, וואָס תורה איז אויך למעלה מזמן ומקום, „חיי עולם"[20], וכידוע דער חילוק צווישן תורה און תפלה, אז תורה איז „חיי עולם" און תפלה איז „חיי שעה"[20], ובארוכה מבואר אין חסידות[21], און ווי ס'איז פאַר־שטאַנדיק אויך בפשטות, וואָס אין ענין יוצא מידי פשוטו.

און דער לימוד התורה, וואָס איז „חיי עולם", זאָל דערנאָך נמשך ווערן אין אייער הנהגה, און אין דער הנהגה פון דעם גאַנצן אָרום — אז מ'זאָל איבער־מאַכן, אז אויך „חיי שעה" זאָלן ווערן „חיי עולם".

* * *

ז. בכדי צו מקשר זיין דאָס מיט מעשה בפועל — וועט מען געבן יעדערן פון אייך:

אַן ענין פון „ציון במשפט תפדה"[22], תורה[23] — געבראַכט אין די מכתבים כלליים וועלכע זיינען געשריבן געוואָרן בקשר מיט חג הפסח, אָבער (ווי געשריבן דאָרטן גופא) — על מנת צו ממשיך זיין די ענינים בכל השנה כולה,

---

13) רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ה. ספי"ח.

14) שם ספ"ה.

15) ובתו"ח דלקמן הערה 19: „עד שיוכל להיות שבאותו יום שחג פסח אצלינו אז הוא חג סוכות באקלי"ם שתחתינו וכיוצא בזה מצפון לדרום וכו'". ובנראה הכוונה לתקופת חג הפסח (אביב) ולתקופת חג הסוכות (אסיף) — וראה אוה"ת (משפטים ע' א'קעה ואילך. פינחס ס"ע א'ריב ואילך. ועוד) הבי' דשייכות המועדים לתבואת הארץ דוקא.

16) ראה שו"ע אדה"ז או"ח רסתצ"ד. ולהעיר מלקו"ש ח"ז ע' 285 ואילך.

17) לשון אדה"ז בשו"ע שבהערה הבאה.

18) שו"ע או"ח מהדו"ב ס"א ס"ח. סה"מ תקס"ו ע' מג ואילך.

19) תו"ח שמות שמט, ב ואילך.

20) שבת י', א ושו"נ.

21) סידור עה, א ואילך. אוה"ת ואתחנן ע' קנ ואילך. ובכ"מ.

22) ישעי' א, כז.

23) לקו"ת דברים א, סע"ב.

און אַן ענין פון „ושבי׳ בצדקה״[22] — אויף געבן לצדקה דאָ קודם הנסי׳עה, און אויף געבן לצדקה גלייך ווי איר וועט אַנקומען דאָרטן על אתר.

און דאָס זאָל אויך זיין אַ התחלה טובה אויף דער הצלחה רבה פון די אַלע פעולות דאָרטן,

און אַ הכנה קרובה צו „ציון במשפט תפדה ושבי׳ בצדקה״ — גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

* * *

[נתן לכאו״א מהשלוחים שיחיו: לקו״ש מכתבים כלליים לחגה״פ ש.ז. ושני שטרות של דולר.

להרב מ. פ. שיחי׳ מנהל המוסדות ד„קאראקאס״ — כנ״ל להשלוחים שיחיו, ועוד שני דולר.

אח״כ אמר להההורים ולהסבים וסבתות שיחיו שנכחו:

אַ גרויסן יישר־כח פאָרן אויפהאַלטן דעוועזן אַזוינע קינדער.

איר זאָלט זען פון זיי אַ סאָך אידישן און חסידישן נחת, און מיטנעמען דעם נחת לאורך ימים ושנים טובות, טובות בגשמיות וברוחניות.

אויף פאַרבינדן דאָס מיט אַן ענין של פועל — וועט מען אייך געבן (ווי מ׳האָט געגעבן אייערע קינדער) געלט על מנת צו אַפגעבן אויף צדקה: איין דולר לזכות עצמו, און דעם צווייטן — לזכות פון די שלוחים שיחיו,

און איר זאָלט מרבה זיין בתורה ומצוותי׳, ומתוך שמחה וטוב לבב.

נתן לכאו״א מהנ״ל שני שטרות של דולר].

משיחת ש״פ שמיני, מבה״ח אייר ה׳תשמ״ב

א. דער שבת איז דאָך שבת מברכים החודש אייר (ווי געוויינלעך פריער בארוכה). וכמדובר כמ״פ אז שבת מברכים החודש בענטשט יעדן טאָג פון דעם חודש בפרט, בנדו״ד — יעדן טאָג פון חודש אייר. ועאכו״כ דער יום מיוחד פון ב׳ אייר, דער יום ההולדת פון כ״ק אדמו״ר מהר״ש בתפארת שבתפארת, וואָס דעמולט איז „מזלו גובר״[1],

וואָס דאָס דערמאָנט מען אויך בקשר דערמיט וואָס ס׳איז אָנגעקומען די הודעה אז דעם ב׳ אייר, תפארת שבתפארת, אזוי ווי מ׳טוט עס בכל השנים, וועט זיין א כינוס[2] וואו מ׳וועט אָננעמען החלטות טובות אין ענינים פאַרבונדן מיט לימוד התורה און קיום המצוות און הפצת התורה והמצוות והיהדות בכלל און הפצת המעינות במיוחד,

זאָל דאָס זיין בהצלחה רבה, און טאָקע אָננעמען החלטות טובות צו טאָן נאָכמערער אין אָלע ענינים פון תורה ומצוות והפצתם[3],

און ניט אין אָן אופן אז מ׳חזר״ט נאָר איבער די החלטות טובות וואָס מ׳האָט אָנגענומען פאַר־א־יאָרן און פאַר צוויי יאָרן וכו׳ בא די כינוסים, און זאָגן כן יקום,

נאָר — טאָקע רעדן וועגן יענע החלטות[4] אָבער דער עיקר אָננעמען נייע החלטות טובות, ואדרבה — אין אן אופן פון „מעלין בקודש״[5] און „לאפשה בה״[6] וויבאָלד אז דאָס איז א נייער יאָר.

און דער עיקר — זיי דערנאָך אַראָפּ־ברענגען בפועל ממש.

וכאמור, החלטות טובות בכללות אין אָלע ענינים פון לימוד התורה וקיום המצוות והפצתם. ובמיוחד — אין די מבצעים הידועים, אָנהויבנדיק פון דעם מבצע צו פאַרשרייבן יעדן אידן אין א ספר תורה כללית, און אין די אָנדערע מבצעים: אהבת ישראל, חינוך, תורה, תפילין, מזוזה, צדקה, בית מלא ספרים — יבנה וחכמי׳, נרות שבת קודש, כשרות האכו״ש און טהרת המשפחה.

און אז מ׳זאָל און מ׳וועט טאָן אין די אָלע ענינים אין אן אופן פון „הרחב פיך״[7],

וכ״ז — אין אן אופן פון מלכתחילה אריבער, בהתאם צו ענינו פון דעם רבי׳ן מהר״ש, וואָס דער כינוס קומט פאַר ביום הולדתו, ב׳ אייר, וואָס ער האָט געזאָגט[8], אז די וועלט זאָגט אז מ׳קען ניט אַרונטער דאַרף מען אריבער, און איך זאָג אז מ׳דאַרף מלכתחילה אריבער!

---

1) ירושלמי ר״ה פ״ג ה״ח ובקה״ע שם.

2) השנתי ד„צעירי אגודת חב״ד״ (ביום התייסדותו — ב׳ אייר, ת״ת שבת״ת).

3) ראה דיוק לשון הפצה בלקו״ש ח״ה ע׳ 432. ח״י ע׳ 106 ואילך. חט״ו ע׳ 283.

4) כפשוט — לתועלת מעשיית (בחינה — הקיימו אותן בפועל, או שצריך להשלים בהן).

5) ברכות כח, א. וש״נ.

6) זח״א יב, ב.

7) תהלים פא, יא.

8) הובא באגרות קודש אדמו״ר מהוריי״צ ח״א ע׳ תריז. לקו״ש ח״א ע׳ 124. ובכ״מ.

אַנהויבנדיק פון „הרחב פיך״ בדברי תורה[9] און דערנאָך „הרחב פיך״ אין אַלע ענינים טובים פאַרבונדן מיט תורה ומצוות׳ והפצת היהדות און הפצת המעינות — וואָס דעמולט וועט זיין „ואמלאהו״[7] דורך דעם אויבערשטן, תכלית השלימות.

ב. ונוסף לזה — אויך אַננעמען החלטות און טאָן בנוגע צו דעם וואָס מ׳האָט געריידט (באור לי״ג ניסן), אַז די אַלע וואָס האָבן געטאָן אין ענינים בקשר לי״א ניסן, אפילו די שעשו אין ענינים וואָס זיינען ניט געווען פנימיות שבפנימיות — זאָלן זיי טאָן איצט אין אַן ענין פון פנימיות ביז אין פנימיות שבפנימיות: מוסיף זיין אין לימוד התורה בכלל, און במיוחד — מאָכן כינוסי תורה און אַרויסגעבן קובצי תורה פון די חידושי תורה וואָס מען וועט מחדש זיין.

און מ׳זאָל אין דעם אַריינציען אידן פון אַלע חוגים, אַז זיי זאָלן זיך אַלע אין דעם משתתף זיין, כאו״א לפי ענינו,

וואָרום איצט, דאָ, איז נוגע אַז ס׳זאָל זיין דער ענין פון אהבת ישראל, און צוזאַמען דערמיט איז דאָס אויך פאַרבונדן מיט מבצע חינוך און מבצע תורה,

און אויך משפיע זיין אויף אַלע אידן בנוגע צו די אַלע מבצעים (המנויים לעיל).

ובפרט אַז מ׳געפינט זיך דאָך אין דעם זמן מיד[10] פאַר ביאת משיח, וואָס דעמולט איז נוגע במיוחד אַז מ׳זאָל טאָן אין דעם ענין פון אהבת ישראל. ונוסף לזה וג״ז עיקר — דעמולט איז נוגע אַז מ׳זאָל צוגרייטן אַלע אידן, פון אַלע חוגים, צו ביאת משיח צדקנו.

וואָס דערפאָר זאָל מען אַריינציען אידן מכל החוגים צו זיך משתתף זיין אין דער הוספה אין לימוד התורה, אין מאָכן כינוסי תורה, אין מחדש זיין אין תורה וכו׳,

און בכדי אַז ס׳זאָל דערנאָך זיין אַ תועלת פאַר נאָך אידן — זאָל מען אַרויסגעבן די חידושי תורה אין קובצי תורה (אויף אַ „סטענסיל״ און נאָך בעסער — בדפוס),

און דערנאָך זאָל מען אויסקלייבן דעם מובחר שבמובחר, תפארת שבתפארת, פון די חידושי תורה, און דאָס אַפדרוקן אין אַ ספעציעלן קובץ.

ג. בכדי אַז מ׳זאָל אַננעמען החלטות טובות אין דעם כינוס וואָס וועט זיין ב׳ אייר, ווי צו דורכפירן כל הנ״ל בפועל און אויף דעם בעסטן אופן — האָט מען איצטער אַ גאַנצע וואָך (ביז דעם כינוס בב׳ אייר) אויף מאָכן די אַלע הכנות מתאימות אַז דער כינוס זאָל זיין כדבעי[11]

אין אַן אופן אַז די אַלע החלטות בענינים הנ״ל זאָלן זיין באופן הכי טוב און דערנאָך דורכגעפירט ווערן בפועל.

---

9) ברכות נ, א. הובא ונתבאר ברשימות הצ״צ לתהלים שם (יהל אור ע׳ רצד ואילך. קובץ „י״א ניסן — שנת השמונים״ ע׳ 30). וראה ברכה לאנ״ש שיחיו י״א ניסן ש.ז. (נדפסה לקמן ע׳ 241) הערה 4. וראה שיחות לעיל בההתוועדות.

10) כל׳ הרמב״ם (הל׳ תשובה פ״ז ה״ה): הבטיחה תורה . . ומיד הן נגאלין שנאמר והי׳ כי יבואו עליך כל הדברים וגו׳ ושבת עד ה״א ושב ה״א כו׳. — ולהעיר שמ„ושב ה״א כו״ הובא בהל׳ מלכים רפי״א. ולהעיר משינוי הלשונות: וגו׳ וכו׳ ברמב״ם וראה שינויי הנוסחאות. וצ״ע. ואכ״מ.

11) ראה כתובות סז, רע״א.

וואָס דערפאַר זאָל מען איצטער (אין דעָר התוועדות בשבת מברכים החודש אייר) מכריז (ומעורר) זיין וועגן דעם כינוס,

און בכדי צו צוגעבן אין די אַלע ענינים — וועט מען געבן יי״ש פון דער התוועדות — פאַרן כינוס, בכדי אַז דער כינוס זאָל זיין (אויך) אַ המשך פון דער התוועדות.

און דערנאָך וועט זיין דער כינוס בפועל, ובהצלחה רבה, און אַננעמען די אַלע החלטות טובות, און דער עיקר — זיי דורכפירן בפועל,

און ס׳זאָל זיין אין אַן אופן פון מוסיף והולך ואור אין די אַלע ענינים המדוברים לעיל, און אין אַלע ענינים פון תורה ומצוותי׳ און הפצת היהדות בכלל והפצת המעינות במיוחד.

ביז אַז דורך דעם אַלעם וועט מען נאָכמער מקרב זיין די גאולה האמיתית והשלימה ע״י משיח צדקנו, און גאָר שנעל, וואָרום דאָס איז אין אַן אופן פון „וארו עם ענני שמיא״[12], „כעב תעופינה וכיונים אל ארובותיהם״[13], במהרה בימינו ממש ובשמחה ובטוב לבב.

[כ״ק אדמו״ר שליט״א נתן להר״ר ד. ר. שיחי׳ בקבוק יי״ש עבור הכינוס. וצוה להכריז אודות הכינוס.

אח״כ התחיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לנגן ניגון הקפות דאביו רלוי״צ ז״ל. ניגון „וי וואָנט משיח נאָו״].

---

12) דניאל ז, יג. סנהדרין צח, א.

13) בנוגע לכאו״א מבנ״י — ראה ישעי׳ ס, ח. ב״ב עה, ב. שמו״ר ספנ״א. ועוד.

הוספות

•

שיחות ומכתבים

מ פ ת ח

ניסן 229
ב' ניסן 238
צו 239
י"א ניסן 240
חג הפסח 243
ימי הספירה 293
שמיני 297
תזריע 299
מצורע 302
אחרי 306
קדושים 309
אמור 316
פסח שני 318
ל"ג בעומר 319
בהר 332
בחוקותי 333

ניסן

א.* ברמב"ם בריש הל' קדוש החודש: חדשי השנה הם חדשי הלבנה שנאמר[1] עולת חדש בחדשו ונאמר[2] החודש הזה לכם ראש חדשים . . והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר[3] שמור את חודש האביב.

הפירוש בזה: חדש הלבנה הוא של לערך כ"ט יום וחצי[4], זהו משך זמן סיבוב (החדשי) של הלבנה; שנת החמה היא של לערך שס"ה יום ורביע[5], זהו זמן הסיבוב (השנתי) של החמה.

— והרמב"ם אומר בהלכה זו שני דינים[6]:

א) שאת חדשי השנה צריך לחשב לפי סיבוב הלבנה, היינו שחודש אינו חלק א' מי"ב משנת החמה [כמו שמחשבין רוב האומות, שמחלקין את השנה (של מהלך החמה) לי"ב חלקים — חדשים], אלא „חדשי הלבנה".

ב) אעפ"כ, מכיון שהפסח צריך להיות בחודש האביב[7], ותקופות השנה נקבעות ע"י (מהלך) החמה (ששנת החמה ארוכה משנת הלבנה בלערך י"א יום[8]) — מחשבין את השנים לפי מהלך החמה. ולכן בכל שתים־שלוש שנים מעברין ב"ד את השנה, „כדי שיהי' פסח בזמן האביב"[9].

והרמב"ם ממשיך בפרקים שלאח"ז, שגם החשבון שאנו משתמשים בו היום [שסידר רבי הלל הנשיא[10]] הוא באופן כזה, שבכל מחזור (י"ט שנה) משתוים (לערך) שנות הלבנה עם שנות החמה, עד ש„לא ישאר ממנין ימי החמה בכל תשע עשרה שנה חוץ משעה אחת וארבע מאות ושמונים וחמשה חלקים"[11].

---

*) שיחה זו נדפסה בלקו"ש חט"ז ע' 94 ואילך באידיש, והבא כאן הוא מהדורא בתרא בלה"ק עם הוספות. המו"ל.

1) פנחס כח, יד.
2) בא יב, ב.
3) ראה טז, א.
4) במהלכם האמצעי תשעה ועשרים יום י"ב שעות . . תשצ"ג חלקים (רמב"ם שם פ"ו ה"ג).
5) ראה רמב"ם שם רפ"י. לקמן בפנים.
6) ראה ב„פירוש" לרמב"ם הל' קדה"ח בתחלתו. וראה ראב"ע בא שם. ובכ"מ.
7) ר"ה כא, א. סנהדרין יג, ב. רמב"ם שם רפ"ד.
8) רמב"ם שם פ"א ה"ב.
9) רמב"ם שם פ"ד ה"ב.
10) ראה בעל המאור ר"ה (כ, ב). רמב"ן גיטין לו, א. השגות הרמב"ן לסהמ"צ מ"ע קנג. חי' הר"ן סנהדרין יא, א־ב. חינוך מצוה ד'. ובכ"מ. וצע"ק שברמב"ם בהל' קדה"ח אינו. וראה שם פ"ה ה"ג, הי"ג. סהמ"צ שם. וראה סה"ד ד"א קי"ח. ועוד. תו"ש בא חי"ג פ"ב ואילך, וש"נ.
11) רמב"ם שם פ"ו ה"י.

ומקשה ע"ז ה„פירוש"[12] ש„אחר שנים רבות" (כשיתקבץ מספר גדול של יתרונות של השעה ותפ"ה חלקים) תחול תקופת ניסן (לא בחודש האביב, אלא) בחודש אייר? ומתרץ: „יבוא מורה צדק ויודיענו".

[ולהעיר: עד לשנה האחרונה של שית אלפי שנין דהוה עלמא עדיין תחול[13] התקופה בחודש ניסן[14]].

וצריך להבין: הדין דשמור את חודש האביב הוא (לא רק שניסן (ודי בשלהי ניסן) צריך להיות בזמן האביב, אלא) שהפסח יהי' בזמן האביב [כמו שפסק הרמב"ם, כנ"ל שכשב"ד חישבו שתקופת ניסן תהי' בששה עשר בניסן עיברו את השנה „כדי שיהי' הפסח בזמן האביב"] — א"כ אינו מובן:

ע"י התקבצות של שארית המחזור (שעה ותפ"ה חלקים) פעמים רבות עד עכשיו הרי [ואפילו בזמן הרמב"ם (ועוד לפני"ז)] כבר חלה תקופת ניסן כמה פעמים[15] מספר ימים לאחר ט"ו ניסן[16] — וא"כ איך זה מתאים עם הדין דשמור את חודש האביב, שפסח צריך להיות בזמן האביב?

ב. לכאורה אפשר לתרץ עפ"י מה שכתב הרמב"ם להלן[17], שהשארית של שעה ותפ"ה חלקים לאחר כל מחזור אינו אלא לפי חשבון (הנקרא „תקופת שמואל") ששנת החמה היא „שס"ה יום ורביע יום", אבל לפי החשבון („תקופת רב אדא") ששנת החמה היא שס"ה יום ו„פחות מרביע יום" — „לא תמצא תוספת במחזור של י"ט שנה כלל".

ועפי"ז מתאים חשבון השנים שאנו מחשבים עתה עם הדין דשמור את חודש האביב — כי אנן נקטינן (לא את החשבון דתקופת שמואל אלא) החשבון דתקופת רב אדא [ש„חשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון"[18]] כמו שכתבו כמה ראשונים[19], ולפי חשבון זה לעולם חל הפסח בתקופת האביב.

אבל אינו מובן: הטעם שצריך להשוות שנות הלבנה עם שנות החמה הוא משום שמור את חודש האביב, ומכיון שלפי החשבון של תקופת שמואל יש שארית לאחר כל מחזור — א"כ איך כתב הרמב"ם[20] „ולמה סמכנו על מנין זה . . (מכיון ש)לא

---

12) בפ"ט ה"ג שם.

13) ראה ספר עתים לבינה מאמר יב.

14) ראה בעתים לבינה שם שמפרש שזוהי הכוונה בתירוץ ה„פירוש" „יבוא מורה צדק ויודיענו".

15) בהשנים שבאמצע המחזור, כבהערה הבאה.

16) ראה בספר העבור לראב"ח הנשיא (מאמר ג' שער ה') דבזמנו („אשר חי בשנת ארבעת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושלש ליצירה" — נוסח השער), „מועד הפסח כולו נופל בתקופת טבת כגון שנה חמשית ושנת שלשה עשרה ושנת י"ו שאתה מוצא בכולם תקופת ניסן נופלת אחר כ"ב יום מניסן כו'". וראה גם ספר העבור להראב"ע (סוד העבור „העד האחד" ושם בסופו „העד השביעי"). יד רמ"ה לסנהדרין (ג, ב ד"ה ואיכא). יסוד עולם מאמר ד' (פ"ב, פי"ד ועוד). ובכמה מפרשים וספרי חשבון העיבור.

17) רפ"ט שם.

18) לשון הרמב"ם שם פ"י ה"ו.

19) שנסמנו בהערה 16. ועוד.

20) בפ"ו ה"י שם.

ישאר ממנין ימי החמה . . חוץ משעה אחת וכו״: איך אפשר לסמוך על מנין זה, מכיון שההשתוות אינה (תמיד) בהתאם עם הדין דשמור את (הפסח שיהי׳ ב)חודש האביב?

ג. וי״ל הביאור בזה: מלשון הרמב״ם (שמביא הכתוב) „והשנים שאנו מחשבין הם שני החמה שנאמר שמור את חודש האביב״, מובן, שהלימוד משמור את חודש האביב אינו רק שהפסח צריך להיות בזמן האביב, אלא גם שלעולם צריך החודש לחול באותו זמן בערך (דשנת החמה)[21].

ובדין זה דשמור את חודש האביב בשייכות לשנים מספיק „שיהי׳ חודש זה (ניסן) בזמן האביב״[22] — שחדש ניסן יכלול בתוכו את זמן האביב[23], ולכן מספיק בנוגע לדין זה שתקופת האביב תהי׳ בחודש ניסן אפילו אם אינה אלא בסוף החודש.

ועפ״ז נמצא שגם לפי החשבון דתקופת שמואל שבכל מחזור יש שארית קטנה, הרי ע״י סידור שנות המחזור מקיימים את הדין (עכ״פ) דשמור את חודש האביב בנוגע לשנה, מכיון שגם לפי חשבון זה לא תימשך התקופה לאחר חודש ניסן לעולם.

ובזה מובן ג״כ מ״ש הרמב״ם הטעם ש„סמכנו על מנין זה״ (המנין של שנות המחזור) — כי לפי חשבון זה „לא ישאר ממנין ימי החמה חוץ משעה אחת וכו״: סמכנו על מנין זה (של שנות המחזור) כי ע״י מנין זה מקיימים את הדין שהשנים

---

21) ועפ״ז יובן מ״ש הרמב״ם (שם פ״ד סה״א) „מפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב כדי שיהא הפסח באותו זמן . . ולולא הוספת החודש הזה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים״ — ולכאורה א״מ: (א) מה מוסיף הרמב״ם במ״ש „ולולא הוספת החודש הזה וכו״, על מה שכתב לפנ״ז „מוסיפין חודש זה מפני זמן האביב״? (ב) מהו אומרו „פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים״, שמלשון זה משמע שהדיוק הוא לא — שיהא הפסח בזמן האביב, כ״א — שלא יהי׳ „פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים״?

וי״ל שב׳ לשונות אלו הם ב׳ דינים: „ומפני מה מוסיפין וכו״ הוא דין בשנה שתקופת ניסן מתאחרת אחרי ט״ו ניסן; ו„לולא הוספת החדש הזה וכו״ הוא דין בנוגע כללות השנים, שמזמן לזמן צריך לעבר את השנה בכדי שהפסח שבכל השנים יהי׳ בזמן אחד (ושלא יהי׳ „פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים״).

22) לשון הרמב״ם שם פ״ד ה״א. וראה הערה הבאה.

23) ויש לומר, דמה שמעברין על התקופה, היא „כדי שיהי׳ הפסח בזמן האביב״ (רמב״ם שם פ״ד ה״ב), משא״כ מה שמעברין על האביב ועל פירות האילן הוא „כדי שיהיו השנים שני החמה״ (רמב״ם שם סוף ה״ד״). ועפ״ז יובן גם מ״ש הרמב״ם שם ה״ג „כדי שיהי׳ האביב מצוי להקריב ממנו עומר התנופה בששה עשר בניסן״ — דלכאורה: הרי מה שמעברין על כל ג׳ הסימנים הוא מצד „שמור את חודש האביב״ שנוגע לפסח, ולמה אומר „כדי שיהי׳ . . להקריב ממנו עומר״? וי״ל בזה, כי אלולי טעם זה (כדי שיהי׳ כו׳ להקריב ממנו עומר) הי׳ מספיק גם כשהאביב הוא בסוף חודש ניסן (מכיון שגם אז היא שנת החמה, כבפנים).

---

*) ומזה שבהלכה זו (ה״ד) מביא הרמב״ם רק ב׳ הסימנים דאביב ופירות האילן — משמע קצת, שכוונתו ב„ואלו הן הדברים״ היא (בעיקר) לענין ב׳ סימנים אלו. משא״כ מה שמעברין על התקופה הוא לא רק „כדי שיהיו השנים שני החמה״ אלא גם „כדי שיהי׳ הפסח בזמן האביב״.

ויש לומר, שב׳ הלשונות שברמב״ם שם ה״א „שיהא הפסח באותו זמן״, „שיהי׳ חודש זה בזמן האביב״ — הם הקדמה לב׳ הענינים שב)ב׳ הלכות שלאח״ז: עיבור מפני התקופה (שבהלכה ב׳) — הוא „כדי שיהא הפסח באותו זמן״ (אביב); מפני האביב ופירות האילן (שבהלכה ג׳) הוא כדי „שיהי׳ חודש זה בזמן האביב״.

צ"ל „שני החמה"[24]; ובזה הרי גם החשבון ש„לא ישאר כו' חוץ משעה אחת כו'" הוא טעם מספיק ל„סמכנו על מנין זה", כנ"ל.

ד. אבל צריך להבין: מכיון שלצורך הדין דשמור את חודש האביב בנוגע לפסח זקוקים מ"מ לחשבון האמתי (של תקופת[25] רב אדא)[26], שדוקא לפיו „לא תמצא תוספת במחזור . . כלל" — למה לי' להרמב"ם לומר שבנוגע לענין השנה זה מתאים גם לפי החשבון דתקופת שמואל — שאינה לפי האמת?

וי"ל נקודת הביאור בזה:

מזה עצמו שהרמב"ם מביא את תקופת שמואל בהלכות קדה"ח מוכח שגם תקופה זו היא (לא רק דיעה בתורת אמת, אלא היא גם) נכונה בפסק ההלכה (שהלכה היא ענין של „אמת לאמיתו"[27]).

[וכמו שהרמב"ם מרמז בהלשון[28] „שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון": היינו גם החשבון „הראשון" (תקופת שמואל) — הוא אמת; אבל „חשבון זה" (תקופת רב אדא) הוא „אמת יותר"][29].

הוכחה לזה (שגם החשבון של תקופת שמואל נתקבל לפסק הלכה): בכמה הלכות הקשורות בתקופת החמה מתחשבים רק בתקופת שמואל; כגון ברכת החמה, לדוגמא — הברכה מברכין כשרואים את החמה ביום תקופת ניסן בתחילת כל מחזור

---

24) להעיר מחמרא וחיי סנהדרין שם בשם הרא"ש.

25) ביד רמ"ה (סנהדרין שם ד"ה ואיכא) מקשה שגם לפי תקופת רב אדא נופלת (לפעמים) תקופת ניסן (בשנת ט"ז למחזור) ביום ט"ז. אבל עפמ"ש הרמב"ם שם ספ"י: וחשבון שתי התקופות האלו שביארנו (דשמואל ורב אדא) דרכם הכל בקירוב הוא ובמהלך השמש האמצעי לא במקומה האמתי, אבל במקום השמש האמתי תהי' תקופת ניסן בזמן אלו בכמו שני ימים קודם שתי התקופות נמצא לכאורה דחגה"פ הוא לאחר התקופה** (ראה יסוד עולם שם. הון עשיר לערכין פ"ב מ"ב. ועוד). וראה הערה הבאה.

26) או י"ל, מדלא הזכיר הרמב"ם בפירוש דסמכינן על חשבון תקופת ר"א בנוגע לפסח* (והזכיר רק ש„סמכנו על מנין זה"), דס"ל כהדיעות דעכשיו אין חוששין להדין דפסח יהי' אחר התקופה דוקא (ראה פנ"י ר"ה כא, א ד"ה „בתוס' בד"ה עברה". פי' ר"ח שם. חמרא וחיי שם בשם הרא"ש).

27) ראה המשך תרס"ו ע' תלא ואילך.

28) בפ"י ה"ו.

29) ובפרט להפי' ברמב"ם (פ"ה ה"ב, וראה ספר המצות שם) ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא כו' ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על פי החשבון הזה (המבואר בפ"ו שם) שגם החשבון עצמו הוא הלל"מ — וידוע השקו"ט בזה.

---

*) ביד רמ"ה שם מתרץ דמש"כ בגמרא (ר"ה כא, א) כד חזיא דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה, היינו „עד אורתא דשיתסר נגהי שיבסר", אבל ברמב"ם מפורש שם (ה"ב) „אם תהי' תקופת ניסן בששה עשר".

**) והאיחור דתקופת תשרי בנוגע לחג, אולי ס"ל להרמב"ם דלא איכפת ולא מעברין בשביל זה מדלא הביאו ברפ"ד שם. וראה צפע"נ שם ה"ב (וראה שם ה"ג). מנ"ח מצוה ד' סק"ו, ערוך לנר סנהדרין לג, א ד"ה ורבי יוסי ועוד.

*) ולכאורה דוחק לומר דסמיך עמ"ש בפ"י ה"ו. וראה הון עשיר שם.

גדול (כ"ח שנה) שהתקופה היא „בתחילת ליל רביעי"[30] — שזו התקופה היא לפי חשבון שמואל ולא לפי חשבון רב אדא[31].

[וכמו"כ בנוגע לשאלת גשמים[32], וזהירות בשתיית מים בשעת התקופה[33] שבהלכות אלו אין מתחשבין אלא בתקופת שמואל בלבד[34]].

ה. ויובן זה בהקדים עוד ענין בקידוש החודש, שלכאורה אינו מובן: „ב"ד[35] שקדשו את החודש, בין שוגגין בין מוטעין בין אנוסין [לגירסא שני[36]: מזידין] הרי זה מקודש וחייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו".

ולכאורה: הרי תוכן וענין ראש חודש (מלשון חידוש) קשור עם כזה ראה וקדש, חידוש (מולד) הלבנה — וא"כ איך שייך שהיום שבו לא הי' המולד יהי' לר"ח משום שב"ד קידשוהו?

הרמב"ם[37] מסביר טעמו של פסק הלכה זה, ש„חייבין הכל לתקן המועדות על היום שקדשו בו", כי „מי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עליהם". אבל לכאורה אין זה טעם מספיק אלא לזה שחייבים לסמוך על קידוש החודש של ב"ד, אבל עצם הקידוש נשאר בלתי מובן: כיצד נעשה יום זה „ראש חודש" אם המולד הוא ביום אחר?

ו. הביאור בזה (בדרך אפשר):

חמה ולבנה ועניניהם כאן למטה (כמו כל מה שלמטה) נשתלשלו מבחי' חמה ולבנה ועניניהם למעלה. ולכן, זה שיום מולד הלבנה נקבע לר"ח, הוא (בעיקר) מצד מולד הלבנה שלמעלה.

אבל מאחר שידיעתנו והשגתנו בענינים שלמעלה היא ע"י הענינים כמו שהם נמשכים כאן למטה — לכן ציותה עלינו התורה שנקבע ר"ח לפי מולד הלבנה שלמטה (ע"פ הראי', או ע"פ חשבון) כי מזה אנו יודעים שאז הוא מולד הלבנה שלמעלה.

אבל כשב"ד קבעו ר"ח ביום אחר והתורה מצוה לנו „לסמוך עליהם", הרי זה גופא הוכחה, שדוקא ביום זה, שתורת אמת קובעת אותו כ„ראש חודש", אז הוא מולד הלבנה (העיקרי —) שלמעלה.

---

30) ברכות נט, ב. רמב"ם הלכות ברכות פ"י הי"ח, טושו"ע או"ח סי' רכט ס"ב.
31) ראה שו"ת משאת בנימין סי' קא. שיורי כה"ג לטור שם. שו"ת חת"ס או"ח סנ"ו.
32) תענית י', א. טושו"ע או"ח (ואדה"ז) סי' קיז ס"א.
33) ראה ב"י או"ח סו"ס תנה. רמ"א שם ס"א (שו"ע אדה"ז שם סט"ו-טז. סו"ו סי"ד). יו"ד סקט"ז ס"ה. ובכ"מ.
34) ראה יסוד עולם מאמר ד' פי"ב בסופו ועוד. תשובות התוי"ט (בשו"ת הצ"צ (הישן) סי"ד). וראה ספר העבור להראב"ע שם והעד השביעי (הובא בט"ז יו"ד שם). וראה בכל הנ"ל ישועות יעקב או"ח סי' קיז בתשובה לנכד המחבר.
35) רמב"ם ספ"ב שם. מתו"כ אמור כג, ד. ר"ה כה, א.
36) ר"ה שם, וראה הגהות מיימוניות שם.
37) ספ"ב שם.

[וזה שלמטה המולד אז הוא ביום אחר, הרי"ז מפני שאז[38] אין העולם הזה התחתון ראוי[39] (מפני סיבות שונות), שההמשכה שמבחי' לבנה שלמעלה תומשך בלבנה שלמטה באותו זמן].

ועד"ז הוא גם בנוגע לדינים הנ"ל הקשורים עם תקופת החמה [ברכת החמה וכו']: הדינים שבתורת אמת קשורים (בעיקרם) עם תקופת החמה שלמעלה. לפיכך לא יקשה מה שבדינים אלו מקובל החשבון דתקופת שמואל — אע"פ שהחשבון האמיתי של התקופה למטה הוא לפי תקופת רב אדא — כי מאחר שתורת אמת אומרת, שלאחרי כל כ"ח שנה ההלכה היא כך וכך והיא קשורה עם תקופה זו, הרי מזה גופא מוכח, שבזמן זה היא התקופה שלמעלה. אלא שמפני סיבות מסוימות באה התקופה כאן למטה בזמן אחר (תקופת רב אדא)[40].

ז. כיון שאפשר שהנ"ל יעורר שאלות: היתכן והרי תורה לא בשמים היא, אין משגיחין בבת קול, בפלוגתת זהר והש"ס הלכה כש"ס ועוד —

אביא בזה דוגמאות ממקצועות שונות בתורה שכל אחת „מאירה" פרט אחר בענין זה:

א) עד"ז ודוגמת זה — מצינו בעדים זוממין. אמרז"ל[41] עדי זוממין לא הרגו נהרגין הרגו לא נהרגין. וידועה השקו"ט שזהו היפך השכל, והיפך דיני התורה בנוגע לשאר מיתות ב"ד. ומבואר ע"פ הרמב"ן — שכיון שב"ד כשר חקר ודרש וכו' וקיבל עדותן ועפ"ז פס"ד למיתה ונהרגו בפועל ה"ז הוכחה שכלפי שמי' גלי' שהנהרגים היו מחויבים מיתה זו, אע"פ שדין תורה ביטל העדות שהיא הייתה יסוד הפס"ד למטה שיהרגו ונהרגו — ולכן פס"ד ב"ד שלמטה דאין העדי זוממין נהרגין.

ב) אחז"ל[42] דברה תורה לשון הבאי ערים גדולות ובצורות בשמים, ופי' הרמ"ע מפאנו[43] וז"ל: הוא כמשמעו . . שאין ע' שרים שלמעלה נכנסים באוירה של א"י.

ג) ופליגא דמלאכא כו' טצדקי למיפטר נפשך (מנחות מא, א) וברמב"ם (סוף הל' ציצית) דכן (כמלאכא) יעשה „אדם חסיד" ובשו"ע שם „נכון להיות כל אדם זהיר".

ד) וי"ל דהוא אבוהן דכולהו — כל הסוג דדיני שמים[44]. ובפרט לדעת האומרים שאינו חייב אפילו במקצת בדיני אדם[45].

---

38) להעיר מהשייך לנדו"ד, לכאורה, ונת' באופן אחר לגמרי (בנוגע החילוק בזמנים ומועדים בין מדינות רחוקות — שישנו תמיד) — שו"ע אדה"ז מהד"ת ס"א ס"ח. תורת חיים (לאדהאמ"צ) שמות שמט, ב ואילך. — וי"ל. ואכ"מ.

39) עד"ז מצינו (ויתירה מזה): ויהי הגשם גו' הורידן ברחמים כו' גשמי ברכה כשלא חזרו היו למבול (ז"ה נח כב, א. רש"י נח ז, יב).

40) להעיר מספר הזכרונות (להרה"צ ר' צדוק הכהן) קונטרס משיב הטענה על חשבון העבור והתקופה. ספר העבור לראב"ע שם בסופו.

41) מכות ה, ב. מובא בפרש"י עה"ת שופטים יט, יט. וביאורו — ברמב"ן שם.

42) תמיד כט, א.

43) שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' עג.

44) ב"ק נה, ב. ובכ"מ. ובפרטיות ראה אנציקלופדיא תלמודית בערכו. וש"נ.

45) יש"ש ב"ק שם.

ויש להוסיף עוד. ואכ"מ.

ח. לאחרי כל הנ"ל עדיין דרוש ביאור:

כל הענינים הכתובים בתורה, ובפרט כאלו שהם להלכה במעשה בפועל — אין „המקרא" (דהפס"ד) יוצא מידי פשוטו, וצריך לקיים את ההלכה כפשוטה. אע"פ שכל ענין (בעולם ובפרט בתורה) שרשו הוא למעלה ורוחני.

[וזהו לא רק בנוגע לקיום המצות בלבד, שדוקא ע"י קיומן כפשוטן מקיימים גם את הענינים הרוחניים של המצות [כמצות תפילין, לדוגמא, שדוקא ע"י קיום מצות תפילין כפשוטה מקיימים שעבוד הנשמה והלב וממשיכים הד' מוחין (כמש"כ בכתהאריז"ל). וכו'], אלא גם בנוגע לכל הדברים והענינים המובאים ושנצטוו עליהם בתורה, הרי, כנ"ל, אין מקרא יוצא מידי פשוטו[46].

ועפ"ז קשה להבין: הרי ההלכה ד„הרואה חמה בתקופתה" פירושה תקופת החמה בגשמיות — ואיך שייך לברך „עושה מעשה בראשית"[47] על התקופה שלמעלה, בשעה שכאן למטה אין (בזמן זה) תקופה (בגשמיות)[48]?

ט. ואע"פ שגם בקידוש החודש יש הכרח לומר כן (כנ"ל סעיף ו') — שקידוש ר"ח וקביעותו אינם תלויים בזמן מולד הלבנה שלמטה — הרי קיים הבדל בין ענין ר"ח לתקופת החמה:

אע"פ שר"ח קשור עם מולד הלבנה — הרי ר"ח בעצם מהותו (אינו מציאות דעולם, אלא) הוא מציאות של תורה[49]. זה שהוא יום קדוש, קרבנות ר"ח וכו', שקדשוהו ב"ד[50] או „קדשוהו שמים"[51]. לכן קל יותר להבין איך המציאות דר"ח קשורה עם המולד שלמעלה, גם כשהמולד שלמטה הוא בזמן אחר:

משא"כ „חמה בתקופתה", שמציאותה נעשית (לא מדיני התורה הקשורים בזה,

---

46) ולכן כאשר חכמי האומות אומרים ע"ד מאורע וענין בעולם שהוא שונה ממש"נ בתורה — אא"פ לתרץ שבתורה מדובר רק ברוחניות הענינים. וכמדובר כמ"פ ההכרח לזה מסיפור הש"ס (בכורות ח, ב) שגם כאשר אמרו חכמי אוה"ע שהבחינו שנחש מתעבר לתלת שני ענה להם ר"י בודאות שאינו, והביא הוכחה מפסוק וק"ו שהוא „לשב שני" (והמדובר הי' בעיבור דנחש כפשוטו).

47) ב' גי' בהברכה — הובאו באנציקלופדי' תלמודית בערכו. וראה לקו"ש ח"י ע' 187.

48) ראה שו"ת חת"ס שם דנשאר בצע"ג דדברי הרמב"ם סתרי אהדדי. (ועיי"ש שכתב „איך נברך וע"פ אמת אין כאן שום תקופה").

49) בפרט לביאור הרגצובי בנוגע למולד הלבנה (צפע"נ לרמב"ם ריש הל' קדה"ח) שמדגיש הרמב"ם „במראה הנבואה".

50) ולדעת הרמב"ם אמירת ב"ד מקודש — מעכב — שם פ"ב ה"ח (ושם „שאין הראי' קובעת אלא ב"ד שאמרו מקודש הם שקובעי"). וראה ספהמ"צ שם. (וראה השגות הרמב"ן שם. ולהעיר שגם לדעת הרמב"ן שם שאין קידוש ב"ד מעכב, הרי צריכים ב"ד עכ"פ לחשוב בהן ולהסכים בהן).

„וזה שאנו מחשבין בזמן הזה כו' אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל איזה יום הוא, וקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהי' ר"ח או י"ט לא מפני החשבון שאנו מחשבין" (שם ספ"ה). ובאריכות יותר בספר המצות שם „אבל מפני שב"ד הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ר"ח או י"ט ומפני אמרם כו' כמו שבא בפירוש אלה מועדי ה' . . שיאמרו הם כו'".

51) ר"ה כד, א (במשנה). סנהדרין י', ב. בחודש שלא נראה בזמנו, וכ"ה דעת הרמב"ם שם פ"ב ה"ח. ראה פירוש שם. וראה צפע"נ הל' קדה"ח שם. פ"ב ה"ח. פ"ה ה"א. מכתבי תורה מכ' סג.

אלא) ממהלך החמה — זה שהחמה נמצאת באותו זמן באותו מקום שהיתה בעת שנבראה.

הרי אינו מובן: מאחר שבדין התורה גופא צריך להיות המציאות כמו שהיא כאן למטה (כנ"ל ס"ח) — איך שייך לברך ברכת החמה על „חמה בתקופתה" שלמעלה?

הקושיא חזקה עוד יותר: הדין דברכת החמה הוא כש„רואה חמה בתקופתה", וכשאינו רואה את החמה בגשמיות אסור לו לברך[52]:

הברכה קשורה עם ראיית החמה הגשמיית, אע"פ שאינה (כמו שהיא) בתקופתה (ומברכים מפני שהחמה הרוחנית היא בתקופתה), אתמהה[53]?

יו"ד. וי"ל בזה. ובהקדים, שחשבון התקופות (בין לפי תקופת שמואל, בין לפי תקופת רב אדא) אין התחלתו מהתקופה הראשונה שאחר בריאת העולם, אלא מהתקופה שב„שנת תוהו", קודם שנברא העולם[54].

וההסברה בזה היא:

במחלוקת ר"א ור"י[55] אם בתשרי נברא העולם או בניסן נברא העולם, מבואר[56] בכ"מ [וי"ג[57] כך בתוספות[58]], ששתי הדעות אמת: בניסן עלה במחשבה לברוא את העולם והבריאה בפועל היתה בתשרי.

ומכיון שלתקופות קי"ל כר' יהושע שבניסן נברא העולם, שלכן מונין תקופת ניסן דשנת תוהו (שלפני תשרי) כשעלה במחשבה (היינו — למעלה) לברוא,

לפיכך, בנוגע לברכת החמה, מתחשבים עם התקופה שלמעלה (אע"פ שהתקופה למטה — היא בזמן אחר). ועד"ז מובן בנוגע לדינים האחרים הקשורים עם התקופה, שאי"ז אלא לתקופת שמואל, התקופה שלמעלה, מכיון שההתחלה והיסוד של כל חשבון התקופות הוא ענין של תקופת תוהו[59], של עלה במחשבה לברוא[60], ולכן אינו מעכב כאן שגם התקופה שבמעשה תהי' באותו הזמן.

---

52) ראה שו"ת חת"ס שם בתחלתו. שע"ת או"ח שם סק"ג. שד"ח אס"ד מערכת ברכות ס"ב אות יח. פאת השדה סל"ג.

53) להעיר מהסברא ד„ת"ח אחד" בשו"ת חת"ס שם לברך אפילו לא תראה החמה. וראה שד"ח שם. בשו"ת כתב סופר (או"ח סל"ד) פוסק כהפמ"א (הובא בשד"ח שם), וראה קונטרס תקופת החמה וברכתה (להרי"מ טוקצינסקי) פ"ד ס"ד וה'.

54) ראה תוד"ה לתקופות ר"ה (ח, א ואילך), פירוש להרמב"ם הל' קדה"ח פ"ט ה"ג. ופ"י. ועוד.

55) ר"ה י, ב.

56) ראה נהר שלום סדר כוונת ר"ה קרוב לסופו.

57) הובא בשו"ת בני ציון ח"א סי"ד אות טז.

58) ד"ה כמאן (ר"ה כז, א). ולפנינו הגי' להיפוך. וראה לקו"ש חט"ז ע' 4-483 (ס"ד) ובהערות שם.

59) משא"כ חשבון המולדות והשנים אף שג"ז מונין ממולד תהו — בהר"ד (רמב"ם שם פ"ו ה"ח. תוס' שם. ובכ"מ), הרי זהו בעיקר כיון שיום אחד בשנה חשוב שנה, וכ"ש חמשה ימים (ראה תוס' שם. פירוש לרמב"ם שם. ובכ"מ. נסמנו באנציקלופדי' תלמודית ערך בהר"ד), היינו מצד מציאות הבריאה והמולד בפועל. ועוד ועיקר: הרי בזה אין נפק"מ בפועל לחשבון המולדות, משא"כ בנוגע חשבון התקופות. עי' תוס' שם. וראה בפירוש שם (פ"ט ה"ג, פ"י ה"א). יסוד עולם שם (פי"ד) ועוד.

60) וכו"כ מצוות דינים ופס"ד תלוים במחשבה דוקא.

אבל אעפ"כ מובן, שהתקופה שלמעלה פועלת גם (ברוחניות ובפנימיות) בהחמה למטה (שלכן ברכת החמה קשורה עם ראיית החמה הגשמיית).

יא. עפ"ז צריך להבין, לאידך גיסא: מכיון שענין התקופה שלמעלה הוא דוקא לפי החשבון של תקופת שמואל — ולא של תקופת רב אדא, שחשבונו הוא רק בשייכות לתקופה שלמטה,

איך שייך לומר, שציווי התורה שהפסח צריך להיות דוקא בזמן האביב [שזה אפשרי רק לפי תקופת רב אדא ולא לפי תקופת שמואל (כנ"ל ס"ד)] קשור רק עם התקופה שלמטה?

וי"ל הביאור בזה:

טעם הדבר, שהתקופה שלמטה היא בזמן אחר מהתקופה שלמעלה, הוא מפני שהעולם (כנ"ל) אינו ראוי אז לקבל את התקופה שלמעלה (שהיא נעלית מהעולם ומסדר הזמנים שלו).

במה דברים אמורים, כשזוהי מציאות של עולם, אבל ענין הפסח („שיהי' הפסח בזמן האביב") — מאחר שפסח למטה הוא (בעיקרו) מציאות של תורה, נמשכת התקופה למטה באותו זמן כמו שהיא למעלה, היינו שזה שהפסח הוא בזמן האביב תמיד, הוא לפי התקופה שלמעלה ושלמטה.

משא"כ בנוגע לעניני העולם, המשכת בחי' תקופה שלמעלה אפשרית היא גם בזמן אחר, לפי חשבון תקופת שמואל.

יב. עפ"ז יובן מ"ש הרמב"ם שזה ש„סמכנו על מנין זה" (בנוגע לדין דשנה, שקביעות השנה צריכה להיות כזו שהחודש שלה הוא בזמן האביב) הוא גם לפי החשבון של תקופת שמואל — אע"פ שבנוגע לדין של פסח (שהפסח צ"ל בזמן האביב) צריכים (בכל אופן) להזדקק להחשבון של תקופת רב אדא:

מאחר שבנוגע לעניני העולם — המשכת התקופה שלמעלה היא לפי החשבון של תקופת שמואל (כנ"ל), לכן הדין בנוגע לשנה (שהיא מציאות של עולם), שזה צריך להיות (גם) לפי תקופת שמואל.

(משיחת אחש"פ תשי"ג)

ב׳ ניסן

ב״ה ט״ו אדר, ה׳תשמ״ג
ברוקלין, נ. י.

צו אַלע אַנטיילנעמער אין דער יערלעכער
מסיבה פון ישיבת תומכי־תמימים
ליובאוויטש אין מאַנטרעאַל,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה:

דער יערלעכער דינער קומט הייאָר פאַר אין דעם סגולה־טאָג פון ב׳ ניסן, דער יאָרצייט־הילולא פון דעם גרינדער פון דער ערשטער ישיבה תומכי־תמימים אין ליובאַוויטש — די מוטער פון אַלע ליובאַוויטשער ישיבות אין דער וועלט. איינע פון אירע הויפט אָפּצוויגען איז די ישיבה תומכי־תמימים אין מאַנטרעאַל, וואָס איז פאַרפלאַנצט געוואָרן מיט איבער 40 יאָר צוריק דורך דעם גרינדער׳ס זון און ממלא־מקום, דער רבי און נשיא פון אונזער דור.

עס איז אָפּט אונטערשטראָכן געוואָרן, אַז יעדער ענין פון זכרון אין אידישן לעבן דאַרף זיין פאַרבונדן מיט מעשה בפועל, אין אַן אופן פון נזכרים ונעשים (דערמאָנט און געטאָן). און כאָטש אַ הסתלקות איז, לכאורה, פאַרבונדן מיט אַ געפיל פון היפך השמחה, איז דאָס אָבער ניט אַן ענין פון עצבות וואָס פאַרקלעמט דאָס האַרץ, אַנטמוטיקט און מאַכט אָפּהענטיג חס ושלום; נאָר אדרבה, ס׳איז אַ געפיל פון מרירות וואָס דערוועקט און דערוואַרעמט דאָס האַרץ און דערמוטיקט צו טאָן מער ווי פריער, ספּעציעל פעולות וואָס זיינען אין גייסט פון דעם בעל ההילולא — ווי דער אַלטער רבי דערקלערט באריכות דעם אונטערשרייב צווישן עצבות (אומעט) און מרירות (ביטערקייט), צווישן היפוכדיגע געפילן, וואָס עצבות איז אינגאַנצן אָפּגע־פרעגט, אָבער מרירות — אין דער פאַסנדער צייט — איז דוקא אַ פאָזיטיווער און שעפּעריישער כח.

דעריבער איז די זיכערע האָפנונג, אַז אַלע אַנטיילנעמער אין דעם יערלעכן דינער וואָס קומט הייאָר פאַר אין דעם יום ההילולא פון דעם גרינדער פון אַלע ליובאַוויטשער ישיבות, זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל, וועלן זיך פאַראייניגען מיט דעם זכרון פון דעם בעל ההילולא — במעשה בפועל, מיט אַ ספּעציעל וואַרעמען אָפּרוף צו פאַרשטאַרקען די ישיבה אין איר הייליגער חינוך אַרבעט צו דערציען וואָס מער תלמידים וועלכע זיינען נרות להאיר — שיינענדיגע, לעבעדיגע ליכט

וואָס באַלייכטן דעם גאַנצן אָרום און האַלטן אין אָנצינדן כסדר נאָך שיינענדיגע ליכט, אויך אין אַן אופן צו זיין נרות להאיר, אין אַן אומאונטערבראָכענקייט לדורי דורות.

השם יתברך וועט זיכער מצליח זיין יעדן איינעם און איינע, און אַלעמען צוזאַמען, אין זייער הילף צו דער ישיבה אין דער פולסטער מאָס, און צוזאַמען דערמיט אין אַלץ וואָס מ'נויטיגט זיך פאָר זיך און די בני בית שיחיו, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה
בכל האמור

צו

... ברכת הגומל בנשים — כבר האריכו בזה באחרונים וכמצוין גם במכתבו. וראה קצות השלחן להרב נאה ר"ס סה. — ולהעיר ממנהג הכי תמוה דספרדים בלונדון שמברכת בפ"ע (הובא בס' כתר ש"ט להרב גאגין).

(ממכתב ז' טבת תשכ"א)

י״א ניסן

בס״ד. ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א
לאנ״ש שיחיו שברכו אותו – י״א ניסן ה׳תשמ״א,
אחרי תפלת מנחה.

עס זאל מקויים ווערן באַ יעדערן, און ביי אַלע וואָס זיינען מברך בכלל, און בפרט בנדו״ד: כל המברך מתברך[1], בברכתו של הקב״ה, וואָס תוספתו מרובה על העיקר[2],

און דאָס זאָל זיין בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים, במהרה בימינו ובעגלא דידן, בכל המצטרך, סיי בגשמיות סיי ברוחניות, ובגשמיות וברוחניות גם יחד.

און גרייטן זיך צו פסח — עס זאָל זיין אַ חג הפסח כשר ושמח, און עס זאָל מקויים ווערן בשנה זו ממש „בניסן נגאלו בניסן עתידין ליגאל״[3], על ידי משיח צדקנו.

---

1) ראה סוטה לח, ב. ירושלמי הובא בתוד״ה ואברכה — חולין מט, א.

2) ב״ר פס״א, ד. ועוד. וראה בארוכה שיחת ש״פ וישלח ה׳תשכ״ט — נדפסה בלקו״ש ח״ה ע׳ 422 ואילך, ובקונטרס בפ״ע — ברוקלין, ה׳תשל״ט.

3) ר״ה יא, רע״א. וראה שמו״ר פט״ו יא. ד״ה החודש — אוה״ת בא ע׳ רנט; ה׳ש״ת בתחלתו.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
לאנ"ש שיחיו שברכו אותו, י"א ניסן ה'תשמ"ב,
שמונים שנה לכ"ק אדמו"ר שליט"א,
אחרי תפלת מנחה

ס'זאל זיין כל המברך מתברך[1], בברכתו של הקב"ה, וואס תוספתו מרובה על העיקר[2],

אין די אלע ענינים, סיי בגשמיות סיי ברוחניות און בפרטים ופרטי פרטים, אין אן אופן פון "הרחב פיך ואמלאהו"[3], ווי דער ירושלמי[4] טייטשט דאס אפ, אז דער אויבערשטער בעט אז ס'זאל זיין "הרחב פיך" דוקא,

ביז צו דעם ענין הכי עיקרי והכי גדול והכי נחוץ והכי הכרחי — די גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש בעגלא דידן.

---

1) ראה סוטה לח, ב. ירושלמי הובא בתוד"ה ואברכה — חולין מט, א.

2) ב"ר פס"א, ד. ועוד. וראה בארוכה שיחת ש"פ וישלח ה'תשכ"ט — נדפסה בלקו"ש ח"ה ע' 422 ואילך.

3) תהלים פא, יא.

4) תענית פ"ג ה"ו: הובא ברשימות הצ"צ לתהלים שם (יהל אור ע' רצו. קובץ "י"א ניסן — שנת השמונים" ע' 30). — ואין בזה מחלוקת בין הבבלי (ברכות נ, א. הובא ונת' ברשימת הצ"צ שם) לירוש' כי בהבבלי מדובר "על הרוב", שבימי המעשה (שאז דוקא שייך בקשת צרכיו) אינו פנוי לסדר תפלתו בהרחבה ובפרט בבבל, אשר במחשכים הושיבני (— זה תלמוד בבלי (סנהדרין כד, א)), אבל "אתם המעט", ולאחרי בקשת (ועזר) השם "הרחב פיך" — מסדרים ומרחיבים, ומתקיימת ההבטחה "ואמלאהו".

בס״ד. ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א
לאנ״ש שיחיו שברכו אותו, אור לי״א ניסן ה׳תשמ״ג,
אחרי תפלת ערבית.

זאָל דער אויבערשטער מקיים זיין בא יעדערן בתוך כלל ישראל דאָס וואָס מ׳זאָגט כל המברך מתברך, בברכתו של הקב״ה, וואָס תוספתו מרובה על העיקר[2],

און ס׳זאָל אַראָפקומען בפועל בכל המצטרך, בבני חיי ומזוני רויחי, ובכולם רויחי,

און גרייטן זיך צום חג הפסח כשר ושמח. און צו קבלת פני משיח צדקנו מתוך שמחה וטוב לבב,

„בנערינו ובזקנינו גו׳ בבנינו ובבנותינו״[3], „קהל גדול ישובו הנה״[4],

שלימות העם, און שלימות התורה, און געפינען דאָרטן „כי ירחיב ה׳ אלוקיך את גבולך״[5],

מתוך שמחה וטוב לבב, ושמחת עולם על ראשם[6].

---

1) ראה סוטה לח, ב. ירושלמי (ברכות ספ״ח) הובא בתוד״ה ואברכה — חולין מט, א.
2) ב״ר פס״א, ד. ועוד. וראה בארוכה לקו״ש ח״ה ע׳ 422 ואילך.
3) בא י, ט.
4) ירמי׳ לא, ח.
5) ראה יב, כ. וראה פרש״י עה״פ שופטים יט, ח (מספרי ראה שם ע״פ פשוטו ש״מ. וראה שם: רבי אומר כר׳ מפאת קדים וכו׳). ועוד.
6) ישעי׳ לה, י. שם נא, יא.

חג הפסח

ב"ה, ראש חודש ניסן, ה'תשמ"א
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

יעדער טאָג פון יאָר האָט זיין באַדייטונג אינהאַלט און לערנונג, אָבער עס זיינען פאַראַן טעג וואָס האָבן אַ גאָר ספּעציעלע באַדייטונג צוליב גאָר וויכטיגע פאַסירונגען וואָס זיינען מיט זיי פאַרבונדן, און די זכרונות וואָס די דאָזיגע טעג רופן אַרויס פאַדערן אַן אָפּרוף אין יעדן דענקענדן מענטשן און ביז אין מעשה בפועל — נזכרים ונעשים. אָזאַ ספּעציעלער טאָג איז ראש־חודש ניסן.

* * *

ראש חודש: הכולל כל ימי החודש כראש הכולל כל איברי הגוף (עט"ר בתחלתו). ומובן שבמיוחד ימים מיוחדים שבו — חה"פ. וראה ר"ה (ד, א): באחד בניסן כו' רגל שבו כו'.

ראש חודש ניסן: אותו יום נטל עשר עטרות (שבת פז, ס"ב וראה תוד"ה עשר. תו"ש לפקודי מ סק"ט. וש"נ) — הובא בפרש"י עה"ת: ר"פ שמיני (מסדר עולם (פ"ז)), נשא ז, יב, שו"ע אדה"ז חאו"ח סתכ"ט ס"ט. ובירושלמי שקלים בתחלתה שבו ביום נתרמה התרומה לקרבנות צבור (כולל — דאותו היום). וע"ד החסידות — ראה דרושי דא"ח עה"פ ויהי ביום השמיני. לקוטי לוי"צ לזח"ג ר"פ שמיני. והוא תחלת הנהגה נסית (עקידה פ' בא עה"פ החודש גו' (שער לח). הובא ונתבאר באוה"ת בראשית יח, ב ואילך. רד"ה החודש תרנ"ד, תרס"ו, תרע"ח (דפ' החודש). ועוד).

חודש ניסן: שצירופו הוי' כסדרו (כתהאריז"ל בכ"מ. משנת חסידים מס' ניסן בתחלתה). וראה או"ת להה"מ בא ד"ה החודש הזה. וראה רד"ה החודש הזה תרכ"ו (וצע"ק למה דוקא בצירוף דניסן אין לערב כו' ואולי מפני שהוא שם כסדרו. ובד"ה החודש הזה אעת"ר (ריש ע' סד): ועיקר ההמשכה הוא בחודש ניסן דהצירוף הוא ש' הוי' כסדרן והיינו אמיתית הגילוי דש' הוי' שם העצם. ובע' סה: דכשהגיע ניסן היינו שכבר נמשך הגילוי מלמעלה בחי' הגילוי דעצמות אוא"ס).

ניסן: ראה ברכות נז, ר"א: נסי נסים.

יעדער טאָג . . האָט זיין באַדייטונג אינהאַלט און לערנונג: שהרי „כל יומא ויומא עביד עבידתי" — זח"ג צד, ב (וראה לקו"ש חי"ב ע' 100 הע' 38). ובזח"א רסד, ב: מלמד שכל יום ויום יש לו כחו.

לערנונג: ובמכש"כ מתורת הבעש"ט שכל מה שהאדם רואה ושומע הוא הוראה מלמעלה בעבודתו להשם (כש"ט הוספות קכח־ט. וש"נ).

טעג וואָס האָבן אַ גאָר ספּעציעלע באַדייטונג: להעיר מענין יומין זכאין ש„מגלגלין זכות ליום זכאי וכו'" (תענית כט, א). וראה זח"א רד, א.

די זכרונות . . פאַדערן אַן אָפּרוף: ובלשון הכתוב בנוגע למצות תפילין (שהוקשה כל התורה כולה לתפילין — קידושין לה, א): לזכרון גו' למען תהי' גו' (בא יג, טו).

אין יעדן דענקענדן מענטשן: ובפרט כל אחד ואחת מבנ"י שהם „עם חכם ונבון" (ואתחנן ד, ו).

אין מעשה בפועל: שהוא העיקר (אבות פ"א מי"ז).

נזכרים ונעשים: אסתר ט, כח. וגם פעולתו למעלה והשפעתו לאח"ז למטה (האריז"ל עה"פ הובא בספר תיקון שובבי"ם להרמ"ז. ובתוספת ביאור בלב דוד להחיד"א פכ"ט).

צוויי עיקר־דיקע (קאַרדינאַלע) פאַסירונגען זיינען פאַרגעקומען אין דעם טאָג פון ראש־חודש ניסן, וואָס ווערן אויספירלעך דערציילט אין דער תורה: אין תורה שבכתב און נאָכמער בפרטיות ובאריכות — אין תורה שבעל פה.

די ערשטע פאַסירונג איז פאַרגעקומען ווען די אידן זיינען געווען אין גלות־מצרים. זיי זיינען אין דעם טאָג אָנגעזאָגט געוואָרן החודש הזה לכם ראש־חדשים (פרשת החודש), צום אָלעם ערשטן די ערשטע מצוה (קידוש החודש) וואָס דער אידישער פאָלק, אָלס פאָלק, האָט באָקומען, און גלייכצייטיג, גלייך נאָכדעם — די דינים פון קרבן פסח און חג הפסח, מיט פרטים און פרטי פרטים.

די צווייטע פאַסירונג איז פאַרגעקומען — ראש־חודש ניסן גלייך נאָך דעם אויבנדערמאָנטן ראש־חודש ניסן, ווען די אידן זיינען געווען פולשטענדיק פריי, אין אָ צושטאַנד פון חירות און אור גדול באָם הר סיני. אין דעם טאָג פון ראש־חודש ניסן איז אויפגעשטעלט געוואָרן דער משכן־מקדש אין זיין פולער קדושה און פראַכט, און עס האָבן זיך אָנגעהויבן אָלע ענינים וואָס זיינען געווען פאַרבונדן מיט דעם משכן בכלל, און בפרט די הקרבת הקרבנות פון די צוועלף נשיאי השבטים פון פאָלק, אָנהויבנדיק פון די „קרבנות" (עגלות ובקר) וואָס אָלע צוועלף צוזאַמען האָבן געבראַכט דעם ערשטן טאָג ראש־חודש ניסן. און דערנאָך יעדן טאָג אָ נשיא (כאָטש אָלע זיינען געווען ראוי ברענגען זייערע קרבנות אין דעם ערשטן טאָג). און אויך די ענינים — סיי בנוגע הקמת המשכן און סיי בנוגע די קרבנות פון די נשיאים — ווערן דערציילט אין דער תורה מיט גרויס אריכות, אונטערשטרייכנדיג דערמיט זייער וויכטיקייט.

* * *

אין דעם טאָג אָנגעזאָגט געוואָרן: פסחים ו, ב ובתוד"ה ממאי שם. פרש"י (ממכילתא) עה"פ בא יב, ג. וראה פרש"י (ממכילתא) עה"פ שם, כח: כיון שקבלו עליהם (מר"ח) מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו. וראה הגש"פ עם לקוטי טעמים (קה"ת תשל"ט) ע' תצ".

החודש . . חדשים: בא יב, ב. וראה אוה"ת עה"פ. מאמרי דא"ח ד"ה החודש (תרכ"ו; ה'ש"ת. ועוד).

די ערשטע מצוה (קידוש החודש): ובלשון רש"י ר"פ בראשית (ממדרז"ל): שהיא מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל.

אָלס פאָלק: רבותינו בעלי התוספות עה"ת ר"פ בראשית. וראה רע"ב שם. וראה רמב"ם הל' מלכים רפ"ט: בא אברהם כו' ויצחק כו' ויעקב כו' עמרם כו'.

גלייך נאָכדעם: בא שם בפסוק שלאחריו ואילך.

ראש־חודש ניסן גלייך נאָך דעם אויבנדערמאָנטן ראש־חודש ניסן: בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש (פקודי מ, יז).

חירות און אור גדול: נוסח ההגדה (מפסחים קטז, ב).

באָם הר סיני: ראה עירובין נד, א. שמו"ר פמ"א, ז. זח"ב קיג, סע"ב ואילך.

משכן־מקדש: כמש"נ ועשו לי מקדש (תרומה כה, ח. וראה עירובין ב, א).

אין זיין פולער קדושה און פראַכט: כי באותו היום העמידו ולא פרקו ושרתה בו שכינה (פרש"י שמיני ט, כג. נשא ז, א. ע"פ תנחומא פקודי יא. במדב"ר פי"ב, טו. ועוד), ואז „וכבוד ה' מלא את המשכן" (פקודי מ, לד).

הקרבת הקרבנות . . (עגלות ובקר): נשא ז, ב ואילך.

אָלע . . אין דעם ערשטן טאָג: ראה במדב"ר פי"ב, כא: לא הי' משה יודע כיצד יקריבו אם כולם כאחד כו'. ויתירה מזו — במדב"ר פי"ג, ט (הובא ונתבאר בלקו"ת נשא כט, ב): העלה עליהם הקב"ה כאילו כולם הקריבו ביום ראשון".

*) בהוצאת תשמ"ו ושלאח"ז — ע' עדרת. המו"ל.

**) וראה לקו"ש חכ"ג ע' 53 ואילך. המו"ל.

די צוויי דערמאָנטע פאָסירונגען, כאָטש, ווי געזאָגט, זיי זיינען פאַרגעקומען אין צוויי באָזונדערע צייטן און צוויי באָזונדערע ערטער, באָזונדערע און פאַרקערטע: עבדות און חירות, מצרים און הר סיני, זיינען זיי אָבער ענג פאַרבונדן, אָזוי אַז זיי שאָפן איין המשך, וואָס די אינערלעכע נקודה דערפון איז:

נאָך זייענדיק אין גלות (מצרים) באָקומען אידן דעם כח צו זיין אמת און פולשטענדיק פריי דורכדעם וואָס דער אויבערשטער האָט אידן געגעבן מצוות, וואָס שאָפן אָן אייביגן פאַרבונד צווישן אידן און דעם אויבערשטן, אַ פאַרבונד וואָס שטעלט זיי העכער איבער אָלע מיצרים וגבולים, באָגרענצונגען און פירונגען פון וועלט; און דאָס ווערט געבראַכט מן הכח אל הפועל און פאַרפעסטיגט דורך ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם — אין דעם פשוט'ן זין פון די ווערטער און אויך אין זייער טיפערן אינהאַלט: אַז יעדער איד מאַכט באָ זיך און אַרום זיך אַ מקדש און אַ „דירה" פאַר דעם אויבערשטן, אָזוי אַז די ג־טלעכע שכינה רוט אין יעדער אידישע האָרץ און אין יעדער אידישע היים — אויך אין דער צייט פון גלות, ווען דער גשמיות'דיקער בית־המקדש איז (צייט־ווייליג) ניט פאַראַן.

* * *

די הוראה דערפון פאַר יעדן אידן, מאַן און פרוי, אין מעשה בפועל אין טאָג־טעגלעכן לעבן איז:

יעדער איד אין אָלע צייטן און אין אָלע ערטער, לעבט אין ביידע צושטאַנדן וואָס ראש־חודש ניסן דערמאָנט אונז: עבדות און חירות.

מצד דער נשמה, וואָס איז אַ חלק אלק' ממעל ממש, איז אַ איד שטענדיג פריי און קען ניט זיין אונטערוואָרפן צו קיינעם ניט און צו קיין זאָך ניט, נאָר צום

נאָך . . אין גלות (מצרים) . . דעם כח צו זיין . . פריי דורכדעם וואָס דער אויבערשטער האָט אידן געגעבן מצוות: להעיר ממכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ בא יב, ו: לא היו בידם מצוות להתעסק בהם כדי שיגאלו . . ונתן להם שתי מצוות כו'. נתבאר בארוכה בלקו"ש חט"ז ע' 114 ואילך.

מצוות . . פאַרבונד: מצוה מלשון צוותא וחיבור (לקו"ת בחוקותי מה, ג. ובכ"מ).

אייביגן פאַרבונד: להעיר מתניא פכ"ה (לב, א): ויחוד זה (שע"י התומ"צ) למעלה הוא נצחי לעולם ועד.

ועשו . . בתוכם: תרומה כה, ח.

זייער טיפערן אינהאַלט: ראה של"ה סט, א. ובכ"מ. ר"ח שער האהבה פ"ו קרוב לתחלתו. וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) מב, סע"ב ואילך. תו"ח שמות תמג, א.

אַ „דירה": דנתאוה הקב"ה להיות לו ית' דירה בתחתונים (ראה תנחומא נשא טז. בחוקותי ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא פל"ו).

די ג־טלעכע שכינה רוט . . אויך אין דער צייט פון גלות: ד"כל מקום שנאמר לי אינו זז לעולם . . במקדש ועשו לי מקדש" — מדרש שמואל פי"ט. ויק"ר פ"ב, ב (וראה גם ספרי עה"פ בהעלותך יא, טז), הובא ונתבאר בלקו"ת במדבר ט, ג ואילך. ובנדו"ד — סה"מ תש"ח ע' 132 ואילך.

חלק . . ממש: תניא רפ"ב.

שטענדיק פריי: ראה שיחת ג' תמוז תרפ"ז (סה"מ קונטרסים ח"א קעה, ב. לקו"ד כרך ד תרצב, א).

אויבערשטן אליין, וואס זאגט כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם — ולא עבדים לעבדים. און נאכמער — עבד מלך (כמלך) מלך.

אבער מצד דעם גוף איז א מענטש אין א מצב פון עבדות. דער גוף פאדערט און מכריח באדינונג, באשפייזונג, באקליידונג א.ז.ו. וואס דאס שפאנט דעם מענטשן איין אין דעם יאך פון צושטעלן די באדערפענישן פון דעם גוף גשמי, פון פרנסה; בפרט אז עס קומט אויך צו דער שעבוד כפשוטו, פון גלות.

צוזאמען דערמיט אבער, זיינען דער גוף און דער נפש ניט צוויי אפגע־זונדערטע וועלטן, נאר ביידע צוזאמען שאפן איין „וועלט", עולם קטן זה האדם — א גאנצן (ניט צעשפליטערטן) מענטשן, בא וועמען דער גוף און די נשמה דארפן לעבן צוזאמען בשלום, א הארמאנישן לעבן. לערנט אונז די תורה, אז דאס קען דערגרייכט ווערן דורך הגברת הנשמה על הגוף — אז די נשמה באלייכט און באווירקט דעם גוף מיט נר מצוה ותורה אור ביז אז דער גוף און נפש הבהמית אונטערוואַרפן זיך, פרייוויליג און געהן, צו דער נשמה, וואס דאן דערגרייכט דער מענטש די מדריגה אין עבודת ה' פון בכל לבבך — בשני יצריך.

* * *

דאס איז אויך איינע פון די הוראות פון קידוש החודש, וואס ישראל מונין (און דומין) ללבנה (אידן רעכענען די צייט לויט (און זיינען געגליכן צו) דער לבנה). די לבנה האט ניט קיין אייגענע ליכטיקייט, און איר גאנצע ליכטיקייט איז פון דער זון. אזוי אויך איז דער גוף פון א אידן אין באצוג צו זיין נשמה, ווי די לבנה וואס לייכט בלויז דאן ווען זי שפיגלט אפ די ליכטיקייט פון דער זון. און פונקט ווי די ליכטיקייט פון דער לבנה ווערט כסדר פארגרעסערט פון ראש־חודש אן ביז קיימא סיהרא באשלמותא, דעם פופצנטן טאג אין חודש, די לבנה שטייט אין איר שלימות, אזוי ווערט כסדר פארשטארקט די ליכטיקייט פון יעדן אידן און אלע אידן — די ליכטיקייט פון נר מצוה ותורה אור, אין איינקלאנג מיט דעם ג־טלעכען פארלאנג און הבטחה (צוזאג) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, צוזאמען מיט די קרבנות וואס

כי . . לעבדים: בהר כה, נח. וראה קידושין כב, ב. ב"מ י, א.

עבד מלך (כמלך) מלך: שבועות מז, ב. ספרי ופרש"י עה"פ דברים א, ז.

גוף . . עבדות: ראה תניא פמ"ז. ובכ"מ.

עולם . . האדם: תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט (ק, ב. קא, א). וראה לקו"ת במדבר ה, א.

הגברת הנשמה על הגוף: ראה תניא פל"ב: יסוד ושורש כל התורה הוא להגבי' כו'.

נר . . אור: משלי ו, כג.

דער גוף . . געהן: ראה לקו"ת ויקרא (ב, ד ועוד). דרושי דא"ח עה"פ משכני אחריך נרוצה.

בכל . . יצריך: ואתחנן ו, ה. ברכות נד, א. ספרי (הובא בפרש"י) עה"פ. וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) הוספות סי' צא.

ישראל מונין (און דומין) ללבנה: סוכה כט, א. ב"ר פ"ו, ג. וראה אוה"ת בראשית (ד, ב ואילך. ובכ"מ).

לבנה . . אייגענע ליכטיקייט: כי „סיהרא לית לה מגרמה כלום" (זח"א קפא, א. ועוד). וראה שבת קנו, סע"א.

קיימא סיהרא באשלמותא: זח"א קנ, ר"ע"א. שמו"ר פט"ו, כו.

דעם פופצנטן טאג: שבחודש זה הוא יום יצי"מ בפועל ודכל העם כולו ממש וביד רמה וברכוש גדול.

פארלאנג און הבטחה: דציוויים שבתורה הם (גם) לשון עתיד (תו"א ס"פ תשא בנוגע ואהבת).

אידן ברענגען, פון ביידע סוגים: ווי די עגלות קערות א.ז.וו. און קרבן עולה א.ז.וו. וואָס בזמן הגלות איז דאָס דער ענין פון תפלות און מצוות, אַנהויבנדיק פון דער מצוה כללית צדקה, ספעציעל צדקה פאַר מוסדות תורה ותפלה וואָס ווערן אַנגערופן „מקדש מעט", און די אַלע ענינים איז אַן אופן פון מעלין בקודש, כסדר פאַרגרעסערן — ביז דאָס ברענגט אָ סוף צום חושך הגלות, און עס קומט די גאולה שלימה, בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל.

* * *

ויהי רצון אַז אַזוי ווי פון היינט אָן, פון ראש־חודש ניסן, הויבט זיך אָן דער חודש וואָס תורה, תורת אמת, רופט אָן חודש הגאולה, זאָל יעדער אייגער און איינע אויסגעלייזט ווערן פון אַלע זאָכן וואָס זיינען מבלבל און שטערן, וואָס דאָן טוט מען אויף אין די אַלע אויבנדערמאָנטע ענינים פון מעלין בקודש מיט מער צוגעטראָגנקייט, מער לעבעדיקייט און מער האַרציקייט, וואָס ברענגט צו שלימות אין מעשה, אין דיבור און אין מחשבה, און עס ווערט אויך אָ הכנה קרובה, אַז פון ראש־חודש הגאולה אין דעם דאָזיקן יאָר פון הקהל את העם האנשים והנשים והטף, הויבט זיך אָן די פאַרווירקליכונג בשלימות פון ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך — „מיר זיינען דיין פאָלק און די שאָף פון דיין פיטערונג: דיר וועלן מיר דאַנקען שטענדיג, צו דור און דור וועלן מיר דערציילן דיין לויב",

און במהרה בימינו ממש מקבל זיין פני משיח צדקנו בגאולה האמיתית והשלימה.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור
ובברכת חג הפסח כשר ושמח

ביידע סוגים: עולה (למעלה), תפלות — לשמים: עגלות, צדקה — לבריות.
תפלות: שבמקום קרבנות תקנום (ברכות כו, א).
מצוה כללית צדקה: ראה מפרשי המשנה אבות (פ״א מ״ב) ועל גמ״ח. אגה״ק סל״ב: וכל הגוף נכלל בימין כו׳ צדקה. תניא פל״ז.
מוסדות . . „מקדש מעט״: מגילה כט, א.
מעלין בקודש: ברכות כח, א. ובכ״מ.
בניסן . . ליגאל: ר״ה יא, א. שמו״ר פט״ו, יא.
ניסן . . חודש הגאולה: שמו״ר שם. וראה אוה״ת בא ע׳ רסד ואילך. ד״ה החודש ה׳ש״ת.
ראש־חודש הגאולה . . הקהל: להעיר ממדרש הגדול עה״פ דברו אל כל עדת ישראל (בא יב, ג): מלמד שפרשה זו נאמרה בהקהל. וראה תו״ש שם. וש״נ.
הקהל . . והטף: וילך לא, יב.
ואנחנו . . תהלתך: תהלים עט, יג.

ב"ה, י"א ניסן, ה'תשמ"א
ברוקלין, נ.י.

אל כל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

שטייענדיק געציילטע טעג פאַר פסח, וואָס דאָס פאַדערט אַרייַנצוטראַכטן זיך נאָך מער אין די הוראות פון פסח, ביז אין מעשה בפועל אין גייסט פון זמן חירותנו, איז כדאי אַרויסצובערענגען ברייטער עטלעכע נקודות פון און בהמשך צום בריוו פון ראש־חודש ניסן.

* * *

אין דעם דערמאָנטן בריוו האָט מען זיך אָפגעשטעלט אויף צוויי גאָר וויכטיגע פאַסירונגען אין דער עשיכטע פון אידישן פאָלק, וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט ראש־חודש ניסן. די ערשטע — נאָך זייענדיק אין גלות (מצרים), וועו מיר האָבן באַקומען די ערשטע מצוה, אָלס אַ פאָלק — קידוש־החודש, און גלייך צוזאַמען דערמיט די מצוות און דינים פון קרבן־פסח און חג־הפסח. די צווייטע פאַסירונג — דעם קומענדיקן ראש־חודש ניסן, וועו דער אידישער פאָלק איז שוין געווען אין אַ מצב פון חירות, נאָך מתן־תורה, באַם בארג סיני, און ס'איז אין דעם טאָג אויפ־געשטעלט געווארן דער משכן־מקדש און עס האָט זיך אַנגעהויבן די הקרבת קרבנות פון די צוועלף נשיאים פון די שבטים, אין נאַמען פון אָלע אידן, צו חנוכת המזבח.

י"א ניסן: נשיא לבני אשר, שהקריב קרבנו ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל' מכל האומות כמ"ד ובך בחר ה"א להיות לו לעם סגולה (במדב"ר פי"ד, יוד). וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכד־שכה. תיד. תיט.

נשיאים . . אין נאַמען פון אָלע אידן: כאו"א דשבטו. וגם באו ונצטרפו כולם ביחד. — ראה במדב"ר (פי"ד, א בסופו) שהי' קרבן יחיד (וצוה ה' שיקריבום גם בשבת. היינו דהוראת שעה היתה לא רק בעצם קרבנות הנשיאים (שאין בזה חידוש כ"כ, כיון דכל ענין המילואים (החינוך) הוראת שעה הוא), אלא גם — בהל' שבת. ושם (פי"ג, ב בסופו) דהקרבתם בשבת שלא כהוגן (וראה צפע"נ לרמב"ם הל' מעה"ק פ"ב הט"ו)). — וי"ל (שלא לאפושי במחלוקת?) דלכל הדעות הביאום בתור נשיא שהוא הכל (פרש"י עה"פ חוקת כא, כא), כל השבט (ולכן צ"ל לימוד מיוחד שלא גבה משבטו (במדב"ר פי"ג, ז, הובא בפרש"י עה"ת נשא ז, יב) דאיקרי קהל?).•

הוספה לאחר זמן:

1) ואז קבע להם חודש של גאולה (שמו"ר פט"ו, יא) ניסן.

2) אף שמוכרח לומר דמדרשות חלוקות הן בנדו"ז — מ"מ, מתאים יותר לומר דפליגי באם שבט אפרים איקרי קהל (כבהערה שלאח"ז) מאשר לומר (א) דחידוש הוא כאן — דהוראת שעה היתה (גם בהל' שבת), (ב) והיפך הסוגיא מו"ק (ט, א) דילפינן מיני', ומעשה רב דחנוכת ביהמ"ק. וראה שו"ת חת"ס או"ח סרי"ח.

3) הוריות (ד, ב ואילך). ומדרשים הנ"ל פליגי האם שבט אפרים איקרי קהל (וראה צפע"נ ושו"ת חת"ס שם).

•) ראה בכ"ז לקו"ש חכ"ג ע' 43 ואילך. המו"ל.

דערפון איז ארויסגעבראכט געווארן (אין תמצית), אז כאטש די צוויי פאסי־רונגען זיינען פארגעקומען אין צוויי פארשידענע און קעגנגעזעצטע צושטאנדן (עבדות און חירות, מצרים און סיני) — שאפן זיי איין המשך און שלימות. און דאס איז א דוגמא (צוגלייך) צו דעם לעבן פון א אידן — א נשמה אין א גוף, וואס מצד דער נשמה איז א איד שטענדיק פריי, און מצד דעם גוף איז מען געצוואונגען צו באדינען אים אין אלע זיינע באדערפענישן. לערנט די תורה, תורת־חיים און תורת־אמת, אז כדי דער גוף און די נשמה זאלן לעבן צוזאמען בשלום און דערגרייכן די אמת'ע שלימות איז דאס מעגלעך נאר דורך הגברת הנשמה על הגוף — אז די נשמה באלייכט דעם גוף מיט נר מצוה ותורה אור ביז אז דער גוף איז גרייט און איז געזרן צו אונטערווארפן זיך צו דער נשמה. אזוי ארום דערגרייכט א איד די פול־שטענדיקע חירות פון דעם טאפלדיקן גלות: סיי פון דעם גלות הנשמה בגוף, און סיי פון דעם גלות אין איינפאכן זין, און דאס ברענגט באלד די גאולה האמיתית והשלימה דורך משיח צדקנו.

* * *

די נקודה, אז די אויפגאבע פון א אידן איז צו מאכן איין זאך פון זיין גוף און נפש און מאכן א רשות היחיד פון וועלט — ניט א זאך פאר־זיך, נאר א „דירה" פאר ג־טלעכקייט, ווערט אויך ספעציעל אונטערשטראכן אין דעם ענין פון קרבן־פסח.

בכלל זיינען דאך פארן פארשידענע סוגים קרבנות: די וואס זיינען אינגאנצן „לגבוה" — צום אויבערשטן, ווי צ. ב. קרבן־עולה; די אין וועלכע כהנים האבן אויך א חלק; די אין וועלכע אויך די בעלים האבן א חלק.

אן אויסנאם איז דער קרבן פסח, וואס די בעלים האבן אין אים אן עיקר חלק,

---

נשמה . . שטענדיק פריי: להעיר מתניא ספכ"ד: וגם בשעת החטא היתה באמנה אתו ית' רק שהיתה בבחי' גלות ממש כו' בראשו כו'. וראה אגה"ק סכ"ה (קלט, סע"ב ואילך). וצע"ק.

תורת חיים און תורת אמת: תורה (הוראה — זח"ג נג, ב) בחיים ומודיעה (ומאירה — תורה אור) את האמת.

גוף . . נשמה . . צוזאמען: ראה ג"כ מכתב לחה"פ תשכ"ב (הגש"פ עם לקוטי טעמים — קה"ת תשל"ט — ע' תי).

חירות . . פון דעם גלות הנשמה . . גאולה האמיתית: ראה אגה"ק ס"ד. תניא פל"ז. וראה תורת הבעש"ט (הובאה בתויי"ר פ"פ דברים).

גלות הנשמה בגוף: ראה תניא פל"א. פמ"ז.

מאכן א רשות היחיד פון וועלט: ראה תניא ספל"ג. וראה סד"ה ואהבת, תרכ"ו (ע' קצא). ובכ"מ.

וועלט — ניט . . פאר־זיך: כהפי' א"ל עולם ולא העולם (לקו"ת תבוא מב, ד. ובכ"מ).

פארשידענע סוגים קרבנות: ראה פיהמ"ש להרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים.

„לגבוה" . . בעלים: להעיר מתו"כ (הובא בפרש"י ויקרא ג, א) שלום למזבח ולכהנים ולבעלים.

קרבן־עולה: דרק עורו (— הטפל) לכהנים (צו ז, ח).

קרבן־פסח . . בעלים האבן אין אים אן עיקר חלק: אף שיש בו גם חלק „לגבוה" האימורים על המזבח (פסחים סד, ב).

און די עיקר הדגשה איז אויף זיין אכילה (וואו מ׳זאל אים עסן, ווי אזוי מ׳זאל אים עסן, מיט וואס מ׳זאל אים עסן, א. ז .וו.), לויט דעם אויסדרוק פון חכמינו ז״ל: לא בא מתחילתו אלא לאכילה.

דאַרף מען פאַרשטיין: אכילה, פאַר זיך אַליין, איז דאָך אַ גשמיות׳דיקער ענין, וואָס איז פאַרבונדן מיטן גוף און אַן ענין פון עבדות צום גוף, ווי אויבנדערמאַנט, און דאָך ווערט די אכילה אַן עיקר אין קרבן־פסח וואָס זיין אינהאַלט איז גאָר חירות! אַבער היא הנותנת: אַז מ׳עסט דעם קרבן־פסח ניט ווייל מ׳איז הונגעריק, און ניט סתם ווייל ס׳איז געשמאַק, נאָר ווייל דער אויבערשטער האָט געהייסן, און לויט אַלע פרטי־דינים ווי דער אויבערשטער האָט געהייסן, ווערט די אכילה אַ גייסטיגע, הייליגע זאַך — ניט אַן אויסדרוק פון עבדות, נאָר פונקט דער היפך דערפון, אַן אויסדרוק פון חירות, חירות פון דער נשמה מיטן גוף צוזאַמען. און, ווי אונטער־שטראָכן, די דאָזיגע חירות דערגרייכט מען אויך אין גלות (אפילו אין מצרים).

* * *

אַזוי אויך אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם משכן און די הקרבת הקרבנות, וואָס דאָס איז פאַרגעקומען נאָך מתן־תורה. כאָטש בא מתן־תורה זיינען אידן געשטאַנען אין דער העכסטער מדריגה פון רוחניות, ביז אין אַ צושטאַנד פון פרחה נשמתם אין אַנבליק פון דער ג־טלעכער אַנטפלעקונג, האָבן זיי צוזאַמען מיט די לוחות (שניות) באַקומען דעם אַנזאָג ועשו לי מקדש — צו מאַכן אַ משכן־מקדש פאַר דער ג־טלעכער שכינה, אַ משכן פון זהב וכסף, פון אַלע אויסגערעכנטע דרייצן (פופצן)

וואו . . ווי אַזוי . . מיט וואָס . . עסן: בבית (חבורה) אחד (בא יב, מו), צלי אש ומצות על מרורים (שם, ח).

אויסדרוק פון חכמינו ז״ל: פסחים עו, ב (במשנה). רמב״ם הל׳ ק״פ פ״ד ה״ב. ומ״ע מיוחדת באכילתו וזמנה מיוחד (ולא בזמן שחיטתו ככל הקרבנות). וחידש בבית הלוי (ח״א ס״ב) ד״אינו שייך כלל לעשיית הקרבן״! וראה לקו״ש חט״ז ע׳ 102 ואילך.

אכילה . . גשמיות׳דיקער ענין: ראה חגיגה טז, א.

ווי אויבנדערמאַנט: בהמכתב דר״ח ניסן.

ניט ווייל מ׳איז הונגעריק: ואדרבא הפסח נאכל על השובע דוקא (פסחים ע, א. טושו״ע (ואדה״ז) או״ח ר״ס תעז).

ווערט די אכילה . . אַן אויסדרוק פון חירות: שלכן צריך לאכלו בהסיבה. וצ״ק מההמשך בשו״ע אדה״ז שם: שאכילת כל הקדשים צ״ל דרך חשיבות וגדולה . . כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים. ואכ״מ.

אכילה . . הייליגע זאַך: וכברכתו אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הפסח. — ולהעיר מרמב״ם הל׳ דעות פ״ה ה״א: החכם ניכר . . במאכלו וכו׳.

מתן־תורה . . רוחניות: ולהעיר דאז פסקה זוהמתן — שבת קמו, א. זח״א נב, ב. וראה תניא פל״ו.

פרחה נשמתם: שבת פח, ב. שמו״ר פכ״ט, ד. תניא שם.

צוזאַמען מיט די לוחות (שניות) באַקומען דעם אַנזאָג: תנחומא תרומה ח. פרש״י עה״פ תשא לא, יח. לג, יא. וי״א שנצטווה בהמשך למ״ת (לוחות הראשונות) — זח״ב רכד, א.

דעם אַנזאָג . . זהב וכסף: תרומה כה, ח. כה, ג ואילך.

דרייצן: תנחומא שם ה. שהש״ר פ״ד, יג. פרש״י (ודעת זקנים מבעה״ת) ר״פ תרומה. זח״ב קמח, א. (פופצן): בחיי עה״פ תרומה שם, ז. כלי יקר עה״פ שם, ג. וראה זח״ב קלה, א.

גשמיות'דיקע זאכן. און בשעת מ'האָט דעם משכן ענדלעך אויפגעשטעלט ביום החודש הראשון באחד לחודש (ראש־חודש ניסן), האָבן אַלע געזען, אז דער גשמיות'דיקער אוהל־מועד פון ברעטער און יריעות וכו' איז געווארן אַ משכן און מקדש פאַר דער ג־טלעכער שכינה (וכבוד ה' מלא את המשכן). ווי ווערט פון אַ גשמיות'דיקע זאַך — אַ כלי פאַר רוחניות און קדושה; און ניט נאָר אַ כלי, נאָר רוחניות און קדושה גופא? דורכדעם וואָס דער אויבערשטער האָט אַנגעזאָגט: ויקחו לי תרומה — לי לשמי, און אַ איד איז מקיים דעם ג־טלעכן ציווי און טיילט אַפּ און הויבט אויף פון זיין פאַרמעגן און מאַכט דאָס הייליג פאַר דעם אויבערשטן, מיט זריזות און שמחה, כדי מקיים צו זיין דעם ועשו לי מקדש — לי לשמי, דאַן ווערט דאָס די אמת'ע דירה פאַר דעם אויבערשטן — ושכנתי בתוכם.

אַזוי אויך בא יעדער מצוה און אַלע מצוות וואָס אַ איד טוט בשמחה ובטוב לבב, אַז אויך דער גוף פרייט זיך מיט דער שמחה פון דער נשמה און איז צופרידן אין האַרצן וואָס דורך אים ווערן אַלע מצוות אָפּגעטאָן במעשה בפועל; וואָס דאַן ווערט מקויים אחריך נרוצה (נרוצה, „מיר לויפן", לשון רבים) — די נשמה מיטן גוף צוזאַמען ווילן און גלוסטן צו שאָפן פאַר דעם אויבערשטן אַ דירה לו יתברך.

* * *

אין צוגאָב צו די אויבנדערמאָנטע צוויי העכסט־וויכטיגע פאַסירונגען וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט דעם טאָג פון ראש־חודש ניסן, איז דאָ נאָך אַ וויכטיגער ענין וואָס איז אויך פאַרבונדן מיט ראש־חודש ניסן, און פאַרבונדן אויך מיטן מקדש, און מיט חג־הפסח. ווי דערציילט אין דער נבואה פון יחזקאל, דער זעלבער נביא וואָס האָט דערקלערט די באַדייטונג פון יציאת־מצרים אלס געבורט פון אידישן פאָלק:

בראשון באחד לחודש (ראש־חודש ניסן) גו' וחטאת את המקדש (זאָלסט רייניקן, מחנך זיין, דעם בית־המקדש) גו' בראשון בארבעה עשר יום לחודש יהי' לכם הפסח, חג שבועות ימים מצות יאכל (אין דעם

ביום החודש הראשון . . וכבוד ה' מלא: פקודי מ, ב. שם, לד־לה.

רוחניות און קדושה גופא: עד שגם בפירוק ובנסוע המשכן הוזהרו ולא יגעו אל הקודש ומתו (במדבר ד, טו).

ויקחו לי תרומה — לי לשמי: תרומה כה, ב ובפרש"י (להעיר מתנחומא. ובת"כ שם"י: ויפרשון לשמי. וראה מפרשים שצויינו בתו"ש ע"פ). וראה בארוכה לקו"ש ח"ג ע' 908 ואילך. חט"ז ע' 284 ואילך.

טיילט אַפּ און הויבט אויף: כב' הפירושים ב„תרומה" הפרשה (פרש"י, ת"א ותיב"ע ר"פ תרומה) והרמה (זח"ב קמז, א).

יעדער מצוה און אַלע מצוות . . בשמחה ובטוב לבב: כמ"ש „עבדו את ה' בשמחה" — תהלים ק, ב. וראה רמב"ם סוף הל' לולב. ונודע לכל פירוש האריז"ל ע"פ (תבוא כח, מז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב (של"ה ס"פ תבוא שפו, א. ועוד). וראה תניא פכ"ו: מקרא מלא דיבר הכתוב תחת כו'.

דער גוף . . דורך אים ווערן אַלע מצוות אָפּגעטאָן במעשה בפועל: ראה תניא פל"ז.

אחריך נרוצה (נרוצה . . לשון רבים): שה"ש א, ד. לקו"ת ויקרא ב, ד. דרושי דא"ח ע"פ.

אין דער נבואה פון יחזקאל: מה, יח ואילך.

דערקלערט: ביחזקאל קאפיטל טז. וראה מפרשים שם. וראה תו"א ר"פ וארא. תו"ח ואוה"ת שם.

פערצנטן טאָג פון חודש זאָלט איר מאַכן (דעם קרבן) פסח, אַ יום־טוב, זיבן טעג, מצות זאָל געגעסן ווערן). דערנאָך ווערן דאָרט אויסגערעכנט די קרבנות וואָס דאַרפן געבראַכט ווערן.

די דאָזיקע נבואה איז אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם בית־המקדש השלישי וואָס וועט געבויט ווערן דורך משיח צדקנו, וואָס די ענינים פון ימות המשיח און זייער שלימות איז אַפהענגיק פון מעשינו ועבודתינו — די אויפפירונג פון אידן, ספעציעל אין די לעצטע דורות פון גלות, אין אַלע ענינים פון אידישקייט: תשובה, תורה און מצוות. און לויט דעם אויסדרוק פון חכמינו ז"ל: זכו — בשעת אידן טוען אין דעם אין אַן אופן פון זכות (ריינקייט און קלאָרקייט) און שלימות, דאָן זיינען אַלע ענינים אין אַ גאָר שלימות'דיקן אופן.

דער אויסדרוק מעשינו ועבודתינו אונטערשטרייכט האַרעוואָניע, וואָרום כדי צו מאַכן פון גשמיות — רוחניות (ווי אויבנדערמאַנט), ביז אין אַ שלימות'דיקן אופן, לויט דעם אויסדרוק אתהפכא חשוכא לנהורא ומרירו למיתקא (פאַרוואַנדלען די פינסטערניש אין ליכטיקייט, און ביטערקייט אין זיסקייט), פאַדערט זיך אַ שוועריע האַרעוואָניע. אַבער דאָס גופא איז אַ טייל פון דער שלימות, וואָרום דאָס גיט אַ אידן דעם געפיל און תענוג, אַז ער האָט אויפגעטאָן און האָט דאָס פאַרדינט, און ניט באַקומען סתם אַ מתנה אין אַן אופן פון נהמא דכספוא („פאַרשעמטע — ניט פאַרדינטע — ברויט"). וואָס דאָס איז דאָך איינע פון די דערקלערונגען אין דעם ענין פון גלות בכלל, דער גלות פון נשמה בגוף און דער גלות בפשטות (גלינו מארצנו). בפרט אַז מ'האָט צו־טאָן מיט ליכטיג מאַכן דעם חושך כפול ומכופל פון די איצטיגע לעצטע טעג פון גלות און מאַכן פון דעם אַן אור גדול, וואָס דורכדעם פאַרשטאַרקט מען נאָך מער דעם „זכו", און די גאולה וואָס דאַרף באַלד קומען על ידי משיח צדקנו איז אין אַן אופן כימי צאתך מארץ מצרים, און נאָך מער אראנו נפלאות לגבי צאתך מארץ מצרים — נאָך מיט גרעסערע נסים ווי בא יציאת־מצרים.

זיבן טעג: ראה מצו"צ עה"פ: שבועות כמו שבעת בלא ואו"ו.

די דאָזיגע נבואה איז אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם בית־המקדש השלישי: רמב"ם הל' מעה"ק ספ"ב. וראה לח"מ שם. וכ"ה פשטות הכתובים ביחזקאל שם (ראה פרש"י ורד"ק עה"פ יחזקאל מה, יח (רד"ק שם, כב). פרש"י עה"פ שם מג, כב).

דורך משיח צדקנו: רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

די ענינים פון ימות המשיח . . מעשינו ועבודתינו: תניא רפל"ז. וראה לקוטי לוי"צ הערות לתניא שם.

אויסדרוק פון חכמינו ז"ל: סנהדרין צח, א. וראה שערי אורה ד"ה יביאו לבוש מלכות פצ"ד ואילך.

זכו . . דאָן זיינען: וי"ל דלכן בנבואת יחזקאל אינו מפורט, דלא כבפרשת החודש ובנוגע למשכן (וברמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ב: וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו, שדברים סתומין הן אצל הנביאים) כיון שתלוי בזכו (ובדרגת דזכו) ולא זכו.

מעשינו ועבודתינו אונטערשטרייכט האַרעוואָניע: מלשון מעשין על הצדקה ועבדות — וראה סה"מ קונטרסים ח"א קט, ב ואילך.

אתהפכא . . למיתקא: זח"א ד, א (הובא בתניא ספ"י). תו"א מקץ מב, א. אוה"ת שם (ע' 1910 ואילך). — ולהעיר מישע' ה, כ.

נהמא דכספוא: ראה ירושלמי ערלה פ"א ה"ג. לקו"ת צו ז, ריש ע"ד. הגש"פ הנ"ל ע' תנח ואילך*). ובהערות שם. וראה לקו"ש חט"ו ס"ע 94 ואילך.

כימי צאתך מארץ מצרים, און נאָך מער . . גרעסערע נסים: מיכה ז, טו. אוה"ת נ"ך עה"פ סק"ח מפע"ח.

---

*) בהוצאות תשמ"ו ושלאח"ז — ע' תרמב ואילך. המו"ל.

דעריבער איז גאָר קיין וואונדער ניט וואָס אין די איצטיגע לעצטע טעג פון גלות זיינען אָפט פאָראַן גאָר גרויסע נסיונות און שוועריקייטן אין טאָג־טעגלעכן לעבן על פי תורה ומצוות. פון דער אַנדער זייט איז אָבער אַ זיכערע זאַך, אַז ווי־באַלד אינו מבקש אלא לפי כוחם (דער אויבערשטער פאָדערט נאָר לויט די כחות), האָט ער זיכער געגעבן די כחות איבערצוקומען אַלע שוועריקייטן און שטערונגען, אַזוי אַז אויך נאָך זייענדיק אין פינסטערן גלות איז לכל בני ישראל הי' אור במושבותם (ביי אַלע אידן איז ליכטיג אין זייערע וואוין־ערטער) און מ'שטייט אין א צושטאַנד פון ביד רמה, מ'איז שטאַלצע אידן אין אַלע ענינים פון טאָג־טעגלעכן לעבן, און דאָס אַלעס גיט צו אין דעם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

* * *

דאָס אַלעס איז שוין אַנגעדייטעט געוואָרן דורך דוד מלכא משיחא, דער נעים זמירות ישראל, אין צוזאַמענהאַנג מיט יציאת־מצרים (גפן ממצרים תסיע), וואו ער זאָגט אין דעם פסוק פאָר דעם: אלקים צבאות השיבנו והאר פניך ונושעה — אַז דער אויבערשטער אליין קערט אונז אום צו זיך (השיבנו אויך אין דעם זין פון תשובה), און מאַכט ליכטיג זיין פנים צו אונז און שיקט אונז אַ ישועה. דאָס הייסט אַז בשעת מ'געפינט זיך נאָך אין גלות, וועט מ'דאָרף אַנקומען צו אַ ישועה, מאַכט דער אויבערשטער ליכטיג בא יעדן אידן און אַלע אידן, און אַלע צוזאַמען וועלן געהאַלפן און אויסגעלייזט, און אין אַן אופן ווי דאָס ווערט איבערגע'חזר'ט, און פאַר־שטאַרקט, אין אַפשלוס פון דעם זעלבן מזמור, מיט דעם צוגאַב פון שם הוי': הוי' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה — מיט מדת הרחמים און העכסטע אַנט־פלעקונג, ווי אַנגעדייטעט אין דעם עצם.

* * *

אינו מבקש אלא לפי כוחם: ראה במדב"ר פי"ב, ג.

לכל בני ישראל הי' אור במושבותם: בא י, כג.

ביד רמה: בשלח יד, ח. ובפרש"י שם: בגבורה גבוהה ומפורסמת.

ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: לך לך טו, יד. וראה בכורות ה, ב. תנחומא בשלח כה. פרש"י עה"פ בא יג, יג.

נעים זמירות ישראל: ש"ב כג, א. וראה שהש"ר פ"ד, ד (בתחלתו), שאמר ה"זמירות (בשם כל) ישראל".

אין צוזאַמענהאַנג מיט יציאת־מצרים: אבל במזמור זה מרמז גם על שאר הגליות (פרש"י בתחלת המזמור).

גפן ממצרים תסיע: תהלים פ, ט. וראה שמו"ר פמ"ד, א. ד"ה זה תרפ"ז (סה"מ קונטרסים ח"א קעו, ב ואילך).

אין דעם פסוק פאָר דעם: תהלים שם, ח.

דער אויבערשטער אליין קערט אונז: להעיר מאוה"ת (נ"ך כרך ב ע' א'צו) עה"פ השיבנו ה' אליך.

השיבנו אויך אין דעם זין פון תשובה: ראה ראב"ע עה"פ שם, ד. דהא בהא תליא, שע"י שישראל עושין תשובה מיד הן נגאלין (רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה).

אין אַפשלוס פון דעם זעלבן מזמור: פסוק כ. ו,הכל הולך אחר החיתום" — ברכות יב, א.

הוי' . . מדת הרחמים: ספורנו עה"פ שם. וראה ב"ר פל"ג, ג. שמו"ר פ"ג, ו. ויק"ר פכ"ט, ג. וראה שערי אורה (להר"י גיקטליא) שער ג' וה'.

שם העצם: כ"מ הל' עכו"ם פ"ב ה"ז. פרדס שי"ט. מו"נ ח"א פס"א ואילך. עיקרים מ"ב פכ"ח. ובכ"מ.

ויהי רצון, אז יעדער איינער און איינע פון אונז, בתוככי כלל ישראל, זאל אנט־פלעקן די ג־טלעכקייט וואס איז דא בא יעדן איינעם און איינע, אין דער פולסטער מאס, וואס דורכדעם וועט מען גלייך קענען אויסנוצן אלע כחות און מעגלעכקייטן וואס מ׳האט אים (און איר) געגעבן, און שטעלן זיך אין די ערשטע רייען פון צבאות ה׳, עס זאל מקויים ווערן (כימי צאתך מארץ מצרים) בעצם היום הזה הוציא ה׳ את בני ישראל גו׳ על צבאותם, בגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו בקרוב ממש.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור
ובברכת חג הפסח כשר ושמח

בעצם . . על צבאותם: בא יב, נא. וראה ד״ה באתי לגני השי״ת רפי״א.

ב"ה, מוצש"ק פ' ויק"פ, כ"ה אדר,
מברכים חודש ניסן,
פ' החודש, ה'תשמ"ב.
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

קומענדיק פון די טעג פון פורים גייט מען דאך אריין אין די צוגרייטונגען צו פסח: ספעציעל ווען מ'האלט שוין נאך שבת מברכים חודש ניסן, פ' החודש, און מ'קומט אין באירונג, און במילא — באאיינפלוסט, פון דעם גייסט פון קרבן־פסח און יציאת מצרים אין דער ספעציעלער פרשה וואס מ'האט דעם שבת געלייענט.

אונזערע חכמים זכרונם לברכה פארבינדן די גאולה פון פורים מיט דער גאולה פון פסח, כאטש די צוויי גאולות זיינען גאנץ פארשידנארטיק. זיי האבן אבער אויך געמיינזאמע שטריכן, וואס איינע פון זיי איז די הדגשה און אנזאג צו געדיינקען און אפהיטן די דאזיקע טעג לדורי־דורות: בנוגע צו פסח, זאגט אן די תורה (אין פ'

מוצש"ק . . חודש ניסן: שייכות מוצאי ש"ק לחודש ניסן: היא „סעודתא דדוד מלכא משיחא" (סידור האריז"ל (להר"ש מרשקוב) במקומו. פע"ח סוף שער השבת), ניסן הוא חודש הגאולה (שמו"ר פט"ו, יא).

כ"ה אדר: להעיר מירמ"י נב, לא דאז „נשא גו' את ראש יהויכין" — ובפרש"י שם (מסדר עולם פכ"ח).

כ"ה אדר: דאז ישבו שולחנות במקדש בכדי שיוכלו להקריב מתרומה החדשה בניסן (שקלים פ"א מ"ג).

כ"ה אדר . . ניסן: לדעת ר' יהושע שבניסן נברא העולם — הוא יום ראשון דששת ימי בראשית (ר"ה יא, רע"א. תוד"ה לתקופות — שם ח, א). וראה תוד"ה כמאן (ר"ה כו, א). שער הכוונות להאריז"ל ענין ר"ה דרוש א. פע"ח שער ר"ה פ"ד (בכמה דפוסים — פ"ו). וראה לקו"ש חט"ז ע' 84-483 ובהערות שם.

כ"ה אדר . . פ' החודש: יש לומר, כ"ה אדר הוא בחינת „כ"ה", ופ' החודש הזה הוא בחינת „זה", וכשחל פ' החודש בכ"ה אדר — הוא יחוד „זה" ו„כה" (ראה לקו"ת נצבים מז, ב. ד"ה החודש הזה תרכ"ו).

חודש ניסן: מעלתו ראה ג"כ אוה"ת עה"פ החודש גו'. ובד"ה החודש הזה אעת"ר (סה"מ אעת"ר ע' גו, וראה שם ע' סד): ענין החודש הזה לכם שהוא גילוי בחי' עצמות אוא"ס שלפני הצמצום שאינו בא בבחי' צמצום והגבלה כלל כו'. ד"ה החודש ה'ש"ת. ועוד.

פון פורים . . די צוגרייטונגען צו פסח: טושו"ע (ושו"ע אדה"ז) או"ח ר"ס תכט. וש"נ.

ספעציעל . . נאך . . פ' החודש: ראה פסחים ו, ב: שהרי כו' בר"ח כו' החודש הזה. — נתבאר ע"פ דא"ח בסה"מ תרכ"ו ס"ע מד ואילך.

אונזערע חכמים . . פארבינדן . . פורים . . פסח: ראה מגילה ו, סע"ב: מסמך גאולה (דפורים) לגאולה (דפסח).

צוויי גאולות . . פארשידנארטיק: ע"ד החסידות — ראה אוה"ת חנוכה (כרך ה) תתקנז, ב ואילך.

הדגשה . . צו געדיינקען: ביצי"מ פעמים בכל יום וכו' בפורים — שאינו בטלין לעולם (ראה רמב"ם הל' מגילה בסופו).

החודש) והי׳ היום הזה לכם לזכרון גו׳ לדורותיכם — „און דער דאזיקער טאג (פון יציאת מצרים) זאל אייך זיין פאר א זכרון (דערמאנונג) . . אין אלע אייערע דורות". און בנוגע פורים: והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור גו׳ — „און די דאזיקע טעג זאלן ווערן דערמאנט און געטאן אין יעדן דור און דור".

ס׳איז אפט אונטערשטראכן געווארן, אז דער ענין פון זכרון אין תורה און אין אידישן לעבן בכלל איז ניט סתם צו פארצייכענען א וויכטיקע געשעעניש אד״ג, נאר דער עיקר איז אז מ׳זאל פון דער געשעעניש וואס האט פאסירט אמאל — לערנען, ביז צו אפלערנען פראקטישע אנווייזונגען פאר היינט און מארגן.

זיינען אויך בנוגע די אפלערנונגען פארן געמיינזאמע נקודות צווישן פסח און פורים, וואס אויף איין נקודה אין דעם ווען מיר זיך דא אפשטעלן.

* * *

די מצוה פון קרבן־פסח האט געפאדערט, אז יעדער איד באזונדער זאל נעמען א שה פאר א קרבן, פאר זיך און פאר זיין הויזגעזינד (ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית). אין דעם איז יעדער איד, יעדע משפחה און יעדע חבורה געווען אויסגעטיילט פון דעם צבור — א וועלט פאר זיך. צו דער זעלבער צייט אבער זיינען אלע געווען פאראיינציקט אין כל עדת ישראל וואס האט באקומען דעם זעלבן ציווי פון השם, צו טאן די זעלבע מצוה, אין דער זעלבער צייט, אויף דעם זעלבן אופן, ווי אונטערשטראכן נאך אמאל ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, אלס א מצוה וואס איז פארבונדן מיט יציאת־מצרים — די גאולה פון ערשטן גלות ווען אלע אידן זיינען ארויס פון גלות צוזאמען אלס איין פאלק און — ביד רמה,

---

והי׳ . . לדורותיכם: בא יב, יד.

דער דאזיקער טאג (פון יציאת מצרים): מכילתא (הובא בפרש״י) עה״פ.

והימים האלה . . בכל דור ודור גו׳: אסתר ט, כח.

זכרון אין תורה . . אפלערנען: ובלשון הכתוב בנוגע למצות תפילין (שהוקשה כל התורה כולה לתפילין — קידושין לה, א): לזכרון גו׳ למען תהי׳ תורת גו׳ (בא יג, טו). „תורה" הוא מלשון הוראה — זח״ג נג, ב. פאסירט אמאל — לערנען . . היינט: להעיר מתורת הבעש״ט על המשנה (מגילה (רפ״ב) „הקורא את המגילה למפרע" (כש״ט — הוצאת קה״ת — הוספות סי׳ עח).

פראקטישע אנווייזונגען: שהרי המעשה הוא העיקר (אבות פ״א מי״ז). ובל׳ הכתוב: נזכרים ונעשים.

קרבן־פסח . . יעדער איד באזונדער . . אלע געווען פאראיינציקט: ראה פיהמ״ש להרמב״ם בהקדמתו לסדר קדשים: והמין הרביעי קרבן יחיד דומה לקרבן ציבור והוא קרבן פסח. בהבא להלן — ראה ג״כ לקו״ש חי״ז ע׳ 436 ואילך. וש״נ.

באזונדער . . פאראיינציקט: ושניהם בדוקא וביחד. וי״ל ע״ד הצחות שנרמז בחיבור פ׳ ויקהל (קהל דוקא) ופקודי (כאו״א בפ״ע דוקא).

ויקחו . . לבית: בא יב, ג.

שה . . עדת ישראל: להעיר מאוה״ת בא (ע׳ רפא): וישראל נקרא שה פזורה כו׳ ויקחו להם איש שה לבית אבות בחי׳ שה פזורה ישראל כו׳.

כל עדת ישראל: בא שם.

ווי אונטערשטראכן נאך אמאל: בא שם, ו.

א מצוה . . פארבונדן מיט יציאת־מצרים: ראה מכילתא (הובא בפרש״י) עה״פ בא שם. נתבאר בארוכה בלקו״ש חט״ז ע׳ 114 ואילך.

יציאת־מצרים . . ווען אלע אידן זיינען ארויס פון גלות: בארוכה ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 438. וש״נ.

ביד רמה: בשלח יד, ח.

די גאולה וועלכע איז אויך אַן אַנזאַג אויף דער גאולה שלימה, די גאולה פון דעם איצטיקן און לעצטן גלות.

אַזוי וועט אויך אונטערשטראַכן אין דער מגילה וואו עס וועט דערציילט וועגן נס און גאולה פון פורים, אַז אפילו ווען אידן געפינען זיך אין גלות און זיינען מפוזר ומפורד בין העמים, **צעשפרייט און צעטיילט צווישן די פעלקער, יעדער איד אַ וועלט פאַר זיך — זיינען זיי אַבער אַלע אַן** עם אחד, **אַן עם וואָס** דתיהם שונות מכל עם, **זייערע תורה־געזעצן און אַרט לעבן זיינען אַנדערש פון אַלע אַנדערע פעלקער.**

אַזוי אין די מצוות פון פורים איז — ענליך ווי אויבנגעשריבן בא פסח: יעדער דאַרף אַליין הערן די מגילה, שיקען מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים א.ז.וו. אַבער די כוונה (נשמה) פון די מצות איז — מקרב זיין און פאַראייניקן דעם איש, רעהו, אביונים **און אויך** זרעם **— מנער ועד זקן טף ונשים — אַז אַלע זענען אַז זיי זיינען אַן** עם אחד, **און ווי די צוגרייטונג דערצו, ווי דערציילט אין דער מגילה:** לך כנוס את כל היהודים.

און דורכדעם אַלעם וועט (נאָר זייענדיק אין גלות) ליהודים היתה אורה ושמחה וששון ויקר **— באַ אַלע אידן און יעדער איד איז ליכטיקייט, און שמחה, און פרייד, און הויכשעצונג.**

* * *

אין תורה גופא, וואָס די תורה איז דאָך חיינו ואורך ימינו, **איז די דערמאָנטע**

די גאולה . . אַן אַנזאַג אויף דער גאולה שלימה: כמש"נ „כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" בגאולתנו העתידה (מיכה ז, טו). וראה ד"ה כימי צאתך תש"ח רפי"ב: דבגאולת מצרים התחדש ענין עקרי והוא פתיחת הצנור דגאולה. וראה שמו"ר פ"ג, ו. פרש"י עה"פ שמות ג, יד. וראה לקו"א להה"מ ד"ה מים רבים (בהוצאת קה"ת — נו, ד): וכן הי' במרע"ה . . שרצה לעשות הגאולה להיות גאולה שלימה וכו'.

גאולה שלימה: שאין אחרי' גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב).

מפוזר . . העמים . . עם אחד . . מכל עם: אסתר ג, ח.

זיינען . . עם אחד: ראה שערי אורה ד"ה וקבל היהודים ספי"א: ונעשים בחי' כלל א' כאיש א' ממש.

שיקן מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים: אסתר ט, כב.

די כוונה (נשמה) פון די מצות: דמצוה וכונתה הם כגוף ונשמה — תניא פל"ח.

מקרב זיין און פאַראייניקן: מטעמי מצות משלוח מנות וכו' הוא — אחדות ישראל, היפך וביטול הטענה ד„מפוזר ומפורד" — ראה מנות הלוי לר"ש אלקבץ על מג"א. של"ה שכט, ב. מגילת סתרים עה"פ אסתר ט, יט. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' רסז.

אביונים: וגם במובן הרוחני — ראה פע"ח שער הפורים פ"ו.

מנער ועד זקן טף ונשים: לשון הכתוב — אסתר ג, יג.

לך כנוס את כל היהודים: שם ד, טז. וראה מנות הלוי עה"פ.

נאָר זייענדיק אין גלות: כשם ש„ליהודים היתה אורה וגו'" שבמגילה הי' במצב ד„אכתי עבדי אחשורוש אנו" (מגילה יד, א).

ליהודים . . ויקר: אסתר ח, טז. וראה מגילה טז, ב.

חיינו . . אַ ספר תורה: מו"ק כה, א: למה זה דומה לס"ת.

נקודה אונטערשטראכן ספעציעל בולט: א ספר תורה באשטייט פון הונדערטער טויזנטער באזונדערע אותיות, וואו יעדער אות מוז זיין אפגעטיילט פון די אנדערע אותיות, אבער צוזאמען דערמיט דארפן זיי אלע שאפן א תורה אחת, און וועו איז די תורה אחת א כשר'ע און בשלימות — בשעת עס פעלט ניט אין איר קיין איין־ציקער אות. דאס הייסט, אז פון איין אות, און פון יעדן אות, איז אפהענגיק די שלימות פון דער גאנצער תורה.

* * *

די הוראה פון דאס אויבנגעשריבענע — א הוראה וואס דארף דורכנעמען דעם טאג־טעגלעכן לעבן אין אלע פרטים פון יעדן אידן, מאן און פרוי — איז:

יעדער איד איז אן עולם מלא און האט זיין ספעציעלע שליחות פון דעם אויבערשטן, בורא האדם: א שליחות וואס ער דארף דורכפירן אין דער פולסטער מאס לויט די מעגלעכקייטן וועלכע זיינען אים געגעבן געווארן, אלס א יחיד, ניט פארלאזנדיק זיך אז א צווייטער, אדער א דריטער, אדער כלל ישראל וועט דורכ־פירן זיין שליחות פאר אים.

פון דער אנדער זייט דארף ער וויסן, אז ער איז א טייל פון דעם עם אחד, וואס באשטייט פון מיליאנען און מיליאנען אידן, כן ירבו, געבענטשט צו זיין ככוכבי השמים לרוב (ווי די שטערן פון הימל אין צאל),

און אין א טיפערן זין, איז דאס אן עם אחד וואס באשטייט פון אלע דורות אידן, פון מתן־תורה ביז אחרית הימים.

איז דאך קלאר, אז זיין שליחות איז א טייל און איז פארבונדן מיטן גאנצן כלל ישראל און — אז טובת הכלל וועגט אריבער פערזענלעכע חשבונות און פער־זענלעכע אינטערעסן.

א ספר תורה באשטייט פון הונדערטער טויזנטער . . אותיות: 304,805 אותיות (משנת אברהם בפתיחה. וש"נ. וראה ניצוצי זהר לז"ח עד, ד (במילואים — קכו, ב)).

יעדער אות מוז זיין אפגעטיילט פון די אנדערע אותיות: „מוקפת גויל" — מנחות כט, א. רמב"ם הל' תפילין פ"א הי"ט. טושו"ע יו"ד סרע"ד ס"ד. או"ח סל"ב ס"ד. שו"ע אדה"ז או"ח שם ס"ה.

יעדער אות . . אפגעטיילט . . צוזאמען דערמיט . . א תורה אחת: בארוכה ראה קונטרס „סיום והכנסת ספר תורה" ע' 11 (לקו"ש ח"כ ע' 421).

איז איינציקער אות: תקו"ז תכ"ה. וראה נוב"י מהד"ת או"ח סק"ט. אבני נזר יו"ד ח"ב סשע"א.

יעדער איד איז אן עולם מלא: סנהדרין לז, סע"א (במשנה).

יעדער איד . . האט זיין ספעציעלע שליחות פון דעם אויבערשטן: כמחז"ל (קידושין פב, א) אני נבראתי לשמש את קוני. ולהעיר ממחז"ל (סנהדרין שם) כאו"א חייב לומר בשבילי נברא העולם. — ועיין תניא פל"ז (מה, ב): ירידתו לעוה"ז כו' הוא כדי כו' וכמ"ש (בע"ח כו').

אין דער פולסטער מאס: כדבעי לי' למיעבד דוקא (כתובות סז, א).

לויט די מעגלעכקייטן וועלכע זיינען אים געגעבן געווארן: ראה במדב"ר פי"ב, ג: וכשאני מבקש איני מבקש אלא לפי כחן.

ככוכבי השמים לרוב: דברים א, י. וראה לך לך יג, טז.

אלע דורות: שכולם עמדו (נשמותיהם) בקבלת התורה (פדר"א פמ"א. שמו"ר פכ"ח, ו. תנחומא יתרו יא). ולהעיר ממחז"ל דציבור אינו מת (הוריות ו, א). וראה צפע"נ (להרגצ'ובי) כללים ע' צבור.

דערפון איז אויך פאַרשטאַנדיק, אַז בשעת אַ איד טוט לטובת דעם ציבור, לטובת עם אחד, וואָס נעמט אַרום אַלע דורות, שעפט ער אויסערגעווינלעכע כוחות פון דעם אונערשעפלעכן קוואַל פון דעם עם עולם, און איז זיכער מצליח אין דעם, און דורכדעם אויך אין אַלע פּערזענלעכע ענינים בגשמיות וברוחניות גם יחד.

* * *

ויהי רצון אַז יעדער איינער און איינע זאָל דורכגעדרונגען ווערן, בפועל ממש, פון דעם געדאַנק און זכרון, אין ביידע עקסטרעמען: אַז ער (אַדער זי) איז אַן עולם מלא; וועלכן ער (זי) דאַרף מאַכן אַ פולקאַמענע אידישע וועלט. און צוזאַמען דערמיט — אַ טייל פון עם אחד פון אַלע דורות, וואָס דאָס גיט יעדן איידן, מאַן, פרוי און קינד, געוואַלדיקע כוחות צוזאַמען מיט דעם אומגעהויערן זכות און אחריות צום כלל ישראל, במילא ווערט מען ניט נתפעל פאַר קיינע שווערקייטן אין דורכפירן די ג־טלעכע שליחות, בפרט אַז די שווערקייטן זיינען זיינע אייגענע, און די טובה איז פאַר דעם גאַנצן כלל ישראל;

און די פעולות טובות פון יעדן יחיד באַזונדער און פון אַלע אידן צוזאַמען ווערן צוזאַמענגעקליבן און פאַראייניקט, און דער כולנו כאחד ברענגט צו ברכנו אבינו באור פניך — אַז אונזער פאַטער אין הימל בענטשט אונז אַלעמען צוזאַמען, אַלע ווי אייגער, מיט דער ליכטיקייט פון זיין פנים, ביז עס ווערט מקויים ה׳ אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה, אַז דער אויבערשטער קערט אום אונז צו זיך און דערלייכט אונז זיין פנים און מיר ווערן געהאַלפן — בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו בקרוב בימינו ממש.

בכבוד ובברכה להצלחה אין דעם אַלעם אויבענגעשריבענעם כולל — אין די הכנות צו זמן חירותנו
ובברכת חג הפסח כשר ושמח

מאַכן אַ פולקאַמענע אידישע וועלט: להעיר מסה״מ תרכ״ז ס״ע רנט ואילך.

כולנו . . פניך: ראה תניא פ׳ לב.

כולנו כאחד . . בגאולה: להעיר מתנחומא נצבים א (בסופו): אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת . . כשהן אגודים מקבלין פני שכינה.

ה׳ . . ונושעה: תהלים פ, כ״ח.

ב"ה, א' פ' ויהי ביום השמיני,
י"א בניסן, נשיא לבני אשר, ה'תשמ"ב
ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם
ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך צום בריוו פון מוצש"ק מברכים חודש ניסן, און אזוי ווי ס'איז שוין נאך שבת הגדול און מ'איז אריין אין דער וואך פון חג המצות, זמן חירותנו, איז זיכער די פאסנדע צייט צו פארטיפן זיך אין די ענינים פון פסח בכלל און ספעציעל אין די נקודות וועלכע זיינען באירט געווארן אין דעם דערמאנטן בריוו, יעדנפאלס אין אייניקע נקודות פון זיי —

אנהויבנדיק מיט דער צענטראלער נקודה, אז יציאת־מצרים, ד. ה. די גאולה פון גלות מצרים, איז פארבונדן מיט דער גאולה שלימה פון איצטיקן גלות, און ווי עס שטייט געשריבן: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות — אז השי"ת פארזיכערט דעם אידישן פאלק, אז אזוי ווי דאס איז געווען אין די טעג פון יציאת־מצרים, וועט ער אויך ווייזן וואונדער בא דער לעצטער גאולה, די גאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו. אין דעם צוזאמענהאנג זאגן אויך חכמינו זכרונם לברכה: בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל — אז פונקט ווי די ערשטע גאולה איז געווען אין חודש

ויהי ביום השמיני: (ע"פ מחז"ל (יומא כח, א. תמיד פ"ג מ"ב. ירושלמי יומא פ"ג ה"א) לומר "עד שהוא בחברון", בלשון לעורר זכות (ירושלמי שם. פרש"י יומא שם, ב)) שאותו היום נטל עשר עטרות (פרש"י ע"פ מסדר עולם (פ"ז). וראה שבת פז, סע"ב. פרש"י ע"פ נשא ז, יב). וראה ד"ה ויהי ביום השמיני תרע"ח, תש"ד.

י"א בניסן, נשיא לבני אשר: ראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכד־שכה. תיד. תיט.

נשיא לבני אשר: שהקריב קרבנו ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות כמ"ד (ראה יד, ב) ובך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה וגו' (במדב"ר פי"ד, יו"ד. וראה ד"ה ביום עשתי עשר יום די"א ניסן תשל"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' צט) ותשל"ב).

נאך שבת הגדול: שהוא השבת שלפני החג, ו"נהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו . . והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון" (שו"ע אדה"ז או"ח סתכ"ט ס"ב. וש"נ).

שבת הגדול: ראה תוד"ה ואותו — שבת פז, ב. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח ר"ס תל. לקו"א להה"מ (הוצאת קה"ת) סקכ"ד. או"ת עה"פ משכו וקחו (ל, סע"א ואילך).

חג המצות: ראה הגש"פ עם לקוטי טעמים וכו' (קה"ת תשל"ט) ע' תפד* בהערה.

פסח: להעיר שבשנה זו הקביעות דניסן וחג הפסח היא כימי צאתך מארץ מצרים — בחמישי בשבוע (שבת שם. שו"ע אדה"ז שם).

כימי . . נפלאות: מיכה ז, טו.

בא דער לעצטער גאולה: שאין אחרי' גלות (תוד"ה ה"ג ונאמר — פסחים קטז, ב).

זאגן אויך חכמינו: ר"ה יא, א. שמו"ר פט"ו, יא. וראה אוה"ת בא ע' רסד ואילך. המשך מים רבים תרל"ו פקל"ד ואילך. ד"ה החודש ה'ש"ת.

---

*) בהוצאות תשמ"ו ושלאח"ז — ע' תרסח. המו"ל.

ניסן, אזוי וועט אויך די לעצטע גאולה, פון דעם איצטיקן און לעצטן גלות, זיין אין ניסן. און לויט ווי אונזערע חכמים זכרונם לברכה דערקלערן, וועלן די וואונדער פון דער לעצטער גאולה נאך אריבערשטייגן די וואונדער פון יציאת־מצרים.

* * *

ס'איז באוואוסט די פראגע, פארוואס עס שטייט אין פסוק כימי צאתך גו' („ווי אין די טעג" פון יציאת־מצרים), לשון רבים, בשעת די יציאה פון מצרים איז דאך געווען אין איין טאג, ווי עס שטייט אין דעם אנזאג אויף דער מצוה פון זכירת יציאת־מצרים: זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים — „דו זאלסט געדענקען דעם טאג (לשון יחיד) פון דיין ארויסגיין פון מצרים".

איז איינע פון די דערקלערונגען אין דעם, אז פון דעם טאג וואס די אידן זיינען ארויס פון מצרים, מבית עבדים (פון דעם הויז פון קנעכט־שאפט), זיינען זיי ארויס פון דעם גדר (קאטעגאריע) פון קנעכט־שאפט און זיינען געווארן בני־חורין, פרייע מענטשן. דער אריבערגאנג פון עבדות לחירות (פון קנעכט־שאפט צו פרייהייט) איז אבער ניט אן איינמאליקער ענין, נאר א פעולה נמשכת: דאס פאדערט אן אפטע און שטענדיקע איינטראכטונג, וואס עס מיינט ארויסגיין מעבדות לחירות, און ציען די פאסנדע מסקנות דערפון, מסקנות וואס דארפן זיך אויסדריקן ניט נאר אין געדאנק און אין ווערטער, נאר בעיקר אין א טיפן דורכדרינגלעכן געפיל, וואס נעמט דורך דעם גאנצן מענטשן, ביז אין מעשים בפועל, אין אלע פרטים און פרטי־פרטים פון דער טאג־טעגלעכער הנהגה.

דעריבער, כאטש די יציאה פון מצרים, פון אלע אידן און פון יעדער אידן, איז טאקע פארגעקומען אין איין טאג — איז אבער די אמת'ע פולקאמענע באפרייאונג, די רוחניות'דיקע באפרייאונג, אויך פון אלע מיצרים וגבולים (איינגשאפטן און באגרענעצונגען) — א זאך פון טעגלעכער ארויסנטראכטונג און זכרון, ווי עס שטייט: בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים — אין יעדן דור און אין יעדן טאג דארף א איד באטראכטן זיך ווי ער אליין

אונזערע חכמים זכרונם לברכה דערקלערן: ראה פע"ח שער חג המצות פ"ו בד"ה מהר"י ז"ל. אוה"ת נ"ך עה"פ (ע' תפו־תפז).

ס'איז באוואוסט די פראגע: זח"ג קעו, א. ד"ה כימי צאתך תש"ח.

זכור . . ממצרים: בא יג, ג. ובפרש"י שם ע"פ המכילתא. ומסיים במכילתא (בפרטי הזכירה): בלילות מנין שנאמר למען תזכור גו' כל ימי חייך כו'. וראה רמב"ם הל' ק"ש פ"א ה"ג. אדה"ז בסידורו (שש זכירות). ואכ"מ.

מבית עבדים: בא שם. ועוד.

פון דעם גדר (קאטעגאריע) פון קנעכט־שאפט: ס' גבורות ה' (למהר"ל מפראג) פרק סא.

די רוחניות'דיקע באפרייאונג, אויך פון אלע מיצרים וגבולים: ראה תניא פמ"ז. תו"א יתרו עא, ג ואילך. ובכ"מ.

ווי עס שטייט: פסחים קטז, ב (במשנה).

וכל יום ויום . . היום: הוספת (ביאור) כ"ק אדה"ז בתניא רפמ"ז. ובביאור יותר — שער האמונה לאדהאמ"צ לט, א ואילך. — וראה הגש"פ הנ"ל ע' תלד ואילך.

---

*) בהוצאות הנ"ל — ע' תריח. המו"ל.

איז היינט אַרויס פון מצרים; וואָס דאָס איז אין איינקלאַנג מיט דעם חיוב צו גע־דענקען און דערמאָנען יציאת־מצרים אַלע טאָג, און אין אַן אופן ווי אַ זכרון פון תורה דארף דערמאָנט ווערן, נזכרים ונעשים, דערמאָנען (אין אַן אופן אז עס ווערט) אויך געטאָן, ווי ס׳איז אפט אונטערשטראכן געווארן, אויך אין דעם דערמאָנטן בריוו.

* * *

אַ ספעציעלע געמיינזאמע נקודה צווישן דער גאולה פון מצרים און דער צוקונפטיקע גאולה במהרה בימינו, איז, אַז אין ביידע פאַלן האַנדלט זיך וועגן אַ גאולה פון גאַנצן כלל ישראל: פונקט ווי בא יציאת־מצרים איז קיין איין איינציקער איד ניט פאַרבליבן אין גלות מצרים, אזוי אויך אין דער צוקונפטיקער גאולה, וועט משיח צדקנו וועט אונז ארויסנעמען פון גלות, וועט קיין איין איינציקער איד, מאַן פרוי און קינד, ניט בלייבן אין גלות.

און פון גאולת הכלל צו גאולת הפרט — וואָס, ווי דערקלערט, איז אַ יחיד אויך אַ „כלל", אַן עולם מלא, וואָס באַשטייט פון אַ נשמה און אַ גוף, מיט פיל פאַר־שידענע כחות, גייסטיקע און פיזישע, אַפענע און באַהאַלטענע, וועלכע דריקן זיך אויס אין געדאַנקען, ווערטער און מעשים — וועט קיין איין איינציקער פרט פון יעדן יחיד ניט בלייבן אין גלות, און ער וועט זיין אין אַ צושטאַנד פון אמת׳ע און פולשטענדיקע חירות אין אַלע פרטים און הינזיכטן:

וואָס די צוקונפטיקע גאולה שלימה, סיי פון דעם כלל און סיי פון דעם פרט, הענגט אַפ במעשינו ועבודתינו — די מעשים און עבודת השם פון יעדן אידן און פון אַלע אידן במשך פון דער צייט פון גלות, בפרט אין דער לעצטער תקופה פון גלות, עקבתא דמשיחא. און וויבאַלד ס׳איז אַלעמאָל דאָ די הבטחה הקב״ה עוזרו — אַז דער אויבערשטער העלפט דעם מענטשן אין יעדער גוטער זאַך וואָס ער איז אַנט־שלאָסן צו טאָן, און גיט אים די אַלע נויטיקע כחות אויף דעם — על אחת כמה אין דער תקופה ווען מ׳דערנעענטערט זיך ממש צו די טעג פון „אראנו נפלאות", נפלאות אויך אין דעם אופן און אין דער מאָס פון הקב״ה עוזרו.

* * *

דעם חיוב . . דערמאָנען יציאת־מצרים אַלע טאָג: ביום ובלילה (ברכות יב, ב (במשנה). רמב״ם שם. טור או״ח סי׳ סו וסי׳ רלו. שו״ע אדה״ז או״ח סס״ז ס״א. וראה לעיל בהערה ד״ה זכור).

נזכרים ונעשים: ל׳ הכתוב — אסתר ט, כח.

אַ גאולה פון גאַנצן כלל ישראל: ראה לקו״ש חי״ז ע׳ 438. וש״נ.

גאולת הכלל . . גאולת הפרט: ששייכים זל״ז, כתורת הבעש״ט (תוי״ רייש דברים).

ווי דערקלערט: במכתב הנ״ל.

עולם מלא: סנהדרין לז, סע״א (במשנה). וראה לקו״ת במדבר ה, סע״א ואילך.

די . . גאולה . . הענגט אַפ במעשינו ועבודתינו: תניא רפל״ז. וראה לקוטי לוי״צ בהערות לתניא שם.

הקב״ה עוזרו: סוכה נב, ריש ע״ב. קידושין ל, ב. וראה תניא רפי״ג. וראה (בנוגע ליצי״מ) כש״ט (הוצאת קה״ת) סי״ד. וראה אוה״ת בא כרך ז ע׳ ב׳תרלג ואילך — ע״ד חצות לילה דיצי״מ.

אַ ווייטערדיקע נקודה וואָס מ׳געפינט סיי בּאַ דער גאולה פון מצרים און סיי בּאַ דער צוקונפטיקע גאולה, איז אין דער שטרעבונג און טעטיקייט פון אַ אידן צו דער־פילן זיין ג־טלעכע שליחות אין דער פולסטער מאָס — סיי אַלס אַ יחיד, אָן עולם מלא, און סיי אַלס אַ טייל פון דעם גאַנצן פאַלק, דעם עם עולם וואָס באַשטייט פון אַלע דורות אידן עד סוף כל הדורות, ווי געשריבן מער בארוכה אין דעם פריער־דערמאָנטן בריוו. און אין דעם זיינען פאַראַן פאַרשידענע צייטן: אַ צייט וועז די הדגשה איז מער אויף זיין טעטיקייט אַלס אַ יחיד, און אַ צייט וועז די הדגשה איז מער אויף זיין טעטיקייט אַלס אַ חלק פון ציבור.

אין אַלגעמיין ווערט בּאַ יציאת־מצרים אונטערשטראָכן דער ענין פון ציבור — אידן אַלס אַ פאַלק און אַלס צבאות השם; כאָטש ביים אָנהויב פון גלות מצרים און אויך שפּעטער נאָך יציאת־מצרים און מתן־תורה, געפינען מיר אַ הדגשה אין דער פאָנאַנדערטיילונג פון אידן אין באַזונדערע משפּחות, שבטים, דגלים, כהנים לוים און ישראלים וכו׳, און בּאַ זיי אַלע די פאָנאַנדערטיילונג אין די צען סוגים פון ראשיכם שבטיכם גו׳ עד שואב מימיך.

אָזוי אויך בנוגע דער צוקונפטיקער גאולה איז די הדגשה אויף דער פאָר־איניקונג און פאַראייניקונג פון יעדערן מיט אַלעמען אין איין גאַנצן כלל ישראל, ווי עס ווערט אויך אונטערשטראָכן אין פסוק: „קהל גדול ישובו הנה", און ווי חכמינו ז״ל זאָגן אין מדרש: „אין ישראל נגאלין עד שיהיו כולן אגודה אחת".

* * *

די אָפּלערנונג דערפון, במעשה בפועל, ווערום המעשה הוא העיקר, איז אָז אין דעם חלק פון מעשינו ועבודתינו וואָס איז פאַרבונדן דירעקט מיט דער גאולה, גאולה השלימה, דאַרף אַ איד זיין דורכגענומען מיט דער שטרעבונג און מיט פעולות וועלכע קאָנצענטרירן זיך ספּעציעל אַריוסצובערענגען בגלוי ווי אָזוי אַלע אידן זיינען אָן עם אחד, אפילו ווען מ׳איז נאָך מפוזר ומפורד בין העמים; אָן עם אחד וואָס איז גוי אחד בארץ, ד. ה. אָז די אחדות זיינע קומט צום אויסדרוק ניט נאָר אין רוחניות׳דיקע ענינים, ווי תפלה בציבור, תורה ברבים אד״ג, נאָר אויך אין גשמיות׳דיקע — ערדישע (בארץ) זאָכן, ווי אכילה ושתי׳, מסחר, פרנסה וכו׳, וואָס אין אַלע זאָכן, בכל מעשיך און בכל דרכיך, זעט זיך אָן אָז ס׳איז אַ גוי אחד, וויבאַלד

צבאות השם: בא יב, מא.

צען סוגים פון ראשיכם שבטיכם גו׳ עד שואב מימיך: ר״פ נצבים. וראה לקו״ת שם (מזח״ב פב, א).

קהל גדול ישובו הנה: ירמי׳ לא, ח. — אף ד״תלוקטו לאחד אחד״ (ישע׳ כז, יב).

אין מדרש: תנחומא נצבים א (בסופו).

המעשה הוא העיקר: אבות פ״א מי״ז.

עם אחד . . מפוזר ומפורד בין העמים: אסתר ג, ח.

גוי אחד בארץ: ש״ב ז, כג. דה״א יז, מא. וראה אגה״ק ס״ט. תו״א תולדות כז, ד. מקץ לה, א. ויקהל פז, סע״ג.

בכל מעשיך . . בכל דרכיך: אבות פ״ב מי״ב. משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב. וראה רמב״ם שם רפ״ה.

אַז יעדער איד פאַראיינציקט זיך מיט אַלע אידן דורכדעם וואָס אויך אַלע זיינע גשמיות׳דיקע ענינים ווערן געטאָן על פי תורה אחת, די זעלבע ביי אַלע און יעדער אידן. און דאָן איז, אדרבה, ניט נאָר וואָס די פאַרשידנקייט צווישן אידן אין אַלע סוגים פון ראשיכם שבטיכם ביז שואב מימיך שטערט ניט, ח״ו, צו דער אחדות, נאָר פאַרקערט, דאָס ווערט אויסגענוצט אויף משלים צו זיין (ערגענצן) איין סוג דעם צווייטן און אַלע סוגים. און דאָס ברענגט אויך אַרויס די שלימות פון יעדן יחיד אַלס אַן עולם מלא צוזאַמען מיט די שלימות פון עם אחד, און ביידע אין דער פולסטער מאָס — וואָס, ווי אויבנגעשריבן, דאָס איז אַן עיקר׳דיקע הכנה און תנאי צו דער גאולה שלימה בקרוב ממש.

* * *

די דאָזיקע נקודה ווערט אויך אונטערשטראָכן גלייך באַם אָנהויב פון ימי חג המצות, אין דעם סדר של פסח, וואָס איז פאַרבונדן מיט אכילה (מצה) און שתי׳ (ד׳ כוסות), און איז אָנגעזאָגט געוואָרן כנגד ארבעה בנים: אַז מ׳קלייבט צוזאַמען אַלע בנים צום סדר־טיש און מ׳פֿראָווען מיט זיי דעם סדר פסח כהלכתו. דאָן, כאָטש פריער זיינען זיי געווען צוטיילט אין פיר פאַרשידענע און פאַרשידנאַרטיקע סוגים: אחד חכם וכו׳ — יעדער איינער אָן אחד פאַר זיך, מיט זיין אייגענער הנהגה וכו׳, אָבער בשעת מ׳פֿראָווען מיט זיי אַלעמען דעם זעלבן סדר, און מ׳דערקלערט זיי די באַדייטונג פון פסח מצה ומרור, פון דעם ענין פון יציאת־מצרים, מעבדות לחירות, ווערט בטל די אָפּגעזונדערטקייט און מ׳ווערט אַלע ווי איינער, ביז מ׳פאַרענדיקט דעם סדר מיט אויסרופן — אַלע צוזאַמען ובקול רם, מיט באַגייסטערונג און שמחה — די ג־טלעכע הבטחה: „לשנה הבאה בירושלים״! —

— דאָס איז ניט אין סתירה ח״ו צו „אחכה לו בכל יום שיבוא״ — אַז מיר ער־ווארטן יעדן טאָג אַז משיח צדקנו קומט, ווארום דאָס מיינט — אַז דער קומענ־דיקער סדר ווערט זיין בעלי׳ לרגל לירושלים עיר הקודש, צום בית־המקדש, „מקדש אדנ״י כוננו ידיך״, דער מקדש השלישי וואָס דער אויבערשטער אליין ווערט אויפ־ריכטן, בקרוב בימינו ממש, גלייך נאָך דעם איצטיקן יום —

משלים צו זיין . . אַלע סוגים: ראה לקו״ת ר״פ נצבים.

כנגד ארבעה בנים: הגש״פ פיסקא „ברוך המקום״, מירושלמי פסחים פ״י ה״ד. מכילתא ס״פ בא.

מ׳דערקלערט זיי די באַדייטונג פון פסח מצה ומרור: שהרי „כל שלא אמר („שלא פירש טעמן״ —) שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור״ — פסחים קטז, סע״א ואילך (במשנה) וברשב״ם שם. הגש״פ פיסקא „רבן גמליאל״.

מעבדות לחירות: הגש״פ פיסקא „לפיכך״, מפסחים שם, ב.

אחכה לו בכל יום שיבוא: אני מאמין עיקר הי״ב. וראה יסוד הי״ב בפיה״מ להרמב״ם ר״פ חלק.

דאָס מיינט: ראה הגש״פ הנ״ל ע׳ שע.

מקדש אדנ״י כוננו ידיך: בשלח טו, יז.

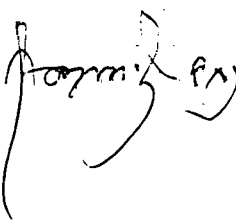
דער אויבערשטער אליין ווערט אויפריכטן: זהר ח״א כח, א. ח״ב נט, סע״א. קח, סע״א. ח״ג רכא, א. וראה לקו״ש חי״א ע׳ 185 וש״נ בהע׳ 39.

און מ׳וועט זען, עין בעין, אַז אנכי ה׳ אלקיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו — **אַז דער אויבערשטער, וואָס האָט יעדן אידן בפרט און אַלע צוזאַמען אַרויסגעפירט און** דערהויבן **פון מצרים, וועט זיין, כימי צאתך מארץ מצרים — ער דערפילט די אַלע פאַרלאַנגען און צרכים פון יעדן אידן און אַלע אידן, און אין אַז אופן פון** הרחב — **בני חיי ומזוני (און באַ זיי אַלע אין אַן אופן פון —)** רויחי, **ווייל עס קומט דורך דעם וואָס השם אלקי צבאות יאר פניו אלינו, עס קומט דורך באור פניך**

און ווי עס שטייט בסיום (אין אַפשלוס) פון דעם מזמור: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך — **ער שפייזט אים מיט דעם** פעטט **פון** ווייץ **(געמיינט — אַלע** נויטיקע **באַדערפענישן) און מיט** האָניג **(געמיינט — אַלע עניני** תענוג **) פון אַ פעלז** זעטיקט **ער אים, פולקאָם באַפרידיקט, זאָט,**

אין איינקלאַנג מיט דער ג־טלעכער הבטחה: כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, **בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב בימינו ממש.**

בכבוד ובברכת חג הפסח
כשר ושמח, זמן חירותנו

אנכי . . ואמלאהו: **תהלים פא, יא. וראה רשימות הצ״צ עה״פ (יהל אור ע׳ רצד ואילך. ובקובץ ״י״א ניסן — שנת השמונים״ ע׳ 28 ואילך. וראה שם ע׳ 46).**

הרחב פיך . . אַלע פאַרלאַנגען . . רויחי: **ראה פרש״י וספורנו (ועוד). ובירושלמי תענית פ״ג ה״ו: לא תהא** מיצר **פיך כו׳ אלא הרחב כו׳ והקב״ה ימלא משאלותיך. וראה לעיל ע׳ 214 הערה 4.**

השם אלקי צבאות יאר פניו: **ע״פ תהלים פ, כ״ח.**

בסיום . . פון דעם מזמור: **פסוק יז. והכל הולך אחר החיתום (ברכות יב, א).**

ב"ה, יום ג' שהוכפל בו כי טוב,
פ' ויקרא אל משה,
ראש חודש ניסן, ה'תשמ"ג
ברוקלין, נ.י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

עס איז מערערע מאל אונטערשטראכן געווארן, אז יעדער יום־טוב אנטהאלט אלגעמיינע און אויך פרטיות'דיגע אנווייזונגען, ניט נאר פאר די טעג פון דעם יום־טוב אליין, נאר אויך פאר אלע טעג פון א גאנץ יאר,

בפרט דער יום־טוב פסח — דער ערשטער פון אלע ימים־טובים.

יום ג' שהוכפל בו כי טוב: פרש"י בראשית א, ז. וראה אוה"ת (בראשית לג, ב. ועוד) שמקשר זה עם טוב לשמים וטוב לבריות — קידושין מ, א. וראה פיה"מ להרמב"ם פאה בתחלתה. מכתב כ"ק אדמו"ר (מוהורש"ב) נ"ע בסה"מ תש"ט ע' יח (השני). מכ' ומאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר שם. ובפרש"י שם בסופו — דגם העבר נעשה טוב.

פ' ויקרא אל משה: להעיר אשר בפשוטן של כתובים בא בהמשך לס"פ פקודי, שנקרא בו ביום, „בחודש הראשון גו' באחד לחודש", ר"ח ניסן. וכ"כ בתנחומא ר"פ ויקרא. וצע"ק מגיטין ס, סע"א. שפרשת ויקרא גו' לא נימנית בין השמונה פרשות שנאמרו ביום שהוקם בו המשכן.

ויקרא אל משה: והתורה היא נצחית ובכל נפש מישראל יש בה מבחינת משה ושייך כ"ז עכשיו (לקו"ת סד"ה ויקרא אל משה).

ראש חודש: הכולל כל ימי החודש כראש הכולל כל איברי הגוף (עט"ר בתחלתו). וראה ר"ה (ד, א): באחד בניסן כו' רגל שבו כו'.

ראש חודש ניסן: אותו יום נטל עשר עטרות (שבת פז, סע"ב וראה תוד"ה עשר. תו"ש לפקודי מ סקי"ט. וש"נ) — הובא בפרש"י עה"ת ר"פ שמיני (מסדר עולם (פ"ז)), נשא ז, יב. שו"ע אדה"ז חאו"ח סתכ"ט ס"ט. ובירושלמי שקלים בתחלתה שבו ביום נתרמה התרומה לקרבנות צבור (כולל — דאותו היום).

ראש חודש ניסן: ע"ד החסידות — ראה דרושי דא"ח עה"פ החודש הזה (אוה"ת. תורת שמואל תרכ"ו. ועוד) ועה"פ ויהי ביום השמיני. וראה לקוטי לוי"צ לוח"ג ר"פ שמיני.

חודש ניסן: וצירופו ישמחו השמים ותגל הארץ (משנת חסידים מס' ניסן בתחלתה). ראשית הנהגה נסית בכל השנה (עקידה פ' בא עה"פ החודש גו' (שער לח). הובא ונתבאר באוה"ת בראשית יח, ב ואילך. רד"ה החודש תרנ"ד, תרס"ו, תרע"ח, (דפ' החודש). ועוד).

ראש חודש ניסן . . פסח: שמאז ואילך אפי' לדעת רשב"ג (פסחים ו, א) שואלין ודורשין בהלכות החג.

יעדער יום־טוב . . אנווייזונגען . . פאר אלע טעג פון א גאנץ יאר: להעיר מלקו"ת ברכה צח, ב.

בפרט דער יום־טוב פסח: ראה שיחת חג הפסח תש"ג (סה"ש תש"ג ע' 75) „באמת מאירה הארת כל המועדים בכל יום, נאר חג הפסח ווערט נמשך שטענדיק" — נתבאר בלקו"ש ח"ה ע' קעג ואילך. ולהעיר, אשר ענין זכר ליציאת מצרים הוא: יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתינו (חינוך מצוה כא).

פסח — דער ערשטער פון אלע ימים־טובים: ר"ה שם. פיה"מ להרמב"ם ור"ח שם.

דאָס באַציט זיך אויף אַלע ענינים פון דעם יום־טוב, און אין נאָך אַ גרעסערער מאָס אויף די הויפט־שטריכן זיינע, ועל אחת כמה וכמה — די וועלכע בייטן זיך ניט און זיינען גילטיג סיי אין דער צייט פון בית־המקדש און סיי בזמן הגלות און — בכל מקום (אין יעדער אָרט),

וועלען מיר זיך דאָ אָפשטעלן אויף ספעציעלע ענינים וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט צוויי פון די נעמען פון דעם יום־טוב פסח: זמן חרותנו און חג המצות, וואָס מיט די ביידע נעמען ווערט דער יום־טוב באַציכנט מערערע מאָל אין די תפלות און ברכות וכו', און זיי שפיגלען אָפ די ענינים פון דעם יום־טוב וועלכע זיינען גילטיג בפועל אויך בזמן הזה ובכל מקום

מה שאין כן דער נאָמען „חג הפסח" וואָס איז פאַרבונדן מיטן קרבן פסח וואָס איז נוהג בפועל נאָר בזמן הבית, אָדער „מועד חודש האביב", וואָס איז פאַרבונדן מיט אונזער (כולל — ארץ מצרים) חצי כדור, צפון־דיגען האַלב ערד קוגל.

* * *

וואָס איז די שייכות פונעם אינהאַלט פון חירות און מצות און זייער מיין, און אויך אין זייער הוראה (אָפלערנונג) און השפעה אויפן גאַנצן יאָר, יעדער טאָג פון יאָר:

זמן חרותנו, „די צייט פון אונזער באַפרייאונג", מיינט ניט נאָר די באַפרייאונג פון אונזער פאַלק בני ישראל, צבאות השם, פון פיזישער פאַרשקלאַפונג אַמאָל אין מצרים; נאָר אויך, כפשוטו, אונזער (אמת'ר) חירות, די באַפרייאונג פון יעדן איינעם און איינע פון אונז,

ווי דער ענין „יציאת מצרים" ווערט דערקלערט אין תורה שבכתב און תורה שבעל פה און אין דער הגדה גופא: אַנהייבנדיג דערמיט אָז: לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא ממצרים אלא אף אותנו גאל עמהם (ניט נאָר אונזערע עלטערן אַליין האָט דער אויבערשטער אויסגעלייזט פון מצרים, נאָר אויך אונז האָט ער אויסגעלייזט מיט זיי), און אָז די (אינערלעכע) כוונה און תכלית פון יציאת מצרים איז געווען — בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה

צוויי פון די נעמען: ראה ג"כ הגש"פ עם לקוטי טעמים וביאורים ע' קנז ואילך.

די נעמען: ענין השם — ראה שער היחוד והאמונה פ"א. או"ת להה"מ ס"פ בראשית. ועוד.

דער נאָמען „חג הפסח": ראה מכ' דר"ח ניסן תשל"ז ובהערות שם (נדפס בהגש"פ שם ע' תפד**).

מועד חודש האביב: משפטים כג, טו. תשא לד, יח.

צפון־דיגען האַלב ערד קוגל: שבחצי הדרומי — אז חדש הסתיו.

צבאות השם: בא יב, מא. וראה בארוכה תו"א תו"ח ואוה"ת ד"ה בעצם גו' צבאות גו'.

אין דער הגדה: פיסקא בכל דור ודור. וראה פסחים (קטז, ב): בכל דור כו' צריך שיאמר ואותנו הוציא גו'.

בהוציאך . . הזה: שמות ג, יב. ובפרש"י שם (משמו"ר פ"ג, ד): וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף ג' חדשים שיצאו ממצרים.

---

*) בהוצאות תשמ"ו ושלאח"ז — ע' תקז ואילך. המו"ל.

**) בהוצאות הנ"ל ע' תרסח. המו"ל.

(וועז דו וועסט אַרויספירן דעם פאַלק פון מצרים וועט איר דינען דעם אויבערשטן אויף דעם באַרג), דאָס הייסט, מתן תורה בהר סיני. וואָרום נאָר דורך תורה און מצות דערגרייכט אַ איד אמת'ע חירות — די באַפרייאונג פון גייסטיגער פאַרשקלאַפונג, סיי פון השפעות פון דרויסן (בפרט — ניט נתפעל צו וועלן פון דער דרויסנדיגער וועלט און באַפריין זיך פון אַ שקלאַפערישע געפאַלנקייט און שפלות לגבי דער ניט־אידישער וועלט וכו'); און סיי פון די אינערלעכע נטיות און געוואוינ־הייטן, די אייגענע „מצרים" (מצרים וגבולים, באַשריינקונגען) וואָס שטערן אַ אידן דערגרייכן די פולסטע שלימות — די אייגענע שלימות צוזאַמען מיט שלימות העם, דורך אמת'ע אהבת און אחדות ישראל;

וואָס איינע פון די גאָר שטאַרקע שטערונגען צו דעם איז וואָס אדם קרוב אצל עצמו (פון דער נאָטור איז אַ מענטש „נאָענט" צו זיך), וואָס קען ברענגען דערצו אַז ער זאָל מאַכן אַ גאָר גרויסן אונטערשייד און אויפבויען אַ מחיצה צווישן זיך און אַ צווייטן אידן, חס ושלום.

דערפון איז אגב אויך פאַרשטאַנדיג פאַרוואָס זמן חרותנו איז פאַרבונדן (באַלד ביים אַנהייב פון סדר של פסח, וואָס מ'פאַוועט בדרך חירות) מיט דעם אויסרוף כל דכפין ייתי וייכול, כל דצריך ייתי ויפסח (יעדערער וועלכער איז הונגעריג זאָל קומען און עסן, יעדערער וועלכער נויטיגט זיך זאָל קומען און פאַוועז פסח) — מ'לאָדט איין צום סדר־טיש ניט נאָר קרובים אַדער גוטע פריינד, נאָר כל דכפין און כל דצריך, אידן אָן אונטערשייד, אין איינקלאַנג מיט אמת'ע אהבת ישראל צו כל ישראל (ניט בלויז צו קרובים און גוטע פריינד).

דעריבער איז באַ דעם ערשטן זמן חרותנו גלייך באַם אַנהייבס רעדן וועגן דעם מיט פרעה'ן — געווען דער תנאי בנערינו ובזקנינו בבנינו ובבנותינו (מיט אונזערע יונגע און אַלטע, מיט אונזערע זין און טעכטער) — און דערנאָך באַ יציאת מצרים, זיינען אַלע אידן, פון אַלע שבטים, אַרויס פון מצרים, קיין איינאונאייניציגער איד איז ניט פאַרבליבן אין גלות — אַלע צוזאַמען אָן קיין אונטערשייד אין דעם זעלבן הרף עין — זעלבער רגע.

* * *

נאָר דורך תורה . . אמת'ע חירות: אבות פ"ו מ"ב. וראה גם שמו"ר פמ"א, ז. ויק"ר פי"ח, ג. זח"ב קיג, סע"ב ואילך. ז"ח צז, ב. ועוד.

נאָר דורך תורה . . חירות . . פון השפעות פון דרויסן: שהתורה נעשית לו חומה כדחז"ל עה"פ אני חומה זו תורה (פסחים פז, א). וראה ד"ה אני חומה (ס' המאמרים קונטרסים כרך א' ע' 422 ואילך).

דורך תורה . . אהבת און אחדות ישראל: להעיר מתורת הבעש"ט על המשנה אבות (פ"ב מ"ב) כל תורה שאין עמה מלאכה (כש"ט — הוצאת קה"ת — הוספות ס' פו. וש"נ).

נטיות און געוואוינהייטן: ראה דרושי דא"ח עה"פ לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך.

„מצרים" (מצרים וגבולים: ראה תו"א יתרו עא, ג ואילך. ועוד.

אהבת און אחדות ישראל: ראה שיחת ליל שמחת תורה שנה זו.

אדם קרוב אצל עצמו: סנהדרין ט, סע"ב. וש"נ.

סדר . . בדרך חירות: שו"ע אדה"ז ס' תעב ס"ו.

איד אָן אונטערשייד: ולהעיר מהנאמר בהגדה כנגד ארבעה בנים דברה תורה — שכוללים כל סוגי עם בני ישראל. — ראה הגש"פ שם ע' רה'.

בנערינו . . ובבנותינו: בא י, ט.

אין דעם זעלבן הרף עין: מכילתא (הובא בפרש"י) עה"פ בא יב, מא.

דער ענין פון חג המצות באַשטייט פון צוויי טיילן: דער חיוב צו עסן מצה, און די שלילה פון עסן חמץ, ביז אַז אפילו בל יראה ובל ימצא.

אין דעם גופא איז דאָ אַן אונטערשייד: דער חיוב פון עסן מצה האָט אַ שיעור אין כמות (קוואַנטיטעט) און אין זמן (מען איז יוצא מיט אַ כזית מצה אין די ערשטע נעכט פון פסח — דערנאָך קען ער אויסקומען מיט מצה עשירה (אייער מצה א. ד. ג.), אָדער מיט אַנדערע מאכלים, פלייש, פיש א. ז. וו. אַבי ניט חמץ). דער איסור פון חמץ אַבער איז אַן אַבסאָלוטער, אפילו אַ משהו חמץ, און אין יעדן רגע (משהו זמן) פון גאַנץ חג המצות.

אין דעם איז פאַראַן אַ רמז און אַפלערנונג פאַר דעם נשמה־לעבן פון אַ אידן, וועלכע זיינען פאַרבונדן מיט דער נאַטירלעכער אייגנשאַפט פון חמץ און מצה.

די נאַטור פון חמץ איז וואָס די טייג גייט אויף און הייבט זיך אַלץ מער און מער, און דאָס גיט אויך אַריין אַ ספעציעלן געשמאַק אין דעם אַפגעבאַקטען ברויט. מצה באַשטייט אין דעם אַבסאָלוטן היפך פון דעם — מ'לאָזט ניט כלל די טייג זאָל אויפגיין און הייבן זיך.

וועלט דערקלערט אין ספרים אַז חמץ איז אַ רמז אויף גאוה און גסות־הרוח, וואָס כאַפּן זיך אַריין, ר"ל, אין טאָג־טעגלעכן לעבן. צוזאַמען דערמיט וועלט אויך דערקלערט, אַז די מידה פון גאוה איז דער שורש פון אַלע ניט געווואונשענע זאַכן, ווי עס שטייט אויך אין פסוק תועבת ה' כל גבה לב (דער אויבערשטער האָט פיינט אַ בעל־גאוה), און ווי די חכמים זכרונם לברכה זאָגן אַז בנוגע אַ מענטשן וואָס האָט גסות־הרוח זאָגט דער אויבערשטער אין אני והוא יכולים לדור בעולם (איך און ער קענען ניט וואוינען צוזאַמען אין דער וועלט), און נאָך מאמרי חכז"ל אין דעם גייסט.

בל יראה ובל ימצא: כן הוא בכ"מ (פסחים ה, ב. רמב"ם הל' חו"מ פ"א ה"ד. טושו"ע סתמ"ב. שו"ע אדה"ז סתל"א. ועוד) בשינוי מלשון ומסדר הכתוב: לא ימצא (בא יב, יט) לא יראה (שם יג, ז).

חיוב פון עסן מצה: טור או"ח ס' תעה. שו"ע (אדה"ז) שם ס"ז (סל"ב).

מצה עשירה: טושו"ע (ושו"ע אדה"ז) או"ח ס' תסב.

חמץ. . . אפילו א משהו: פסחים ל, ר"א. רמב"ם הל' חמץ ומצה פ"א ה"ה. טושו"ע (ושו"ע אדה"ז) או"ח ר"ס תמז.

און אין יעדן רגע: ראה שו"ע אדה"ז שם ר"ס תלא. ר"ס תמה: וכל רגע ורגע (וראה שיחת ש"פ ויקרא שנה זו).

אַ רמז און אַפלערנונג . . פון חמץ און מצה: ראה לקו"ת צו ד"ה ששת ימים (האי) פ"ג. שה"ש יד, ד ואילך. וראה גם אוה"ת דרושים לחג הפסח (ויקרא כרך ב) ע' תנח. ועוד.

וועלט דערקלערט אין ספרים: ראה במקומות שנסמנו בהערה הקודמת.

גאוה איז דער שורש פון אַלע ניט געווואונשענע זאַכן: בלקו"ת שה"ש שם: וכידוע שבחי' גסות נקרא אבי אבות הטומאה שהוא מקור כל התאוות כו'. וראה סה"מ תרכ"ז ע' רטו. ועוד. ולהעיר מכש"ט סי' שעו. שם סי' כח. רלח. או"ת להה"מ סי' קפט. ועוד.

תועבת ה' כל גבה לב: משלי טז, ה.

די חכמים זכרונם לברכה זאָגן: סוטה ה, ב.

דעריבער איז איינער פון די טעמים (כאטש אלע ציווים פון השי"ת דארף מען מקיים זיין אלס ג־טלעכע אנזאגן, און ניט צוליב אנדערע טעמים) פארוואס דער איסור חמץ איז אפילו אין א משהו, דאס איז אן אנדייטונג, אז גאוה און גסות־הרוח דארף מען שולל זיין אינגאנצן.

נאכמער. וויבאלד אז מ'האט צו טאן מיט „חמץ" א גאנץ יאר, באם טאן פרנסה, ששת ימים תעבוד (זעקס טעג זאלסטו ארבעטן), אין א וואכעדיגע, גשמיות'דיגע וועלט, מיט וואכעדיגע השפעות וכו', איז כמעט אומפארמיידלעך אז עס זאל זיך ניט אריינכאפן א מחשבה פון ישות, א ביסעלע „איך־און־זיך", אד"ג, און בפרט, ווי אויבנדערמאנט דער געפיל פון אדם קרוב אצל עצמו — קען דאך זיין, אז די דאזיגע הנהגה זאל ניט נאר ווערן א טבע שני (א צווייטע נאטור), נאר זאל אויך ווערן אפגעלייגט באי זיך אז זי איז גאר א בארעכטיגטע און יושר'דיגע, כביכול, דארף מען דאס באוואוסטזיין נאר מער, ביז אויפן שטארקסטן אופן.

דעריבער, אז עס קומט ערב־פסח דארף מען אויך דורכפירן באי זיך אליין א גרינטלעכע „בדיקת חמץ" און „ביעור חמץ", פולשטענדיק אויסצוראמען דעם אנגע־קליבענעם „חמץ" פון א גאנץ יאר, ווי קליין און נישטיג דאס זאל ניט זיין, אפילו א „משהו"; און דאן ערשט שטרענג אויסהיטן זיך און די גאנצע שטוב פון א משהו חמץ די גאנצע וואך פון פסח (מיטן צוגאב פון יום־טוב שני של גלויות — אין גלות — אן אכטן טאג), וואס דאס איז כולל א זונטאג, א מאנטאג אא"וו, יעדן טאג פון דער וואך. ביז אז — לא יראה ולא ימצא.

און דאס אלעם, צוזאמען מיט דעם חיוב פון אכילת מצה, מצה לערנט און גיט אריין, אין א אידן דעם כח צו שטעלן זיך מיט א שטארקייט קעגן די וואכעדיגע השפעות פון דער וואכעדיגער וועלט, און בייקומען אויך די אייגענע אומגע־וואונשענע נטיות כדי צו דערגרייכן אן אמת'ן זכר ליציאת מצרים — די גרעסטע מאס פון אמת'דיגע חירות יעדן טאג פון א גאנץ יאר,

* * *

אלע ציווים . . ג־טלעכע אנזאגן: ראה אוה"ת ויקרא כרך ג' ריש ע' תשצח (ושם בקשר למצות אכילת מצה במיוחד). וראה סה"מ תש"א ע' 60. ובכ"מ.

גאוה . . שולל זיין אינגאנצן: רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג. רבנו יונה לאבות פ"ד מ"ד. שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ה סוס"א. סקנ"ו ס"ג. נתבאר בארוכה באוה"ת ויקרא (כרך ב') ע' תמא ואילך.

וויבאלד אז מ'האט צו טאן מיט „חמץ" . . דארף מען דאס באוואוענען נאך מער: ראה שו"ע אדה"ז שם סתל"א, ס"ד. ור"ס תמז.

ששת ימים תעבוד: יתרו כ, ט.

טבע שני: דהרגל נעשה טבע שני — שבילי אמונה נ"ד ש"ב. וראה שו"ת הרמ"ע מפאנו סל"ו. תניא ספי"ד (וראה גם פמ"ד — סג, ב).

אויסהיטן זיך . . פון א משהו חמץ: ראה באר היטב או"ח ר"ס תמז: האריז"ל כתב הנזהר ממשהו חמץ בפסח מובטח לו שלא יחטא כל השנה. — נתבאר בשיחת אחש"פ ופסח שני ה'תש"מ.

---

*) וראה לעיל ע' 162 הערה 32. המו"ל.

עס קומט דער חיוב צו דערמאָנען יציאת־מצרים יעדן טאָג, און נאָכמער — צוויי מאָל אַ טאָג, סיי ביום (וועז ס׳איז ליכטיג) און סיי בלילה (וועז ס׳איז פינצטער אין דרויסן).

מ׳האָט געפראָווען דעם יום־טוב פון חג המצות, זמן חרותנו, ווי עס באַדאַרף צו זיין, העלפט די דערמאָנונג אַז אַלע טעטיקייטן אין טאָג־טעגלעכן לעבן ווערן דורכגעדרונגען מיט דעם אינערלעכן אינהאַלט פון חג המצות און זמן חרותנו; מען באַפרייט זיך פון אַלע באַגרענעצונגען און בלבולים און מ׳פירט דורך די שליחות פון דעם אויבערשטן תעבדון את האלקים, אני נבראתי לשמש את קוני (איך בין באשאפן געווארן צו דינען השם), דורך מקיים זיין זיין תורה און מצות — בפרט די מצוה וואָס איז אַ כלל גדול בתורה, ואהבת לרעך כמוך; און אויך אין אַלע עניני רשות, פרנסה וכו׳ איז מען מקיים בכל דרכיך דעהו און כל מעשיך לשם שמים, טוב לשמים וטוב לבריות, און דאָס אַלעס — בשמחה וטוב לבב —

ווארום ווי עס איז געווען באַם ערשטן זמן חרותנו איז אנכי הוי׳ אלקיך המעלך מארץ מצרים (השם אַליין, ניט נאָר ער לייזט אויס, נאָר ער הייבט דיך אַרויס און הייבט דיך אויף פון (און דורך) דעם גלות פון ארץ מצרים).

* * *

ויהי רצון, אַז יעדער איינער און איינע פון אונז, בתוך כלל ישראל, זאָל האָבן אַן אמת כשר׳ן חג המצות, בגשמיות וברוחניות, מיט אמת׳ע חירות פון אַלע ענינים וועלכע שטערן צו מנוחת הנפש און מנוחת הגוף,

און דאָס זאָל זיין אַ הכנה קרובה ממש צו דער פולסטער חירות וואָס די גאולה השלימה והאמתית וועט ברענגען יעדן אידן און אַלע אידן, און עס וועט מקויים ווערן: מהר והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ, והיו עיניך רואות את מוריך (אייל זיך און ברייַנג אונז — צו אונזער לאַנד — מיט שלום פון אַלע פיר עקן וועלט און דיינע (דעם אידענ׳ס) אויגען וועלן זען דיין פירער (השם)),

---

דערמאָנען יציאת־מצרים יעדן טאָג . . צוויי מאָל אַ טאָג: רמב״ם הל׳ ק״ש פ״א ה״ג. שו״ע אדה״ז סס״ז ס״א. אבל ראה פע״ח שער חהמ״צ פ״ו. סי׳ האריז״ל סדר ההגדה — נתבאר בהגש״פ שם ע׳ רג׳ ואילך.

העלפט די דערמאָנונג: כפי׳ האריז״ל עה״פ והימים האלה נזכרים ונעשים (ראה רמ״ז בספר תיקון שובבים. הובא ונתבאר בספר לב דוד (להחיד״א) פכ״ט).

אני נבראתי לשמש את קוני: משנה וגמרא קידושין בסופה.

כלל גדול בתורה, ואהבת לרעך כמוך: קדושים יט, יח. תו״כ הובא בפרש״י עה״פ. ויתירה מזו — זו היא כל התורה כולה (שבת לא, א). וראה תניא פל״ב. קונטרס אהבת ישראל.

בכל . . לשם שמים: אבות פ״ב מי״ז. משלי ג, ו. וראה רמב״ם הל׳ דעות ספ״ג. טושו״ע או״ח סרל״א. שו״ע אדה״ז או״ח סקנ״ו ס״ב.

אנכי ה׳ אלקיך המעלך מארץ מצרים: תהלים פא, יא.

דורך) דעם גלות: כי ירידה זו צורך עלי׳ היא, עלי׳ גדולה של „אנכי אעלך גם עלה״ (תו״א תו״ח אוה״ת ריש שמות. ועוד).

מהר . . הארץ: ברכת „אהבת עולם״.

והיו . . מוריך: ישעי׳ ל, כ. וראה — ובכל הבא לקמן — תניא פל״ו.

---

*) בהוצאות הנ״ל ע׳ קכא ואילך. המו״ל.

און דורך די אידן, — אין דער גאַנצער וועלט: והלכו גוים לאורך, ונגלה כבוד הוי׳ וראו כל בשר גו׳ פחד הוי׳ והדר גאונו (**און די פעלקער וועלן גיין נאָך דיין ליכט, און עס וועט אַנטפלעקט ווערן דער כבוד פון אויבערשטן און אַלע און יעדער „קערפער", אַלע וועלן זען גו׳ (און פילן) דעם פחד פאַר דעם אויבערשטן און די פראַכט פון זיין גרויסקייט**).

בכבוד ובברכה
לחג הפסח כשר ושמח

והלכו . . לאורך: **ישעי׳ ס, ג.**
ונגלה . . כל בשר גו׳: **שם מ, ה.**
פחד הוי׳ והדר גאונו: **ע״פ ישעי׳ ב, יט. שם, כא.**

ב"ה, יום הששי ערש"ק פ' צו, שבת הגדול,
י"א ניסן, ה'תשמ"ג
ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בהמשך צום בריוו פון ראש־חודש ניסן, אין וועלכן עס זיינען באַרירט געוואָרן אייניקע הויפט־ענינים בנוגע די ספעציעלע אָפּלערנונגען פון חג המצות, זמן חרותנו,

און נעמענדיק אין באַטראַכט די העכסטע וויכטיקייט פון דעם יום־טוב אַלס ערשטער און ראש („קאָפּ") פון אַלע ימים־טובים,

איז כדאי אויפקלערן א ביסל ברייטער און טיפער געוויסע נקודות,

אַנהויבנדיק מיט דעם ענין פון חמץ און מצה אין רוחניות'דיקן זין, וואָס חמץ (לויט דער נאַטור פון זויערטייג — צו הויבן זיך) שטעלט פאָר גאוה און ישות, און מצה (דער היפוך פון חמץ) — די פולסטע מאָס פון ענווה, ביז ביטול היש; וואָס אין דעם קומט די הוראה אַז איסור חמץ איז במשהו, גאוה און ישות דאַרף מען שולל זיין אינגאַנצן, און מען שטייט אין דער דרגא פון ביטול היש — און דאַמאָלסט קען מען דערגרייכן אמת'ע גייסטיקע חירות — אין פולן זין פון חג המצות און זמן

יום הששי: בראשית א, לא. בו נברא אדם (הראשון) לשמש את קונו. — ולהעיר, אשר ביום זה נאמר ב' פעמים „טוב". ובפעם הב' — „טוב מאד".

יום הששי . . ניסן: להעיר מהמובא בספרים (חדא"ג מהרש"א ע"ז ג, א. שעה"כ ענין הקידוש (דליל שבת). ועוד) „יום הששי ויכולו השמים" ר"ת הוי' כסדרו — שבזה עילוי צירופו של חודש ניסן, דרק הוא כסדרו (משנת חסידים מס' ניסן בתחלתה. נת' בסה"מ תרכ"ו ד"ה החודש. ועוד).

יום הששי . . ה'תשמ"ג: ראה רמב"ן עה"פ שם ב, ג: „ששת ימי בראשית הם כל ימות עולם", ויום הששי הוא רמז לאלף הששי.

פ' צו: אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות (תו"כ ופרש"י ר"פ צו). וראה אוה"ח הקדוש (עה"פ צו ו, ב): ובדרך רמז תרמוז כל הפרשה על גלות האחרון כו' והודיע למשה לזרז לישראל כו', עיי"ש.

שבת הגדול: טושו"ע (ואדה"ז) או"ח ר"ס תל. וש"נ.

שבת הגדול . . ניסן: ראה לקו"א להה"מ (הוצאת קה"ת) סקכ"ד. או"ת עה"פ משכו וקחו (ל, סע"א ואילך).

י"א ניסן: נשיא לבני אשר, שהקריב קרבנו ע"ש הבחירה שבחר הקב"ה בישראל מכל האומות (במדב"ר פי"ד, יו"ד. וראה ד"ה ביום עשתי עשר יום ד"א ניסן תשל"א (סה"מ מלוקט ח"ג ע' צט) ותשל"ב). וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' שכד. שם ע' תיט. — לקח לוי גוי מקרב גוי בעת יצי"מ (ואתחנן ד, לד).

ערשטער . . פון אַלע ימים־טובים: ר"ה ד, א. פיה"מ להרמב"ם ור"ח שם.

ראש („קאָפּ"): ראה לקו"ת תבוא מא, ג. נצבים מז, א. ר"ה נח, א. עט"ר בתחלתו. ובכ"מ.

חמץ . . אין רוחניות'דיקן זין: להעיר מזח"ב קפב, א: מאן דאכיל חמץ בפסח כמאן דפלח לכו"ם איהו. ולהעיר, אשר גסות הרוח שקולה כע"ז ממש (תניא ספכ"ב. וראה סוטה ה, א). — ולהעיר מהצד השוה דחמץ וע"ז, דשניהם מצוה לבערם, אסורים במשהו ועוד.

חרותנו, און דורכפירן בפועל, אין דער פולסטער מאָס, די ג־טלעכע שליחות וואָס איז געגעבן געוואָרן יעדן אידן, מאָן און פרוי: אני נבראתי לשמש את קוני (איך בין באשאפן געוואָרן צו דינען מיין באשעפער),

ווי דער ענין איז דערקלערט געוואָרן אין אלגעמיינע שטריכן אין דעם פריערדיקן בריוו.

איז דערפון פאַרשטאַנדיק, אַז עס ווערט פאַרלאַנגט פון אַ מענטשן, אַז ער זאָל אַרויסברענגען און אַנטוויקלען אין זיך צוויי תכונות (גייסטיקע אייגנשאפטן, מידות):

פון איין זייט, פאַרלאַנגט די תורה, תורת־חיים (אַנווייזונג אין טאָג־טעגלעכן לעבן) און צוזאַמען דערמיט תורת־אמת (מיט אַן אמת'דיקייט), אַז ער זאָל זיך שטעלן מיט דער גרעסטער פעסטקייט קעגן אלע אזוי־גערופענע וואַכעדיקע איינפלוסן וואָס שטערן דורכצופירן דעם ציל פון זיין באשאפונג (דינען דעם אויבערשטן דורך דער טעגלעכער הנהגה על פי תורה און שולחן־ערוך), ביז מסירת־נפש;

פון דער אַנדער זייט, פאַרלאַנגט די זעלבע תורת־חיים און תורת־אמת, אַז ער זאָל שולל זיין (אַפּוואַרפן) יעדן געפיל פון גאוה און ישות, און דאָס אויך ביז טאַטאַלער שלימות'דיקייט, לויט דעם אויסדרוק פון פסוק ונחנו מה („מיר זיינען גאַרנישט").

שטעלט זיך די פראַגע: ווי קענען ביידע — לכאורה קעגנגעזעצטע — זאַכן דערפילט ווערן אין דעם זעלבן מענטשן, אין דער זעלבער צייט, און מיט דער פולער (ד. ה. די זעלבע) שטאַרקייט און אמת'דיקייט?

ס'איז איבעריק צו אונטערשטרייכן, אַז דער ענטפער אין דעם דאָזיקן זיין פאַרשטאַנדיק און איבערצייגענד פאַר אַ גאָר איינפאַכן מענטשן, וויבאַלד אַז ביידע תכונות ווערן פאַרלאַנגט פון יעדן אידן: און אויך דער גדול שבגדולים דאָזיקע אַנקומען צו אַן ערקלערונג אין דעם, ואדרבא — צו אַ טיפערע ערקלערונג, וויבאַלד אַז די שלימות וואָס ווערט פון אים געפאַדערט איז אין אַ העכערן אופן, לויט זיין מדריגה.

* * *

אין דער פולסטער מאָס: ראה כתובות סז, רע"א.

אני נבראתי לשמש את קוני: משנה וגמרא קידושין בסופה.

תורה . . אַנווייזונג: ראה זח"ג נג, ב.

זיך שטעלן מיט דער גרעסטער פעסטקייט: ראה אבות פ"ה מ"כ. טור או"ח בתחלתו. רמ"א או"ח בתחלתו. שו"ע אדה"ז מהדו"ת רס"א. וראה שם מהדו"ק ס"ג.

מסירת־נפש: היינו שמוסר כל כוחות שלו למילוי שליחותו — בחוקפן שלמעלה ממדידה והגבלה — „מאודך" ותוקף שלך.

ונחנו מה: בשלח טז, ז־ח. וראה תו"א נו, א. סה"מ תר"ל ע' רכט ואילך. ובע' רל: דהנה משה ישנו ג"כ בכ"א מישראל שהם בבחי' ונחנו מה. ובכ"מ. וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) סשצ"א. או"ת להה"מ ר"פ קרח (מו, סע"ב).

שטעלט זיך די פראַגע: בהבא לקמן ראה – באופן אחר קצת – לעיל ע' 159 ואילך.

דער ענטפער אין דעם איז — היא הנותנת: וויבאלד אז יעדער טאג און יעדער רגע פון דער מציאות פון א אידן איז פארבונדן מיט דינען דעם באשעפער, וואס דאס איז דער יסוד און תכלית פון בריאת־האדם, אני נבראתי לשמש את קוני, ביי־נגען ג־טלעכקייט אין וועלט — איז פארשטאנדיק, אז די וואכעדיקייט וועלכע איז ניט איינשטימיג מיט דעם שימוש, טאר ער ניט, נאכמער — זייענדיק נברא צוליב דעם שימוש — קען ער זיך כלל ניט רעכענען מיט דער וועלט, און ער האט די שטארקייט אזוי צו זיין וויבאלד אז דאס איז די שליחות פון דעם אויבערשטן, וואס ער איז דער באשעפער און דער בעל־הבית פון דער גאנצער וועלט —

ווי די תורה דערציילט, אז דאס איז געווען די הנהגה פון דעם ערשטן אידן, אחד הי׳ אברהם, וואס ווערט אנגערופן „העברי", ווייל ער איז געווען אן אחד, דער אייניציקער, אין זיין צייט, מעבר אחד (פון איין זייט), און די גאנצע וועלט איז געווען אויף דער צווייטער זייט, און סוף סוף האט ער מנצח געווען, דורכגעפירט וואס ער האט געדארפט טאן. און דעם כח האט ער איבערגעגעבן בירושה צו יעדן אידן און אלע אידן עד סוף כל הדורות.

דעריבער, ווען א איד טראכט זיך אריין, אז זיין גאנצע מציאות איז דאס וואס ער האט דעם אויבערשטנ׳ס שליחות, צוזאמען מיט די כוחות פון דעם אויבערשטן דורכצופירן די שליחות, מוז דאס ניין ביי אים צוזאמען מיטן געדאנק כשאני לעצמי מה אני: פאר זיך אליין, אפילו די קלענסטע אפנויגונג פון דער ג־טלעכער שליחות, איז ער „גארנישט מיט גארנישט". במילא, וואס שטארקער ער שטעלט זיך דורכצופירן זיין ג־טלעכע שליחות, דורך תורה און מצוות אין אלע געביטן פון טאג־טעגלעכן לעבן, אלץ מער איז ביי אים אפגעפרעגט יעדער געדאנק פון „איך און מיך", פון גאוה און ישות.

אין אנדערע ווערטער: ווען ביידע אויבנדערמאנטע תכונות זיינען באזירט אויף דעם איין־און־אייניציקן יסוד פון אני נבראתי לשמש את קוני, זיינען זיי ניט נאר ניט קעגנגעזעצטע, נאר אדרבא, זיי פארשטארקן איינע די צווייטע.

* * *

דאס איז געראדט ווי דער ענין איז פארשטאנדיק אין שכל און מחשבה. ווען עס קומט אבער צו מעשה בפועל, מישט זיך אריין טבע, די נאטור פון דעם מענטשן, מיט וועלכע דער אויבערשטער האט דעם מענטשן באשאפן, און דאס איז, אז הרגל נעשה טבע שני „א געוואוינהייט ווערט א צווייטע נאטור" (אדער ווי אמאל געברענגט, הרגל נעשה טבע, סתם), ווי אויך דערמאנט אין פריערדיקן בריוו.

אחד הי׳ אברהם: יחזקאל לג, כד.

„העברי" . . מעבר אחד: לך לך יד, יג. ב״ר פמ״ב, ח.

בירושה צו יעדן אידן: ראה תניא פי״ח.

כשאני לעצמי מה אני: אבות פ״א מי״ד.

הרגל נעשה טבע שני: שבילי אמונה נ״ד ש״ב. פתח יצחק בערכו. וראה תניא ספי״ד. פט״ו (כא, א). הרגל נעשה טבע: תניא פמ״ד (סג, ב).

דער מענטשלעכער לעבן, אויך דער אידישער לעבן, איז אזוי איינגעשטעלט, אז אין כמות (קוואַנטיטעט) גיט דער מענטש אפ מער צייט און מי אויף אזוינע אקטיוויטעטן — ווי עסן, טרינקען, פרנסה, אפהיטן דעם געזונט, רוען וכדומה — וואס אין זיי שטייט די אייגענע מציאות בהדגשה: און ווען ער גיט זיך אפ מיט זיי, במעשה, בדיבור און אפילו במחשבה, טוט ער אין דעם נוצנדיק זיינע הענט פיס קאפ א. ז. וו. זיינע אייגענע כוחות.

נאכמער: אפילו אין עניני תורה און מצוות, איז אויך פאראן א חשוב'ער טייל וועלכער איז פארבונדן מיט דער פאדערונג פון תורה, אז ער זאל אויסנוצן זיינע כוחות און מעגלעכקייטן, אין דער פולסטער מאס: כל עצמותי תאמרנה (אלע מיינע אברים רעדן), ער זאל זיך „קאכן" אין לערנען תורה, האראוון און פארשטיין מיט זיין שכל, און האבן אין דעם א (גייסטיקן) געשמאק און פארגעניגן.

אזוי אויך אין עשיית המצוות כולל צדקה און גמילות־חסדים, וואס זיינען שקול כנגד כל המצוות; און כאטש די העכסטע מעלה אין דעם איז מתן־בסתר, דארף עס זיין בכל לבבך ובכל נפשך. און נאכמער בא באשטימטע געלעגנהייטן מוז מען אנקומען צו דער הלכה פון מצוה לפרסם עושי מצוה („ס'איז א מצוה מפרסם צו זיין די וועלכע טוען מצוות"), בפרט וועו דורכדעם דערגרייכט ער די מעלה פון יתן ויתנו אחרים, אז אויך אנדערע טוען ווי ער.

אמת טאקע, בא דעם אלעם — הויבט ער אן יעדן איינצעלנעם טאג מיט מודה אני לפניך מלך, אז ער איז מודה און אנערקענט, אז דער אויבערשטער איז דער לפניך מלך — ניט נאר מלך העולם, נאר אויך זיין מלך פאר וועלכן ער שטייט; און במשך פון טאג האט ער קביעות עתים לתורה, תורת השם, ולתפלה, וואס דאמאלסט ווייס ער לפני מי אתה עומד, וכו'; אבער וויבאלד אז די אלע זאכן זיינען — אין כמות — ווייניקער ווי די עניני רשות און עניני חול, וועלכע זיינען פארבונדן מיט „חמץ'דיקייט", ווי געזאגט אויבן, ברענגט דאס צו א חמצ'דיגען טבע שני.

דעריבער, כדי דאס צו באווארענען, און דאס גופא אויסנוצן אין דער גוטער ריכטונג האט תורת חיים (אלס איינער פון די טעמים) באשטימט א זמן אין יאר ווען חמץ איז שטרענג פארבאטן אין איינפאכן זיין, פארבאטן במשהו, פארבאטן במשך פון זיבן־אכט טעג נאכאנאנד, וואס זיי שטעלן מיט זיך פאר אלע זונטאג'ס, מאנטאג'ס

מער צייט כו': ראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש ד"ה דע כי הקדמונים חקרו.

כל עצמותי תאמרנה: תהלים לה, י. עירובין נד, ע"א. תניא פל"ז (מז, א).

צדקה און גמילות־חסדים . . שקול כנגד כל המצוות: ירושלמי פאה פ"א ה"א. תניא פל"ז (מח, ב). וראה גם אגה"ק סל"ב.

די העכסטע מעלה אין דעם איז מתן בסתר: ב"ב ט, ב.

מצוה לפרסם עושי מצוה: רמ"א יו"ד סרמ"ט סי"ג משו"ת הרשב"א ח"א סתקפ"א. מג"א בשו"ע או"ח סקנ"ד סקכ"ג. שקו"ט בזה בהעמק שאלה בראשית שאילתא ג, סק"ד. פתח העמק ס"א סקי"ב.

יתן ויתנו אחרים: אבות פ"ה מי"ג.

לפני מי אתה עומד: ראה ברכות כח, ב.

זיבן־אכט טעג נאכאנאנד . . מיט „מצה": ראה ביאוה"ז להצ"צ ע' צו ובסה"מ תרס"ח ע' קעא: צ"ל אכילת מצה גם בהששה ימים ויש בזה קצת מצוה.

וואס זיי שטעלן מיט זיך פאר אלע זונטאג'ס, מאנטאג'ס וכו': להעיר מהמבואר בכתבי האריז"ל (שעה"כ

און אַלע אַנדערע טעג פון דער וואָך פון דעם גאַנצן יאָר, ביז אין אַן אופן פון בל יראה ובל ימצא. דאָס אונטערשטרייכט און באַווירקט דעם מענטשן אויסצוהיטן זיך פון „חמץ" אין גייסטיקן זין, און צו דערקווויקן זיך מיט „מצה" אין גייסטיקן זין, ביז אַז דער טיפערער געדאַנק פון מצה — דער ענין פון ביטול לקונו — ווערט דער אינציקער יסוד פון אַלע זיינע אַקטיוויטעטן אין אַלע טעג און וואָכן פון דעם גאַנצן יאָר. גלייכצייטיק נוצט ער אויס זיינע פייאיקייטן און קענטניסן אין דער פולסטער מאָס און שטאַרקייט, לויט דער אַנווייזונג, ווי דערמאָנט פריער כל עצמותי תאמרנה, אַלע רמ"ח אברים נעמען אַנטייל אין דעם שימוש לקונו: לימוד התורה, עבודת התפלה און קיום המצוות בהידור.

* * *

עס קומט־צו דערביי נאָך אַן אַפּלערנונג און אַנווייזונג, פון דעם וואָס חג המצות, זמן חרותנו, איז פאַרבונדן מיטן חודש ניסן, דער חודש הגאולה — אויסלייזונג ניט נאָר פון מצרים פון אמאל, נאָר אויך אויסלייזונג היינט און פון אַלע מיצרים און הגבלות (באַגרעניצונגען), סיי דרויסנדיקע און סיי אינערלעכע, ביז אין אַן איבערנאַטירלעכן וואונדערלעכן אופן (נס), ווי דאָס איז מרומז אין דעם נאָמען פון דעם חודש — ניסן — פון לשון „נס", העכער פון טבע (נאַטור).

די ספעציעלע אַפּלערנונג דערפון איז, אַז וועג אַ איד פירט זיך, ווי אויבנדערמאָנט, מיט דער פולסטער שטאַרקייט פון כל עצמותי תאמרנה צוזאַמען מיט דעם פולסטן ביטול אין דורכפירן זיין ג־טלעכע שליחות אין טאָג־טעגלעכן לעבן, האָט ער דאָמאָלסט אַן אויסערגעווייניעכע הצלחה, שלא בערך מער ווי לויט דער מאָס פון דער האַרוואָניע וואָס ער האָט אין דעם אַריינגעלייגט; ווי חז"ל דריקן דאָס אויס אין דעם קורצן מאמר יגעת — ומצאת; די הצלחה פון דער יגיעה (האַרוואָניע) איז אין אַן אופן פון ומצאת, אַ „מציאה", אַ געפונענע טייערע זאַך, וואָס די ווערט פון דער זאַך איז שלא בערך מער ווי די מי פון איינבויגן זיך און אויפהויבן און נעמען די זאַך צו זיך.

די דאָזיקע איבערנאַטירלעכע הצלחה איז ספעציעל פאַרבונדן מיט"ן חודש ניסן, ווייל אין דעם חודש האָט דער אויבערשטער איינגעפירט אַ הנהגה נסית

דרושי ר"ה (לפני דרוש הא'). סידור האריז"ל במקומו. מ"ח מס' ימי תשובה פ"א מ"ג) בענין ז' הימים שבין ר"ה ליוהכ"פ שיש בהם כל ז' ימי השבוע, שביום הראשון בשבוע שבימים אלו מתקנים ומעלים את ימי ראשון דכל השנה, ועד"ז ביום ב' וכו'.

לימוד התורה, עבודת התפלה און קיום המצוות: שהם ג' הקוים שעליהם העולם עומד (אבות פ"א מ"ב).

חודש הגאולה: שמו"ר פט"ו, יא. וראה אוה"ת בא ע' רסד ואילך. ד"ה החודש תרכ"ו. ה"ש"ת. ועוד.

ניסן — פון לשון „נס": ראה ברכות נז, ר"א ובפרש"י שם ד"ה חנינא: נונ"ין הרבה נסים הרבה. — ואף ששמות החדשים עלו בידם מבבל (ירוש' ר"ה פ"א ה"ב. ב"ר פמ"ח, ט) הרי נזכרו ניסן וכו' במג"א. ויתרה מזו הרי דרי"ל טט בכתפי פת באפריקי (סנה' ד, ב — הובא בפרש"י עה"ת ס"פ בא). וראה כתובות (י, סע"ב).*

יגעת — ומצאת: מגילה ו, ב.

אין אַן אופן פון ומצאת, אַ „מציאה": ראה גם לקו"ש ח"ד ע' 1165.

אין דעם חודש . . הנהגה נסית: ראה עקידה פ' בא ע"פ החודש גו' (שער לח). הובא ונתבאר באוה"ת בראשית יח, ב ואילך. רד"ה החודש תרנ"ד, תרס"ו תרע"ח (דפ' החודש). ועוד.

---

*) וראה לקו"ש חכ"ג ע' 214 ואילך. המו"ל.

אַרויסנעמענדיק דעם אידישן פֿאַלק און אַלע אידן פון גלות מצרים, און האָט פֿאַר־זיכערט, אַז ווען אַ איד איז אַנטשלאָסן צו פֿראָווען „יציאת־מצרים" מיט זיך און אַרום זיך, העלפט אים דער אויבערשטער למעלה מדרך הטבע — כימי צאתך מארץ מצרים (ווי באָם אַרויסגיין פון מצרים), וועט עס איז געווען המעלך מארץ מצרים. ווי דאָס איז אויך אויסגעדריקט אין דער הבטחה: אדם מקדש עצמו מעט, מקדשין אותו הרבה, אַז אַ איד נעמט אויף זיך קדושה אפילו אַ ביסעלע, גיט מען אים אַ סאָך קדושה פון אויבן.

דאָס איז אויך מרומז אין תורה: אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם, דער אויבערשטער זאָגט (וואָס דאָס איז אויך אַ נתינת־כח) צו אַלע אידן, אַז ער האָט יעדן איינעם און איינע געגעבן ג־טלעכע כוחות צו דערהויבן זיך, און אַלעמען אַרום, צו זיין אין דער מדריגה פון „אלקים" — מלאכים" און „בני עליון", קינדער פון דעם אויבערשטן. מ׳דאַרף נאָר וועלן.

* * *

ויהי רצון, אַז יעדערער און יעדערע, בתוך כלל ישראל, זאָל זיך צוגרייטן און פֿראָווען דעם יום־טוב פון חג המצות זמן חרותנו, ווי עס בעדאַרף־צו־זיין ובשלימות, וואָס דאָס איז אויך כולל מיטנעמען מיט זיך און פֿאַרווירקלעכן בפועל די אֶפֿלערנונגען און אַנווייזונגען פון דעם יום־טוב אין אַלע טעג און יעדן טאָג פון אַ גאַנץ יאָר, סיי בנוגע זיך און בני־בית, און סיי בנוגע דער גאַנצער סביבה — דורך ווייזן אַ לעבעדיקן ביישפיל און דורך האַרציקע ווערטער, ביז וואָס מ׳איז מקיים אין דער פולסטער מאָס כל דכפין ייתי וייכול, כל דצריך ייתי ויפסח אויך אין גייסטיקן זין, און אַ גאַנץ יאָר, אַז יעדער איינער און איינע וועמען עס פעלט נאָך שלימות אין דער טעגלעכער הנהגה לויט די אַנווייזונגען פון דעם יום־טוב פסח, באָקומען זיי די נויטיקע דערמוטיקונג און פולע הילף צו דערגרייכן דאָס:

אַנהויבנדיק אַז יעדער איינער און איינע, בנערינו ובזקנינו, יונג און אַלט, און בפרט אַלע קינדער, און יעדער קינד — זאָלן האָבן, גאָר אין פשוט׳ן זין, אַ כשר׳ן און פריילעכן פסח, בגשמיות וברוחניות גם יחד,

---

„יציאת מצרים" מיט זיך: ראה תניא פמ״ז.

כימי צאתך מארץ מצרים: מיכה ז, טו. וראה אוה״ת עה״פ.

המעלך מארץ מצרים: תהלים פא, יא. וראה שיחת ש״פ ויקרא שנה זו.

אין דער הבטחה: יומא לט, א. וראה המשך תרס״ו ע׳ רסה.

אני . . כולכם: תהלים פב, ו. וראה שמו״ר פל״ב, א. שם, ז. ובמפרשים עה״פ. — להעיר אשר זהו בשירו של יום השלישי (ר״ה לא, ר״א), יום הראשון דחהמ״צ בשנה זו.

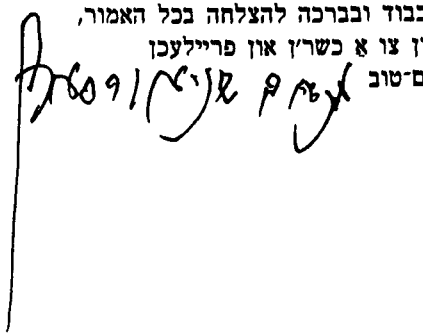
„אלקים — מלאכים": פרש״י עה״פ. תרגום ועוד רבים.

„בני עליון", קינדער: יש לפרש גם ע״ד „בני חורין".

דורך האַרציקע ווערטער: דדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב כו׳ — ספר הישר לר״ת סי״ג, הובא בשל״ה סט, א.

און גרייטן זיך מקבל זיין פני משיח צדקנו בגאולה האמתית והשלימה במהרה בימינו ממש.

בכבוד ובברכה להצלחה בכל האמור,
און צו א כשר'ן און פריילעכן
יום־טוב

נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל לקראת חג הפסח

ה'תשמ"א

שבת שלום וחג הפסח כשר ושמח ושמיד תקויים בקשת כל אחד ואחת האנשים והנשים והטף[1] בתוך כלל ישראל השם אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה[2] בגאולה האמתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

מנחם שניאורסאהן

---

1) וילך לא, יב.
2) תהלים פ, כ.

ה'תשמ"ב

ביום השלישי שהוכפל בו כי טוב, יום ההילולא של אדמו"ר הצמח צדק ואור לי"ד ניסן.

אביע איחולי וברכותי לחג הפסח כשר ושמח וכולי

ולקיומו בקרוב ממש בעגלא דידן הבטחת השם בספר דוד מלכא משיחא

הרחב פיך ואמלאהו כפירוש הבבלי והירושלמי גם יחד, כולל פירושי הצ"צ ברשימותיו ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך, לכל אחד ואחת מישראל בתוך כלל ישראל.

בכבוד ובברכת החג

מנחם שניאורסאהן

ה׳תשמ״ג

ביום ההילולא של אדמו״ר הצמח צדק ואור ל״ד ניסן זמן הפסח —

אביע איחולי וברכותי לחג הפסח כשר ושמח וכולי, מתאים לראשיתו יום השלישי שהוכפל בו כי טוב טוב לשמים וטוב לבריות

ולקיומה בקרוב ממש בעגלא דידן אמירת השם בספר דוד מלכא משיחא:

אלקים אתם ובני עליון כולכם, כל אחד ואחת מישראל,

ואלקים נצב בעדת קל שלימות העם ביחד עם שלימות תורת הקל דקדים ואתא בבית המקדש השלישי בארצנו השלימה.

בכבוד ובברכת החג

מנחם שניאורסאהן

אמירת השם: תהלים פב, ו׳א׳.

ואלקים נצב . . דקדים ואתא: תהלים פב, א. ברכות ו׳א׳, א. ועיין תורת הצ״צ עה״פ.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
להת' שיחיו, בעת ביקורו בתו"ת לפני עריכת הסדר,
ליל א' דחגה"פ ה'תשמ"א.

א כשר'ן און א פריילעכן פסח.

און אזוי ווי דעם יאָר גייט מען אריין אין פסח גלייך פון שבת, וואָס שבת איז ענינו תענוג, „וקראת לשבת עונג"[1] — זאָל מען ממשיך זיין די כשרות ושמחה מתוך תענוג בכל השנה כולה,

ובפרט דורך דערויף וואָס מ'מאַכט די התחלה[2] וכלי אויף דעם, דער ענין פון תענוג שבתורה, פנימיות התורה[3] — דער לימוד פון פנימיות התורה.

און דער תענוג זאָל שטיין בגלוי, אזוי ווי אלע ענינים פון פסח שטייען בגלוי[4].

און דורך דעם ענין פון „יפוצו מעינותיך חוצה" טוט מען אויף ביאת משיח צדקנו[5] גלייך — „מיד הן נגאלין"[6],

ובמילא[7] וועט זיין פסח פון שנה הבאה — בירושלים כפשוטו.

„ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים", ווי מ'זאָגט[8] היי־יאָר (די ערשטע נאַכט פון פסח[9]) און „ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים", ווי מ'וועט זאָגן איבער־א־יאָר[10],

בגאולה האמיתית והשלימה, ע"י משיח צדקנו, במהרה בימינו ממש.

וואָס דאָס אלעס[11] וועט זיין א הכנה קרובה צו דעם „יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[12].

א כשר'ן און א פריילעכן יו"ט.

* * *

---

1) ישעי' נח, יג. וראה טור ושו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רמב.
2) דהכל התחלתו בתורה וכמרז"ל אסתכל באורייתא וברא עלמא (זח"ב קסא, ב).
3) ראה לקו"ת תבוא מא, ג. ובכ"מ.
4) פסיחה ודילוג ועד שנגלה עליהם ממה"מ הקב"ה וגאלם.
5) אגה"ק הידועה דהבעש"ט — נדפסה (גם) בכש"ט (הוצאת קה"ת) בתחלתו.
6) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
7) ראה לקו"ש ח"ב ע' 543.
8) בברכת „אשר גאלנו", מפסחים קטז, ב (במשנה).
9) שחל במוצאי שבת — שו"ע אדה"ז או"ח סתע"ג סמ"ט. וש"נ.
10) דכיון דכשנגאלין מקדשין ע"פ הרא"י (ואפשר שגם יעברו השנה מפני עולי רגלים וכיו"ב) — אין לקבוע עתה היום בשבוע דר"ח ניסן, כ"א שהתורה על הרוב תדבר — באחד מג' ימי השבוע ולא בש"ק.
11) גם הנעשה עתה, כיון שנגאלין מיד.
12) משנה סוף מס' תמיד.

[אח"כ ביקש כ"ק אדמו"ר שליט"א שישימו נר יו"ט שברכו עליו — במקום שכל הת' שיחיו יראו אותו בשעת הקידוש[13].

והסביר כ"ק אדמו"ר שליט"א:

בשעת מען הויבט אָן מאכן קידוש (בשבת ועד"ז ביו"ט[14]) איז „טוב ליתן עיניו בנרות"[15]. ומובן, אז דער ענין וואס טוט זיך אויף דורך דעם — איז ביותר וביותר ווען ער איז נותן עיניו אין די נרות וואס מען האָט געמאכט א ברכה אויף זיי (ובנדו"ד — צוויי ברכות).

נוסף לזה: נרות שבת ויו"ט טוען אויף כמה ענינים: „שלא יכשל בעץ או באבן"[16]; בשעת מען עסט די סעודה לאור הנר אין מען מאחד ב' ענינים פון „עונג שבת"[17] (ויו"ט); ועוד.

דערפאר איז כדאי ס'זאל זיין בשעת הסעודה (ולא רק בעת הקידוש) עכ"פ איין נר[18] שברכו עליו.

ובפרט ביו"ט, וואס מען מאכט אויך ברכת שהחיינו בעת הדלקת הנרות — וואס דאס גיט־צו א הוספה אין די נרות, און אין די אלע ענינים (פעולות) וואס די נרות טוען אויף].

---

13) וכן ביקש ב„הדר התורה".

14) שהרי הקידוש דיו"ט „יש לו כל דיני קידוש של שבת כו'" — שו"ע אדה"ז או"ח סרע"א ס"ד.

15) שו"ע אדה"ז שם ס"ט.

16) שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רסג. — שזהו גם ל' הבטחה: ועכ"פ י"ל דנתינת כח מלמעלה יש בזה.

17) שו"ע אדה"ז שם ס"ב.

18) אף שאין אז הענין דב"פ נר כו' (שו"ע אדה"ז סרע"א ס"ט) הרי עיקר המצוה נר א'.

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
להתלמידים שיחיו ד„הדר התורה", בעת ביקורו לפני עריכת הסדר,
ליל א' דחגה"פ ה'תשמ"א.

א כשר'ן און א פריילעכן פסח.

און מ'זאל ממשיך זיין די כשרות און שמחה בכל השנה כולה.

און אזוי ווי דעם יאר גייט מען אריין אין פסח פון שבת, וואס שבת איז ענינו „כל מלאכתו עשוי"[1] און „וקראת לשבת עונג"[2] — זאל מען ממשיך זיין אויך דעם ענין התענוג בכל השנה כולה.

א כשר'ן און א פריילעכן יו"ט.

---

1) מכילתא ופרש"י עה"פ יתרו כ, ט. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סש"ו ס"ח (סכ"א).

2) ולהעיר שהטעם לזה ש„יראה אדם בכל שבת כאילו כל מלאכתו עשוי" הוא — „משום עונג שבת", ו„אין לך עונג גדול מזה" (טושו"ע ושו"ע אדה"ז שם).

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
להתלמידים ולהתלמידות שיחיו יוצאי פרס, בעת ביקורו לפני עריכת הסדר,
ליל א' דחגה"פ ה'תשמ"א.

השי"ת יברך את כל אחד ואחת מכם בחג הפסח כשר ושמח.

ושיומשך מהכשרות והשמחה בכל השנה כולה.

ומכיון שבשנה זו נכנסים לחג הפסח תיכף מיום השבת, שהוא יום של עונג ותענוג — ימשיכו מהעונג לחג הפסח, ומחג הפסח בכל השנה כולה.

ויה"ר שנזכה כולנו לגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש ובעגלא דידן.

והעיקר — שמשיח יבוא בכל הלשונות* ובכל המקומות, היינו שמשיח יבוא מיד באופן שיהי' ניכר בכל הלשונות ובכל המקומות.

[אחרי שתרגמו בל' פרסית, אמר:] אמן כן יהי רצון.

[אח"כ ניגנו הילדים שיחיו „ווי וואנט משיח נאו"].

---

*) שזהו סימן המצב דפירוד העמים (— ללשונותם) טרם ש„אהפוך אל עמים שפה ברורה" (צפני' ג, ט).

Благословение Любавичского Ребе שליט"א во время посещения коллективного *Сейдера* для иммигрантов из СССР, в первую ночь Песаха 5741 года:

Кашерный и веселый праздник Песах вам,

и «взять» кашерность и веселье на весь год, чтобы был кашерный и веселый год — во всех отношениях.

Чтобы вы в скором времени встретились с вашими родственниками и друзьями, которые пока еще находятся по ту сторону «железного занавеса».

Чтобы было זמן חרותנו — полное освобождение, и чтобы мы все вместе встречали праведного Мошиаха, и это принесет освобождение всем евреям и всему миру,

ובשמחה ובטוב לבב (с радостью и в хорошем настроении).

* * *

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
בעת ביקורו באולם עריכת הסדר עבור יוצאי רוסי' ע"י מוסד „פרי",
ליל א' דחגה"פ ה'תשמ"א.

– תרגום מרוסית הנ"ל –

א כשר'ן און א פריילעכן פסח,

און מיטנעמען די כשרות און די פריילעכקייט אויף א גאַנץ יאָר, עס זאָל זיין א כשר'ער און א פריילעכער יאָר אין אַלע הינזיכטן,

און איר זאָלט אינגיכן באַגעגענען זיך מיט אייערע קרובים און פריינט, וועלכע געפינען זיך נאָך דערווייל פון יענער זייט פון דעם „אייזערנעם פאָרהאַנג".

עס זאָל זיין „זמן חירותנו" — א פולשטענדיקע באַפרייאונג, און מיר אַלע צוזאַמען וועלן גיין אַנטקעגן משיח צדקנו, און דאָס וועט ברענגען א באַפרייאונג פאַר אַלע אידן און פאַר דער גאַנצער וועלט,

ובשמחה ובטוב לבב.

Благословение Любавичского Ребе שליט"א во время посещения коллективного *Сейдера* для детей — иммигрантов из СССР, в первую ночь Песаха 5741 года:

Кашерный и веселый праздник Песах вам, и «взять» кашерность и веселье на весь год.

Чтобы вы имели успех в לימוד התורה, חסידות ונגלה (в изучении Торы — хасидизма и ниглэ) и повлияли на ваших родителей, родственников и друзей чтобы и они тоже вели себя еще более кашерным образом. И это увеличит ברכות ה' — благословения Б-га во всем, в чем нуждаются.

Чтобы каждый из вас стал חסיד, ירא שמים ולמדן (хасид, Б-гобоязненный и Ученый),

и чтобы был здоровый год, кашерный год и веселый год.

И в скором будущем, ускорить הגאולה (освобождение) על ידי משיח צדקנו בקרוב ממש — праведным Мошиахом.

(После благословения, дети поздравили Любавичского Ребе שליט"א*, затем пели песню* «We Want Moshiach Now» *(«мы х отим Мошиаха сейчас») и Любавичский Ребе* שליט"א *участвовал в их пении и веселье.)*

* * *

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א
בעת ביקורו באולם עריכת הסדר עבור ילדים יוצאי רוסי' ע"י מוסד „פרי",
ליל א' דחגה"פ ה'תשמ"א.
– תרגום מרוסית הנ"ל –

א כשר'ן און א פריילעכן פסח,

און מיטנעמען די כשרות און די פריילעכקייט אויף א גאנץ יאר.

איר זאלט האבן הצלחה אין לימוד התורה — חסידות און נגלה, און באווירקן

אויף אייערע עלטערן, קרובים און פריינט, אַז אויך זיי זאָלן זיך פירן אויף אַ נאָך מער כשר'ן אופן.

און דאָס וועט מוסיף זיין אין ברכות ה', אין די ברכות פון דעם אויבערשטן אין אַלעם וואָס מען נויטיקט זיך.

זאָל יעדערער פון אייך זיין אַ חסיד, ירא שמים און למדן,

און איר זאָלט האָבן אַ געזונטן יאָר, אַ כשר'ן יאָר און אַ פריילעכן יאָר,

און בקרוב ממש דערנענטערן די גאולה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

[טרם צאתו הכריזו הילדים שיחיו: „יחי אדוננו מורנו ורבינו".

אח"כ ניגנו „ווי וואָנט משיח נאָו", וכ"ק אדמו"ר שליט"א השתתף בנגינתם כו'].

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להתלמידות ד„מכון חנה" תחיינה, בעת ביקורו לפני עריכת הסדר, ליל א' דחגה"פ ה'תשמ"א.

אַ כשר'ן און אַ פריילעכן פסח.

אַזוי ווי חג הפסח איז „ראש לרגלים"[1], ד.ה. אַז דעמולט איז די התחלה פון אַלע ימים־טובים און ענינים דכל השנה כולה[2] — זאָלט איר ממשיך זיין די כשרות און פריילעכקייט פון חג הפסח בכל השנה כולה,

און משפיע זיין אַז אויך ביי אייערע קרובים און משפחות, אויך שבמקומות אחרים זאָל אַזוי זיין.

און אַזוי ווי חג הפסח איז „זמן חירותנו" — זאָל מען באַפרייט ווערן פון אַלע ענינים וואָס מ'דאַרף פון זיי באַפרייט ווערן.

אַזוי ווי דעם יאָר גייט מען אַריין אין פסח גלייך פון שבת, וואָס שבת איז ענינו תענוג — זאָלט איר ממשיך זיין אויך דעם תענוג בכל השנה כולה.

און די אַלע וואָס נויטיקן זיך אין אַ גוטן שידוך — זאָלן האָבן אַ גוטן שידוך, גוט בגשמיות וברוחניות, און איבער־אַ־יאָר פּראָווען אַז אייגענעם סדר, מיט דער אייגענער משפחה, און אויך (מקיים זיין די מצוה פון) הכנסת אורחים[3].

1) ר"ה ד, א.

2) ראה שם ב, א: ד' ראשי שנים הם כו' לרגלים.

3) והרי הח"פ שייך לאברהם והכנסת אורחים שלו (ר"פ וירא ובדרז"ל), ובהתחלת הסדר אומרים: כל דכפין ייתי כו'.

לכל לראש אביע תודתי למר בעד שימת לבבו לשלוח לי ההגדה של פסח המסודרת על ידו עם בנו הצייר ... שי'.

כיון שבודאי רוצה לשמוע תגובתי הכנה, בטח לא יקפיד על הערותי דלהלן. ולא אעמוד על הצד האמנותי של הוצאה זו, מאחר שאינני מומחה במקצוע זה, אבל רצוני לעמוד על נקודה עקרית בנוגע גישה יהודית והנהגה יהודית שיש לזה שייכות גם להגדה שלו.

ובהקדמה, שכרגיל אצל יהודים שמתחילים בדבר תורה: בטח התבונן שבין הציווים של תרי"ג מצוות יש הציווי העיקרי של „לא תוסיפו ולא תגרעו" (דברים ד, ב), שבהשקפה ראשונה צריך ביאור מדוע „לא תוסיפו" — וכי מה איכפת אם מוסיפים במצוות, ואפילו אם תמצא לומר שיש טעם שלא להוסיף, הרי לכאורה הי' צריך להקדים תחילה „לא תגרעו" ואח"כ „לא תוסיפו", כלומר לא רק „לא תגרעו" שזה חמור יותר, אלא אפילו „לא תוסיפו".

וביארו חכמינו ז"ל שבכדי לשלול את ה„לא תגרעו" הרי ראשית האזהרה והדיוק צריך להיות בה„לא תוסיפו", וההסבר בזה הוא, כי כשמקבלים עול מצוות לאמתתם כציווי מן השמים, הרי בודאי אין בה לא חסר ולא יתיר, ואם מוסיפים בזה, אפילו בכוונה טובה, ובפרט כשנראה שמצליחים בזה, נקל לבוא לידי טעות חמורה יותר ולומר הרי הוספתי והצלחתי על פי שכלי האנושי, יכולני לערב שכלי ולפסוק גם בה„לא תגרעו". שלכן הדרך הנכונה והפשוטה היא להתחיל באזהרה של „לא תוסיפו", ובפרט שיש ביהודי נכונות ורצון להוסיף ולהדר במצוות.

הקשר להההגדה שהו"ל בודאי יבין כבר בעצמו, והוא, שנוסח ההגדה כמובן מקודש ומדוייק — על ידי מסורה של כמה וכמה דורות, אפילו בנוגע לפיוטים שלאחרי הד' כוסות, וביתר שאת שבין כוס לכוס. ומובן שאין להוסיף ענינים צדדיים, ואין צריך לומר — ענין שהוא היפך דרוח ההגדה וחירות ושמחה, ובנידון דידן — ענין הזכרון לימי השואה.

על פי הנ"ל, ולאחרי סליחתו, מובן שהוספה האמורה, ובפרט באמצע ההגדה בין כוס לכוס, לא רק שאינה מתאימה, כי אם מנגדת ומערערת ענין ההגדה וכוונתה. ומלבד זה, הרי זכרון ימי השואה קובע ענין לעצמו, ועצם השואה והקדושים הי"ד „ראויים" שלא לעשותם ענין טפל לענין אחר ויהי' נעלה ביותר, ובשעה שמצב הרוח — לגמרי אינו מתאים להעריך את ענין השואה כדבעי.

ועוד זאת, אשר כמו שיש ציווי של אמירה במקומה „שפוך חמתך על הגויים אשר לא ידעוך", ועל דרך זה באופן חריף יותר קביעת „בין המצרים" ותשעה הימים משנכנס אב, ורק בימים שנקבעו לכך על ידי תורתנו, תורת חיים, הוראה בחיים, כן אין רשות להכניס לתוך מועדים לשמחה ענינים של היפך השמחה אלא במדה שהתורה מצווה ולימדה לעשות. ולכן בשעה שכל בני המשפחה מסובים לסדר של פסח, ומכניסים להגדה קטע בנוגע למאורע שבהתבוננות אפילו קלה בזה צריך לגרום זיעזוע נפשי עד היסוד, הרי זה מזעזע ענין ההגדה של פסח.

לכאורה, הרי אין צועקין על העבר, אלא שכיון שכל ענין בהשגחה פרטית

ושלח לי ההגדה שהו״ל, אין לי רשות לעבור עליו בשתיקה ולא להביע דעתי בענין שהוא עקרי. ועוד, ועיקר, שתקותי חזקה, אם רק יווכח באמתיות הכתוב לעיל, ישתדל להסביר לכל אלו שקבלו ההגדה שלו, בדוגמת התנאים וגדולי ישראל, דבר שאמרתי לכם מתחרט אני מזה, ולא התביישו כלל, שהרי שגיאות מי יבין. וכשיצליחו ה׳ וידפיס מהדורה חדשה, יוציא הקטע האמור לגמרי.

ויהי רצון שמיוסד על ה„אני מאמין״ בביאת המשיח ובכל יום אחכה לו שיבוא, שיבוא בקרוב ממש ויגאלנו מגלות זה האחרון ולא יזכרו עוד כל הענינים שהם היפך השמחה, ובלשון הכתוב — כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות.

בכבוד ובברכה לחג הפסח כשר ושמח

(ממכתב ר״ח ניסן תשל״ז)

...במ״ש אודות מסירת מפתח במכירת חמץ, בודאי ידוע לו אשר בכ״מ ועיירות — אפילו המדקדקים במצות, הנה בזמן האחרון אין עושים זאת. ואפשר כוונתו במכתבו הוא רק לפלפולא ולא בהנוגע להפועל.

(ממכתב ח׳ אייר תשט״ז)

במענה על מכתבו מט״ז ניסן והקודם לו, נהניתי במאד ממה שהתעסק לחלק מצה שמורה לחבריו מלפנים וגם עתה. ובודאי יכתוב בפרטיות יותר לאחר החג, ות״ח מראש. וכן בטח יכתוב ע״ד הנעשה בזה ע״י שאר אנ״ש — הידוע לו. וגדול זכות התעסקות זאת להמשיך הטבת הבריאות לאמו שתליט״א, נוסף על תוספת הברכה והצלחה בעניניו הוא ושל זוגתו תחי׳ למילוי משאלות לבבם לטובה בקרוב.

(ממכתב חוהמ״פ תשט״ו)

... נעם לי במאד לקרות, אשר הכפילו הכמות דמצה שמורה שחלקו, שתקותי חזקה שלא רק בכמות נתוסף, אלא גם באיכות, ז.א. שאפילו אלו שקבלו אשתקד נתוסף שנה זו בההתעוררות שלהם ובפעולות מיכלא דמהימנותא בעניניהם, כיון שזהו לא פעם הראשונה ורושם פעם הראשונה בטח עודנו ישנו, שהרי קדושה אינה זוה ממקומה. ובפרט אם המעורר בא במגע בזמנים שונים בעניני התעוררות. וכותב הנני ע"ד האמור גם כדי להדגיש קיום הבטחת רבותינו הק' חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, שזהו מוסיף כח בתעמולה מכאן ולהבא...

(ממכתב א' אייר תשי"ז)

לאחרי הפסק הארוך — נתקבל מכתבו משושן פורים עם המוסגר בו. ויה"ר שימשיך בבשו"ט הן בעניניו הפרטים והן בעניינים הכלליים, ובזה הענין שהזמן גרמא — חלוקת מצה שמורה ובפרט לאנשי הצבא, שמוכרח ששנה זו יתרבה מספר האנשים שיקבלו זה מאשר בשנים שקדמו, שהרי הכירו ובאו בקשר עם כמה מהם, וגם ההתעוררות ערה בשנה זו יותר משלפני' — נוסף על ההוראה הכללית שמוכרח הענין דמעלין בקדש דוקא. ומובן שדברי בזה הוא לכל המתעסקים בדבר, וברשותו וגם זכותו למסור זה לכולם, שהרי הזמן קצר.

שמחתי לידיעות הראשונות אודות החגיגה דפורים בכפר־חב"ד, ובטח, כמו בכל העניינים, ישאיר קישור מתמיד והולך ומתרחב עם אלו שביקרו שם, שבודאי תהי' האפשריות לנצל קישור זה להפצת היהדות והחזקתה. ובכגון דא — בטח גם להם, עכ"פ לחלק חשוב מהם, יש להמציא כזית מצה שמורה...

בברכה לבשו"ט בכל האמור

(ממכתב כ"ג אד"ש תשי"ז)

במענה למכתבו מה' ניסן, בו כותב אודות הקס"ד לנסוע מ... לימים האחרונים של פסח.

ומובן הפלא שבדבר, שהרי זהו הפסח הראשון בק"ק, ראש לרגלים זמן חירותנו ויציאה מן הקצה אל הקצה, וזוהי שעת הכושר אשר חברי הקהלה צריכים לצפות להשפעה מיוחדה ולהתעוררות מיוחדה, ואם בימים הראשונים כך, בימים האחרונים

עאכו"כ, ומשני טעמים, כיון שבאים הם לאחרי הכנה דימים הראשונים וימי חוהמ"פ, ועוד שהרי שביעי של פסח קרי"ס ואחרון של פסח — הוא ענין גאולה האחרונה וביאת משיח, וכמבואר בארוכה בשיחות הק' של רבותינו נשיאינו. ומבואר ג"כ בהפטורות הימים.

ויהי רצון שמתוך שמחה וטוב לבב על ההצלחה הגדולה שניתנה לו ולזוגתו הרבנית תחי' להפיץ המעינות — בקהלתו ... וממנה יפוצו גם בסביבותי' ינצל כל יום ויום, ובפרט ימי הימים טובים וביחוד אחרון של פסח, למטרה האמורה, ובכיוון דופרצת — זה משיח — ובפרט בסעודתא דמלכא משיחא.

בברכה לחג הפסח כשר ושמח
ולבשו"ט בכלל ובפרט

(ממכתב י"ב ניסן תשי"ט)

להערתו מאז בההדרן דמס' פסחים* — דאינו דומה יחס ברכת הזבח לברכת הפסח ליחס ברכת הרגל לברכת שהחיינו, דבהאחרונה ל"נ עובר לעשייתן (רמב"ם הל' ברכות פי"א ה"ט) — ההשוואה היא בזה דשהחיינו דאור לי"ד יוצאין בהברכה דאור לט"ו — היינו שלא בעשייתו כלל.

(ממכתב ט"ו תמוז תשל"ב)

*) נדפס בהגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים, ע' תנט (בהוצאת תשמ"ו ושלאח"ז) ההערה קאי עמש"כ שם באות ה' לדמות הא דנפטר הזבח בברכת הפסח שלאח"כ להא דנפטר ברכת שהחיינו שמברכין ברגל בקידוש. המו"ל.

... במה שמעיר בענין „לזמן" שכתבתי* שכן הוא בסידור של"ה, ובדפוס שלו מצא נקוד בפת"ח. הנה כוונתי היתה להוצאה הראשונה, כי אח"כ הי' תלוי בהמדפיסים, ששינו כמה ענינים בהתפלות עצמם, ונקרא סידור של"ה רק ע"ש הפירוש, ובפרט בענין שלא ידעו שיש כאן דיוק.

(ממכתב כ"ז ניסן תשי"ג)

*) הגש"פ עם לקוטי טעמים ומנהגים ע' י'. המו"ל.

... בנוגע לפרנסתו בגשמיות הנה בטח יעזור השי"ת ואם בכלל אמרז"ל שאין להתפעל ממיצר ודוחק זמני ועאכו"כ אשר אנשי מדינתו דלפנים שראו נסים בגלוי וראו ג"כ אשר שקר הכסף והבל הנכסים גשמים וכו' שאין להתפעל מזה כלל.

ואף שכמובן שהמיצר והדוחק מבלבלים ומפריעים מכמה ענינים ובעיקר גם מעבודת השי"ת, הרי יש להתפלל ע"ז ביחוד שכאשר מן המיצר קראתי י־ה אזי ענני במרחב י־ה מתחלה מרחב ברוחניות שמתמעטים הבלבולים במצרים הגשמים ואח"כ נעשה מרחב בגשמיות. ומסוגלים להנ"ל ימי הפסח שנקרא החג דיציאת מצרים יציאה ממצרים וגבולים דלעו"ז ואפילו מצרים וגבולים דקדושה כמבואר בדא"ח בכ"מ.

(ממכתב ו' ניסן תשי"ד)

... ולקראת חג הפסח הבע"ל, אשר רבה ההכנה בכל בית ישראל, וכללותה בשתים להוציא הדברים האסורים בפסח ולהכניס הענינים הצריכים לפסח, הנה יזכנו השי"ת את כאו"א מאתנו, שיהי' כ"ז ג"כ ברוחניות, להוציא את הדברים האסורים לכל בן ובת ישראל מרשותו עד שבל יראה ובל ימצא, היינו שבסתר ג"כ לא יהי', ולהכניס לרשותנו את כל הדברים הנצרכים כדי לעבוד את ה' מתוך חירות אמיתית, וכמרז"ל אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה.

בברכת חג הפסח כשר ושמח.

(ממכתב ד' ניסן תשי"ב)

ימי הספירה

ב"ה, ראש חודש אייר, ה'תש"ל
ברוקלין, נ. י.

צו אַלע אַנטיילנעמער אין דעם יערלעכן
דינער פאר דעם מוסד חינוך „אהלי תורה"

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

דער חודש אייר — וואָס אין דעם עלפטן טאָג פון דעם חודש קומט פאָר די יערלעכע מסיבה פאָר דעם מוסד חינוך על טהרת הקדש „אהלי תורה" — צייכנט זיך אויס פון אַלע אַנדערע חדשים דערמיט וואָס יעדער טאָג פון דעם חודש האָט די מצוה פון ספירת העומר.

דער ענין פון ספירת העומר, ווי אונזערע חכמים ז"ל דערציילן, האָט זיך אַנגעפאַנגען בא יציאת־מצרים. די כוונה און דער תכלית פון יציאת־מצרים איז דאָך געווען צו באַקומען די תורה אויף דעם בארג סיני (בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה). איז ווען משה רבינו האָט דערציילט די אידן אין מצרים וואָס דער תכלית פון זייער באַפרייאונג איז, האָבן זיי תיכף נאָך זייער ארויסגיין פון מצרים אַנגעהויבן ציילן די טעג און די וואָכן צו קבלת־התורה. צוזעענדיג מיט וואָס פאַראַ תשוקה אידן ציילן די טעג צו קבלת התורה, האָט דער אויבערשטער אונז געגעבן די מצוה פון ספירת העומר.

ווי אַלע סיפורים פון אונזערע חכמים ז"ל, האָט אויך דער סיפור וועגן ספירת העומר א וויכטיגע און שטענדיגע באַדייטונג פאָר אַלע אידן, אין אַלע צייטן, און אין אַלע ערטער. און דאָס איז: ווי טייער א איד דאַרף שעצן די תורה, און מיט וואָס פאַראַ תשוקה, התמדה, און שקידה דאַרפן אידן לערנען תורה און מקיים זיין איהרע מצוות.

און דאָס איז דאָך די אויפגאַבע פון „אהלי תורה": איינצופלאַנצן אין די קינדער די דערמאָנטע תשוקה, התמדה, און שקידה פאָר תורה און מצוות, וואָס זאָל זיך אויסדריקן אין זייער הנהגה אין טאָג־טעגלעכן לעבן.

מיר געפינען זיך איצט אין די טעג פון צוגרייטונג צו קבלת התורה, וועו יעדער איד, מאָן און פרוי, דאַרף יעדן טאָג שעפן א פאַרגרעסערטע מאָס פון דעם קוואַל פון אהבת התורה והמצוות וואָס ציט זיך צו אונז בירושה פון אונזערע אבות, און אויסניצן דאָס בנוגע זיך און ספעציעל בנוגע די קינדער — אייגענע קינדער און אויך אַלע קינדער, לויטן פירוש פון אונזערע חכמים: ושננתם לבניך — אלו

התלמידים (ניט דוקא תלמידיך), די תלמידים פון חדרים און ישיבות. און ווען עס האַנדלט זיך וועגן קינדער איז דאָך די נאַטור פון א מענטשן צו זען, אז די קינדער זאָלן באַקומען דאָס בעסטע און אין דער מאַקסימאַלסטער מאָס.

דעריבער איז צו האָפן, אז אין די דאָזיגע סגולה־טעג וועט זיך יעדער איינער און איינע אָפּרופן און קומען צו הילף דעם מוסד „אהלי תורה" אין דער פולסטער מאָס, אין איינקלאַנג מיט דער מצוה פון וספרתם לכם, וואָס דורכדעם ברענגט מען אריין ליכטיקייט און לויטערקייט אין אייגענעם לעבן, אין אלע בני־בית שיחיו, און כלל ישראל, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה ולבשורות טובות

טעם* למנהג אנ"ש ללמוד בימי הספירה מס' סוטה. כך שמעתי הוראת כ"ק מו"ח אדמו"ר, ושכן נהגו משנים בתוככי אנשי חב"ד. ואף שלא אמר הטעם ע"ז, יש לבאר ע"פ המבואר בכ"מ בנגלה דתורה ובחסידות, על השייכות שבין ימי ספירת העומר או מנחת העומר — והענין דסוטה, עד אשר ונקתה ונזרעה זרע וכו'.

(ממכתב י"ז סיון תשי"ט)

*) ראה גם לקו"ש חכ"ז ע' 333. המו"ל.

ב"ה, בימי הספירה, ה'תשמ"ג
ברוקלין

תלמידות המסיימות
בית רבקה
ברוקלין, נ. י.

ה' עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

בנועם קבלתי ההודעה על דבר „חג הסיום" —

ובודאי ידוע לכן המדובר כמה פעמים ש„סיום" בכל הנוגע לחינוך על טהרת הקודש אינו אלא הכנה ועלי' לשלב גבוה יותר, בכמות ובאיכות גם יחד —

ויהי רצון שיהי' בשעה טובה ומוצלחת, והשי"ת יצליח את כל אחת מכן למלא משאלות לבבכן לטובה וללכת מחיל אל חיל בלימוד התורה וקיום מצוותי' והנהגה מתאימה.

ובפרט שעומדים אנו בימי סגולה, ימי הספירה, שהם ימי הכנה וצפי׳ לקבלת התורה בחג השבועות, זמן מתן תורתנו, וידוע סיפור חכמינו זכרונם לברכה שכשבא הקב״ה לתת התורה לעמו ישראל ציוה למשה רבנו לדבר תחילה עם הנשים ואח״כ עם האנשים, כמרומז בפסוק „כה תאמר לבית יעקב (הנשים) ותגד לבני ישראל (האנשים)״. זאת אומרת שזכות ואחריות מיוחדות לנשי ובנות ישראל בקבלת התורה לשמרה ולמסרה מדור לדור. ומובן שזה קשור בתפקידה של כל בת ישראל כעקרת הבית ואם הבנים, אשר לזה דרושה הכנה גדולה ויתירה, ואם לא עכשו אימתי.

בברכה להצלחה בכל האמור
ולקראת זמן מתן תורתנו
לקבלת התורה בשמחה ובפנימיות

ב״ה, ט׳ אייר, ה׳תשמ״ב
ברוקלין, נ.י.

צו דער 27טער יערלעכער קאַנוועַנשאַן
פון נשי ובנות חב״ד

ה׳ עליהן תחיינה

ברכה ושלום:

אין ענטפער אויף דער מיטטיילונג, אַז די קאַנוועַנשאַן איז באַשטימט געווארן אויף כ״א — כ״ד אייר — יהי רצון אַז עס זאָל זיין מיט גרויס הצלחה און באַרעכטיגען די דערוואַרטונגען אין דער פולסטער מאַס.

בפרט אַז די הויפט טעמע און לאַזונג פון דער קאַנוועַנשאַן איז תנו לה מפרי ידי׳ ויהללוה בשערים מעשי׳, וואָס דאָס איז דאָך אין איינקלאַנג מיט דעם מאמר חכמינו ז״ל המעשה הוא העיקר.

דעריבער בין איך שטאַרק אין דער האַפנונג אַז אַלע גוטע החלטות וועלן אַנגענומען ווערן מיט אַ פאַסנדע פעסטקייט און וועלן פאַרווירקלעכט ווערן במעשה בפועל.

דאָס איז אויך אין איינקלאַנג מיט דעם אינהאַלט פון די איצטיגע טעג פון ספירה. ווי באַקאַנט, דערקלערן אונזערע חכמים זכרונם לברכה, אַז דעם ערשטן מאָל וואָס אידן האָבן געציילט ספירה, איז דאָס געווען באַלד נאָכן ארויסגיין פון מצרים, ווען זיי האָבן געציילט די טעג און די וואָכן צו קבלת התורה, און האָבן זיך צוגעגרייט און האָבן מקבל געווען די תורה, מיט דעם אויסרוף, אַלע ווי איינער — נעשה ונשמע, נעשה פריער.

און אויב שטענדיג איז דאָ די הבטחה יגעת ומצאת, על אחת כמה וכמה ווען די יגיעה איז פון אַ גאַנצע צוזאַמענקונפט פון נשי ובנות ישראל אויף דורכצופירן

לעבנסוויכטיגע החלטות און אונטערנעמונגען וואס דארפן און מוזן דורכגעפירט ווערן.

בברכה להצלחה מרובה
ולבשורות טובות
בכל האמור

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום שהוכפל בו כי טוב, וכיון שאין מזכיר בהנוגע לבריאות, בודאי סימן הוא אשר בסדר הענין וכן בהנוגע לזוגתו תחי'.

וכיון שענין ימי ספירה הוא שבכל יום מוסיפים על יום הקודם (שלכן לא בא במספר באופן סידורי, יום שני וכו'), הרי גם בעניני בריאות וכל עניני טוב יהי' באופן כזה, ובזה כמובן וגם פשוט בהנוגע להפצת המעינות חוצה, והרי שנת סגולה היא השנה הזאת, שהיא שנת המאתים להסתלקות הילולא של מורנו הבעש"ט ז"ל, להפצת מעינותיו שהיא היא תורת החסידות.

(ממכתב ח' אייר תש"כ)

בס"ד. ברכת כ"ק אדמו"ר שליט"א להת' השלוחים שיחיו הנוסעים לישיבה גדולה דקראקעס, וועגעזועלא – יום ה' פ' בהו"ב, כ' אייר ה'תשמ"ב

דער אויבערשטער זאל מצליח זיין יעדערן פון אייך בכל המצטרך,

און מצליח זיין במיוחד אין דער זאך וואס איז פארבונדן מיט ספירת העומר — מאכן פון יעדן טאג[1] א טאג פון א מצוה[2], מיט א ברכה מיוחדת[3],

און ס'זאל זיין ברכה והמשכה בכל הענינים הרוחניים ובכל הענינים הגשמיים, און ווי מ'זאגט אין נוסח פון ספירת העומר — „יושפע שפע רב בכל העולמות".

ס'זאל זיין קבלת[4] התורה בשמחה ובפנימיות.

---

1) ראה אוה"ת בראשית כרך ד ע' תשפג. ר"פ וארא ובכ"מ.
2) ראה גם לקו"ש ח"א ע' 263 ואילך. ובכ"מ.
3) שאינו דומה תיקון חסד שבחסד לגבורה שבחסד כו'.
4) שבא בהמשך ותלוי בספירת העומר (לקו"ת במדבר ד"ה וספרתם פ"ד (י, ד) וביאורו (יב, א ואילך). ובכ"מ).

שמיני

1) מוכרח* מאבות פ"ו מ"ג.

2) כן הוא גם משמעות פשטות הסוגיא לגירסת הש"ס.

(משא"כ לגירסת הע"י וגירסה אחת במכות יא, א. וי"ל דדחה רש"י גירסאות אלו מפני מרז"ל באבות — הנ"ל).

(ממכתב תמוז תשט"ו)

---

*) מענה על שאלה בפרש"י סוכה (נג, סע"א) „דוד לא הי' מורה הלכה בפני רבו אחיתופל והוא הי' שם" — מה הכריח את רש"י לפרש שדוד ידע ולא רצה להורות ולהוציא מפשוטו. המו"ל.

...והנה כבר ידועים דברי רבותינו נשיאינו הק' זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נגד ענינים כאלו, ז.א. נגד שתיית משקה בכלל מלבד בזמן שמחה, וגם אז במדה מוגבלה, וכאו"א באופן המתאים אליו, ז.א. באם יש חשש ומורא שישתכר אפילו במדה קטנה של משקה, גם במדה זו אסור ענין השתי'. ואם אפילו בענין שלא בפרהסיא דרשו את זה, עאכו"כ בעת התועדות ברבים ... והנה רבותינו דרשו את זה, זה עשיריות בשנים ומכמה דורות, ובימינו אלה דרישה זו עוד תקיפה וחמורה יותר, כיון שמחד גיסא על כאו"א מוטלת החובה להפיץ המעינות חוצה, לכן עליו להזהר ביותר וביותר מכל ענין שיכול לקלקל בזה ... ולאידך גיסא הנה דוקא בעקבתא דמשיחא מתגבר חשך הגלות, ובמילא גם חומר הגוף, שלכן ענין האמור (לא רק במדה להשתכר אלא השתי' בכלל) עלולה להגביר את החומר ולהביא עי"ז לכמה תוצאות שליליות ואסורות...

(ממכתב כ' מ"ח תשי"ח)

...דבר• גדול ומועיל עשה בעריכת המפה והציורים וכו', כמובן. אבל (ודוקא מפני זה שתפקידם להיות „ציור" ודבר שלם — הרי) חבל שאיזה פרטים (ומהם — כאלה שהם יותר מפרט) חסרים בה. ואין הזמ"ג כלל לעיון ואריכות. ואציין שנים, וכל א' מהם — גדר חדש וענין שלם:

א) בתחלת ההערות כו': טומאת חי' — בהמה וכו' שעשאם גולל (רמב"ם הל' טו"מ פ"ו ה"ד. [וראה חולין (קכט, א) מעשה עץ••]) ובפרט לדעת רוב הדעות דטומאת גולל מה"ת.

ב) כללות המפה: צ"ל מדור: חמישי (לחטאת — טהרות פ"ב, מ"ה).

וגם בזה נר' גודל הכרח העיון אפילו כשמעתיקים דברי גדולים כצורתן ממש, ואפילו כאלה שדייקו ביותר בדבריהם (וכמו בנדו"ד — הרמב"ם).

(ממכתב ה' מנ"א תשכ"ה)

•) לס' מפת הטהרה (תשכ"ה). המו"ל.

••) שעפ"ז יתורץ ל' הכלל שאין טומאה כו' — אבל המציאות ישנה.

אולי• הכוונה שכן עושים בפועל, שמעשה דוקא רב, וע"פ מרז"ל (ב"ב קל, ב). ואפשר נשמט בהעתקת המכתב (אחר התיבות על ימין תחלה) התיבות ג"פ בסירוגין. ומנהג החסידים מוציא מהדעות שצ"ל לא בסירוגין (נקבצו דעות אלו בס' שערי תפלה לר"י רוקח ד"ד) או שצ"ל ד"פ (מנהג הגר"א והרה"צ ממונקאטש בעהמ"ס מנח"א וכו').

(מרשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א)

•) מענה על השאלה במש"כ במכתב כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע (אגרות קודש ח"א מכתב ק) בנוגע לנט"י „נהגו כל החסידים ליקח הכלי בימין כו" — והרי זה מפורש בשו"ע. והוא בב"י בשם הזהר. המו"ל.

תזריע

... עבוה"ק בהפצת הדא"ח מסגולותי' הולדת בנים, וכמובן באגה"ק של אדה"ז הנדפסת בסי' מאה שערים (ח"ב לב, א) גנזי נסתרות (ח"ג, ס"א) ועוד.

(ממכתב ז' שבט, תשי"ז)

בקשר להפקד — בזש"ק — לזה סגולה עלי' מחו"ל לאה"ק.

(ממכתב כ"ב מנ"א תשל"ו)

... כיון שהצנור וכלי לקבלת ברכת ה' הוא הנהגה בחיי היום־יום על פי רצון הבורא — נוסף על העיקר שזה מוכרח מצד עצמו בתור ציווי הבורא, הרי כל מצוה ומצוה קשורה בסגולה וברכה מיוחדת. וידוע שברכת זרעא חייא וקיימא קשורה בשמירת חוקי ודיני טהרת המשפחה. לכן מהנכון לדייק בזה, ובפרט שאפשר שבמשך הזמן נשכח איזה פרט, וראוי לעבור עליהם בעיון עוה"פ.

והשי"ת ימלא משאלות לבבם לטובה ויבשרו טוב.

(ממכתב כ"ב שבט, תשמ"ב)

... לכתבו ע"ד השלום כו' שצריך שיפור — לעתים קרובות בא זה מקירוב בלתי רצוי (ז.א. שאינו מותר ע"פ תורתנו תורת חיים). ותשובה מועלת — חרטה גמורה על העבר. וקבלה על להבא והנהגה בפועל מתאים לזה.

(ממכתב י"ד טבת, תשכ"א)

...ולמש"כ כת"ר בהשקו"ט בתנאי ההיתר דמשמשת במוך (ובטבעת) והביא מהצ"צ וכו' —

הרי ידועים דברי ודעת האחרונים בזה לכאן ולכאן, וכמובא ג"כ באוצר הפוסקים לאה"ע סכ"ג ס"ה. ושו"נ.

ותמיהני קצת שאין מודגש בהם כפי הצורך: א) שבעוה"ר — עתה חל שינוי לגריעותא — דחומרא בזה גורמת שכמה מהכשרות אפילו פורשות מבעליהן למשך זמן, וכיון שלאו כ"ע כיעקב אבינו הרי התוצאות — הפכיות מכוונת המחמירים.

ב) מטעם זה עצמו אין מקום, לפענ"ד, להצעת כמה אברכים יר"ש שינהגו בפרישות במשך הזמן שמצווה הרופא (ע"פ רוב — שנה ויותר), ובלבד שלא להזקק ולהכנס למחלוקת הפוסקים, כי (נוסף על הענין דמצות עונה) אף שכוונתם רצוי' — התוצאות הפכיות, כנ"ל.

ג) אין מובאת (באלו שראיתי) הוראת הרגצובי האיסור ללבוש מלבוש על האבר (שו"ת — ירושלים, תשכ"ח — סקט"ו).

(ממכתב כ"ד כסלו, התשל"ו)

בנוגע למ"ש בענינו וענין זוגתו שיחיו, שזוגתו תחי' נבדקה מרופא מומחה ומצא שאצלה הכל כשורה, ודורש ממנו שגם הוא יתן לבדוק א"ע, ואינו רוצה בזה מפני הדין וכו',

הנה שמענו בזה מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שלענינים אלו צריכים „למסור נפשו". ובכן — צריך להרשות לבדוק א"ע, אבל כיון שיש בזה ב' אופנים, היינו שלוקחים הזרע אחר הביאה מאצל האשה, שזה קל יותר ע"פ דין, הרי מתחלה יעשו באופן הזה, ורק אם הרופא מומחה יאמר ברור, שאופן הזה אין מספיק לבירורו, אזי יעשה באופן השני.

(ממכתב י"ד תמוז, תש"ב)

... הד"ר שפירא שי', שמזכיר אודותו, כפי הנשמע הוא מומחה במקצוע דנדו"ד. ואם הוא דורש בדיקה באופן ישר לאחרי שכבר בדק בלקיחתו אח"ת מן האשה, ואומר שזה נוגע לקביעות דרכי הרפואה, ישנה הוראה למעשה בזה מכ"ק מו"ח אדמו"ר, אשר „מען דאַרף זיך מסנ"פ זיין און טאָן דאָס".

(ממכתב כ"ג תמוז, תשט"ז)

מצורע

... איך בין געווען שטאַרק איבער׳רעש׳ט ובצער, לייענדיג אין דעם צווייטען טייל פון דיין בריף, אַז דער אוצר המים האָט אַ ראַבער פאַרשטאָפונג, וואָס מסתמא האָסט דו געזהען דעם בריף* פון כ״ק אדמו״ר (מוהרש״ב) דער פאָטער פון כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, אויף ניט צו באַנוצען זיך מיט אַ ראַבער אויף אַזעלכע זאַכען. און דעריבער, אויב אפילו עס דאַרף נעמען צייט אויף צו ערפילען די אַנדערע הצעות פון הרב טעלושקין (שליט״א), דאַרפמען אַבער וואָס פריער אומ־בייטען דעם ראַבער שטאָפער אויף אַ צעמענט, און זעלבסטפאַרשטענדליך אַז דאָס פאַדערט אַז עס זאָל זיין דערנאָך אין אוצר נייע כשר׳ה וואָסער, וכל המקדים בזה — הרי זה משובח. און דעריבער שיק איך דעם בריף עקספרעס.

(ממכתב כ״ט אד״ש, חשר״ז)

*) אג״ק שלו ח״ב ע׳ תתצג. המו״ל.

~

... נתעכב שילוח מכ׳ זה. ובינתים נתקבל מכ׳ ... וכותב א) שההשקה היא כמו ח, ויעץ לעשות חור ההולך ישר ולא בדרך מלמעלמ״ט. ומסכים הנני לדעתו. ב) שהתיר והורה להם לעשות שטאָפער מגוממי. ואין דעתי כן, ע״פ הוראת כ״ק אדמו״ר מהרש״ב נ״ע — נדפסה בסו״ס טהרת מים ובס׳ של הנ״ל טהרת יו״ט ח״ו בהקדמה — וצריך לעשותה מעץ.

(ממכתב ח״י טבת, תשט״ו)

~

במענה על מכתבו מיום הראשון: בהנוגע להמקוה ... ויהי רצון שסוכ״ס יבוא הדבר לפו״מ, ובאופן הדרוש בעניני מקואות, שיהי׳ בכל ההידור האפשרי. ובטח כשיהי׳ קרוב לפועל יתקשרו עם כת״ר שי׳.

הענין ... וכנראה ממכתבו — אי ההתדברות בזה, מובן שמצער וגם מבהיל. שהרי סו"ס חסר במקום פלוני ובענין כזה. ואפילו את"ל שאונס הי' כאן, הרי כמאן דעביד לא אמרינן. ומובן שאין כוונתי ח"ו להטפת מוסר בעלמא, ולא נצרכה אלא לעורר שימת לב מיוחדה, אשר כיון שנודע ע"ד הנ"ל בודאי זוהי הוראה שביד כל אלה שנודע להם אודות זה, לעשות מה בתקון המצב ושפורו, שמזה מובן שבהתבוננות המתאימה ימצאו האופנים והדרכים לזה. והנ"ל מיוסד ע"פ פתגם הבעש"ט, ששמענוהו כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שכל דבר שאיש הישראלי רואה או שומע יש בזה הוראה בשבילו בעבודתו לקונו, וק"ל.

במ"ש אודות הערות לספריו, לחלקים האחרונים והבאים, הנה מה אעשה שאין זמני ברשותי מפני רוב הטרדות. ואף כמו שכתבתי מאז, שלא נתייאשתי ח"ו אשר סו"ס אוכל לעבור בהם עכ"פ בחפזה, אבל במדה שיהי' מקום לאיזה הערות עכ"פ, וכמה דרגות אפילו בחפזון (ראה מכילתא לפ' בא יב, א), — אבל לע"ע איני יודע מתי יבוא מצב זה, ולה' הישועה.

והשי"ת יצליחו לחזק הטהרה ולהפיצה בכ"מ שיד כת"ר מגעת. ויה"ר שתתגלה ג"כ הפנימיות שבזה, שהוא ענין פנימיות התורה, וכמרומז ע"ד כ"ז במרז"ל דעת (עיין לקו"ת לרבנו הזקן חקת ס, א, רש"י שמות ל"א, ג) — זה סדר טהרות, ומבואר עוד יותר ברמב"ם סוף הל' מקואות איך שענין הטהרה בפנימיות הוא הדעת, דעת את ה' כמים לים מכסים, אשר אף שבמילואו יהיה זה בביאת וגילוי משיח צדקנו, מעין זה והתחלה בזה — הרי צ"ל בימי הגלות, שזהו הענין המובא גם בספרי מוסר, שהגאולה התחילה ברגע של החורבן, ומרומז ג"כ בסיפור הידוע באיכה רבה, שגעתה הפרה פעם ראשונה לחורבן ותומ"י פעם שני להולדת גואל צדק. ובלשון רבנו הזקן בעל התניא: תכלית השלימות של ימות המשיח ותחיית המתים תלוי במעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות. עיין שם פרק ל"ז.

בכבוד ובברכה,

(ממכתב י"ח מ"ח, תשי"ח)

מים טהורים*. אף שמצ"ע ראוים לטבול בהם (משא"כ מים טמאים ופסולים — עכ"פ מדרבנן — במכש"כ דבעינן הויתו ע"י טהרה).

*) מענה לשאלה במקואות פ"ז מ"ב, ואלו פוסלין ולא מעלין המים בין טמאים ובין טהורים" — אי' החידוש במים טהורים או טמאים. המו"ל.

ודלא כמשמע בס׳ משנה אחרונה — ומש״כ בתפא״י מדין הכשר טומאה לא נלפענ״ד דמה ענין הכשר לכאן. ועייג״כ ס׳ גולת עליות. פרישה ליו״ד סכ״ד בענין הגרמה, ובשד״ח כללים אות ב׳ ס״ק א־ב.

(ממכתב תמוז תשט״ו)

...אופן התקון בענין הידוע, בזמננו זה, הוא — ענין היסח הדעת, והיסח הדעת אין הכוונה, מלחמה עם המחשבה לא טובה, אלא להסיח דעת ממנה ולהניע את כח המחשבה ולהעסיקו בענין אחר, ומה טוב באותיות התורה והתפלה, אשר אם מעט אור דוחה הרבה חשך, עאכו״כ הרבה אור.

בברכה לבשו״ט

נ. ב. בטח יודע ושומר על שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים. ועכ״פ ישמור עליהם מכאן ולהבא.

(ממכתב כ״ו שבט, תשכ״ב)

...מכ׳ מוא״ו כסלו נתקבל במועדו. וקראתי הפ״נ אשר בו על הציון הק׳. נהניתי במאד מלימודו דא״ח בביהכ״נ. וח״ו להפסיק זה. ובטח ישנם, ויהיו עוד פעולות. וצריך להשתדל להרחיב חוג השומעים, ושגם צעירים יבואו — ולכאורה הפצת דא״ח צ״ל עיקר עבודתו, ולא אסיפת כסף. עיקר והתחלת התיקון — לח״נ — לקרב הנוער ליר״ש ותומ״צ ולהרבות באמירת אותיות התורה והתפלה והראשון עיקר...

(ממכתב ט׳ טבת תשי״א)

במענה על מכתבו, בו מעורר על מה שכתוב בלקוטי תורה בפרשה שלח (מב, ב) וז"ל: לנדה ולזבה טהרתן במים חיים, ושואל מקורו, שהרי דעת פוסקים ראשונים ואחרונים אשר נדה אינה טעונה מים חיים*.

והנה מובן אשר הלקוטי תורה אינו ספר פסקי דינים, ומובן גם כן אשר על פי נסתר דתורה צריך לבאר לא רק הדעה דהלכה כמותה, אלא גם שאר הדעות, כי הרי אלו ואלו דברי אלקים חיים.

– ראה לדוגמא: לקוטי תורה נצבים מה, סע"א: שופר של ראש השנה של יעל פשוט. – ופשיטא שלא קשה מדרך מצותיך סוף מ"ע לדון במו"מ. –

ומה שנדה טהרתה במים חיים – הנה כן היא שיטת התקוני זוהר בסופו (סוף ת"ה) „כנדה כו' לדכאה לה במיא דאורייתא מים חיים דלא פסקין".

דרך אגב: במה שציין בספר טהרת מים (ע' מו) דעות הסוברים דזבה טעונה מים חיים, יש להוסיף עליהם ר' נחשון (וראה אוצר הגאונים לשבת סד) ואת הזהר ח"ג צז, ב (נוסף על התקוני זהר, דאתי במכל שכן מנדה).

בשו"ת שם משמעון להר"ש פאלאק – מהדורא קמא חיו"ד סי"ט – העיר מתקוני זוהר הנ"ל דס"ל דזבה צריכה מים חיים (במכ"ש מנדה), ולפלא שלא הביא שם גם מזח"ג הנ"ל. ואולי אפשר לומר, דבזהר ח"ג הרי פירש הרמ"ק (הובא באור החמה שם) דצריך מים חיים, מפני שסופרת ז' שבועות ולא ז' ימים, מה שאין כן זבה דעלמא. אבל בתקו"ז א"א לומר זה.

בכבוד ובברכה

(ממכתב ד' תמוז, תשי"ד)

---

*) ראה גם הערות וציונים ללקו"ת שם. לקו"ש חכ"ז ע' 347. המו"ל.

אחרי

...ובנוגע ליוהכ"פ — הנה בודאי יתנהג ע"פ הוראת רופאים מומחים, שזוהי דעת תורתנו, תורת חיים — לא רק בעוה"ב אלא גם בעוה"ז. ואם היא ע"פ הוראת רופא, הרי אז מברכין על אכילה זו, שענין הברכות הוא — המשכת אלקות והעלאת הניצוצות, שנעשים דוקא ע"י אכילה, וא"א ע"י מח' וכונות גרידא.

(ממכתב שלהי אלול, תשי"ב)

...במש"כ מנ"ל דלונשלמה פרים שפתינו אין מספיקה ההזכרה דלחה"פ בפיוטי העבודה — הרי ציינתי במכתבי הקודם* לשו"ע אדה"ז, ששם מוכח כן. וכן — מזה שאומרים גם פסוקי המוספים (שו"ע או"ח סו"ס תפ"ח).

(ממכתב ימי הסליחות, תשט"ז)

*) נדפס בלקו"ש ח"ד ע' 1361. המו"ל.

...מהנכון לבדוק התפלין והמזוזות — שתהיינה כולן כשירות כדין.

והעיקר, שהנהגה בחיי היום יומים תהא מתאימה להוראות תורתנו תורת חיים ובקיום מצותי' עליהם נאמר וחי בהם, שנוסף על העיקר שכן הוא ציווי הקב"ה, הרי זה גם הדרך לקבלת הברכה בהמצטרך לאדם.

— בתוכן מכתבו — ראה שו"ת הצ"צ שער המילואים ח"ב.

(ממכתב י"ז כסלו, ה'תשכ"ז)

זה עתה נתקבל מכתבו מיום השני, וממהר הנני לענות עליו מפני שנפתעתי להתחלתו, כי הרי מצוה מדאורייתא לבקש על אריכות ימים ושנים טובות, וכיון שמחוייבים בזה בודאי שטובה היא לא רק בגשמיות אלא גם ברוחניות, ושליחות להביא בקשה זו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע הנני מקבל ברצון ובשמחה. אבל מה שכותב במכתבו הוא — הרי כבר ידוע אחד משלש עשרה העיקרים שמחוייבים שמחכים לביאת משיח צדקנו בכל יום, והוא יוציאנו מגלותנו ויוליכנו נשמות בגופים לארצנו הק' ת"ו, ובמילא אין מקום להשאלה ובקשה. והשי"ת ימלא הבקשה הרצוי', ויאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים ביחד עם זוגתו — שיחיו, ויפיץ עניני החסידות בכלל ועניינים הקשורים בכ"ק מו"ח אדמו"ר בפרט במחנו הט', אשר אז, ע"פ המבואר ומובן היטיב בתניא פרק ה' שהוא יחוד נפלא כו' ולא כערכו נמצא כלל בגשמיות, הרי נשמות בגופים מתאחדים יחד עם כ"ק מו"ח אדמו"ר ע"י תורתו והדרכותיו, שבם מסר ויהיב נפשו, ולא רק הנפש אלא גם רוח נשמה חי' יחידה, וכמובן גם מאגרת הקדש סימן ז"ך וביאורו.

מוסג"פ חוברת המשך המאמר של כ"ק מו"ח אדמו"ר שנכתב על ידו ובטח יזכה בתוכנו את הרבים וזכות הרבים תלוי בו.

בברכה לאיוש"ט ולבשו"ט

(ממכתב ט' תמוז, תשט"ו)

~

...כיון שתולין הקולר ב.. שעת הכושר היא להשפיע עליו, שיצא בפס"ד ברור לביטול שרות הלאומי, שהרי עכ"פ לא גרע מהענין דתספר עמו מאחורי הגדר, או דב"ד מכין ועונשין בהוראת שעה וכו'.

ובפרט שבכמה משפחות ובכמה חוגים תופסים את כל הענין כאביזרייהו דגילוי עריות ממש ולו גם יהא שזהו ע"י תעמולה מהחוגים ידועים, אבל הרי סו"ס נתקבל הדבר בחוגים — לפ"ע רחבים הן של בני ישראל והן של אינם יהודים, כמו מלחמה בדת בכלל ובענין של גילוי עריות בפרט, וא"כ אצלם הוא ענין של העברה על דת ומחויבים להתנהג בהתאם.

(ממכתב כ"ה טבת, תשי"ד)

~

... כיון שכמו שכתבתי לכת"ר שי' במכתבי, היו בזה כמה אופנים לפי המצב, ולאו דוקא „איסור מוחלט" כמו שכותב כת"ר לי במכתבו, כ"א עכ"פ מחאה חזקה וכיו"ב או איסור סתם כו'. ולפי מצב הרוחות לא הי' נוגע כ"כ דיוק לשון המכתב של ... אלא שתראה לכל יחסה השלילי במוחלט לענין שירות לאומי אף לאחרי הקולות...

מה שמסיים כת"ר בענין זה שכיון שעשו מהענין פוליטיקה חדל מלהתענין, הנה על כגון דא יש להמליץ פתגם רז"ל, יאבד את העולם מפני השוטים — בתמי'.

(ממכתב י"ד אדר א', תשי"ד)

משכ"כ בדברי הרמב"ן בס"פ אחמ"ם דיש ג' ענינים בכרת ומהם דרק הנפש נכרתת אבל מאריך ימים הוא ועז"נ ונכרתה הנפש גו' והן אלו שעונותיהם מרובין. ומקשה, דלכאורה, סרה קושית אדה"ז באגה"ת פ"ד. ומתרץ דלכן אמר אדה"ז „כמה וכמה" שכוונתו שבודאי יש ביניהם גם כאלו שאין עונותיהם מרובין.

— ולפענ"ד אא"פ לתרץ כן: א) ע"פ ביאור אדה"ז שם — גם כשעונותיהן מרובין אי אפשר שיחיו, כיון שנפסק החבל ואין לו חיות ממק"א. ודוחק גדול לומר דכשרבו עונותיו נעשה בפרט זה כמו בכלל האומה לאחר החורבן. ב) בספ"ה שם מביא אדה"ז לענין כרת דשנים הכתוב דונכרתה הנפש גו' — מוכח בפירוש דלא ס"ל בשיטת הרמב"ן. והנה גם בבחיי שם כתב כשיטת הרמב"ן. ודעת אדה"ז הוא ע"פ הנמצא בכתהאריז"ל (בלקו"ת להאריז"ל פ' בא. בס' הלקוטים פ' לך. ועייג"כ בס' הגלגולים פ"ו ובעמה"מ ש' עולם התוהו פ' סג) שמביאין ונכרתה הנפש מכרת דגוף. ואין מחלקין כלל...

ומה דשאילנא מהי כוונת פרש"י קדושין (מ, א ד"ה אמר) — לפענ"ד הוא, דלפי פשוטו אינו מובן כלל הא דאמר ר"צ דעביד הא אכיל הא (ועיין ריי"ף על הע"י). ובפרט דמאכל טמא הוא לאו מפורש מה"ת ובמלקות, וזנות דארמית אינו אלא במכות מרדות דרבנן. ולגירסת רש"י דאמר זה ר"צ לעצמו ולא להארמית, מהו התוכן ב„דעביד הא אכיל הא". ולכן פירש"י דלמד מזה ר"צ דהבועל ארמית ראוי למאכל טמא. ולמוד גדול הוא. דהנה בנדו"ד הי' כ"ז באונס. וידוע דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, אבל דוקא במידי דאכילה (תוס' גיטין ז, ר"א ובכ"מ). וכשנזדמן האונס הא', ה"ז, לכאורה, שייך גם בצדיקים. אבל כשראה ר"צ שזה קשור באכילת דבר טמא למד מזה שגם בעילת ארמית הוא בסוג הנ"ל. ובמילא יכול ללמוד ג"כ מדריגתו מה היא. וכיו"ב. ולהעיר מאדר"נ (פט"ז ב) במאורע עד"ז בר"צ הכהן תנא. אבל בקדושין לכאורה מדבר באמורא מדהובא בין שני אמוראים...

(ממכתב י"ג אלול, תש"ט)

קדושים

... במ"ש בתניא סוף פרק ח' בהנוגע לחכמות אוה"ע, אם הכוונה רק לחכמת הפילוסופיא או גם לשאר החכמות.

וכנראה רצונו לחלק ביניהם, כי בחכמת הפילוסופיא י"ל שאיסור יש בדבר, מפני ההתעסקות בהענינים נגד דתיים שבה, משא"כ בחכ' החשבון וכו'. — אבל פשיטא שכוונתו לכל החכמות. ומלבד ההוכחה — שאומר שם חכמות לשון רבים, הנה מפורש שם שטומאתה מקליפת נוגה, היינו שאינה חכמת מינות איסור בפועל שהיא מג' קליפות הטמאות לגמרי וכמו שאר ענינ' ע"ז. ועוד, שהרי מפרש, אא"כ עושה אותם קרדום לחתוך בהן וכו'. ומפורש הדבר עוד יותר בהלכות ת"ת לרבנו הזקן פרק ב' סעיף ז'...

(ממכתב י"ט אלול, תשט"ו)

~

... בהזדמנות זו רצוני לעמוד על הפרשה ב... שבודאי להיותו במקום יודע פרטי הענינים והמצב עוד יותר ממני. ואביע תקותי אשר עושה כל התלוי בו לקרב את הלבבות בקירוב אמתי. כוונתי קירוב לבב בנ"י אחד לרעהו, ובאמת, שתלוי ועולה בד בבד עם קירוב הלבבות לאבינו שבשמים, הנקרא לבן של ישראל. — וזכורני סיפורו על העמל שהשקיע בביסוס העיר והרי — אדם חס על מעשי ידיו.

(ממכתב ב' שבט, ה'תשכ"ה)

~

... שם ע' קצט* מהמלקט ע"פ התניא פל"ב. ודפח"ח. ולהעיר שהמדובר בתניא מבואר עוד יותר בלקו"ת פ' מטות ד"ה החלצו ואיך שזה נוגע לשם הוי'. והרי תרי"ג

*) אוצר מאמרים (תל אביב תשי"ט). וז"ל: מה שמיטה מסיני אף כולם מסיני . . תניא פרק לב . . מדברים אלה יוצא שאי אפשר לקיים שום מצוה בשלימות אם לא מגיעים קודם למדריגה של ואהבת לרעך כמוך . . זה שאומר . . מה שמיטה מסיני כו'. ע"ש. המו"ל.

מצות תליין משם הוי' (הקדמת ת"ז ב, א. שם ת"ב). וע"י חילוף מ"צ בא"ת ב"ש — מצוה הוא שם הוי' (לקו"ת ויקרא ב, א).

(ממכתב ששי בניסן, תשי"ט)

...ואף שבכל מקום הנה שנואה המחלוקת ביותר הרי בארץ ישראל, אשר שם ענין זה יש לו מקום ביותר, וכמרז"ל שמפני חטא זה גלינו מארצנו, הרי עאכו"כ שצריכים בזה השתדלות ביותר להמנע ממחלוקת ואביזרייהו, כיון שתוקף קליפה זו במקום פרטי, מורה ג"כ על נחיצות שבירתה באופן מיוחד במקום פרטי זה...

(ממכתב כ' אדר, תשי"ב)

במענה על מכתבו מט"ז בשבט והקודמו, בו כותב אשר כפר חב"ד קשור עם תנועה מסויימת, ושואל אם נכון הדבר.

ולפלא אצלי על השאלה בזה, בה בשעה שהכל יודעים בארץ הקודש ת"ו וכן מחו"ל, שאין כפר חב"ד ולא שיטת חב"ד קשורים עם איזה תנועה או מפלגה, ואינם נתונים להשפעה זולתי הוראות תורתינו הקדושה, תורת חיים, הנגלית והחסידות.

הן אמת אשר כמו שכותב מקבל כפר חב"ד סיוע ממקומות שונים, ובתנאי קדום — שבשנים האחרונות כבר מובן מאיליו נוסף על שמפורש בהדיא — שאין הסיוע נוגע באי־תלותו של הכפר לכלכל כל ענייניו עפ"י שיטת חב"ד שנוסדה כלפני מאתים שנה בערך, זאת־אומרת — קודם שנתייסדו כל התנועות שכ' מזכיר במכתבו.

בנועם קראתי במכתבו אשר כב' מתכונן בכפר חב"ד ושמח בהתבססותו, שזה נותן לי התקוה שהשמחה והיחס האמור יביאו למעשה ולפעולות בסיוע לכפר חב"ד בכל ענייניו ככל האפשרי לכבודו ולכל מי שיכול להשפיע עליהם. ובודאי לדכוותי' למותר להכפיל עוה"פ, מה שמובן מאיליו שאין לקשר בזה שום ויתור בשיטת חב"ד־ליובאוויטש, שיטה המאחדת ב' הקצוות — קנאות ביחס להשקפות עולם הזרות לאחדות לתורה ולדת מסטרא דא, וקירוב ואהבה לכל אחד ואחד מבנ"י כאישים, מסטרא דא, שאין אחד שולל את משנהו ואדרבה, נקודת אהבת ישראל היא המאחדת את שניהם...

(ממכתב י"א אדר א', תשי"ט)

... ענין נטיעת יער על שם . . וכו'. אבל, כרשום בזכרוני, עלתה שאלה זו באחת משיחותינו בהיותו כאן, ואז הבעתי תמהוני שבשעה שדתנו ותורתנו חובקות זרועות עולם, עולם כפשוטו ועולם קטן זה האדם, על כל ענייניו ופרטיו ופרטי פרטיו, גם המאורעות השמחים וגם אלו שהם להיפך ח"ו, הרי למה לנו לחזור על פתחי עניים ולמצוא איזה זמורת זר על מנת לנטעה בכרם בית ישראל. ולכאורה לא מצאתי לעת עתה ענין דנטיעת יער על שם מישהו לא בדיני ישראל ולא במנהגי ישראל שמנהג ישראל תורה הוא, אף שנמצא ענין דבנית בנין ובדוגמת יד אבשלום וכיו"ב.

מובן שהמסופר בדברי חכמינו ז"ל (גיטין נז, א) על דבר נטיעת ארז בלידת בן או בת ישראל וכולי, אינו מסוג האמור. וכן תענית (יד, ב) ש"ב יח, ו. ולהעיר מפיאה רפ"ז. — בכל אופן עד שאמצא יסוד להאמור הנני מסתייג מחוות דעת בזה.

ברם ידעתי גם ידעתי שכמה דרכים למגביות כסף וכמה מהן אין להם יסוד במנהגי ישראל, ובחלק מהן רק הנפש היפה סובלתן, ולא גרע ענין דנטיעת יער מהן, ואדרבה הרי תועלת בזה בשטח החקלאות וכולי. בכל זה, בשים לב לתכונת בני דורנו, אשר כשרואים דבר הנעשה ונכפל כמה פעמים מקדשים אותו, ולא עוד — אלא קדושה יתרה, הרי זה לדעתי עכ"פ נכנס בגדר דאבק דלא תוסיף (ובפרט שברוב הפעמים התוצאות מעבירה על לא תוסיף — עבירה על לא תגרע).

כמובן אינני מפרסם יחסי האמור לשתילת אילנות באה"ק ת"ו על שם מישהו, שהרי אין עניני כלל לגרום היזק למגבית וכולי. וזה הי' אחד הטעמים שהססתי עד היום לכתוב גם לכ' כל הנ"ל, אבל כיון שכ' נגע בענין זה ובפרטיות לפי ערך, באתי בכתובים כנ"ל.

— אמנם מצאתי בש"ס ענין הנטיעה ובריבוי (ב"ב יד, א) ולכאורה שייכות בזה להאמור, עפ"י יש מפרשים שם — שבזה קיים מצות ישוב ארץ ישראל (אלא ששם המדובר באילנות נושאי פרי, כרמים, משא"כ אילני סרק — תמיד (כט, ב). ולהעיר ממשנה סוף ערכין). ולא עוד אלא שהפליגו חכמינו ז"ל בכגון זה במדרש רבה פ' קדושים (כה, ג), אבל גם הנ"ל אינו מעין המדובר, נטיעה לשם זכרון של איש פלוני או מאורע פלוני.

... ובעמדנו בראש חודש הגאולה אביע איחולי לגאולת הפרט ולגאולת הכלל ולגאולת הצבור אוכלסא שבא"י — ברכות נח, א — ויהי רצון שיהי' בעגלא דידן.

(ממכתב ר"ח כסלו, תשכ"ד)

... ב) בקשר להיער וכו' . . ובכ"א, הקושיות — שביער אין שייך ענין היפך התורה והמצוה, גם בעצמו עורר שלא כן הוא, ובפרט בשנת השמיטה, שהועד

יעמוד על המשמר, הרי המציאות המרה באה"ק ת"ו ובחו"ל בכגון זה, הראתה, שלא הועד הוא המחליט, כ"א הדירקטור והפקיד וכו'. וד"ל.

ג) להקושיא בקשר עם ישוב ארץ ישראל — כיון שיש בזה תועלת חקלאית וכו' — גם במכתבי העירותי על תועלת זו, אלא שציינתי למס' תמיד כט, ב. שאין באילני סרק מצות ישוב ארץ ישראל. כן לכתבו שמצינו שם לזכרון של פלוני — גם ע"ז העירותי במכתבי, שנמצא זה אבל בנוגע לבנינים וכיו"ב.

ויומתק ע"פ המבואר בתורת דא"ח, דבנין ושם וכו' (בספירות) שניהם ענינם ספי' המלכות, משא"כ צומח ויער שייך לז"א.

(ממכתב אדר"ח טבת, תשכ"ד)

~

... שאלה. במ"ש באגרת התשובה לאדמו"ר הזקן פ"ג: וגם יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נ"ה. ומקשה דהא אסור לאכול לפני עה"ש, כמ"ש בבאה"ט לשו"ע או"ח סתקפ"א סקי"ב ע"פ הזוהר וכתהאריז"ל.

מענה. באכילה לפני עמוד השחר יש ג' עניני אסור: א) אסור אכילה לפני תפילת שחרית. וסמכוהו על מש"נ* לא תאכלו על הדם (ברכות י, ב). ובזה מדבר בשו"ע או"ח ספ"ט. וזמן איסור זה מתחיל משהגיע זמן תפילה, היינו עה"ש, ולא קודם — כדמוכח בגמרא שם. וכ"ה בפירוש בשו"ע שם ס"ה ושו"ע רבנו שם ס"ה. ולכן אינו שייך למ"ש באגה"ת.

ב) אם מתענה ביום, שאז אוכל ושותה עד עה"ש, אבל אם ישן שינת קבע — אסור. ובזה מדבר בשו"ע או"ח סתקס"ד. אבל אם התנה — דעת רוב הפוסקים וכ"פ בשו"ע שם דמותר גם לאחר השינה.

ג) איסור תוספת כח בסט"א, וכמו שהאריך בזוהר ח"ב (רטו, ב). — ובזמן האסור, הנה לד"ה ישנו לאיסור זה משהגיע זמן התפילה, וכנ"ל בא'. לד"ה אינו לאיסור קודם שעלה עה"ש אם לא ישן עדיין, או שישן פחות משתין נשמי (מדמסביר בזהר שם: וע"ד טעים טעמא דמותא). אבל אם ישן וקם מחצות לילה ואילך י"א דאסור גם קודם שעלה ע"ה (מג"א ספ"ט סקי"ד, ומסתייע מהרח"ו. מ"ח מסכת חצות רפ"ז. וכ"כ באור החמה לזוהר שם בשם הרח"ו. ובניצוצי אורות שם). וי"א דמותר, כי זמן איסור זה הוא כמש"נ בש"ס משהגיע זמן התפילה (שו"ת השיב משה או"ח ו', ומסתייע ממ"ש בסי' האריז"ל להר"ש מראשקוב בסוף סדר הלימוד באשמורת שכן

---

*) פרשתנו יט, כו. המו"ל.

עשה מהרח"ו וממ"ש מהרי"ל ורמ"א בשו"ע או"ח סתקפ"א, ודלא כמש"ש בבאה"ט). וגם לדברי האוסרים מותר באם עושה לרפואה, לכוון דעתו וכיו"ב (ניצוצי אורות שם. באה"ט ואשל אברהם באו"ח ספ"ט בשם שו"ת שב יעקב ועוד).

והנה רבנו הזקן באגה"ת מבאר שאם יתנה אזי יחשב היום לתענית אף שיאכל בלילה, ואינו מדבר — בנוגע לאיסור הזוהר — כאיזה שיטה פוסק. אבל, בכל אופן, גם לשיטת האוסרים יש כמה אופנים דמתירין וכנ"ל. ובזה מדבר באגה"ת.

הערה: א) דעת אדה"ז במחלוקת זו לכאורה יש לברר להיתר, ממה שבשו"ע שלו חאו"ח ספ"ט ס"ה, אף שהביא דעת המג"א לענין אכילה שלא לגאווה כו', לא העתיק מש"כ המג"א שאסור לאכול מחצות לילה ואילך. אף דאינו דומה לגמרי, דזהו דין חדש לגמרי. ב) מה שהצריך באגה"ת שם להפסיק שלש שעות לפני עה"ש — צ"ע, ואכ"מ.

באשל אברהם — להרה"צ מבוטשאטש — מהד"ת או"ח ספ"ט סובר, דאסור לאכול קודם עה"ש, רק אם יהי' ניעור עד זמן התפלה, משא"כ אם ילך לישון עוה"פ קודם עה"ש.

(ממכתב כ"ב שבט, תש"ט)

במה שהעיר כת"ר באגה"ת לאדה"ז פ"ג „כג' שעות לפני נ"ה" — כבר עמדו ע"ז קמאי מהחסידים הראשונים ולא שמעתי ביאור בזה. ובשו"ת מהרש"ג ח"ב (לר"ש גרינפעלד. ברדיאב תרצ"ט) (סי' לד, עה) פי' בזה דבמדינת ליטא זהו זמן עה"ש או חצי שעה לפני זה. ובמחכ"ת אין דבריו מחוורין כ"כ.

ואואפ"ל: הא ד„התנה" מהני — כמש"כ באגה"ת — הוא מהירושלמי. ולפי גירסת הירושלמי באותה ברייתא (תענית פ"א ה"ד) רשב"ג (במקום ראב"ש בבבלי). והכלל לכמה פוסקים (הובאו ביד מלאכי) דהלכה כרשב"ג לגבי רבי מותר רק עד קריאת הגבר (ודלא כפסק השו"ע סתקס"ד). ולמפרש בתמיד (כו, א) שזמנו שליש הלילה לאחר חצות לילה. ולמסקנת אדה"ז בסידורו שהיום הוא מנה"ח. — הרי זה לערך (וכהל' באגה"ת כג') ג"ש לפני נה"ח.

— ומש"כ בזח"ב (קצה, ב) והובא להלכה בשו"ע או"ח סמ"ז שקרה"ג הוא בחצות לילה — ע"פ המשנה דיומא (כ, א) עכ"צ לחלק בין קרא פ"א לשנה ושילש (ראה שם כא, א). — וצע"ק מרש"י ד"ה ולינה (זבחים כ, א) האי פורתא כו'. וראה ג"כ תוד"ה קורין (סוכה כא, ב). ואין הזמ"ג להאריך בכ"ז.

(ממכתב שלהי תש"ט)

... מובנת הפליאה לכתבה, שהבחור הוא בן ישיבה אבל בלי זקן ועובד בעשיית תפילין.

והרי ידוע עד כמה הפליגו חכמינו ז"ל ובפרט בזהר הק' — בענין גידול הזקן, ובפרט שהמדובר בבן ישיבה ועוסק בעשיית תפילין, ז.א. מלאכת הקדש מקודש ביותר, וכלשון חכמינו ז"ל, הוקשה כל התורה כולה לתפילין, ועשרים ואחד פעמים נזכר בהם שם הקדוש, שם הנכבד, וכל הלובשים תפילין במשך הזמן, תלוים בהיראת שמים של זה העוסק ועובד בעשיית התפילין.

ויהי רצון שעכ"פ מכאן ולהבא — יגדל זקנו האברך הנ"ל, וע"פ המבואר בזהר הק', תתגדל ע"י גם ברכת השי"ת בהמצטרך.

(ממכתב ח' אדר א', תשכ"ב)

... במ"ש אודות גידול זקן — יעוין ברשימות הצ"צ על התהלים (על הכתוב והוא רחום) איך שזה צנור וכלי להוספה בברכת השי"ת, ועד להמשכת ברכות מי"ג מדות הרחמים שהם בלי גבול, שמזה מובן איך שזה מוסיף בהנוגע לבריאות ופרנסה ולכל צרכי האדם ומשפחתו, נוסף על גודל הדבר מצד עצמו שלא ע"מ לקבל פרס, ובמילא פשוט, שעי"ז יתוסף גם בבריאותה של אמו תחי' (ולא להיפך ח"ו).

במ"ש אודות המשרה — בודאי ידוע גם לו שכמה וכמה באה"ק ת"ו בעלי זקן ותופסים משרות טובות וכבודות וכו'...

(ממכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א)

...הסברא* פשוטה — בהתשובה אין תאריך.

כיון שהרמב"ם כתב ס' היד כמה שנים, והגי' ושינה בו כמפורסם, ובידינו מהד"ב ושם מוכרח דאסור (הצ"צ סי' צג ס"ק י') מסתבר שהתשובה מוקדמת. ואף שכתב בה שכן עושים אנחנו — לאחר המסקנה ביד — ג"ז נשתנה.

*) שאלה במ"ש הרמב"ם הל' ע"ז פי"ב ה"א וה"ז בענין גילוח זקן, שלכאורה הוא בסתירה למ"ש בתשובות הרמב"ם ח"ב סי' רמ"ד. המו"ל.

בכלל צ״ע המדויק ל׳ התשובה — דחסר בה דין הפאה החמישית שבולת זקן!

•

להערתו הקודמת בשו״ת הרמב״ם רמ״ד זה עתה ראיתי דהמהדיר (בכרך ג׳ ע׳ 18) משער שנכתבה לפני סיום היד.

בהערות בהוצאה הנ״ל — בכו״כ מקומות שאינן כמש״כ ביד.

(ממכתבי שנת תשל״ז)

...ולמלאות לו שבעים שנה לאריכות ימים ושנים טובות — הנני לאחלו שיזכה לקיום היעוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו (ובמילא יתעסק) להגיד (ולהמשיך) כי ישר הוי׳ גו׳, ועפמשנ״ת בלקו״ת ראה סד״ה כי תשמע גו׳ הישר.

ואיידי דאייתינן: ארז״ל (אבות ספ״ה. ונודע הצ״ע ממש״כ בכתהאריז״ל, הובא במאו״א סוף אות ז׳: בן נ׳ לזקנה וס׳ לשיבה) בן ס׳ לזקנה בן ע׳ לשיבה. ונפ״מ אם צ״ל חכם או מופלג, אם מחייב קימה או הידור (יעוין קדושין לב, ב. טושו״ע יו״ד סרמ״ד. ושער המצות להאריז״ל פ׳ קדושים. ואכ״מ). ויעוין בלקו״ת סוף הביאור דשחורה אני, דשיבה הוא באי״א, מקום דרחמים רבים ורב חסד ימצאנהו תכה״י.

(ממכתב כ״א סיון, ה׳שי״ח)

אמור

...ה) במענה על שאלתו זה מכבר, במה שנהגו כהנים להשתטח על קברי צדיקים, ושואל חוו"ד בזה,

הנה יעויין בשדי חמד• חלק אסיפת דינים מערכת ארץ ישראל, אבילות, ר"ה, וכן בפאת השדה שם שהוא מביא כמה וכמה אחרונים ורובם ככולם מחמירים בזה. וכן משמע ג"כ פס"ד עדת חב"ד וכדמוכח מתשובת מהרי"ל מיאנאוויטש (אחי אדמוה"ז) שנדפס באחת מחוברות התמים (חוברת ו' ע' לח) בעניני המחיצה שעשו בהאדיטש מסביב להקבר. וכבר הובא ג"כ בהספרים שהביא השדי חמד, אשר אעפ"כ הרבה מקילים בזה. ובפרט החסידים בנוגע לנשיאיהם. ואעפ"כ, אין דעתי נוחה מזה, מפני תשובת מהרי"ל הנ"ל. וכן אמרו לי אשר בליובאוויטש בהאהל היו סימנים בתור מחיצה שעד כאן נגשים כהנים ותו לא.

ו) בנוגע לאהל כ"ק מו"ח אדמו"ר, הנה נסדר שסביב הקבר נמצאת מחיצה גבוה עשרה טפחים, והכהנים עומדים במרחק ד' טפחים מהקבר וגם המחיצה בכלל. וכיון שהאהל נמצא בתוך בית החיים, הנה הכהנים באים לשם באוטו סגור, היינו שיש לו דין אהל, ואהל זרוק בכגון דא — אהל הוא, כיון שענין הריחוק דד' אמות מביה"ק אינו אלא מדרבנן לכל הדיעות...

(ממכתב כ"ב אלול, תשי"ב)

•) גם בס' ילקוט דת ודין ע' קלח הובאו, כמה ס' בזה.

...אינני יודע ברור התועלת במה שכותב הנגי לקמן, ובכל זה אתאפק לא אוכל, והוא בהקדם מרז"ל, והובא לדינא להלכה למעשה ברמב"ם, אשר אין להתיר ג' דברים — דבי"ד שריא קרי לי' (ע"ז לז, א. ממרים ב, ח). ובסתירה לזה הנה בכל מקום שמוצאים מאמר, ולפעמים אפילו לא בירחוני תורה ... כולל בתוכו איזה היתר ולפעמים היתר מפתיע ביותר. אינני יודע מי הוא שיכול להשפיע על הנ"ל בכגון דא, ואפילו את"ל שכל היתרים שפרסם ברורים הם במאה אחוז, הרי נוסף על מרז"ל הנ"ל, דפשיטא שמדבר ג"כ בבי"ד כשר וסמוך, ובכ"ז אסרו הנהגה כזו, הרי אפשר בין היתר לחבירו לפרסם ג"כ איזה מכתב של חומרא או גם איסור, שהרי לא ימלט שישנם ענינים שהנ"ל יאסור אותם. ואפילו בית הלל — העידו שבכמה דברים

הם מחמירים. ואמרתי בדרך צחות שמפני שיטה ונטי' של הנ"ל לקולא ולהיתר, הרחיק ללכת עד שדוקא הוא מוצא קולא ומעין היתר ... להילוכם של כהנים על קברי צדיקים, אף שמוהרי"ל מיאנאוויטש כו' וגם כפי הידוע לי מהרביים דפולין, לא מצאו יסוד להיתר זה.

(ממכתב י"ג מ"ח, תשט"ו)

בענין עפעפים. להעיר: שבת קט. תרגום: ירמי' ט' י"ז (גלגל) תילים י"א ד' (תמוכוי) משלי ו' ד' (גביניך). ראב"ע איוב ג' ח. מצו"צ בכמה מקומות.

(מרשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א משנת תרצ"ב)

... במה שרוצה לחלק בענין יו"ט שני של גליות בין אותם העולים לאה"ק או להיפך. הנה מהסוגיות בש"ס, והוא בפסחים נא' ע"א, מגילה יט' ע"א, מובן שאין לחלק בזה בענינים הנוגעים בדין. ואפי' במה שתלוי בחומרי מנהג המקום, שמחלקים בפסחים אי כייף להו, הנה לא שייך זה בנדון דידן כמובן.

ומה שמעורר ומדייק בלשון רבינו הזקן בשו"ע שלו סוף סי' תצו מהשינוי שבין סעיף ז — ליא, ע"כ צ"ל שבסעיף ז סומך על האמור בסעיף יא, שמוכיח על תחלתו שבמחלוקת תלוי הדבר. והוא עפ"י דרך רבינו הזקן, בכ"מ בשו"ע שלו, להעתיק הדינים באופן ובמציאות שמצאם בהספרים והפוסקים שקדמו לו. והוא ע"ד הרמב"ם בכגון דא.

(ממכתב כ"ז ניסן תש"ג)

פסח שני

בס״ד. ברכת כ״ק אדמו״ר שליט״א להת׳ השלוחים שיחיו הנוסעים לישיבה גדולה דסיאטל – יום ג׳, ערב ר״ח אייר ה׳תש״מ.

פאַרט געזונטערהייט, און עס זאָל זיין בהצלחה רבה.

[נתן לכאו״א מהשלוחים שיחיו שיחת יום ד׳ דחוהמ״פ, ערב ימים האחרונים דחגה״פ שנה זו, ואמר]:

אַזוי ווי עס רעדט זיך אין דער שיחה וועגן פסח שני — זאָל מען דאָס ממשיך זיין בכל השנה כולה.

און מסתמא וועט מען זיך משתדל זיין אין דעם, וועט זיין „יגעתי ומצאתי״*.

פאַרט געזונטערהייט, און מ׳זאָל הערן פון אייך בשורות טובות.

---

*) מגילה ו, ב.

ל"ג בעומר

ב"ה, ל"ג בעומר
ועש"ק פ' בחוקותי
שנת הקהל, ה'תשמ"א.
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מכתבו נתקבל ות"ח.

ובעמדינו ביום שמחתו גדולה של הרשב"י, אשר בתר רישא גופא אזיל, ובלשון הידוע „מצוה לשמוח שמחת רשב"י"

וכיון שציווי זה הוא בתורת אמת ובחלק דפנימיות התורה — בודאי אשר גם השמחה היא פנימית (הבאה בגלוי — ועד ש„נוהגין קצת להרבות בשמחה") וגם אמיתית, היינו שהקב"ה מעמיד את כאו"א במצב המשמח את הנפש ואת הגוף גם יחד

וגם מצד מצב העולם, שלכאורה זקוק הוא ומוכרח לתשועה והצלה — פועל ישועות בקרב הארץ

ל"ג בעומר ועש"ק: להעיר שבשית אלפי שני דהוי עלמא ה"ז אלף הששי אחרי חצות (להעיר מרמב"ן לבראשית ב, ג). וראה זח"א קיז, א.

שמחתו גדולה: משנת חסידים מס' אייר פ"א מ"ז. וראה זח"ג (רפז, ב): קם ר"ש ויתיב וחייך וחדי כו' והוי חדי כו' קוב"ה וכל הני זכאי קשוט דהכא כו' חדאן בהי הילולא דילי. וראה ד"ה להבין ענין הילולא דרשב"י (תרע"ח ועוד).

בתר רישא גופא אזיל: עירובין מא, א. — השייכות דרשב"י לכל בנ"י — נתבאר בלקו"ש חי"ב (ע' 229 ואילך).

ובלשון הידוע: משנת חסידים שם מ"ז. וראה פע"ח שער ספה"ע פ"ז.

שמחת רשב"י: שייכות שמחה לרשב"י בכלל ראה לקו"ד ח"ג (תקיז, ב): שבאה"ק אומרים — מירון איז א פרייליכער אוהל כו' רשב"י איז א פרייליכער רבי. ולהעיר מטואח"ת סתכ"ח: לעולם ביום שיהי' פורים יהי' ל"ג בעומר וסימן פל"ג חי' פי' פורים ל"ג חי' באייר. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ע' תד.

פנימיות התורה . . השמחה היא פנימית: להעיר מהמבואר במאמר הזהר (ח"ג עג, א) תלת דרגין אינון מתקשראן דא בדא . . סתים וגליא (לקו"ת ויקרא ה, ג. ובכ"מ).

השמחה . . בגלוי: להעיר משו"ע אדה"ז או"ח סרמ"ב ס"א ובקו"א ב' שם.

נוהגין קצת להרבות בשמחה: שו"ע אדה"ז או"ח סתצ"ג ס"ה. וראה רמ"א שם ס"ב.

מצב העולם: ראה גם המכתב די"ג אייר ש. ז.* וראה או"ת להה"מ ד"ה אמר עצל.

לתשועה והצלה: ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ד: עשה מצוה אחת כו' גרם כו' תשועה והצלה.

פועל ישועות בקרב הארץ: ראה אגה"ק סכ"ח (קמח, א).

---

*) נדפס לאחרי מכתב זה. המו"ל.

והרי בעל ההילולא — מלומד בנסים הוא, ומקשר עצמו עם כל העולם כולו, לפוטרו מן הדין וכו',

וידוע הרמז ע"ז במחז"ל הידוע: כדאי הוא ר"ש לסמוך עליו בשעת הדחק — דוחק וחושך הגלות, ובפרט בשנים הכי אחרונות דעקבתא דמשיחא

ומוסיפין בכ"ז — ע"י גל וריבוי פעולות טובות ומשמחות ובפרט אלו הנלמדות מרמזי יום זה המיוחדים בהקביעות שלו בשנה זו:

יום ועש"ק — שאז כאו"א רץ לדבר מצוה אפילו ברה"ר;

פרשת אם בחוקותי תלכו (שתהיו עמלים בתורה) ואת מצוותי תשמרו ועשיתם אותם;

שנת הקהל את העם האנשים והנשים והטף שכולם יעשו את כהנ"ל, ועד אשר ישמרו "לעשות את כל דברי התורה הזאת".

וכ"ז יזרז עוד יותר קיום תפלת כאו"א: ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה, ובאופן דעד מהרה ירוץ דברו — זה הקץ,

גאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בברכה

בעל ההילולא — מלומד בנסים הוא: מעילה יז, ריש ע"ב.

ומקשר עצמו עם כל העולם כולו, לפוטרו מן הדין: סוכה מה, ב. וראה ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב. ב"ר פל"ה, ב. פסיקתא דר"כ פ' ויהי בשלח.

כל העולם כולו: ראה ט"ז בשו"ע או"ח סתקפ"ב סק"ג: מלוך על כל העולם כולו . . מצינו הרבה פעמים רובו ככולו וקמ"ל כאן כולו ממש.

וידוע הרמז: הובא ג"כ בשער ישכר סוף המאמר לל"ג בעומר.

במחז"ל: ברכות ט, א. ש"נ.

דעקבתא דמשיחא: ראה מס' סוטה בסיומה.

גל: ראה ויצא לא, מו: לקטו אבנים גו' ויעשו גל. וראה ד"ה עד הגל (בסידור. וראה אוה"ת ר"פ וישלח ע' רל). גיטין סז, א: גל של אגוזים (ובפרש"י). — וי"ל — מצוות, תורה.

עש"ק — שאז כאו"א רץ לדבר מצוה אפילו ברה"ר: ראה ב"ק לב, ס"א. טושו"ע חו"מ סשע"ח ס"ח, ובסמ"ע סק"א שם.

אם בחוקותי תלכו . . ועשיתם אותם: בחוקותי כו, ג. וראה אוה"ת וס' תרכ"ו ועוד עה"פ.

בחוקותי תלכו: ראה כש"ט סד"ה יראה חיצונית (סי' רז).

שתהיו עמלים בתורה: תו"כ (הובא בפרש"י) עה"פ.

הקהל . . והטף . . לעשות . . הזאת: וילך לא, יב.

ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה: תהלים פ, כ.

עד מהרה ירוץ דברו: תהלים קמז, טו. וראה לקו"ת ס"פ קרח.

דברו — זה הקץ: שבת קלח, ב: דבר ה' זה הקץ.

ב"ה, יום א' פ' בחוקותי,
י"ג אייר, שנת הקהל,
ה'תשמ"א. ברוקלין, נ. י.

אל בני ובנות ישראל
בכל מקום שהם

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

מצב הרוחני והגשמי — בעולם כולו, בנוגע ליהודים ובנוגע ליהדות,

הלא יציב בכלל וההולך ומתדרדר ר"ל, השם ירחם ברחמיו הרבים,

בודאי אין דורש ביאור באריכות ואפילו — לא בקיצור, כי גלוי הוא עתה לכל, אפילו לאלו שעד עתה הרי מסיבות שונות ומשונות עצמו עיניהם ואטמו אזניהם משמוע ומראות את הנעשה סביבם — כולל בסביבתם ממש.

ואפילו לאלו, שע"ד לשון הרמב"ם (מורה הנבוכים בדורו ובכל הדורות) בספרו יד החזקה היו נרדמים בתרדמתם ושכחו האמת בהבלי הזמן,

ואין צורך ולא זה המקום לכתוב אודות זה, שהרי, אדרבא, חובת כל אחד ואחת וזכותם לשמח את לב כאו"א והלוך והוסיף בזה —

בכ"ז בודאי גם זה, מצב זה, לטובה בטוב הנראה והנגלה — ע"י שנתעורר ונוסיף בכל השייך לטוב האמיתי, אין טוב אלא תורה ומצוותי' ובמעשה בפועל כי המעשה הוא העיקר,

ואם בכל זמן ובכל מקום תורתנו הנצחית היא תורה אור ותורת חיים, המאירה

בעולם כולו: משא"כ המדובר בסוף סוטה: בעקבות משיחא כו' — שהוא בנוגע ליהודים.
ליהודים . . ליהדות: שזה תלוי בזה וכבפרשתנו (בשיעור היום): אם בחוקותי תלכו גו' ונתתי גו'.
השם ירחם ברחמיו הרבים: וכברכת יוצר: אלקי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו כו'.
ברחמיו הרבים: ענינם ע"פ תורת החסידות — ראה תו"א משפטים (עט, ב). שם בשלח (סג, ב). אמרי בינה שער הציצית ס"ט בסופו. אוה"ת וארא (ע' ב'תקצא). סה"מ תש"א ד"ה אלקי עולם (ע' 27 ואילך). ובכ"מ.
לשון הרמב"ם: הל' תשובה פ"ג ה"ד. וראה המשך יו"ט של ר"ה תרס"ו בתחלתו. סה"מ תש"ב ע' 5 ואילך. ובכ"מ.
חובת כל אחד ואחת וזכותם לשמח את לב כאו"א: להעיר מתענית כב, א: הנך נמי בני עלמא דאתי נינהו . . אנשי בדוחי אנן (,שמחים ומשמחים בני אדם" — פרש"י ד"ה בדוחי). וראה כש"ט (הוצאת קה"ת) סי' נח. ועוד.
גם זה . . לטובה: ראה תענית כא, א. וראה אגה"ק סוסי"א.
אין טוב אלא תורה: אבות פ"ו מ"ג. ועוד.
המעשה הוא העיקר: אבות פ"א מי"ז.
תורתנו הנצחית: ראה תניא רפי"ז. ועוד. עד"ז ובנוגע להלכה לפועל — ראה צפע"נ כללי התומ"צ ע' נצחיות התורה.

לאדם דרכו בחיי יום יום ע"י הוראות (תורה — הוראה) כלליות ופרטיות, על אחת כו"כ במצב בלתי רגיל ביותר וביותר. ויפה שעה אחת קודם.

והוראה ברורה ומאירה בתורה בפרשת היום, היום יום ראשון בשבת פ' בחוקותי: אם בחוקותי תלכו (שתהיו עמלים בתורה) ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם גו' ונתתי שלום בארץ גו' והתהלכתי בתוככם גו' ואולך אתכם קוממיות,

ויום השלשה עשר (בחודש) הרי מדגיש הוא עוד יותר זכות שלש עשרה מדות שנאמרו בציבור בתפלת הבוקר ובתפלת המנחה,

והשנה שנת הקהל — מדגישה ההכרח להקהל את העם האנשים והנשים והטף ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת, ובזעקך יצילוך קיבוציך.

* * *

והצעה למעשה בפועל — להקהיל לעתים תכופות, וימי סגולה בזה ה"ה ימי הקריאה בתורה, שהם גם ימי כניסה, ובפרט — כהוראות הרב מרא דאתרא או המדריך הרוחני וכו', כינוסי תורה שתהי' בתחלתם או בהמשך שלהם תפלה בציבור ונתינת צדקה ברבים — שלשה דברים שעליהם העולם (כפשוטו, וגם העולם קטן זה האדם) עומד וקיים,

בכל אסיפות או כינוסים באיזו תכנית ולאיזו מטרה שתהי' — להכניס בסדר היום אמירת דברי תורה, תפלה בציבור ונתינה לצדקה, וכמובן — בתור עיקר, שהרי המדובר בתומ"צ, שבשבילם נברא העולם והאדם וכל צבאיהם ועניניהם.

תורה — הוראה: זח"ג נג, ב.

אם בחוקותי . . ונתתי גשמיכם גו' ונתתי שלום בארץ גו' והתהלכתי בתוככם גו' ואולך אתכם קוממיות: פרשתנו כו, ג-יג.

אם בחוקותי . . ונתתי גשמיכם: ראה אוה"ת להה"מ ר"פ בחוקותי.

שתהיו עמלים בתורה: תו"כ (הובא בפרש"י) עה"פ.

ונתתי גשמיכם: עיין רמב"ן עה"פ.

ויום השלשה עשר . . מדגיש: להעיר מזח"א א, א: מה שושנה אית בה תליסר עלין וכו'. וראה ביאוה"ז לאדמו"ר האמצעי (ולהצ"צ ח"ב) בתחלתו.

זכות שלש עשרה מדות: ראה ר"ה יז, ב. פרש"י עה"פ תשא לג, יט. וראה אוה"ת תשא (ע' ב'מה. ב'נט ואילך).

הקהל . . והטף ושמרו . . הזאת: וילך לא, יב.

ובזעקך יצילוך קיבוציך: ישעי' נז, יג. וראה ב"ר ר"פ פר. ילי"ש עה"פ (רמז תפח).

וימי סגולה . . ימי הקריאה: להעיר מרוקח הגדול סי' שיט (בדיני ברכות שם): והוא רחום לפיכך תקנו לומר בשני ובחמישי משום קרא דכתיב דרשו ה' בהמצאו, לדרוש את ה' ב' ה' מצאו. וראה פע"ח שער קרה"ת פ"א.

ימי כניסה: מס' מגילה בתחלתה.

ונתינת צדקה ברבים: ראה אגה"ק סכ"ג: עסק התומ"צ בעשרה כו' הנעימות כו' בתומ"צ ברבים דוקא.

שלשה דברים שעליהם העולם . . עומד וקיים: אבות פ"א מ"ב. שם מי"ח.

העולם קטן זה האדם: תנחומא פקודי ג. תקו"ז תס"ט קרוב לתחלתו (ק, ב. קא, א). וראה זח"א קלד, ב. סה"מ תרכ"ו ע' קכו.

תומ"צ, שבשבילם נברא העולם והאדם וכל צבאיהם ועניניהם: ראה פרש"י ר"פ בראשית.

וכ"ז שייך גם בטף באופן המתאים להם, ובלשון הכתוב „על פי דרכו", ולכן גם מוכרח בנוגע לטף, עליהם נאמר אל תגעו במשיחי, הבל שאין בו חטא שבשבילם העולם מתקיים,

וברוב המקומות בטח בקל יותר לערוך זה בשבילם בבתי הספר בם לומדים.

* * *

ובקשה נפשית, בכל לשון של בקשה — לאַחד את כבנ"י ועד — לאיחוד אמיתי מיוסד במצות תורת אמת ואהבת לרעך כמוך, ע"י קיום מצוה זו במעשה בפועל, וכל המרבה ה"ז משובח.

* * *

ובעמדנו ימים ספורים לפני יום הל"ג בעומר, יום שמחתו של ר' שמעון בן יוחאי שאמר יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין, ובכל שנה ושנה ביום ההילולא כ„עת פטירתו כו' מאיר חסד ה' כו' ופועל ישועות בקרב הארץ" — מתעורר זכותו ביתר שאת וביתר עז לפעול ישועות,

ועד לישועה השלימה — ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

בכבוד ובברכה

ובלשון הכתוב: משלי כב, ו.

עליהם נאמר: דה"א טז, כב. שבת קיט, ב.

העולם מתקיים: ויתירה מזו בהקדמת הזהר בתחלתה: ר"ש פתח הנצנים נראו בארץ כו' מאן מקיים עלמא כו' קל ינוקי דלעין באורייתא ובגין אינון רביין דעלמא עלמא אשתויב. ולהעיר ממחז"ל עה"פ הקול קול יעקב כו' בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות אין הידים ידי עשו (ב"ר פס"ה, כ. זח"א קעא, א. ועוד).

ואהבת לרעך כמוך: קדושים יט, יח. וראה קונטרס אהבת ישראל.

יום שמחתו: ראה פע"ח שער ספה"ע פ"ז. מ"ח מס' אייר סיון פ"ו מ"י. ושם מ"ז: שמחה גדולה.

ר' שמעון בן יוחאי: ראה המשך והחרים תרל"א ע' מט ואילך.

שאמר: סוכה מה, ב. וראה לקוטי לוי"צ לפסוקי תנ"ך ומחז"ל (ע' ק ואילך).

עת פטירתו . . הארץ: אגה"ק סכ"ח. וראה סידור שער הל"ג בעומר דש, סע"ב ואילך. שז, ב.

ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה: תהלים פ, כ. וראה מכתב כללי די"א ניסן שנה זו בסופו ובהערות שם.

בגאולה האמיתית והשלימה: הבאה ע"י דישראל „טועמים" „מהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזהר" (ר"מ זח"ג קכד, ב. וראה אגה"ק סכ"ז).

•) נדפס לעיל ע' 253. המו"ל.

ב״ה, ראש־חודש אייר, ה׳תשמ״א
ברוקלין, נ. י.

צו דער 26טער יערלעכער קאנוועגשאן
פון נשי ובנות חב״ד

ה׳ עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

אין ענטפער אויף דער מיטטיילונג, אז די יערלעכע קאַנוועגשאַן וועט אי״ה אָפּגעהאלטן ווערן פון עש״ק ח״י אייר, ל״ג בעומר ביז כ״א אייר — יהי רצון אז עס זאל זיין מיט גרויס הצלחה אין אלע הינזיכטן.

שטייענדיג אונטערן צייכן פון ל״ג בעומר וועט די קאַנוועגשאַן זיכער אויסדריקן דעם גייסט פון דעם דאזיגען ליכטיגען טאג וואס איז פארבונדן מיט רבי שמעון בן יוחאי, און — ווי באלד אז המעשה הוא העיקר — פארווירקלעכן אין מעשים בפועל.

און כאטש וויר קען זיך גלייכן צו רשב״י, וואס איז געווען איינער פון די גרעסטע תנאים און גרעסטע תלמידים פון רבי עקיבא; אבער ווי באלד אז די תורה, תורת חיים, דערציילט וועגן זיינע מעשים, איז דאס א הוראה אז ס׳האט א שייכות צו יעדן אידן און אידישע פרוי, צו טאן אין דעם גייסט און אין דער ריכטונג, עכ״פ.

דערציילט די גמרא, אז ווען רשב״י איז ארויס אויף דער פריי נאַך אויס־באהאלטן זיך אין א מערה צוועלף־דרייצן יאר אין דער צייט פון די רוימישע פאַר־פאלגונגען, האט ער באלד געזומען נאכפרעגן זיך: איכא מילתא דבעי לתקוני — „איז דא עפעס א זאך וואס מ׳דארף מתקן זיין?״ און ווען ער דערוויסט זיך, אז אין א געוויסן ארט איז פאראן אן ענין פון צער פאר אידן, טוט ער זיך אריין אין דער זאך און גיט אפ צייט און מי ביז ער איז מתקן די זאך בפועל, כאטש עס האט זיך געהאנדלט נאר וועגן איינשפארן אידן צו מאכן אן אומווענג!

די הוראה דערפון איז א קלארע: אויב מ׳דארף זיך אפגעבן אזוי פיל צו העלפן אידן אין גשמיות, אפילו אין אן ענין וואס איז לכאורה ניט זייער ערנסט — על אחת כמה וכמה אין רוחניות, און — ענינים וואס זיינען נוגע לדורי דורות.

בחסדי השי״ת לעבן מיר אין א לאנד וואו מ׳דארף זיך ניט אויסבאהאלטן אין מערות און אויך ניט אין חדרי־חדרים צו אפהיטן אידישקייט און טאן פאר אידיש־קייט. גלייכצייטיק אבער הערשט אין גאס א גייסטיגע פינצטערניש, און עס בושעווען ווינטן פון געפערלעכע השפעות, ניט נאר פאר אידישע קינדער צו בלייבן ערלעכע אידן, נאר פאר יוגנט בכלל צו בלייבן ערלעכע מענטשן.

דעריבער איז דער ענין פון חינוך נאך קיינמאל ניט געווען וויכטיגער ווי אין דער איצטיגער צייט; ניט נאר דער חינוך וואס א קינד באקומט אין דעם ריכטיגען מוסד חינוך על טהרת הקודש, נאר אויך דער חינוך וואס א קינד זאפט אריין אין זיך

פון דער גאַנצער הנהגה און אַטמאָספערע אין שטוב. און דאָס איז דאָך אַפהענגיק אין גאָר א גרויסער מאָס פון דער עקרת הבית און אם הבנים.

עס איז אַפט אונטערשטראָכן געוואָרן, אַז דער בעסטער מיטל צו באַקעמפן א ניט־געוואונשענע דערשיינונג איז צו באַוואָרענען אַז די דערשיינונג זאָל לכתחילה ניט האָבן קיין אָרט. דאָס מיינט, אַז מ׳מוז באַוואָרענען אַז יעדער און אַלע אידישע קינדער, אינגלעך און אויך מיידלעך, זאָל באַקומען דעם מאָקסימום חינוך על טהרת הקודש, סיי אין מוסד חינוך און סיי אין דער היים. און בנוגע דער היים איז דאָך די בעל־הבית׳טע די עקרת הבית, וועמען דער אויבערשטער האָט געגעבן דעם זכות און די אחריות, און במילא אויך די נויטיגע כוחות, אַנצופילן די היים מיט נר מצוה ותורה אור, אין דער פולסטער מאָס, אַזוי אַז די אידישע ליכטיקייט און וואָרעמקייט זאָל אַרויסשפּאַרן אין דרויסן און מאַכן ליכטיגער און וואָרעמער אויך אין די אַרומיגע אידישע הייזער און אין דער גאַנצער שכונה, אין איינקלאַנג מיט דעם אַנזאָג, בקשה און הבטחה פון דעם אויבערשטן: ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם — בתוך כל אחד ואחת מהם.

ויהי רצון אַז די קאַנוועניענץ זאָל טאָן, און מעורר זיין צו טאָן, אין אַלעס אויבנ־גענאַנטע, אין אַן אופן פון הלוך ומוסיף ואור, און דער אויבערשטער וועט מצליח זיין אין דעם און אין אַלץ וואָס מ׳נויטיגט זיך, מיט אַלע בני־בית שיחיו, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה להצלחה מרובה
ולבשורות טובות
בכל האמור

ב״ה, ראש חודש אייר, ה׳תשמ״ג
ברוקלין, נ.י.

צו דער 28טער יערלעכער קאַנוועניענץ
פון נשי ובנות חב״ד

ה׳ עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

אַזוי ווי די קאַנוועניענץ קומט פאָר אין דער וואָך וואָס הויבט זיך אָן מיט ל״ג בעומר, וועט מען דאָך זיכער נאָך שטיין אונטער דער פרישער באַגייסטערונג וואָס ל״ג בעומר ברייגט.

איינע פון די הויפט באַדייטונגען פון ל״ג בעומר, וואָס טיילן אויס דעם טאָג אַלס אַ פריילעכן טאָג אין די טעג פון ספירה, איז פֿאַרבונדן מיטן לעבן און שאַפן פון דעם גרויסן תנא רבי שמעון בר יוחאי (רשב״י).

ווי באַוואוסט, איז רשב״י געווען פֿאַרפֿאַלגט פון דער רוימישער ממשלה צוליב זיין טעטיקייט צו פֿאַרשפרייטן תורה און אידישקייט. האָט ער געמוזט אויסבאַהאַלטן זיך אין אַ הייל 13-12 יאָר. דערציילט די גמרא, אַז ווען ער איז ענדלעך אַרויס פון זיין באַהעלטעניש, האָט ער באַלד געפרעגט אויב עס איז פֿאַראַן עפּעס אַ זאַך וואָס ער קען פֿאַרלייכטערן אַדער באַפֿרייען אידן פון אַ שווערקייט. האָט מען אים אָנגעוויזן אַ באַשטימטן אָרט, וואו כהנים דאַרפן מאַכן אַן אומוועג צוליב אַ ספק אויב דער אָרט איז ריין פון טומאה. רשב״י האָט זיך תיכף אַריינגעלייגט אין דער זאַך, האָט פֿערזעונלעך געטאָן אין דעם, ביז ער האָט פעסטגעשטעלט, אַז די כהנים מעגן גיין אין יענעם אָרט.

אין דער דאָזיגער, לכאורה גאָר פשוטע געשיכטע וואָס די תורה, תורת־חיים, הוראה בחיים, דערציילט, ליגט אַ טיפּע הוראה —

אין צוגאַב צום עצם ענין, וואָס וויזט די גרויסע אהבת־ישראל און מסירות־נפש פון רשב״י, וואָס נאָכדעם ווי ער איז געווען אָפּגעזונדערט פון זיין משפחה און זיינע תלמידים במשך פון צוועלף־דרייצן יאָר, איז די ערשטע זאַך באַלד נאָך זיין באַפרייאונג פרעגט ער אויב ער קען עפּעס אַרויסהעלפן אידן אין אַ שווערקייט, און ער רוט ניט ביז ער פירט דורך די זאַך בפועל.

דערביי שטעלט זיך אָרויס אויך די נקודה, וואָס בשעת, נאָך די אַלע יאָרן, איז רשב״י גרייט צו באַנייען זיין לעבן און שאַפן פאַר כלל ישראל — זוכט ער ניט, און וואָרט ניט אויף עפּעס אַ געוואָלדיגען אויפטו פון אַ וועלט־פֿאַרנעם, נאָר פֿאַרנעמט זיך תיכף אַרויסצוהעלפן אַ טייל אידן (בלויז כהנים, און ניט אַלע כהנים, נאָר די וואָס האָבן געדאַרפט דורכגיין), כדי צו פֿאַרשפּאָרן זיי אַביסל צייט און מיט

איז די הוראה אין דעם: פֿאַראַן מענטשן וואָס האַלטן אין איין טראַכטן וועגן עפּעס אַ קאַלאַסאַלע דערגרייכונג, און אין ענינים וואָס זיינען ניט אַפֿהענגיק פון עם און ער קאָן אין זיי גאָרניט אויפטאָן; און דערווייל לאָזט ער דורך גלעזגנהייטן צו טאָן אַ מעשה בפועל אין ענינים וואו ער קען אויפטאָן, צו העלפן אפילו איין איינציגן אידן, אַדער איין אידיש קינד, בגשמיות אַדער ברוחניות, אַדער אין ביידע געביטן. און ווען ער גיט אמאָל יאָ אַ טראַכט צו טאָן עפּעס, זאָגט אים דער יצר־הרע: וואָס וועסטו שוין אויפטאָן אַז דו וועסט העלפן אַ אידן טאָן אַ מצוה? — און טאָמער וועט עס ניט פועלן, רוימט אים דער בעל־דבר אַיין אין אויער, אַז אַזאַ „איינפאַכע״ זאַך קען דאָך אפילו אַן אַנדערער, ניט אַזאַ גדול ווי ער, טאָן, און ער דאַרף טראַכטן וועגן גרעסערע זאַכן, וכו׳ וכו׳.

אַזוי קען פֿאַסירן ניט נאָר מיט אַ יחיד, נאָר אויך מיט אַ גאַנצע גרופּע, אַ רבים, בפרט ווען מ׳קומט זיך צוזאַמען אויף אַ קאַנוועניאָן, און מ׳פֿאַרנעמט זיך מיט ענינים און פלענער פון אַ וועלט־פֿאַרנעם, וועלכע ווערן דערנאָך, ר״ל, לייַדער פֿאַרגליווערט אין עולם המחשבה, און קומען ניט אַראָפּ אין אַ מעשה בפועל.

לערנט אונז רשב״י: לא זו הדרך. נאָר — יעדער איינער און איינע דאַרף און מוז טאָן וואָס ער (אָדער זי) קען טאָן, במעשה בפועל, אפילו וועט עס דוכט זיך אויס, אַז ס׳איז ניט אַ גרויסער אויפטו; וואָרום דער אמת איז, אַז יעדע הילף צו אַ אידן, ווי גרויס אָדער קליין דאָס שיינט צו זיין, איז אַ גרויסער אויפטו, אין איינקלאַנג מיט דעם כלל גדול בתורה — ואהבת לרעך כמוך.

בפרט אין דער היינטיגער צייט, וועט פיל אידן, ליידער, האַלטן ניט נאָר אין מאַכן אַן „אומוועג", נאָר בלאָנדזשען און וואַרטן עמיצער זאָל רחמנות האָבן און קומען ווייזן זיי דעם ריכטיגען וועג.

ויהי רצון, אַז די קאָנוועגשאָן זאָל טאָן, און מעורר זיין צו טאָן, אין אַלעס אויבנגעזאָגטע, אין אַן אופן פון לכתחילה אריבער. און השי״ת וועט זיכער מצליח זיין אין דעם און אין אַלץ וואָס מ׳נויטיגט זיך, מיט אַלע בני־בית שיחיו, אויך אין אַן אופן פון לכתחילה אריבער, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה להצלחה מרובה
ולבשורות טובות
בכל האמור

...במענה על שאלתו להספר זהר תורה, הנה ראיתיו פעם, וכפי שנרשם בזכרוני זהו העתקת הזהר ללה״ק, ולא פירוש על הזהר. ולכן תמיהני עליו, למה לו ללמוד בהעתקה, אם יכול ללמוד בפנים הזהר, כי אי אפשר הדבר אשר בהעתקה יוכללו כל הפירושים, ובמילא זהו ג״כ בהקדושה, כפי שישנה בהלשון שאמר רשב״י וההבריא שלו...

(ממכתב ט׳ טבת, תשי״ב)

להשאלה הנ"ל* י"ל דאדה"ז האט באווארנט באגה"ק זו עצמה.

ובהקדם דלימוד הש"ס ע"י רב אשי ארך ס' שנה כל שנה ב' חדשים (ב"ב קנז, ב ברשב"ם) — ורק ב' „מהדורות"-פעמים

היינו עשר שנים רצופות.

ואז הי' שש סדרים, והלימוד הי' לאחרי ר' יוחנן — שלא בערך לדורו דרשב"י — ראשונים (עירובין נג, א)

עאכו"כ כשעסקו ב„שש מאות סדרי שהי' בימיהם", ב„פלפול הקושיות ותירוצים" — כד פירוקי וכו' [להעיר להנ"ל מקו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג ע' 1684],

משאכ"ז ב„ס' הזהר והתיקונים", כי „פלפול . . דמסטרא דרע" ולית תמן ב„ס' הזהר והתיקונים" (כדלעיל)

אבל מוכרח הי' בלימודו דרשב"י בנגלה ובפרט במערה שע"ז זכה לזה כו'.

(מרשימת כ"ק אדמו"ר שליט"א)

---

*) באגה"ק סכ"ו (קמג, א) ד„עיקר עסקיהם במערה הי' תורת המשניות ת"ר סדרי שהי' בימיהם . . דאילו ספר הזהר והתיקונים הי' יכול לגמור בב' וג' חדשים" — דלכאורה, גם בנגלה יוכלו לגמור את המשניות כולם במשך איזה חדשים. המו"ל.

השנה ל"ג בעומר ביום השישי באלף השישי לאחר חצות וקרוב לפלג המנחה — ולכן ביתר שאת ביתר עוז משבשאר השנים...

(ממכתב פסח שני, תשל"ד)

ת"ח על הדו"ח* בזה, כן יוסיפו לדוו"ח, מהתקדמות דכהנ"ל — התקדמות ע"פ מחז"ל מי שיש לו מנה כו' מאתים רוצה כו' שהרי נאמר רצון יראיו יעשה, ובפרט בכיו"ב — שזכות הרבים מסייעת וזכות יום שמחתו דרשב"י.

אזכיר עוה"פ עה"צ.

(ממכתב י"ד אייר, תש"ל)

*) בנוגע ה„פאראד" דל"ג בעומר. המו"ל.

...לכתבו ע"ד מקור לתספורת בן ג' — ראה לעיל* בל' כ"ק מו"ח אדמו"ר „במנהג ישראל" —

הרי אף שלא שמעתי בפירוש בנדו"ז, אבל בכלל מנהגים כיו"ב שכותבם כ"ק מו"ח אדמו"ר — הם בקבלה במשפחת הרב מדור דור.

וראה לקוטי דבורים ח"ג (תפא, ב) על סדר האפשערעניש של כ"ק אדמו"ר הזקן ע"י הבעש"ט. ס' השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 40 — תספורת הצ"צ ע"י אדה"ז.

וידוע (מהנדפס) מאמר נכדו של הצ"צ „מנהג לגזוז שער הראש לבן ג' שנים" (סדר תפלה — מהרי"ד, ברדיטשוב, קסט, ב). ומבאר ע"פ קבלה.

ובמאמר אחר (שלא נדפס — בביכל 94 רסז, א): להבין ענין תגלחת הנער כשהוא בן ג"ש כו' שלא נזכר (בנגלה), ותוכן ביאורו שהוא מפני שבחי' זו הו"ע גילוי שלמעלה מס' השתל'. ומפרש שם מש"כ בכתהאריז"ל (פע"ח שער ספה"ע פ"ז) „דמשמע שהי' זה בהיותו בן ג"ש".

ולהעיר מלקו"ת (דרושים לסוכות פ, ג) מגודל ענין ההקפות והוא מנהג, וניסוך המים דמתושבע"פ, וניסוך היין — מפורש בתושב"כ.

ולהעיר משע"ת לשו"ע או"ח סתקל"א סק"ב. וממכתב בעהמ"ס מנח"א (מונקאטש) הנדפס בס' הילולא דרשב"י (להרא"ז מרגלית, ירושלים) יד, ב. ושו"ת ערוגת הבושם או"ח סי' רי.

ועוד ועיקר — ש(כמדומה) מנהג זה „פשט הדבר בכל ישראל" — ע"ד לשון היד הל' ממרים פ"ב ה"ב.

(ממכתב כ"ד סיון, תשמ"ב)

*) יגדיל תורה נ"י. חוברת מח. המו"ל.

... הו"ל עתה קונ' חדש נוסף על הנמצא כבר בדפוס כנראה אין בא בחשבון ובפרט, שלע"ע, לא מצאתי בדא"ח בנוגע לתספורת כו' (לבד הנדפס בסי' מהרי"ד, אף שמובטחני שיסודתו בכתבי הצ"צ).

(ממכתב י"ז ניסן, תשט"ז)

ב"ה, עשק"מ סיון, ה'תשמ"ג
ברוקלין, נ.י.

הוו"ח ...

שלום וברכה!

... ולשאלתו בהמדובר (בל"ג בעומר וכו') ע"ד הר"א הלוי:

א) הנה בשו"ע האריז"ל (וכן בנגיד ומצוה) איתא שאמר נחם בברהמ"ז, ובס' לחם מן השמים (להר"י צמח, מונקאטש, תרס"ה) שאמרו בברהמ"ז ובברכת תשכון, היינו ברכת ולירושלים כו' ותשכון כו',

ועפ"ז אמרו גם בשויו"ט (שהרי דוחק גדול לומר שאף שכתבו סתם הכוונה חוץ משויו"ט וחוה"מ (ור"ח וכל יום שאין אומרים בו תחנון) כיון דכאן לא נחית לדיני אמירת תחנון וכיו"ב דתחנון),

אבל בשעה"כ (ענין ספה"ע דרוש יב) ובפע"ח (ש' ספה"ע פ"ז) איתא שאמרו בברכת תשכון (וראה סי' האריז"ל (רש"ר): ואין לומר אז נחם בברכת תשכון) — וידוע שבכל כגון דא על שעה"כ (ופע"ח) סמכינן

וראה הגהת אדנ"ע לסידור (נדפסו בסי' תו"א, ברוקלין, תש"א ועוד) רל, ב בתחלתו: ידוע דהשמ"ש (דהשמונה שערים — בנדו"ד שער הכוונות) מוסמך יותר (אפילו מהפע"ח) ועליו סומכין.

ולפענ"ד לולא דמסתפינא — ה"ז טה"ד וכו' בשו"ע האריז"ל — דמה טעם לאמרו בברהמ"ז ולא לאמרו בתפלה ובהברכה שכולא עלמא אומרים נחם בט' באב.

ויש לברר בכת"י ודפוסים הראשונים דשו"ע האריז"ל.

ב) בס' אור הישר (אור צדיקים — ראה שה"ג להחיד"א ערך זה) עמוד העבודה פרק יא* איתא שהאריז"ל אמר על הר"א הלוי שהי' גלגול ירמי' הנביא.

בס' הילולא דרשב"י להריא"ז מרגלית (ירושלים, תש"א — יד, ב) כתב „ניצוץ ירמי'" — והוא פליטת הקולמוס דמוכח, שהרי כותב שם שהמקור לזה הוא ס' אור הישר הנ"ל.

ולכאורה כן מוכח גם מההמשך (— מהביאור) בס' זה — שהוא הי' מעורר את כל ת"ח לקונן על החורבן לתקון חצות וכו' וראה את השכינה בצורת אשה וכו' ע"ד המסופר (יל"ש ירמי' רמז רצג) בנוגע לירמי' הנביא . . .

בברכה

נ.ב. ז"ע העירני חכם א' אשר בשו"ע האריז"ל כת"י הנמצא בספרי' מצא וז"ל: הי' נוהג לומר נחם בברכת תשכון.

---

*) כ"ה בס' אור הישר. בס' אור צדיקים הוא פרק יז.

בהר

...ת״ח במיוחד על המשך המו״מ עם . .

בהנוגע לנסיעת התלמידים שי׳ ... והתלמידים כבר יצאו לדרכם צלחה, וע״פ התכנית יגיעו לאה״ק ת״ו בתחלת מנ״א, ויה״ר שחפץ ד׳ בידם יצליח וביחוד בהנקודה העיקרית, בהפצת המעינות חוצה — מובן שנסיעתם נסתדרה שבכל מקום האפשרי יסעו דוקא באל על וכדרז״ל עה״פ קנה מיד עמיתך

(ממכתב כ״ג תמוז, תשט״ו)

בחוקותי

מאשר אני קבלת מכתבו (בלי תאריך) עם המצורף אליו, בו כותב על דבר המצב באה"ק ומצב אחינו בני ישראל בכלל וכו', ושואל כמה שאלות בנוגע להמציאות העלובה בימינו אלה וכו', ובלשונו „איפה הכבוד והצדק והיושר?"

ולאחרי בקשת סליחתו, לפלא גדול בעיני הספקות אצלו והחיפוש ודרישה־וחקירה בנושא זה. ומשל למה הדבר דומה לאדם ההולך בדרך המקשרת עיר הבירה, פלטרין של מלך, עם מדבר נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין מים. וכמובן ופשוט משתוקק הוא ומצפה ומקוה מתי יגיע הזמן המאושר שיגיע לעיר נושבת, ועוד יותר — לעיר הבירה כלילת יופי. ולאורך הדרך, כרגיל, נמצאים עמודים עם ציונים וסימנים המראים את הכיוון מן המדבר אל עיר הבירה, שמהם מובן גם הכיוון ההפכי מן עיר הבירה אל המדבר. ואם למרות הסימנים והציונים הברורים ופשוטים יתעקש ההולך בדרך ללכת דוקא בכיוון המרחיקו מן עיר הבירה ומקרבו למדבר, מובנות התוצאות. ומה יתאונן אדם חי — שהבחירה נתונה לו, והדרך מצויינת היטב היטב, והיכולת בידו ללכת בכיוון הנכון, ואז מובטח לו שיגיע למחוז חפצו. ולא עוד אלא שבפירוש נאמר לו שאין תחליף לתהליך האמור, כלומר שאין אופן אחר להגיע לעיר הבירה כי אם בדרך המצויינת, וכל חיפוש ונסיון למצוא דרכים אחרות, שונות ומשונות, אמור מלכתחילה לעלות בתוהו ובפחי־נפש וכו'.

לבאר הדברים בפשטות יותר, הרי פרשה שלמה היא בתורתנו, תורת־חיים, הוראה בחיים, היא פרשת בחוקותי, המתחילה „אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גו'" — כל הברכות המנויות בפרשה, ואף שמכלל הן אתה שומע לאו, גם זה בא בפירוש „ואם לא תשמעו לי גו' ואם תלכו עמי קרי גו'". ותורת־אמת היא שניתנה לנו לפני אלפי שנים, בעת היות עם ישראל לעם, במתן־תורה בהר סיני, במדבר סיני. ומשם הלכו לארץ נושבת, „מפני חטאינו גלינו מארצנו" וחזרנו למדבר העמים. ואף על פי שרואים גם בעיני בשר איך שנתקיימו הפסוקים האמורים בפרשה בפשטות, בכל זאת יש ממציאים מזמן לזמן שיטות־חיים שונות ומשונות ועושין מהן עבודה־זרה, במשמעותה הפשוטה — זרה לרוח עם ישראל ולקיום עם ישראל ולעצמיות עם ישראל. וכשבאות התוצאות הטבעיות בעקבות שיטה שהיא זרה ועוינת ומסוכנת לעם ישראל, הרי תמורת הפתרון הפשוט שניתן מאז היותנו לעם, מחליפים שיטה משונה אחת בשיטה משונה אחרת, וכדרך עם בני ישראל, עם קשה עורף — בעקשנות שלא במקומה. ועד כדי כך גבר חושך הגלות, ששואלים איפה הצדק והיושר ומתי ימלא עם ישראל תפקידו להיות אור לגויים וכו'; ועדין לא למדנו לקח מכל הקורות את עמנו בעקבות השיטות והפעולות בניגוד לתורה ולמצותי שהן חיינו ואורך ימינו, מאז עובדי העגל תיכף לאחרי מתן תורה, ועובדי הבעל לאחר כיבוש יהושע בן נון, וכל השיטות המשונות שקמו בימי הגלות, אשר הצד השוה שבהן הוא שכולן מיוסדות על הסיסמה „ככל הגויים בית ישראל".

מובן שאין כוונתי לדרשה, ומכל שכן לא להטפת מוסר, כי אם להשיב לו תשובה מעשית, על יסוד מאמר חכמינו ז"ל שהמעשה הוא העיקר, אשר ליהודי בן עם הנבחר, והוא בתוכן, אשר הקב"ה הכריז עליו והייתם לי סגולה מכל העמים גו' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, אין כל מקום לנפילת־רוח, ואין צריך לומר לייאוש ח"ו, אלא שמחובתו העקרית והחיונית, וגם זכותו, לנצל כל רגע וכל אפשריות שבידו לביסוס וקיום עם הישראלי ואיש הישראלי על ידי ביסוס וקיום הציווי בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם; במלים פשוטות: קיום המצות־מעשיות בחיי היום־יום ולהשפיע עליו, ויפה שעה אחת קודם. ואין צורך לייסד מפלגות חדשות ולעבד תוכניות ושיטות ופילוסופיות חדשות ולחקירות ודרישות וכדומה, כיון שהכל מהמוכן מעת מתן־תורה, ובלשון הידוע „כשולחן הערוך לפניהם".

תקותי שיקבל הדברים כפי כוונתם, וה' יצליחו ויבשר טוב בכל האמור.

(ממכתב כ"ה סיון ה'תש"מ)

בנועם רב קבלתי ס' שו"ת השבי"ט, חלק חמישי, ות"ח על שימת לבבו לשלחו לי. וירבה ה' חילו באורייתא להמשיך בכיו"ב מתוך הרחבה בגו"ר גם יחד.

ובפרט אשר נגע ופס"ד בשאלה הכאובה בנוגע לבריחה משכונות המאוכלסות על ידי יהודים, ויהודים יראים ושלימים (ולא רק יהודים בשם) עם בכנ"ס ובמד"ר וכו'. ובעוה"ר הבעי' עדיין מעשית היא בכו"כ עיירות ומושבים, ולאו דוקא בארה"ב.

ועד"ז „השאלה" המצערת וגם מבהילה בנוגע להחזרת השטחים באה"ק תובב"א ע"י מ"צ, היפך ההלכה ברורה ופסוקה בשו"ע או"ח הל' שבת, סשכ"ט (בשו"ע אדמו"ר הזקן סעי' ו, ז). ולא די בזה אלא שעוד נוהגים בזה מעין מאמר חכמינו ז"ל „טענו חטים והודה לו בשעורים", ע"י שמטשטשים הענין כאילו השאלה היא בנוגע לאיסור דהלאו דלא תחנם וג' השבועות וכיו"ב, אף שברור שהמדובר הוא, הן באה"ק והן בחו"ל, בפיקוח נפשות ממש, כמו שכבר הי' ג' פעמים באה"ק ת"ו, הי' לא תהי'.

אבל הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ויערה רוח ממרום על כל אחד ואחת לקיים „בחוקותי תלכו" — כפי' התו"כ, „שתהיו עמלים בתורה" ובמילא „את מצותי תשמרו ועשיתם אותם" (וזוהי הדרך האמתית להמשיך הכתובים עד) „ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד גו' ואולך אתכם קוממיות".

(ממכתב ט"ו באב, תשל"ט)

...ובהתאם לשיעורים הנ"ל וליופי העבודה, הנה כבר נדבר בהתועדות, שע"ד המבואר בדא"ח ובפרט בלקו"ת אשר הענינים הלא טובים הכתובים בפ' בחקתי ופ' תבא הם באמת ברכות, הנה עד"ז הוא ג"כ בענין הברייתא דסוף מס' סוטה. ומהענינים אשר שם, דבעקבתא דמשיחא חוצפא יסגי כו' נערים פני זקנים ילבינו, בת קמה באמה וכו' — אשר בעבודת השם הוא, שמבלי הבט על החשבון שלו במעמדו ומצבו וגם בנוגע ענינים הפשוטים דמחדו"מ, הנה יש לו הרוחב (די ברייטקייט) שנעשה למשפיע מעורר ומורה דרך בסביבתו, ולא רק בנוגע לדינים וכו' אלא גם בדרכי החסידות והנהגתם, ולא רק בנוגע ללמוד נגלה דתורה אלא גם בנוגע ללימוד נסתר דתורה ורזין דרזין — אשר ג"כ נכלל ונתבאר בתורת החסידות. ולא עוד אלא שגם אלו שקנו חכמה זו תורה אבל עד עתה לא זכו עדיין למאור שבתורה זוהי תורת החסידות, והוא עצמו עדיין נער וכו' — הנה נערים פני זקנים ילבינו. ולא עוד אלא שבביתו עצמו, הנה אם מאיזה סיבה שתהי' נהגו קולא באיזה ענינים מפני תנאי החיים לפנים, הנה בת קמה באמה וכלה בחמותה ונוהגים עצמן כדבעי גם בענינים אלו, מבלי התחשב עם הנהגות אמן וחמותן עד עתה. וסו"ס הנה גם האמהות והחמות יתנהגו כמותן, וד"ל. והשי"ת יזכנו בעגלא דידן — שנראה בעיני בשר איך שיהפוך ה"א לך את הקללה לברכה כי אהבך ה"א.

(ממכתב כ"ו כסלו, תש"ג)

...במ"ש אודות עונשי התורה ענינם ומטרתם. הנה ע"פ המבואר בחסידות ענינם לתקן את הפגם שנתהווה ע"י העבירה. וכמו שהפגם הוא בהנוגע להעובר עצמו וענייניו וכן בהשפעתו על הסביבה, גם התיקון צ"ל בשני הענינים. ותיקון ענין השני — בהכתובים שמביא, למען ישמעו ויראו וגו'. וראה תניא פרק כ"ד בהגהה, לקו"ת במדבר כה, ב. פו, ב...

(ממכתב י"ט אלול תשט"ו)

הוספות

•

מכתבים — חינוך

א) הזכות והחיוב להתעסק בחינוך
ב) התמסרות המחנך
ג) אופי החינוך
ד) הוראות שונות
ה) מוסדות חב"ד
ו) חינוך הבנות
ז) חינוך ב"ב

מ פ ת ח

הזכות והחיוב להתעסק בחינוך 339
התמסרות המחנך 376
אופי החינוך 382
הוראות שונות 410
מוסדות חב"ד 417
חינוך הבנות 427
חינוך ב"ב 432

א. הזכות והחיוב להתעסק בחינוך

הנני לאשר קבלת מכתבו מיום ה' אדר ב', עם המצורף אליו, בו כותב אודות משרתו ב... התנאים שהיו בזה, והמצב עתה, ומסיים בשאלה האם ישאר במקומו עתה או יחזור ארצה.

והנה מפורסם בכלל, ובפרט להמתבוננים במצב עמנו בני ישראל בכל מקום שהם וביותר בתפוצות, אשר הבעי' החיונית והעיקרית בנוגע לקיום עמנו הן בתפוצות והן בארצנו הק' ת"ו, היא בעית החינוך של הדור הצעיר, שיהי' חינוך יהודי מסורתי, מיוסד על תורת עם ישראל ומצותי', מצות מעשיות בחיי היום־יום. ודלא כדעת הטועים שזה נוגע יותר בחו"ל ופחות בא"י או לא נוגע שם כלל, כי גם שם הבעי' חיונית היא, והיא הנותנת תקוה לקיום היעוד אשר לא תקיא הארץ את יושבי' ח"ו. ובכללות הנקודה היא שמפני חטאינו (הסיבה) גלינו מארצנו (המסובב), והתקוה היחידה לסלק את המסובב היא אך ורק על ידי סילוק הסיבה, וק"ל. ובודאי לדכותי' דמר שלא מכבר הי' באה"ק ת"ו וראה מקרוב תופעת הכנענים והיורדים והחלוניים וכו' האריכות אך למותר. ורק להוסיף, אשר חינוך בני ישראל בגולה חיוני הוא גם לקיום בני ישראל בארץ ישראל. ולא רק מנקודת העלי' והמגבית וכולי, שזה רואים במוחש בעיני בשר, אלא גם מנקודה פנימית ש(גם) היא עיקרית, והיא מפני שכל עם ישראל גוף אחד הוא, וחיזוק חלק אחד מהגוף, או ח"ו חלישותו, משפיע על כל חלקי הגוף.

מהאמור למעלה מובנת גם עמדתי בנוגע לבעי' שלו, שהרי עבודתו החינוכית במקומו עתה — היא בבחינת מצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים ולכן חובתו הקדושה להמשיך בזה. וזכות הרבים מסייעתו שיוסיף בפעולתו להחדיר בתלמידים אהבת השם ויראת השם, שהן המקור והשורש לקיום מצוות עשה ולא תעשה בחיי היום־יום, כולל התמדה ושקידה בלימוד התורה, תורת חיים. ויהי רצון שיצליח בזה הלוך ומוסיף ומתוך שמחה וטוב לב.

והרי הזמן גרמא, ימי הפורים האלה, ובמיוחד על פי סיפור חכמינו ז"ל שביטול גזירת המן היתה על ידי תינוקות של בית רבן שנתחנכו על ידי מרדכי ברוח של מסירות נפש על התורה והמצוה.

(ממכתב פורים דשושן תשכ"ז)

במענה על מכתבם מי"ב מנ"א, הבא בהמשך למכתבי* – מענה על שאלתם כיצד לגשם רצונם לעזור לעבודת חב"ד באה"ק ת"ו ובאופן די־רחב, וכותבים במכתבם זה על דבר יסוד „קרן חוזרת להכשרה מקצועית לנוער חניכי ישיבת תומכי תמימים (ליובאוויטש) על שם . . .",

הנה אם הענין הוא כבר לאחר ההחלטה, יהי רצון שיהי' בשעה טובה ומוצלחת ויביא הדבר פירות טובים וכמדים רחבים.

אבל אם הענין עדין בגדר של שקלא וטריא, אין ברשותי להעלים את השקפתי בזה, והיא:

בשים לב לזה שחיים אנו בתקופה של הרת עולם וביחוד בתקופת משבר בהנוגע לחינוך מסורתי וחינוך חסידי בפרט, הנה יקר כל רגע שבו אפשר להציל (חומר האדם של) הנוער הצעיר, ובשעת חירום כזו הנה עבודה חינוכית מִיַדית קודמת לעבודה המביאה פירות' לאחר זמן, כי בינתים מאבדים, ח"ו, עשיריות ואולי מאות של הנוער הישראלי.

מנקודת מבט זו, המסקנה, כמובן, היא שכל האמצעים והכחות שאפשר לגייס, דין קדימה בהם שיתרכזו בעבודה מקסימאלית בחינוך המידי, וממילא לא באופן של קרן גמ"ח חוזרת וגם לאו דוקא להכשרה מקצועית בשביל אברכים ובוגרים, אלא בעיקר לתת אפשריות למוסדות חינוך שיוכלו לקלוט עוד מספר של תלמידים צעירים, גדיי הצאן.

ואם אפילו נניח שמנקודת האיכות עבודה זו אינה עולה על הענין שעלה בדעתם, אבל כבר ראינו במוחש הרבה פעמים שרבוי הכמות מביא סוף כל סוף להוספה באיכות, וכמרומז גם במרז"ל אלף נכנסים למקרא, מאה יוצאים למשנה, עשרה לגמרא ואחד להוראה.

בכל אופן הנני מאחל להם הצלחה במפעלם איך שיחליטו להגשימו ובטח יודיעוני מהמשך הענין ות"ח מראש.

בכבוד ובברכה כוח"ט

(ממכתב א' דר"ח אלול תשט"ו)

---

*) נדפס באגרות קודש כ"ק אדמו"ר [שליט"א] חי"א ע' רד. המו"ל.

...און אין דער עצם שאלה, איצטער איז אזא צייט אז מען דארף ארײן חאפען וואס עס לאזט זיך, און בפרט אין עניני חינוך, און דאס וואס עס איז אמאל פאר־בונדען מיט הוצאות וואס מען זעהט ניט אויפן ארט ווי וועט מען זיי דעקען, איז אויף געלט גיט מען זיך סוכ"ס א עצה, אויב אפילו די עצה קומט מיט חדשים

שפעטער, עס איז נאָר „ניט באַקוועם" זיין אַ בעל חוב אין פאַרלויף פון חדשים, מה שאין כן אַז מען לאָזט לרגע אַפ דעם חינוך פון תלמידים־ות, וואַרטען זיי דאָך ניט און גייען אַוועק אין אַ ריכטונג וואָס ניט אַלע מאָל איז מען צופרידען. און איך האָף אַז אנ"ש וועלען מוסיף זיין אין שימת לב אין די אַלע ענינים וואָס די השגחה עליונה האָט זיי געגעבען צו אויפטאָן ב... בפרט וב... בכלל, און אין דעם עיקר — כנ"ל בעניני חינוך, און אַז מען וועט טאָן אין דעם מיט שמחה, וואָס דאָס איז בדרך ממילא ממעט די מרה שחורה — איז אויך מלמעלה גיט מען ענינים צו זיין בשמחה, כידוע לשון הזהר הק' בזה, וכפי הידוע פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר, אַז דאָס וואָס אַ סאָלדאָט גייט אין פאָאַד מיט אַ נצחון מאָרש — איז דאָס אַליין פאַרגרעסערט און פאַר־שנעלערט דעם נצחון.

ע"פ הנ"ל איז מובן אויך, אַז בכלל בהנוגע צו קינדער, כל זמן זיי האָלטען אין לערנען דאַרפמען אויסניצען די צייט זייערע בזה אין דער מאָקסימאָלסטער מאָס, וויפיל עס לאָזט זיך נאָר, וואָרום אויב צוליב וועלכען עס איז טעם ראייסין זיי זיך אָפ פון דעם, איז דערנאָך זייער שווער צו פועל זיין דעם צוריקקומען לערנען, און ווער רעט אַז עס זאָל נאָך זיין בהתמדה אויך, וק"ל...

(ממכתב ה' שבט, תשי"ז)

ב"ה, יום ראשון, כ"ח מ"ח ה'תשי"ג.
ברוקלין, נ.י.

אל האסיפה המיוחדה של
ה„מרכז לעניני חינוך"

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

להאספכם היום יחד לשמוע דו"ח על העבודות והפעולות הטובות של ה„מרכז לעניני חינוך" ולדון על מצבו הגשמי, הנני מביע את ברכתי שתצליחו למצוא העצות והדרכים איך לחזק את המוסד הק' הזה, להעמידו על בסיס נכון, וליתן לו את האפשריות להרחיב חוג השפעתו.

המוסד „מרכז לעניני חינוך" הוא מיסודו של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע והי' יקר אצלו באהבה וחיבה יתירה, וכל אחד ואחת מאנ"ש שיחיו, לפי ערכם ומצבם, מחויב להשתתף בעבודה זו, הן בעבודה הגלוי' והן בעבודה החשאית — בשדה הרבצת החינוך הכשר והחזקתו, וקיום היהדות בטהרתה המסורתית בכל קצוי תבל.

בסיפוק האמצעים הדרושים להמוסד „מרכז לעניני חינוך" תלוי במדה גדולה התפשטות והתרחבות העבודה והתעמולה בכלל, ובפרט יסוד והחזקת בתי חינוך הכשר במקומות הנחוצים ביותר, עכ"פ.

האחריות אשר על שכם כולנו גדולה היא, ומילוי החסרון בממון הקל כאין נחשב נגדה.

תקותי, אשר כל אחד ואחד מהנאספים היום, — ועל ידם בטח יומסר תוכן קריאתי זו גם לשאר ידידינו אנ"ש שיחיו, אשר פשיטא שגם אליהם מכוונת היא — יעריכו את דברי האמורים בזה, ויתנו אל לבם את גודל האחריות העמוסה עליהם, וישתדלו בכל יכולתם, לעזור לעבודת ה„מרכז לעניני חינוך" לכל סעיפיו, ולתת לו על ידי זה את האפשריות למלא את תעודתו ותפקידו אשר הוטל עליו על ידי מיסדו כ"ק מו"ח אדמו"ר, למלאותם מתאים לרצונו.

והשי"ת יזכה את כל אחד מאתנו לגשם את כל החלטותיו הטובות במילואן ומתוך הרחבה בגו"ר.

בברכת הצלחה רבה

ב"ה, פורים קטן, ה'תשי"א
ברוקלין.

אל אחינו בני ובנות ישראל,
ולאלו אשר בניו־יארק רבתי בפרט,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

געוויסע אידישע קרייזן, וואו תורה און מצוות זיינען ליידער, לעת עתה, אין אן אָפגעלאָזענעם מצב, זיינען אויסגעשטעלט צו דער געפאָר פון א גרויסער פראָפּאָגאַנדע מצד מיסיאָנערן, וועלכע צילן, אויף אַן אָפענעם אָדער פאַרשטעלטן אופן, צו שמד ר"ל. ספעציעל פאַרלעגן זיי זיך אויף קינדער, וועמענס אידישע דערציאונג איז פאַרנאָכלעסיקט געוואָרן.

אויב אַלעמאָל איז געווען, אַז כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, היינט על אחת כמה וכמה איצט, וועו מען האָט מיט אַמאָל צוגענומען פון אונז מיליאָנען פון אונזערע ברידער און שוועסטער הקדושים והטהורים שנהרגו על

קידוש השם, איז יעדער נפש אן עולם מלא, און מען מוז אנוועגדן די גרעסטע כוחות אויף אפהיטן זיין פארבונד מיט שמו יתברך.

גרויס איז די אחריות בנוגע קינדער בפרט, וואס זיי דארפן אין דער צוקונפט בויען א בית בישראל, איז יעדע שלעכטע השפעה אויף זיי, ומכל שכן א השפעה פון כפירה ר"ל, נוגע לדורותיהם ולדורות דורותיהם.

איך בין דערפאר געווען העכסט צופרידן צו הערן וועגן א גרעסערע התעוררות וואס האט זיך אנגעהויבן אין פארשנטוואַרטליכע אידישע קרייזן אנצונעמען פראקטישע שריט צו באקעמפן די פארפירערישע השפעות, און צו פארהיטן אידישע נשמות פון אפגעריסן צו ווערן ח"ו פון אידישן מקור.

איך בין ספעציעל צופרידן צו אונטערשטיצן די הצלת נפשות ארבעט פון „ועד מגיני ומרחיבי החינוך הכשר", געגרינדעט פון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אונטער דער אויפזיכט פון „מרכז לעניני חנוך", וועלכע האט אויסגעארבעט גרעסערע פלענער אויף דעם געביט און טרעט צו צו זייער פארווירקליכונג.

עס איז זיכער די פליכט פון יעדן אידן, מאן אדער פרוי, מיטצוהעלפן אין דער דאזיקער וויכטיקער און דרינגדער ארבעט לויט זייערע בעסטע מעגליכקייטן, און דער זכות פון דער מצוה פון הצלת נפשות וועט זיי געוויס ביישטיין להתברך בכל טוב.

בברכה

ב"ה, כ"א כסלו, ה'תשכ"ז
ברוקלין, נ.י.

לכל המשתתפים בחגיגת חנוכת הבית של הסמינריון לבנות „אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש", בקאסאבלאנקא,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה:

בנועם קבלתי הידיעה על דבר חגיגת חנוכת הבית של הסמינריון לבנות שתתקיים בליל ב' דחנוכה הבע"ל. ויהי רצון שתהי' החגיגה ראוי' לשמה, בהצלחה מופלגה בכל הפרטים, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

למותר להאריך בגודל ערך שמחה זו לרגלי הישג חשוב זה בחינוך על טהרת הקודש.

וכבר מלתי אמורה שהשנה הזאת היא ביחוד שנת סגולה לכל עניני החינוך הכשר, להיותה שנת הקהל, היא השנה שאחרי שנת השבע שנת השמיטה, שבזמן שבית המקדש הי' קיים נתוספה בה מצוה גדולה שהיא „עמוד חזק וכבוד גדול בדת" (ס' החינוך), מצות הקהל את העם, האנשים והנשים והטף, וגרך אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה"א ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת". ועל דרך מאמר חכמינו ז"ל, זאת תורת החטאת — כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, הנה זאת תורת מצות הקהל בזמן הזה הוא להוסיף בהשתדלות ובהתעסקות להרחיב החינוך על טהרת הקודש. ואם בכל שנה ושנה מצווים אנו לחינוך בקודש, על אחת כמה וכמה בשנה זו, שנת הקהל, שמדגישה ביחוד חובת הציבור וחובת היחיד לעשות ולפעול, במידה הכי גדולה, למען חינוך בני ובנות ישראל, חינוך ספוג יראת השם ואהבת השם, אהבת התורה ואהבת ישראל.

ובפרט שהחגיגה מתקיימת בימי החנוכה, הרי עוד נקודה בזה, שאין להסתפק בהישגים שבעבר, אלא צריך להוסיף במאמצים ובהשתדלות בכל עניני חינוך הכשר, כהוראת ימי חנוכה — שמצותם הדלקת הנרות באופן דמוסיף והולך מוסיף ואור, בהפצת נר מצוה ותורה אור.

ראויים כל עסקני החינוך והמשתתפים בשמחת חגיגת חנוכת הבית האמורה לברכה שזכו להישג חשוב זה בהתפתחות והתרחבות הסמינריון לבנות מיסודו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, נשיא דורנו, זי"ע, מוסד חינוך המתנהל ברוח רבינו הזקן בעל התניא והשו"ע, שהננו באים משמחת יום גאולתו, שמסר נפשו על הפצת התורה והמצוה בכלל, ועל החינוך בפרט. ויהי רצון שהתעוררות ימי סגולה וימי אור אלה תעמוד לכל העושים והמעשים למען חינוך בני ובנות ישראל בדרך התורה והמצוות, וההצלחה שהאירה להם פנים עד היום תאיר דרכם גם להבא ללכת מחיל אל חיל, ונזכה כולנו יחד בתוככי כל אחינו בני ישראל למזמור שיר חנוכת הבית הגדול והקדוש, ביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו.

בכבוד רב
ובברכה להצלחה מרובה
ולבשורות טובות

מיט פערגעניגען און שמחה האָב איך באָקומען די ידיעה און הזמנה צום „ערשטן יערליכען דינער פון ישיבת מגדל אור און אַלע אַפיליאירטע מוסדות פון מגדל העמק אין גליל" בארצנו הקדושה תובב"א

גענגרינדעט און אנגעפירט דורך . . .

געווים איז כלל ניט נייטיג צו מבאר זיין די גרעסטע וויכטיקייט פון כשר'ן חינוך און חינוך על טהרת הקודש בכלל און בארצנו הקדושה — בפרט.

עס איז אבער וויכטיג צו אונטערשטרייכען דעם ענין שהזמן גרמא — די ספעציעלע צייט־צוגעפאסטקייט איצט —

אז ווען רבים קמים עלינו — אויף אידן און אידישקייט און — אויף אונזער הייליגער לאנד —

דוקא דאמאלס זיינען אידן נאכמער מוסיף אין תורה ומצות, וואס הם חיינו ואורך ימינו, מוסיף אומעטום,

ובפרט אין אלעם וואס איז שייך אין דעם בארצנו הקדושה, ובמיוחד — אין חינוך הכשר וקדוש דארט,

ספעציעל — אין ארויינברייגען די פארבלאנדזעטע — צוריק אין אן אמת — תורה ומצות לעבן,

און דורכדעם אויך פארשטארקען די זיכערקייט פון ארץ ישראל און איר גאנצקייט,

און מ'זאל זען בגלוי און קלאר אז לא ינום ולא יישן שומר ישראל.

בכבוד ובברכת הצלחה פון דעם דינער און — אז דער זכות זאל ביישטיין יעדערען פון די באטייליגטע בכל המצטרך

(ממכתב ל' בחדש ניסן תש"מ)

ידבר ע"ד הפעולות בכל העולם, ואיך לכבוש הצעירים בכל העולם וכו' מתחיל באה"ק ת"ו ושהצעירים והצעירות מצפים לזה, שעת הכושר מאין כמוה, מצות פקו"נ שהזמ"ג וכו', שהדגשתי כל זה כמה פעמים, ולאחרונה* הודגש שכל הנ"ל מתחיל מקטני קטנים, וכמ"ש מפי עוללים וגו' וכו'.

(ממכתב ר"ח מנ"א תשל"ג)

*) ראה לקו"ש חי"ג ע' 266 ואילך. חי"ד ע' 261 ואילך. ועוד. המו"ל.

בנועם קבלתי הידיעה על דבר הכנס הארצי שיתקיים בנחלת הר חב"ד בארצנו הקדושה תובב"א, בצירוף מסיבת „מלוה מלכה" סעודת דוד מלכא משיחא, במוצש"ק נחמו נחמו עמי.

ודבר בעתו, הוא נושא הכנס הקשור בחינוך היהודי, ועצם הכנס שנקבע בערב ובשבת ובמוצאי שבת ראשונה משבע דנחמתא — נחמת הגאולה האמתית והשלימה שתבוא לאחרי תיקון וביטול סיבת הגלות, שהסיבה היחידה היא, כפי שאנו אומרים בנוסח התפילה, „ומפני חטאינו גלינו מארצנו". שהרי החינוך היהודי האמתי והשלם, חינוך על טהרת הקודש, שולל מלכתחילה ענין החטא, ומפי עוללים ויונקים יסדת עוז (ואין עוז אלא תורה) להשבית אויב ומתנקם. ולא עוד אלא שבני ובנות ישראל המחונכים בדרך התורה והמצוה הן המה העושים ומעשים לקרב את הרחוקים, לעת עתה, לאביהם שבשמים ולתורתו ומצוותיו. וישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין.

בברכה להצלחה מרובה בפעולותיהן הברוכות ובאופן דמוסיף והולך ואור, ולבשורות טובות.

(ממכתב י"א מנ"א תשמ"א)

~

...נהניתי לקרות במכתבם שמדגישים את האחריות המוטלת על הנוער החרדי להגן ולהציל את ילדי ישראל הנמצאים בסכנת כליון נפשי ח"ו הי"ת, ויהי רצון אשר ימשיכו רגש אחריות זה מעולם המחשבה ודיבור לעולם המעשה בפועל ממש.

כבר מלתי אמורה בהנוגע לתפקידי הנוער החרדי בימי הרת עולם אלה בכלל, ובפרט באה"ק ת"ו פלטין של מלך, ארץ אשר עיני הוי' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, והנני מדגיש עוד הפעם לתוספת זירוז ולהעדפה:

האושר הגדול אשר ההשגחה העליונה סייעה בידכם להיות מאלו אשר תורת ה' היא חלקם, והסגולה המיוחדת אשר השם יתברך הטביע בבני הנעורים שהם בעלי מרץ ביותר, שני הדברים האלה מטילים עליכם אחריות מיוחדת להיות מן הראשונים, הן בעושים הן בהמעשים את האחרים, לנתינת הצדקה הרוחנית לעניים בדעת ועניי־מעש, ונתינה בעין יפה וביד רחבה.

ובימי חודש תשרי אלה, הוא החודש אשר בו חובת וזכות כל איש בישראל „לחדש מעשיו ולשפר מעשיו", הנה עליכם לנצל זמן מסוגל זה להתאזר ביתר שאת ויתר עז.

א) בעבודה עם עצמו: להתעורר בהתעוררות תשובה אמיתית, קבלת עול מלכותו יתברך, וקבלת עול תורה ביראת שמים וקיום המצות בשמחה.

ב) בעבודה עם הזולת: לקרב את הצריכים קירוב ולחזק את הצריכים חיזוק — בעבודת התשובה למוד התורה וקיום המצות, וביחוד לנהל תעמולה רחבה ובכל האופנים המתאימים, אשר כל ילד וילדה, נער ונערה בישראל צריכים להתחנך בחנוך הכשר, ברוח ישראל סבא, בלי פשרות.

„ואמר להן הקב״ה לישראל, אם שפרתם מעשיכם, אני עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים, והופך לכם מדת הדין למדת רחמים״.

בכבוד ובברכת הצלחה ברבוי ובברכת חתימה וגמר חתימה טובה בגשמיות וברוחניות

(ממכתב בין כסה לעשור ה׳תשי״ז)

... ג) מ״ש ע״ד הוראה איזה היא הדרך בה ילכו לקרב את הנוער שבאה״ק ת״ו לרוח ישראל סבא, הנה אין מובנת שאלתו זו, באשר אינה מבארה בפרטיות, כי הרי זה כמה חדשים שמתעסק הוא בכגון דא (אף שעדיין אין ההתעסקות בזה המרץ שהי׳ דורש כ״ק מו״ח אדמו״ר. והשינוי הוא לא רק בכמות כ״א גם באיכות אבל בכ״ז הרי מצאו דרכים) ות״ל אשר במדה ידועה מצליחים וא״כ מהו פירוש שאלתו באיזה דרך לקרב את הנוער ואולי כוונתו להמשך מכתבו וכמובא בסעיף דלאח״ז:

ד) מוסר תוכן נאומו בחגיגת ל״ג בעומר במירון ושואל אם זה נקרא נגיעה (פאַרטשעפּעט) בשאר המפלגות הדתיות, וא״כ הוא — אם כדאי הדבר גם להבא.

הנה בכלל קשה ליתן בזה כללים שוים לכל נפש, כי זה משתנה ממסיבה למסיבה וממקום למקום. והנקודה כללית בזה צ״ל אשר התכלית העיקרית היא הענין דועשה טוב, היינו לספח כמות היותר גדולה שבאפשרי להחינוך הכשר ולתורה ומצות וצריך לעשות את כל המאמצים בתכלית זו, ובמילא אם כשיגעו בכבוד ... הרי ע״ז יהי׳ היזק לתכלית הנ״ל, הרי לאחר כל החשבונות אין מתפקידנו לנהל תעמולה נגד ... ולאידך גיסא, אם כדי להציל את הנוער מוכרח הדבר לבאר ענין המפלגות וההירוס שהביא ומביא ענין זה, הרי אז יש לנקוט כמובן בלשון רכה, גם בעניני תעמולה של התנגדות היינו תעמולה שלילית ולא רק חיובית. ובמקום שיש ספק ידוע הכלל דשב ואל תעשה עדיף. וגדולה לגימה שמקרבת, ומקרבת פי׳ תחלה בגשמיות ואח״כ גם ברוחניות. ומובן מעצמו שצריך בזה זהירות יתירה ובלשון כ״ק מו״ח אדמו״ר באחת משיחותיו הק׳ „אויפהויבען יענעם צו זיך, אַבער ניט אַראָפלאָזען זיך צו יענעם״...

(ממכתב ט״ז סיון תשי״ב)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו ממוצש"ק, ונעם לי לקרות בו מסדר דיום השבת אשר במוסד שבהנהלתו. ובטח עושים ככל הדרוש, בקשר עם הענין אשר במוסד מתחנכים הן בנים והן בנות, ובפרט שמזכיר שעומדים הם בשעת התפלה בנפרד, ומובן שאין זה מספיק עדיין.

ובנקודת מכתבו, במה שכותב שלפעמים עושה חשבון בנפשו מהתעסקותו בחינוכם של אחרים, אבל מה יהי' במצבו הוא ובעניניו, אשר יום רודף יום וכו'.

ובודאי נודע לו אשר בעיא זו ודכדוכי נפש אלו עתיקים הם ומבלבלים את כל העוסקים בצרכי צבור בכלל, ובשטח דעסקנות צבורית התופסת ומקיפה את כל האדם כולו ביחוד. ומובן ג"כ, שלא בכל התקופות ולא לכל האישים שוה הפתרון של הבעיא ותשובת שאלה עיקרית זו. ואינה דומה שעת מלחמה לשעת שלום, שעת חירום לשנים כסדרן, ופשיטא שאינו דומה מי שכשרון מיוחד לו בעסקנות, לזה אשר עניני בזה הוא באופן דאתכפיא. וע"פ דברים האלה, אשר מובנים הם וגם פשוטים להמתבונן אפילו שעה קלה בהשקפת עולם של תורתנו תורת חיים אשר כלל גדול בה, ואהבת לרעך כמוך וכל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא,

מובן אשר בדורנו דור יתום, ומאידך גיסא דור דעקבתא דמשיחא סוף הגלות והכנה קרובה לאתחלתא דגאולה האמיתית, אשר עלי' נאמר שתהי' גאולה שלימה ז.א. שאף איש אחד מישראל לא ישאר בגלות, בגלות כפשוטה, וגם בגלות ברוחניות, מוכרחת השתתפות כל אחד והשתדלותו בקבוץ נפשות בני ישראל וקירובם לגואל ישראל הוא השם יתברך נותן התורה והמצוה. אין איש נקי מעבודה קדושה זו, ע"פ זמן מסוים בכל יום שבוע וחדש. וככל אשר יגדל כשרון האיש בעבודה זו — תגדל גם כן כמות הזמן עליו להקדיש לה. שמזה מובן ג"כ שישנם כאלו אשר עיקרם הוא דוקא עבודה האמורה, וכל שאר עניניהם הכשר מצוה הם גם לעבודה זו. ובמלות אחרות — זוהי המצוה דבי' הוה זהיר טפי (עיין אגרת הקדש לרבנו הזקן סוף פרק ז'. ובספר השיחות קיץ ת"ש עמוד כ"ב, ובהערה שם) וכל שאר התורה והמצות שלו עולים דרך מצוה זו, מלמטה למעלה, וכל המשכות והשפעות שלו נמשכים ע"י מצוה זו מלמעלה למטה. אבל מובן ג"כ שבכדי לקבץ הניצוצות ובכדי לקרב הלבבות, אינו מספיק טופח לבד, אלא צ"ל טופח ע"מ להטפיח. וזהו ענין הנתון לאדם — למדוד ולהקציב בכל יום ובכל תקופה כמה זמן ומרץ צריך הוא לעבוד בעצמו, מיט זיך און אין זיך, אף שרובו ככולו נתון הוא לעבודה עם הזולת. ובכדי שלא יטעה במדידה זו — מוכרח להיות זכור הדק היטב הפתגם הידוע ששמענוהו כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר, כשם שאסור להפחית חסרונות עצמו כך אסור להפחית מעלות עצמו. ובפעם אחרת אמר, שאיסור לשון הרע הוא לא רק בהנוגע להזולת, אלא גם על עצמו אסור לדבר להי"ר. וכיון שהקב"ה מודיע שאינו מבקש אלא לפי כחן, ולא ניתנה תורה למלאכי השרת, ובכ"ז דורש העבודה הנ"ל — בודאי שאפשרי למלאותה. ואין להתרשם אם בהתחלת־העניינים נפגשים בקישוים ולא עוד אלא שגם מכשלה באה לפעמים, וכידוע דרז"ל אין אדם עומד על דברי תורה אא"כ נכשל בהן, ואין לך דברי הוראה גדולה מזו שהרי היא בהלכות דפקוח נפשות.

ובהשתמש בסגנון רבנו הזקן (תניא פרק מ"ד)

ואף כי מי הוא זה ואיזהו אשר ערב לבו לגשת להשיג אפילו חלק אחד מני אלף ממדרגת רועה ישראל, בכל זה אפס קצהו ושמץ מנהו ישנו בכל אחד מישראל ובפרט בעסקנים העוסקים בשטח החינוך, עכ"פ ביכולת ובכח. ולכן כאן המקום להתבונן בתורת הבעש"ט ששמענוה מכ"ק מו"ח אדמו"ר בש"ק בראשית תרצ"ז, על הפסוק קומי אורי וזה לשון רשימת אחד השומעים*, דער מאמר פון בעש"ט איז געווען לנשיאי ישראל, ואמר להם, איר נשיאי ישראל וואס לערנט אידן תורה און טוט פאר טובת הרבים, וואס וועט זיין מיט אייך אליין, אויף דעם איז דער ענטפער קומי אורי באור הפרטי והכללי כי בא אורך — חסר בהרשימה —

ואף כי מצד אי סיום הרושם, אין ברור סיום הענין, עכ"פ ברורה הבעיא וברור ג"כ שמניחים הנ"ל התורה והעבודה בשביל טובת הרבים, ולא לבד שמאשרים הנהגתם זו אלא שמברכים אותם באור הפרטי והכללי ג"כ.

והנה להשיג עומק הענין יש להאריך בזה כו"כ ועדיין לא יתמצה כולו, אבל כיון דאנן בהנוגע לפועל עסקינן, ידועה בזה הבחינה בהנוגע להנהגה בפועל, ובלשון כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע: ונקוט האי כללא בידך וזכור אותו תמיד, כי כל דבר המועיל או מביא לעבודה בפועל, הנה כל מניעה שתהי' לדבר זה — אפילו אם המניעה היא מדבר היותר נעלה — הוא רק מתחבולותי' של נה"ב (הועתק בהיום יום כ"ג סיון תש"ג).

ואם לקולי ישמע, יגביר חיילים בעבודתו — חינוך בני ובנות ישראל — שהשפעתו עליהם הן בהמוסד והן שמחוץ למוסד, ויביט על הענין כמו שהוא לאמיתתו ובפנימיותו, שמתעסק הוא באלו אשר על כאו"א מהם נאמר בנים אתם לה' אלקיכם, וכל דבר שמקרב אותם לאבינו שבשמים וכל פעולה בזה — למעלה היא נצחית לעולם ועד וגורם נחת רוח בלתי גבולי. אלא שכדי שתהי' עבודה בהצלחה, צריך הוא וכן ביתו להיות דוגמא חי' בשביל המושפעים שלו לאותם הענינים בהם משפיע עליהם, ז.א. דוגמא חי' של איש ואשה הישראלים ע"פ דברי תורתנו הק', וביחד עם זה חדורים במאור שבתורה זוהי תורת החסידות, שזהו מכריח קביעות בנפשו וגם קביעות בזמן בלימוד החסידות ושמירת הדרכותי' והנהגותי', ואז בודאי תקוים ג"כ ההבטחה דנעשה מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, ואלף פעמים בזה לא בדרך גוזמא כמבואר בכ"מ, ז.א. שבלימוד שעה אחת מצליחים וקולטים כמות ואיכות שאחר נצרך לאלף שעות. ואז ילך גם בחייו הפרטים מדרגא לדרגא מחיל אל חיל.

מובן שעבודה לא קלה היא, אבל מאין הוא הקס"ד שאיש הישראלי צריך לחפש לו עבודה קלה? ובפרט בימינו אשר שכינתא בגלותא דחשך כפול ומכופל וכל הענינים יגעים וכו'. ויותר ממ"ש כאן נמצא בין השטים. ותקותי שגם בזה די למתבונן. ויה"ר ששנינו נכוון לפירוש אחד, ע"י שלשנינו תהי' מטרה אחת להפיץ מעינות החסידות הלוך וכבוש עד שיכבשו את כל עמנו בנ"י כולם, ולא ילמדו עוד איש את רעהו ומלאה הארץ דעה את ה'.

---

*) ספר השיחות תרצ"ז ע' 207. המו"ל.

מובן שבכל הנ"ל אין כל סתירה למה שכתבתי, כמדומה איזה פעמים, ע"ד עזרתו לכפר חב"ד ועניניו, ואדרבה גם מסייע בזה, וכהבטחת המשנה מצוה גוררת מצוה.

ולקראת חג המצות, זמן חירותנו, הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הנני בזה להביע ברכתי לחג כשר ושמח ולחרות אמיתית, חירות מדאגות בגשם ומדאגות ברוח מכל דבר המעכב עבודת ה' בשמחה וטוב לבב, ולהמשיך מחירות ושמחה זו בימי כל השנה כולה, ובפרט שעבודת השם, כמצווה עלינו בתורתנו תורת חיים, הרי היא בכל עניני האדם ובמשך כל היום וכל הלילה, וכמו שנאמר בכל דרכיך דעהו.

בברכת החג ולבשו"ט

(ממכתב יו"ד ניסן, תשי"ז)

הנני מאשר קבלת מכתבו ואתו הסליחה על עיכוב המענה מרוב הטרדות.

והנה כתבתי דעתי ברורה כמה פעמים, אשר אם בכל הזמנים והתקופות החנוך על טהרת הקדש הוא מהעניינים החיוניים של עמנו בני ישראל, על אחת כו"כ בתקופתנו זו ובאה"ק ת"ו. ומזה מובן וגם פשוט אשר אשרי חלקו של כל אחד ואחת המתעסק בזה, ובפרט במשך כמה שנים — שזוהי הוכחה מוחלטה כי היא המצוה בה צריך להיות זהיר טפי, וכמבואר בכמה מקומות בדא"ח ומהם באגה"ק לרבינו הזקן סי' ז', ובס' השיחות קיץ ש"ת ע' כב. וביחוד כשראה פרי טוב בעמלו, שהרי זהו מעין השכר הכי נעלה דעולמך תראה בחייך.

כתוצאה מידית מהאמור, הרי מובן שכל מחשבה המטלת ספק בתועלת העבודה הזאת ואם רצוי להמשיך בה — מקורה לא מצד ימין וכו', ועייג"כ היום יום, כ"ג סיון.

מובן שבכל הנ"ל אין הכונה כלל וכלל להעלים או למעט העניינים השליליים אודותם כותב. אבל הרי ברור הדבר שמה שהודיעתנו תורתנו תורת חיים, אשר עולם הזה ומילואו נקרא עולם הקליפות וסט"א ומעשיו קשים ורעים והרשעים גוברים בו (תניא סוף פ' ו' ופכ"ד) הוא לא בשביל לגרום ליאוש או להחליש המרץ, ואפילו לא בשביל להצדיק גרעון בפעולות באם לא עביד כמאן דבעי למעבד, שהרי שלילת כל זה מבוארת בכמה מקומות ומהם גם בתניא פ' ל' ד"ה והנה באמת גם מי וכו', וראה ג"כ שם פ' כ"ד. אלא ההודעה האמורה אחת ממטרותי' — שלא יפול לב האדם עליו בהפגשו בהעלמות והסתרים, ולפעמים גם במלחמה עצומה ולא רק מצד אלו שתפקידם לנגד אלא גם מאלו שלכאורה צריכים היו לסייע ביותר. כי סוף סוף הרי תכלית בריאת האדם היא לשמש את קונו ועליו לעשות המוטל עליו וה' הטוב בעיניו יעשה [אלא שהובטחנו שסו"ס מנצחים במלחמה זו שהרי לא ידח ממנו נדח, ויגעת ולא מצאת אל תאמין].

כן אין כוונתי בהנ"ל לומר, אשר חלק־הטוב הוא כפי הנראה לעינים — מה שלא נקלע לאותה המסגרת ששאף אלי' וכפי שמפרש במכתבו סעיף ג', אבל המענה ע"ז במלואו ימצא בסיפור המפליא הנדפס בהקדמת כ"ק מו"ח אדמו"ר לס' פוקח עורים על דבר ר' יוסף משפיע, ובל' אדמו"ר האמצעי, הועתק שם ע' ל"ד: דער טאטע האט צוליב א טובה פרטית געמאכט פון א למדן א בעל־עגלה. והגע בעצמך, שהמדובר הוא בשביל טובה פרטית, ובאחד מחסידי אדמו"ר הזקן ומבעלי־צורה שבהם, ושנקלע לקצה השני להיות בעל עגלה כפשוטו, ויעויין שם הסיפור באריכות שהי' למשך כמה וכמה שנים. והרי אין זה בערך כלל למצבו הוא — שמחנך בני ובנות ישראל, שעל כל אחד ואחת מהם אומר הבורא עולם (אשר כולא קמי' לא חשיב ממש), שזהו בנו יחידו, ונמסר להתחנך על ידו מתוך חיבה ובהקדמת נתינת היכולת והכח לטפל בחינוכם. ועוד שהמדובר הוא בנוער, זאת אומרת שכל הטבה במצבם הרי במשך הזמן מתגדלת פי כמה. וכידוע הדוגמא משיפור הכי קטן בגרעין — שנוגע ביותר וביותר כשגדל להיות אילן נושא פירות.

בהנוגע לכל אותן הבעיות אודותן כותב איך לתקן, מובן שאין לקבוע בזה מסמרות, והנקודה המחלטת בזה היא — באיזה אופן יהי' המקסימום של התועלת. אבל בכללות, רואים במוחש בעניינים כמו אלו שכשמשתמטים ממלחמה באופן גלוי אבל מחדירים כל העניינים כאילו דרך אגב וכו' הרי סו"ס הצד שכנגד ווערט פאַרמאַטערט ומסיח דעתו לעניינים אחרים. מובן שכשרואים צורך במלחמה גלוי' אין להתרשם גם מזה — כי הרי הולכים בשליחותו של אדון העולם, אבל כנ"ל זהו לאחר שנוצלו האופנים האחרים.

על פי מאמר העולם צרת רבים חצי נחמה (אע"פ וואס אך און ווי צו אזא נחמה): מקבל אני מכתבים בתוכן דומה לשלו מכמה וכמה עסקנים, הן בשטח החנוך והן בשטח עסקנות ציבורית בכלל. והקורא ומעיין בספרי מוסר מדורות שעברו, אפילו מכו"כ דורות, הרי ברובם ככולם ימצא תלונות על מצבים דומים לאלו שמתאר במכתבו, אף על פי שידוע המאמר אם הראשונים כמלאכים כו'. ומקרא מלא דבר הכתוב אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה (קהלת ז, י).

מובן שעם כל הנ"ל יש מקשים קושיא, ולכאורה היא קושיא עצומה, על מה עשה ה' ככה וכו', אבל בכלל — מה תועלת יש בקושיות בה בשעה שדרך האדם היא כמו שנאמר תמים תהי' עם הוי' אלקיך. וקושיא האמורה הרי כבר עמד עלי' מורה הנבוכים הוא הרמב"ם בהקדמתו לפי' המשניות (בפירוש מאמר רז"ל כל העולם לא נברא אלא לצוות לזה), סמוך לסופה.

המורם מהאמור — ירבה בפעולות מעין אותן שעשה עד עכשו, ונכון יהי' לבו בטוח אשר זוהי המצוה בה צריך להיות זהיר טפי, וזהיר מל' לייכטן, ויוסיף בהן בכמות ובאיכות ככל האפשרי ועוד למעלה מזה, שהרי אפשריות האדם משתנות מתאים לרצונו, וכפסק תורתנו אדם מקדש עצמו מעט למטה מקדשין אותו הרבה מלמעלה, ויעשה זה מתוך שמחה וטוב לבב, והובטחנו ששמחה פורץ גדר, אפילו הגדרים וההגבלות דקדושה, ועל אכו"כ גדרים והגבלות דלעומת זה.

ואחכה לבשורות טובות בכל האמור.

בברכת כתיבה וחתימה טובה
לשנה טובה ומתוקה בגו"ר

(ממכתב כ"ב אלול, ה'תשח"י)

במענה למכתבו מ"ב כסלו, ואתחיל מהענין הכי מתמיה בו, סעיף ד', בהנוגע להמשך המפעל [אף שקצת לימוד זכות יש, שמתחיל סעיף זה בהתיבות „מחשבות פסולות", ז.א. שמלכתחילה פסל אותם, אלא שהתמי' היא גם על קס"ד]. ובודאי למותר להאריך בדבר הפשוט, אודות גודל ההכרח והחיוניות בכל מוסד של חינוך הרוצה להיות על טהרת הקדש. ועוד יותר — שההכרח בזה הולך ומתרבה וגדל. אלא שמובן וגם פשוט שביחד עם זה, עליו להשתדל, שלא רק לא יקטינו אלא אדרבה יגדילו המוסד — לכל לראש בכמות, ובמילא מהכמות תבוא סו"ס גם הגדלה באיכות, כנהוג בישראל. והרי על ענינים כגון אלו, י"ל הוראת חז"ל יגעת ומצאת. ובפרט שההכרה בהכרח חינוך דתי, הולכת ומתפשטת.

ומכאן לסעיף א' שבמכתבו, בהנוגע למצב דבורו וכו' — והוא שייך גם למענה הנ"ל. כוונתי: בטח נשאר אצלו העתק מכתביו לכאן בהנוגע להדבור שלו ומצב רוחו אז, עד שכאילו ח"ו אבדה וכו', וגם אז העלה על הכתב מעין מחשבות האמורות. והנה עתה נוכח, שהמצב הרבה יותר טוב מאשר שיער. והלואי הי' אז חזק בבטחונו, שהשיפור הי' מוקדם יותר וגם גדול יותר. ואין צועקין על העבר, כי אם בהנוגע להבא, ובהנוגע לסעיף ד' שבמכתבו.

מהנכון הי' שיתדבר עם אנ"ש הבאים במגע ג"כ עם אותם המשרדים אודותם כותב, ואפשר יוכלו לייעצו בהנוגע לפעולות ההשתדלות.

תקותי, שבדבורי נועם ובאותיות מאירות, מבלי כל הפחדה כלל וכלל, יסביר לזוגתו תחי' — שתסיח דעתה לגמרי ממחשבות פסולות האמורות, כלשונו במכתבו, ובפרט אשר הזכירה פעולותי' אלו בעת בקשתה להצלחת הטפול הרפואי ורפואתה.

(ממכתב כ' כסלו, תש"כ)

...לכתבו אודות המוסד והקס"ד למסרו לארגון פלוני וכו',

מובן וגם פשוט, שלכל לראש צריך לברר סמכות מקבל המוסד בענינו העיקרי, ז.א. חינוך על טהרת הקדש, שהרי סו"ס זהו העיקר — שהמתחנכים יגדלו על יסודי תורתנו ומצותי'. ואף שלכאורה אין לדבר קצבה, הנה בכגון דא, צ"ל שלא יופחת ויוגרע מהחינוך דעד עתה. איני יודע אם יש מקום להבטיח זה (באווארענען) בחוזה המסירה או המכירה, אבל הרי רואים במוחש שבעניני רוח והשקפה — אפילו דברים שחותמים עליהם, יש להם קיום רק באם מתאים לרוחו של החותם, שהרי שערי תירוצים לא ננעלו.

באם תנאי הנ"ל בסדר הוא כדבעי, אזי כדאי להתבונן עוד הפעם האם כדאי הדבר. ומה טוב שתהי' ההתבוננות — לאחרי שידעו ברור הסיכוים לתקציב לשנת הלימודים הבע"ל, כוונתי להעזר ממשרדים ומארגונים שונים וכו' אשר בטח במשך שבועות הקרובים ידונו ע"ד התקציבים במשרדים השונים, ובמילא יהי' ברור וברור גם בהנ"ל,

ובהתאם לשתי נקודות האמורות — יחליטו הוא וזוגתו תחי' בהענין. ויהי רצון מהשי"ת המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית, שתהי' בטוב בכל הפרטים, הן בשביל עניני המוסד והן בשבילם.

עד כאן בהנוגע לפועל למעשה.

ועתה עלי החובה — אולי זוהי גם זכות — לבאר דעתי בהנקודות שבאו בתוכן מכתבו בתור הסברה להקס"ד האמורה, ופנימיותם — שכמה טרחא מרץ זמן ובריאות וכו' השקיעו בהמוסד, וכשרואים מצב המוסד עתה, הרי אין זה מעודדם להמשיך בו וכו'

ומובנת הפליאה והתמי' על ניסוח הענין כדלעיל, שהרי תכלית המוסד הוא, חינוך בני ובנות ישראל, וכשעושים סה"כ ורוצים לבוא למסקנא האם כדאים היו כל המרץ והיגיעות וכו', לכל לראש צריך לבחון פירות החינוך, ז.א. כמה בחורים ואברכים מניחים תפילין, מתפללים וכו' הודות להחינוך שקבלו, ועד"ז בהנוגע להבחורות וצעירות. וכיון שבודאי מספר חשוב מהם כבר התחתנו ובנו ובונים בתים בישראל, לברר ביסוס ביתם על יסודי התורה והמצוה. ולשער — מה הי' לולא חינוכם במוסד שלהם, ובטח נקל לשער זה, לפ"ע עכ"פ, ע"י הסטטיסטיקא בהנוגע לחניכי מוסדות אחרים. ואם בהצלת נפש אחת מישראל פסקו חז"ל שהוא כאילו קיים עולם מלא, עאכו"כ כשהמדובר בעשיריות נפשות ואולי עוד יותר, וכנ"ל, בעשרות בתים בישראל שמצבם בתומ"צ נוגע — להם לדורותיהם ולדורות דורותיהם ועד סוף כל העולם.

והנה כל הנ"ל הוא — ע"פ המבואר בשו"ע גרידא, ואת"ל — גם בספרי מוסר,

ובפרט באם נתבונן בהארת הענין ע"פ תורת החסידות, תורת הבעש"ט ורבנו הזקן וכו' ויסודות שלהם, ואזכיר כאן רק שנים והם: פתגם הבעש"ט, אשר נשמה יורדת למטה להתלבש בגוף לשבעים או שמונים שנה, בשביל לעשות טובה אחת לבן ישראל, בגשמיות או ברוחניות. ב) פתגם רבנו הזקן, אשר עשיית איזו מצוה שתהי',

הנה יחוד זה למעלה הוא נצחי לע"ז (תניא פרק כ"ה). ז.א. אשר באם תמצא באיזה מקום שהוא בחור אחד או בחורה, שאומר ברכות, קורא שמע ישראל וכו' הרי בשביל זה כדאית ירידת נשמות כל אלו, שהביאוהו לזה, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא למשך של שבעים שמונים שנה, ועוד זאת שגרמו עי"ז ענין למעלה שהוא — נצחי לעולם ועד,

והנה אפילו את"ל שהוא וזוגתו תחי' נמצאים מאיזו סיבה שתהי' לא במצב של מרה לבנה, בטוחני שאפילו לפי השערתם מאות נפשות מישראל נצולו על ידם מטמיעה גמורה, ר"ל — לאורח חיים ע"פ התורה והמצוה, עכ"פ מזמן לזמן, ועשרות אלפי פעולות כהנ"ל נעשות הודות להשתדלותם ויגיעתם, וכיון ששניהם מאמינים בני מאמינים הם, היאומן כי יסופר אשר יש אצלם איזה ספק האם כדאית היתה היגיעה וההשתדלות וכו' וכו'. ובאם המסקנא שבודאי ובודאי כדאיות היו, הרי תיכף צריכים לשנות השקפתם על עבודתם בהמוסד, ולהיות בשמחה עצומה וטוב לבב אמיתי על מה שזכו והצליחו בעבודה בשטח הנ"ל. ובהתבוננות (אפילו קלה) בהאמור, הרי הטענה שבעניני פרנסה, עתה שניהם צריכים להתייגע ולהשתדל וכו' בה בשעה שבשטחי פרנסה אחרים, הק על אחד העמל בזה, — הרי דיון זה אין לו מקום כלל, כיון שענין פרנסתם — רוחניות היא, מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה (וכהדיוק שמימה — למעלה משמים ומוצב ארצה — שהוא למטה מארץ סתם, ז.א. ממטה מטה עד למעלה מעלה), ואם זכתה זוגתו תחי' שיש לה כל פעולות אלו משלה, נוסף על מה שיש לה חלק בפעולות בעלה, הרי אין לך חלק יפה מזה.

אפשר להאריך בכל הנ"ל כו"כ, אבל לדכוותי' לא באתי אלא בנקודות. ובאם יתבוננו באמיתת המצב — אין צורך באריכות במכתב מעבר לים ואדרבה בהמצאם על אתר, יכולים להוסיף כהנה וכהנה.

מובן שלא נעלם ממני התירוץ הכי קרוב, שיש לעשות בעניני תורה ומצות ובהפצתם מבלי הקישוים שפגשו בהם במוסד הנ"ל, אבל [נוסף על העיקר, שלאו כל יומא מתרחש ענין כזה, והרי גם ככתבו, הוא למעלה מהטבע שזהו המוסד היחידי מסוג זה שנמצא אצל אנשים פרטים], הנה כל נשמה יש לה תפקידה ויכולתה ולא תמיד ביכולת האדם להחליף מתפקיד אחד לשני [אף שתמיד ביכולתו למלאות התפקיד או לא וכו' — שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, והרשות נתונה והבחירה חפשית לבני ישראל וכו'].

ומכאן לעוד נקודה שכותב ונראית מבין השיטים: קס"ד שמצבי הבריאות שהכריחו לנתוח וטפול רפואי, כאילו באו ע"י הטרחה ויגיעה בהמוסד וכו', — והנה אף שאין אתנו יודע עד מה, אבל כיון שמקרא מלא דבר הכתוב אם בחקותי תלכו, ופירש"י שתהיו עמלים בתורה, ונתתי וגו' ככל הברכות המנויות בפרשה, קרוב יותר לאמר ההיפך, שהצלחת הטפול הרפואי וזה שתחזור לאיתנה וכו' — יש לזקוף את זה ע"ח היגיעה והשתדלות בהמוסד ועניניו. ואם כנראה ממכתבו בטוחים הם, שהפרשתו מכספו למוסדות צדקה, בודאי שיש לה שייכות להצלחת הטפול, הרי עד כמה שלא תגדל מצות הצדקה בממון, אינה בערך לצדקה בגוף ובנשמה, כשמשקיעים כחות הנשמה וכחות הגוף בצדקה, כוונתי בעניינים עליהם נאמר, וצדקה תרומם גוי.

כמדומה כבר כתבתי במכתבי הקודם, שבכלל אין עניני להטפת מוסר ולצעקה על העבר, כי אם אך ורק בהנוגע להבא, ובנדון זה ג"כ אין כוונתי אלא להראות הסה"כ מעבודתם בהמוסד כמו שהנני רואה אותו (אשר לדעתי ברור שכן הוא), שבמילא צריך להביא זה, כנ"ל, לשמחה וטוב לבב אמיתיים וכו' וכו'.

ויהי רצון שבמדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה, ירוו נחת אמיתי מכל יו"ח שי', שהוא נחת יהודי חסידותי, וכן נחת כנ"ל מהתלמידים־ות שיחיו שהביאום לחיי עולם הבא, ובדורנו זה הרי זה גם לחיי עולם הזה, כי בלא זה ח"ו מתדרדרים גם בהנוגע לחיים גשמים וכו',

תקותי שאתבשר טוב בכל האמור, ויהי רצון שיהי' זה מתוך בריאות שמחה וטוב לבב.

(ממכתב ח' טבת, תשכ"א)

...ולכתבה שזה כמה שנים שמנהלים המוסד וכו' אולי יפנו עתה למה שהוא אחר.

בודאי למותר להאריך, שדוקא עתה, בקשר עם העלי' ההולכת וגדלה וביחד עם זה גם העלי' הרוחנית הנרגשת בלב כאו"א ובפרט בלב הנוער וכו' המשתוקקים ומחפשים וכו', אלא שאינם יודעים למה משתוקקים ומה מחפשים, הרי גדול ההכרח במוסדות כהנ"ל שמתנהלים על טהרת הקדש, וגדול פי כמה וכמה, ובודאי שכל מי שיש לו נסיון בכגון זה, הרי זכותו והאפשריות שלו גדולות בהרבה יותר, מאשר — כל המתחיל וכו'. ובאמת הרבה יש להאריך בהנ"ל אבל גם הכתוב מספיק, ובפרט שרואים במוחש הצלחתם בהנ"ל ואיך שכל החששות שהיו להם בעבר — אינם במציאות, וק"ל...

(ממכתב כ"ה תשרי, תשכ"ג)

במענה על מכתבו מכ"ג תשרי, בו כותב אודות עבודתו בשטח חינוך הבנות על טהרת הקדש, ועל המצב המר שאין המשך לחינוכן של אלו התלמידות במוסד שלו, ולכן איזה מהן נסחפות בזרם וכו', וזה עורר בו שאלה אם מותר לו להמשיך להתעסק בתור מחנך בחינוך כזה, כיון שהאחריות מקבל הוא על החניכות.

ולפלא נתינת מקום גם לספק בזה, כיון שלפי השערתו מספר הרבה מהחניכות נשארות במחנה החרדים לדבר ה׳. ואפילו נפש אחת מישראל ה״ז עולם מלא. ובפרט שאין כל ספק שאפילו אי אלו היוצאות למחנה זר, נשאר בהן רושם עמוק של שנות החינוך המסורתי שקבלו, רושם הפועל לא רק בהנוגע למחשבה אלא גם למעשה, וכנראה במוחש. אף שפשוט שמוכרח הדבר לחפש דרכים לסדר החניכות הבוגרות בסביבה חרדית, וגודל הדבר אין די באר. ובפרט שהסיכוים להצלת חניכות אלו גדולים — כיון שמשך כמה שנים נמצאו בסביבה מסורתית. לא אפונה אשר רבות כבר חשב בבעיא זו ואופן פתרונה, ואתענין לדעת המסקנות שלו בזה, שבטח עכ״פ חלק מהם יש להגשימם בחיים. וידוע מאמר חז״ל אל תהי מפליג לכל דבר. והרי ראינו בתקופתנו כמה מאורעות שלא הי׳ כל מקום בשכל שיתגשמו פעם. ועדיין התקופה של הנהגה בלתי רגילה ומאורעות יוצאות מגדר המשוער מראש — לא נסתיימה כלל וכלל, וכנראה אפילו בחיי היום יומים. והרי הובטחנו שמרובה מדה טובה ממדת פורעניות.

ואשרי חלקו וחלקם של כל אלו העוסקים בחינוך על טהרת הקדש, אשר בתקופה זו עומדים בפרץ להציל נפשות ישראל מרוחות הבלתי מצויות וממים הזדונים, אשר הצלה זו היא לא רק לחיי העולם הבא, אלא גם בחיי העולם הזה.

בודאי אשר בתכנית המוסד אותו מנהל — מקום חשוב ניתן ללימוד השקפת עולם יהדותית, והעיקר — ללימוד הלכות הצריכות בחיי היום יומים. וכפי שראינו בהנסיונות במדינת רוסיא, הרי לימודי החסידות ועניניהם — מחַסֵן את הלומד וביתו ביותר וביותר, אפילו במצב שלימוד המוסר וכיו״ב לא החזיק מעמד. ואף שצריכים להיות חזק בבטחון שלא יהיו ח״ו רדיפות באופן כזה עוד אפילו במדינה ההיא ועאכו״כ במדינות אחרות, אבל הנסיון בעושר ובחופש והעדר עול — לפעמים קשה הרבה לעמוד בו מאשר בנסיון ע״י עוני ורדיפות.

(ממכתב ה׳ מ״ח, תשי״ז)

...מש״כ אודות התעסקותו בשדה החינוך הכשר „אַז מען גייט אַרום אַ גאַנצען טאָג און מען קומט כמעט מיט גאָרניט״. הנה תמוה עד כמה פתגמי נשיאינו הק׳ הנה גם היודעים אותם ומתבוננים בהם הרי סו״ס מיינען זיי אַז דאָס מיינט מען אַ אַנדערן ניט עם. והרי בטח יודע המובא כמה פעמים פתגם הבעש״ט אשר נשמה יורדת למטה בגוף לשבעים או לשמונים שנה והכל בשביל לעשות ליהודי טובה אחת פעם אחת ברוחניות או בגשמיות ואם שכינתא מורידה, זיין חלק אלוקה ממעל ממש אויף מאָטערן זיך — כפתגם הרשב״ץ — אין אַ זאַק פלייש און ביינער זיבעציק אַכציק יאָר בשביל פעולה או טובה אחת עאכו״כ שכאו״א מאתנו צריך להיות שמח בחלקו

כאשר השי"ת מזכהו ומצליחו לעשות פעולות כאלו כמה וכמה פעמים ביום ובשבוע אחד ומבואר זה ג"כ במכתבי הכללי דיו"ד כסלו שנה זו*.

וכיון שעוד אחדים מאנ"ש מסופקים בהנ"ל מטובו לפרסם תוכן שורותי אלה וישמש מענה גם להם.

כבקשתו כשאהי' על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע אזכיר את כל אלה אשר כותב אודותם להמצטרך לכאו"א והשי"ת יזכהו לבשר טוב בכל הנ"ל.

(ממכתב ו ניסן, תשי"ד)

---

*) נדפס בלקו"ש ח"ה ע' 434. המו"ל.

בנועם קראתי מכתב ידידינו הרה"ח וו"ח אי"א נו"נ איש רב פעלים וכו' מוה"ר... על דבר סדר עבודתם בחינוך ילדי וילדות ישראל והשפעתם גם בבית הוריהם שי' בהאירם באור תורה ומצוה כפי מה שנתבארו בתורת נשיאנו היא תורת החסידות.

מובן אשר אפשר הדבר שיהי' נדמה להם שלא בכל פעולה ופעולה שלהם מצליחים לעורר את המקבל לענין של פועל ממש, אבל אין הענין כן, וכידוע משיחת כ"ק אדמו"ר הכ"מ, עוד בהיותו ברוסיא, שביאר עד כמה נוגע תנועה אחת של בן ישראל, ומביא ראי' ממרז"ל בגדלות בעלי תשובה דאפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד במקומם, ומקשה מאחר שהצדיק עבד כל ימיו בתומ"צ ובעל תשובה — ובכלל זה גם מי שעשה תשובה רגע לפני מיתתו, וכעובדא דר' אליעזר בן דורדיא, א"כ איך אפשר הדבר שהבעל תשובה יהי' גדול יותר מהצדיק הגמור? והתירוץ הוא שמזה רואים אויף ויפיל איז טייער א תנועה פון א אידן עד שאפשר שבשעה אחת — מיט איין קער קונה עולמו.

וגם בעבודה כן הוא, אשר אף אם לפעמים אין ניכרת פעולה ממשית בתלמידיהם ותלמידותיהם או בבתי הוריהם, למרות שמשתדלים בזה כראוי, הנה אחרי כל זה אין אתנו יודע עד מה שנעשה בלבו של חבירו אשר אפשר שפעלו שם „א קער" וואס מיט דעם איין קער קאן יענער קונה זיין עולמו.

מובן, אשר אין נוגע לתוקף ההתענינות במילוי עבודתם כראוי, שלזה נוגע שיהי' מתאים לדברי רז"ל דברים היוצאים מן הלב שהפי' בזה גם כפשוטו הארציקע רייד, וואס איז זיך נוגע, שמירת הזמן הן בהנוגע לתלמידים שזהו מלמדם ומרגילם

בשמירת הסדר, הן בנוגע לביקורים בהבתים אשר שמירת הזמן והסדר בזה מסייע שיהיו הדברים נשמעים ומתקבלים יותר...

(ממכתב כ"ה מרחשון, ה'תש"א)

במענה למכתבה מר"ח אייר, בו כותבת איזו סיבות בהנוגע למקום עבודתה בחינוך על טהרת הקדש על זמן למודים הבעל"ט, ומזכירה גם כן תוכן השיחה, ביו"ד שבט הילולא של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שאין לרדוף אחרי גדולות דוקא וכו'.

והנה בהנוגע לשטח החינוך נוספה על נקודה האמורה עוד נקודה, וגם היא עקרית שלפעמים הכי רבות קשה לשער עתידם של התלמידים ויכולתם, ז.א. שאפשר ואפשר שאפילו אלו הנראים לפשוטים בהשקפה ראשונה הרי בעתיד אפשר שיתגלו בהם כשרונות או כח התמדה ושקידה כזה, שיצליחו בלמודים ובהנהגתם הרבה יותר מבעלי כשרון סתם, ודוקא הם יהיו לתפארת ביה"ס והמחנכים מורים־ות שלהם, וכמו שראו במוחש בכל הזמנים גודל הפעולה של כח ההתמדה אפילו כשהכשרון היה פשוט, וכן — שנתגלו כשרונות יוצאים מן הכלל שמתחלה לא שיערו זה כלל. ובפרט בביה"ס בו עבדה עד עתה, שכנראה מתיאורה, מתאים לזה מאמר חז"ל, הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה. והרי דוקא ביחס לביה"ס זה, יש לה אחריות מיוחדה ובודאי גם נטיה מיוחדה, שהרי טבעי הוא שאדם חס על מעשי ידיו.

מהאמור לעיל מובנת חוות דעתי, שתמשיך, מתוך תקווה חזקה ובטחון בביה"ס בו מכהנת בקדש עד עתה. ובודאי המסירה שלה בעבודתה האמורה, תהיה הצנור והכלי לתוספת הצלחה בעבודתה ולתוספת ברכה גם בעניניה הפרטיים ובעניני בני המשפחה, אשר כבקשתה יזכירום על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שעל שמו נקרא בית־הספר וברוחו מתנהל.

(ממכתב ה' אייר תש"כ)

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו ממוצש"ק פ' בראשית, [ובסגנון המתאים לסיפורי חסידים ע"ד מנהג אבותיהם ברוסיא לפנים, שבמוצאי שמחת תורה היו מכריזים, ויעקב הלך לדרכו, הנה זו גם] בראשית התקופה חדשה בעבודת האדם

בכלל, ובפרט במילוי תפקידו הפנימי והעצמי, מתאים להודעת חכמינו במשנתם — לשמש את קונו ולעשות לו ית' דירה בתחתונים. ועל פי המבואר באגה"ק לרבנו הזקן סי' י"ד הרי משנה לשנה מתחדשת העבודה באופן נעלה יותר, ובלשון אגרת האמורה, שיורד אור שלא הי' מאיר עדיין מימי עולם אור עליון כזה, לארץ עליונה ולדרים עלי' הם כל העולמות העליונים והתחתונים, ועל התחתונים ע"י מעשיהם ועבודתם לגלות את האור מההסתר,

בו כותב אודות הבריר שניתנה לו, לבחור בשיעורים ב... או במקום שעבד בו תמיד בין הנוער, ובחר בהאחרון, ושואל דעתי בזה.

ודעתי כדעתו, וכמ"ש מאז, שבעבודה עם הנוער ה"ז השפעה על בנין ביתם בישראל ז.א. שכל שינוי בהמקבל ה"ז שינוי ביסוד ביתו שיבנה בעתו ובזמנו, והרי כל עתידו לפניו. אבל ביחד עם זה כדאי הי' להתבונן ולמצוא איזה אופן שתהי' לו השפעה גם ב... שהרי כל הענינים הם בהשגחה פרטית וכשנודע לאיש הישראלי שיש מקום שיוכל להשפיע, עצם העובדה מורה שצריך להשפיע שם, ובפרט בהאמור שבקשו אותו עד"ז, ז.א. שהשייכות בזה חזקה עד כדי כך שאפילו הזולת ובעל בחירה מרגישה (וכמבואר בדא"ח שהבחירה, בחירה החפשית, היא אך ורק בבנ"י שהם חלק אלקה ממעל, ששם מקום הבחירה ואמיתית המציאות שכיון שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו ח"ו, כי זוהי המציאות הראשונה והאמיתית, מובן שבחירתו חפשית באמת, משא"כ בכל הבאים לאחרי זה. לבד חלק מן העצם, שכשאתה תופס בהחלק אתה תופס בהעצם. וק"ל) ואפילו אם אי אפשר לתת שם שיעורים תכופים וקבועים, בטח יש למצוא אופן של ביקור בתקופות ידועות פעם בשבועים ושלשה שבועות, וההרצאה אז תהי' מקפת וכללית באופן לתת חומר למחשבה ועיון עד לזמן בקורו השני, והעיקר לתת מקום לעמוד אתו בקישור בכתב או ע"י ביקורים אצלו, ובמילא תהי' בידו האפשרות להשפיע עליהם בהעיקר — מעשה בפועל, וע"ד שכותב שסידר אודות...

(ממכתב ג' מ"ח, תשי"ט)

רב תודות למר בעד שימת לבבו להודיעני מהצלחת השיחות והמפגשים שמקיים הרב . . וחבריו עם תלמידי המכון שבהנהלתו של מר.

ותקותי חזקה אשר התרשמות התלמידים — כפי שמדגיש במכתבו — מתבטאת במעשה, בהתאם לדברי חכמינו ז"ל במשנתם „לא המדרש עיקר אלא המעשה", כלומר ההנהגה בפועל בחיי היום־יום על פי הוראות תורתנו, תורת חיים, הוראה בחיים,

ובפרט בגיל החינוך של בני הנוער, עליהם אמר החכם מכל אדם „חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה", שהוא בדוגמת שתיל רך אשר אפילו הטבה קלה בו בתקופת התפתחותו משפיעה שנוי גדול וגם עקרי כשיגדל והי' לאילן נושא פירות. ומובן שלא תופס מקום כלל מה יאמרו הבריות והקושי' השגרתית — מה יום מיומיים לשנות משהו. שהרי שנוי לטובה בגיל האמור מעמיד את הנער, או הנערה, על דרך הטוב והאמת, עד ש„גם כי יזקין לא יסור ממנה".

ולמותר להדגיש גודל הזכות של כל העושה בזה, אשר על נפש אחת מישראל אמרו חכמינו שהיא עולם מלא, על אחת כמה שהמדובר בכמה וכמה נפשות. וזכות הרבים מסייעת,

ובפרט בארצנו הקדושה, עלי' נאמר שהיא „ארץ אשר תמיד עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה".

(ממכתב כ' סיון, תשל"ח)

~

לאחרי הפסק ארוך, נתקבל מכתבה מערב פורים.

ויהי רצון שכיון שניכר בו מצב רוח טוב יותר, הרי תהי' זה התחלה להליכה מחיל אל חיל בזה, ובפרט שהרי חוזק הבטחון מביא לידי מנוחת הנפש, שמחה וטוב לבב, והוא מיסודי תוה"ק, וביחוד ע"פ המבואר בתורת הבעש"ט וחסידות חב"ד.

נעם לי לקרות במכתבה מביקורי' ב... ויהי רצון שגם בהאמור ישתפרו הפרטים אודותם כותבת, בתוכני כללות עניני המוסד. וביחוד ע"פ הידוע אשר חינוך הדור הצעיר הוא בדוגמת טפול בגרעין, שכל הוספה בו נגדלת פי כמה. בכמות וכן באיכות, כשיגדל הגרעין ויעשה אילן עושה פירות, שמזה מובן שכל השתדלות כדאית בזה, ואשר משפיעים מלמעלה תוספת כח וסייעתא במיוחד...

(ממכתב כ"ט אדר, תש"כ)

~

...נהניתי ממ"ש שקבל על עצמו להכנס בעוד שלב בעבודתו בקדש במוסד כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, שבודאי תגרום ג"כ תוספת בברכת השי"ת והצלחתו בהמצטרך לו ולכל ב"ב שיחיו.

נהניתי ממ"ש ע"ד ההתועדות שערך בשביל מורים־ות של הרשת, וממה שהסביר לפניהם כמה ענינים בהנוגע לעבודתם בקדש, ותקותי חזקה, אשר יסדרו פגישות כאלו לעתים תכופות וכמו שכותב במכתבו, וגודל הדבר אין לשער, שהרי כל אחד ואחת מהם הוא משפיע על חוג ילדים וילדות, ובמילא תועלת הרבים וזכות הרבים תלוי בו, ואפילו פרט קטן לפ"ע שמתוסף בכל אחד ואחת מהם נכפל כ"פ ככה בתלמידיו־ות. מזה מובן גודל האחריות, אבל מובן עוד יותר גודל הזכות. וכיון שאין הקב"ה מבקש אלא לפי כחנו בודאי ניתן לכאו"א את הכחות הנדרשים למלא את זה בפועל...

(ממכתב כ"ג טבת, תשט"ו)

במענה למכתבו מי"ד אדר פורים בפרזות, בו כותב ראשי פרקים מדברי ימי חייו, עבודתו כהיום בשטח ההוראה והדרכת נער עובד דתי, ורצונו להתקשר יותר ויותר לתורה, אלא שהמציאות מלאה אבני נגף ח"ו.

והנה ידוע המבואר בספרי מוסר וביתר ביאור בספרי חסידות, הענין דלפום גמלא שיחנא, ז.א. אשר ביחד עם הנסיונות ניתנו גם כן הכחות המתאימים להתגבר עליהם. אלא שזכה דורנו, כנראה במוחש, שכשמחליטים בתוקף המתאים ללכת בדרך הישרה ע"פ ספר הישר תורתנו הק', רואים שהקישוים פחותים מאשר שיערום מראש, והכחות להתגבר עליהם כבירים יותר מאשר היו בהשערה. ואם בכל אחד הדברים אמורים, עאכו"כ זה שרבים תלוים בו, ז.א. שמשפיע על הרבים ע"י חינוך והדרכה, שכל הוספה איזה שתהי' בו, נכפלת פי כמה בהמושפעים ממנו, הם תלמידיו. ועל כל האמור נאמר אין לך דבר העומד בפני הרצון, ובפרט בהתבוננות המתאימה בהאחריות (והזכות) המוטלת על שכמו, שאם המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא עאכו"כ כמה נפשות, ובפרט מבין הנוער והצעירים, אשר, בעתיד הקרוב, הרי כל אחד מהם יבנה ביתו בישראל, והנהגת הבית תושפע ותהי' מתאימה להדרכה מגירסא דינקותא.

ויהי רצון שבהמצאנו בחדש אדר, בו נאמר ליהודים היתה אורה וגו' ודרשו רז"ל אורה זו תורה, הנה תהי' התורה ולימודה באופן המביא לידי מעשה, אורה לכל בני ישראל בכל מושבותיהם.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

(ממכתב כ"ב אדר, תש"כ)

במענה על מכתבו, בו כותב אשר קבוצה מצומצמת מהמודרכות שלו באה אליו בבקשה להקצות להן שעות מיוחדות לשיחות, בהמשך לשעורים שנותן להן בתוך המסגרת הכללית, והדבר עורר ספיקות בלבו באשר הן חושבות שהוא כבר מצא דרכו ויוכל להכניסן לשער הזה, בה בשעה שלפי דעתו עודנו עומד הוא על הסף.

נהניתי ביותר מידיעה הנ"ל. כי ידוע, ורואים זה גם במוחש, אשר לפעמים תכופות ביותר מכיר הזולת במעלותיו של חברו יותר מה שרואה האדם בעצמו אצלו. — וככל העניינים גם זה משתקף בדיני תורתנו תורת חיים, אשר אין אדם מעיד על עצמו לא רק לזכות אלא גם לא לחובה.

ונוסף על האמור בנוגע למצבו העכשוי, תקותי חזקה ג"כ אשר כל' הידוע רוח אייתי רוח ואמשיך רוח, הנה האתערותא של המודרכות והתלמידות תוסיף גם בו תוספת רוח והמשכת הרוח לגלות גם מכחותיו הנעלמים, ואין צריך לומר הגלויים, להוסיף גם בו עצמו בפנימיות האמונה ובהמשכת האמונה מבחינת מקיף לבחינת פנימי, שאז מתבטאת היא בתוספת אור וחיות ופועל בתורתו ומצוותיו של המאמין. וכבר כתבתי לכב', שאשרי חלקו שזוכה לראות פירות בעמלו וזוכה לראות גם מתן שכרו בצדו בהכשרה נוספת שלו לקליטת התורה והמצוה בכלל ועניני החסידות בפרט.

ובודאי לדכוותי' למותר להדגיש, שכל פעולה טובה שפועלים בצעיר ובנוער נכפלת כמה פעמים ככה בפירותיהם ותולדותיהם, כפשוטם — לכשיבנו בית בישראל ויבורכו בבנים ובבנות, וגם כמשמעו — בהפועל שלהם ושל מושפעיהם.

בכבוד ובברכת הצלחה בהנ"ל

(ממכתב ר"ח שבט, ה'תשי"ז)

זה מזמן שנתקבל מכתבה בו מתארת מצבה הנפשי וכן ע"ד עבודתה בשדה החנוך, ובפרט עם קבוצת נערות ב... כן קבלתי מכתב מקבוצת הנערות אשר גם בו משתקף מצב רוחה, וכידוע אשר תכונת הרב ניכרת בתלמיד במדה גדולה.

ובמענה על מכתבה, הנה בטח למותר לבאר לפני בת ישראל כמותה, ובפרט שהיא מיוצאי רוסי' ומכרת הסבות והנסיונות שעברו עלי' בדרכה, אשר העולם אינו הפקר וכי הש"ת הוא המנהל אותו לכל פרטיו בהשגחה פרטית, שזהו מיסודות אמונתנו, אשר כל בני ובנות ישראל מאמינים בני מאמינים הם, ואפילו אם אין האמונה הזאת נראית בגלוי.

מובן מהנ"ל, אשר אין דבר אחד בעולם לבטלה, וכל ענין ודבר יש לו תכלית מיוחדת. נמצא אשר אם התכלית הרצוי' אינה יוצאת לפועל, ועל אחת כמה וכמה אם נעשה ההיפך מזה, מובן ההיזק מזה לעצמו ולכל העולם כולו. ודבר זה ברור עוד יותר לכל אלה, אשר ההשגחה העליונה הצילה אותם מרדת שחת בימי הגזירות שניתכו על עמנו, שאפילו בהתבוננות קלה אפשר להבין, כי לא בצדקתם ובזכות עצמם נצולו בדרך נס, אלא לשם תכלית מסויימת, ולכה"פ מכאן ולהבא עליהם למלא תפקידם וחלקם בעולם, ולא ח"ו להרוס. וכל מי שחונן בתכונות מיוחדות שיש לו השפעה, הנה צריך להשתמש בתכונות אלו לטובת הסביבה, כי אין זה ענין פרטי. ועל אחת כו"כ שצריך להכיר את האחריות לדור הצעיר, המתחיל למצוא דרכו בחיים.

לאחר הקדמה זו, הגם שלמותר להאריך בהיוצא מהדברים, אבל ליתר ביאור ושלא להשאיר מקום לכל ספק, אאריך אפילו במקום שהי' ראוי לקצר והוא:

מאחר שהשי"ת הוציא ממסגר והציל אנשי ... באותות ובמופתים היוצאים מדרך הטבע, והביאם למקום שיכולים לפעול שם גדולות ואפילו לא במסירות נפש, אלא במסירת הרצון לבד, הרי אין ספק שעליהם לוותר על „מציאות" עצמם ועל האנוכיות שלהם למען האמת.

כי מובן אשר כל הקושי שבזה הוא רק להקדים את הנעשה לנשמע (נשמע שפירושו הבנה), היינו הקבלת עול שבזה.

ואחרי אשר גם אותה הציל השי"ת, ... וחנן אותה בכח השפעה על הסביבה בכלל ועל הנוער בפרט, הנה פשוט הוא שעלי' להכיר את הזכות והאחריות שבזה, וחלילה לה להרוס ח"ו, החובה עלי' להשתמש בכשרונותי' במילואם ולא רק בחלקם כדי להשריש אמונה פשוטה בין בני ובנות ישראל ובפרט בין הנוער, ושלא להשאיר מקום לכל ספקות באמונה, ושלא לשכוח האמת הפשוטה, אשר מה שנדמה לה שיש לה איזה ספיקות בענינים עקריים, אין זה אלא דמיון הבא מצד הרע שבעולם, שחלק ממנו נמצא בכל אדם (יצה"ר) המעלים על האור והאמת. ומובן שהוא גם כן המסית לומר, שאי אפשר לה להשפיע בכיוון מיוחד כיון וכל זמן שהיא עצמה בספק. אבל אין היא הראשונה במצב כזה ואף לא האחרונה, וכבר הראה הנסיון שכל אלו שאחזו בדרך אבותיהם, היא דרך תורתנו תורת חיים, חיים גם בעולם הזה, הנה, כמו שבנוגע לעם ישראל בכללותו הרי החלקים שבו ששמרו התורה והמצוה קיימים עד היום הזה וכל אלו הכתות שסרו מן הדרך הרי או שלא נשאר מהם כל שריד ופליט או שהם רק מתי מספר שהולכים ומתנונים, כן הוא גם בהנוגע להפרט והיחיד, שעל ידי אחיזתו, בחייו היום־יומיים ובפרט בהנוגע לדבור ומעשה בפועל, בדרך התורה, הרי כל ימיו תוכניים הם ומשביעים רצונו (כשעושה חשבון אמת בנפשו) ונהנה ענג אמיתי כשרואה תוצאות השפעתו על הזולת. מה שאין כן בכל אלו שנטו מן הדרך, שזרעו ספיקות ובמילא קצרו אכזבות וכו'. ומכאיב להאריך בדבר המצער.

המורם מכל הנ"ל — כיון שחננה השי"ת בכשרונות השפעה וכן זכתה להיות כמה שנים בסביבה ספוגה יראת שמים וקיום המצות מעשיות, וזכות מיוחד נתוספה לה שנמצא בסביבתה חוג של נוער שיכולים לעודדו ולאמצו שלא יתרשם כלל וכלל

מהשפעות בלתי רצויות שעלולות להביא היזק וכו' בחייהם ח"ו — הנה חובתה וזכותה לנצל את כשרונותי' וזכויותי' הנ"ל במילואם. ואפילו אם שיטתה שאין הדבר מתיישב עדיין במאה אחוז בשכלה, הרי אין המושפעות שלה יכולות לחכות עד שתבוא להשלימות או עד שתגרש את כל המחשבות המבלבלות אותה, כי כל יום ויום העובר הרי זה אבידה שאינה חוזרת. וכנ"ל בלי ספק אצלי שזהו תפקידה בעולם אשר בשבילו הצילה השי"ת מכל מה שעבר עלי' והביאה למקומה עתה. און מיט דעם אויבערשטן — דינגט מען זיך ניט.

בברכה הצלחה מופלגה בכל הנ"ל, ואשר גם בפרטיות יצליחה השי"ת שיבוא לה כל זה בלי העלמות והסתרים יתרים על המדה ובברכת כתיבה וחתימה טובה, המחכה לבשורות טובות

(ממכתב כ"ב אלול, ה'תשי"ד)

...ובמ"ש שבעצמו זקוק לטוב טעם ודעת, — בודאי יודע גם הוא שאין נקי מצורך זה, וע"ד המסופר ברשימת כ"ק מו"ח אדמו"ר הנדפסת בהערות לתניא — בנוגע ללימוד התניא, והחומש, שהגדול שבגדולים והקטן שבקטנים משתוים בזה שלכל אחד יש חלק בהם, וכבר נמצא לא בהתחלה, וכל אחד מהם לא הגיע עד תכליתו, וכמדומה כבר כתבתי לכ' שזהו הפס"ד בשו"ע, שכל אחד מישראל מחוייב במצות הצדקה, ופשוט שלא רק בהנוגע לצדקת כסף וזהב גשמים הדברים אמורים, אלא גם בהנוגע לכסף וזהב רוחנים, הם אהבה ויראה, ודברים המביאים אליהם, הם התבוננות, שהאוי"ר הם תולדותי', והעיקר התוצאות מזה רמ"ח מ"ע ושס"ה מל"ת, כמבואר בתניא ריש פרק ד'...

(ממכתב ג' מ"ח, תשי"ט)

...ומובן וגם פשוט, שכיון שזכה שהשגחה העליונה העמידתו על חלק היפה, עבודה בחינוך הכשר על טהרת הקדש, המקרב לב התלמידים לאבינו שבשמים, בודאי שזהו מברר ומזכך ומעלה מדרגא לדרגא התלמיד והמתחנך ומוסיף בהצלחתו

של המחנך והמלמד בעצמו, וכמו כל עניני האדם, שעל כל אדם נאמר בכל דרכיך דעהו, הרי גם זה צ"ל בשמחה וטוב לבב, שהרי ציווי השי"ת הוא קיום התורה והמצוה וגם בכל דרכיך דעהו. וק"ל.

(ממכתב י' אייר, תשי"ח)

...טוב עושה ששומע להוראתם של הר"מ והר"י שלו, ובפרט שהתחיל להתעסק בשטח חינוך הכשר והקדוש. ובטח מזמן לזמן יתרגל יותר לזה, יתמעטו ההעלמות וההסתרים ותתרבה ההצלחה. ויה"ר שבקרוב ממש יודיע בשורות טובות בכל האמור.

(ממכתב ט' אייר, תשט"ז)

במענה על מכתבו ממוצש"ק ויחי והקודם לו, וממהר הנני לענות עליו מבלי לחכות על התור, מפני דחיפת הדבר,

בו שואל אשר אפשר שיבקשו ממנו לעבוד גם בבית ספר החקלאי, והרא' שפנו אליו עכשיו שיסע למחנה עליית הנוער כדי לבחור משם תלמידים מתאימים עבור בי"ס חקלאי, וחושש שלא יהי' על ידי זה גרעון בעבודתו בבי"ס למלאכה.

והנה הנסיעה בשביל בחירת תלמידים מתאימים, כיון שאינו אלא ענין חד־פעמי דיום ויומים ונוגע במאד שיהיו התלמידים מתאימים כמובן — אם ההנהלה מוצאת אותו מתאים לזה מובן שיש למלאות בקשתם.

בהנוגע לעבודה קבועה במוסד החקלאי, הנה כיון שעדיין אינו ידוע אם יציעו לו הנ"ל ועאכו"כ שאין ידוע פרטים, הרי אם תבוא הצעה זו — בודאי יוכלו להתדבר ביניהם איך לסדר העבודה באופן שלא יהי' כל היזק. והרי גם הנהלת הישיבה מעונינת בתועלת ביה"ס למלאכה. ואפשר שמוסד החקלאי, בהיותו מוסד חדש, דורש השתדלות מיוחדה מאשר ביה"ס למלאכה שכבר נכנסו הדברים במסלול, ואפשר שיומשכו כדבעי גם על ידי קטן הימנו ובפרט כשתהי' אימתו עליו (כיון שיוכל להכנס לשם לפרקים וזמנים הדרושים — לאיזה רגעים עכ"פ). ואשרי חלקו שההשגחה העליונה נותנה לו האפשריות להשתתף ביסוד מוסדות חינוך כשרים ברוח חב"ד ובמגמה שהתווה בשבילם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

גודל קורת רוח גרם לי מכתבו הראשון, בו כותב אשר נראה שינוי לטוב בהתלמידים, ובודאי מאז — ניכר שינוי והתקדמות לטוב נוסף על שינוי הנ"ל. ולפלא שאין כותב עד"ז...

(ממכתב כ"ה טבת תשט"ז)

... מ"ש אודות אי התקדמות כדבעי בלימוד הנגלה ותולה זה בסיבה אשר כו', הנה בתור כזה שיש לו חוש בחינוך, הרי יכול הי' לשנות היחס בלתי רצוי, אודותו כותב במכתבו, ע"י התמדה ושקידה והשפעה בכיוון זה על חבריו. ותועלת וזכות הרבים תלוי בו. ובפרט שזכות מייסד המוסד הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מסייעתו.

בהנוגע לשאלתו בהנוגע למסיבות שבת, הרי תקותי כשיבקר בבי"ס אחד פעם ושתים יוכל לייסד ולבסס את המסיבות שבת באופן כזה שיתנהג מכאן ולהבא גם בלעדו. ובפרט אם יתדבר עם ממלא מקומו שימצא על אתר ויעמוד עמדו בקישור מכתבים. ולאחר שיבסס במקום אחד יעשה כזה גם במקום השני.

בברכת הצלחה להתקדם בלימוד תורת הנגלה ותורת החסידות, וכן בקיום המצות בהידור, וביסוד כל זה — היא עבודת התפלה. וצדקה הרוחנית שיעשה בסביבתו תגדיל ההצלחה ותמשיכה למטה.

בברכה המחכה לבשו"ט

(ממכתב כ"ו טבת תשט"ז)

...ומה טוב בשטח החינוך*... והרי תפקיד טוב וקדוש הוא — לחנך ילדי ישראל, שעל כל אחד מישראל נאמר בנים אתם לה' אלקיכם, ובפרט ע"פ פתגם הידוע של הבעש"ט, אשר אהבת השם לכ"א מישראל הוא באין ערוך יותר מאהבת הורים זקנים לבן יחידם שנולד להם לעת זקנותם.

(ממכתב כ"ד אדר שני, תשכ"ה)

*) נכתב במענה לשאלה במה תהיה התעסקותה. המו"ל.

במענה למכתבו מכ' טבת, לפלא גדול אשר כנראה פעל עליו המענה שלי לנמיכת רוח, אף שבודאי ידוע לו ציווי הבעש"ט בהנוגע לאהבת ישראל, וכפתגם רבנו הזקן, אשר ואהבת לרעך כמוך כלי לואהבת את ה"א, וידוע המענה על השאלה שלו מה קודם. והרי אין לפעול באהבת־ישראל יותר מכמו בשטח החינוך על טהרת הקדש. ובפרט אלו שמאיזה סיבה שתהי' היו בצבא, שיחס מיוחד אליהם מילדים/ות, כנראה במוחש. ותקותי חזקה שיכיר שנמיכות הרוח בא פון דעם „קלוגינקען" ולא מהענין ח"ו. ובמילא יש להלחם בזה בכל התוקף, כיון שהוא הוא הדורין מארקא שכל מטרתו לעשות סווארקא, וכנגון הידוע של חסידים.

במ"ש אודות בקור כאן, בודאי שאין מופרך ח"ו הדבר. אבל מהנכון שיבוא לכאן ברכוש (ולאמיתו של דבר יהי' זה רכוש גדול). ז.א. בשעה שתהי' כבר פעילות בחינוך האמור ע"י התעסקותו בזה משך זמן. ועוד זאת — שאז נסיעתו וביקורו כאן הוא לא רק בהנוגע לעצמו, כיון שלוקח אתו עמו את הילדים, אף כי לא בגופן אבל ברוחם. ופשיטא שבחזירתו ישפיע גם על גופם. משא"כ בשעה שאין עדיין כל קשר בינו ובין התלמידים בעתיד. והלואי שכל אלו שנסעו בעבר לכאן וכל אלו שרצונם לנסוע עתה — מכירים היו האמת והחילוק הכי גדול בנסיעה בשני האופנים האמורים, ופשיטא שברשותו לפרסם הענין וגם בשמי, אף שלפעמים בענינים פשוטים צריכים לבאר ולהסביר ועדיין — אין בטוחים בקליטת ההסברה והמסקנא.

(ממכתב כ"ה טבת תשי"ח)

במענה למכתבו מי"ב שבט, בו כותב אופן הסתדרותם ... ושואל בהנוגע לרישומו בשכון שיבנה...

ולעת עתה אין עליו להתעניין בזה, כי אם לרכז כל שימת לבבו למלאכתו מלאכת הקדש, חינוך על טהרת הקדש אשר בבתי ספר אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש אשר באה"ק ת"ו, ובמקומו עתה. ובפרט שכפי כתבו, רובם הם מבני עדתו, ופסקה תוה"ק עניי עירך קודמין. ושכר כל העוסקים בזה, הרי מבואר בכ"מ, וכולל הצלחה גם בענינים הפרטים.

(ממכתב ח"י שבט תשי"ט)

בנוגע נודעתי ... מפעולותיהם הטובות בעת הרישום בפרט ובחינוך הכשר בכלל, לקרב את לבם של ישראל לאביהם שבשמים. וידוע מה שכותב כ"ק אדמו"ר רבנו הזקן זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בעל התניא והשו"ע בספרו תורה אור בתחלתו אשר על ידי מעשה הצדקה נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה. ואם בצדקה גשמית כן הוא, הרי על אחת כמה וכמה בצדקה רוחנית. ויהי רצון מהשי"ת שתקוים הבטחה הנ"ל בכל אחד ואחד מהם במילואה, ויצליחו בלימודם בתורת ה' הן בלימוד תורת הנגלה והן בלימוד תורת החסידות, וביראת שמים, וכלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, יגדלו להיות יראי שמים חסידים ולמדנים.

בברכת חג הגאולה גאולת כ"ק מו"ח אדמו"ר, ממאסרו בעד עבודתו במסירות נפש להחזקת התורה והיהדות, ומעשה אבות סימן — טוב ומזל טוב — לבנים אלו התלמידים

(ממכתב י"ד תמוז, תשי"ב)

נעם לי לקבל מכתבו מט"ז אייר, בו כותב אודות פרטי הלימודים עם הכתות שהשפעתו עליהם, ובודאי משתדל וכן משתדלים חבריו להרבות מספרם, כוונתי מספר המשתתפים בכל כתה וכתה, שבענין זה הוא כל' מרז"ל, נר לאחד נר למאה. ועיין הלכות תלמוד תורה לרבנו הזקן, פרק א' סעיף ג' בהנוגע למספר המשתתפים בכתה אחת, וכשישתדלו בזה בודאי יצליחו, וגודל הענין אינו נצרך לביאור, ואשרי המשתדלים בארגון כתות אלו והלומדים לפניהם וכדרז"ל, ובפרט בארצנו הק' אשר עיני ה"א בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, ואף שאין זה פוטר מלימוד בפ"ע, הן בנגלה והן בחסידות, כמובן ופשוט, ובפרט לימוד תורת החסידות המביא חיות בעניני האדם בכלל ובהשפעה על הזולת ביחוד, כבר ידוע פתגם רבנו בעל התניא והשו"ע, אשר על ידי הצדקה עם הזולת נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, וכשלומד שיעורו מצליח ביותר וביותר. ומטובו למסור הנ"ל לחבריו העוסקים בעבודה כגון דא, ויה"ר שכאו"א מהם יבשר טוב מהתפתחות המפעל ומהגדלת השתתפותו בו.

(ממכתב כ"ב אייר, תשט"ז)

...וזכות התעסקותו במלאכתו מלאכת שמים חינוך על טהרת הקדש, המקרב את לבן של בני ישראל לאבינו שבשמים, תעמוד לו בכל האמור.

וכציווי תורתנו הק' תורת חיים, דמעלין בקדש, בודאי יוסיף אומץ בזה, והרי זוהי גם כן דרישת והכרח השעה, דעקבתא דמשיחא, חשך כפול ומכופל דזמן הגלות, שזהו דורש הגברת האור והקדושה כמה פעמים ככה, המתבטא בפעולות איש הישראלי בכלל, ואלו אשר חוננו בכשרון החינוך ביחוד, לקרב לבם של המחונכים — על ידי אהבת ישראל, אהבת התורה ואהבת השם, וכידוע פתגם רבנו הזקן, שחד הן — להקב"ה תורתו ומצותיו, וככל שתגדל האהבה מתאים כהוראת התורה שדרכי' דרכי נועם ונתיבותי' שלום, הנה כמים הפנים לפנים מאחד לחבירו תתגלה גם האהבה מסותרת אשר ירושה היא לנו מאבותינו, כמבואר בספר תניא קדישא.

(ממכתב כ"ד אדר א', תשי"ט)

זה מכבר שמעתי על דבר פעולותיו הטובות בשדה החנוך המקרב את לבם של בני ובנות ישראל לאביהם שבשמים, וידוע פסק רז"ל (שלהי תענית) כל המוסיף מוסיפין לו, אשר אחד הפירושים בזה הוא, שכל המוסיף בענינים דתורה ומצות מוסיפים לו מלמעלה, הן בהיכולת להגדיל פעולותיו בתורה ומצות והן בגידול רצונו לזה שהולך הוא כהנ"ל מחיל אל חיל ובפרט בעבודתו עתה שהוא מפקח בכפרים מושב אחינו בני ובנות ישראל, הנה חוב וזכות קדוש הועמס על שכמו על ידי ההשגחה העליונה, להביא ולהעיר ולהאיר את מושבות בני ישראל בנר מצוה ותורה אור ומאור שבתורה זוהי תורת החסידות, אשר על ידי זה ממשיכים גם כן ברכה והצלחה בעניניהם הגשמיים, וכמ"ש בתורה, אם בחוקתי תלכו — שזה מדובר בלימוד התורה, וכמש"נ בספרא, והובא בפירוש רש"י ואת מצותי תשמורו — שזהו מצות לא תעשה, וכמרז"ל כל מקום שנאמר השמר, פן, ואל, ה"ז בלא תעשה — ועשיתם אותם — זהו מדבר במצות עשה — ומבטיח הכתוב, ונתתי גשמיכם — ולא עוד אלא שאתן אותם — בעתם וגו', ואשרי חלקו אשר הוא אחד משלוחיו של המקום ב"ה למלאות תפקיד הנ"ל בעולמו, ויהי רצון מהשי"ת אשר בקרוב ממש תומשך ג"כ ברכה בתוספת והצלחה בעניניו הפרטים, היינו שעל פי הבטחת רבינו אדמו"ר הזקן (תורה אור בתחלתו) יעשו מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה ויוכל להוסיף בקביעות עתים בתורת הנגלה ותורת החסידות ולעלות מחיל אל חיל, ובקרוב ממש יסתדר באופן המתאים לפניו בענין השידוכים בגשמיות וברוחניות גם יחד.

(ממכתב כ"ב תמוז, תשי"ב)

...וכבר כתבתי לאיזה מאנ"ש, אשר למרות שמחד גיסא גדול החשך מאשר לפנים בדורותינו אלה חשך כפול ומכופל, הרי לאידך גיסא בכמה ענינים רואים במוחש יותר ברור ובבהירות מאשר לפני זה [וכמ"ש על סוף ימי הגלות, יתבררו ויתלבנו ויצרפו וגו'], ואחד מהענינים שנראה עתה ברור יותר אפילו לאלו הרחוקים מתורה ומצות, הוא הקישור ההדוק שבין הגשם והרוחני, הפנימיות והחיצוניות, שדיעה זו הולכת ורווחת אפילו בין האינם יהודים, בחכמת הרפואה, בחכמת התכונה, בחכמת הפיזיקה וכו' ופשיטא בין בני ישראל (שעי"ז מובן עוד יותר ההכרח דהפצת המעינות נשמתא דאורייתא, וביחוד בין אלו העוסקים בגופא דאורייתא)

ובהנוגע לנידון דידן, הנה כל אלו שזכו וזוכים לקחת חלק בעניני תורה ומצוה ובפרט במוסד חינוך על טהרת הקדש וביחוד מוסד המייחד נשמתא דאורייתא וגופא דאורייתא, בריאות הגוף שלהם תלוי' בבריאות הנשמה שלהם שהיא בעיקרה תלוי' באותו הענין שהוא השער שלהם להעלות כל עניניהם מלמטה למעלה ולקבל כל ההשפעות שלהם מלמעלה למטה. ועד"ז הוא בהנוגע לכת"ר שמוכרח הדבר שיוסיף אומץ כו"כ בעבודתו בקדש בביסוס והתפתחות המוסד הק' בו זוכה לעבוד, וע"ז יתוסף בבריאות הגוף גם כפשוטו. ויתוסף גם הצלחת הטפולים הרפואים שייעצו אותו, ומ"ש שציווהו לנוח, אפשר למנוחה בכמה אופנים, ובנדון זה צריכה המנוחה לא רק שלא תחליש בהעבודה בתו"א, אלא שעוד תוסיף בזה...

(ממכתב ג' אד"ש, תשי"ז)

מאשרים קבלת מכתבו מאור ערב יום הקדוש, עם המצורף אליו, ות"ח ת"ח על הבשורה טובה מהענינים ב... ובודאי ההצלחה דעד עתה — תוסיף בהם, ובכללות המתעסקים ומשתדלים בעניני הרשת, כחות נוספים וחזקים, להרחבת הענינים ככל האפשרי, ואם המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, עאכו"כ שנים־שלשה ועוד. והרי נראה לעינים, שבהשתדלות מתאימה — אפשר להוסיף עוד עשיריות תלמידים־ות בגן וביה"ס. מובן שהנ"ל צריך להעשות באופן שלא להכניס ענין הנצחנות בהכנגד, שהרי דברי ודרכי תורתנו הם דרכי נועם וכמודגש בתורת החסידות.

וע"פ האמור מובן, שנכון במאד וביותר — מה שעורכים ב... התועדות ושמחת בית השואבה וכיו"ב.

בברכת הצלחה בכל האמור, ועד לופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה, ועד לנחלה בלי מצרים, המחכה לבשו"ט

(ממכתב י"ג תשרי, תש"כ)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מה' כסלו בבשו"ט מאשר ראה פרי טוב בעמלו בשטח החינוך על טהרת הקדש, אשר התלמידים ממשיכים במסורת אבות גם לאחרי גמרם חינוכם בהמוסד בו מכהן,

ויהי רצון אשר הצלחה האמורה תעורר בו כחות נוספים ז.א. לא רק להפעיל הכחות הגלוים שבנפש, אלא גם לשאוב ולדלות ממעין כחות הנעלמים, בכדי להוסיף אומץ — ומה שנוגע עוד יותר — חיות ואור בפעולות בשטח האמור. שאם בכל הענינים — ההצלחה תלוי' במדת החיות והאור שבהפעולה, עאכו"כ בענינים הקשורים עם הדור הצעיר, אשר שואף וצמא למלה חי', וחמה, וספוגה אור פנימי הבוקע ומאיר את כל שמסביב לו.

ובקשר עם האמור, נעם לי ביחוד לקרות במכתבו בסיומו על שמכיר בהתועלת למסור לתלמידיו שיחות חסידותיות. ונשלח לו בפ"ע הקטלוג דהוצאת קה"ת, בו יראה מה שהו"ל כאן בשטחים השונים, ויבחר את המתאים לאופי ולרמת הידיעות של החניכות. וכיון שהזמן אבדה שאינה חוזרת היא, כדאי שעוד קודם קבלת הקטלוג ישתדל למצאו אצל אנ"ש באה"ק ת"ו ... ואצלם יכול לרכוש גם הספרים שיבחר בהם.

בודאי ידועה לו פרשת יום הבהיר י"ט כסלו הממשמש ובא. ונשלחה בפ"ע חוברת (כתובה בשעתה ע"י כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אף כי בהעלם שמו מאיזה טעמים), ובטח יענין תוכן החוברת גם המושפעים שלו.

בברכת הצלחה בעבודתו הקדושה להרים
קרן ישראל סבא, ולבשו"ט בכל האמור

(ממכתב ט' כסלו, תשי"ח)

במענה על מכתבו מט"ז תמוז, בו כותב אודות פעולותיו בקדש בשטח החינוך על טהרת הקדש, ויה"ר אשר הוא וכן המתעסקים בזה ביחד אתו — לא יסתפקו בהענינים אודותם כותב ובאופן הפעולות בענינים אלו — כיון שאפשרי, ולכן גם מוכרח, היקף גדול יותר ופעולות מסונפות יותר. ואין הדבר תלוי אלא ברצון המתעסקים, כיון שהיכולת ניתנה להם מבורא עולם ומנהיגו הכל יכול. ובטח יוכל למצוא האותיות המתאימות להסביר הנ"ל לחבריו וכן לעצמו — עד שיפעלו הדברים בהנוגע לפועל. ואז מובטחים ע"פ הפסק בי"ד של מעלה הידוע, שתהי' ידם על העליונה למרות העלמות והסתרים.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרך לו מתאים לכתבו, והגדלת התעסקותו בהאמור והוספתו בזה — תמהר מילוי בקשתו עבורם ועבור עצמו.

אף שאינו מזכיר — בטח שומר שלשת השיעורים הידועים בחומש תהלים ותניא, נוסף על שיעוריו בלימוד התורה בכלל.

(ממכתב כ"ב תמוז, תשט"ז)

לאחרי הפסק הכי ארוך, נתקבל מכתבו מאדר"ח אלול הוא חדש הרחמים, בו כותב מההכנות להתחלת זמן הלימודים. ומצפה שיבשר טוב מההתחלה בפועל, ובאופן שגם ההתחלה תהי' באופן דופרצת וגו', וכידוע הוראת רבותינו נשיאינו ועד לכ"ק מו"ח אדמו"ר (שבכמה פרטים ועד לקלסתר פנים הי' בדוגמת אדמו"ר מוהר"ש בעל הפתגם): די וועלט זאגט אז מען קען ניט ארונטער דערפמען אריבער, און איך זאג אז מ'דארף לכתחלה אריבער. ויהי' באופן כזה במשך כל השנה — בעניני בית הספר וכל השייך לו, בתוככי כללות עניני הרשת וכללות עניני חב"ד אשר באה"ק ת"ו. ובודאי שיהי' זה צנור וכלים נוספים להצלחה בענינים הכללים והצלחה גם בענינים הפרטים.

(ממכתב ו' אלול, תשי"ט)

במענה על מכתבו בו כותב ע"ד סדר לימוד שיש לו בישיבה ואח"כ לימוד עם תלמידים בתלמוד תורה. און דערמאנט אויך וועגען דעם וועלען פאראן אין אמעריקע.

לויט דער גמרא סוף קדושין הם לא נבראו אלא לשמשני ואני נבראתי לשמש את קוני, וואס פון דעם פארשטייט מען אז אלע ענינים פון עולם, ניט נאר אייערע, זיינען תלוי אין דער ערפילונג פון ואני נבראתי לשמש את קוני, איז אז השי"ת האט דיר מצליח געווען און האט אויסגעוויילט דיך אלס זיין שליח לקרב לבן של בני ישראל לאבינו שבשמים דורך דער עבודה לערנען מיט תלמידים תורה און אויך צו האבען א גוטען השפעה אין דער ישיבה און תלמוד תורה, דארפמען פארלויפיג טראכטען נאר ווי צו פארגרעסערען אייער ארבעט אויף וויפיל עס איז נאר מעגליך, און בפרט אז די ישיבה דארף מאבילייזירען אלע פראנענע כחות בכדי צו פארגרעסערט ווערען סיי בכמות און סיי באיכות אויף וויפיל נאר מעגליך איז, און עס איז דאך באוואוסט דער ווארט פון רבנו הזקן צו איינעם פון זיינע חסידים אז

מען דאַרף זאַרגען אויף וואָס דאַרפמען מיך וועט השי״ת דענסטמאָל פאַרזאָרגען דאָס וואָס איך דאַרף, והוא הדין בהנוגע לכל אחד ואחד מאתנו.

און איר זאָלט מוסיף זיין אין התמדה ושקידה אין דעם לערנען פאַר זיך און מוסיף זיין בעבודתו בקדש צו פאַרגרעסערען די ישיבה . . . וועט דורך דעם אויך צוקומען אין די ברכות השי״ת והצלחתו אין אייערע ענינים הפרטים.

(ממכתב כ״ה אייר, תשט״ו)

לאחרי שתיקתו הארוכה נתקבל מכתבו מב׳ טבת. ונהניתי ממה שכותב דגם הם רואים שיש יכולת ואפשר להגדיל הישיבה ועניני׳ ביותר וביותר. ובפרט נהניתי ממ״ש אודות פתיחת הגן ילדים שגודל הענין בזה אין לשער וכידוע גם במרז״ל בענין הבל תשב״ר. ובפרט שבימינו אלה הנה גם לימוד האותיות והנקודות והתנהגות ביראת שמים — על מוסד חינוך לעשותם, כי לא תמיד יש לסמוך על ההורים, שהתעסקו בהנ״ל בזמן הש״ס ואפילו בזמן השו״ע ונ״כ. ומ״ש שיש מעצורים וכו׳ — הנה לפלא שכל מעצור עושה עליו רושם גדול כ״כ, אף שגם בעיני בשר רואים אז די שוועדע איז מען שוין איבערגעקומען. . .

(ממכתב י״ט טבת, תשט״ו)

. . . כבר מלתי אמורה לכמה מהנהלת הישיבות, שכמו שאלו שעליהם מוטל החוב להספקת עניני הכספים — אינם מחכים לזרוז ע״ד החפוש אחרי האמצעים והגדלתם, הרי עוד יותר מוכרח הדבר בהגדלת האישים היינו התלמידים הן בכמות (מספר התי) והן באיכותם. והעיקר בכמות התלמידים, וכידוע מרז״ל שבכדי שיהי׳ מאה יוצאים למשנה כו׳ הרי צ״ל אלף נכנסים למקרא, ומלבד שזה מוכרח יותר מחפוש האמצעים כי ישיבה סו״ס הרי תכליתה רוחניות, וא״כ רוחני קודם לגשמי׳ — הרי עוד נוסף בזה כי הגדלת מספר התלמידים ממשיך למעלה תוספת באמצעים הקצובים בשביל ישיבה ומוסד חינוך זה, ואז כשמחפשים למטה דרכים בדרכי הטבע להגדלת האמצעים יש מה להמשיך. משא״כ אם אין מוסיפין מלמעלה מה תועיל ההשתדלות בהגדלת האמצעים, כיון שאין מה להמשיך, והוא ע״ד המבואר

בכ״מ בדא״ח, בענין הפרנסה, שלבושים גדולים יותר מכפי המדה אינם מועילים ובמילא ה״ה מבלבלים וכו׳...

(ממכתב י״ב סיון, תשי״ב)

...ידוע המבואר בכ״מ בדא״ח, שמצד ענין הבינה שבשכל — אפשרי לבוא לידי מסקנות הפכיות בענין אחד, אם לחסד או לגבורה, ורק הדעת החזק קובע בזה. וה״ה בהנוגע להידיעה אודותה כותב, בהמשך לקטע המכ״ע שמצרף למכתבו. ומה שלומד אני בזה — הוא ההיפך ממה שלומד הוא. כי כנראה ממכתבו פעל זה עליו נמיכת רוח איך שמתחרים בהם וכו׳. ולדעתי המסקנא מזה — הוא שתושבי ... מכירים בהכרח חינוך תורני, אף שלע״ע אין מבחינים בין תכלת לקלא אילן, ואפילו למה שעוד פחות יותר, מקלא אילן. ובמילא עתה קלה יותר התעמולה בשטח זה. ומסקנא בנקודה שני׳ — עד כמה יקר הזמן בעניני חינוך, ולא רק מצד המתחנכים, שבאם אובדים יום אחד, מי יודע אם ישמע הילד־ה והוריו לדברים המבארים חינוך עטה״ק. אלא אפילו גם בנוגע להמורים והעסקנים, שהרי עתה רואים בעליל, שבאם היו עוד מוסיפים יותר בענין התעסקות ב... היו כובשים עוד שטח ועוד שטח, ובמילא הי׳ מתמעט המקום פנוי. וכיון שאין צועקין על העבר, מובן שכוונתי בזה בהנוגע לעתיד. ובפרט שאודות המוסד המתחרה נדפס שאינו רק פעמים בשבוע ה״ז נותן להם האפשרית הכי גדולה להתפשט יותר ויותר, שהרי הכל מודים בחילוק העיקרי שאין דומה ביקור בבי״ס פעם א׳ בשבוע או ה׳ פעמים בשבוע. ובפרט שלאנשי חב״ד ישנו הענין דהקעמפ, המבצע דחג הסוכות שעבר וכו׳. והרי אפילו התועדות די״ט כסלו ויו״ד שבט יש לנצלם בכיוון האמור. וכמו שהסבירו רבותינו נשיאינו שגם בהם תועלת למעשה בפועל ובהתועדות כאלו דברו רבותינו נשיאינו בהנוגע לחיזוק המוסדות וכו׳. וכמו שכתבתי זה כ״פ — כיון שהנ״ל הוא דרישת השעה ב... פשוט שניתנו להם הכחות והאפשריות למלאות הדרישה במלואה, ומזה מובן ג״כ שהתאוננות שאחדים מהמורים אינם מומחים כ״כ במקצוע החינוך וכו׳ אף שמובן שיש לעשות בזה לתקן ולשפר, אבל פשיטא שאסור ליפול ברוח. והוא, נוסף על הענין — שבודאי גם אצל אחרים לא מלאכי השרת מתעסקים כ״א בני אדם קרוצי חומר, הנה גם זה פשוט שאצלם אינה אותה המסירה ונתינה שבדידן. ועוד והוא העיקר, אין שם התעוררות ר״ר של רבותינו נשיאינו הק׳, וק״ל.

בהמשך לכל הנ״ל, הנה אחכה לבשו״ט שמוסיפין עוד יותר בהנוגע להקעמפ הבע״ל, ובאופן לנצלו גם להימים וחדשים שלאחרי זה, ומכש״כ וק״ו מאשתקד. וכן גם ע״ד חגיגת י״ט כסלו וניצולה וכן ימי חנוכה — בכיוון האמור, והשי״ת יברכם בהצלחה מופלגה בכל זה מתוך בריאות הנכונה ובשמחה וטוב לבב.

בברכה לבשו״ט

(ממכתב ט״ז מ״ח, תשי״ח)

. . . מובן שהנני בצער ביותר על גודל ההעלם וההסתר, שכאשר רואים גם בעיני בשר שההעלמות וההסתרים מבחוץ הולכים ומתמעטים, ואדרבה שעת הכושר היא להגדיל גבולם בתלמידים מחוגים שונים, וגם פון דעם אמת'ן חוצה בתוכם, ומתחלה להגדיל מספר התלמידים בכמות, ובמשך הזמן בודאי יגדלו גם באיכות הנה הולכים ההעלמות וההסתרים שמבפנים ומתרבים ומתגדלים, ועל ענינים שאפילו נה"ב מבין — שזהו ענינים של מה בכך, וכאשר כבר כתבתי כ"פ שדי ומספיק עבודה בשביל כאו"א וגם כבוד האמיתי ואפי' כבוד המדומה בשביל כאו"א. ולמרות כל זה — מושך כל אחד לצדו וההחלטות וההסברות משתנים ומתהפכים מן הקצה אל הקצה לעתים תכופות ביותר. והוא ע"ד מה שאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר באחת משיחותיו, אז באלד וועט קומען א זמן — וועט מען זיך חאפען פארן קאפ שזה זמן קצר לפני זה איז געווען א געשמאקע עבודה, און מען האט ניט אויס־געניצט די געלעגענהייט. ואף שהמדובר בפירוש — הי' ע"ד גאולה השלימה שאז יצטערו על מה שלא ניצלו ההזדמנות דזמן הגלות הנה — בזעיר אנפין — הוא בכאו"א בזמן הגלות, כיון שכמה ענינים הולכים ומתגלים ע"י שמסירים מהם ההעלם וההסתר, ובמילא שייך כל ענין זה וטענות הנ"ל בנוגע לפרט זה ....

(ממכתב י"א אדר ב תשי"ד)

. . . שמחתי במאד מאד להידיעה אשר מלא המוסד תלמידים־ות שי' (ותקותי שמשתדלים ככל האפשרי להגדיל כושר קליטתו). ויה"ר שמן המילוי בכמות יבואו ג"כ למילוי באיכות. ויה"ר שבקרוב יראה איך שגם שאר ה„מרה־שחורה"ות שלו (יעויין מכתבו: מכב' תמוז תשכ"א, ועוד) כזה יהי' סופן, ויקיים ציווי הבורא לעבדו (בכל דרכיך) בשמחה וט"ל.

(ממכתב י"ג אלול תשכ"ב)

ב. התמסרות המחנך

במענה למכתבו מיום הבהיר ל"ג בעומר.

בעת רצון יזכירו עוד הפעם את זוגתו תחי', על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, למילוי משאלות לבבם לטובה.

ומובן וגם פשוט, אשר עבודתם בבי"ס הרשת אשר על שמו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, שעל הציון הק' שלו יזכרו, הרי הוא הצנור וכלים להוספה בברכת השי"ת בהמצטרך להם ובהנ"ל בפרט, שהרי מדתו של הקב"ה היא מדה כנגד מדה אלא שכ"פ ככה, מושננתם לבניך אלו התלמידים לושוננתם לבניך כפשוטו.

אלא שגם זה פשוט, שמלאכת ה' היא מלאכת החינוך כהוראת חז"ל בזה — צריכה להיות ולהעשות במסירה ונתינה ושקידה, ועמידה על המשמר — מבלי להתחשב עם בלבול היצר, בלבולים מבפנים או מבחוץ. ואם בכל מקום כן הוא, עאכו"כ באה"ק ת"ו ובדורנו עקבתא דמשיחא. ויהי רצון שיבשר טוב בכל הענינים, הכללים והפרטים גם יחד.

(ממכתב כ"ב אייר תש"כ)

נתקבלו מכתביו פ"נ, אשר יקראו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע. ובטח ראה קטעים ממכתבי לכמה מאנ"ש, בהמדובר בכ"מ בדא"ח אודות הענינים והמצוה שצ"ל זהיר בהם טפי, כי זהו השער של פב"פ בהעלאה מלמטל"מ ומלמעלה למטה. וכיון שהשער שלו הוא עבודה בשדה החינוך על טהרת הקדש, כנראה מהנהגת ההשגחה פרטית עמו עד עתה, ולזה צ"ל בריא לא רק בנשמה אלא גם בגוף, וכמבואר הפסק בזה בהנחה ברורה ופשוטה בהלכות ת"ת, ועיין ג"כ לרבנו הזקן בהלכות אלו, הרי עליו לשמור על בריאותו בגשמיות כפשוטו בלי ערמומיות, ובמילא יהי' לו כח לעשות מלאכתו כדבעי, ובמילא תתרבה הברכה וההצלחה בהנוגע לו ולכל ב"ב — שיחיו — ויבשר טוב בכל הנ"ל.

(ממכתב ט"ו שבט תשט"ו)

... א) ממיעוט שעות הוראה סובלים התלמידים־ות בני ובנות ישראל כשרים, ואם אפילו עשתה הנהלת ה... איזה אי צדק בזה, אין כל הצדקה לענוש את התלמידים־ות, ובפרט עונש כזה, שלא תמיד אפשר לתקנו, כי הזמן הוא אבדה שאינה חוזרת בכלל, ובפרט שעות החינוך של ילדים וילדות שכל שעה במשך זמן החינוך שקולה היא כנגד משך זמן כ״פ ככה בזמן בגרות האדם כמובן.

ב) מובטחני שגם בעיניהם ברור שלא עשתה הנהלת ה... איזה דבר בזדון ופשיטא שאם היו מעות בקופה או אם הי׳ אפשר בקל להשיג מעות, הרי גם חברי הנהלה שבעי רצון היו לסלק החובות ואם יש מקום לאמר לשלם מדה כנגד מדה אין מקום לומר לענוש במזיד על מה שעשה פב״פ בשוגג או באונס...

ד) העולה על כולנה הוא ההירוס בהשקפת עולמם של המחונכים שלהם בראותם שבשביל תביעה גשמית לר׳ פלוני או לעסקן צבורי פלוני עושים עול לעשיריות תלמידים ותלמידות, וכיון שזהו הנהגת המורה שלהם והמחנכם בעניינים של יהדות ומדות טובות הרי אינו מובן מפני מה לא ינהגו המחונכים בדרכים כאלו שטוביא חטא וזיגוד מינגד, והרי ידוע בהענין דשאול באחד ועלתה לו, ודוד בשתים ולא עלתה לו כי חטאו של שאול הי׳ בהענין שהוא הי׳ תפקידו ומשרתו היינו בעניני מלכות משא״כ חטאיו של דוד אף שמצד עצמן היו חמורים יותר לא היו בתפקידו, ובלשון החסידות עיקר שליחותו בעלמא דין, ומפני טעם זה מובן ג״כ אשר זה שצמצמו בהשעות דלימודי חול אין בזה נפקא מינה בהיזק דפעולה זו, ונוסף ע״ז הענין שבשעות הנוספות ילכו התלמידים־ות בטל וכו׳.

תקותי אשר שורותי אלה המעטות בכמות תספיקנה. וישמחוני בבשורה טובה בדואר החוזר אשר מנדבים כל השעות הנוספות ועושים את זה בטוב עין ובחפץ לב שבזה תלוי׳ ההצלחה בהשפעה על התלמידים.

המחכה לבשו״ט כנ״ל ותודה חמה על ההקדם בזה.

נ.ב.

בכל הנ״ל לא נגעתי מפאת ההלכה בענין של שביתת מורים בת״ת או בחדר, כי אין כאן המקום, והעיקר אשר מובטחני שאין זקוקים לזה כלל וכלל.

(ממכתב י״ב מ״ח תשט״ו)

... מ״ש אודות זמן עסק הרמי״ם במסחרים, הנה אין בזה מענה על הטענה. שהטענה היתה, לא שבזמן שצריכים ללמוד בהישיבה הולכים ברגליהם ברחוב, אלא שבמחשבתם משוטטים בשוקים ורחובות. וראי׳ לזה שכבר מוכנים המלתחות וכו׳

הנצרכים להמסחר, ותיכף לזמן סיום הלימודים, ע"פ התכנית, הרי כהרף עין נסגרים הספרים, ועומד כבר מוכן עם המלתחה שלו וכיו"ב. ומתהפכים בהרף עין זה מיושבי בית המדרש ליושבי קרנות ורצים למקום — שמדמים — שדוקא שם נמצאת פרנסתם ופרנסת ב"ב שיחיו, אשר במילא — אי אפשר שגם במשך זמן הלימוד לא יכינו את מחשבתם ואופן דבורם להמסחר לשם פונים תומ"י לסיום השיעור.

והשי"ת יעזר את כאו"א מאתנו, שלא להחליף את עיקר העיקרים, בטפל דטפל, שחילוף כזה מצ"ע מופרך הוא, ונוסף ע"ז — עוד מקלקל את הענינים הטפלים, וכמובן.

בברכת הצלחה בעבודתם בקדש.

נ.ב.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל לל"ג בעומר הבע"ל*, אשר בטח יזכו בו את הרבים.

ובהמשך לתוכן מכתבי, הנה גם במאמר זה מבואר גודל ענין השימת לב, שדוקא ע"י בא דבר בפועל, עי"ש. וידוע סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם החסיד ר' בנימין קלעצקער, שכאשר באחד חשבוני המסחר, כתב הס"ה אין עוד מלבדו, ועל השאלה מאתו איך אפשר שבעת עסקו במסחר יתעסק בעניני דא"ח. ענה ע"ז שהוא במכש"כ וק"ו, ומה בשעה שעומדים לפני הקב"ה, נופלים מח"ז של קלעצער, הרי עאכו"כ בשעה שעוסקים בקלעצער יש מקום שיפלו מחשבות טהורות וקדושות.

וכדאי הי' להסביר לכל אנ"ש בעלי מסחר סיפור זה, ועאכו"כ לאנ"ש שע"פ רצון כ"ק מו"ח אדמו"ר צריכים היו להיות יושבי אהל, וחדשות מקרוב עשו — שנתהפכו לבעלי עסק. והאריכות בכל הנ"ל אך למותר.

(ממכתב ח' אייר תשי"ג)

---

*) קונ' קח. המאמר נדפס גם בסה"מ תש"א ע' 115. המו"ל.

... בהמשך להנ"ל — מ"ש בהסיבה להעדר ההתעסקות כדבעי מפני טרדות בפרנסה, הרי מבואר בתורת הדא"ח ומובן גם בשכל, אשר בענינים של פרנסה צ"ל שני חלקים: א) שתהי' הפרנסה מוכנה למעלה. ב) שתומשך למטה מעשרה טפחים בבני חיי ומזוני. וכמבואר בארוכה בכ"מ ומהם בקונטרס ומעין מבית ה' יצא. ואיש האומר שאין לו זמן להתעסק בחלק הראשון כיון שטרוד הוא בההמשכה למטה כו' — אין לזה כל מקום בשכל. וכדי שיקצבו לו הפרנסה למעלה ה"ז דוקא בהתעסקות

בענינים של תורה ומצות. ולית דין צריך ביאור. ובפרט בהנוגע לאנ"ש והתמימים אשר ההשגחה פרטית שלחה אותם למדינה מיוחדת בשליחות מיוחדת. ומה תועיל ההוספה בהטרדה כיון שהוספה זו ממעטת ח"ו במילוי השליחות ובמילא גם בהקצבת הפרנסה למעלה ח"ו. ואין להאריך בדבר המצער.

(ממכתב י"א כסלו תשט"ו)

... ועוד הפעם הנני מדגיש ביותר וביותר:

ט) שבאם היו מתענינים במצבם של התלמידים ובהנהגתם כדבעי למהוי, לא רק בעת שיושבים בשיעורי הישיבה אלא גם בשעות שנמצאים לרשותם, לדעת במה הם עוסקים, עם מי נפגשים, הנהגתם ודבורם וכו' — פשוט הדבר שכמה תופעות לא הי' להם מקום. ותמורת זה שבכל מכתב המתקבל מודיעים שהמצב הרוחני של התלמידים הולך ומתדרדר היו יכולים לבשר שלא רק עומד על עמדו אלא שגם משתפר. וחוששני שגם עתה הרי כמה ענינים הם בגדר דקדירה דבי שותפי, וכל אחד מוצא הסברה שאין זה מענינו, והוא את חובתו כבר עשה בשעות המיוחדות לו, ובינתים מצב הענינים הוא בכיוון הנ"ל...

(ממכתב ב' אד"ר תשי"ז)

במענה על מכתבו מח' מ"ח, הנה יה"ר מהשי"ת שיצליח במלאכת שמים — השגחה על תלמידי ישיבת...

וכבר ידוע, אשר אחריות המשגיח היא גדולה פי כמה מאחריות הר"מ והר"י, כי הרי עליהם ללמוד התורה עם התלמידים ולפניהם, שבזה אין התנגדות כ"כ מהלעו"ז, כיון שהתורה היא לחם מן השמים ודברי תורה אין מקבלים טומאה, שמצד עצמם אין בם פסולת. וכן מצד הלומד לא תמיד נוגע כ"כ, כיון שאם ח"ו לא זכה נעשית לו כו' — משא"כ על המשגיח לראות שהתורה תלמדהו, כפתגם נשיאנו הק', שמתעצם עמה עד שנקראת תורתו, דאורייתא וישראל כולא חד, ונגד זה נלחם היצה"ר ומושך עמדו גם את הנה"ב — בכל תוקף, אבל כיון שכמרז"ל אפי' ריש גרגותא הרי מן שמיא קא ממנו לי' — בודאי ניתנו לו הכחות למלאות תפקידו זה,

ואין הדבר תלוי אלא ברצונו הטוב. ויצליחו השי"ת שלאחר זמן קצר יוכל לאמר ראו גידולים שגדלתי.

נ.ב.

בודאי למותר לעוררו, אשר כמו שבחיות הגוף הגשמי, אפילו החיות שבהגוף מצד עצמו, מתחזק ומתוסף ע"י גילוי החיות הנשמה, כן הוא בהנוגע לגופא דאורייתא ולנשמתא דאורייתא כמובן.

(ממכתב י"ד מ"ח תשט"ו)

במענה על מכתבו מיום הבהיר הילולא דרשב"י, בו כותב אשר משגיח הוא בנגלה, אבל אינו עונה על משאלת התלמידים מפני שלומד הוא לא אותה המסכת הנלמדת בכתה.

ומובן שאין לטעם זה כל יסוד כיון שבידו הדבר תלוי ללמוד המסכת שלומדים הם. ובפרט ע"פ הפס"ד בהלכות ת"ת לרבנו הזקן פרק א' סעיף י"ב שבכגון דא העיקר הוא שיקבלו התלמידים השפעתם כדבעי. כן הטעם השני, שאין לו כח להם כי שואלים הרבה, — גם בזה צ"ע, כי ממ"נ אם שואלים כהוגן, כדאי לענות אותם, ואם אין השאלות כהלכה עליו להסבירם את זה עצמו, כי הרי זהו מיסוד חינוך תלמידים שיהיו שואלים ומשיבים כדבעי, וק"ל.

ובמ"ש שמפחד שהכחות ששם עליהם ה"ז לחנם, ומעתיק פתגם אדמו"ר הזקן בזה, — תמה אתמה על אנ"ש שיאמרו דבר כזה, שפב"פ אינו שייך ללימוד החסידות, ולכן אין להתענין ולהמשיכו ללימוד זה, כי אפילו את"ל שפתגם רבנו הזקן אינו בדותא, וקרה כן באמת, הרי בטח ידע שרש נשמתו וענינו של פב"פ בגלגול זה, ובהתאם לזה פסק דינו, משא"כ באנשים בערכנו. וראה ג"כ הלכות ת"ת לרבנו הזקן פרק א' סעיף ד אשר א"א להנשמה להתתקן וכו'. ומי מאתנו יקח עליו האחריות לפסוק דין היפך האמור...

(ממכתב י"ג סיון תשט"ו)

... לכתבה אודות ענין הבדידות, לפלא גדול, שהרי בודאי יודעת מפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל, חסידות האָט אויפגעטאָן אַז מ'איז נישט עלענד כו' (החסידות פעלה שסילקה ענין הבדידות) שאם בנוגע להקשר

שבין רבי לחסיד הדברים אמורים, כמבואר שם בארוכה — עאכו"כ להקשר ושייכות שבין אדם לאדם שבסביבתו, ופשיטא שכן הוא בקשר שבין ה' ובני ישראל, ובמיוחד מובן הענין ע"פ יסוד תורתנו תורת חיים בענין השגחה פרטית, שהוא כפשוטו אשר השם יתברך משגיח בהשגחה פרטית על כל פרטי ופרטי החיים. והשגחתו וברכתו והשפעת טובו וכו' הרי אחד הם, כי מקורם אחדות הפשוטה.

מהאמור משתלשל ומובן בנוגע לפועל ולהרגש, ולהשקפת חיים — אשר כל אחד ואחת נמצא בעולם (עולם של כו"כ נבראים מכל הסוגים דמדבר חי צומח ודומם) שהשפעתו עליהם, וככל הענינים שבעולם — מושפע גם הוא מהם, (אף שמובן ופשוט שההשפעות אינן דומות כלל), וכיון שכן הוא — הרי כל אחד מהם חייו מלאי תוכן עכ"פ בכח ובו הדבר תלוי להפעיל התוכן שיבוא מכח אל הפועל. — כ"ז באופן עקרוני, בנוגע לכאו"א מישראל, אשר תפקידו להיות שותף במעשה בראשית, מתאים לאמור.

בנוגע אליה תגדל התמי' פי כמה, שהרי זיכתה אותה השגחה העליונה והעמידתה בשטח חינוך בני ישראל, בניו של מקום ילדי ישראל, שכל פעולה טובה שלה בהם והשפעה עליהם, הרי זה מייצר קירוב נצחי ביניהם, רוחני וקדוש וטוב ומועיל גם למטה, שבכל ענינים אלו אין המקום מפסיק ואי אפשר שיחול בו פירוד (שלכן הוא נצחי) במלות אחרות, כשישבת בחדרה ונמצאת בהרגש של בדידות, ובה בשעה אחד מתלמידי' או מהמושפעים שלה חוזר על השעור ששמע ממנה, או מברך ה' כפי שלמדה אותו וכו' — הרי זה מוסיף חיות ואור בהקשר שביניהם. וא"א שהנפש האלקית שבה לא תרגיש התוספת, כיון שענין זה הוא מעצם עצמותה, והרי פנימיות האדם ועיקרו הוא הנפה"א שבו, ולאמתתו של דבר היא המחי' גם את הנפש הבהמית.

ידע הנני שלא „כל אחד" מרגיש את האמור. כיון שאין נראה לעיני בשר ואין היד יכולה למששו, אבל אין זה ממעט כלל אמיתת מציאות הענין, שלכן בהתבוננות קלה — נפתח הפתח מהנפה"א לשכל האדם ועד לנפש הבהמית להשפיע עלי' בכיוון האמור. וכיון שהאדם בעל שינויים הוא וישנם זמנים שצריכים להתעוררות מיוחדה ולתוספת מיוחדת, אז הרי עצה היעוצה להפגש עם מי שהוא מהתלמידים או המושפעים או עכ"פ לדבר עם מי שהוא אודותם והשעורים וכו'. והרי הקול מעורר הכונה והדבור מגלה את הענינים יותר.

רגיל הדבר וכמעט טבעי הוא בבני אדם, בסגנון חז"ל, טענו חטים והודה לו בשעורים. כוונתי — שמחליפים הסיבה האמיתית בענין אחר...

(ממכתב ו' ניסן תשכ"ה)

ג. אופי החינוך

... בשאלתו אשר אחד מתלמידיו רוצה ללמוד במוסד בו לומדים רק לימודי קדש, ושואל אם לסייעו בזה או שלא לעשות כלום.

ולפלא הספק והשאלה בדבר. שהרי בעניני ת"ת וכיו"ב באם אין עושים העניינים ככל האפשרי, ז.א. כמאן דבעי למיעבד, בנדון זה ה"ז בגדר דביטול תורה הכי מבהיל, ועליו נאמר כו' (אף שבקצה השני, הנה זה שא"א לו בשו"א, יוצא אפילו בקריאת פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית, ויעיין בזה* ביאור אדמו"ר הזקן איך שאין כל סתירה בזה), שעפ"ז מובן שכל אחד המשתוקק ללמוד שעה אחת יותר בתוה"ק, הרי על כל אחד מישראל להשתדל ככל התלוי בו ולסייע בידו. ובפרט שהמדובר, כפי שכותב, בבעל כשרון ובלשון חז"ל ממולח**.

... כשביקר כאן ... סיפר ששיטתו בחינוך תלמידיו בישיבה שמסביר להם שתכנית הישיבה בה לומדים, אינה במעלה הכי גדולה, אלא שמתאים לחינוכם הקודם או לדרישת הוריהם, הרי רק מספר שעות ספורות הוקדש ללימוד התורה, ועליהם לשאוף ולהשתדל באפשרית הראשונה בלימוד התורה על חשבון שאר הלימודים. ובזה הסביר להם שבנו הוא — שלחו ללמוד בישיבה בעיה"ק ירושת"ו. והרי גם בזה נראה שאין כל סתירה כלל, במה שתלמידו הוא יסע ללמוד בישיבה בה לומדים לימודי קדש כל היום כולו, ודלא כהטענה שאמרו לו.

(ממכתב כ"ט אייר תש"ח)

---

*) תורה אור מגילת אסתר (צח, ג). הל' ת"ת פ"ג בקו"א.

**) קידושין כט, ב. להעיר מלקו"ת ס"פ ויקרא.

במענה למכתבו מח' אדר, ובהקדמה, שבכלל בנוגע לילדים ולנוער, משתדל כל אחד שיקבלו המקסימום בכל עניני טוב, יהדות וקדושה וכו', שזהו מטבע האדם וההרגש המיוחד שלו לבני הנוער. ובפרט בהביא בחשבון הרוחות הבלתי מצויות ומצויות שאפשר שהנוער ייפגש בהם כשיעבור לחיים עצמאיים, שלכן צריך לחיסון בפני כל צרה שלא תבוא גם כן. ועל אחת כמה וכמה בתקופתנו שרבה בה המהומה וטשטוש הערכים וכו'.

ב) אם הנ"ל הוא בנוגע להיחס מצד כל אחד, על אחת כמה וכמה שהמדובר במחנך הרואה בזה תפקיד נפשי ועבודתו בחינוך ומטרתו היא שהמחונך יתאים למלוי תפקידו, כמאמר חכמינו ז"ל במשנתם, אני נבראתי לשמש את קוני, והרי קוני הוא אין־סופי, שמזה מובן ג"כ שככל שיהי' השימוש בשלמותו עדין נשאר מקום להוספה ושלמות יותר ועד אין סוף.

שעל פי זה מובנת גם כן הודעת חכמינו ז"ל, תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל. מדייק המאמר שהמדובר בתלמידי חכמים אמתיים, ואפילו במדרגתם כמו שהם בעוה"ב ובמדרגה הנקראת שם בתורת אמת בשם „חיל", בכל זה ילכו מחיל אל חיל שלמעלה הימנו, וגם שם לא ימצאו מנוחה, כי ישתוקקו לחיל גבוה יותר וכו'.

ג) ואמרו חכמינו ז"ל נפש אחת בישראל היא עולם מלא.

המורם מצירוף כל הנ"ל הוא, אשר ככל שיהי' החינוך במקום פלוני טוב, באם יש תקוה שבמקום שני יהי' החינוך לשימוש הנ"ל נעלה יותר (בין בכמות לימודי הקודש בין במיעוט שימת לב ללימודי חול או שאינה נדרשת כלל מפני שאינם נלמדים שם כלל, כך שהסיכויים גדולים שם יותר להצלחה בכיוון הרצוי הנ"ל), הרי בודאי מחובתם של כל אחד ואחת להשתדל שהמחונכים ילכו מחיל אל חיל, מחינוך טוב לחינוך משובח יותר.

בודאי שלא יקפיד כ' על הכתוב לעיל, אלא שלדעתי אין זה מספיק, כי ביכלתו לא רק לקבל את האמור בשמחה, אלא אדרבה לסייע שיהי' סדר זה, כלומר התשוקה ללכת מחיל אל חיל, גם אצל התלמידות שמפני איזו סיבה שתהי' לע"ע אין רצונן בכך, או שגם אין ביכולתם מסיבות תלויות בהן או בלתי תלויות בהן, שלכן לכו"כ בנות יעצתי והוריתי שתמשיכנה למודיהן במוסד של כ'.

מעין האמור, ומעשה רב, שאיקלע לידי לפני שנים אחדות (ושמחני ביותר), אשר בשיחתי עם אחד מראשי ישיבות . . באה"ק ת"ו שאלתיו בנוגע לחינוך בניו, וענני בפשטות שהם לומדים באחת הישיבות הגדולות הליטאיות. ועל שאלתי איך זה מתקבל על הורי התלמידים שבישיבתו שהוא אומר בה שיעורים בהתלהבות וכו', ענני איש שיחי — וג"כ בפשטות — שישנם כאלו שלעת עתה עכ"פ ישיבת . . היא השיא שלהם שיכולים להגיע אליו, ובעצמו מכריז ומודיע גם במחיצת . . שכל עניני יהדות אין־סופיים, וכמו שצריך להיות שמח בחלקו בענינים גשמיים, כך על כאו"א להשתוקק ללכת מחיל אל חיל בענינים רוחניים, על אכו"כ בנוגע לחינוך.

בכבוד ובברכה לבשורות טובות

(ממכתב ט"ז אדר, ה'תשל"ה)

נעם לי לקבל מכתבו מבשר טוב וברכה, אשר סידרו את בנם ... שילמוד לימודי קדש כל היום כולו, ולקח חלק בסידור מחלקה בזה, שבמילא נעשה זה ג"כ ענין דזכות הרבים, שע"ז כבר פסקו רז"ל שזכות הרבים תלוי בו, ועיין באגה"ק — סי' כ"א — של רבנו הזקן בעל התניא — פוסק בנסתר דתורה — והשו"ע — פוסק בגלה דתורה — אשר ענין העקדה עצמה אינה נחשבת כ"כ לגבי הענין שאברהם אבינו עשה זאת בזריזות נפלאה להראות שמחתו וחפצו למלאות רצון קונו ולעשות נח"ר ליוצרו, עי"ש, ומובטח הקב"ה לקיים הבטחתו בתורתנו תורת חיים, אשר הנהגה כזו הרי ככתוב באגה"ק שם מגינה ומצילה בפירוש בעוה"ז כו'. והרי גם בענין הנ"ל נעשה הדבר פעמים רבות, כי בכל יום ויום שילמוד בנם שי' לימודי קדש באותן השעות שהי' עלול ללימודים אחרים, הרי נעשה הדבר עוד הפעם, שבמילא גם על זה חל הלימוד ותוספת ברכה הבאה לפי רוב המעשה, און השם יתברך זאל העלפען, אייך ביידען, דעם טאטען מיט דער מאמען, צו ערפילען זייער הארץ פארלאנג בקרוב ולבשר טובות תכה"י.

נ. ב.

מובן מעצמו שברשותו להראות מכתבי זה, או למסור תוכנו, לכל אלו שכבר עשו כמוהו, ועאכו"כ לאלו שעדיין לא בחרו בטוב האמיתי, ובמילא לא בא אצלם הנ"ל בפועל, והרי חזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, ובפרט כשיוסיף בזה דברים היוצאים מן הלב — שנכנסים אל הלב. והשי"ת יצליחו להיות שליח טוב גם בענין נעלה זה.

(ממכתב ח' מ"ח, תשט"ו)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מט"ו סיון, בו כותב אשר בעוד חדש רוצה לחזור ל...

ואף שלכאורה אינו שואל עצה בזה, בכ"ז מנצל הנני ההזדמנות לעורר שלדעתי, באם יש אפשריות, כדאי במאד שימשיך בבקורו באה"ק ת"ו. לכל הפחות, עוד איזה חדשים, בערך עד תקופת חג הפסח הבע"ל או עכ"פ עד לחדש שבט, שאז, כמדומה, ב... מתחילה עונת לימודים חדשה, ובמשך חדשים אלו — ילמוד בישיבה בה לומדים רק לימודי קדש כל היום. והעיקר שישתדל להיות בפנימי' שלה, ז. א. באוירה של ישיבה כל היום כולו. והרי דוקא שנים אלו דגיל שלו הם החשובות ביותר לעיצוב דמותו של האדם למשך כל ימי חייו. ועוד, וגם זה עיקר חשוב ביותר — לביסוס וחיסון נגד הרוחות המנשבות בעולם, שדוקא בתקופתנו זו נושבות כמה רוחות בלתי רצויות, וביחד עם זה די תקיפות, וק"ל. ואף שמובן ערך וחשיבות התפקיד שרוצה למלאותו ב... עבודה בשטח חינוך מסורתי, הנה — הכנה יותר

יסודית להאמור, בודאי שתשתלם פי כמה, בתוספת יעילות בהשפעתו, נוסף על התועלת לעצמו. והרי בודאי למותר להדגיש, שהשפעת החינוך יותר מאשר תלוי' היא בידיעות המורה, תלוי בהשקפת עולמו בהתמסרות שלו לתפקידו בתור מחנך ומדריך וכו'. והרי דוקא בנקודות אלו, השפעת אוירה של ישיבה, ומה טוב חדורה אור וחום חסידותי — חשובה ביותר וביותר...

(ממכתב כ' סיון, תש"ט)

...עד עתה נתעכבתי להעיר על הבא לקמן, אבל אינני רואה רשות לעצמי להשתמט מלכתוב עתה עד"ז. והוא — במכתבו הקודם הזכיר כמו בדא"ג, אשר בנו שי' לומד במוסד פלוני, — והנה אף כי אין מוכרים לי תנאי הלימוד במוסד שמזכיר, הנה בודאי, כפתגם הידוע, צו גוט קען מען שטענדיג צוגעבען. והרי כמה מוסדות חינוך בגיל שלו באה"ק ת"ו, ששם לומדים רק לימודי קדש וחדורים יראת שמים, ובהם גם כאלו שחדורים גם אהבת השם, ז. א. חסידותיים. ולכאורה הרי כל עסקן בשטח החינוך — עליו לכל לראש להראות דוגמא, שאין להסתפק בחינוך לחצאין ולשליש וכו'. ובפרט בהביא בחשבון השפעת הרחוב וכו' וד"ל. והוא ע"ד החילוק בדין, בין טופח ע"מ להטפיח לטופח סתם.

תקותי שביום הבהיר י"ט כסלו התועד בסביבה מתאימה, ז. א. שמה שכותב ע"ד התכנית לי"ט כסלו, הביאה בפועל והעיקר — באופן שיהי' רישומו ניכר במשך כל השנה, שהרי יום זה הוא ראש השנה לדא"ח (כידוע אגה"ק של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע, נדפסה בהיום יום י"ט כסלו), וידוע הדיוק „ראש" ולא תחילה כי ממנו המשכות לכל ימי השנה ע"ד ההמשכה מראש לכל האברים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

(ממכתב כ' כסלו, תש"כ)

...כותבת אודות בעיות בנה הבכור שי', ואיך להשפיע עליו וכו',

והנה מובן שאין כללים קבועים במצב כגון זה, כיון ששונה הוא מאחד לחבירו, שאין דיעותיהם שוות ואין תכונות נפשם שוות. וכן תלוי בעד היכן הגיעו הדברים בהתדברות שבין שני האישים, אבל הצד השוה בכל מצב שיהי', שבדרכי נועם ברוב

המכריע מצליחים יותר מאשר בשיטה ובדרך הפכית. ועוד שכריכת שני ענינים ביחד, נשואים וחיים דתיים, כוונתי לשנות השקפת עולם של הצד השני ביחד עם נשואין עמו הרי זה קשה ביותר. ועכ"פ – מוכרח שתתנהג בהנהגה דתית בחיי היום יומים משך זמן לפני הנשואין, בכדי שתדע עכ"פ את הנטל שבדבר, והקישויים שבזה שלא הורגלה בזה מלפנים, ובסגנון חז"ל אין אדם מקנה ומתחייב בענין שאינו יודע מהותו וטבעו.

בעת רצון יזכירו את כל אלה שכותבת אודותם – על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבה. ויהי רצון שתבשר טוב בהנוגע לכאו"א.

ועלי החובה להעיר, [אף שבלתי נעים זה, ובפרט שכבר רמזתי אודות זה במכתבי לפנים לבעלה שי', והוא], שתופעה האמורה וכן עוד זו כגון שהזכירה במכתב, קרוב לודאי שזה תוצאה מהמצאו בבתי ספר חינוכים שלא לפי המקווה ממנה ומבעלה שי'. ולצערנו – בטבע האדם ורגילה ביותר השגיאה – שכשמקוים מילדים רמה ידועה בהשקפת עולם ובהנהגתם דתית, מחנכים אותם באופן, וכמעט בהקפדה, שלא יבואו לרמה יותר גבוה ועאכו"כ לרמה יותר גבוה מאשר מעמד ומצב ההורים. ואין מביאים כלל וכלל בחשבון – שאם בגיל העמידה מתקיים האדם במעמד דתי במדה מסוימה – הוא רק הודות לזה שבימי הנערות והבחרות עמד ברמה יותר גבוה, שאז אף (שלפעמים מסוימים) שקושי החיים ומלחמת החיים (והסביבה ג"כ) הפחיתו את רמת ימי הבחרות, נשאר עכ"פ ברמה דימי העמידה. שמזה מובן – שהאיש שבימי הבחרות יעמוד ברמה מופחתה – הרי טבעי שלאחרי איזה שנים ירד ממדריגתו וימצא בדרגא למטה מהמקווה.

המורם מהאמור – שכשהי' ברצונם (שלה ושל בעלה שי') שיראת שמים בפועל של ילידיהם תהי' בשווה ליראת שמים שלהם, צריכים היו הילדים להתחנך במוסד חינוך הדורש מתלמידיו אותה מדת היראת שמים שדרשה מאביהם הישיבה תומכי תמימים, אבל כשמתחנכים הילדים במוסד חינוך כהמוזכר במכתבה, שכפי השמועה דרגת הי"ש הנדרשת בו – היא פחותה בכמה דרגות מאותה מדת הי"ש שדרשה ישיבת תומכי תמימים ודוגמתה, הרי מה פלא כשיורדים לדרגא שלמטה מזה ויש אפשריות למאורעות אלו שכותבת.

מובן שאין כוונתי להטפת מוסר כ"א בהנוגע לשאר הילדים – שיחיו – שלהם שעדיין ברשותם הם, שפשוט שצריכים ללמוד ולהתחנך בד' אמות של מוסד כזה הדורש מתלמידיו מדת הי"ש שלימה, ואז יש לדרוש ולקוות מהילדים כל עניני התורה והמצוה, כיון שההורים נתנו להם כל האפשרית לזה ומעולם לא נמצאו בסביבה שהיחס שלה יחס פושרי וכו'.

והרי בשנים האחרונות הנה באה"ק ת"ו כמה מההורים שינו יחסם ופועלים בכיוון האמור, ז.א. להכניס בניהם ובנותיהם לישיבה שלומדים בה אך ורק לימודי קדש ולבית יעקב ובית רבקה וכיו"ב, ומזמן לזמן הולכת תנועה זו ומתפשטת. ואם בהנוגע לכ"א – האמור לעיל צודק הוא, עאכו"כ בהנוגע לאלה (לה ולבעלה שי') שרואים במוחש תוצאות החינוך בבתי ספר ממלכתים ואפילו בבתי ספר שבדרגא

אחת למעלה מהם וכו'. ואין עניני להאריך בדבר המצער ואינו מדבר בטובתן של ישראל.

פשוט שכל האמור לעיל גם לבעלה שי' הדברים מכוונים, וכן תקותי חזקה שלא יקפידו על מה שכופל הנני עוה"פ את הנ"ל, והטעם — שמרגיש הנני חובתי שלא לעבור בשתיקה, כיון שכתבו המצב אלי.

בברכה לבשו"ט

(ממכתב כ"ז אדר, תשכ"א)

במענה על מכתבך, בו מודיעה אשר בט"ו מנ"א הגיעה לגיל שתים עשרה שנה, היא עונת בת מצוה.

הנה יהי רצון שתקבל עליך עול מלכות שמים ועול מצות בלבב שלם, והשם יתברך יצליחך בלימודך ובהנהגה, ותגדלי להיות ראוי' לשם בת חב"ד, מתאימה לרצון נשיאינו הקדושים זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

ותשפיע גם על החבירות שלך בזה, בדבור ועוד יותר — על ידי היותך דוגמא חי' של בת ישראל המחונכת בדרכי החסידות. וזה יביא לך אושר רוחני וגשמי...

בשאלתך אודות מקום המשך לימודך ואופנו —

לדעתי, כיון שהחינוך של הנוער, ובפרט החינוך באותן השנים דגיל שלך — משפיע על כל משך ימי חייו, ובו תלוים העצמאות שלו והתוקף שלו, שיוכל לעמוד בנסיונות, שישנן בחייו של כל אחד ואחת,

כיון שנמצאים אנו בתקופה רבת השינוים, שאי אפשר לשער עתה כלל אופי ותנאי החיים לאחרי שנים אחדות, ולכן אין לדעת גם כן גודל הנסיונות אז שלא להכשל בעניני צדק ויושר, אמונה ודת,

— לכן צריך וחייב כל אחד ואחת מהנוער — לקבל חינוך דתי במדה המקסימלית, בכדי שיוכל לעמוד בכל סכנה שלא תבוא, חס ושלום.

ואם אפילו חינוך באופן זה קשור יהי' באיזה אי נוחיות וכיוצא בזה, במשך תקופת זמן — במה נחשב זה לעומת החיסון ותוספת כח שמקבלים, על ידי חינוך זה דוקא, למשך כל ימי החיים.

(ממכתב כ"ד מנ"א, תשי"ח)

במענה למכתבו מיום 6/5, בו כותב אודות בנו שי' בטענה שילמוד בשביל לקבל בחי' בגרות וכו', וכאילו זוהי הדרך היחידה בשביל בנם שיוכל להסתדר בחייו בעתיד.

ולפלא, כיון שנמצאים במקום באה"ק ת"ו, בודאי ידוע להם, שאלפי אברכים — כן ירבו — בגיל בנם שי' נמצאים בישיבות אשר באה"ק ת"ו, לומדים תורתנו הק' (הנקראת גם כן תורת חיים, כולל חיי העולם הזה והעולם הבא גם יחד), ולומדים בהתמדה ושקידה ומתוך בטחון נפשי ושמחה וטוב לבב. ומה שמגדיל עוד יותר תמיהתי, שהרי בודאי נודע להם הנדפס בכמה מכ"ע אשר באה"ק ת"ו, על דבר המתרחש בנפש הנוער אשר שם והנהגתו, ואשר החיסון הכי חזק נגד הרוחות בלתי מצויות המנשבות ברחוב, מקבלים דוקא בישיבות אלו, ועד כדי כך, שבאלפי נוער עבריין, לא נמצא אף אחד מתלמידי ישיבה הלומדים תורה כל היום. והרי מתפקידם של הורים בהנוגע לבניהם, תפקידם הראשון — הוא להעמיד את בניהם איתן בחיים ללא קרע בנפשם וללא מלחמות וסיבוכים (קאָמפליקאַציעס) פנימים. ולאחרי שכבר ניסו בתקופה האחרונה כו"כ אופנים בזה בדרכי חינוך, הסטטיסטיקה היבשה, כאמור לעיל, ושנתפרסמה בכל מקום ועד"ז בשאר מדינות, ביררה התוצאות — באופן חד משמעותי. וק"ל.

במלות אחרות, באם לא הי' נטיית בנם לחינוך באופן הלימוד אשר בחר, מתפקידם הי' שישפיעו עליו שיסכים לזה עכ"פ משך זמן של איזו שנים. והנה בחסד א-ל עליון חוננו בבן בעל מדות ומעלות טובות, אשר מעצמו בחר בהטוב ויפה וקדוש, ללכת בשיטה האמורה וללמוד מתאים לה, הרי צריכים להודות לא-ל על ברכתו בזה, ולחזק ולעודד בנם בהחלטתו זו ובאופן דמוסיף והולך. ובודאי ובודאי אשר זה שאומרים עליו „הזן את העולם כולו בטובו בחן ובחסד וברחמים" זן שני ביליאן וחצי בני אדם — ימציא לו פרנסתו בעתו ובזמנו, גם לבנם שי'. וילמוד תורתו של בורא עולם ומנהיגו בחום ובהתלהבות. והרי זה יוסיף בברכות השי"ת וכמ"ש אם בחקותי תלכו [וכפירוש רז"ל: תהיו עמלים בתורה] וגו' ונתתי גשמיכם גו' וככל הברכות המנויות בפרשה.

בברכה לנחת יהודי חסידותי מבנם שי',
שהוא הנחת אמיתי, ומתוך בריאות וטוב
לבב מהנ"ל

(ממכתב כ' אייר, תש"כ)

...איך להתנהג בכדי להשפיע על תלמיד ישיבה להמשיך בלימודו בישיבה:

מובן שע"י הסברה אשר תורתנו היא תורת חיים גם כפשוטה, חיים בעולם הזה, ומובן הדבר — שהרי ניתנה מבורא העולם בכלל ובורא האדם ביחוד, אשר רק הוא

ית' יכול לדעת מהו הטוב באמת בשביל האדם הנמצא בעולם זה. והבורא הודיע אותנו בזה הוראות מפורטות בתורתו. ואחד הציווים העיקרים בה — היא לימוד התורה. וחשיבות נוספת ללימודה בימים המשמשים יסוד והכנה לדרך האדם כשיצא לחוץ מד' אמות של ביתו של בית הכנסת ושל בית המדרש, וכמה דברי התעוררות והסברה בזה נמצאים בספרים בכלל ובספרי החסידות ביחוד...

(ממכתב ד' שבט, תשי"ז)

במענה למכתבו מיום 13/9, בו כותב ראשי פרקים מדברי ימי חייו והחלטתו לאחרונה ללמוד במשך שנה בישיבה, ועלה במחשבתו הספק, מה יהי' בהנוגע לפרנסתו, ומה יהי' לאחרי שיצא מהישיבה.

ואין ברור במכתבו, האם באמת מטרידה אותו המחשבה, שדוקא חדשים אלו שילמוד בישיבה, הן הן המבלבלים ענין פרנסתו! ואדרבה יש לקוות, שלאחרי שיטעום טעם לימוד תורתנו תורת חיים מבלי לימודים אחרים המבלבלים, יראה כי טוב הוא, טוב אמיתי, ולא רק בהנוגע לחיי עולם הבא — כי אם גם לחיי עולם הזה, והרי רואים במוחש, אשר הענין הכי עיקרי, אשר בו תלוי אושר האדם, הוא הרגשתו שעומד בחיים לא מבודד (הוא מצד אחד וכל העולם והסביבה מצד השני) ששלילת נקודה זו אצל אלו העושים חשבון עולמם הוא רק על ידי האמונה בבורא עולם ומנהיגו ומשגיח על העולם גם עתה, ובסגנון חז"ל — למטה מעשרה טפחים. ואם בכל התקופות הי' הענין האמור עיקרי למנוחת הנפש של האדם, על אחת כמה וכמה בתקופתנו לאחרי השמדות והגזירות, אשר רק זה אחיזתנו ועמדתינו בחיים אמונה טהורה ואמונה חזקה. והרי פשיטא שלא יתחזק האמונה ע"י לימוד מקצוע ומלאכה ואפילו לימוד מדע, ואדרבה כשעוסקים במדעים כמו שהם בתקופתנו זו — ה"ה מערערים כל היסודות, (ביותר מערערים היסודות עליהם נבנו המדעים הנקראים מדעים מדוייקים). אין כאן המקום להכנס בראיות לכל האמור, כי אם להדגיש — שהתנאי הראשון לפרנסה כדבעי, הוא שלות נפש האדם ויכולתו להתרכז בעניני פרנסה. וביותר מי שהוא בר דעת, שעליו נאמר יוסיף דעת יוסיף מכאוב למראה הנעשה בסביבתו, עליו לבסס השקפת עולמו ולייסדה יותר ויותר ואי אפשר — כי אם על ידי הקדשת זמנו והמצאו בסביבה החדורה השקפת עולם תורתנו תורת חיים וקשורה עם העמקה בלימוד התורה (וכנ"ל מבלי בלבולים מלימודים אחרים). ולאחרי שיונח היסוד באופן חזק ואיתן כנ"ל — אזי יש להשתדל בהקמת „הבנין" לפרנסה ע"י לימוד מקצוע וכיו"ב. במלות אחרות, החדשים ושנים שיקדיש אך ורק ללימוד התורה ה"ה המבססים ענין פרנסתו בעתיד.

לשאלתו במה יתפרנס לאחרי זמן, — הרי כיון שנמצא הוא בגיל שעלול לגלות בעצמו שינוי בשאיפתו במה יהי' ענין פרנסתו, ובפרט לאחרי שיקדיש זמנו משך

תקופה מסויימה באופן האמור, אין כדאי להחליט בזה עתה, (בהנוגע למלאכתו בעתיד), ודיו לענין זה בשעתו, ז. א. כשיגיע הזמן להתענין בהנוגע לפועל.

המורם מהאמור, שעליו ללמוד בישיבה המקודשת כולה ללימוד תורתנו הק' — משך זמן מסויים. וכל המרבה בזה ה"ז מבוסס יותר בחיים, ולאחרי זה או סמוך לסיום תקופה זו — יתענין בהנוגע לפרנסתו. ויה"ר מהשי"ת שהוא המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית שינחהו בטוב לפניו באמת...

נ. ב.

תקותי שיש לו קביעות עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, שהיא הנותנת תוספת חיות בחיי איש הישראלי בעולמו זה, חיות מצד הטוב והטוהר, למרות שברחוב נושבות רוחות בלתי מצויות, וק"ל. ומה טוב שילמוד שיעור בתורה זו בכל יום, ובהוספה ביום השבת קודש, אשר קודש הוא לה'.

(ממכתב כ"ו אלול, תש"כ)

קבלתי מכתבו מכ"ג שבט, בו כותב בקצרה סדר הדברים איך שנכנס לתו"ת ומסיים שהוא עתה בן ט"ו וחצי שנה ושאלתו אם לצאת מהישיבה להתלמד אומנות או לא.

והנה פשוט הדבר אשר כיון שבאופן פלא וכפי שכותב במכתבו זכה לכנוס לישיבה ובפרט לישיבה כזו שלומדים בה הן נגלה והן חסידות הרי צריך הוא להבין איך שמסייעים בידו מלמעלה להעמידו באופן הטוב לפניו בגשמיות וגם ברוחניות, ומובן ג"כ שכדי לנסותו נופלים לו לפעמים מחשבות להפסיק לימודו, ולכן צריך לבטלם ולהתמסר לשיעורים בנגלה ובחסידות בהתמדה ושקידה גדולה, ופשיטא אשר הזן ומפרנס את הכל הנה כשיבוא הזמן וצריך יהי' לפרנס את עצמו, ימציא לו ג"כ את פרנסתו, ואין לבלבל את עצמו בגיל שלו להתעסק בהכנת הפרנסה שתלוי אך ורק בהקב"ה, ובמילא הקישור בוורתו ובמצותיו הם עצה נפלאה להקל לאחר זמן את הפרנסה, ויציאה מאהלה של תורה קודם הזמן מפרעת בזה, והשי"ת יזכהו ויצליחו לתלמוד תורה ביראת שמים.

(ממכתב כ"ז שבט, תש"ג)

בעתו קבלתי מכתבו בו כותב לי מצב רוחו, והסברא שהי' אצלו בענין סידורו להבא אבל סוף דבר החליט לטובה להשאר בהישיבה ולהמשיך לימודו, ושואל חוות דעתי בזה:

הנה ברור הדבר אשר החלטתו טובה ונכונה במאד, ונכונה לא רק מפני ענין הרוחניות אלא גם בגשמיות וראינו זה במוחש ובפרט בשנים האחרונות עד כמה נאמנו דברי רז"ל שאין אדם יודע במה משתכר, והחשבונות שעושים בפרטי פרטיות איך להכין את עצמו לדרכו בחיים, הנה ברובא דרובא אינם מצליחים. וביחוד בנוגע אליו — הנה דעתי ברורה אשר הצלחתו וטובתו בגשמיות וברוחניות גם יחד היא שימשיך בלימודו בישיבת תו"ת ב... ויספוג בנפשו רוח חסידות ותוקף הדעת תוקף אמיתי (בלי עקשנות ח"ו) הדרוש כ"כ לאיש הישראלי בכל עת בכלל, ובפרט בימינו אלה וגדולה זכות אביו וא"ז למהר הדבר באופן שיכיר ויראה את טובתו בזה במוחש גם בעיני בשר. והשי"ת יזכהו לתלמוד תורה ביראת שמים ובהצלחה כפשוטה לערנען אסך פארשטיין גוט, און נעמען גרונטיק ובפנימיות. וזה יהי' ג"כ הצנור והכלי להמשכת כל המצטרך לו ברוחניות ובגשמיות.

בברכת ת"ת בי"ש וקבלת התורה בשמחה
ובפנימיות

נ. ב.

אינו מזכיר במכתבו ע"ד אמו תחי' ובטח השלום אתה. וימסור לה ברכתי לחג שבועות שמח, ולקבל רוב נחת, אידישן נחת חסידישן נחת ממנו מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף גם יחד

(ממכתב ג' סיון, תשי"ב)

ב"ה, ט"ו תמוז, תשכ"ג

ועידה השנתית של איגוד הרבנים
דאמעריקא,

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על הודעתם על דבר ועידה השנתית שתתקיים בימי ... הבע"ל,

תקותי שהועידה תעמיד על סדר היום שלה ענינים של פועל ממש הקשורים בניצול שעת הכושר לרגלי ההתעוררות הרוחנית המפעמת בחוגים רחבים של בני עמנו, וביחוד — במחנה הנוער.

כל אשר לבו ער למתרחש בתוככי בני הנוער יודע, אשר תקופתנו זו רבת המאורעות חוללה מהפיכה רוחנית בחוגים רחבים בעקבות ההרפתקאות והאכזבה בדיעות ותנועות שונות ומשונות וכמה גורמים אחרים שאין כאן המקום להאריך בהם. ברם, אצל רבים ההתעוררות היא עדיין בבחינת ניבא ולא ידע מה ניבא, ואצל אחרים ההתעוררות היא יותר ממשית וברורה עד שקראו לזה „שיבה אל המקורות". הצד השוה שבהם – שהתעוררות זו יצרה שעת הכושר להעמיד חוגים רחבים מבני עמנו על קו האמת ודרך הישר, דרך התורה והמצוות. אבל דא עקא שאין מנצלים שעת הכושר זו כדבעי, ורבים עדיין המגששים באפילה מחוסר השפעה והדרכה מתאימה, להורות לעם ה' את הדרך אשר ילכו בה ובעיקר – את המעשה אשר יעשון.

וביחוד חשוב הדבר לגבי הנוער, אשר לפי תכונת נפשם כל התעוררות היא אצלם ביתר פנימיות וביתר תוקף ולא נרתעים מפני שנוי באורח חייהם, אם רק יש להם ההרגש והכרה פנימית שנותנים להם האמת בלי פשרות ובלי כחל ושרק. וכל השפעה טובה נכפלת אצלם פי כמה, ויפה שעה אחת קודם.

ומענין לענין באותו ענין – בענין מעמד ומצב בני ובנות ישראל הצעירים יותר, שעליהם בפרט נאמר ושננתם לבניך בפרשה ראשונה דקריאת שמע, תיכף בקבלת מלכות שמים, וחוזר ונשנה בפרשה שני', לגודל ההכרח בחינוך מלא על טהרת הקדש, ותלמוד תורה כנגד כולם.

והנה עוד בזמן הגמרא היו כאלו שהיו יוצאים ידי מצות תלמוד תורה בפסוק אחד שחרית ופסוק אחד ערבית ועד כאלו שהיו הוגים בתורה יומם ולילה. על אחת כמה וכמה בימינו אלו, שמוכרח להתאמץ בכל עוז שכל ילד מבני ישראל ילמדו למודי קדש כל היום כולו, ולכל הפחות – שילמדו במוסדות חינוך הנקראים במדינה זו בשם ישיבה קטנה. אבל יחד עם זה אין להתייאש ולהזניח ח"ו את אלו הלומדים בבתי ספר עממיים, פאבליק סקולס בלע"ז. צו השעה הוא – להשתדל בכל עוז לשמור על גחלת זו שלא תכבה ח"ו, ולכל הפחות – על־ידי תפילה כשרה בכל יום, שיהא שם שמים שגור בפי הקטנים. ומובן אשר אין זו מטרה סופית, כי ההכרח הוא כאמור – למודי קדש כל היום כולו, אבל לא יהי' גם דבר זה קל בעיניך, ובפרט שהובטחנו – מצוה גוררת מצוה. ובעוה"ר מפגעי הזמן הוא – שיש נלחמים נגד הזכרת שם שמים בבתי הספר הכלליים ועוד גורמים חילול השם מבהיל לא נשמע כמוהו עד היום הזה. ולמותר להדגיש עוה"פ ועוה"פ, שהמדובר הוא על דבר תפלה כשרה, היינו המכונה (נאנ־דענאמיניישאנאל). וכדי שיצא כרצוי ולפועל – צריך לשלול קריאת הבייבל בבתי הספר, כיון שזה יכול לתת פתח שידרשו לקרוא, להבדיל וכו'.

על פי הוראת חכמינו ז"ל מעשה רב, וכדי לשלול דעת הטועים או אלו הרוצים להלביש התנגדותם להזכרת שם שמים בבתי הספר באיצטלא של השו"ע, הנה ידועה הנהגת הבעל שם טוב אחת מ„עבודות הקודש" שלו שהשתדל שיהא שם שמים שגור בפי כל, לרבות אנשים פשוטים ונשים וילדים, על ידי שהי' שואל אותם ודורש לשלומם באופן שיענו „ברוך השם" וכדומה, וכמו שהדגיש כ"ק מו"ח אדמו"ר – הי' זה לא רק בבית הכנסת ובבית, אלא גם ברחוב ובחנויות ובמקומות מלאכה ועבודה,

בכל עת ובכל מקום (וראה בארוכה ספר המאמרים, אידיש, ה'תש"א־תש"ה, לכ"ק מו"ח אדמו"ר, מאמר המתחיל ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ע' 138 ואילך).

ועוד באותו ענין האמור לעיל הוא ענין־עזר הממשלה הפדרלית לבתי ספר דתיים, פאראקיעל סקולס בלע"ז, אשר מלתי אמורה כבר כמה פעמים* בדבר גודל ההכרח שבזה, ואין יסוד להתנגד לזה ואדרבה חוב קדוש על כל אחד ואחד לדרוש עזר זה בפה מלא וכו'.

ויהי רצון אשר חברי איגוד הרבנים שליט"א, מנהיגים הרוחנים ורועי ישראל בכמה קהלות קדש, כן ירבו, והועידה השנתית בפרט, ינקטו עמדה נמרצה וברורה בכל הענינים הנ"ל, בתכנית מעשית של מעשים בפועל, וזכות הרבים מסייעתם שיצליחו בזה וכן בשאר ענינים לשיפור מצב התורה והמצוות בחיי היום־יום, כל אחד בין בני עדתו, שתמיד יש מקום להעדפה בעניני קדושה וטוב להיות מקורם באין־סוף ברוך הוא. ויתן השי"ת שיעשו כן במרץ המתאים ומתוך שמחה והכרה פנימית ששלוחים של מקום הם, ומהם ילמדו רבים לעשות כדוגמתם. והרי מילוי שליחות זו הוא גם הצנור וכלי לקבלת ברכת השי"ת כל אחד בהמצטרך לו ולב"ב שיחיו בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בכבוד ובברכה להצלחה מרובה

---

*) ראה לקו"ש ח"ח ע' 302. המו"ל.

לאחר ההפסק הארוך מאז פגישתנו, בודאי תהי' לו הפתעה לקבל מכתב ממני, אף שתקותי שכמו שפגישתנו ותוכן שיחתנו נשארו בזכרוני, כן הוא גם אצלו, ובפרט ששיחתנו היתה בענינים הנוגעים לרבים, שמהראוי שיהיה לה המשך.

ברם הסיבה הקרובה שהביאה אותי לכתוב לכב' עכשיו היא הידיעה שנתפרסמה בעתונות, אשר כב' נבחר ל..., ורצוני להביע לו איחולי לבבי שינצל במילואן האפשרויות החדשות שנפלו בגורלו לתכלית אמתית — ביסוס חינוך הנכון בכל ארצות תבל, ובארצנו הק' בפרט. שהרי כשמקבל אדם משרה חדשה הרי מקבל הוא אחריות נוספת, וההשגחה העליונה בודאי נותנת את היכולת להוציאה לפועל.

בהמשך לשיחתנו הנ"ל, ארשה לי להביע רעיון, שאף שלכאורה אינו מתאים להזדמנות זו מצד חלק המצער שבו, אבל כבר אמר הכתוב בכל עצב יהי' מותר, והיתרון הוא המוסר־השכל שבדבר, ולזה הרי אני מתכוון, והענין הוא:

כשמתבוננים בבתי הספר היסודיים העממיים בכל מקום שהם, הרי מובן שתכליתם להדריך את התלמידים בשלבים יסודיים לתכלית הישגים מסויימים, שבכללותם הם שני שטחים עיקריים: א) להקנות לתלמיד כמות ידיעות, ב) לחנך את התלמיד ולהכשירו להנהגה מתאימה בחייו לכשיגדל. כל אחד משני השטחים האלה מתחלק כמובן לכמה מחלקות ובהנוגע לשטח החינוך בפרט — יש בו שטח היחסים שבין אדם לחברו ושטח התפתחותו „הפרטית": כיצד יתיחס האדם לרצונותיו ותאוותיו הוא.

והמתבונן בתוצאות בתי הספר העממיים בארצות הברית, ובכמה ארצות אירופה, ולפי ידיעותי המצב הוא דומה גם בארץ ישראל, בא לידי מסקנה שבשטח החינוך יש לבתי הספר היסודיים הישג חשוב בחלק הנוגע ליחסי האדם זה לזה, להקטין המחיצות בין אדם לאדם ולקרבם זה לזה, ובכלל בעניינים הנקראים עכשיו בשם „דמוקרטיה", (כ״ז נוסף על ההישגים בשטח הקנית ידיעות). מובן אשר כמו בכל ענין יש גם כאן יוצאים מן הכלל, שבמזיד או בשוגג ניצלו את בתי הספר בכיוון הפכי, אבל המדובר הוא ברוב ובכללות.

ומכאן לנקודה המצערת, שהתבוננות האמורה מביאה ג״כ לידי הכרה שבתי הספר היסודיים העממיים לא הצליחו בשטח ההתפתחות „הפרטית" של התלמידים, זאת אומרת בשטח רסון התאוות, ורק הודות להשפעת הבית וחינוך דתי לא פרקו עול תרבות לגמרי ולא הפכו את העולם ליער עבות, „דזשאנגל" בלע״ז.

לכן רואים שבאותן המדינות אשר השפעת ההורים נחלשה בהן מאיזו סיבות, גדלה בהן עבריינות הנוער שלא בערך יותר מאשר במדינות אחרות, אף שדרגת בתי־הספר שווה פחות או יותר בכולן.

אין בידי הסטטיסטיקה להוכיח את המסקנא הנ״ל במספרים, אבל בהיות כב׳ מומחה במקצוע זה, לא נצרך לזה.

...ברור שאין עצה אחרת לנטוע בלב הילדים ובני הנוער משמעת הגונה וממשית אלא ע״י יראה או אהבת כח עליון יותר מכח האדם עצמו, שרק באופן זה, לאמתו של דבר, אפשר להדריכם ולחנכם לרסן התאוות והרצון. והרי דבר זה אינו ענין שאפשר לדחותו עד אשר הילד יהי׳ בן שמונה עשרה, או אפילו בן י״ג, ואז יתחילו לתת להם חינוך זה, ועד אז ילכו בשרירות לבם, בתקוה שמורא בשר ודם ידריכם בדרך הטוב והישר.

כאמור, אינה נראית עצה אחרת אלא להשריש בלבות הילדים משחר טל ילדותם אמונה חזקה בבורא עולם, אשר הוא מנהיגו גם עתה בפועל, ורסגנון חכמינו ז״ל שיש עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים, בספר שאי אפשר לזייפו, ועין ואוזן שאי אפשר לשחדם או להוליכם שולל על ידי כל מיני ערמומיות והתחכמות.

והרי בנקודה זו של אמונה בבורא עולם ומנהיגו מחוייבים על פי תורתינו תורת חיים כל אחד ואחת מבני עמי העולם גם כן, ועוד (ועיקר, בחוגים מסויימים) שאמונה זו מחוייבת גם על פי השכל הבריא.

לכן, איזה בית ספר שהוא, אם תכניתו כוללת ענין החינוך, חינוך מוסרי ולא רק דימוקרטי, מוכרח שאחד מיסודותיו יהי' ענין האמונה הנ"ל, ולא בלימוד מופשטי, אלא כענין הנוגע לחיי היום־יום, ולא רק בשבת וביום־טוב, אלא אדרבה, עיקר האמונה צריכה להתבטא בימות החול ובעניני חול, להחדיר בהם קדושה, או על כל פנים קבלת עול מלכות שמים.

המסקנות מתאימות, כאמור לעיל, למה שראיתי במדינות שונות באירופה ובארה"ב, ועל פי ידיעותי גם בארץ ישראל, ובודאי יש לכב' אפשרויות להשפיע בכיוון הרצוי לא רק בארץ אשר עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, אלא גם בחוץ לארץ. ואף שישנם בתי ספר הנקראים בתי ספר ממלכתיים סתם, בלי הוספת המלה „דתי", אבל על פי האמור פשוט שהחילוק צ"ל בנוגע לכמות השעות המוקדשות ללימודי דת, אבל באם ח"ו שלול הבי"ס דתיות לגמרי, הרי חסר בו בדרך ממילא ענין אשר בדורינו זה הוא מהתפקידים העיקריים של בית הספר — לחנך את התלמיד להיות אדם ראוי לשמו בהבדל מחיי בהמה, אשר לכל לראש מותר האדם מן הבהמה הוא בזה שהאדם אינו משועבד לאינסטינקטים ולתאוות ולנטיות טבעיות, כי אם על כל פנים משתדל לרסנם ולשלוט עליהם.

...ויהי רצון אשר באם אפילו לאחרי קריאה ראשונה של מכתבי זה תראה פני' זו למוזרה קצת בעיניו, הרי בהתחשב עם ערך הענין יתבונן בהאמור עוד הפעם, בלי דיעה קדומה, דבר דבור על אופנו וישרו, שאז בודאי ימצא כמה דרכים ואופנים לפעול בכיוון האמור, וזכות הרבים מסיעתו.

בכבוד ובברכה — ומתאים למנהג ישראל שתורה הוא — בברכת כתיבה וחתימה טובה, . .

(ממכתב ב' אלול תשכ"ג)

הנני בזה לאשר מכתבו מיום ל' בניסן שנתעכב בהלוכו יותר מדרך הרגיל ונתקבל בימים המקושרים לחג השבועות, ולכן נתאחר המענה עד כה מגודל הטרדות ואתו הסליחה.

תוכן מכתב כב' הוא בשאלת היחס של המחנך למשפחת החניך ביחוד בהנוגע לחניכי עלית הנוער הבאים ממשפחות במצב מוסרי גרוע והמדריך צריך להעמיד ולהדריך את הילד לדרך חדשה ונמצא פוגע ביחס הילד להוריו וזיקתו למשפחתו ובפרט בהנוגע לאחינו הספרדים עולי מרוקו וכו', ושואל השקפתי בזה.

ובמענה על הנ"ל, יש להקדים תחילה בנקודה יסודית השייכת לנוער בכלל. והיא אשר הנוער בכלל אינו נוטה לפשרות, והשקפת עולם שלו מתפתחת בחטיבה אחת. וכתוצאה מזה כאשר מערערים חלק ומשכנעים אותו כי בטעות יסודו הרי מזעזעים את כל הבנין ומכ"ש כשנוגעים בענינים ונכסים שהחניך החשיב אותם ליסודיים.

והנה המתבונן בחיי אחינו מעדות המזרח רואה עד כמה כל השקפת עולם שלהם המחדירה את המעשה והדבור והמחשבה גם בחיים היום יומיים מקדמת דנא ועד ימינו אלה ממש היא האמונה המוחלטת בתורה ומסורה ומצוותי', וכן האמונה המוחלטת והמשמעת הגמורה ביחס להורים ומורים, והן הן הקובעות כל הנהגות שלו, לא רק בענינים שבין אדם למקום אלא גם בענינים שבין אדם לחבירו, ורק ע"י משמעת חזקה זו, ובלשון חכמינו ז"ל קבלת עול שלמה זו החזיקו הם מעמד בין במובן הדתי, בין בעניני מדות טובות, צניעות וכו', במדינות בהן נמצאו עד עתה, בתנאים קשים ובסביבה מלאה נסיונות באקלים אשר ימי הבגרות מקדימים לבוא בכמה שנים לפני מועדם בעדות האשכנזיות, ימי הבגרות עם כל היצרים והנסיונות הקשורים בהם.

זאת אומרת, אשר כל נגיעה, חלישות וגרעון בקבלת עול האמורה מזעזעים את כל השקפת עולמו של העולה ממרוקו, תימן וכו', מסירים את הרסן ואת כל המעצורים ומשאירים אותו לנפשו במאבק תמידי עם היצר, ומובנות התוצאות העלולות לבוא מזה, ואולי עוד יותר בדברים שבין אדם לחבירו מאשר בדברים שבין אדם למקום, כי סוף סוף יראת העונש של מאסר וכיו"ב מועילה באם באה ביחד עם השקפת עולם המאשרת את הקדוש והטוב והמוסרי ושוללת את ההיפך.

מובן וגם פשוט שא"א בין רגע להחליף את המשמעת לאב והאמון בו ובמורו לשעבר במשמעת ואמון במדריך ומורה חדש הדורש את ההיפך, שהרי הבחור או הבחורה משפרקו מעליהם משמעת פעם אחת אינם נרתעים מלעשות את זה פעם שני' ושלישית.

מכל האמור מובנת השקפתי הברורה אשר עד אשר יכונו השקפת עולם מיוסדת ומבוססת ככל הצורך המתאימה לרמת ההבנה של נער מסוים, אסור לנגוע ביסודי השקפת עולם שלו בהוה, כי לא זה המקום — לסתור על מנת לבנות לאחר זמן, כי בינתיים עלול הנוער אודותיו מדובר לרדת מטה מטה מבלי אפשרות להעלותו מעומק תחת בו ירד.

כל האמור לעיל איננו נוגע כלל בנקודה הדתית שבענין, כי אם בהנוגע להצד החינוכי ומוסרי, כיון שכנראה ממכתבו לזה נתכוין והגם ששאלתו מובנת שא"א להשאיר את הנוער באותו מצב כמו שהי' בפינה נדחת במרוקו מבלי כל שינוים אבל מובן גם כן שאסור לאחוז בקצה השני, ז.א. לטלטלו בכף הקלע מן הקצה אל הקצה, לשרש את כל שרשיו במשך כמה וכמה דורות ואחר כך להתחיל לבנות ולנטוע אותו בתרבות זרה ומוזרה לו בתכלית, והדרך בזה צריכה להיות צעד אחר צעד ולהתחיל לא בהיסודות, במלים אחרות להשפיע על הנוער על ידי האבות והמורים שלהם, ובמדה שצריך להשפיע על הנוער באופן ישר — לעשות זה מבלי לנגוע בענינים המקודשים בעיניהם ללא כל ספק.

מובן שדרך זו ארוכה היא, אבל אשרו של דור שלם תלוי בזה, אושר המתאים הרמוני נפשית, ובזה בריאות כפשוטה ובריאות כמשמעותה — להעשות חלק בריא מהחברה, וכדאי שיתארך תהליך המיזוג (באופן החיים דתקופתינו כו') של אחינו ממרוקו ותימן וכו', כמה וכמה שנים יותר ובלבד שיצאו ממיזוג זה בריאים ושלימים, עכ"פ שלמים באופן יחסי.

בעי' חיונית ופרשה כאובה זו דורשת אריכות הרבה יותר, אבל כנ"ל לא במכתב אפשר לפרשה ככל הדרוש, ולכ' כאיש העובד בשטח החינוך תקותי ששורות האמורות תספקנה להבהיר השקפתי וגם לתת בטוי לצערי העמוק על השערוריה המבהילה השוררת בין הנוער דאחבנ"י עולי מרוקו ותימן וכו' במשך שנים האחרונות ואשר כל אחד מאחינו בתוך כלל ישראל יכול הי' לקוות ולדרוש שהם ישמשו מילואים למאות אלפים מהנוער המזהיר שלנו שנשמדו בדורנו דור גלות וחושך כפול ומכופל זה.

תקותי שאין מן הצורך להוסיף הערה המובנת, שאין ח"ו וח"ו כוונתי להוציא לעז או שם רע על אחינו הספרדים, ובפרט אשר רבות נודע לי מצרותיהם ומצוקתם באותם המדינות משם באו, שהרי נמצאים שם עשיריות מוסדות חינוך משלנו ובראשם עומדים אנשים מסורים העוקבים אחרי כל פרט מחיי התלמידים והתלמידות, לא רק בשעות בהן נמצאים במוסדות החינוך אלא גם בשעות שלפניהן ושלאחריהן ובהמצאם בבית וברחוב, אבל בכדי לתקן מצב אסור להעלים עין מפרטי המצב, והעלם עין זה אסור אפילו באם מתכוונים להרגיע את עצמו ולהרגיע את הסביבה כיון שע"י זה מחלישים את המרץ לתיקון ולפעמים גורמים לפעולות בכיוון ההפכי.

ואני תקוה כי כב' ינצל את הכשרונות בם חונן מהשגחה העליונה ואת האפשריות שנתנו לו על ידי משרתו במחלקת עלית הנוער וילדים, שתהי' עליה בפנימיות ובאמתיות לא רק לארץ ישראל במובן המקום והשטח הגשמי, אלא גם לארץ ישראל הרוחנית, עלי' פנימית ושלמה, עלית הגוף והנשמה גם יחד, ואין לך דבר העומד בפני הרצון, ובפרט שסוף סוף — ילדים ונוער אלו אחינו בשרנו הם, ובל' רבנו הזקן בעל התניא והשו"ע נפשו היא חלק אלוקה ממעל ממש ועל כל אחד ואחד מהם מעיד בורא עולם ומנהיגו — בני בכורי ישראל, בנים אתם לה' אלקיכם.

(ממכתב ה' תמוז ה'תשי"ח)

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מכ"ד שבט, בו כותב ראשי פרקים מההתועדות עם התלמידים. ובודאי אף שאינו מזכיר עד"ז משתדל לחקור באופן המתאים בדרכי נועם ובחשאיות הדרושה אודות הנהגת התלמידים מחוץ לשעות בם נמצאים בהשגחתו ובפקוחו, ובפרט בימי הש"ק אשר קדש הוא לה', ולאידך גיסא

דוקא אז התלמיד נמצא ברשות עצמו. ולא כל ההורים יודעים איך לכוונם בכיוון הרצוי.

מובן שדברי בזה לא רק בהנוגע לו ולכתתו, אלא לכל העוסקים בחינוך הכשר על טהרת הקודש, וכמבואר בארוכה בהזדמנות אחרת, אשר לא כימים הראשונים ימים אלו, שהחדר והישיבה היו תפקידם רק בהנוגע להוספת ידיעות, משא"כ בזמננו שתפקידם העיקרי הוא חינוך להיות יהודי שומר תורה ומצוה, שאפילו בהנוגע לילדים שבבתיהם שמירת התורה והמצות כדבעי, גם הם נמצאים משך זמן ברחוב בו מנשבים רוחות בלתי רצויות וכו' — שמזה מובן שהאחריות על הנהגת הילדים בימי הש"ק ויום טוב, ובכלל באותן השעות שאינם נמצאים במוסד המתאים, גם היא על שכם המחנכים שלהם, אף שמובן שצורת הפקוח עליהם בימים ושעות אלו אפשרית רק באופן אחר לגמרי מאשר בשעות הלימוד. ולפעמים תכופות נזקקים בזה לעזר ההורים וכו'. אבל היוזמים בזה והאחריות הוא, כנ"ל, על שכם המחנכים.

ויה"ר שיתקבל כל הנ"ל אצלו ויונח בהנחה טובה, ואז בודאי ימצא האותיות איך להסביר הדברים לחבריו בשטח החנוך הכשר, והשי"ת יצליחו.

(ממכתב ה' אד"ר תשי"ז)

~

ב"ה, כ"ד מנ"א תשט"ו
ברוקלין

אגודת נשי ובנות חב"ד שבאה"ק ת"ו
סניף

ד' עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

מאשרים קבלת מכתבן . ., ולפלא על הפסק הארוך כ"כ בקבלת ידיעות מהן.

בודאי עברה כבר תקופת ההתחלה, אשר כל התחלות קשות, וירחיבו פעולותיהן ביותר וביותר, וכפי דרישת השעה, אשר גם דרישה זו הולכת וגדולה. ואין לך דבר העומד בפני הרצון. ואחת הנקודות העיקריות כפי הנראה מכאן — היא העמידה בקישור מתמיד ומתגדל עם האמהות דהתלמידים ותלמידות בתי ספר, ובפרט דבתי ספר החבדי"ם, בכדי לחזקן ולעודד את רוחן, ושהאוירה בבית תהי' מעין המשך להאוירה בבתי הספר, ולא ח"ו בנגוד לרוח זה — המפריע בחינוך של תלמידים־ות באופן הכי יעיל. ומובן אשר אין די ומספיק לזה העזר הניתן להן בגשם, אף שחשוב ונכון הוא במאד, ומוכרחות גם פגישות עמהן מזמן לזמן בכדי

לבאר להן גודל ערך חינוך ברוח תורתנו תורת חיים, ולעוררן לשאלות ולגילוי הבעיות המעיקות על לבן, שאז ניתנה האפשריות לפותרן באופן הרצוי ולהסיר על ידי זה כמה מניעות וקישויים בחיי התלמיד — תלמידה ובחיי ההורים.

ובקשר עם זמן הלימוד הממשמש ובא, הנה מובן שזוהי עבודה שהזמן גרמא, ובפרט שהחדש אלול חדש הרחמים מתחיל ימים אלו, חדש שבו מתעורר לב כל אחד ואחת מבני ישראל, ונתגלה בו הנקודה הפנימית, אשר תמיד היתה באמנה אתו ית', ושאיפתה ותשוקתה היא, כמאמר נעים זמירות ישראל: אחת שאלתי מאת ד' אותה אבקש שבתי בבית ד' וגומר.

בברכת הצלחה בעבודתן בקדש — המחכה לבשו"ט

~

במענה על מכתבו, בו מודיע, אודות עבודתו בקדש להדריך ילדי בני ישראל ביראת שמים בלימוד התורה ובקיום מצותי', ואשרי חלקו שזכה לזה, אשר גודל ענין קירוב בני ישראל לאבינו שבשמים, אין די באר, ובמ"ש אודות תכנית הלימודים עמהם, מובן שצריך להיות נכלל לימוד הלכות הצריכות בחיים היום יומיים של המושפעים שלו, וזה בא לכל לראש, וכמאמר רז"ל לא המדרש עיקר אלא המעשה. ובטח יכול לברר לאיזה פרטים נזקקים ביותר, וגם על זה נאמר ותשועה ברוב יועץ. ועוד נקודה בזה כיון שזמן היותו עמהם יחד מצומצם הוא, צריך לעורר בהם חשק אשר גם בהלכם מאתו ימשיכו, בביתם או בבית הכנסת, באותם הענינים אודותם מדבר ומשפיע עליהם, והוא על ידי שיתחיל בסיפור ענין ויאמר להם שהמשכו נמצא בספר פלוני במקום פלוני וכיו"ב. וכיון שכפי כתבו כבר הצליח להשפיע על איזה אברכים בהנוגע למנהגי חסידות, עאכו"כ שיצליח בהנ"ל במושפעיו האמורים.

(ממכתב כ"ח ניסן, תשט"ז)

~

במענה על שאלתו בענין הלימוד עם התלמידים כיון שרק זמן קצר לומדים, מה טוב יותר אם להתפלל עמהם או ללמוד חומש וכיו"ב, הנה כנראה, בכלל תלמידים אלו הם רובם ככולם קודם בר מצוה, וא"כ צריך להשתדל ללמוד עמהם ענינים של

פועל, היינו דינים הצריכים להם וכן „להעמידם על רגליהם" בענין לימוד חומש וכיו"ב, ובאופן לימוד הדינים נכנס ג"כ הבפו"מ שבזה, היינו אופן המעשיי (פראקטיקע) שלכן צריך להתפלל ג"כ עמהם בכל יום באופן שיתרגלו הן בק"ש ושמו"ע, ברכות השחר, וברכות הנהנין וכיו"ב.

(ממכתב י"ח טבת, תשי"ב)

בנועם קבלתי מכתבו מהתחלת חשון, שנתעכב דרך הילוכו, אך אני עכבתי המענה בחשבי שיבקר בקרוב בכפר חב"ד. אבל כנראה נדחה ביקורו וכיון שנכנסנו לחודש כסלו לא אעכב מכתבי יותר. בפרט שרצוני להביע שביעת רצוני ששיחתנו הביאה פירות. ושמסר הקריאה למורים להתנדב להוראת הנוער ומצאה הד והרבה מהם נענו והתנדבו למטרה זו.

תקותי שהתחלה טובה זו — תגרור עוד מתנדבים, כהנה וכהנה, וגם החינוך עצמו יהי' התחלה לחינוך השלם. כפי שנדברנו, שבכל יהודי יש נקודת היהדות, שלכן לכל אחד יש ענין ביהדות הלוקח את לבבו בהתעוררות המתאימה. כוונתי ליהדות המסורתית מאלפי שנים. שהבעתה האמתית היא, כדבר משנה — המעשה עיקר, בחיים המעשיים היום־יומיים, אלא שיש מי שנקודת היהדות שלו מתבטאת בגלוי בעניני צדקה ואצל אחר בענין אחר, אבל בכולם לבם ער להקב"ה. ולכן תקותי שהחינוך הנ"ל יתפתח עד שיהי' חינוך ליהדות מלאה. וכיון שכ' התחיל במצוה האמורה, בטח ימשיך בה עד שיגמרנה — עד כמה שאפשר לומר גמר בעניני חינוך, שהרי האדם, באשר הוא אדם צריך לקבל וגם מקבל חינוך בכל יום מימי חייו. ובפרט על פי ביאור הבעל שם טוב בדבר המשנה איזהו חכם הלומד מכל אדם, שהוסיף בזה, שכל מה שברא הקב"ה בעולמו הוא בשביל ללמד לאדם את המעשה אשר יעשה (הועתק בזכרונות כ"ק מו"ח אדמו"ר, חלק א', במילואים שבסופו).

תקותי חזקה שלא ימנע מלהודיע על דבר ביקורו בכפר חב"ד, ועוד והוא העיקר, על דבר המשך פעולותיו בשטחים אודותם שוחחנו, והביאם גם בתחלת מכתבו, בענין החינוך של הנוער אחרי גמרו ביה"ס היסודי. ויהי רצון שגם בזה יתפתחו העניינים כהוראת סיום חודש זה בו נכנסנו, ימי חנוכה, באופן המוסיף והולך, מוסיף ואור, נר נוסף בכל יום ויום, נר הוי' נשמת אדם ונר מצוה ותורה אור. . .

(ממכתב ט' כסלו, ה'תש"כ)

נעם לי לקבל מכתבו מעשרה בסיון בו כותב אודות מלאכתו בקודש לימוד תורתנו תורת חיים לתלמידים מקשיבים לימוד חדור ביראת שמים ואשר כבר רואים פירות בעמלם, ובטח בהזדמנות הבאה יפרט יותר בהנוגע להחדרת היראת שמים, שמזכיר זה במכתבו רק באותיות כלליות, בה בשעה שדוקא על ידי יראתו הקודמת לחכמתו חכמת התלמיד מתקיימת. ובפרט בתקופתנו זו בלבול המוחות, ושמסלפים דברי תורה על סמך שיטה דכח דהיתרא עדיף, ולהתיר לא רק שלשה דברים בבת אחת אלא וכו', שכל זה מכריח הלימוד דליראה את ה'. והלימוד בזה הכרח לא רק בתחילת הלימוד ולשעה קלה ובאופן של שיחה אלא שמוכרח שיכניסו זה בסדרי הישיבה, שכל אחד מהתלמידים מחוייב בם, שעה קבועה בכל יום ובהשגחה מעולה בזה, וכנראה במוחש החיונית של הענין.

במה שכותב אודות ענינו הפרטי, צריך הי' לבדוק את התפילין שלו, ואשר זוגתו תחי' תפריש לצדקה בכל יום חול של שני וחמישי בבקר איזה פרוטות לצדקה, נוסף על שבודאי נוהגת במנהג בנות ישראל הכשרות להפריש לצדקה קודם הדלקת הנרות בכל ערב שבת ועיו"ט, ולצדקה הקשורה במוסד חינוך בנ"י על טהרת הק' דוקא, וע"י חיזוק הבטחון בבורא עולם – ימלאו משאלות לבבם לטובה בזחו"ק.

מטובו לפרוש בשלום . . . ואתענין לדעת מפעולותיו הטובות להרמת קרן ישראל סבא המוכרחת בכל מקום ובפרט בארץ אשר עיני ד' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

(ממכתב ט"ו סיון, תשט"ז)

~

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מכ"ד אייר, ונעם לי לקרות בו מהתפתחות התלמוד תורה — ההוספה במספר התלמידים, ובודאי ישנה הוספה גם באיכות, הוספה בהלימודים שלהם.

ובודאי למותר לעוררו, אשר בכל הזמנים צריך הי' להיות לימוד תורתנו — בלשון חז"ל — תלמוד המביא לידי מעשה, ועאכו"כ בתקופתנו זו, וזה בא, (בסגנון המשנה), כשיראתו, הלימוד בעניני יר"ש, קודמת לחכמתו. מובן שאין הכוונה לכמות הזמן, כי לפעמים רואים כי לימוד אפילו של רגעים אחדים בענין של יראת שמים (או גם לא לימוד — אלא דברים אחדים הנאמרים בחום ובהתלהבות (היציק)) — משפיע על התלמיד למשך כמה וכמה זמן.

במ"ש אודות תלמיד אשר יש לו חבורה אינה יהודית, ואיך להתיחס לזה.

הנה ברוב הפעמים רואים, אשר אם ממציאים להאמור חברים יהודים, הרי בדרך ממילא מרחיקו זה מחברים כהנ"ל. והרי כיון שהוא בין תלמידיו, בטח ישנה

אפשרית להשתדל ששאר התלמידים יתקרבו אליו יותר ויותר, ובמילא לא יהי' זמנו פנוי לחברים אחרים ולהנ"ל בפרט.

(ממכתב כ"ו אייר, תשי"ח)

מאשר הנני קבלת מכתביהם והפ"כ של ההנהלה ואסיפות ההורים, ונעם לי לקרות בהם, אשר כולם לבבם שלם ובפה אחד, שמוכרח שבסמינר רצוי להגביר החנוך היהדותי חסידותי גם יותר משהי' עד עתה, וכן להוסיף בלימודי קדש, וכתוצאה מזה מובן, שהרי תלוי בסגל המורים־ות, מעונינים שיהיו גם המורים־ות מתאימים להנ"ל, שיראתם קודמת לחכמתם.

אשר בודאי ע"פ האמור, הרי כאו"א הן מההנהלה והן מהמורים, יעשה כל התלוי בו להשגת המטרות האמורות, אשר אם בכל מקום ובכל זמן, אמרו רז"ל יגעת ומצאת, עאכו"כ בזמננו זה, שרואים אנו הצלחת השתדלות בעניני תורה ויראת שמים, באם רק מתעסקים בתום לבב ובמרץ הדרוש. ובפרט שבארצנו הקדושה, תבנה ותכונן ע"י משיח צדקנו, הרי כל הנ"ל מוכרח ביותר וביותר, ולכן מובן שכל יגיעה והשתדלות כדאיות הן בזה.

ומפני גודל ערך הדבר, כוונתי לכל הענינים אשר בשטח החינוך, שהרי שינוי בהמחונך — פועל פעולתו במשך כל ימי חייו לאחרי זה, מובן וגם פשוט, שענין שמטיל ספק בהנקודה דיראת שמים ויהדות מסורתית, אין כדאי כלל להכנס בזה, וכדוגמת הענין — אשר ספק ספיקא בגדרי פקוח נפש, ג"כ אסור הוא, מובן גם בשכל הבריא ושכל האנושי.

שמזה מובן יחסי לספרים המסופקים מנקודת מבט דיראת שמים, וה"ה למורים־ות אשר יש ספק איך ישפיעו על המחונכים בענינים של יראת שמים. וליתר שאת — אוסיף עוד נקודה, שאף שכאמור לעיל, יש לשלול ספרים ומורים־ות כהאמור אפילו במצב דלית ברירה בספרים ומורים־ות אחרים, שהרי לכל לראש שעל ההנהלה, ופשיטא דעל ההורים, לראות שהמחונכים שלהם יהיו נאמנים לד' ולתורתו, והרי זהו אשרם בגשם וברוח, הרי — בודאי עתה יש למצוא מורים וספרי לימוד אשר שלמים יהיו מהנקודה דיראת שמים (וכלשונם במכתבם) וגם חכמתם תהי' ברמה מתאימה. והרי כמה מבתי־ספר ... נמצאים באה"ק ת"ו, שלאחרי שעברו תקופת ההתחלה וההתלבטות והספיקות הרי על יסוד הנסיון של כמה שנים, הראו דרך לפתרון בעיות האמורות. ובטח גם הסמינר ... יכול לנצל תוצאות נסיון האמור, וע"פ כתבם גם הם — החלטתם פה אחד שהיראה צריכה להיות קודמת להחכמה, וכדברי חכמים במשנתם, בודאי למותר להוסיף שקדימה זו היא לא רק בזמן אלא גם במעלה — ז.א. שבמקום בחירה בין מורה למורה ובספרי לימוד, שנפק"מ בין יראתם לחכמתם

הרי — ע"פ האמור — דין קדימה להראשון־נה. מובן ג"כ שבהנקודות שמזכירים — שבאיזה מקצועות הי' בלימוד ב... ברמה גבוה יותר מ... הנה בכל האמור לעיל — אין הכוונה להשפיל רמת הלימודים באם אין זה נוגע לעניני יראת שמים, ובודאי גם בזה אין חילוקי דיעות ביניהם, שלכן אין מובן קצת, מה שמזכירים זה במכתבם כאילו איזה ספק בדבר.

כן אין ברור מהמכתבים בהנוגע לנקודה דתכנית בי"ס תיכון, שמוזכרת איזה פעמים, והרי הסמינר הוא בראשית הוסדו, ולמרות זה הצליח — לפי ערך, עכ"פ. ואין סברא לתת לו דמות בי"ס תיכון וכו' וכמדומה שכתבתי זה מכבר, שאין זה נראה לי כלל וכלל, ויהי' הסמינר בצביון של סמינר למורות ולגננות, וע"ד הסמינר של ... תפקיד אשר בזמננו זה חיוני הוא ביותר. והחשש שמזכירים, שאפשר ממשרדים המתאימים לא יסכימו שתהינה מורות מוכרות מבלי תעודת בגרות, יש סיכויים טובים שגם זה ישתנה. והעיקר — אשר גם בלא הכרה האמורה, שטח פעילי רחב ביותר למורות ולגננות מבלי הכרה האמורה, וכנ"ל — הרי העיקר ונוגע ביותר שתהיה התאמת המורות והגננות במאה אחוז לתפקידן הכי נעלה, ואין להפחית, אפילו במדה קטנה, התאמתן זו ע"י שינוי תכנית הלימוד, שינוי צביון הסמינר וכו'.

ומגלגלין זכות ליומין זכאין, אשר כותב הנני מכתבי זה ערב ימי י"ב וי"ג תמוז, גאולת רבנו נשיאנו, אשר לחם — מבלי להביט על כל ההעלמות וההסתרים לנצחון יהדות מסורתית חסידותית ותורה תמימה, ונצח בגלוי לעיני בשר, אף שבדרך הטבע לא הי' לזה כל מקום.

הנה גופא בתר רישא אזיל, שכאו"א מחסידיו מקושריו והשייכים אליו ילכו בדרך זו הורה לנו, ובפרט בענינים אשר אין נדרש למס"נ כלל וכלל, כי אם מסירת רצון של נפש הבהמית, להיות שלמים עם ה' בורא עולם ומנהיגו המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית, שאז שלם יהי' לבב כל אחד ואחת ללכת בדרך התורה והמסורה, מוארים אור וחום חסידותי, ולהנזר ולהבדל מכל סטי' ומכל ענין של ספק וספק ספיקא בחוסן וטהרת העניינים ובודאי יתרבה בברכות השי"ת והצלחתו — להשגת מטרה האמורה מתוך הרחבת הדעת ואושר אמיתי הן בגשם והן ברוח.

ובענייננו — אשר ההורים שיחיו והמורים וההנהלה שיחיו ירוו רוב נחת אמיתי הוא נחת יהודי חסידותי מכל חניכות הסמינר, ובצדק ובגאון דקדושה יוכלו לאמר, ראו גדולים שגדלנו.

(ממכתב י"א תמוז, תשח"י)

... במ"ש אודות הספר שניתן לתלמידה אחת, ותוכן הספר הדהים אותו כו' — בודאי באופן המתאים רואים שלא יכנסו ספרים כאלה בתוככי ד' אמות של כל

התלמידים־ות שי׳ אלא שצריך ענין זה להעשות באופן שלא לגרות את התאבון של הנ״ל, מתאים למ״ש מים גנובים ימתקו. ולכן יתייעץ באופן המתאים עם סגל המורים־ות שי׳ והרי נאמר ותשועה ברוב יועץ.

(ממכתב י״ט ניסן, תש״ט)

... בנוגע להסברה לצעירים וצעירות בגיל הבגרות בנוגע לנושא ובעיות הקשורות ביצר וחיי המין, קשה לקבוע עמדה מסויימת בהאמור שהרי למרות מאמר רז״ל בהפסוק שמצטטו במכתבו דאגה בלב (הנוער) ישיחנה לאחרים, הרי נראה שבאותו השטח אמרו חכמינו ז״ל אבר קטן יש לו לאדם מרעיבו שבע משביעו רעב, שלכאורה בגדר משביעו הוא גם שיחה ע״ד האמור, פרט אולי באם השיחה מתנהלת ממומחה הכי מצוין למנוע בטויים ואסוסיאציות מסויימות. וכפי שראיתי בכמה מקומות — המוצא המתאים הוא שבהתיעצות המורים במקום יקבעו ההנהגה ואופן שיחה עם תלמיד פלוני (או תלמידה פלונית) ולכל היותר יצרפו ב׳ או ג׳ מהם המתאימים זה לזה, כמובן בכל אופן נערים לחוד ונערות לחוד, (אבל לא בפרסום כפי שנוהגים בכמה מקומות). וגם אז צע״ג להזהר מלהכשיל ומלהכשל בהאיסור (מה״ת, ועכ״פ מדרבנן) שמא יביא לידי הרהור כו׳ (שו״ע אה״ע סכ״ג, ס״ג וראה תניא פי״א).

וכאן עלי להביע צערי העמוק זה מכמה שנים שכשהתחילה העלי׳ בהמונים של אחינו בני ישראל הספרדים לאה״ק ת״ו, מצאו „לנכון״ להגבי׳ גיל הנשואין בהיפך שנהגו בהן בארצות משם באו. ואם כשיצאה גזירה האמורה בספק הי׳ מה גדול, השכר או ההפסד, הנה התוצאות המרות שהביאה גזירה זו משך שנים אלו בעוה״ר ולצערנו הרב הוכיחו על ההיזק הכי גדול בזה. פשוט שאין כוונתי לצעוק על העבר, אלא שמזמן לזמן מתחדשות סברות בשטח האמור, אם להוריד הגיל או להגבי׳, ודעתי בהחלט מובנה מהאמור, והלואי שגם האשכנזים היו מתרגלים לנשואין בגיל הכי רך, וכדברי רב חסדא (קדושין כט, ב).

ובהמצאנו בערב ימי הפורים, עת שהיה ונהפוך הוא, יהי רצון שכל הענינים המבלבלים והשלילים יהפכו לאורה ושמחה וששון ויקר כפשוטם וכמשמעם על פי דרשת רבותינו ז״ל: אורה זו תורה וכו׳.

(ממכתב י״ב אדר תשכ״א)

... כותב אודות המאורעות הבלתי רצויים אשר קרו בעבר מסיים בשאלה איך לטפל באותם שיש אפשרויות להחזירם למוטב ואיך לקדם פני הרעה בעתיד.

והנה לכל לראש ובסגנון חז"ל „מה יעשה הבן ולא יחטא" כיון שהלימוד הוא בתערובות (אפילו כשהמדובר הוא בלימודי חול או קודש) הרי נמשכת התערובות לאחר זה: ואפילו בשעת הלימוד הרי זה „כאש בנעורת" כפסק דין של חכמינו אשר היה ידוע להם טבע בני־אדם. והרי כשרוצים לשלול אפשרויות מסובב — צריכים לבטל את הסיבה והמקור. והתרופות לרפא ולשנות את המסובב פועלות רק לפי שעה וגם זה בספק הוא.

כיון שאפילו רפואה לשעה ג"כ ענין הוא (ובפרט אם ינצלו את השעה כדרוש) ואף שלכל אחד ואחד יש לו תכונות פרטיות מיוחדות — הצד השווה שבכולן הוא, שאין לך תעמולה יותר פעילה מאשר להיות דוגמא חי', זה המרצה להם מוסר ורוצה להחזירם למוטב.

ועוד נקודה משותפת לכולם: קיום המצוות ככל האפשרי אשר אם מעט אור דוחה הרבה חושך, על אחת כמה וכמה הרבה אור.

עוד נקודה, אשר הצלחת התעמולה קשורה בזה שתהי' בדרכי נועם אבל יחד עם זה צריכה להיות בתוקף המתאים ובפרט הוא בתופעה אודותה כותב אשר באם לא יבטלוה — מקור הוא לכל שחיתות ורע, ר"ל.

ביחד עם האמור הרי כל אחד ואחד מישראל בנים הם לה' אלוקינו, ולכן נצטווה כל אחד ואחד לעשות כל התלוי בו להעמידם על דרך הטוב והישר, לחיות בחיי היום־יומיים ע"פ הוראת תורתנו תורת חיים ובקיום מצוותי' עליהן נאמר וחי בהן, והובטחנו שדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב של השומע ופועלים פעולתם.

(ממכתב י"ז שבט תשכ"ג)

... בהנוגע הפרדת בנים ובנות, שאמרתי לו שאי אפשר לוותר על זה, ואשר ויתור או פשרה במקום אחד יגרום ויתורים ופשרות במוסדות חנוך חב"ד בכמה וכמה מקומות, וזה ג"כ נתקבל, והבטיח שישתדל בכל כוחו אשר עקרון ההפרדה בבתי ספר חב"ד יתקיים בפועל, ואם יודיעו לו דוגמאות שכך הוא במוסדות חנוך שבאה"ק ממלכתי דתי אחרים, זה יקל עליו ההשתדלות. וכן יקל עליו להשתדל בזה אם יוכל לומר שענין זה הוא דרישה ממני, וכמובן שאמרתי לו שהרשות בידו לומר כן, כי כן הוא. והדגשתי כי דרישתי על שמירת עקרון ההפרדה במוסדות חב"ד אינה באשר מוסדות חב"ד הם, אלא דעתי ברורה שכן צריך להיות בכל בתי־ספר ומוסדות

חנוך, ובעוה״ר בדורנו דור יתום אין זה רק שאלת־דת, אלא גם במוסר וצניעות במובנים הכי פשוטים, וכמו שרואים התוצאות במוסדות אשר בהם אין עקרון זה נוהג, שרבו כ״כ, עד אשר למרות כל ההשתדלות להעלים אותן ולמנוע פרסום בלתי נעים, בכל זה מתפרצות מפעם לפעם ומגיעות לאזני הקהל...

(ממכתב י״ט אדר א׳, התשי״ז)

... במ״ש אודות שירצה ע״ד חסידות חב״ד באופן קבוע ולחוג שומעים קבוע בתערובת בנים ובנות, לא נראה לי הדבר. — אבל, לאידך גיסא, הנה כמה מהעסקנים ד.. שביקרו אצלי הבטיחוני שאין דעתם נוחה מתערובת כזו, אלא שלא בכל מקום מגעת השפעתם לבטלה. ובמילא כשיתדבר עם העסקנים שבמחנו, יש מקום לומר שבקל יוכל לסדר ששומעי הרצאתו לא תהי׳ תערובות בהם. ואין בזה סתירה לשיטת חב״ד להשתדל לחדור לכל החוגים לקרבם לתורה ומצותי׳, כי בד״א כשאין בזה ענין של „נתינת הכשר״ ואולי עוד יותר מענין הכשר, ...

(ממכתב כ״ו טבת תשט״ז)

... כן בנוגע לאופן החינוך של תלמידי ... בהנוגע להנהגות ע״פ שו״ע והנהגה דיראת שמים, הנה גם בזה אי אפשר לקבוע מסמרות, כי בודאי שונה המצב מתלמידי בי״ס אחד לתלמידי בי״ס שני, בהתאם להסביבה שם נתגדלו ונתחנכו. אבל, בכלל — בענין שאין בו חילול השם מובן שיש לנסות באופן דלאט לאט אגרשנו. ומובן שגם בזה כדאי שיתייעצו המורים ביניהם, ותשועה ברוב יועץ.

בודאי יתעסק ... במרץ המתאים, והשי״ת ירבה גבולם בתלמידים ותלמידות טובים, שיהיו לתפארת לכל ... ובצדק יוכלו המורים־ות לאמר: ראו גידולים שגדלנו.

(ממכתב כ״ד ניסן, תשי״ד)

במענה על מכתבו משילהי מנ"א, בו מתאר את מהות ואיכות התלמידים ד... ובודאי כשיקרא (העתקת) מכתבו עוד הפעם, הנה יבוא להמסקנא המידית הראשונה והכי פשוטה, אשר מתפקיד ההנהלה והמורים בפרט להגביה את הסוג השלישי לאיכות סוג השני ושניהם גם יחד לאיכות סוג הראשון. ועצם מציאות תלמידים באיכות סוג הראשון — יקל עליהם עבודה זו, ואין הדבר תלוי אלא ברצונם. וכבר ידוע אשר מסייע בזה גם כן, מה שמפרידים החברותא של תלמידים גרועים ביותר. ובמכש"כ וק"ו מהמסופר בטעם שאסר יוסף את שמעון. ומזה מובן ג"כ התרופה למה שכותב שמסוג השלישי אין להם חוש בעניני חסידות כו' וכו' — ששהותם ב... והשתדלות עמהם בכיוון זה בודאי ישפיע עליהם לטוב. ויה"ר שיהי' בקרוב ממש.

ובמ"ש אודות תנאי האש"ל וכו' שאפשר גם זה משפיע על המגרעות באיכות התלמידים, הנה יכתוב בזה הצעה מפורטת לשיפור המצב, ואפשר — כפי היכולת — תביא לשינוים ממשים. ומובן מבלי שיודע שממנו נודע המצב.

מה שמסיים במכתבו, אשר הוראה במקומות הרחוקים מן הישוב כו' פוטרת שירות — ומסופק אם עליו לעשות זאת, אינו כותב פרטים בזה. ובכל אופן הנה טוב בשבילו, הן בגשמיות והן ברוחניות — שינצל זה שההשגחה עליונה הביאתו ל... שדוקא הוא יעמידו על הגובה הראוי, עכ"פ בגובה האפשרי. ואינו מובן — אם יעתיק למקום אחר מה יוכל לעשות בזה, שהוא הוא חלקו היפה. ויה"ר אשר ... ושמח יהי' בחלקו הכי נעלה האמור, ויעבוד בזה מתוך שמחה אמיתית, הפורצת גדרי הגוף החומרי ומזכך את גוף הגשמי, שעי"ז גדלה ההצלחה ביותר וביותר.

(ממכתב ז' אלול, תשט"ו)

... מ"ש אודות התלמידים הפורצים גדר, הרי ידועה הנקודה שטובת הרבים דוחה טובת היחיד, אלא שצריך לעשות ככל האפשרי שגם היחיד לא ידחה וכמרז"ל לעולם תהא ימין מקרבת ותקותי שכשידברו עמהם בעת התועדות ובאופן של קירוב וגם ע"י חבריהם וכיו"ב, ישנו הנ"ל את הנהגתם.

(ממכתב כ"ח כסלו תשט"ו)

... א) כבר כתבתי כ״פ, שתועלת הרבים דוחה תועלת היחיד. ומזה פשוט שלא כל אחד הרוצה להתקבל בישיבה צריך להתקבל, כיון שהנהגה פרועה ובפרט כזו שמזכירים במכתבם, שלמדו בכמה ישיבות ומכולם נשלחו הביתה מפאת זה, הרי זה היפך תועלת הרבים, ותמי׳ גם נתינת ספק בזה.

ב) במ״ש בהנוגע לתלמיד שכבר נמצא בכותלי הישיבה ולומד שם משך זמן, מובן שאינו דומה להנ״ל, ובפרט כשיש מקום לחשוש שיתפוס זה כדחי׳ בשתי ידים. אבל פשוט שגם בזה, סו״ס — יחיד ורבים, רבים קודמין, אלא שאין להתחיל בזה, וצריך להקדים אמצעים אחרים ולא להתחיל בגירוש כליל וכו׳, והרי כמה דרכים בכגון דא באם ישנה שימת לב תמידית להנהגות התלמידים, שבמילא בכמה ענינים מקדימים את הרעה בעוד מועד וק״ל.

ג) בהנוגע לתלמידים פרטים, מובן שבזה צריכים חברי ההנהלה לדון על אתר, כי בכל פרט ופרט ישנם ענינים מיוחדים שיכולים להשפיע על ההחלטה בהנוגע להנהגה עמו ...

(ממכתב ב׳ אד״ר תשי״ז)

... כותב אודות הנהגת פב״פ ופב״פ מהתלמידים שאינה כדבעי, ויש בזה חילוקי דיעות בינו ובין הנהלת ... איך להתנהג עמהם, ולכן רוצה שמכאן יפסקו את הדין.

והנה (מלבד הדין הידוע שאין פוסקין על יסוד שמועה מצד אחד), האם לפי דעתו סדר שיתערבו מעבר לים בנוגע לתלמידים פרטים במוסד שיש לו הנהלה בת כמה חברים? ובטח ידוע לו שבמוסדות ליובאוויטש הנמצאים בכל קצוי תבל נמצאים כמה אלפים תלמידים/ות, ואם החלטת שאלת הטלת קנס וכיו״ב יוכרחו להורות בזה מן המרכז, יהי׳ זה ע״ד הכתוב נבול תבול אלא שבמדה עוד יותר מבהילה. ואין ללכת בהנהגות שאינן מעולם התיקון. וכשיש חילוקי דיעות בהנהלת איזה מוסד, מבקשים לעשות אסיפה של כל החברים, ושכל הצדדים יציעו טענותיהם ויחליטו ברוב דיעות — כנהוג — כיון שסו״ס, הרי כוונת כל חברי ההנהלה צ״ל טובת המוסד והתלמידים.

(ממכתב כ״ט תמוז תשט״ז)

...ובטח למותר לעוררו על הזהירות שלא יפרשו את לימודו עם תלמידי מוסדות חינוך מיוחדים — כעין נתינת הכשר למוסד החינוך ושיטתו. וכמו שכתבתי בזה כבר לאחדים מאנ"ש, אף שפשוט הוא, והזהירות בזה תלוי' בתנאי המקום והמוסדות, שלא בכל מקום שוים הם. ובכלל הוא — ע"י אי ההכנסה של שיעורי לימודו בהתכנית שלומדים בהנ"ל, שלילת התערבות הנהלת המוסד בשיעורים וכו' וכו', ותשועה ברוב יועץ של אלו הנמצאים במקום.

(ממכתב י"ד אייר תשט"ו)

בשאלתו באזהרה ללמד תורה בלי פשרות, וחושש שבאם יחמירו על הילדים אפשר שלא יקבלו כלל, שעפי"ז יש תועלת בעשיית פשרות.

העצה לילדים האמורים היא לא לעשות פשרה, ז.א. לא לומר להם שמותר לעבור ח"ו על חלק המצות ובלבד שיקיימו מצות אחרות, שהרי נוסף על האיסור של שקר, ה"ז ג"כ ענין מגלה פנים בתורה שלא כהלכה, שינוים בדעת וכו' — אלא לבאר להילדים ולהסבירם, שלעת עתה לומדים עמהם ע"ד מצוה זו וידעו שיש עוד כמה מצות, אבל הרי אי אפשר ללמדם ע"ד כל הענינים בתחילה, ולכן מלמדים אותם צעד אחר צעד, ולהסבירם ג"כ ענין התשובה, שאם ח"ו אין מי שהוא עומד בנסיון ועשה לא ככתוב, מחוייב הוא כמקדם בכל המצות שבתורה, כי ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא, וגם שלאחר זה ישנו התיקון דהתשובה.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע להמצטרך לו.

(ממכתב ד' תמוז, תשי"ח)

ד. הוראות שונות

קבלתי מכתבו ממוצש"ק בה"ב — אף כי באחור זמן קצת — כן נתקבלו מכתביו הקודמים, ונעים לי לקרות ע"ד התעסקותו בהפצת מעיינות החסידות חוצה, מנהגי' והדרכותי' ובטח, כפסק תוה"ק יוסיף אומץ בזה כי מעלין בקדש וכל המוסיף מוסיפין לו.

ב) מ"ש ע"ד בנו שבדעתו להכניסו לחדר ... אף שלא נתמלאו לו עדיין חמש שנים הנה בכלל כגון דא תלוי בהתפתחות גופו וכשרונותיו והעיקר — אם תמצא שם כתה שהחילוק בגיל לא יהי' גדול כ"כ, בינם לבין זה של בנו שי', ואזי יתן השי"ת ויהי' להצלחה...

(ממכתב ט"ז סיון תש"ב)

במענה על מכתבו מכ"ג אלול והפ"נ המוסגר בו, בו כותב שלומד הוא קמ"ץ אל"ף אָ. היינו הנקוד והאותיות בנפרד כהוראת נשיאינו הק' אשר השתדלו בזה בחרף נפשם, ושואל איך להתנהג בלימוד ההברה כיון שכתתו היא מילדי התימנים.

הרי כיון שאחינו הספרדים הורגלו בהברה זו כמה דורות דור אחר דור, אין צריך לשנות מנהגם בזה שמנהג אבותיהם בידיהם, ובודאי חזרת דא"ח בהברה הספרדית שאוחזין בה מפני שקבלוה מאבות ואבות אבותיהם, בני מס"נ על שמו ית' תגרום נח"ר למעלה ותפעול פעולתה למטה.

נהניתי ממה שכותב שלוקח חלק בשיעורי הלימוד הן בנגלה והן בדא"ח, ובודאי לשנה הבע"ל יוסיף בזה וכבר ידוע פסק רז"ל כל המוסיף מוסיפין לו.

(ממכתב ו' תשרי תשט"ו)

... במה ששואל למקום תשובת הרמב"ם אודות קדושת כתב אשורי הנה נדפס הוא בכ"מ ומהם גם בהוצאת הרמב"ם שנדפס בארצוה"ב ע"י האחים שולזינגער. ובגוף הענין של לימוד צורת האותיות של כתב אשורי לתינוקות, הנה אחרי כל

הראי' משו"ע הל' ת"ת וכו' הנה אם הי' הכוונה במקומות אלו ללמוד כתב אשורי בטח היו נוהגים כזה בתפוצות ישראל אשר מעולם לא נשמע דבר כזה.

(ממכתב ח' שבט תשי"ד)

... זה עתה נתקבל מכתבו מועש"ק וארא. ובשאלותיו:

א) כיון שעד עתה הקפידו על הלימוד ביום הראשון. — לא לו וללויבאוויטש בכלל להיות המכניסים שינוי להתדמות דוקא להחפשים, או גם לא"י.

ב) לימוד עברית בעברית. — ידוע עד כמה נלחמו בזה נשיאינו רבותינו (למרות „הטענות" של המחנכים שחפשו כביכול „טובת" התלמידים, וה"ה הנימוקים שמעתיק במכתבו), וטוב וגם נקל יותר שהמועמדות למורות יתלמדו אידיש.

(ממכתב ו' שבט תשי"ד)

הנני מאשר קבלת המכתבים ונקודתם — שאלת השפה בה ילמדו עם תלמידי התלמוד תורה,

וכפי הטענה בשיחה הטלפונית, דעתי אשר כיון שעיקר תכלית התלמוד תורה הוא לחנך התלמידים ביראת השם ואהבתו וללמדם תורת השם ומצותיו, אשר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, שלכן הזהירונו כל כך חכמינו ז"ל מביטול תינוקות של בית רבן ועד שאסרוהו אפילו לבנין בית המקדש,

הנה על פי האמור מובן שהשפה בה ילמדו התלמידים לא זהו העיקר, כי אם נקודות האמורות — יעילות והרבוי בכמות ובאיכות בידיעת התורה ומצותי'.

[כן מובן שבמקום ששפת הלימודים יש לה השפעה על עניני יראת שמים וכיו"ב, אזי גם לקביעות השפה חשיבות בהתאם לזה].

ב) מובן ג"כ שבאמצע שנת הלימודים אינו ענין לשנות שפת הלימוד מכמה וכמה טעמים [באם אין הכרח מוחלט לעשות השינוי].

ג) בתנאים מסויימים כשההורים רוצים לקבוע שפת הלימודים, ובתנאי הנ"ל שאין בזה שייכות לי"ש ועניני שו"ע וכו', אזי אין לכפות על ההורים שפת הלימוד

בה ילמדו את בניהם, כי אם להסביר להם: באם אינם צודקים בטענותיהם, וכמו בענינים דומים, — קובעים שפת הלימוד כדעת רוב ההורים שאחרי רבים להטות.

ד) נקודה מיוחדת . . . אשר לצערי הכי גדול „נופלים על המציאה" לעשות מכל ענין סלע מחלוקת ופירוד הלבבות. והרי זוהי אומנתו של הקלוגינקער להלביש כל ענין באיצטלא של י"ש וכו'. וכנראה מסגנון מכתבי ההנהלה וההורים קרה זה בנידון דידן. שלכן כדאי לעשות חיפוש לאור הנר, נר הו' נשמת אדם, מה הם הנימוקים של כל אחד מהלוקחים חלק במחלוקת חדשה זו.

הסיכום מכל האמור, שגם בשיחה הטלפונית לא הי' משמע שרוצים לשנות תיכף ומיד, וכנ"ל — אינו ענין באמצע שנת הלימודים. וכיון שעד תחילת שנת הלימודים הבאה הרי עוד כמה זמן בשביל עריכת חשבון הנפש וכולי כנ"ל, ידונו עוה"פ בסמיכות לשנת הלימודים הבאה על כל הבעי', דיון מיוסד על הנקודה אודות מטרת הת"ת כנ"ל.

ומה שמזכירים מעלות מיוחדות בנוגע לשפת אידיש, צריך עיון אם רכישת מעלות אלו היא מתפקיד הת"ת או מחובתם של ההורים והאוירה בבית, וק"ל.

ואחרון עיקר הבא לקמן:

פלא גדול על שאין מזכירים כלל על ענין עיקרי בנוגע לתלמידי הת"ת, והוא שמכמה צדדים הגיעתני שמועה לא טובה וכו' בנוגע להנהגת תלמידי הת"ת, ובפרט בימי השבת־קדש ויו"ט, וגם ערב ש"ק ויו"ט. ועד"ז הנהגתם בביהכ"נ גם בימות החול. ואף שחלק האחריות בזה הוא גם על מלמדי ומורי הת"ת, שהרי חינוך תלמידים עפ"י תורה הוא גם בנוגע להנהגתם מחוץ לכתלי הת"ת, ובפרט במקום קדוש בביהכ"נ ובבהמ"ד וכו', אבל חלק חשוב בזה ואולי גם חלק העיקרי הוא על אחריות ההורים, האב והאם, שעליהם להחדיר בבניהם מדות טובות בכל האמצעים העומדים לרשותם, ואפילו גם אם טרודים הם באיזה ענינים שיהי' הרי זוהי מחובתם העקרית. ואם בימות הלימוד בת"ת הדברים אמורים, על אכו"כ בערבי שבתות ויו"ט אחר חצות, ובימי ש"ק ויו"ט, שאז עיקר האחריות על ההורים.

כיון שכל ענין וענין צריך לנצלו בעניני תורה וי"ש, תקותי חזקה אשר ההתלהבות און דער קאך שנתעורר בנוגע לשפת הלימוד, שכנ"ל נוגע לפועל רק סמוך להתחלת שנת הלימודים, הרי בודאי ינצלוהו ובמדה הכי גדולה להדרכת התלמידים במדות טובות ובעניני י"ש שאין נכנסים בתחום לימודי הת"ת, כמו ברכות, תפלה כדבעי, כיבוד הורים ומורים וזקנים, וגם התנהגות נימוסית בין אדם לחבירו (והרי זהו מלימודים המיוחדים של ימי הספירה לנהוג כבוד זה בזה),

ותיכף לקבלת מכתבי זה יתאספו לאסיפה של כל ההורים, האשכנזים והספרדים, המצדדים לשפה זו או אחרת וכו', וידונו על בעי' האמורה — הנהגת תלמידי הת"ת, ונוסף לזה הנהגתם בהת"ת בשמירת סדרי הלימוד, המשמעת וכו' — וידונו עד"ז בכובד ראש הראוי, דיון המביא לידי מעשה, תיכף על אתר לבחור ועד מן ההורים שעליהם האחריות על ההנהגה האמורה מכאן ולהבא, והם יקבעו מספר מההורים שישגיחו בעינא פקיחא על התלמידים וכו' ועוד דברים המתאימים לתיקון המצב בהקדם ולשיפורו הולך ומוסיף הולך וטוב.

ויהי רצון שאתבשר טוב בכל האמור בדואר החוזר, ובנקודה הפנימית אשר נתקרבו הלבבות קירוב אמיתי, וכל אחד מהם וכולם יחד עושים כל התלוי בהם שיקויים בתלמידי הת״ת בתוככי שאר תלמידי ותלמידות המוסדות אשר ב... — אשר כל רואיהם (בבית ובחוץ, בחול ובשבת ויו״ט) יכירום כי זרע ברך הו׳ המה,

מתאים לרצון כ״ק מו״ח אדמו״ר ... כפי אשר הביעו ודרש דרש כמה וכמה פעמים.

בברכה לבשורות טובות
בכל האמור בהקדם

(ממכתב ט״ו אייר ה׳תשכ״ח)

מאשר אני קבלת מכתבו, ות״ח על שימת לבבו לשלוח לי ג״כ ספרו...

ויהי רצון שינצל במילואם הכוחות והאפשרויות שניתנו לו מלמעלה ובנקודה הפנימית — להפצת היהדות האמתית בכל מקום שידו מגעת. ובפרט בין הנוער, אשר כמדובר כמה פעמים כל הטבה והוספה בעודם קטנים וצעירים נכפלת פי כמה כשיגדלו, כידוע הדוגמא בזה שאפילו שנוי קל בגרעין או שתיל עושה שנוי עקרי כשנעשה אילן נושא פירות, באילן ובפירותיו ופירי פירותיו.

לאור סגנון כתבו ארשה לי להוסיף עכ״פ הערה אחת בנוגע לספרו. ובהקדם שבודאי צודק אשר לפעמים הצלחת הנמצא בקנקן תלוי׳ בצורה החיצונית של הקנקן, ומכאן אשר צודק ג״כ אשר בסיפורי עלילה יש כח המושך לכו״כ ילדים ולנוער שרק בדרך זו אפשר להשפיע עליהם ביתר שאת וביתר עז.

אולם כשהמדובר בנוער, ומכל שכן ילדים, צריך לקחת בחשבון שבאם הפרטים, שהם עיקר המכוון והמטרה, יהיו מובלעים או גם מכוסים ונעלמים, צריך עיון גדול אם ישיגו המטרה. שהרי הקורא סיפור אינו נוהג ורגיל לחפש בו רמזים, או לשים לב לפרט שבכמות הוא קטן ביותר, על אחת כמה וכמה ביחס לשאר פרטי העלילה שקודמים לו ושלאחריו.

כוונתי כפשוטה, כיוון שהעיקר הוא, ובלשון הכתוב „את ה׳ ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם״, על אחת כמה וכמה שהוא העיקר בחינוך הילדים, כולל ג״כ חלק החינוך הניתן בעקיפין — לא בצורה של שיעורים ולימודים, כי אם בצורה של סיפור וכדומה — הרי בכדי שישיגו המטרה מתאים להכתוב האמור, ובהדגשת חכמינו ז״ל על המעשה שהוא העיקר, צריכים גם הפרטים להופיע בכמות ובהדגשה

המתאימה, אם על ידי ציור מתאים או כותרת וכיו"ב, באופן המעורר תשומת לב. והרי כל מחנך רואה זה בעבודתו בשטח החינוך על כל צעד ושעל.

האמור אפילו כשהסיפור הוא של עמודים אחדים, כמו במכ"ע ... המצורף לכתבו, ומכל שכן כשהמדובר בספר.

בכבוד ובברכה להצלחה

(ממכתב י"ז מנחם אב, ה'תשל"ז)

... במ"ש אודות חידון תנכ"י, — לדעתי כבר הקרקע מוכשרת שיציע שיערכו חידון תנכ"י ומשנה ביחד, וסיכוים קרובים שיתקבל הדבר, כיון שחידושא עדיפא לי' לכאו"א, וחידון תנכ"י כבר הי', ואף שכמובן לא מיצו את הדבר ויש עוד מקום להתגדר ולהוסיף, הנה כשביחד עם זה יוסיפו משנה, הרי זה וזה יתקיימו ובסגנון מתוך שלא לשמה כו', הרי יש להדגיש ערך לשון המשנה נצחיותה, והחביבות שיש לה גם בין החוגים וכו', ולהדגיש גם נקודה האמורה שיש בזה משום חידוש והוספה וכו'.

כוונתי פנימית בהאמור מובנת למדי, כתחלת מכתבי*, שהרי זה שלב הקרוב למעשה יותר, ועוד נקודה פנימית בזה, ע"פ ביאור חז"ל בחילוק דתושב"כ ותושבע"פ, שעל ידה דוקא ונפלינו מכל עמי הארץ (שמות רבה פ' מ"ז א'). ובפרט שחידון התנכ"י שעבר, השאיר רושם בלתי רצוי כלל, ע"י השתתפות בו של מיסיונרים וכו', וד"ל.

דא"ג להאמור יש להוסיף עוד נקודה שתענין — בהנוגע לסדר הראשון של המשנה הוא סדר זרעים, שנעשה, בסגנון העולם עתה, אקטואלי ביותר ע"י התישבות בנ"י באה"ק ת"ו, בשטח עבודת האדמה וכו'.

כנהוג בכ"ז בודאי חידון האמור קשור יהי' בחילוק פרסים ובזה ענינים של דפוס, ומובן שגם זה אפשר לעשות צנור להחדרת יהדות אמיתית בחוגים אודותם כותב ...

(ממכתב ג' מ"ח תשי"ט)

---

*) נדפס לעיל ס"ע 358 ואילך. המו"ל.

... ובהנוגע לשאלותיו:

א) מובן שצריך ללמוד עם התלמידים ענינים שיש בהם די מספיק טופסים. וכיון שהלכות ת״ת — עתה מספיק, ילמוד הלכה זו. ובפרט שלימוד דוקא בחלק שו״ע זה דאדה״ז — נדיר הוא.

ב) תלמידים שלפני גיל מצות, יש מקום ללמדם — בקביעות — מאמרי חסידות הכי קלים, אבל לא פחות — מגיל מופלא סמוך לאיש...

(ממכתב י״ב אד״ש תשי״ט)

במענה למכתבן מיום ט״ו בסיון, בקשר עם הבחינות, הנה כבקשתן אזכירן למילוי משאלות לבבן לטובה ולברכה ולהסתדרות נכונה שמכאן ולהבא תוכלנה להוסיף בהתמדה והתמסרות (ללימודי קדש, לימוד המביא לידי מעשה) להנהגה טובה ביראת שמים, כיאות לבנות ישראל, בנות אמותינו שרה רבקה רחל ולאה.

ידוע מאמר רבינו הבעל־שם־טוב זי״ע אשר מכל ענין צריך ללמוד (הנהגה טובה) בעבודת השם יתברך ויתעלה. ומכאן הוראה, לכל איש ואשה הישראליים, שאם יש בחינה באיזה ענין, הרי לכל לראש צריך להתבונן ולעשות בחינה עצמית בעניני קדושה, היינו בהנהגה בתורה ומצוה, כי באלה כל אדם נבחן בכל יום, ובלשון רבינו הזקן בעל התניא: „והנה ה׳ נצב עליו ומלא כל הארץ כבודו ומביט עליו ובוחן כליות ולב אם עובדו כראוי״ (ריש פרק מ״א, עיי״ש).

(ממכתב כ״ה סיון, ה׳תשכ״ו)

... בודאי למותר לעוררו על זה שכתבתי למוסדות חינוך שהשפעתי מגעת — שבעוד מועד צריך להכין „צדה לדרך״ בשביל התלמידים לימי החופש, ומה טוב לסדר אופן שלא יופסק הקשר עמהם לגמרי למשך שבועות אלו. והרי אדרבה, במשך ימי החופש החפשים מלימודי חול יש מקום לפעול, לפ״ע, יותר בעניני קדש. והרי רואים במוחש שדברים ועניינים הנאמרים כאילו דרך אגב, היינו לא בתור שיעור אלא במשך שיחה וטיול, נקלטים ומתקבלים בטוב ובנקל יותר...

(ממכתב י׳ תמוז תשט״ו)

נבהלתי בקבלת ידיעה מן הצד, אשר נותנים או כבר נתנו חופש להתלמידים מתחלת חדש מנ"א ואולי עוד קודם לזה, ואח"כ בדעתם ליתן חופש גם בשילהי אלול גם בתחלת תשרי כו' וכו'. ולפלא על הקס"ד אפילו — בכגון דא, ביטול תורה מבהיל. ובפרט בהימים שאין לימודי חול מצד ההכרח — שבמילא יש לנצל אותם שימלאו תלמידי בי"ס ... השעות החסרות בלימודי קדש במשך השנה. ואם אפילו מצד איזה סיבה או פני' באה קס"ד כזה, מפני מה לא שאלו מכאן הסכמה על זה, דכיון שגם אני משתתף בהנהלת בי"ס ... הרי גם אני נושא אחריות בביטול תורה זה של כמה עשיריות מבני ישראל שהגיעו כבר לגיל מצות וביחד עם זה סומכים, אשר כיון שהמוסד שייך אלי — בודאי בידיעתי והסכמתי — ואולי עוד יותר מזה — אומרים להם שכמה חדשים בשנה פטורים מלימוד התורה, ולכן בודאי נכון הוא ואין לפקפק על זה. ובפרטי פרטיות שנוסף על כל הנ"ל ענין השהות בבי"ס ... מביא ג"כ להשגחה בעניני יראת שמים וקיום מצות מעשיות, וסגירת ביה"ס ... מבטל ג"כ השגחה הנ"ל. ואיני יודע מי הוא שיש לו ברייטע פלייצעס אויף דעם — לקחת זה על עצמו.

והנה בהנוגע ללימוד המקצוע — שזהו קשור במשרדים חיצונים, אינני יודע הסדרים בזה ועד כמה יש להשפיע עליהם, אבל בנוגע ללימודי קדש צריך להיות ביה"ס ... פתוח כל השנה כולה. ורק שלתלמידים מיוחדים יש ליתן חופש לאיזה ימים בשביל להתראות עם ההורים או בשביל הפסק למנוחה בין תקופת לימוד א' לחברתה, אבל לא לכל התלמידים בבת אחת, ולא באותם הימים שנוגע ביותר שיהיו התלמידים בכותלי בית המדרש או בית הכנסת ולא מבחוץ להם.

אינני יודע הסדרים בנוגע להמשכורת, אבל — באם בשביל חדשי הקיץ אינם משלמים בבתי ספר הנותנים חופש, מובן שאשתדל להמציא המשכורת בשביל חדשים אלו ע"פ תנאים הנ"ל. וברשותם וביכולתם ועל אחריותי למסור הצעתי בקשתי ודרישתי הנ"ל לכל המורים לימודי קדש בבי"ס הנ"ל, ותקותי חזקה שימלאו אותה. ואם נחוצים הם — המורים — מטעם בריאות או מטעמים אחרים למנוחה של איזה שבועות, הנה יסדרו זה שלא לכולם בבת אחת ובמילא ישאר בית ספר ... פתוח כל הזמן. — מובן ופשוט גם כן, שבאם ישנם תלמידים כאלו שבשו"א לא יתרצו ללמוד כל השנה כולה — בלי הפסק כ"א לאיזה ימים, אין לגרשם בשביל זה מבי"ס ... אבל תקותי שיהי' מספרם מועט ביותר, ויתמעט עוד יותר כשיראו שהסידורים בבי"ס ... גם בשילהי קייטא טובים הם הן בגשמיות והן ברוחניות.

הנני שולח מכתבי זה בדחוף, ובודאי יודיעוני בחוזר בהנוגע לכל הנ"ל, ומה טוב אם אפשר במברק.

(ממכתב כ"ט תמוז תשט"ו)

ה. מוסדות חב"ד

...ע"פ מה ששמענו כ"פ מכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל — פשוט שצ"ל חינוך בני ובנות אנ"ש במוסדות חינוך חב"דיים — בכל שלבי הגיל שלהם.

מובן ששמעתי ע"ד כו"כ מאנ"ש שי' שנוהגים אחרת — ולא עוד אלא ש„מלבישים" את זה באיצטלא של יר"ש — ומצטער אני עליהם ועוד יותר על יו"ח שי' — שהרי אלה הצאן מה חטאו. ויה"ר שגם על אלה הנחשלים יערה רוח ממרום וכו'.

(ממכתב כ"ד אייר, תשכ"ד)

במענה על מכתבו מי"ד אייר בהנוגע למקום חינוך בני אנ"ש שיחיו.

ברור הדבר אשר נשיאינו הק' נשיאי חב"ד — המנהלים בפועל מוסדות חינוך חב"ד לכל סוגיהם: ישיבות, ת"ת, ביסל"מ, בי"ס לנערות וכו' — ואשריו של כאו"א מאנ"ש (וכל אחב"י בגדר אנ"ש הם) שיחנך בניו ובנותיו שיחיו במוסדות אלו לטוב להם בגשמיות וברוחניות, בטוב הנראה והנגלה.

— ופשוט שברשותו וגם זכותו הוא להודיע השקפתי ודעתי ברורה זו לכל הרוצה לשמוע. ועליו ולשומע — יונעם.

(ממכתב כ"ב אייר, תשט"ז)

...אתענין לדעת ע"ד בני אנ"ש שי' בגיל החינוך — הלומדים הם במוסדות חינוך חב"ד? — והרי במיוחד שורה בהם ברכת נשיאינו הק' ורוחם — (וע"י יסוד ... הרי סרה גם האמתלא דמניעת ריחוק המקום). ואלו שלע"ע לא עשו עדיין כנ"ל — מהו הטעם האמיתי ע"ז...

(ממכתב י"ד כסלו, תשי"ז)

במענה למכתבה מר"ח אלול, בו כותבת ע"ד יום הולדת שלה, וגם אודות מקום לימודה — שאינו ב... מפני שלדעתה מוסד החינוך אשר ב... אינו באותו הרמה.

ומובנת הפליאה והתמי' ובפרט בידעי ביתה, בית חסידותי וחינוכה מסוג זה, שעפי"ז צ"ל ברור בדעתה ובהחלט שהרמה הכי גדולה הוא זה — מה שהמוסד מיסודו ובהנהלתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל, והפי' בודאי שלא הידיעה עיקר, כי אם התוצאות — שתהיינה מתאימות לתפקיד האדם בעולמו, כדברי חכמינו ז"ל, אני נבראתי לשמש את קוני, שמילוי התפקיד תלוי במדת היראת שמים שבהחינוך ובהעזר מלמעלה, בסייעתא דשמיא.

וכיון שכתבה נכנסת בשנה חדשה, אשר רוב שנים יודיעו חכמה, יהי רצון מהשי"ת, שיעמידה על האמת, שראשית חכמה — יראת ה', להתחנך במסגרת חסידותית, בד' אמות של כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבודאי על ידי זה יוסיף בהתעוררות רחמים רבים גם בהנוגע לשאר ענייני'.

ויהי רצון שתמורת זה, שבטח היו כאלה שלמדו ממנה בהנוגע למוסד חינוכם כנ"ל, הנה מכאן ולהבא תשמש דוגמא חי' לבת חסידותית — בחינוכה ומקום המצאה, כוונתי כפשוטה, חינוך במוסד כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל, כאמור לעיל.

בברכה לבשו"ט בהקדם
ובברכת כתיבה וחתימה טובה

(ממכתב ג' אלול, תשכ"א)

...מה שכותב הטעמים של בתו וחתנו שי' למסור את בנם לחינוך לא בישיבתנו, אשר הטעם הראשון מפני שהוא חבר ה... והטעם השני בשביל התכלית.

הנה שני הטעמים אינם, א) מה שהוא ב... הנה ידוע שכל אחד ואחד צריך להשתדל שיהי' משפיע על סביבתו ולא להיפך, וכיון שיש לו שייכות לחב"ד והי' ג"כ מקושר לכ"ק מו"ח אדמו"ר הכ"מ ונמצא הוא בסביבה של... הרי בטח זהו בהשגחה פרטית ער זאל מאכן פון די ... — חב"דניקעס, און ניט ער זאל מאכן פון זיך און זיין בעל־הבית'טע און קינדער וואס זיינען חב"דניקעס — ... (יש בכלל מאתים מנה, ולא להיפך). איני מאריך בכל זה כי פשוט הוא, והאריכות אך למותר.

ב) והטעם שאומרים שהוא משום תכלית, הנה כתבו רז"ל אין אדם יודע במה משתכר. והכוונה הן לשכר רוחני והן לשכר גשמי, ואם בגדולים כך, על אחת כמה וכמה בילדים שעדיין בתחילת החינוך הם שאי אפשר לדעת כלל וכלל במה ישתכר כשיגדל ויהי' לאיש...

(ממכתב כ"ד אלול, השי"ת)

מאשר הנני קבלת מכתבה מח' סיון,

ומובן שבתמהון הכי גדול קראתי סברא הכי מוזרה אפילו בתור קס"ד, אשר אחד מבני' שי' יצא ממסגרת ספוגה תורה דברי אלקים חיים ועניני', ויחליפה בחבורה המתנהגת על ידי כאלו השוללים את האמור וכו' וכו',

שהרי בודאי, בימינו אי אפשר לומר שאין יודעים על דבר תורת הדא"ח תוכנה והדרכותי', על איזה חוג שיהי' מלומדי תורה. והידיעה אינה מניחה את האדם היודע במצב נייטרלי, כיון שתורת הדא"ח דורשת לא רק נטי' אלי', אלא גם פעולה. ואפשר או לקבלה או לשוללה. ולכל היותר — להסיח דעת מכל הבעיא, ואותם שמזכירה אין שיטתם היסח הדעת (מאיזה טעם שיהי'). ואדרבא בדעתם להורות ברור בענינים אלו. וק"ל.

כל האמור בתקפו — אפילו אם לא הי' המדובר בבן אחד מאנ"ש ושהוא בסוג הכשרונות והידיעות של בנה שי' ובפרט כו'. כו"כ ישנם ... תלמידים כמותו שיכול להתחבר עמהם, כפי שמכיר הנני במכתביהם וכן בידיעות מן הצד. מובן שבתור חברותא — נכון שתהי' התאמה לא רק בידיעות ובכשרונות אלא גם בתכונות הנפש וכו', ולכן יתייעצו עם אלו המכירים את האברכים, ומביניהם יבחרו אלו שמשערים שהם המתאימים יותר. והשי"ת יצליחם.

קרוב לודאי שמצב רוח בנה שי', אודותו כותבת, אינו כלל וכלל מהענינים שמזכירה אותם, כי אם משינוי האוירה וכו' מהיותו כאן לבאה"ק ת"ו. וד"ל.

בברכה שביחד עם בעלה הרב שי' יגדלו את כל ילידיהם שיחיו באופן מתאים לרצון רבותינו נשיאינו וירוו מהם נחת אמיתי הוא נחת חסידותי בכל המובנים.

(ממכתב י' סיון, תשכ"א)

...ויחזק השי"ת כחותיו שיוכל, מתוך בריאות הנכונה והרחבת הדעת, להפיץ המעיינות חוצה, תורת החסידות הדרכותי' ומנהגי', כי כבר באה העת, אשר אפילו בלימוד אל"ף בי"ת עברי חומש וכו' צריך להיות ניכר אשר המלמד הוא חסיד, וניכר עד כדי כך שיהי' ניכר בהתלמידים — שמתפללים, מקיימים מצות, ולומדים בחיות חסידותי. ובתקופה זו לא נפלאת היא ולא רחוקה היא, אלא אדרבה קרוב אליך הדבר מאד ...

(ממכתב ט"ו טבת, תשט"ז)

לפלא שזה זמן רב אין ממנו כל מכתבים וידיעות, אף שמלאכתו היא בחינוך על טהרת הקדש של בני ישראל בלימוד תוה"ק וכו' וכבר ידוע שבעניני תורה בפרט הרי, בלשון הזהר, צריך לאפשא לה בכל יומא, ובפרט כשהלימוד או ההשגחה על התלמידים הם במוסד חסידותי, אשר רוח מייסדיהם ומנהליהם — הם כ"ק נשיאינו הק' — חופף עליהם באופן מקיף ונכנס גם בפנימי, אלא שהר"מ הר"י והמשגיחים הם הצנור דרכו נמשכים המשכות הנ"ל. וד"ל.

(ממכתב כ"ד ניסן תשט"ז)

בנועם קבלתי הבשורה טובה שמסיימות חוק לימודיהן וזכו והצליחו שתינתן להן תעודת מורה.

ובודאי לאחרי שנות לימודן בבית המדרש למורות „בית רבקה" מיסודו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, מבינות גודל הזכות וביחד עם זה גודל האחריות שניתנו להן להיות מורות בישראל —

יותר נכון לא רק מורות להקנות הידיעה והחכמה לתלמידים ומחונכים, כי אם ועיקר — להורות להם דרכם בחיים בשנות הלימוד והחינוך שלהם שישמש יסוד לדרכם בחיים כשיגדלו ויעמדו ברשות עצמם, שזוהי הכוונה האמתית והנקודה המרכזית של חינוך ראוי לשמו — הכנה לחיים ראויים לשמם, זאת אומרת חיים על פי הוראת תורתנו תורת חיים.

ומבואר בדברי חכמינו ז"ל אשר ביחד עם התפקיד הניתן לאדם מקדימים לתת לו היכולת והאפשריות והכוחות שיוכל למלא תפקידו במילואו ובשלימותו.

ואם בכל מוסד על טהרת הקדש הדברים אמורים, על אחת כמה וכמה מוסד מיסודו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל, אשר במשך חיים חיתו בעולמנו זה מסר נפשו על החינוך בטהרת הקדש של בני ובנות ישראל, מסירת נפש בפועל, ומעורר גם עתה רחמים רבים בעד הצלחת כל אלו המחליטים למלאות התפקיד הכללי של איש ואשה בישראל בעולם, שהוא לשמש את קונם, ותפקיד אנשי סגולה שזכו להיות מחנכים בישראל, חינוך דור הצעיר.

ויהי רצון שתעשינה בכל האמור מתוך מסירה ונתינה המתאימות ומתוך שמחה וטוב לבב, וה' יצליחן בזה, וברכת ה' תלוה אותן בכל ענייניהן.

בברכת הצלחה בכל האמור
ולבשורות טובות

(ממכתב כ"ב תמוז, תשכ"ח)

צו אייער צוזאמענקונפט, אי"ה מאנטיק ו' מנ"א, כדי פארצוזעצן און פארברייטערן בהצלחה דעם פאראייניקטן עמוירדזשענסי קאמפיין אין ... ווינש איך אייך, אז די אסיפה זאל ברענגען די געוואונשערע רעזולטאטן בפועל ובהצלחה.

עס איז אלעמען באוואוסט דער מאמר רז"ל, אכל בי' עשרה שכינתא שריא: אז ווען עס קלייבן זיך צוזאמען צען אידן, רוט דארט די שכינה, וואס כאטש אפילו — מלא כל הארץ כבודו, אבער דארט וואו עס זיינען דא עשרה מישראל, איז די השראת השכינה מער בגלוי, ובפרט אויב די אידן קלייבן זיך צוזאמען וועגן אן ענין פון תורה ומצוות, ובפרטי פרטיות וועגן זיי קומען זיך צוזאמען וועגן אן ענין פון חינוך הכשר, וואס פאראייניקט תורה ומצוות צוזאמען, דאן רוט די ג־טלעכע אנטפלעקונג ביותר, וואס דריקט זיך אויס אין פארשידענע אופנים, און איינע פון זיי איז, אז זי גיט ארייין די ריכטיקע געדאנקען ווי אוועקצושטעלן די ארבעט און די השפעה אויפן זולת, און דעם ריכטיקן צוגאנג בנוגע דער אייגענער באטייליקונג אין דער ארבעט: דורך א בריטהארציקע ביישטייערונג בממונו, דורך אונערמידלעכע השתתפות בגופו, און דורך א וואס בעטייליקונג בנשמתו.

איך האף און בין זיכער, אז דער אנפירער פון די אלע מוסדות, כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ועט מעורר רחמים רבים זיין אז די אויבנדערמאנטע ארבעט זאל גיין בהצלחה גדולה, ווי אויך משפיע זיין ברכה והצלחה צו די אלע באטייליקטע אין דער אסיפה בפרט, און אלע באטייליקטע אין דער מגבית בכלל, אין וואס יעדערער נויטיקט זיך, ער ובני ביתו שיחיו.

בברכת הצלחה ופ"ש לכאו"א

(ממכתב ב' מנחם אב, תש"ב)

... להמורים — צריך הי' להסבירם, שהם עובדים במוסדות כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, ובמילא גם את"ל שצודקים הם בטענותיהם לפלוני או לפלוני, הרי אין זה טעם שיענישו את עצמם, למעט בזכותם ובהצלחתם גם בעניניהם הפרטים ע"י מיעוט השתתפותם בהמוסדות הנ"ל. ובודאי ימצא את האותיות המתאימות לזה. מובן מעצמו, שאין כוונתי לאמר אז זיי דארפן אויסגעריסען ווערען ח"ו, ואדרבה, הרי ראינו בזמן האחרון גודל ההשפעה ע"י התעוררות רחמים של כ"ק מו"ח אדמו"ר, שנותן להמשתתפים בעניניו — לא רק ברוחניות אלא גם בגשמיות, גשמיות כפשוטו, וכנראה בחוש. וכוונתי בהנ"ל הוא — שיסבירו להם שכל הגישה שלהם אינה אמיתית, שמביטים על הענין כאילו הוא שייך לאנשים פ' ופלוני ובמילא צריך לנהל עמהם מלחמה, ובא"ל — הרי מה להם ולענין הזה ויחפשו מקום יותר טוב. ואין זה אמת כלל וכלל. והענין הוא — שהעמידם כ"ק מו"ח אדמו"ר על חלק היפה, הן בנוגע לענינים גשמים והן לענינים רוחנים, ואומר להם בזה בחר וכמש"נ ובחרת בחיים. והאריכות בזה אך למותר...

(ממכתב י"א אדר ב', תש"ד)

... באופן עבודת הרשת. הנה כבר כתבתי כמה וכמה פעמים, ובכ"ז לחשיבות הענין הנני כופל עוד הפעם, אשר תמיהני ביותר על יחס כמה מהמורים לעבודת הרשת, וגם חלק ממורי אנ"ש וגם הוא בכלל, שמביטים על זה כעל משרה שהם עובדים אצל אחרים, ובמילא באים אליהם בטענות ואם אין שמים לב להטענות למלאות אותם במילואם הרי המסקנה הראשונה היא שצריך לחפש משרה אחרת כי מה נ"מ לו באיזה אופן יקבל פרנסתו ופרנסת ב"ב שי'.

והנה כל גישה זו מופרכת היא מעיקרא. הבעה"ב של הרשת הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע, אשר שמו נושאים המוסדות. ומובן אשר כל אלו שהשי"ת הצליחם והעמידם על חלק היפה, להשתתף במוסד זה, הרי זהו השער וצנור דרך בו נמשכים ההמשכות — בשלו ושל ב"ב שיחיו — הן ברוחניות והן בגשמיות.

אלא, שכמו בכל דבר בעולם, יש כאן חילוק תפקידים, שאלו שזכו ביותר הרי תפקידם הוא העיקר שבהמוסד היינו החינוך בפועל, משא"כ אחרים — אינם אלא מנהלים, תמכין דאורייתא וכו' וכו'.

ומובן אשר אחרי הנחה זו — הרי זה מעורר תמי' ופליאה, שבר־שכל שזכה והצליח בחלק הנ"ל בא להמנהל ואומר לו: שמעני, הנני עושה לך טובה במה שמשתתף הנני בכאן, ובמילא אם תמלא את כל תביעותי טוב, ובאם לא אעזוב את המוסד כו'! והאריכות בזה אך למותר.

ואם היתה הנחה הנ"ל אצל המורים מאנ"ש, הרי גם בד"מ, ונוסף ע"ז ע"י השתדלות, היתה נחדרת גם באלו המורים והמורות אשר, לע"ע, אינם מאנ"ש, ובמילא היתה עבודתם ע"ד המבואר בהמשך רס"ו בעבודת עבד נאמן, שאפילו כשעובד רק בקבלת עול פשוטה, בכ"ז מהדר לא רק במילוי עבודתו אלא גם בההידור.

ופשיטא, אשר מי שיש לו אוצר גדול לא יבוא לאחרים לאמר אם תמלא משאלותי אשתמש בהאוצר, ואם לאו — אשליך האוצר חוצה ואסובב בשוקים וברחובות בעד אגורת כסף — וכנ"ל, וד"ל.

ובטח יבאר את כל הענין הנ"ל לא רק לעצמו, אלא גם להמורים והמורות שמכירם או שיכול להכירם. והלואי ששורותי הנ"ל — המעטים בכמות, יפעלו ככל תוכנם באיכות.

מובן מעצמו, שאין כוונתי בהנ"ל לאמר שכל התביעות שלהם אינן צודקות, או שכל חברי ההנהלה צודקים במאה אחוז בכל הנהגותיהם. וכוונתי הוא רק, שהחלק היפה בהרשת הוא, חלק המורים והמורות ומקבלים ברוחניות הרבה יותר מחברי ההנהלה, וכיון שאצל איש הישראלי הגשמי הוא מסובב מהרוחני, וכמש"נ אם בחקותי תלכו גו' ונתתי גשמיכם, הרי מקבלים הם גם בגשמיות יותר מחברי ההנהלה — אם על אתר ובגלוי, או במשך הזמן ובאופן גם שאין בעל הנס מכיר בנסו. וכבר ידוע המבואר במאמרי דא"ח מכ"ק אדמו"ר מוהר"ש נ"ע, אשר באמת

ענין הפרנסה בדורותנו הוא באופן נסי וע"ד המן במדבר. ובמילא ח"ו שיחבלו בעצמם ע"י יציאה ממוסד כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע...

(ממכתב כ"ד ניסן, תשי"ד)

...מה שכותב אודות היי סקול, הנה כיון שאינני יודע המצב על אתר קשה להורות בזה פרטים, ועליהם להחליט בהתאם לנקודה העיקרית והכללית, שמוכרח הדבר שתעשה ישיבת ... מרכז ליהדות ותורה ויר"ש, וכל ענינים שיסייעו לזה — מבלי וויתור על עיקרי תנועת חב"ד — יש לעשותם ובמרץ. ובודאי סיפר להם הרב ... שי' מעניני הסקול שיש כאן על יד הישיבה, שכנראה גם הסקול שכותב אודותה היא באופן כזה...

וע"פ הנ"ל מובן, אשר גם המענה על סיום מכתבו שאם יהי' ספיקות באיזה ענינים — הרי אבן הבוחן לפתרונם הוא, שאי אפשר לוותר על עיקרי תכונות חב"ד, אי אפשר להעשות מפלגה איזה שתהי', אבל לולא זאת — הרי צריך להרחיב את המוסד הן בכמות והן באיכות. והשי"ת יזכהו ויצליחו שמתוך בריאות הנכונה יראה גם בעיני בשר, וכן כל אנ"ש שי', איך שישיבת ... הוא הצנור הכללי להמשכת וקבלת ברכות השי"ת בגשמיות וברוחניות לכל אנ"ש וב"ב ד... ועל ידם לכל בני ישראל שם, שמצנור ודרך מרכזי זה מתפשטים צנורות ודרכים לכל אחד ואחד בפרט. וע"ד המבואר בכ"מ בדא"ח בענין ההמשכות מלמעלה לכל סדר ההשתלשלות.

(ממכתב י"ט טבת, תשט"ו)

לאחרי ההפסק הכי ארוך, נעם לי לקבל מכתבו מר"ח כסלו, בו כותב אודות המצב בהישיבה בהווה. ובשאלתו אם להכריח איזה מהתלמידים שיבואו בדוקא להתפלל ג"כ בהישיבה. הנה מובן שאין ההכרח דרך בזה, ואף שיש לדבר בזה בעת רצון ובהתועדות — ומה טוב שיהי' לא רק מהנהלת הישיבה אלא מאנ"ש שאינם בהנהלה, אבל אין להכריחם בענינים שבאם לאו וכו'. ואדרבה הנהגה דימין מקרבת תועיל גם בזה הרבה יותר מאשר זה דשמאל דוחה.

בהנוגע ללימוד תורת החסידות של הנ"ל, הרי בכללות הנקודה היא כנ"ל, וכיון שבזה נוגע הענין יותר — צריכה שגם ההשתדלות בזה תהי' בתכיפות יותר, ולהסביר הענינים ע"פ המובא בזהר פ' בהעלותך קנ"ב ע"א בענין נשמתא דאורייתא, וכן המבואר בקונטרס לימוד החסידות לכ"ק מו"ח אדמו"ר וקונטרס עץ חיים וכו' — ובקושיא הידועה בכגון דא, שאם כן מה עשו בדורות הקודמים. הנה התירוץ פשוט ע"פ המבואר בכ"מ ומהם בלקו"ת במדבר בדרוש נחש הנחשת דף מ"א ע"א בהא שמן התורה מספיק ק"ש ומדרבנן צריך ג"כ שתי תפלות בכל יום והאידנא קבעוה חובה גם לתפלת ערבית. ואח"כ כשנתמעטו הלבבות וגדול החשך נתוסף פסוקי דזמרה כו' וכו'. ומובן ופשוט המענה אם יבוא מי ויאמר שדי בשבילו להתנהג כמנהג הצדיקים בימי הבית ובמילא יתפלל בלא פסוד"ז ואפילו בלא ברכות ק"ש כו'. וככל הדברים האלה הוא גם בנוגע ללימוד החסידות. וע"ד המובא באגה"ק בשם האריז"ל שבדור זה מצוה לגלות זו החכמה. ומדור לדור גדול ההכרח לגלות יותר, שלכן נתפשטה ביותר תורת החסידות ונתלבשה באותיות המובנות גם בשכל אנושי. ובודאי ימצאו האותיות המתאימות לפי חושי הנפש ותלמידים הנ"ל. וכנ"ל להתחיל התעמולה בעת התועדות, ובעת רצון עלולה שתביא תועלת ביותר וביותר.

(ממכתב י"א כסלו, תשט"ו)

במענה למכתבו מכ' בשבט והקודמו, ת"ח על שימת לבבו לכתוב לי בנוגע מוסדות חנוך חב"ד באה"ק ת"ו, ותקותי אשר גם להבא ימשיך בכגון דא, ות"ח מראש. ובודאי ובודאי שגם להבא יושיט עזרתו לכל מוסדות אלו ואביזרייהו ככל יכלתו, ובזה — גם להשפיע ככל אשר ידו מגעת על המוסדות ואישים שיש בידם לעשות לביסוס והתפתחות המוסדות האלו. ולדכוותי' לא צריך להאריך בגודל הענין של חינוך על טהרת הקדש דוקא.

ובמענה על הנקודות שנוגע בהן —

מה שמגיב שאפשר להיות שמוסדות חב"ד דורשים מרובה מהתלמידים בנוגע רמת הלמודים ובנוגע להנהגה וכו', ואפשר שיש כאלו שיפחדו לקבל עליהם עול זה וסכנה שילכו לחינוך בלתי רצוי או עכ"פ לא רצוי כל כך.

הנה נוסף על מה שגם כ' כותב שבאם יגרעו בתביעות האמורות ברמת הלמודים וכו' הרי ישפיע גם על שאר התלמידים הטובים והבינונים שקרוב לומר שיצא שכרו בהפסדו, הרי עוד נקודה עקרית בזה. כי הנה מוסדות חב"ד יש להם אופי מיוחד והשם עצמו מורה ומשמיע לכל שומע כי במוסד זה מתנהגים באופן מסויים ולומדים ברמה מסויימת, ובמדה הכי חשובה משתווים בזה, עכ"פ בקוים יסודים, כל מוסדות חב"ד שבכל העולם כולו. זאת אומרת שהנמכת הקבע והרמה

במקום אחד מכריחה תוצאות בכיוון זה בשאר מוסדות חב"ד, ולא רק במדינה זו עצמה אלא גם מחוצה לה.

ועוד נקודה בזה, על פי סיפור ששמעתי מכ"ק מו"ח אדמו"ר, שיש השתלשלות מסויימת במבנה חברת בני אדם, ואם בשלב מיוחד מתחילה ירידה בדרגא אחת, עלול זה לגרום לירידה מדרגא לדרגא בכל השלבים שלאחרי זה, ולכן אפילו אם הירידה בשלב הראשון היתה מקדש הקדשים לקדש, הרי באופן אוטומאטי תגרום ירידה בשלבים שלאחרי זה מקדש לחול ולמטה יותר — מהיתר לאיסור. וכ"ק מו"ח אדמו"ר הסביר בהאמור איך שכל אחד במעמדו ומצבו צריך להעלות בקדש ופשיטא שלא להוריד אפילו אם גם לאחרי הירידה עדיין יהי' מורם מכל סביבתו. והנמשל בנוגע למוסדות הנ"ל מובן.

כל הנ"ל אמור אפילו באם לא הי' נוהג מסויים במשך כמה שנים שני חזקה על אחת כמה וכמה שמשך הרבה שנים התנהגו באופן מיוחד שאין כדאית כלל ירידה בזה. ובפרט שקרוב לומר שיפרשוה שנשתנו הזמנים ומשתנים המנהגים וממילא גם הדרישות וכו'. ובפרט באה"ק ת"ו — שבכמה מוסדות חינוך רצויים הנה מסבות שונות אין דורשים מהתלמידים אותם הענינים שמזכיר כ' במכתבו ובמילא אין סכנה ח"ו שהמועמדים שלא יתקבלו לתוך מוסדות חב"ד מוכרחים יהיו להקלט למוסד שונה בתכלית, שהרי אפשר שיקובלו במוסד שרק דרישות האמורות אין בתכניתו.

לפני זמן היתה לי שיחה מעין האמור, ועניתי לשואל שגם בזה הוראה מפורשת בדברי חכמינו ז"ל, וכדרכם בפתגם קצר אבל קולע להמטרה, והוא: רב בקעה מצא וגדר בה גדר. ופירושו, כשראה רב שישנו ענין שמזלזלין בו, החמיר והוסיף בגדר וגזירות דוקא לענין זה. זאת אומרת, שכשרואים שישנו חוג בו נמצאת פרצה בענין מסויים, שלכאורה יש חשש כנ"ל שבאם יקפידו עליהם בענין זה ירחיקום בכלל או ידחפו לענינים גרועים עוד יותר, ההוראה היא לעשות דוקא בהיפך, לזרזם ולהחמיר עליהם דוקא בענין הפרוץ, וק"ל.

(ממכתב י"ב אדר, תשכ"א)

... בהנוגע לצירוף ביה"ס, שיהי' הכל במקום א' — מובן שאין לזה מקום כלל. וצריך להשתמט מזה בהחלט, אלא — שבאופן דיפלומטי מבלי לנגוע בכבודו של מי שהוא, ואפילו לא בישות של מי שהוא. וכמה הסברות לזה: הרי אין דרישה ומקום לבטל קהלתם ח"ו, ולצרפה לקהלתם. ועד"ז בהנ"ל אין להכריח את הצבור על תכנית חינוך אחת לכולם. ואדרבה צ"ל כמה תכניות — מובן שכולן עטה"ק — בכדי שכאו"א יבחור בהיותר מתאימה לו (והרא' — שבכפר חב"ד עצמו ייסדו ת"ת, ישיבה, ביסל"מ, בי"ס לחקלאות ועוד, אף שכולם חב"ד'ניקעס. ועאכו"כ — בעיר גדולה כ...), והכל מודים שכמה בתכנ"ס אפ"ל בשכונה אחת באם הנוסח שונה,

ועד"ז בחינוך — יש מבכרים לימוד משנה או גמרא, בקיאות או חריפות, דינים או תורה לשמה ועוד ועוד. וככל שיקצרו בהשקו"ט בזה, ולא יבליטו את הפרינציפ שבהענין — טוב יותר בשביל שיהיו היחסים להבא טובים יותר ונוחים יותר.

(ממכתב טו"ב תמוז, יהפך לששון ולשמחה, תש"ט)

...ביקר אותי ... והיתה בינינו שיחה נעימה וידידותית בהנוגע ... ובפרט בהנוגע לנקודות דלהלן:

א) בשים לב לאופי המיוחד של ... מכיר הוא, כמובן, אשר מינוי מורים ומורות צריך להיות בידי אנשי חב"ד. חלוקי הדיעות שהיו עד עכשו והדרישות שדרש, כוונתם היתה רק שימנו מורים ומורות שיש להם גישה פדגוגית וכמובן גם המינימום עכ"פ במקצועות ההוראה שלהם, שבלאו הכי הרי לא יוכלו למלא תפקידם בתור מורים ומחנכים.

ב) הדגשתי במיוחד אשר המעלה המכרעת במעלות וכשרונות המורה צריכה להיות — יראת שמים, וגם על זה הסכים.

(ממכתב י"ט אדר א', תש"ז)

מאשר הנני קבלת מכתבו מח"י כסלו ובהנוגע לתכנית הלימודים וכו' נמסר למל"ח, ויבואו אתו בכתובים בקשר עם זה, ומתאים להנהוג כאן.

במ"ש אודות קאנסטיטוציא בשביל הישיבה, מובן שבכלל איז גלייכער ניט בינדען זיך. ולאידך גיסא — ישנם קאנסטיטוציעס כאלו שאופן הבינדען שלהם הוא מקיף. ויושלח לו העתק התקנון שנעשה כאן. ובלית ברירה — יש להשתמש בו. ובאם אפשרי לקצר עוד יותר. ומובן שבעיקר צריכה זהירות בבחירת הדירעקטארען ובאופן הבחירות של דירעקטארען חדשים מזמן לזמן. כן מובן שמההכרח לקבוע שישנם ענינים שהם בבל ישונה — בעצם התקנון — בהנוגע לרוחניות הענינים וכיו"ב...

(ממכתב כ"ט כסלו תש"ז)

ו. חינוך הבנות

... זה מכבר כתבתי ע"ד העדר ההתפתחות של הבית ספר לנערות אשר ב... ואף שמובן אצלי היחס הקר לכ"ז מאנ"ש שי', כי לא הורגלו בשימת לב מיוחדה לחנוך הבנות בהזמן שאז נגמרה צורתם, אבל אנו אין לנו אלא הוראת נשיאנו כ"ק מו"ח אדמו"ר, שעוד בהיותו בריגא התחיל להתענין ביותר בחינוך הבנות, ובפרט משנת ת"ש שם לבו הק' לזה ביותר ויותר, והשקיע ממרצו וכחותיו הנעלים בענין זה עוד הרבה יותר מאשר נודע בגלוי. וזהו הוראה בשבילנו על דרישת שעה זו. ובפרט באה"ק ת"ו, ובזמן היותר אחרון, שחנוך הבנות נעשה לדבר מוכרח יותר ויותר, ובמילא מוכרח ג"כ שכל אחד מאתנו, ישנה או עכ"פ יכפה את דעתו והרגלו, ויחליט בעצמו, צי בא עם לייגט זיך דער ענין א"ל, הנה מאחר שכ"ק מו"ח אדמו"ר ציוה כן, הנה בטח דבר מוכרח הוא בחב"ד. ועשי' לעילא, שכיון ששומע אני שלהתפתחות בי"ס לנערות ב... המניעה היותר גדולה שבזה, הוא העדר מקום מתאים, הרי הצעתי ובקשתי כפולה ומשולשת, שבהקדם היותר אפשרי (כדי שיתפרסם הדבר עוד איזה זמן קודם התחלת זמן הלימודים) יבחרו במקום יותר מתאים ללימוד הנערות, ומה טוב גם בשביל גן ילדים וילדות מורחב יותר...

(ממכתב יו"ד מנ"א, תשי"ב)

... מצטער הנני ביותר, על העדר שימת לב ד... בהנוגע לחנוך הבנות ... כי בדורנו זה ובימינו אלה, אין זה ענין הידור ונקודה בשביל אחרים, אלא שאלה חיונית בהנוגע להבנות והנשים, ובמילא גם לאנשים. היינו שאלה חיונית דכל ... ומצער על שהיו צריכים לשהות שש שנים באה"ק ת"ו, עד שרואים כבר תוצאות אי שימת לב להנ"ל. והלואי ש"יצאו" בהתוצאות דעד עתה, ותומ"י יעבדו במרץ הכי גדול ובדרכי נועם — שהם דרכי תורתנו תורת חיים — לשפר המצב ולתקנו ככל האפשרי, והשי"ת יצליח לבשר טובות בהקדם.

(ממכתב שנת תשי"ד)

... זה מכבר כתבנו להם ע"ד יסוד „בית רבקה" ולפלא גדול שעוברים בשתיקה על כל שאלה זו, ומידידנו כו' ... ג"כ לא שמענו טעם מספיק לדיחוי זמן רב כ"כ, והרי כל יום שעובר הוא אבדה שאינה חוזרת, וכמה ילדות ונערות היו יכולות להעשות בינתיים — בנוגע לעצמן — שומרות תומ"צ — ובנוגע להשפעה על אחרים — מופת וסמל בשנוי הנעשה בהנהגתן ע"י חנוך הראוי בבית רבקה, ובפרט ע"פ המבואר בדא"ח, הנה לו יהא שע"י חנוך הנ"ל, היתה אפילו רק נערה אחת עושה ברכה אחת במשך כל העת נוסף על הרגיל אבל עי"ז נתאחדה בתכלית היחוד ברצה"ע כו' ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד, ואף שצריך להבין איך הוא זה, אבל אדה"ז מעיד שכן הוא וגם ידוע פס"ד להלכה, שיראה אדם עצמו וכל העולם שקול וע"י מצוה א' כו' (רמב"ם תשובה ג, ד) איז אויף וועז לייגט מען עס אפ? ולא שח"ו וח"ו רצוני לומר מוסר ודברי הוכחה, אבל פלא בעיני יחסם לכל ענין זה, וכותב אני מזה במכתבי אליו, כיון שהוא הי' העונה על שאלה זו בשם כל התמימים ...

(ממכתב יום ה', י"א אדר שני, תשג"ה)

... ע"ד „בית רבקה", אמנם ידוע עד כמה שטרודים אתם באלה העניינים הצבוריים שהנכם עוסקים בהם, ואשר עומדים ברומו של עולם ואי אפשר להרפות מהם חלילה אף במקצת.

אבל בשים לב, כי יסוד בתי ספר לנערות על טהרת הקדש הוא בזמן הזה ובמקומות אלה שאלה של הצלת נפשות בנות ישראל, וגם כי החנוך של הבנות משפיע במדה מרובה גם על החנוך של אחיהם, על הרוח של משפחתם, ועל טהרת האויר ברחוב היהודי בכלל, בשים לב לכל הנ"ל איני יודע אם הענין סובל דיחוי.

ומי מכם יודע כי אתם היחידים במדינתכם מהידועים לנו שאפשר לפנות אליהם בהצעה כזאת.

וכל זמן שלא עלה עדיין בידכם ליסד ב"ס לנערות, ראוי עכ"פ להשתדל בסידור מסבות שבת לנערות, שזה יותר קל, והנסיון הראה, כי מסבות האלו משפיעות אח"כ על חברותיהן ללכת ל„בית רבקה", ובכלל בשנוי הנהגתן לטובה ...

(ממכתב י"ג ניסן, תשג"ה)

ב"ה, ל"ג בעומר ה'תשי"ד
ברוקלין, נ.י.

הנהלת בית הספר והסמינריון
„בית רבקה" יערש, צרפת

ה' עליהם יחיו

שלום וברכה!

בנועם קבלתי הידיעה על דבר תיקון ספר זכרון לתומכי מוסדות האמורים, והריני גם אני משתתף בו בחפץ לב.

ואני תפלה אשר ספר זכרון זה יתאים למה שנאמר: אז נדברו יראי ה' גו' ויכתב ספר זכרון לפניו גו' ולחושבי שמו. שבפסוק זה כלולים ג' הלבושים של הנשמה, הן שלש דרכי הפעולה של האדם: מחשבה דיבור ומעשה.

ומעשה עיקר, שכל ענין הקשור במעשה בפועל — יש לו המשך וקיום, ועל אחת כמה וכמה בעניני טוב אמת וקדושה, שכללות ענינם היא — שהם נצחים,

ובפרט ענין הקשור בחינוך על טהרת הקדש, ועל כולנה מוסד חינוך „בית רבקה", שמטרתו לא רק לחנך בנות ישראל שתהיינה ראויות לשמן, בנות שרה רבקה רחל ולאה אשר בנו את בית ישראל, אלא — הוא גם מוסד המחנך מחנכות, מחנכות באופן של גידולי פירות ופירי פירות, מוסיף והולך מוסיף ואור.

ויהי רצון שכל הנרשמים בספר זכרון זה, יעלה זכרונם ופקדונם לפני ה' לטובה לחן ולחסד ולרחמים ולחיים טובים ולשלום, בגשמיות וברוחניות גם יחד.

בברכה

זה עתה קבלתי מכתבו מיום הבהיר ל"ג בעומר, וכה נדהמתי מתוכנו, עד שמוכרחני לענות עליו מיד, שלא לפי התור.

מה שהפליאני ביותר הוא שבדעתו לפרש שיטתי שאין דעתי נוחה מלימודו והשפעתו על תלמידותיו, ועוד יותר מתמי' וגם מצער שבדעתו להפסיק זה.

ומנלי' כל זה הוא לפלא גדול ביותר, שהרי שיטתי ידועה לכל והיא ההיפך הגמור ממסקנתו, ומלתי אמורה כפולה ומכופלת שבימינו אלה על כל אחד ואחת לנצל כל האפשרויות וכל הצנורות להפיץ עניני היהדות בכל מקום ובכל חוג וסביבה, הוראות מעשיות, דיעות והשקפת עולם ברוח היהדות המסורתית. ודבר

פשוט הוא, שבזה נכללות בנות ישראל ובהדגשה יתרה, כיון שהן הבונות בית בישראל, ובחינוכן ובהשפעה עליהן תלוי הדבר אם תהיינה עקרת הבית או ר"ל עוקרת הבית, שזה נוגע לדורות ודורי דורות.

ובפרט בהנוגע לכ' שראה הצלחה בעבודתו בשטח זה ועורר נקודת לבבו, איך יעלה על דעתו לחדול מזה?

ובמה שמסיים במכתבו שפסוקו עכשו הוא ישב בדד וידום, יתן בעפר פיהו, מושלל זה לגמרי. וכבר מלתי אמורה ע"ד הצחות, אבל באמת נקודה פנימית ומיוחדת בזה, אשר הענין דשלילת הרע לחוד — הי' גם קודם בריאת העולמות וסדר ההשתלשלות, וכל הירידה מאגרא רמה לבירא עמקתא הוא בשביל ענינים דקום ועשה דוקא.

ועל פי זה מובן ג"כ המבואר באיזהו מקומן בדא"ח, אשר העיקר הן מצות עשה, ומצות לא תעשה באות בשביל להכשיר האדם והענינים להמשכת האור על ידי המצות.

והרי שני כתובים הנ"ל שמזכירם אומרים אותם בתשעה באב ביום חורבן והירוס וחושך, ולא בבנין ואור שזהו תפקיד כל אחד ואחד מאתנו. וכידוע פתגם כ"ק אדמו"ר הצ"צ אנן פועלי דיממא אנן — מאכן ליכטיק.

שולח אני המכתב מהיר ודחוף, ואצפה לבשורות טובות ממנו שתוכן מכתבו האחרון הי' כתוב בהשפעת מצב רוח עובר, אשר חלף ואיננו ולא השאיר כל רושם.

בכבוד ובברכת הצלחה לקרב לב בני ישראל לאבינו שבשמים, ובאופן שיהי' ליבא פליג לכולי שייפין, שמהרגש הלב יומשך ברמ"ח אברי הנשמה על ידי קיום הרמ"ח מצות עשה ובשס"ה גידי הנשמה ע"י שמירת שס"ה מצות ל"ת (עיין תניא פ' נא לקו"ת נצבים מה, ג פי' הכתוב תמים תהי') ולבשו"ט בכהנ"ל.

מוסג"פ העתק מכתבי כללי לחג הפסח ולנשי חב"ד, בם מודגשת השקפתי בהנ"ל.

(ממכתב כ"ה אייר, ה'תשי"ז)

... במ"ש שבהרצאתו ע"ד נושא חסידותי — הנה מציע שגם הבנות תשתתפנה אבל בתנאי שתהיינה בשורות נפרדות (ובודאי כוונתו בצדדים נפרדים של החדר והפסק מקום מתאים באמצע), הנה אף שאין לפרסם הדבר שזהו באופן רשמי, וכעין שיטה, כי בודאי ימצאו קנאים (שלא לשמה) שיזכירו ע"ד מרז"ל כל המלמד בתו תורה כו', אבל יש להשתדל שיבוא הדבר לפועל (כמובן בהזהירות — שלא יהי' כהכשר על עצם המוסד, וכנ"ל). וכמו שסידר כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע כתות בנות לומדי חסידות עוד בהיותו בריגא, וגם כתב להם מכתבים בנושאים כאלו, ובמשך הזמן נראו הפירות והתועלת הגדולה מזה — כי הרי האשה היא עקרת הבית, ועוד קודם לזה בהנוגע לשידוך, ובאמת הוא פסק ודין תורה, וכדאיתא בשו"ע הלכות ת"ת וגם בהלכות ת"ת לרבנו הזקן סוף פרק א', אשר הנשים חייבות בלימוד הנ"ל המביא את האדם לקב"ע מלכות שמים ליראת שמים ולהידור — בחיי היום יומים — בענינים של תומ"צ, והמפורסמות והנראה בחוש מעשים בכל יום — אין צריך אריכות.

(ממכתב י"ד אייר, תשט"ו)

ז. חינוך ב"ב

... בהזדמנות זו הנני לעוררו, שאין ניכר מכל מכתביו שיקדיש מזמנו וכחותיו להשפעה בביתו עצמו, היינו על זוגתו וילדיהם שיחיו, ובדרכי נועם ובענינים של קירוב. וכותב הנני בדיוק הלשון שיקדיש, כי זהו ענין של קדושה, כיון שנוגע לקיום עם קדוש. ואין מקרא יוצא מידי פשוטו ושננתם לבניך, וכמבואר גם בהלכות תלמוד תורה. ובפרט שמפורסמת שיחת כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע שהתחלתה — שכמו שמחוייבים בהנחת תפילין בכל יום כן מחוייבים להקדיש מזמנו להשפעה על האשה ועל הבנים כו' וכו'. ומובן שאין לצאת יד"ח בענינים של שפיץ חב"ד ואורות בלי כלים ע"ח אחרים. וסו"ס זהו ג"כ על חשבון עצמו. והשי"ת יצליחו לשמש דוגמא חי' בענין זה גם לחבריו וידידיו. ומובן שאין להיות מיצר על הזמן הדרוש לפעולות אלו, כי, כנ"ל, עי"ז מקדישים את הזמן וקדושה ומצוה גוררות קדושה ומצוה.

המחכה לבשו"ט בכל האמור לעיל

(ממכתב כ"ט מ"ח, תשט"ז)

... כדרכו, אינו מזכיר דבר בהנוגע לפעולותיו על הזולת, אף שאפשר ללמד זכות שהרגל נעשה טבע שני, אבל כבר מבואר גודל הענין והדרישה בשינוי טבעיות מדותיו, ובפרט שזהו מעניני החסידות, כמבואר בשיחות תרצ"ג* (שמח"ת).

ויהי רצון, שעכ"פ מכאן ולהבא תשתנה הנהגה זו. וחוששני ש„בהנוגע אל הזולת" הם גם זוגתו וב"ב שיחיו, ז.א. שאין מקדיש מזמנו ככל הדרוש בהנוגע להדריכם, בדרכי נועם וכו'...

(ממכתב כ' מ"ח תש"ח)

*) [תרצ"ד?] ראה לקו"ד ח"א נו, א. המו"ל.

נהנה אני לקבל מזמן לזמן ידיעות אודות עבודתה בבית ספר חב"ד אשר על שם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע נשיא ישראל, והצלחתה בזה. ותקותי חזקה אשר אף שבטח כמה קישוים פוגשת בעבודתה זו; הנה מזמן לזמן מתמעטים

הם, והעיקר אשר מזמן לזמן מתמעטת תפיסת המקום שלהם אצלה, ובפרט שרואה פירות בעבודתה. ומובן, המבואר במקום אחר באריכות, אשר כל השתדלות ואפילו יגיעה בחינוך דור הצעיר כדאיות הן, כיון ששינוי לטובה אפילו קטן בשעת מעשה בתלמיד־ה אפשר שישנה ובענינים עיקרים כל משך ימי חייו, וכנראה גם בעיני בשר. ובטוחני שהביאו בפועל את האפשריות לסדר גם ענייניהם בביתם, ובפרט בהנוגע לילידיהם שיחיו, באופן שלא תהי' סתירה בין עבודתה בקדש בחינוך תלמידי בית הספר — לעבודתה בקדש בחינוך בניהם הם, כי הרי מצוה מסייעת למצוה ולא ח"ו להיפך. ובודאי במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה — תתוסף ברכתו והצלחתו בילידיהם הם, שיהיו נאמנים לד' לתורתו ומצותיו, והיא ובעלה הרב שי' יקבלו מהם רוב נחת אמיתי, שהוא נחת חסידותי, מתוך הרחבת הדעת ובריאות הנכונה.

(ממכתב כ"ח טבת תשט"ז)

בנועם קבלתי מכתבו ממוצש"ק כ"ז אדר א', בו כותב על דבר התרשמותו מהביקור בכפר חב"ד שערך בקבוצת רעים עם בני משפחותיהם, ומובן אשר משנה שמחה שמחתי לקרוא על דבר הרושם שעשה עליו הבקור, ותקותי שבמדה זו נתרשמו גם כל המבקרים והנוער בראשם.

כיון שעמנו עם בני ישראל הוא מעשי, ואין פלא שהרי הורונו חכמינו ז"ל במשנתם „המעשה הוא העיקר", תקותי חזקה שתהיינה תוצאות ממשיות בחיי היום־יום. ובודאי אשר כ' שהי' ממארגני הבקור ינצל כל השפעתו בכיוון זה.

ואם בכל התקופות והמקומות הי' צורך חיוני לתת תוכן בחיים היום־יומיים, תוכן על פי התורה והמסורה, על אחת כמה וכמה בדורנו זה, אשר כמה דיעות ואידיאלים מקצה שמאל עד קצה ימין העלו אכזבה, ובעיקר מתבטא המצב אצל הנוער שלא ראו חיים מוארים בערכי בני ישראל עם הנצח, והנם מרגישים שנשארו בחלל ריק מכל תוכן, מה שמביא לתופעות בלתי רצויות ביותר — כשהחיים נכנסים במסלול חיים תקינים הנקרא בלשון העולם חיים אפורים, ואין כל מבצע מיוחד הנותן הזדמנות לגלות כוחות פנימיים, כוחות של גבורה ומסירות נפש וכו'.

ולאחרי בקשת סליחתו, הרי על ההורים של נוער זה חובה כפולה ומכופלת למלאות מה שהחסירו בחנוך ילדיהם עד עתה, וכסגנון חכמינו ז"ל אם לא עכשו אימתי, ומה יענו ליום חשבון כשיתבעו הבנים מדוע לא נתנו להם ערכים נצחיים ויסודיים אשר יתנו תוכן לחייהם ויעודדום במלחמת הקיום הקשה והאפורה.

בודאי ידוע לכ' שאין מהוראות החסידות הטפת מוסר גרידא, ובכלל משתדלים להחליפה בענינים מעודדים ומרוממים את הנפש, ובנקודה שהדגישה רבינו הזקן

מייסד תורת חסידות חב"ד, אשר בכל אחד ואחת מישראל יש נפש הנקראת נפש האלוקית, חלק אלוקה ממעל ממש, והדגשת רבינו הזקן (בהוספה על לשון הכתוב) היא התיבה ממש, זאת אומרת שיש לכל אחד ואחת מבני ישראל כוחות בלתי־סופיים אם רק רוצים לנצלם כדבעי בסדר חיים ראויים לשמם, אז עניני הטבע, לא רק שאינם מונעים ומעכבים מסדר חיים האמור, אלא, אדרבה, ביכולת האדם ומחובתו וזכותו לרומם את הטבע למעלה מהטבע. וכמו שהדגשתי נקודה זו בכמה שיחות עם בני המפלגה שלו, דוקא אופי מפלגה זו מקיל ומסייע לקבל סדר חיים האמור כיון שאחד מיסודותי' היא המשמעת, קבלת פקודות מבלי להרהר אחריהן וכו' וכו'.

בכבוד רב ובברכה ובפ"ש של המבקרים
ובני משפחותיהם שיחיו

בודאי ינעם לי באם ימסור תוכן הכתוב גם לחבריו המבקרים ובני משפחותיהם, ויהיו דברים היוצאים מן הלב, שנכנסים ללב השומעים.

(ממכתב ט"ז אדר ב', ה'תשכ"ב)

... יבקשו* עוד נשים או אנשים שידברו עם הנ"ל ויסבירוה שבאם ח"ו תשלח בתה תי' לבי"ס מעורב בתל' נכרים — לוקחת ע"ע אחריות מלאה כלפי הקב"ה לכל מה שעלול, ר"ל, לבוא עי"ז. וד"ל.

יכולים לומר גם בשמי.

(ממכתב ר"ח מנ"א ה'תש"מ)

*) מענה ע"ד א' שרצתה להוציא את בתה מבי"ס יהודי ולהעבירה לבי"ס של נכרים. המו"ל.

... בנוגע להנהגה שקוראה „שובב" — רגיל זה ביותר, ובפרט בילד ראשון. ובמילא אין להתרשם מזה כלל. ואיך לשפר הצריך שיפור בזה — מחנכים מנוסים בזה יורום ע"פ נסיונם...

(ממכתב עש"ק פ' פנחס, שבת מברכין חדש מנחם אב, ה'תשכ"א)

ובמה שכותב אודות בנו שליט"א — שלא תמיד שומע לדבריו הנה בכגון דא לפעמים רבות מועילים דברי ידידים, יותר מאשר דברי ידידים וקרובים גם יחד, ובטח יכול למצוא אנשים בעלי השפעה על בנו, שידברו עם בנו אודות הענין שכותב — פעם ופעמים ופעמים רבות, ויה"ר שיצליחו. ועוד והוא העיקר, שעליו להשתדל להשפיע בסביבתו שיהי' אידן אן פשרות ואצ"ל שלא יסתפקו בהנהגה של פיפטי־פיפטי, וה' יראה ללבב, שמשתדל בכל כחו בזולתו שיתנהג מתאים לרצון העליון, ואז במדתו של הקב"ה שהיא מדה כנגד מדה אלא שכמה פעמים ככה ישולם לו בהנוגע לבני' ובני בני' שליט"א.

כהוראתו נמסרה נדבתו למוסדות חנוך עטה"ק אשר בכפר חב"ד שבארצנו הק' תבנה ותכונן על ידי משיח צדקנו, ואשריו שלוקח חלק להעמיד שומר האמיתי על ארצנו הק' ותושבי', ובלישנא דקרא: ה' יבנה בית וה' ישמר עיר (שאז דוקא יש תועלת בבנינים של בו"ד ובשומר בו"ד — תהלים קכ"ז) וכמבואר בארוכה ע"י ר' אבא בר כהנא ור' אמי ור' אסי, בפתיחתא במד"ר לאיכה רבתי, ויה"ר שבמהרה נזכה לביאת גואל צדק בחסד וברחמים.

(ממכתב י"ח אייר תשט"ז)

במענה למכתבו מיום החמישי, בו כותב אודות חינוך בנו ... שי', והסברות שבדבר,

וכיון שהחלטה בזה תלוי' בכמה פרטים וביחוד בתכונת הנפש של הנ"ל — מהנכון להתייעץ בהאמור עם אלו המכירים בנו שי' ופרטים אלו. והרי לפעמים הכי קרובות בכגון דא דוקא ההורים שיחיו אינם נאמנים כ"כ בהערכת ילידיהם שיחיו. והחשש, לא רק שיכולים לנטות לימין יותר, אלא שלפעמים מפני הקורבה גם — להיפך. וע"ד אין אדם משים עצמו צדיק ולא וכו'

ויהי רצון מהשי"ת המשגיח על כאו"א בהשגחה פרטית, שיחליטו בהאמור בטוב באמת לבנם שי', טוב בגשם וברוח גם יחד.

ומאחר שהכל בהשגחה פרטית, עלי החובה (והזכות) כמצוה מרבוה"ק, לעוררו על ההכרח לקבוע עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות, קביעות בכל יום ובהוספה ביום השבת אשר קדש הוא לה'.

(ממכתב י"ג תמוז תשכ"א)

... מ"ש בהנוגע לבנו וב"ג — שיחיו, בודאי מחפש הזדמנות שבאופן דיפלומטי יוכל לעורר עוה"פ בהנוגע לעניני תורה ומצות. ואין לך דבר העומד בפני הרצון, והרי ידוע דחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם. ובודאי ידבר באופן שהוא יותר מתעמולה בעלמא. והשי"ת יהי' עם פיהו ויצליח בזה.

(ממכתב ח' אייר, תשט"ז)

בודאי ובודאי 1) שעליו להמשיך בביקוריו אצל בנו וב"ב שיחיו. 2) שהביקור עצמו ובפרט הדיבורים וכו' עושים רושם (ודלא ככתבו, במחכ"ת). ויביא פ"ש לכאן גם מהם.

(ממכתב י"ג אלול תשכ"ב)

לחיזוק ההתקשרות
לכ״ק אדמו״ר מה״מ

*

נדפס ע״י
הוו״ח אי״א הנדיב ר׳
זאב שלום הלוי
ומשפחתו שיחיו
הורביץ
פאלו בראזיל

הוצאת ספרים
קרני הוד תורה
קה"ת
לובאוויטש